

THERĪAPADĀNADĪPANĪ

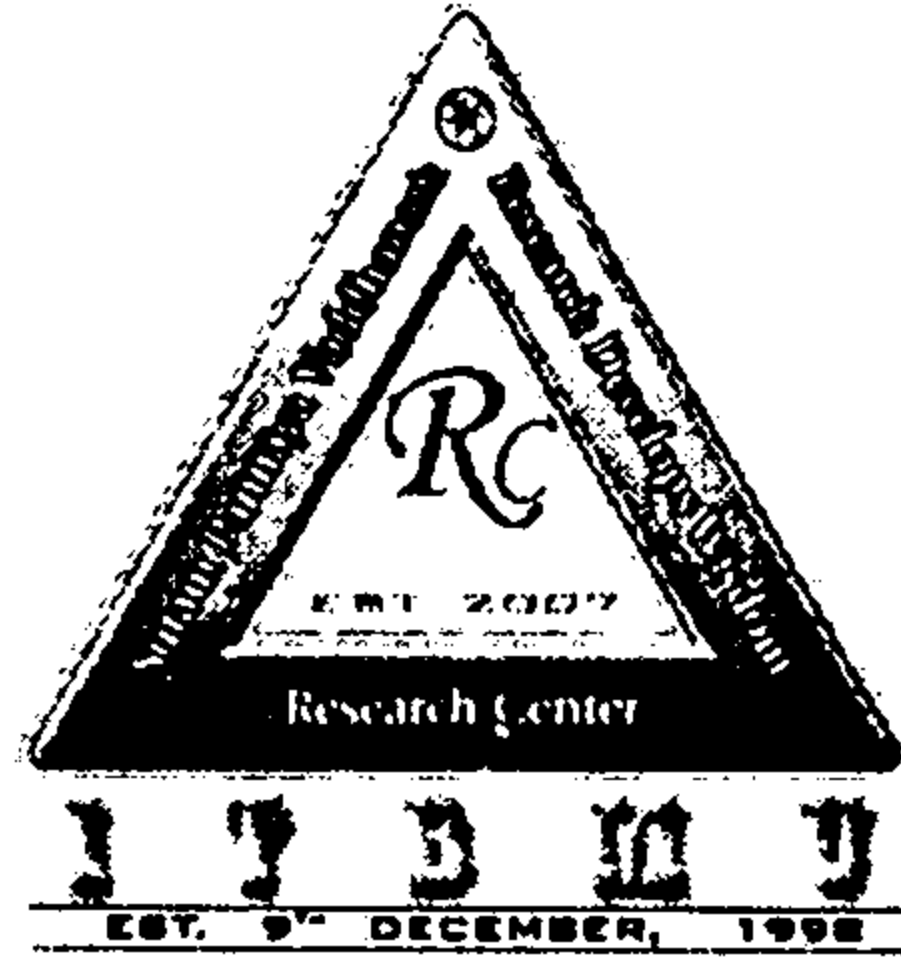
"Pariyatti sāsanahita Dhammācariya Vaṭaṃsakā"
"Sirīpavaradhammācariya pāḷisiromaṇī"
BA., DLitt., "Aggamahāganthavācakapaṇḍito"
"Aggamahāpaṇḍito",
"Abhidhaja Agga Mahā Saddhamajotiko"ti laddhupādhinā

BHADDANTA KUMĀRĀBHIVAMSA

Mahātherana Upādhipatinā
Nānādesīya Theravāda Buddhasāsana Dhammadūta
Mahāvijjālaye

Verikkhaya-nagare, Marammaratṭhe racitā

THERĪAPADĀNADĪPANĪ

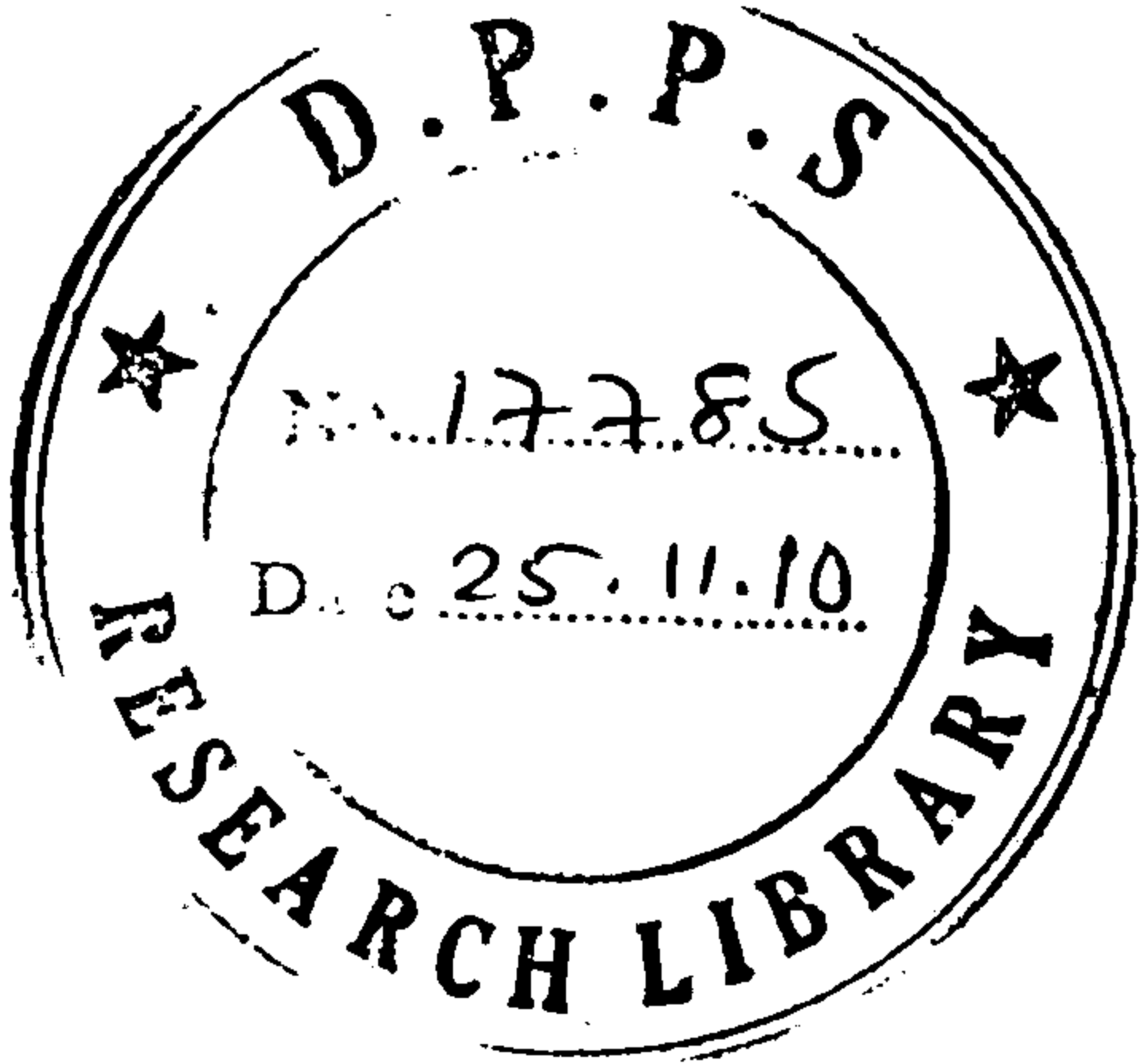

First Edition (Romanised version), 2009

1,000 copies

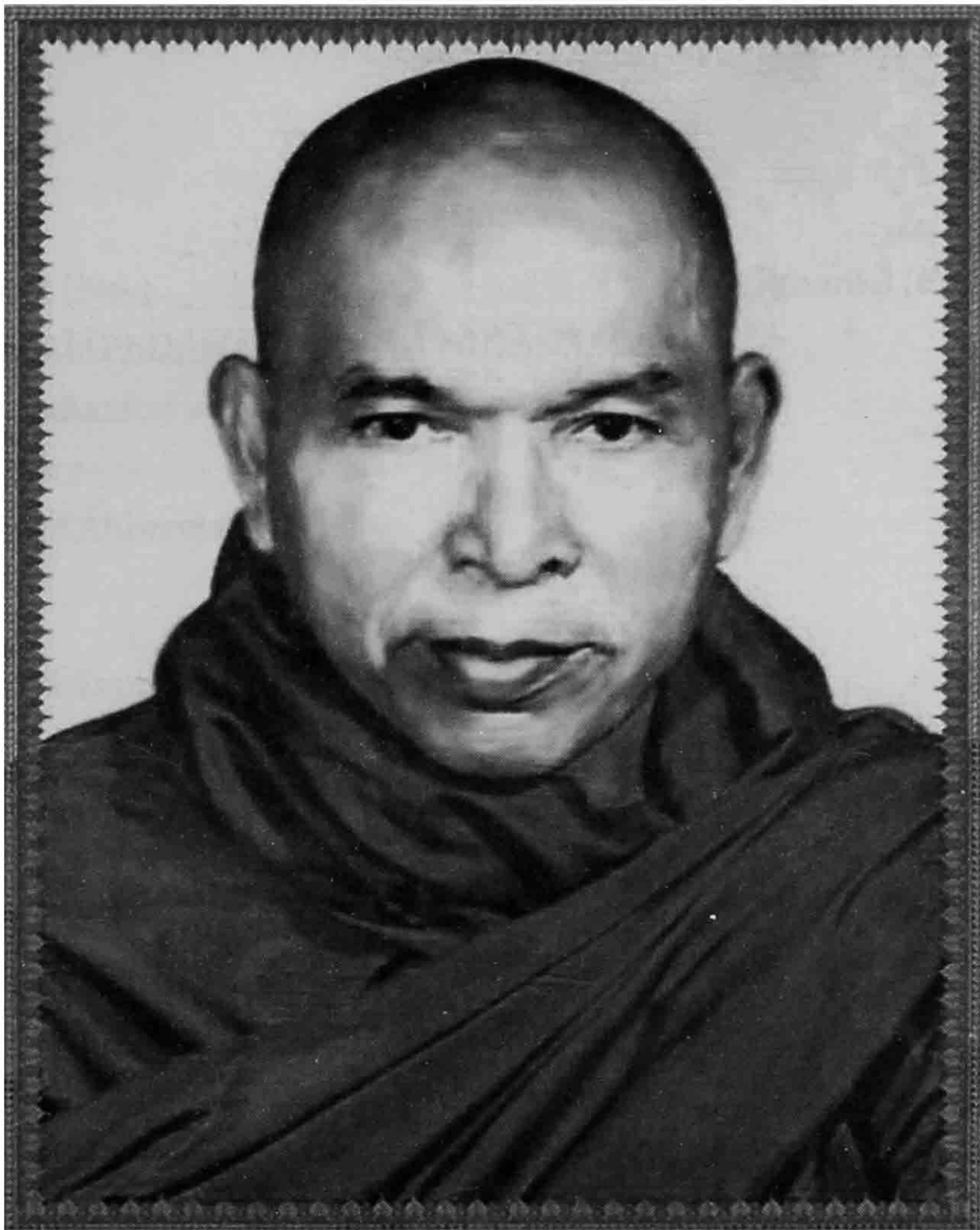
© Ven. Kumārābhivamsa, Bamaw Monastery,
Mandalay

Published by
RESEARCH CENTRE
International Theravāda Buddhist Missionary
University, Yangon, Myanmar

DHAMMADĀNA

Printed in the Association of Tipiṭaka-nikāya
Missionary Ministrative Organization Press
No (12), Sakawar Road, Dagon Township, Yangon

GANTHAKĀRAKO KUMĀRĀBHIVAMSA MAHĀTHERO
This book is jointly sponsored by

Tipitaka-Nikāya Ministrative
Organization &

Oxford Buddha Vihāra

THERĪAPADĀNADĪPANĪ

MĀTIKĀ

Ankā (No.)	Piṭṭhankā (Page)
THERĪAPADĀNADĪPANĪYĀ NIDĀNAM	ix
Introduction	xv
Preface	xxi
List of Abbreviation	xxiii

Ganthārambhakathā	1

1-Sumedhāvagga

1. Sumedhātherī Apadānavañṇanā	9
2. Mekhalādāyikātherī Apadānavañṇanā	29
3. Maṇḍapadāyikātherī Apadānavañṇanā	31
4. Saṅkamanatthātherī Apadānavañṇanā	34
5. Naḷamālikātherī Apadānavañṇanā	37
6. Ekapiṇḍapātadāyikātherī Apadānavañṇanā ...	40
7. Kaṭacchubhikkhādāyikātherī Apadānavañṇanā...	43
8. Sattuppalamālikātherī Apadānavañṇanā	47
9. Pañcadīpikātherī Apadānavañṇanā	53
10. Udakadāyikātherī Apadānavañṇanā	59

2- Ekūposathikavagga

1. Ekūposathikātherī Apadānavañṇanā	61
2. Saḷalapupphikātherī Apadānavañṇanā	63
3. Modakadāyikātherī Apadānavañṇanā	66
4. Ekāsanadāyikātherī Apadānavañṇanā	68

Ankā (No.)	Piṭṭhankā (Page)
5. Pañcapadīpadāyikātherī Apadānavañṇanā ...	74
6. Naḷamālikātherī Apadānavañṇanā ...	76
7. Mahāpajāpatigotamītherī Apadānavañṇanā...	78
8. Khemātherī Apadānavañṇanā ...	115
9. Uppalavañṇātherī Apadānavañṇanā ...	134
10. Paṭācārātherī Apadānavañṇanā ...	160

3- Kuṇḍalakesī vagga

1. Kuṇḍalakesātherī Apadānavañṇanā ...	174
2. Kisāgotamī Apadānavañṇanā ...	189
3. Dhammadinnātherī Apadānavañṇanā ...	200
4. Sakulātherī Apadānavañṇanā ...	210
5. Nandātherī Apadānavañṇanā ...	216
6. Soṇātherī Apadānavañṇanā ...	229
7. Bhaddākāpilānītherī Apadānavañṇanā ...	236
8. Yasodharātherī Apadānavañṇanā ...	268
1-Māturuddharakanāvikavatthu ...	269
2-Gajappiyarājavatthu ...	273
3-Brahmaisi vatthu ...	278
4-Siddhatthateladāyikārājaputtīvatthu ...	282
5-Atidevarājavatthunidāna ...	289
Atidevarājavatthu ...	293
6-Sāgalacakkavattirājavatthu ...	297
Avidūrenidāna ...	306
Koṇḍaññabuddhuppāda ...	315
Santikenidāna ...	321
9. Yasodharāpamukhadasabhikkhunīsahassa Apadānavañṇanā ...	350
10. Aṭṭhārasabhikkhunīsahassa Apadānavañṇanā...	353

Ankā (No.)	Piṭṭhankā (Page)
4-Khattiyavagga	
1. Yasavatīpamukhabhikkhunīsahassa Apadānavañṇanā	... 355
2. Caturāsītibhikkhunīsahassa Apadānavañṇanā	... 357
3. Uppaladāyikātherī Apadānavañṇanā	... 367
4. Siṅgālakamātuttherī Apadānavañṇanā	... 369
5. Sukkātherī Apadānavañṇanā	... 377
6. Abhirūpanandātherī Apadānavañṇanā	... 385
7. Adḍhakāsitherī Apadānavañṇanā	... 391
8. Puṇṇikātherī Apadānavañṇanā	... 395
9. Ambapālitherī Apadānavañṇanā	... 405
10. Pesalātherī Apadānavañṇanā	... 412

Mātikā niṭṭhitā.

THERĪAPADĀNADĪPANIYĀ NIDĀNAM

Khuddakapāṭha-dhammapada-udāna-itivuttaka-suttanipāta-vimānavatthu-petavatthu-theragāthā-therīgāthā-jātaka-niddeśa-paṭisambhidāmagga-apadāna-buddhavaṃsa-cariyā piṭakavasena pannarasappabhedo khuddakanikāyoti idam suttanta-piṭakam nāmāti aṭṭhakathānurūpam (vi, tṭha, 1. 15). Pannarasasu ganthesu khuddakapāṭhaṭṭhakathā, dhammapadaṭṭhakathā, udānaṭṭhakathātyādinā tam tam aṭṭhakathādayo samvijjanti, apadānaganthe pana therāpadānam therīpadānanti dvīsu therāpadāneyeva paṭhamabhāga-dutiyabhāgavasena dve aṭṭhakathā samvijjanti. Therīpadānaganthe aṭṭhakathā natthi. Antesu buddhavaṃsa cariyāpiṭaka ganthesupi aṭṭhakathāyo samvijjanti. Vemajjhe therīpadānaganthe-eva avijjamānam ananurūpanti amhākam ācariyo Bhaddanta Kumārābhivaṃso punappunam cintesi. Therīpadānapāliyā sambandhāsu therīgāthāṭṭhakathāsu ca theragāthāṭṭhakathāsu ca aṅguttaraṭṭhakathāsu ca dhammapadaṭṭhakathādīsu ca āgatā Tam-tam-therīnam aṭṭhuppattiyo gavesitvā sallakkhitabbe pāṭhe uddharitvā asokārāmādhipatino (masoeyein sayādaw) abhidhajamahāratṭhaguruno Bhaddanta Sūriyābhivaṃsassa dassesi. Mahāthero abhirocayitvā "āvuso kumāra! tvameva therīpadānassa attham samvannehi. Mayā ajjhiṭṭhabhāvam ca nidāne pakāsehi"ti avoca. Tato paṭṭhāya ācariyo tamsambandhā tam tam aṭṭhakathāyo punappunam passitvā lakkhitabbapāṭhe uddharitvā padhānato amarapūra-mahātheram ca tassa kaniṭṭhabūtam abhidhajamahāratṭha-gurum Bhaddanta medhiyābhivaṃsam mahātheram ca pucchitvā therīpadānaganthassa samvaṇṇanam likhitum ārabhi.

Lekhanakāle ca porāṇāsu therīgāthāṭṭhakathādīsu āgatā samvaṇṇanāyo tenākārena samvaṇṇesi. Nānāṭhānesu tṭhitānam samvaṇṇanānam ekattha samūhīkaraṇameva hoti. tam-tam-aṭṭhakathāṭṭkāsū pana anāgata pāliyā atthe saddanīti rupasiddhiādīhi māgadhabyaākaraṇato ca pāṇinīya-candādīhi

sakkata byākaraṇato ca mahākappuddumādīhi sakkatābhidhānato ca pākataaddhamāgadhiādīhi abhidhānato ca ānayitvā samvaṇṇeti. yasodharatherīpadāne pana pāliyā attham sotattakīṭṭhakathāto ānetvā samvaṇṇesi. Sā hi atṭhakathā yasodharatherīapadānassa atṭhakathā nāmāti ācariyā vadanti.

Catunnam hi asaṅkhyeyyanam, kappasatasahassānam antare atṭhavīsati sammāsambuddhā uppajjimsu. Tesam atṭhavīsatiyā buddhānam apadāne buddhavaṃsapāliyam bhagavā vitthārato avoca. Tato pubbe soḷasa asaṅkhyeये uppannānam dvādasasahassānam buddhānam ca pañcasatasahassānam buddhānam ca apadāne buddhavaṃse bhagavā na avoca. Yasodharātherīapadāne eva avoca. yathāha-

Pañcakoṭṭisatā buddhā, nava koṭṭisatāni ca

Etesam devadevānam, mahādānam pavattayim pe

Koṭṭisatasahassāni, pañcāsīti mahesīnam

Pañcāsīti koṭṭisatā, sattatimsā ca koṭṭiyo"ti.

(apa, 2. 270-1-piṭṭhe).

Imam hi yasodharātherīapadānam upanidhāya sabbepi sammāsambuddhā vīsati asaṅkhyeये ca kappasatasahassāni ca pāramiyo pūretvā buddhattam samupāgacchantīti ayamatto datṭhabbo. Vitthārattho yasodharātherīapadāna-dīpaniyam (384-396) gāthānam samvaṇṇanāto gahetabbo.

Ganthaparisamāpanakāle pana tam likhitapotthakam ādāya asokārāmādhipatino mahātherassa dassesi. Mahāthero evamāha "āvuso kumāra, tava likhitapotthako atisundaro, tvam pana theramatto mahātherakāleyeva muddāpehī"ti.

Tato marammaratṭhe Madalay, janapade Moekok nagare (Zay kyaung-) āpaṇavihāre vasantassa aggamahāpanṭitassa Bhaddanta Suvaṇṇanāmakassa mahātherassa dassesi. Mahāthero kañciṭṭhānam visodhetvā saccāpeti. Abhirocayanto pana vīsati sahasāni kahāpaṇe muddāpanatthāya anuggahesi. Te pana kahāpaṇe Bhaddanta kumārābhivaṃso attano catupaccayadāyakassa mahābhisakkassa Dr. Thar Hla tipīṇikāyasamitiyā ukkaṭṭhassa adāsi. Tehi ca mahābhisakkena dinnehi aññehi kahāpaṇehi ca imam therīapadānadīpanīpotthakam muddāpesi. Ganthanāmam pana mahāratṭhasaṃghamahānā-

yakattherānaṃ anumatiyā "therīapadānadīpanī"ti akāsi. Ayaṃ gantho khuddakapāṭhādīsu pannarasasu ganthesu ūnabhūtaṃ therīapadānasaṃvaṇṇanaṃ pūresīti .

Amhākaṃ pana ācariyassa aggamahāganthavācakapañḍitassa Bhaddanta Kumārābhivaṃsattherassa aṭṭhuppatti evaṃ veditabbā -

Amhākaṃ hi ācariyo Bhaddanta Kumārābhivaṃso nāma mahāthero Mandalay raṭṭhe Myingyan janapade Taungthar nagare Ywabhe nāmake gāme ekanavutidvīsātāhikasahassame (1291) marammavasse poṭṭhapādasukkapakkhassa cātuddasīyaṃ candavāre vijāto.

So pana daharakāle Ywabhe nāmakassa gāmassa puratthimadisābhāge dvipaṇalvadūramatte ṭhāne ṭhitassa Hsin-min nāmakassa gāmassa mūlasālāya (pāṭhasālāya) mūlabūmiṃ vijayi.

Tato paraṃ Taungtharnagare Zagyan nāmakassa gāmassa majjhimasālāya (majjhimikapāṭhasālāya) majjhimabūmiṃ (majjhatalaṃ, sattamatalaṃ) vijayi.

Japan rājūnaṃ kāle pana Taungthar nagare Ywathit mahagāmassa uccapāṭhasālāyaṃ yāva navamatalaṃ uggaṇhi.

Athāparaṃ kālassa dubbhikkhattā uparimatalaṃ anuggaṇhitvā buddhapāvacaṇaṃ yeva uggaṇhi.

Tato paraṃ Sinmin gāmassa vihāre vasantassa ācariya varassa Bhaddanta Paṇḍicattherassa santike pabbajitvā raṭṭhi-ssarehi kataṃ cūḷapaṭhamussavaṃ ca majjhimussavaṃ ca vijayi.

Tato paraṃ zajam-kanmye gāme pitāmahabūtassa ācariya varassa Bhaddanta Sobhitattherassa santike kaccāyana-abhidhammatthavibhāvinī aṭṭhasālinīaṭṭhakathā-pakaraṇehi saddhiṃ chandapakaraṇādīni uggaṇhi.

Tato paraṃ tameva ācariyavaraṃ bhaddantasobhita-theraṃ upajjhāyaṃ katvā dasatisatādhikasahassame (1310) marammavasse māghamāsasukkapakkhassa dasame upasampadabhāvaṃ pāpuṇi.

Tato paraṃ dvādasatisatādhikasahassame (1312) marammavasse Mandalay nagare Dakkhiṇārāme (Phayagyi-

ārāme) anto āsaḥīyā Nayah nāmavihāraṃ upasaṅkami. Tasmim̐ yeva uparimaṃ buddhapāvacaṇaṃ uggaṇḥitvā terasatisatādhikasahassame (1313) marammavasse mahāpaṭhamussavaṃ vijayi.

Tato paraṃ cuddasatisatādhikasahassame (1314) marammavasse Mandalay nagare Pariyattisāsanahitasamitiyā āveṇikasikkhaṃ mahussavaṃ paṭhamabhāvena vijayi. Anumāsaṃ taṇḍukatthāya navakammavatthūni ca alabhi.

Tato paraṃ pannarasatisatādhikasahassame (1315) marammavasse raṭṭhissarakate dhammācariyamahussave chahi pāli aṭṭhakathāguṇavisesapakaṇḍehi saddhim̐ tīṇi mūlapāli-aṭṭhakathā-pakaṇḍāni ekavasseneva vijayitvā Siromaṇiguṇavisesaṃ alabhi. Tāni ca navapakaṇḍāni pālibhāsāyeva vissajjitvā vijayi. Tasmā raṭṭhissarā ekekappakaṇḍassa atthāya guṇākaraṇavasena aññehi adhikaṃ paṇṇavīsati anāmāsavatthūni adamsu.

Tadanantaraṃ tasmim̐yeva vasse Mandalaynagare pariyattisāsanahitasamitiyā dhammācariyamahussavepi ekavasseneva tīṇi mahāaṭṭhakathāpakaṇḍāni vissajjitvā vijayi. Tasmā Vaṭaṃsakāguṇavisesena saddhim̐ suvaṇṇalañcanaṃ alabhi.

Tato paraṃ Yangonnāmakarājadhāniyaṃ Sīrimangalathale Kabaayenāmakassa cetiyassa āsanne nimmitesu bahūsu vihāresu buddhapāvacaṇāni saṅgāyitum̐ paṭivisodhakabhāvena othānasodhakabhāvena ca vahanto bhāsantarāni uggaṇḥitvā dasamabūmim̐ visajjanāyapi ekavasseneva vijayi.

Tato paraṃ Mandalaytakasīlāyaṃ paccekabhūmim̐ vissajjitvā sāhiccanhātakaṃ (B.A.) alabhi.

Tato paraṃ Dakkhiṇārāma(Phayagyi) ārāme Patheinnāmakavihāre vasantassa aggamahāpaṇḍitassa bhāsantarchekassa Bhaddanta Sīlācārattherassa santike sakkataganthapāṇini byākaraṇehi saddhim̐ vede uggaṇhi.

Amhākaṃ ācariyo pana "Siromaṇi" "Vaṭaṃsakā" guṇaviseṣe labhitvā acirasseva Mandalaynagare Dakkhiṇārāma(Phayagyi) pālitaṭṭhakasīlāyaṃ kathikagaṇavācaka dhammācariyabhāvena pāli-aṭṭhakathāpakaṇḍāni vācesi. Mūladhammācariya-

bhāvena ca kaccāyanaabhidhammatthavibhāvinīpakaraṇehi saddhim paṭṭhānamahāpakaraṇādīnīpi vācesi.

Chatṭhasaṅgītikāle pana dakkhiṇārāma phayargyi pāli-visodhaka samitiyaṃ mūlavisodhakabhāvena āvahati. Tathā vinayapiṭakassa saṅgītikālepi saṅgītikārakattheravarabhāvena ca.

Tato paraṃ Yangon nāmakarājadhānīyaṃ sīrīmaṅgalatthale Kabarayaṇāmakassa cetiyassa āsanne nimmite jambudīpa mahāvihāre viharanto atirekapañcavassāni atṭhakathāpakaraṇehi saddhim ṭīkāpakaraṇāni yāva niṭṭhānā visodhayi paṭhamam paṭivisodhakabhāvena pacchā osānasodhakabhāvena ca.

Tato paraṃ amhākaṃ ācariyo catuvīsatisatādhīkasa-hassame (1324) marammavasse āsaḥhīmāsato paṭṭhāya Mandalay nagare asokārāmādhīpatino abhidhajamahārattagurunō Bhaddanta Sūriyābhivaṃmahātherassa anuggahaṃ gahetvā Mandalay nagare Bamaw ārāmaṃ alabhi. Labhitvā ca tasmīṃyeva ārāme pāliatṭhakathādīni vācesi. Tāni ca ekamekaṃ vācetvā uggaṇhāpesi.

Bamaw ārāmassa āsannesu bhūmibhāgesu dārake Buddhabhāsāya kusalatthāya ratṭhissarehi abhiññātaṃ mūlasālaṃ (pāṭhasālaṃ) vivaritvā sikkhāpesi. Catutthabhūmikā dārakā yebuyyena catutthabhūmiṃ (pāṭhamikatalaṃ) vissajjitvā sabbeva vijayimṃsu.

Nidāghe pāṭhasālāpi dahanakālepi dārakānaṃ cārittānaṃ kusalatthāya maṅgalaajjhayanakkame vivaritvā maṅgalasuttādīni sikkhāpesi.

Bodhigone nāmakabhūmibhāgassa āsanne vasantānaṃ bhikkhu-sāmaṇeraṇaṃ piṇḍakena akilamāya ekaṃ bhaddānāsamitiṃ saṇṭhāpetvā ukkatṭhabhāvena āvahi.

Ratṭhissarehi pana padhānabhāvena katassa Tipiṭaka-pāli-Myanmar abhidhānappakaraṇssa racitakāle Mandalay-nagare Dakkhiṇārāma (Phayargyi)ārāmassa Tipiṭaka-pāli-Myanmar abhidhānasamitiyā hitadharabhāvena racayi.

Cattāri tipiṭakapālipadapakaraṇāni muddāpitāni honti. Tipiṭaka pāli-Maramma abhidhānappakaraṇāni pana mudda-yamānāni.

Amhākaṃ ācariyo pana marammaratṭhassa vemajjhe Wundwin nāma nagare Theintaung nāma araṇṇavihāre vasantānaṃ Bhaddanta-Jotikattherādīnaṃ atṭhuppattidīpaniṃ ca racayi.

Buddhavādaṃ (Buddhaabhidhammaṃ) jānitukāmānaṃ pucchitapañhepi buddhamatiyā vissajjesi.

Athāparaṃ Mingun nāma pabbate Dhammanādārāme vasantena tipīṭakadharadhammabhaṇḍāgārikaṇa aggamahāpaṇḍitena abhidhajamahāratṭhagurunāabhidhajaaggamahā-saddhammajotikena ca Bhaddanta Vicittasārābhivaṃsa-mahātherena ajjhiṭṭho moggalānabyākaraṇassa saṃvaṇṇa-nābhūtāya payogasiddhiyā nissayaṇca racayi.

Dvecattālīsatisatādhīkasahassame (1342) marammavasse saṃghapabandhapaddhatiyā atthāya upadesaṃ racitakālepi vinayadhammakammādhikaraṇasatthalekhana-samitiyā hitadharabhāvena racayi.

Pañcatālīsatisatādhīkasahassame (1345) marammavasse mahāratṭha-saṃghanāyakattherehi payojito dhammanītivādaṃ ekena vinayadharabhāvena hitadharabhāvena ca vinicchayi.

Amhākaṃ ācariyo pana tepaṇṇāsatisatādhīkasahassame (1353) marammavasse kattikamāse ratṭhissarehi dattiyam aggamahāganthavācakapaṇitalaṇṇaṇaṃ alabhi. Chasatṭhiyā mūlasaṃghabhāranīttarakānaṃ eko ca ahosi. Idānipi mahāratṭha saṃghabhāranīttarakabhāvena sāsanadhuraṃ āvahatiyeva.

Tumhe sādhavopi imaṃ therāpadānadīpaniṃ passitvā dukkhakkhayaṃ amatamahānibbānaṃ sīghaṃ pāpuṇāthāti.

Dhammantevāsiko

Bhaddanta Obhāsābhivaṃsatthero

Aggamahāganthavācakapaṇḍito, Aggamahāpaṇḍito

Dakkhinārāma (Phayagyi) ārāme

Mandalay nagare, Marammaratṭhe

Introduction

According to the commentary (VA. I, 15), the Khuddakanikāya of the Suttantapiṭakam consists of fifteen texts: Khuddakapāṭha, Dhammapada, Udāna, Itivuttaka, Suttanipāta, Vimānavatthu, Petavatthu, Theragāthā, Therīgāthā, Jātaka, Niddesa, Paṭisambhidāmagga. Apadāna, Buddhavaṃsa and Cariyā-piṭaka. All except the Apadāna have a commentary on them. With regards the Apadāna, although it has a two-part commentary on biographies of monks, the Therāpadāna, the Therīpadāna which forms the second part of the Apadāna has no commentary. Venerable Kumarabhivaṃsa, the author of this commentary, often thought that this was not appropriate. So, he began collecting materials related to individual nuns and their life stories found in the commentaries to the Therīgāthā, Theragāthā, Aṅguttara-nikāya and Dhammapada. One day he showed them to one of the most learned monks in Myanmar of the time, the Most Venerable Sūriyabhivaṃsa, the lord abbot of the Asokarama (Ma-soe-yein), who said: "Kumara, please write a commentary on the Therīpadāna. In the introduction, mention that I request you to do so."

From that point, our master, Ven. Kumārābhivaṃsa, started writing this commentary. In so doing, he consulted with the Mahāthera of Amarapura and his senior the Most Ven. Medhiyabhivaṃsa, better known as Nayah Sayadaw.

In compiling this commentary, the author follows the methods of the old commentaries such as therīgāthāṭṭhakathā. He also brings together relevant materials scattered in various places. For some particular parts of the Therīpadāna not commentated on previously, he makes use of Pali grammars such as Saddhanīti and Rupasiddhi, Sanskrit grammars such as Pāṇinī and Sanskrit dictionaries to provide definition. For the Yasodharātherīpadāna, he brings its commentary directly from

the Sotatthakīatṭhakathā which the tradition asserts is the Yasodharātherīapadāna's commentary.

It is said that within the four eons and one hundred thousand worlds, there were twenty-eight buddhas who arose in the world. Their apadāna is described in the Buddhavaṃsa in details. However, the apadana of the five hundred and twelve thousand buddhas who came during the sixteen eons before that is not in the Buddhavaṃsa. Only Yasodharātherīapadāna was given by Gotama the Buddha.

Here, it can be surmised that with the help of the Yasodharātherīapadāna, all the buddhas during the four eons and one hundred thousand worlds fulfilled their practice of perfection and became fully enlightened. Details can be obtained from the Yasodharatheripadana.

On the completion of this commentary on the therīapadāna, the author took the manuscripts and presented it to the great elder of the Asokarama who said: "Kumara, your work is very good. But you are only a thera now. Publish it only when you are a mahāthera."

In the meantime, the author showed the manuscripts also to Aggamahāpaṇḍita the Most Ven. Suvāṇṇa, abbot of Market Monastery, Mokog Township, in the Mandalay Division. The Venerable Suvāṇṇa edited some minor points and offered twenty thousand Kyats towards the cost of publication. The author handed the donation to Dr. Tha Hla, a great physician and chairman of the Tipiṭaka-nikāya Association. With some more donations from Dr. Tha Hla, this book was published in 1992 in Burmese Pāli alphabets. The title Therīapadānadīpanī was finally chosen according to the wishes of the State Sangha Mahanāyaka Committee. With this work, the commentaries of all the fifteen texts of the Khuddaka-nikāya are now complete.

Here let us provide some biography of our teacher, the author. Born in Ywa-bei Village, Taung Tha Twonship, Myinghan District, Mandalay Division, Myanmar in October 1930, Venerable Kumārābhivāṃsa had his primary education at Hsin-min Primary School, about two miles from his native village, before moving to Za-gyan Village Middle School where

he completed the Seventh Standard. During the Japanese occupation (1942-45), he passed the Ninth Standard, pre-university entrance, at Ywa-thit Village High School.

Soon as the area suffered from famine he became a novice at the Hsin-min Monastery under the preceptorship of Venerable Paṇḍicca. From there, he passed the Junior and Intermediate Level of the government Pathamapyan examinations. After that, he studied from Venerable Sobhita, abbot of Za-gyan-Kan Myei Village Monastery, who was his uncle, some important texts such as Kaccāyana's Pali grammar, the Abhidhammatthavibhāvinī, the Aṭṭhasālinī and the Vuttodaya. He received higher ordination under the Venerable Sobhita in 1949.

In 1951 he moved to the Dakkhiṇārāma Pāli University, famous for teaching, in Mandalay and stayed under the tutelage of Venerable Medhiyābhivamsa. There he studied further canonical texts and passed the Advanced Level of the Pathamapyan examinations (equal to university entrance) in 1952. In 1953, he entered one of the most difficult Buddhist examinations, held by the Pariyatti-sasanahita Association in Mandalay, and passed the Studentship Examinations in the first attempt. As a result, he received a monthly stipend for meals.

In 1954, he passed all the government Dhammācariya degree examinations in all the three major subjects as well as in six other optional ones which are all prescribed canonical texts, their commentaries and sub-commentaries. This completion of all the nine subjects was achieved in one year, for which he was awarded the title "siromaṇi". Moreover, he sat all those examinations in the Pāli medium, for which the government offered an extra award, twenty-five Kyats for each subject.

In the same year, he also passed all subjects in the Lecturership Examinations (Dhammācariya) held by the Pariyatti-sāsanahita Association. Because he passed both the Studentship and the Lecturership Examinations without any interrupted year, he was awarded a special title "vaṭamsakā" and a golden seal.

He then participated in the Sixth Buddhist Council (1954-56), held in the artificial cave Mahāpāsāṇaguha on the Kaba-aye Hills, as a member of many committees: editorial, revision and final editorial. For more than five years, he edited not only the canonical texts but also commentarial and sub-commentarial texts.

During that period, in his free time he studied and passed the tenth standard, secular university entrance, examinations. He went on to obtain another degree, a BA, from the Faculty of Arts, Mandalay University. He then, studied Sanskrit, particularly Pāṇinī and some Vedic literature, with Aggamahāpaṇḍita Venerable Silācāra.

In terms of teaching, after he has completed his Dhammācariya degree, he begins teaching at Dhakkhinārāma Pāḷi University, Mandalay. He teaches basic texts such as Kaccāyana's Pāḷi grammar, the Abhidhammatthavibhāvinīṭkā, Paṭṭhāna as well as canonical texts from the Sutta- and Vinaya-piṭaka with their commentaries.

In 1963, he was appointed as the abbot of Bamaw Monastery by the lord abbot of Asokārama Monastery in Mandalay, the Most Venerable Sūriyabhivamsa. Since then, he has been teaching at Bamaw Monastery. He also arranges Buddhist education for children nearby his monastery. Besides, he also helps to form and acts as the chairperson of an association to support alms for Buddhist monks in the area.

When the government of Myanmar begins the Tipitaka Pāḷi-Myanmar Dictionary project [soon after the Sixth Buddhist Council], he was made secretary of the Dakkhinārāma branch, one of the five research and compilation centers around the country. In that role, he always makes important use of sources available in English, Sanskrit, Prakrit and Ardhamagadhi.

He is also the author of a few biographies of imminent monks, for instance, Venerable Jotika of Thein-taung Forest Monastery in Wan-dwin Township. At the request of the first ever Tipitakadhara degree holder in modern time, the Most Venerable Vicittasarābhivamsa, he wrote a Burmese commentary on Moggallāna, a Pāḷi grammar.

He is often sought after for his wisdom on difficult questions related to the Buddha's dhamma. In 1980, when the newly constituted Sangha Mahānāyaka Committee was drawing up rules and guidelines for the ecclesiastical acts, he was made the secretary of the drafting committee. Three years later, in 1983, he was appointed to the panel of judges at the ecclesiastical high court; he served as the secretary of the panel.

In 1988, the government of Myanmar confers on him a prestigious title "aggamahāganthavācakapaṇḍita" for his service to the Sixth Buddhist Council and other distinguished activities he has since tirelessly carried out for the Buddha-sāsana. May the study of this Therīapadānadīpanī help all the readers to get rid off suffering sooner.

By Venerable Obhāsabhivaṃsa
(student of the author)
aggamahāganthavācakapaṇḍita
Aggamahāpaṇḍita
Dhakkhinarāma (Phayagyi) Monastery
Mandalay

(A liberal translation by Ven. Prof. Dr. K. Dhammasami),

Preface

A Pali commentary of modern time, the *Therāpadana-dīpani*, on one of the important texts of the *Khuddaka-nikāya*, is now presented by the Research Centre of International Theravāda Buddhist Missionary University (ITBMU) to the wider readership internationally. It was composed by the Most Venerable Professor Dr. Kumarābhivaraṃsa (Aggamahapandita, Abhidhaja Agga Mahāsaddhamajotikadhaja), currently Pro-Rector for Academic Affairs at ITBMU, Yangon, Myanmar and first published by the *Tipiṭaka-nikāya* Association in Burmese Pāli alphabets in 1992, about three decades after it was written. The work forms part of Pāli literature in Myanmar, some of which still remains out of reach for many outside the country. It is therefore one of the objectives of the Research Centre at ITBMU to make such work accessible to scholars around the world.

The *Therāpadanadīpani* consists of the life stories of forty enlightened nuns or bhikkhunis, here respectfully addressed as *female elders* (*therī*). Composed in a narrative and commentarial style of Pali literature, they are so inspiring; they also provide us with insight on spiritual and social struggle that women faced in India during that time as much as the stories of their success.

The Research Centre was set up in early 2007 by the current rector of the university, the Most Venerable Professor Dr. Nandamālabhivaraṃsa (Aggamahāpaṇḍita), who is one of the most distinguished scholars in the country. The overall aim of the Centre is to promote research in Pāli and Theravāda Buddhism. The Centre has several on-going projects including a *Tipiṭaka* Pāli-English dictionary which is being headed by the Most Venerable Rector himself.

The Research Centre wishes to thank the Most Venerable Rector for his kindness and guidance. With the arrangement of

the Centre, the transliteration was proof-read by Dr. Hla Tun, PhD in Sanskrit (Bombay) and the author himself. So, on behalf of the Centre I would like to thank them for their patience and dedication. I am also very grateful to Daw San San Lin, the administrative officer, and Ms. Soe Yu Paing, the office secretary and computer operator, at the Centre, for their hard work. Last but not least I wish to express our deep and sincere appreciation to the sponsors of the publication of this work the Tipitaka-nikāya Missionary Minsitrative Organization of Myanmar and the Oxford Buddha Vihāra and its devotees from Great Britain for their generosity.

Ven. Prof. Dr. Khammai Dhammasami
 DPhil Oxford)
 Research Centre
 International Theravada Buddhist Missionary
 University
 Yangon, Myanmar
 2009

List of Abbreviation

A	- Aṅguttara Nikāya
AA	- Aṅguttara Nikāya Aṭṭhakathā
Abh-a	- Abhidhamma Aṭṭhakathā
Abhp-ṭ	- Abhidhanatīkā
Abhpsc	- Abhidhammanappadīpikā Sūci
Amr	- Amarakosh Sakkata Abhidhanna
AngvA	- Anāgatavaṁsa Aṭṭhakathā
Ap	- Apadāna
ApA	- Apadāna Aṭṭhakathā
Appate Dic	- Appate Dictionary
B.H.S.D	- Buddhist-Hindi- Sanskrit Dictionary
Bv	- Buddhavaṁsa
BvA	- Buddhavaṁsa Aṭṭhakathā
D	- Dīgha Nikāya
DA	- Dīgha Nikāya Aṭṭhakathā
Dh	- Dhammapada
DhA	- Dhammapada Aṭṭhakathā
DPPN	- Dictionary of Pāli Proper Name
Jl-ṭ	- Jinalaṅkāraṭīkā
Kp-ṭ	- Kappadduma Abhidhānesu
Ktb	- Kotthubha Abhidhāna
M	- Majjhima Nikāya
MA	- Majjhima Nikāya Aṭṭhakathā
Mgg	- Mogallāna .
Nd1	- Mahā Niddesa
Nd2	- Cūḷa Niddesa
Ni	- Nirutti Dīpanī
Nvādi	- Nvādi
Pdr	- Pada Rūpasiddhi
Prk	- Pākaṭābhidhāne
Ps	- Paṭisaṁbhidhānamagga
Pṇn	- Pāṇinī
S	- Saṁyutta
SA	- Saṁyutta Nikāya

Sdht	-	Saddanīti Dhātumālā
Sd-ṭ.	-	Sārattha
Sm	-	Saddathoma mahānidhi sakkata Dictionary
Sn	-	Suttanipāta
SnA	-	Suttanipāta Aṭṭhakathā
Spd	-	Saddanīti Padamālā
Sstt	-	Saddanīti Suttatumālā
Stk	-	Sakkata
Thag	-	Theragāthā
ThagA	-	Theragāthā Aṭṭhakathā
Thig	-	Therīgāthā
ThigA	-	Therīgāthā Aṭṭhakathā
Ud	-	Udāna
UdA	-	Udāna Aṭṭhakathā
V	-	Vinaya
VA	-	Vinaya Aṭṭhakathā
Vsm	-	Visuddhimagga
Willam	-	Sir Monier Monier Williams Sanskrit Dictionary

Therīapadāna dīpanī

Namo tassa bhagavato arahato sammāsambuddhassa

Ganthārambhakathā

Acinteyyaguṇopetaṃ, sambuddhaṃ dhamma muttamaṃ
Natvā visuddhasaṃghampi, sakkaccaṃ abhimānayaṃ
Medhiyābhivaṃsattheraṃ, nibbedhikaṃ guruṃ mama
Tabbhātaraṃ ca gambhīraṃ, vinicchaya sukoḍaṃ
Natvā athāpi ākāse, ādiccaṃva visobhanaṃ
Abhidhajamahāraṭṭha-guruṃ¹ cāpi katañjalī
Yasmā theripadānassa, natthi porāṇavaṇṇanā
Tasmā vaṇṇetumicchanto nānāganthaṃ parāparaṃ
Sakkataṃ pākataṃ cāpi, bahuṃ passaṃ vicintayaṃ
Sikkhita sanikāyopi, sākacchantova viññunā
Porāṇaṭṭhakathāheva, saṃsandiya punappunaṃ
Pālinayañcā nulomento, vijatento jaṭaṃ jaṭaṃ
Teneva asokārāma-gurunāpi likhāpito
Vaṭaṃsakam pavakkhāmi, apadānassa dīpaninti.

¹ Sdht. 157. Sstt. 425 - pitthe. garusaddova pālinaye yujjatīti vuttaṃ, gāravoti padaṃ upanidhāya, pākatapakāsabyākaraṇe pana (1/44)sutte goravasadde okārassa ākāraṃ katvā gāravanti padasiddhi vuttā, tasmā guru iti pāṭhopi pālinaye yujjateva. Vuttaṃ hi tattha āca gorave. goravasadde okārassa ākāraḍeso bhavati a u ca. Gāraḍaṃ gauravaṃ goravanti. ajjayaṃ maddayaṃ āsabhanti āḍisupi okārāḍesaṭṭhāne ākāraḍeso pālinaye diṭṭhova.

Tattha therikāpadānam nāma sumedhāvaggo ekupo-sathikavaggo kuṇḍalakesivaggo khattiyāvaggo ceti vaggato catuvaggaṃ hoti. Avayavatheripadhānato padhānavasena cattālīsaṃ. Gāthāto sattapaññāsatisatādhīkaṃ sahaṣsaṃ hoti. Tenāha—

Sumedhā ekuposathā, kuṇḍalakesi khattiyā
Sahaṣsaṃ tisatā gāthā, sattapaññāsapiṇḍitāti.¹

Tassa vaggesu sumedhāvaggo ādhi, avayavatheripadānesu sumedhātheripadānam. Tassāpi atha therikāpadānāni suṇāthāti āyasmatā ānandena paṭhamamahāsaṅgītikāle vuttavacanamādi.

Tattha athāti nipātapadam. Therikāpadānānīti nāmapadam, suṇāthāti ākhyātapadanti iminā tāva saddanayena padavibhāgo veditabbo. Atthato pana-

Priyāyantarapañhesu, samuccaye anantare
Avicchedādhikāre ca, aññadatthe vikappane
Pacchatthe parikappe ca, byatireke tathā nvaye
Tadātthe paṭibhāge ca, apadāne nipātake
Upānyāse maṅgale ca, nipphannatthāvadharāṇe
Nindā sambhāvanādīsu, aṭṭhasaddo pavattīti.

Tathā hesa aṭṭhasa navahi sotehi, asuci bhavati sabbadāti ādīsu² pariyāyāntare pakkhāntare³ pavattati. Apārenapi pariyāyena asucibhāvaṃ passāti vuttaṃ⁴ hoti. Atha tvaṃ patikolamba-matto thullāni gajjasīti ādīsu⁵ pañhe. Atha tvaṃ gajjhasi nanu tvaṃ gajjhasīti⁶ attho. Atha pāpāni kammāni, karaṃ bālo na bujjhatīti ādīsu⁷ samuccaye, na

¹ Ap. II, 298-piṭṭhe.

² Sn. 308-piṭṭhe.

³ Sm.

⁴ SnA. I, 239-piṭṭhe.

⁵ J. I, 328-piṭṭhe.

⁶ JA. IV, 434-piṭṭhe.

⁷ Dh. 33-piṭṭhe.

kevalam bālo kodhavasena pāpāni karoti. Atha karam karontopi pana na bujjhatīti ¹attho.

Athāham bhikkhave sadevake loke samāraleti ādīsu² anantare. Atha tasanantareti attho. Atha kho jāṇussoṇi brāhmāṇo³, atha kho aññatarā devatāti ādīsu⁴ avicchede. Tattha tasmim bhagavati viharanteyevāti attho. Bhagavato sāvattthiyam vihare avicchinneyevāti vuttam hoti⁵. Atha kho bhagavā pubbaṇhasamayam nivāsetvāti ādīsu⁶ adhikāre⁷ aññādhikāravacanārambe⁸. Atha vuttavacanato aññādhikāravacanam ārabhissāmīti attho. Atha kho idam bhikkhave brahmacariyam vussatītiādīsu⁹ aññadatthe. Atha kuhanādito aññadatthāyevāti¹⁰ attho. Kim bhavissati lokassa, kalyāṇam atha pāpakantiādīsu¹¹ vikappe. Kinnukho imassa lokassa pāpakam bhavissati. Atha udāhu kalyāṇnti attho¹². Atha yā buddhānam sāmukkmāsikāti ādīsu¹³ pacchātthe. Atha pacchāti attho, tumhe ce amhākam na dassatha, atha ko carahi amhākam assatīti ādīsu¹⁴ parikappe¹⁵. Atha evam datīti attho. Ye kho keci bhagavato sāvakā āraddhavīriyā viharanti. Aham tesam aññataro. Atha ca pana me nānupādāya āsavehi cittam vimuccatīti ādīsu¹⁶ byatireke. Evam santepi pana na vimuccatīti attho. Netam āvuso appasannānam vā pasādāya pasannānam vā bhiyyo bhāvāya.

¹ DhA. II, 41-piṭṭhe.

² Ps. 298. PsA. II, 201-piṭṭhesu.

³ M. I, 20-piṭṭhe.

⁴ Kh. 3-piṭṭhe.

⁵ MA. I, 113-piṭṭhe.

⁶ Sn. 291-piṭṭhe.

⁷ UdA. 34-piṭṭhe.

⁸ SnA. I, 125-piṭṭhe.

⁹ It. 214-5-piṭṭhesu.

¹⁰ ItA. 104-piṭṭhe.

¹¹ Bv. 319-piṭṭhe.

¹² JA. I, 32-piṭṭhe.

¹³ Ud. 135-piṭṭhe.

¹⁴ V. I, 379-piṭṭhe.

¹⁵ saṃsaye. Sm.

¹⁶ V. III, 268-piṭṭhe.

Atha khvetam āvuso appasannānañceva appasādāyāti ādīsu anvaye¹. Anvayattho pubbāparavākyavasena nātabbo. Atha aññadatthu, ekaṁsenāti attho. Yadāham bho samaṇe gotame imam paṭhamam padam addasam, athāham niṭṭha'ma-gamantiādīsu² tadātthe. Atha tadā tasmim kāleti attho.

Saddavidūhi pana atthīyate yācīyate abhippatthīyateti, atha iti viggaham katvā pisodarādittā³ ta-lopoti⁴ vuttam. Vibhatti ayutta abyayapadattā ca pana atha iti rūpam sijjhati. evam ekavīsatiyā atthesu - .

Adhikāre maṅgale ceva, nipphannatthāvadharāṇe

Anantareca pacchatthe, ahasaddo pavattatīti.

Therikāti ettha pana therīsaddo dvīsu atthesu dissati. Tathā hissa so tam gahetvāna pasayha bāhāyam, paccānāyitvāna therim sudubbalantiādīsu⁵ ciraṭṭhitatṭhena mahallakitthim jīṇṇam vuḍḍhanti attho⁶. Tuvam nissāya kalyāṇī, therī saṁghassa sobhaneti ādīsu⁷ bhikkhunīti attho. Idha pana bhikkhunī attho datṭhabbo. Sā hi thirehi sīla suta jhāna vimutti saṅkhātehi catūhi guṇehi samannāgatāti therī. Yathāha -

Cattāro me bhikkhave therakaraṇā dhammā. Katame cattāro? Idha bhikkhave bhikkhu sīlavā hotīti ādi⁸.

Api ca saccadhammādīhi thirabhāvakārakehi pañcahi guṇehi samannāgatāti therī. Yathāha -

Samhi saccañca dhammo ca, ahimsā saṁyamo damo

Save vantamalo dhīro, theroiti pavuccatīti⁹.

¹ V. I, 23-piṭṭhe.

² M. I. 234-piṭṭhe.

³ pisodarādīniyathopadiṭṭhanti pāṇinīsuttam (6,3.109) vuttikañca passitabbam.

⁴ Ktb, Amr. passitabbā.

⁵ Pv. 162-piṭṭhe.

⁶ PvA. 138-9-piṭṭhesu.

⁷ Thig. 416-piṭṭhe.

⁸ A. 1.331-piṭṭhe.

⁹ Dh. 51-piṭṭhe.

Therī eva therikā majjhe rassattam ka-paccayamhi kumārikā ittikā paññavātiādīsu viya. Atha vā loke¹ ciratṭhitatṭhena² thirā vuccati bhūrī. Sā viyāti therā, sīlādiguṇā saccādiguṇā ca. Tehi samannāgatāti therikā. Therikā ca therikā ca therikāyo. Devabhūtassa santassa, athāpi mānusassavātiādīsu³ paṭibhāge. Athāpi tatthe vāpīti attho. Idam vatvāna sugato, athāparam etadavoca satthātiādīsu⁴ apādāne, atha tato aparam etam vacananti attho. Atha puriso āgaccheyyātiādīsu⁵ padapūraṇe⁶. Atha kho āyasmā ānando yena bhagavā tenupasaṅkamītiādīsu⁷ vacanopanyāse⁸. Vacanopanyāso nāma vākyārambho. Atha etasmim kāleti attho. Atha paccekabuddhā-padānam suṇāthātiādīsu⁹ maṅgale¹⁰. Maṅgalam tu assa atha saddhassa na vāccattho. Kintu atthantarapayutto byayam sutimaṅgalam sādhanam¹¹ joteti. Atha therāpadānam suṇāthātiādīsu¹² nipphannatthāvadharāṇe. Atha paccekabuddhā-padānānam anavasesato niṭṭhāpīte imasmimyeva kāleti attho¹³. Te averā adaṇḍā asapattā abyāpajjā viharemu averinoti, iti ca nesam hoti. Atha ca pana saverā sadaṇḍā sasapattā sabyāpajjā viharanti saverinotiādīsu¹⁴ nindāyam garahāyam. Atha ca pana evam patthanāya satīti attho¹⁵.

¹ Sst. 728. amara. 11, 2. Sm. kotthubhādīsu.

² (ṭhā + kira = thira) pā, uṇādi, 1. 53, ṇvādi. 150-sutte.

³ Ap. I, 309-piṭṭhe. athāpi payujjeyyāti ādīsu (mūlatī, 1. 12) pana anuggahatthepi dīssati.

⁴ S, 1. 222-piṭṭhe.

⁵ M. I, 106-piṭṭhe.

⁶ Sst. 375-piṭṭhe.

⁷ Ps. 358-piṭṭhe.

⁸ vacano padāne-PsA. II, 237. Nd1A. II, 340. vacanupanyāsa-D-ṭ. I, 191. vacanupanyāsa-sī, ṭī, Thit, 1. 480-piṭṭhesu. Wellium??? abbhe sakkatābhidhānesu pana passitabbam.

⁹ Ap. I, 8-piṭṭhe.

¹⁰ ApA. I, 111-piṭṭhe.

¹¹ Sm. passitabbam.

¹² Ap. I, 16-piṭṭhe.

¹³ ApA. I, 111-piṭṭhe pana aññathāvutto.

¹⁴ D. II, 22-piṭṭhe.

¹⁵ DA. II, 310-piṭṭhe.

Yāva gambhīro cāyaṃ bhante paṭiccasamuppādo gambhīrāvakāso ca. Atha ca pana me uttānakuttānako viya khāyatītiādīsu¹ sambhāvanāyaṃ. Atha ca pana evaṃ gambhīre gambhīrāvakāse satipīti attho.

Apadānasaddo pana-

Lāyite navakhaṇḍe ca, paricchede ca lakkhaṇe

Vikhyātovāda cāritte, kamme ganthe ca dissate.

Tathā hesa apadānaṃ paññāyitthātiādīsu² lāyite chinnaṭṭhāne dissati. Sapadānaṃ piṇḍapātaṃ bhuñjissā-mītiādīsu³ anavakhaṇḍe avakhaṇḍanarahite. Bālo hoti abyatto āpattibahulo anapadānoti ādīsu⁴ paricchede. Evameva kho tvaṃ āvuso pāthikaputta sugatāpadānesu jīvamāno sugatātirittāni buñjamānotiādīsu⁵ lakkhaṇe. Bālassa bālalakkhaṇāni bālanimittāni bālāpadānānītiādīsu⁶ vikhyāta kamme vissutakamme.

Namo te buddha vīratthu, vipbamutto'si sabbadhi

Tuyhāpadāne viharaṃ, viharāmi anāsavoti -

Ādīsu⁷ ovāde. So hi sattānaṃ kilesamale apahāretvā cittasantānaṃ dāpenti vodāpenti etenāti vacanatthena apadānaṃ nāma. Kammalakkhaṇo paṇḍito, apadānasobhiṇī paññātiādīsu⁸ cāritte. Cārittaṃ nāma apadīyanti dosā etena rakkiyanti lūyanti chijjanti vāti, apadānanti vacanatthena sattānaṃ sammā micchā vā pavattappayogo. Itthaṃ sudam bhagavā attano pubbacariyaṃ sambhāvayamāno buddhāpadāniyaṃ nāma dhammapariyāyaṃ abhāsītthātiādīsu⁹ porāṇakamme. Taṃ hi avadāyanti vodāyanti visujjhanti

¹ D. II, 47-piṭṭhe.

² D. III, 75. DA. III, 53-piṭṭhesu.

³ V. II, 251; VA. III, 165-piṭṭhesu.

⁴ V. III, 443, VA. 430-piṭṭhesu.

⁵ D. III, 20. DA. III, 13-piṭṭhesu.

⁶ M. III, 201. M-ṭ. III, 352-piṭṭhesu.

⁷ Thag. 230; ThagA. I, 149-piṭṭhesu.

⁸ A. I, 100. AA. II, 70. M. ṭ. 2. 50. A-ṭ. II, 55-6-piṭṭhesu.

⁹ M-ṭ. II, 50.

etenāti vacanatthena apadānam nāma kāraṇe¹ ca aṭṭhupattiyañcā²tipi vadanti. Avadānanti vattabbe vakārassa pakāram katvā apadānanti vuccati³. Indriyavaropariyattañāṇanti vattabbe indriyaparopariyattañāṇanti vuttam viya. Khuddakapāṭha dhammapada udāna itivuttaḥa suttanipāta vimānavutthu petavatthu theragāthā therīgāthā jātika niddesa paṭisambhidāmagga apadāna buddhavaṃsa cariyāpiṭakavasena pannarasappabhedo khuddakanikāyoti-ādīsu apadānaganthe. Gantho hi ovādādīnam vuttatthanam jotakattā apadānanti vuccati. Suṇāthāti⁴ idam savannaṇatti-kavacanam. Tena thero vakkhamānānam gāthānam paṭhama mahāsaṅgītikāle sannipatitāya mahākassapādiekūna-paṇca-sataparīsāya sotukāmatam uppādentō savane ādaram janeti. Ussāham samuṭṭhāpentō gāravam bahumānañca upaṭṭhapeti. Atha therikāpadānāni tumhe ekūnapaṇcasatā khīṇāsavā imisam dhammasabhāyam sannisinnā suṇātha ohitasotā manasikarothāti attho.

¹ ApA. I, 114.

² PsA. I, 53. Nd2A. 48-9.

³ VA. I, 15; DA. I, 17. DhsA.19.

⁴ ThagA. I, 7-piṭṭhe.

1. SUMEDHĀVAGGA

1. Sumedhātherī apadānavañṇanā¹

Bhagavati koṇāgamanetiādi sumedhātheriyā apadānam. Ayam hi purimabuddhesu katādhikārā tattha tattha bhave vivattūpanissayam kusalam upacinantī sakkaccam vimokkhasambhāre sambharentī imasmim bhaddakappe kakusandho koṇāgamano kassapo amhākam bhagavāti catūsu buddhesu koṇāgamanassa bhagavato kāle susamiddhikule nibbattitvā viññutam patvā attano sakhīhi imasmim buddhuppāde khemā dhanañjānīti uppajjamānaka kuladhītāhi saddhim ekajjhāsaya hutvā mahantam abhinavārāmam vihāraṇca kāretvā buddhappamukhassa bhikkhusamghassa niyyātesi. Vuttaṇca-

Tadāham bārāṇasiyam, susamiddhakulappajā
Dhanañjānī sumedhā ca, ahampi ca tayo janā
Saṃghārāma-madāsimha, dānasahāyikā pure
Saṃghassa ca vihārampi, uddissa kārikā mayanti².

Sā tena puñṇakammena kāyassa bheda tācatimsam upagacchi. Tattha yāvatāyukam dibbasampattim anubhavitvā tato cutā yāmesu upagacchi, tato cutā tusitesu, tato cutā nimmānaratīsu, tato cutā paranimmitavasacattīsūti anukkaena kāmasaggesu uppajjitvā tattha tattha devarājūnam mahesī hutvā tato cutā kassapassa bhagavato kāle mahāvibhavassa seṭṭhino dhītā hutvā—

Samaṇi samaṇaguttā ca, bhikkhunī bhikkhudāyikā
Dhammā ceva sudhammā ca, sattamī saṃgha-dāyikāti³

Vuttānam kikissa nāma kāsirañño sattannam dhītānam sahāyikā hutvā anukkamena viññutam patvā sāsane

¹ Thig. 429-435. therī -a 278-304. Ap. II, 223-piṭṭhādīsu.

² Ap. II, 223-piṭṭhe.

³ Apa. II, 224-piṭṭhe.

abhippasannā ratanattayam uddissa dāna sīlādi
ulārapuññakammam akāsi.

Tattha yāvajīvam dhammūpajīvinī kusaladhammaniratā
hutvā tato cutā tāvatimsesu nibbattitvā tato cutā yāmesūti
yāva paranimmitavasavattīlokā nibbattitvā aparāparam
sugatīsu yeva saṁsaranti imasmim buddhippāde
mantāvatīnagare koṇcassa nāma rañño dhītā hutvā nibbatti.
Tassā mātāpitaro sumedhāti nāmamakamsu. Sā
buddhādīnam santikā dhammam sutvā buddhasāsane
sīlasampannā bahussutā vicitradhammakathā vinītā ahosi.
Vuttañca -

Mantāvatiyā nagare, rañño koṇcassa aggamahesiyā

Dhītā āsim sumedhā, pasāditā sāsanakarehi

Sīlavatī cittakathā, bahussutā buddhasāsane vinītā¹.

Tam anukkamena vayappattakāle mātāpitaro vāraṇavatī-
nagare anīkarattassa² nāma rañño dassāmāti sammantesum.
Sā pana daharakālato paṭṭhāya attano samānavayāhi
rājakaññāhi dāsijanehi ca saddhim bhikkhunupassayam
gantvā bhikkhūnīnam santike dhammam sutvā cirakālato
paṭṭhāya katādhikāratāya saṁsāre jātasamvegā sāsane
abhippasannā hutvā vayappattakāle kāmehi vinivatti-
tamānasā ahosi. Tena sā mātāpitūnam sammantanam ñatvā
mātāpitaro upasaṅkamitvā evam abhāsi -

Nibbānābhiratāham, asassatam bhagavatam yadipi dibbam

Kimaṅgam pana tucchā kāmā, appasādā bahuvighātā

Kāmā kaṭukā āsī-visūpamā yesu mucchitā bālā

Te dīgharattam niraye, samappitā haññante dukkhitā

Socanti pāpakammā, vinipāte pāpavaddhino sadā

Kāyena ca vācāya ca, manasā ca asamvutā bālā

¹ Thig. 429-piṭṭhe.

² anīkadattassa (). anīkadatta (sī, syā, pāli). anīti anenāti anīkam, senā
(Ktb.). anika'm rattam ratanam yassāti anīkarattoti attho daṭṭhabbo.
Rattaññūti ratanaññūti (SnA. II, 148) ādisuviya rattasaddo ratanavācako.
ratana=rathna=ratta.

Bālā te duppaññā, acetanā dukkhasamusayoruddhā
 Desente ajānantā, na bujjhare ariyasaccāni
 Saccāni amma buddhavara desi tāni te bahutarā ajānantā
 Abhinandanti bhagavataṃ, pihenti devesu upapattiṃ
 Devesupi upapatti, asassatā bhagavate aniccamhi
 Na ca santasanti bālā, punappunam jāyitabbassa
 Cattāro vinipātā, duve ca gatiyo kathaṃhi labbhanti
 Na ca vinipāta gatānaṃ, pabbajjā atthi nirayesu
 Anujānātha maṃ ubhaya, pabbajitum dasabalassa pāvacane
 Apposukkā ghaṭṭissaṃ, jātimaraṇappahānāya
 Kim bhagavate abhinandi-tena kāyakalinā asārena
 Bhavataṇhāya nirodhā, anujānātha pabbajjissāmi
 Buddhānaṃ uppādo vivajjito, akkhaṇo gaṇo laddho
 Sīlāni brahmacariyaṃ, yāvañjīvaṃ na dūseyyanti¹.

Imāhi gāthāhi nisāmetvā na mayhṃ gharāvāsena
 kiccaṃ. Pabbajissāmaham. Sace tumhe nānujāneyyātha,
 Idhevāham marissāmīti vatvā pāsādatale nipajji. Na bhuñji,
 na pivi. Taṃ mātāpitaro roditvā gharāvāse niyojenta
 nānappakārena yācantāpi saññāpetum nāsakkhimsu.
 Vuttañca-

Evaṃ bhaṇati sumedhā, mātāpitaro "na tāva āhāraṃ
 Āharissaṃ ghaṭṭhā, maraṇavasam gatāva hessāmi"
 Mātā dukkhitā rodati pitā ca, Assā sabbaso samabhihato
 Ghaṭenti saññāpitum, Pāsādatale chamāpatitaṃ
 Uṭṭhehi puttaka kiṃ soci-tena dinnāsi vāraṇavatimhi
 Rājā anīkaratto, abhirūpo tassa tvaṃ dinnā
 Aggamahesī bhavissati, anikarattassa rājino bhariyā
 Sīlāni brahmacariyaṃ, pabbajjā dukkarā puttaka
 Rajje āṇā dhanamissa, riyam bhogā sukhā daharikāsi

¹ Thig. 429-30-piṭṭhesu.

Bhuñjāhi kāmabhoge, vāreyyāṃ hotu te puttāti¹

Atha sā mātāpitūnaṃ dhammaṃ desentī imā gāthāyo
abhāsi-

Atha ne bhaṇati sumedhā, mā edisikāni bhavagata'-
masāraṃ

Pabbajjā vā hohiti, maraṇaṃ vā me na ceva vāreyyāṃ

Kimiva pūtikāya'masuciṃ, savanagandhaṃ bhayānaṃ
kuṇapaṃ

Abhisamviseyyāṃ bhastaṃ, asakiṃ pagghaṇitaṃ asuci-
puṇṇaṃ

Kimiva ta'haṃ jānanti, vikūlakaṃ maṃsasoṇitu-
palittaṃ

Kimikulālayaṃ sakuṇabhattaṃ, kaḷevaraṃ kissa diyyatī

Nibbuyhati susānaṃ, aciraṃ kāyo apetaṃ nāṇaṃ

Chuddho kaḷiṅgaṃ viya. jigucchamānehi nātūhi

Chuddhūna naṃ susāne, parabhattaṃ nhāyanti jigucchantā

Niyakā mātāpitāro, kiṃ pana sādharmaṇā janatā

Ajjhositā asāre, kaḷevare atṭhinhārusaṃghāte

Khelasauccārassava-paripuṇṇe pūtikāyaṃhi

Yo naṃ vinibbhujitvā, abbhantara'massa bāhiraṃ kayirā

Gandhassa asahamānā, sakāpi mātā jiguccheyya

Khandha dhātu āyatanāṃ, saṅkhataṃ jātimūlakaṃ duk-
khaṃ

Yoniso anuvicinanti, vāreyyāṃ kissa iccheyyāṃ

Divase divase tisatti-

Satāni² navanavā pateyyuṃ kāyaṃhi

Vassasatampi ca ghāto

Seyyo dukkhassa cevaṃ khayō

¹ Thig. 430-piṭṭhesu.

² M. III, 203. S. III, 385-piṭṭhesu vitthāro.

Ajjhupagacche ghātaṃ, yo viññāyevaṃ satthuno
 vacanaṃ
 Dīgho tesaṃ saṃsāro¹, punappunaṃ haññamānānaṃ
 Devesu manussesu ca, tiracchānayaniso asurakāye
 Petesu ca nirayesu ca, aparimitā dissante ghātā
 Ghātā nirayesu bahū, vinipātagatassa pīliyamānassa
 Devesupi attānaṃ, nibbānasukhā paraṃ natthi
 Pattā te nibbānaṃ, ye yuttā dasabalassa pāvacane
 Appossukkā ghaṭenti, jātivāmarañappahānāya
 Ajjeva tāta bhinikkha-missaṃ bhogehi kiṃ asārehi
 Nibbinṇā me kāmā, vantasamā tālavatthukatā ti².

Atha sā anīkarattarañño āgatabhāvaṃ sutvā evaṃ me
 pabbajitum labbhatīti khaggaṃ gahetvā sayameva attano
 kese chinditvā te eva kese ārabha paṭikūla manasikāraṃ
 pavattenti tattha katādhikāratāya bhikkhunīnaṃ santike
 manasikāravidhānassa sutapubbattā ca asubhanimittam
 uppādetvā tattha paṭhamajjhānaṃ adhigacchi. Pāsādaṃ
 pidahitvā taṃ paṭhamajjhānaṃ samāpajjitvā tameva
 pādakaṃ katvā vipassanañca bhāvesi. Vuttañca -

Sā cevaṃ bhaṇati pitara-manīkaratto ca yassa sā dinnā
 Upayāsi vāraṇavate, vāreyya'mupaṭṭhite kāle
 Atha asitanicita muduke, kese khaggena chindiya
 sumedhā
 Pāsādaṃ pidahitvāna, paṭhamajjhānaṃ samāpajji
 Sā ca tahiṃ samāpannā, anīkaratto ca āgato nagaraṃ
 Pāsāde ca sumedhā, aniccasaññaṃ subhāvetūti³.

Adhigatapaṭhamajjhānā ca sā attano gharāvāse
 uyyojetum upagatānaṃ mātāpitūnaṃ antojanaparijanassa
 sabbassa rājakulassa ca tattha sampattassa apabbajjatthāya

¹ S. II, 121-piṭṭhe vitthāro.

² Thig. 430-1, piṭṭhesu.

³ Thig. 431-piṭṭhe.

yācantassa anīkarattarañño ca dhammaṃ kathentī imā
gāthāyo abhāsi -

Sā ca manasikaroti, anīkarattho ca āruhī turitaṃ
Maṇi kanaka bhūṣitaṅgo, katañjalī yācati sumedham
Rajje āṇā dhana'missa-riyaṃ bhogā sukhā daharikā'si
Bhuñjāhi kāmabhoge, kāmasukhā dullabhā loke
Nissatṭham te rajjaṃ, bhoge bhuñjassu dehi dānāni
Mā dummanā ahosi, mātāpitaro te dukkhitā
Taṃ Taṃ bhaṇati sumedhā, kāmehi anattikā vigatamohā
Mā kāme abhinandi, kāmesvādīnavaṃ passa
Cātuddīpo rājā mandhātā¹, āsi kāmabhogina maggo
Atitto kālaṅkato, na cassa paripūrītā icchā
Sattaratanāni vasseyya, vuṭṭhimā dasadisā samantena
Na catthi titti kāmānaṃ atittāva maranti narā
Asisūnūpamā kāmā. Kāmā sappasiropamā²
Ukkopamā anudahanti, aṭṭhikaṅkala sannibhā
Aniccā adhuvā kāmā³, bahudukkhā mahāvisā
Ayogulova santatto, aghamūlā dukhapphalā
Rukkhaphalūpamā kāmā, maṃsapesūpamā dukhā
Supinopamā vaṇcaniyā, kāmā yācitakūpamā
Sattisūlūpamā kāmā, rogo gaṇḍo aghaṃ nighaṃ
Aṅgārakāsusadisā, aṅghamūlaṃ bhayaṃ vadho
Evaṃ bahudukkhā kāmā, akkhātā antarāyikā
Gacchatha na me bhagavate, vissāso atthi attano
Kiṃ mama paro karissati, attano sīsamhi dayhamānamhi⁴
Anubandhe jarāmarañe, tassa ghātāya ghaṭitabbam

¹ J. II, 283-piṭṭhe vitthāro.

² M.I, 182. S. I, 128. A. II, 85; V. II, 176; V. IV, 69-piṭṭhesu pana
sappasirūpamāti pāṭho atthi. M. II, 27-piṭṭhe upamā vitthāritā.

³ M. II, 29-piṭṭhe vitthāro.

⁴ S. I, 385-piṭṭhesu.

Dvāraṃ apāpunitvāna haṃ, mātāpitaro anīkarattañca
 Disvāna chamaṃ nisinne, rodante ida'mavocaṃ
 Dīgho bālānaṃ saṃsāro, punappunaṃ ca rodataṃ
 Anamatagge¹ pitu maraṇe, bhātu vadhe attano ca vadhe
 Assu thaññaṃ rudhiraṃ, saṃsāraṃ anamataggato saratha
 Sattānaṃ saṃsarataṃ, sarāhi atṭhīnañca sannicayaṃ
 Sara caturodadhī, upanīte assuthaññaṃrudhiraṃhi
 Sara ekakappamatṭhīnaṃ, sañcayaṃ vipulena samaṃ
 Anamatagge saṃsarato, mahiṃ jambudīpa'mupanītaṃ
 Kolaṭṭhimattagulikā, mātāmātusveva nappahonti
 Tiṇa kaṭṭha sākhā palāsaṃ, upanītaṃ anamataggato sara
 Caturaṅgulikā ghaṭikā, pitupitusveva nappahonti
 Sara kāṇakacchapaṃ² pubba-samudde aparato ca
 yugachiddaṃ
 Siraṃ tassa ca paṭimukkaṃ, manussalābhamhi opammaṃ
 Sara rūpaṃ pheṇapiṇḍopa'massa³ kāyakalino asārassa
 Kandhe passa anicce, sarāhi niraye bahuvighāte
 Sara kaṭasaṃ vaddhente, punappunaṃ tāsū tāsū jātīsū
 Sara kumbhīlabhayāni⁴ ca. sarāhi cattāri saccāni
 Amataṃhi vijjamaṇe, kiṃ tava pañcakaṭukena pītena
 Sabbā hi kāmaratiyo, kaṭukatarā pañcakaṭukena
 Amataṃhi vijjamaṇe
 Kiṃ tava kāmehi ye pariḷāhā
 Sabbāhi kāmaratiyo
 Jalitā kuthitā kampitā santāpitā
 Apasattaṃhi samāne

¹ S, 1.387-piṭṭhādīsu vitthāro.

² M. III, 207. S, 3. 397-8-piṭṭhesu vitthāro.

³ S. II, 114-7-piṭṭhesu vitthāro.

⁴ M. II, 123; A. I, 439-piṭṭhesu vitthāro.

Kīm tava kāmehi ye bahusapattā
 Rājaggi cora udakappiyehi
 Sādhāraṇā kāmā bahusapattā
 Mokkhamhi vijjamāne, kīm tava kāmehi yesu vadhabandho
 Kāmesu hi asakāmā, vadhabandhadukhāni anubhonti
 Ādīpitā tiṇukkā, gaṇhantaṃ dahanti neva muñcantaṃ
 Ukkopamā ¹hi kāmā, dahanti ye te na muñcanti
 Mā appakassa hetu, kāmasukhassa vipulaṃ jahi sukhaṃ
 Mā puthulomova baḷisaṃ, gilitvā pacchā vihaññasi²
 Kāmaṃ kāmesu damassu, tāva sunakhova saṅkhalābaddho
 Kāhinti khu taṃ kāmā, chātā sunakhaṃva caṇḍālā
 Aparimitaṇca dukkhaṃ, bahūni ca cittadomanassāni
 Anubhihisi kāmayutto, paṇissaja addhuve kāme
 Ajaramhi vijjamāne, kīm tava kāmehi yesu jarā
 Maraṇa byādi gahitā, sabbā sabbattha jātiyo
 Ida'majara'mida'mamaraṃ, ida'majarāmaraṃ pada
 'masokaṃ
 Asapatta'masambādaṃ, akhalita' mabhayaṃ nirūpatāpaṃ
 Adhigata' midam bahūhi, amataṃ ajjāpi ca
 labhaniya'midaṃ

Yo yoniso'payuñcati, na ca sakkā aghaṭamānenāti³ evaṃ
 tassā dhammadesanaṃ sutvā anīkaratto rājā pasīditvā mātā
 pitaro yācitvā pabbajitum anujānāpesi. Sumedhāpi rājadhītā
 dhammaṃ desetvā sabbam rājakulaṃ sāsane
 abhippasannaṃ katvā mātāpitara vanditvā anujānāpetvā
 gharato nikkhāmitvā bhikkhunupassayaṃ gantvā pabbaji.
 Pabbajitvā ca vipassanaṃ paṭṭhapetvā sammadeva
 patipakkaṇāṇā

¹ M. II, 28- piṭṭhe.

² S. I, 424. S. II, 368. JA. V, 414-piṭṭhesu vitthāro

³ Thig. 431-4—piṭṭhesu.

Vimuttiparipācanīyānam dhammānam visesitāya na
cirasseva sikkhāmānā samānā eva saha paṭisambhidāhi
arahattam pāpuṇi. Vuttaṇca -

Evam bhaṇati sumedhā, saṅkhāragate ratim alabhamānā
Anunentī anīkarattam, kese ca chamaṇ khīpi sumedhā
Uṭṭhāya anīkarattho, pañjaliko yācata'ssā pītaram so
Vissajjetha sumedham, pabbajitum vimokkhasaccadassā
Vissajjitā mātāpītūhi, pabbaji sokabhayabhītā
Cha abhiññā sacchikatā, aggaphalam sikkhamānāya
Acchariya' mabbhutam tam, nibbānam āsi rājakaññāya
Pubbenivāsacaritam, yathā byākari pacchime kāleti¹

Evam chaḷabhiññādiguṇapatimaṇḍitā sumedhātherī
arahattam patvā attano pubbakammam saritvā
somanassavasena pubbacaritāpadānam dassentī bhagavati
koṇāgamaneti ādi māha.

1. Tattha bhagavati koṇāgamaneti koṇāgamane
sammāsambuddhe loke uppanne. Bhagavatīti ettha pana
bhagavāti garūvacanam. Garum hi loke bhagavāti vadanti,
tathāgato ca sabbaguṇavisitṭhatāya sattānam garu. Tasmā
bhagavāti veditabbo. Tenāhu porāṇā-

Bhagavāti vacanam seṭṭham, bhagavāti vacana'muttamam
Garu gāravayutto so, bhagavā tena vuccatīti²

Api ca -

Bhagī bhajī bhāgī vibhattavā iti
Akāsi bhagganti garūti bhāgyavā
Bahūhi ñāyehi subhāvitattano
Bhavantago so bhagavāti vuccatīti—

Niddese¹ āgatanayena

¹ Thig. 434-piṭṭhe.

² Vin. I, 95. DA. I, 34. MA. I, 11. SA. I, 11. AA. I, 10. Vsm. I, 203. UdA. 22.
ItA. 4.

Bhāgyavā bhaggavā yutto, ca vibhattavā

Bhattavā vantagamano, bhavesu bhagavā tatoti -

Imissā gāthāya ca vasena bhgavāti padassa attho vattabbo. So panāyaṃ attho sabbākārena visuddhimagge² buddhānussati niddese vuttoti tattha vuttanayeneva veditabbo.

Aparo nayo— Bhāgavāti bhagavā, bhatavāti bhagavā, bhāge vanīty bhagavā, bhage vanity bhagavā, bhattavāti, bhagavā, bhāge vamīti bhagavā bhāge vamīti bhagavā.

Bhāgavā bhatavā bhāge, bhage ca vanī bhattavā

Bhage vamī tathā bhāge, vamīti bhagavā jino.

Tattha kathāṃ bhāgavāti bhagavā? Ye te sīlādayo dhammakkhandhā dhammakotṭhāsā, te anaññasādhāraṇā nīratibhayā tathāgatassa atthi upalabbhantīti ādinā nayena vitthārattho Itivuttakatṭhakathāyaṃ³ vuttanayena veditabbo. Tasmim bhagavati Koṇāgamaneti ettha bodhisattakālepi parahitasāṅkhāte koṇage⁴ bhāge niccābhirataṃ mano yassāti koṇāgamano, koṇāgamanoti vattabbe a-kārassa ā-kāraṃ katvā padasiddhi veditabbā. Atha vā yassa bhagavato uppannakāle ākāsato kanakassa kanakādi ābharaṇassa āgamaṇaṃ pavassanaṃ ahosi, tasmā so koṇāgamano nāma, kanakāgamanoti vattabbe ka-kārassa ko-ādesaṃ katvā na-kārassa ṇā-desaṃ katvā ekassa ka-kārassa lopaṃ katvā niruttinayena padasiddhi veditabbā. Sakkatapiṭake asokaselakkhare ca taṃ bhagavantam kanakamuni koṇākamuni koṇāgamunīti ca likhanti. Saṃghārāmaṃhi navanivesanaṃhīti buddhappamukhabhikkhusaṃghaṃ uddissa Abhinavanivesite ārāme. Sakhiyo tisso janiyo,

¹ Nd1. 162-piṭṭhe.

² Vsm. I, 204. VA. I, 95-piṭṭhādīsu.

³ ItA. V, 11-piṭṭhesu. Vsm-t. I, 258. 263-piṭṭhesu ca.

⁴ Koṇa koṇagasaddā samānatthāti pākātābhidhāne niddiṭṭhā. BvA. 301-piṭṭhepi passitabbam.

vihāradānaṃ adāsimhāti dhanañjānī khemā ahañcāti mayam
tisso sakhiyo sahāyikāyo saṃghassa vihāradānaṃ adamha.

2. Dasakkhattum satakkhattunti tassa vihāradānassa
ānubhāvena dasavāre devesu upapajjimha, tato manussesu
upapajjitvā puna satakkhattum devesu upapajjimha, atopi
manussesu upapajjitvā puna dasasatakkhattum saḥassavāram
devesu upapajjimha, tatopi manussesu upapajjitvā puna
satānaṃ ca satakkhattum dasasaḥassavāre devesu
upapajjimha, ko vādo mānuse bhaveti manussabhavesu
uppannavāresu kathāva natthi, anekasaḥassavāram
upapajjimhāti attho.

3. Devasu mahiddhikā ahumhāti devesu upapannakāle
tasmim tasmim devanikāye mahiddhikā mahantīhi iddhīhi
samannāgatā mahānubhāvā ahumha. Na kevalam
mahiddhikā eva. Atha kho yassā aggatampi pattā. Tena
vuttam -

Tato cutā mayam sabbā, tāvatimsūpagā ahum

Yasasā aggataṃ pattā, manussesu tatheva cāti¹.

Idāni manussattabhāve tameva ukkaṃsatam
mahiddhikataṃ dassentī Sattaratanassa mahesī, itthiratanam
aham bhavinti āha. Tattha ratī jananaṭṭhena ratanam. Api ca-

Cittikataṃ mahagghaṇca, atulaṃ dullabhadassanam

Anomasattaparibhogam, ratanam tena vuccati.²

Lokiyā³ pana ramayati hāsayatīti ratanam⁴ ramate atrāti
ca ratananti⁵ vadanti. Cakka hatthi assa maṇi itthi gahapati
pariṇāyaka saṅkhātāni sattaratanāni etassasantiti sattaratano,
cakkavatti rajā. Vuttañhetam bhagavatā-

¹ Ap. II, 223-piṭṭhe.

² DA. II, 35. SA. III, 190. KhA. 143. SnA. I, 272. UdA. 276. Nd1A. 231.

³ Kp-ṭ. Ktb. Abhidhānesu.

⁴ Kp-ṭ. Ktb. Abhidhānesu.

⁵ Sm.

Rājā ānanda mahāsudassano sattahi ratanehi samannāgato ahoṣiti¹

Tassa sattaratanassa cha dosarahitā pañcakalyāṇasa mannāgatā atikkantamanussavaṇṇā apattadibbavaṇṇāti evamādiḡuṇasampannā itthīsu ratanabhūtā aggamaheṣi ahaṃ ahoṣim.

4. Idha sañcitakusalā, susamiddhakulappajāti sañcitam idha imasmim bhava nānābhogeḡi suṭṭhu samijjhanakule pavattā. Dhanañjāni ca khemā ca ahampi ca tayojanāti dhanañjānisuttasaṅgāravasuttesu² āgatā dhanañjānā ma sotāpannā ariyasāvikā brāhmaṇī ca³ khemātherī ca sumedhātherī ahañcāti tayo.puggalā. Dhanañjāniyā pana vatthu dhanañjānisutta saṅgāravasuttaṭṭha kathāto⁴ gaḡetabbam. Khemātheriyā vatthu upari āvi bhavissati.

5. Ārāmam sukataṃ katvā, sabbāvayava maṇḡḡitanti mañcapīṭhādīhi sabbeḡi avayaveḡi paṭimaṇitam alaṅkataṃ abhinava-saṃghārāmam sukataṃ katvā buddhappamukhassa bhikkhu-saṃghassa niyyātetvā suṭṭhu moditā pubbamuñcāparakālavasena tīsupi kālesu sumanā aḡumhāti sambandho.

6. Yattha yatthūpapajjāmīti yasmim yasmim devaloke vā manussa loke vā ahaṃ bhavāmi. Tassa kusalakammasa vāhasā balena kāraṇena devesu pañcasu tāvatimsādi devesu aggataṃ seṭṭhabhāvam pattā. Tathā eva manusseḡi ca aggataṃ pattāti attho.

7. Koṇāgamanassa bhagavato kale upacitapāramīkam-mam dassetvā idāni kassapassa bhagavato kale upacitapāramīkammam dassentī imasmim yeva kappetiādimāha. Tatrāyam yojanā—

Imasmim eva bhaddakappe brāhmaṇakule jātattā brāhmabandhu mahāyaso mahāparivārasampanno gottena

¹ D. II, 141. (D. III, 51. M. III, -210) piṭṭhe.

² S. I, 162. M. II, 424. piṭṭhesu.

³ SA. I, 207. MA. III, 307. piṭṭhesu.

⁴ ibid

kassapo nāma bodhipakkhiyādidhammam vadatam
vadantanam varo jettho sammāsambuddho uppajjīti.

8. Mahesissāti mahante sīlakkhandhādayo esi gavesiti
mahesi, tassa mahesissa bhagavato upatthāko tasmim kale
narānam issaro kikī nāma sotāpanno kāsirājā puruttame
purīnam uttame jetthe bārāṇasiyam ahosi. Kikīsaddo
nālikere nīlakaṇṭhe chātasakuṇe ca vattatīti lokiyā¹ vadanti.
Idha pana yādicchakanāmasena rañṇe vattati.
Sakkatapitake pana kakin iti² likhanti. Kikissa rañño vatthu
ghaṭikārasuttatadaṭṭhakathādito³ gahetabbam.

1. Tattha bhagavati koṇāgamaneti ettha bhagavāti
padassa attho visuddhimaggādisu⁴ vuttanayena veditabbo.
Konāgamanoti⁵ parahitakoṇāgano parahitaponāgamano vā.
Atha vā yassa bhagavato uppannakāle kanakassa kanakādī
ābharaṇassa āgamanam pavassanam atthi, tasmā so bhagavā
koṇāgamano nāma, kanakāgamanoti vattabbe ka-kārassa ko
ādesam katvā nakārassa ṇādesam katvā ekassa ca kakārassa
lopam katvā niruttinayena padasiddhi veditabbā.
Sakkatapitakesu pana kanaka muni konākamuni
konāgamuni koṇākamuni konāgamunīti likhitāni. Tasmim
koṇāgamane nāma sammāsambuddhe loke uppanne.
Saṃghārāmamhi navanivesanamhīti buddhappamukha-
bhikkhusaṃgham uddissa abhisankhate abhinave
buddhādīhi nivesite ārame. Sakhiyo tisso janiyo,
vihāradānam adāsimhāti dhañjāni khemā ahañcāti mayam
tisso sakhiyo sahāyikāyo buddhappamukhasaṃghassa
vihāradānam adāsimhā. Vihāradānam hi sabbabuddhādīhi
vaṇṇitam vinayādīsu. Sakhiyo tisso janiyo, vihāradānam
adāsimhāti dhanjāni khemā ahañcāti mayam tisso sakhiyo
sahāyikāyo buddhappamukha saṃghassa vihāradānam

¹ Appate. Dic. 356-piṭṭhe.

² B.H.S.D. 190-piṭṭhe.

³ M. II, 240-4. MA. III, 197. SnA. I, 193,299. JA. VII, 243. piṭṭhādīsu.

⁴ Vsm. I, 203. VA. I, 94. ItA. 4-10-piṭṭhādīsu.

⁵ BvA. 301-piṭṭhe.

adāsimhā. Vihāradānaṃ hi sabbabuddhādīhi vaṇṇitaṃ
vinayādīsu. Yathāha—

Sītaṃ uṇhaṃ paṭhanti. Tatovālamigāni ca Pa

Yaṃ so dhammaṃ idhaññāya

Parinibbāti anāsavoti¹ ca

Yo kho brāhmaṇa cātuddisaṃ. Saṃghaṃ uddissa vihāraṃ
karoti. Pa. Mahānisaṃsataro cāti ca² Yo ca cātuddisaṃ
saṃghaṃ uddissa Vihāraṃ kāraṇe³ ca.

2. Dasakkhattuṃ satakkhattunti tassa vihāradānassa
ānubhāvena dasavāre devesu upapajjimhā, tato manussesu
upapajjitvā puna satakkhattuṃ devesu upapajjimha. Totopi
manussesu upapajjitvā puna dasasatakkhattuṃ saḥassavāraṃ
devesu upapajjimhā, tatopi manussesu upapajjitvā puna
satānaṃ satakkhattuṃ dasasaḥassavāre devesu upapajjimhā.
Ko vādo manussesu bhaveti manussesu uppannavāresu ko
pana vādo kathāva natthi. Anekaśaḥassavāraṃ
upapajjimhāti attho.

3. Devesu mahiddhikā ahumhāti devesu upapannakāle
tasmim̐ tasmim̐ devanikāye mahantīti iddhīhi samannāgatā
mahānubhāvā ahoṣimhā. Na kevalaṃ mahiddhikā eva. Atha
kho yasasā aggatampi pattā.

Tena vuttaṃ _

Tato cutā mayaṃ sabbā. Tāvatisūpagā ahum̐

Yasasā aggataṃ pattā. Manussesu tatheva cāti⁴.

Idāni manussattabhāve tameva ukkaṃsataṃ
mahiddhikataṃ dassentī-Sattaratanaṃ mahesī. Itthiratanam̐
ahaṃ bhavanti āha. Tattha cakkaratanādīhi sattaratani etassa
atthīti sattaratano. Cakkavattī, tassa. Nātidīghā nātirassā
nātikisā nātithulā nāccodātātī⁵ vuttehi chahi dosehi rāhitā

¹ V. IV, 291 – piṭṭhe.

² D. I, 138 – piṭṭhe.

³ A. III, 197- piṭṭhe.

⁴ Ap. II, 224- piṭṭhe.

⁵ D. II, 143. M. III, 213.

chavikalyāṇaṃ maṃsakalyāṇaṃ nhārukalyāṇaṃ aṭṭika-
lyāṇaṃ vayakalyāṇanti¹ imehi pañcahi kalyāṇehi
samannāgatā, kesakalyāṇaṃ maṃsakalyāṇaṃ aṭṭhikalyāṇaṃ
chavikalyāṇaṃ vayakalyāṇanti² vā imehi samannāgatā
atikkantā manussavaṇṇaṃ apattā dibbavaṇṇanti
evamādiḡuṇa-samannāgamenā itthīsu ratanabhūtā ahaṃ
ahosiṃ.

4-5. Idha sañcitakusalā. Susamiddhakulappajāti
imasmim bhava sañcitaṃ upacitaṃ pāramīkusalaṃ amhehīti
sañcitakusalā nanābhogehi suṭṭhu samijjhanakule pavattā
pajā saṅgāravasuttadhanañjānisuttesu³ āgatā dhanañjānī
khemā ahañcāti tayo janā tisso janiyo itthiyo
abhinavasamḡhārāmaṃ mañcapithādīhi sabbehi avayavehi
maṇḍitaṃ alaṅkataṃ sukataṃ suṭṭhu abhisankhataṃ katvā _

Satta kho paṇimānanda samḡhagatā dakkhiṇā. Katamā
satta? Buddhappamukhe ubhatosamḡhe dānaṃ detīti ādinā⁴
vuttesu sattasu samḡhikadānesu sabbasetṭhattā
buddhappamukhassa niyyātetvā datvā samoditā suṭṭhu
muditā ahumhāti sambandho.

6. Yattha yatthūpapajjāmīti yasmim yasmim devaloke
vā manussaloke vā ahaṃ bhavāmi. Tattha tattha tassa
kusalakammaṃsā vāhasā balena kāraṇena devesu
tāvatiṃsādīsū pañcasu uparidevalokesu aggaṭaṃ
setṭhabhāvaṃ tatheva tathā eva manussesu manussalokesu ca
aggaṭaṃ pattāti attho.

7. Evaṃ koṇāgamanassa bhagavato kale
upacitapāramikammaṃ dassetvā idāni kassapassa bhagavato
kale upacita pāramikammaṃ dassentī "imasmim yeva
kappe"ti ādimāha. Tattha brahmabandhūti brahmuno
bandhu iva hotīti brāhmaṇānaṃ samaññāya brāhamaṇo

² AA. III, 259; JA. I, 413; Sd-ṭ. III, 249; A-ṭ. I, 187. piṭṭhesu.

² DhA. I, 244-5- piṭṭhesu.

³ M. II, 424. S. I, 162. MA. III, 307. SA. I, 207- piṭṭhesu.

⁴ M. III, 298-piṭṭhe.

brāhmabandhu nāma hoti. Kassapoti¹ ettha kassam vuccati majjham, tam pivati atrāti kassapam mamsam. Kassapam mamsakhādanam vajjetīti kassapo. Muni. kassapassa gottam apaccam kassapo. Tatrāyam yojanā—

Imasmim eva bhaddakappe brāhmaṇakule jāto mahāyaso mahāyasavā gottena kassapo nāma bodhipakkhiyādidhamme vadatam vadantānam desentānam varo jettho sammāsambuddho bhagavā uppajji udapādīti.

8. Mahesissāti mahante sīlakkhandhādayo esati gavesati sīlenāti mahesī. Tassa bhagavato upatthāko tasmim kale narissaro narānam issaro kikī nāma kāsirājā puruttame uttamapure rājadhāniyam bārāṇasiyam ahosi. Tattha bārāṇasīti tassā puriyā avidūre varaṇā ca āsī cāti dve nadiyo bhavā. Tasmā sā purī bārāṇasī² nāma. Vārāṇasīti vattabbe niruttinayena padasiddhi veditabbā. Sakkatapītake loka ca vārāṇasīti ca vārāṇasīti ca likhantī.

9. Tassā'sunti tassa āsum. Ta ssa kikissa nāma rañño rājakaññāyo sukhedhitā sukhena edhitā sukhasamvaḍḍhitā

Samaṇī samaṇaguttā ca. Bhikkhunī bhikkhudāyikā

Dhammā ceva sudhammā ca. Sattamī saṃghadāyikā³.

Vuttā sattadhītarō āsum ahesum. Tāyo buddhopatthānaniratā kassapabuddhassa upatthāne niccam abhiratā komārabrahmacariyam vīsativassasahassāni carimsu.

10. Aham tāsam sattannam rājadhītānam sahāyikā hutvā sīlesu susamāhitā suṭṭhu ativiya sammadeva ekaggabhāvena dahitā patthapitā dānāni deyyadhammavattūni. Tāni pana suttanta nayena annadānam pānadānam vattha-yāna-mālā-gandha-vilepana-aseyyā-āvasatha-padīpeyyadānanti⁴ dasavidhāni. Vinayadesa-nāyena cīvaradānam piṇḍapātadānam senāsanadānam

¹ kāshyapoti sakkatapītake.

² Kp-ṭ. passitabbam.

³ Ap. II, 224-piṭṭhe.

⁴ S. II, 205. It. 240. DhsA. 201.-piṭṭhesu.

bhesajjadānanti¹ catubbidhāni. Abhidhammadesanānayaena pana rūpārammaṇadānam sadda-gandha-rasa-phoṭṭhabba dhammārammaṇadānanti chabbidhāni honti. Tāni dānāni sakkaccaṃ sakkāraṃ katvā datvā agāreva rañño antepure yeva vataṃ kumārībhāvato pabhuti caritabbam komāra-brahmacariyam carim.

11. Sukatena saddahitvā katena tena kusalakammena ca cetanāpaṇidhihi ca cetanāya sampayuttāhi katapatthanāhi ca mānusaṃ dehaṃ manussasārīraṃ jahitvā chaḍḍetvā ahaṃ tāvatimsūpagā tāvatimsaṃ nāma devalokaṃ upagatā ahosiṃ. Tattha tāvatimsāti² paṭhamam abhinibbattā maghena māṇavena saddhim tettiṃsa sahapuññakārino devaputtā ettha upapannāti tāvatimsā nāma. Tettiṃsā tayatimsā tāyatimsāti vattabbe niruttinayen tāvatimsāti padasiddhi veditabbā . Sakkatapiṭake pana trāyastriṃsāti likhitā. Pākatabhāsāyam pana tāyattisā tāvattisāti dvidhā likhitā.

12. Tato tāvatimsato cutā yāma'magaṃ yāmaṃ nāma devalokaṃ agacchim. Tato yāmato ahaṃ tusitaṃ nāma devalokaṃ gatā agacchim. Tato tusitato nimmānaratiṃ nāma devalokaṃ agacchim. Tato nimmānaratito vasavattipūraṃ vasavattiṃ nāma devalokaṃ agacchim.

13. Yattha yattha yasmim yasmim devaloke vā manussaloke vā ahaṃ upapajjāmi bhavāmi. Puñña-kammasamohitā pujjabhāvaphalanibbattanakassa sattānaṃ vā santānaṃ punāti sodhetīti puññanti laddhanāmassa kusalakammasa samodhānā samodhātabbapuññakammataya vā tattha tattheva bhava devamanussaloke devarājūnaṃ ca manussarājūnaṃ ca mahesittaṃ aggamahesibhāvaṃ akārayim kāresim.

14. Tato devalokehi cutā manussatte manussabhāve manussajātiyaṃ cakkavattīnaṃ cakkaratanaṃ vattenti cakkavattīnaṃ rājūnaṃ maṇḍalissararājūnañca mahesittaṃ aggamahesibhāvaṃ kāresim.

¹ DA. 3. 180. DhsA, 201- piṭṭhesu.

² VbhA. 502. AA. II, 123. Vbhv. 162-piṭṭhesu.

15. Ahaṃ devesu devalokesu ca mānusesu manussalokesu ca sampattim mahesittādi-sukhasampattim anubhotvāna anukkamena bhuñjitvā vedayitvā vā sabbattha devamanussalokesu sukhitā sukhasamannāgatā sañjātasukhā vā hutvā anekāsu bahūsu jātūsu bhavesu saṃsariṃ punappunam ahosiṃ. Paribbhaminti attho.

16. So hetūti yaṃ taṃ koṇāgamanassa bhagavato kāle saṃghassa vihāradānaṃ dinnam. Kassapassa bhagavato kale Brahmācariyaṃ caritaṃ' dānañca dinnam. So sabbo yathā vuttāya devamanussa sampattiyā hetu kāraṇam. So pabhavo taṃ mūlanti tasseva pariyāyavacanam. Sāva sāsane khantīti sā eva sabbā idha satthusāsane dhammanijjhānakkhanti hoti. Paṭhamam taṃ samodhānanti tadeva satthu sāsanaadhammena paṭhamam samodhānam paṭhamo samāgamo hoti. Taṃ dhammaratāya nibbānanti tadeva satthusāsanaadhamme abhiratāya pariyosāne nibbānam nibbuti hotīti. Lūkhapacārena kāraṇam vadati.

Paṭhama-dutiya-tatiya gāthāyo ca ayañca soḷasamagāthāti catasso gāthāyo therigāthāyasmpī¹ saṅgaham āropitā.

17. Sā arahattappattā hutvā aññaṃ byākarontī kilesā jhāpitā mayhanti ādimāha.

Tattha kilesāti² yasmim santāne sampannā. Taṃ kilesenti vibādhenti upatāpenti vāti kilesā. Rāgādayo diyaḍḍhasahassa saṅkhā dhammā. Jhāpitāti indagginā viya rukkhā gacchādayo ariyamaggañāṇagginā samūlam daḍḍhā. Mayhanti mayā, mama santāne vā. Bhavā sabbe samūhatāti kāmakammabhavādayo kāmakammabhavādago sabbe bhavā samugghātītā kilesānaṃ jhāpitattā. Sati hi kilesavaṭṭe kammavaṭṭena bhavitabbaṃ. Kammabhavānaṃ samūhatattā eva ca upapattibhavāpi samūhatā eva anuppattidhammatāya āpāditatthā. Nāgīva bandhanaṃ

¹ Thig. 434- piṭṭhe.

² ThagA. I, 191- piṭṭhe (ApA. I, 33.3 – piṭṭhepi).

chetvāti¹ yathā nāgī hattinī rajjubandhanam chinditvā viharati. Evam aham ariyakantesu sīlesu dantattā adantabhūmim nāgamanena āgu'makaraṇena puna itthattam anāgamanena ca guṇasaṁramahantatāya vā nāgī samyojana bandhanam arahattamaggena chinditvā anāsavā āsavarahitā nittilesā hutvā viharāmi vasāmīti sambandho.

18. Uttari somanassavasena udānam udānentī svāganti ādimāha. Tattha svāgataṁ meti ettha ayam mesaddo² kicchena me adhigataṁ, halam dāni pakāsītunti ādīsu³ karaṇe āgato. Mayāti attho. Sādhu me bhante bhagavā sikhittena dhammam desetūtiādīsu⁴ sampadāne. Mayhanti attho. Pubbeva me bhikkheve sambodhā anabhisambudhassa bodhisattasseva satotiādīsu⁵ sāmīatthe āgato. Idhāpi sāmīatthe eva. Mamāti attho. Buddhaseṭṭhassa uttama-buddhassa santike⁶ samīpe mama āgamanam svāgamanam suṭṭhu āgamanam sundarāgamanam vata ekantena āsi ahoṣīti sambandho. Tisso vijjāti pubbenivāsa-dibbacakkhu-āsavakkhayavijjāyo anuppattā sampattā, paccakkham katāti attho. Katam Buddhassa sāsanti Buddhena bhagavatā desitam anusīṭṭham sāsanam katam nipphāditam. Vattapaṭipattim pūretvā kammaṭṭhānam manasikaritvā arahattamaggañāṇādhigamena sampāditanti attho.

19. Paṭisambhidā catassoti⁷ catasso paṭisambhidā. Atthapaṭisambhidā dhammapaṭisambhidāti ādinā vibhaṅge⁸ vuttā atthapaṭisambhidādayo catasso paññāyo sacchikatā paccakkham katā. Vimokkhāpi ca aṭṭhimeti⁹ ārammaṇe adhimuccanaṭṭhena paccanīkadhammehi ca suṭṭhu muccanaṭṭhena vimokkhā. Katame aṭṭha?

¹ ApA. I, 200 – piṭṭhe.

² VvA. 21-piṭṭhe.

³ D. II, 31; M. I, 224; S. I, 138; V. III, 5. piṭṭhādīsu.

⁴ S. II, 162. A. I, 571-piṭṭhesu.

⁵ M. I, 161.

⁶ ApA. I, 333. piṭṭhesu.

⁷ ibid

⁸ Vbh. 307. PsA. II, 115-piṭṭhe.

⁹ PsA. I, 128-piṭṭhe.

Rupī rūpāni passati. Ayam paṭhamo vimokkho. Ajjhataṃ arūpasaññī bahiddhā rūpāni passati. Ayam duttiyo vimokkho. Subhantveva adhimutto hoti. Ayam tatiyo vimokkho. Sabbaso rūpasaññānaṃ samatikkamā paṭighasaññānaṃ atthaṅgamā nānattasaññānaṃ amanasikārā ananto ākāso ākāsañācāyatanā upasampajja viharati. Ayam catuttho vimokkho. Sabbaso viññāṇaṅcāyatanā samatikkamma natthi kiñciti ākiñcaññāyatanā upasampajja viharati. Ayam chaṭṭho vimokkho. Sabbaso ākiñcaññāyatanā samatikkamma nevasaññānāsaññāyatanā upasampajja viharati. Ayam sattamo vimokkho. Sabbaso nevasaññānāsaññāyatanā samatikkamma saññāvedayitanirodhaṃ upasampajja viharati. Ayam aṭṭhamo vimokkhoti¹ ime aṭṭha vimokkhā mayā sacchikatāti sambandho.

Chalabhiññā sacchikatāti —

Iddhividhaṃ dibbasotaṃ. Cetopariyañāṇakaṃ

Pubbenivāsañāṇaṃ. Dibbacakkhāsavakkhayanti—

Imā cha abhiññā sacchikatā paccakkhaṃ katā. Imesaṃ ñāṇānaṃ sacchikaraṇena Buddhassa sāsanaṃ katantī attho.

Idāni theriyā nāmaṃ nigamanaṃca dassetuṃ itthaṃ sudantī ādi'māha. Tattha ittaṃ sudanti ettha itthanti nidassanatthe nipāto. Iminā pakārenāti attho. Tena sakala sumedhātheripadānaṃ nidasseti. Sudanti padapūraṇe nipāto. Sumedhā bhikkhunīti sumedhāti mātāpitūhi gahitanāmadheyyā bhikkhunī. Imā gāthāyoti imā vuttappakārā ekūnavīsati sumedhātherīapadānagāthāyo. Abhāsittāti abhāsi kathesi. Itisaddo parisamāpanatthe nipāto. Sakalaṃ sumedhātherīpadānaṃ niṭṭhitanti attho.

1-Sumedhātherī Apadānavañṇanā samattā.

¹ ApA. I, 33-4-piṭṭhesu pana aññathā attho samvaṇṇito.

2. Mekhalā dāyikātherī apadānavaṇṇanā

Siddhatthassa bhagavatotiādi mekhalā-dāyikāya theriyā apadānam. Ayaṃ hi purimabhuddhesu katādhikārā tattha tattha bhava vivaṭṭūpanissayaṃ puññaṃ upacinantī ito catunnavute kapppe siddhatthassa nāma bhagavato kāle gahapatikule nibbattitvā viññutaṃ patvā satthu mahāthūpaṃ kāretuṃ mekhalam datvā mahāthūpe ca niṭṭhite ratanena paṭimaṇḍitāya mekhalāya puna pujaṃ akāsi. Sā tena paññakammena devamanussesu saṃsarantī imasmim buddhuppāde rājagahe brāhmaṇamahāsālakule nibbattitvā viññutaṃ patvā satthu rājagahapavesane paṭiladdhasaddhā pacchā mahāpajāpatigotamiyā santike pabbajitvā mahallikākāle paṭibhāgakūṭaṃ pabbataṃ abhiruhitvā samaṇadhammaṃ karontī vipassanaṃ vadḍhetvā saha paṭisambhidāhi arahattaṃ pāpuṇi. Te na vuttaṃ therigāthāyaṃ-

Kiñcāpi khomhi dukkhitā. Dubbalā gatayobbanā.

Daṇḍamolubbha gacchāmi. Pabbataṃ abhiruhiya.¹

Nikkhipitvāna saṃghāṭim. Pattakaṃ ca nikujjiya.

Nisinnā camhi selamhi. Atha cittaṃ vimucci me.

Tisso vijjā anuppattā. Kataṃ buddhassa sāsananti.

Evam chaḷabhiññādiguṇapaṭimaṇḍitā mekhalā dāyikā therī arahattaṃ patvā attano pubbakammaṃ saritvā somanassavasena pubhacaritāpadānam dassenti siddhatthassa bhagavatoti ādimāha.

20. Tattha siddhatthassa bhagavatoti yasmā bodhisatte jāte sabbesaṃ āradhakammantā ca icchitā ca atthā siddhimagamamsu. Tasmā panassa nātakā siddhatthoti nāmāmakamsu. Ito bhaddakappato catunnavute kappe

¹ Nd1. 44; Nd2. 74 piṭṭhesu.

uppannassa siddhatthassa nāma tassa sammāsambuddhassa. Thūpakārāpikā ahunti aham mahāthūpaṃ kārāpesinti thupakārāpikā abosiṃ. Mayā navakammāya abhinavakiccatthāya satthuno siddhatthassa bhagavato mahāthūpassa mekhalikā ratanapaṭimaṇḍitā khuddakamekhalā rasanā dinnāti sambandho.

21. Ito paṭṭhāya apubbapadameva vaṇṇayissāma. Mekhalam punadāsa'hanti aham ratanapaṭimaṇḍitam mahāmekhalam puna adāsim. pubbagāthāyaṃ mekhali-kātipadena khuddamekhalāya vuttattā gobalībaddanayena idha mahāmekhalāti nāyati. Lokanāyassāti sakalasattalokassa nāthasa saraṇassa, sakalasattalokassa vā hitasukham nāthati āsīsatīti lokanātho, tassa. Muninoti ettha cha munino agāramunino anagāramunino sekhamunino asekhamunino paccekamunino munimuninoto Niddese¹ vuttesu munīsu munimuni adhippeto, siddhatthassa nāma buddhamunino ti attho. pasannāti kammaphalasaddhāya ratanattayasaddhāya Pa ca sannacittā. Sehi pāṇibhīti sassa attano ayaṃ so, attho. So ca so ca sā, tehi. Aññaṃ anāṇāpetvā attano hatthehi.

22. Catunnavutito kappeti² catunavute + itoti³ padacchedo. Ito bhaddakappato uddham ārohanavasena catunnavutime kappasmim. Adanti adāsim. Etthantare duggatinti dukkhassa gati paṭisaranam dosabahulatāya vā dukkhena kammunā nibbattā gatīti duggati, nirayādibhedo apāyaloko. Tamduggatim. duggatiyā patanam gamananti attho. Thūpakārassidam phalanti idam catunnavutikappānam antare duggatiyā apagamanam thūpakārāpanassa ca mekhalikā mekhalādānānañca phalam nissandam.

23. Kilesā jhākpitā mayhanti ādigāthāyo vuttatthāyeva. Mekhalā dāyikā bhikkhuniti siddhatthassa bhagavato mahāthupe mekhalam adāsīti mekhalādāyikāti anvatthavasena evaṃnāmikā bhikkhunī. Mātāpitūhi

¹ BvA. 263-piṭṭhe.

² Thig. 382-piṭṭhe. ThigA. 36-piṭṭheca.

³ Nj. 512-sutte, Pṇn. 5,2, 45-6-suttesuca.

gahitanānavasena pana Mettikā therīti therigāthātyaṃ saṅgahaṃ āropiṃsu.

2. Mekhalādāyikātherī apadānavañṇanā samattā.

3. Maṇḍapadāyikātherī apadānavañṇanā.

Koṇāgamanassātiādi¹ maṇḍapadāyikāya theriyā apadānam. Ayaṃ hi purimabuddhesu katādhikārā tattha tattha bhava vivaṭṭhūpanissayaṃ puññaṃ upacinantī imasmim yeva kappe koṇāgamanassa bhagavato kāle sāsane abhippasannā aññatarā kuladhītā hutvā satthāraṃ nimantetvā dutiyadivase sākhaṃmaṇḍapaṃ karetvā vālikaṃ attharitvā upari vitānaṃ bandhitvā gandhapupphādīhi pūjaṃ katvā satthu kālaṃ ārocāpesi. Satthā tattha gantvā paññatte āsane nisīdi. Sā bhagavantaṃ vanditvā paṇītena khādanīyena bhojanīyena parivisitvā bhagavantaṃ bhuttāvim oṇītapattapaṇiṃ ticivarena acchādesi. Tassā bhagavā anumodanaṃ katvā pakkāmi. Sā yāvatāyukaṃ puññaṃ katvā āyupariyosāne devaloke nibbattitvā ekaṃ buddhantaṃ sugatīsu eva saṃsarantī kassapassa bhagavato kāle gahapatikule nibbattitvā viññutaṃ patvā saṃsāre jātaṃvegā sāsane pabbajitvā upasampajjitvā vīsativassa-sahassāni bhikkhunīsīlaṃ pūretvā puthujjanakālakiriyaṃ katvā sagge nibbattā ekaṃ buddhantaṃ saggasampattiṃ anubhavitvā imasmim buddhuppāde vesāliyaṃ khattiyamahāsālakule nibbatti. Taṃ thirasantaśārīratāya therikāti vohariṃsu. Sā vayappattā kulappadesādinā samānajātikassa khattiyakumārassa mātāpitūhi dinnā patidevatā hutvā vasantī satthu vesāligamane sāsane patiladdhasaddhā upasikā hutvā aparabhāge mahā-pajāpatigotamītheriyā santike dhammaṃ sutvā pabbajjāya

¹ ThigA. 5-piṭṭhe.

rucim uppādetvā aham pabbajjissāmīti sāmikassa rocesi. Sāmiko nā'nujānāti. Sā pana katādhikāratāya yathāsukham dhammam paccavekkhitvā rūpārūpadhamme pariggahetvā vipassanam anuyuttā viharati.

Athekadivasam mahānase byañjane paccamāne mahati aggijālā utṭhahi. Sā aggijālā sakalabhājanam taṭataṭāyantam jhāyati. Sā tam tam disvā tadevārammaṇam katvā suṭṭhutam aniccatam upaṭṭhahantam upadhāretvā tato tattha dukkhāniccānattatañca āropetvā vipassanam vadḍhetvā anukkamena ussukkāpetvā maggaṭṭipāṭiyā anāgāmiphale paṭiṭṭhahi. Sā tato paṭṭhāya ābharaṇam vā alaṅkāram vā na dhāreti.

Sā sāmikena' kasmā tvaṁ bhadde idāni pubbe viya ābharaṇam vā alaṅkāram na dhāresi'ti vuttā attano gihibhāve abhabbhāvaṁ ārocetvā pabbajjam anujānāpesi. So visākho upāsako viya dhammadinnam mahatā parihārena mahāpajāpati gotamīyā santikam netvā " imam ayye pabbājeth' ti āha. Atha pajāpatigotamī tam pabbajetvā upasampādetvā vihāram netvā satthāram dasseti. Satthāpissā pakatiyā diṭṭhārammaṇameva vibhāvento-

Sukham supāhi therike, katvā coḷena pārutā.

Upasanto hi te rāgo, sukkhaḍḍakamva kumthiyantū¹ -
gātha māha.

Therī indriyānam paripāka gatattā satthu desanāvilāsenaca gāthāpariyosāne saha paṭisambhidāhi arahattam pāpuṇi. Arahattam patvā pana attano pubba-kammam saritvā somanassavasena pubbacaritāpadānam dassenti koṇāgamanassātiādi'māha.

26. Tatrāyam yojanā—koṇāgamanassanāma buddhassa bhagavato maṇḍapo vālukattharaṇavitāna bandhanādīhi paṭimaṇḍito sākhā maṇḍapo mayā kārito kārāpito. Lokabandhuno sakalasattalokassa nātibhūtaṁ buddhassa

¹ Thig. 377. piṭṭhe. ThigA. 6-piṭṭhe.

bhagavato ahaṃ dhuvam niccam ticīvaram paṇītaṃ
khādanīyaṃ bhojanīyañca adāsim.

27. Yaṃ yaṃ janapadañca ye ye nigame ca yā yā
rājadhāniyo ca ahaṃ yāmi gacchāmi, Sabbattha sabbesu
janapadādīsu ahaṃ pūjitā paccuggamanādivasena mahitā
garukatā sakkatā homi. Puññakammassāti koṇāgamanassa
bhagavato atthāya maṇḍapakaraṇādivuttavidhānassa
pāraḥsalakammassa. Sesam vuttanayameva.

Maṇḍapadāyikā bhikkhunīti koṇāgamanassabhagavato
maṇḍapam adāsiti maṇḍapadāyikāti anvatthavasena
evaṃnāmikā bhikkhunī, Nāmagottādivasena pana
apaññātattā apākaṭattā aññatarā therīti therīgāthāyaṃ¹
saṅgaham āropimsu.

3. Maṇḍapadāyikātherī apadānavañṇanā samattā.

¹ Thig. 377-piṭṭhe. ThigA. 8-piṭṭhe ca.

4. Saṅkamanatthātherī apadānavañṇanā

Vipassissa bhagavatotiādi¹ saṅkamanatthātherīyā apadānam. Ayam hi purimabuddhesu katādhikārā tattha tattha bhava vivaṭṭūpanissayam kusalam upacinantī ito ekanavute kappe vipassissa bhagavato kāle kulagehe nibbattitvā viññutam patvā ekadivasam satthāram rathiyam gacchantam disvā pasannamānasā gharato nikkhomitvā pañcappatitṭhitena vanditvā pītivegena satthu pādamūle avakujjā nipajji. Anukampako bhagavā tassā sīsante akkami. Sā tena puñṇakammena devoloke nibbattitvā aparāparam sugasīsuyeva saṃsarantī imasmim buddhuppāde sāvatthiyam brāhmaṇamahāsālakule nibbatti. Muttā'tissā nāmam ahosi. Sā upanissayasampannatāya vīsativassakāle mahāpajāpatigotamiyā santike pabbajitvā sikkhamānāva hutvā kammaṭṭhānam kathāpetvā vipassanāya kammam karoti. Sā ekadivasam bhattakiccam katvā piṇḍapāta paṭikkantā therīnam bhikkhunīnam vattam dassetvā divāthānam gantvā raho nisinnā vipassanāya manasikāram ārabhi. Satthā surabhigandhakuṭiyā nisinnova obhāsam vissajjetvā tassā purato nisinno viya attānam dassetvā-

Mutte muccassu yogehi

Cando rāhuggahā iva

Vippamuttena cittena

Anaṇā bhuñca piṇḍakanti gatha' māha.

Sā tasmim ovāde ṭhatvā na cirasseva arahattam pāpuṇi. Arahattam patvā pana attano pubbakammam saritvā somanassavasena pubbacaritā padānam dassentī Vipassissa bhagavatotiādi' māha.

31. Vipassissāti² ettha ayam vacanattho— antarantīrā nimila-janitandhakāravirahena visuddham passati. Vivatēhi ca akkhīhi passatīti vipassi. Atha vā viceyya viceyya vicinitvā

¹ Thig. 377-piṭṭhe, ThigA. 8-piṭṭhādīsu ca.

² DA. II, 45. BvA. 277-piṭṭhesu.

passatīti attho. Vuttañhetam mahāpadānasutte¹ " Jāto kho pana bhikkhave vipassī kumāro animisanto pekkhati seyyathāpi devā tāvatimsā. Animisanto kumāro pekkhatīti kho bhikkhave vipassissa kumārassa vipassī vipassīveva samaññā udapādī " tyādi. Tassa vipassissa. Lokajetthassāti sakalasattalokassa jetthassa padhānassa. Tādinoti tamiva dissatīti tādī, iṭṭhamiva aniṭṭhampi passatīti attho. Atha vā tamiva dissateti tādī. Iṭṭhāniṭṭhesu samabhāvādisaṅkhātehi pañcahi koṭṭhāsehi sadisoti attho. Vuttañhetam mahāniddese² Pañcahākārehi tādī iṭṭhāniṭṭhe tādī cattāvīti tādī tiṇṇāvīti tādī muttāvīti tādī tam niddesā tādī.

Katham arahā iṭṭhāniṭṭhe tādī? arahā lābhēpi tādī alābhēpi yasepi ayasepi paṣāṁsāyapi nindāyapi sukhepi dukkhepi tādī, Ekam ce bāham gandhena limpeyyum, ekam ce bāham vāsiyā taccheyyum. Amusmim natthi rāgo, amusmim natthi paṭigham. Anunayapaṭighavippahīno ugghāti-nighāti-vītivatto. Anurodha virodha samatikkanto. Evam arahā iṭṭhāniṭṭhe tādityādi.

Bhagavā pana sabbesampi tādīnamatisayo tādī. Vuttañhetam bhagavatā kālakārāmasuttante³ "Iti kho bhikkhave tathāgato diṭṭha-suta-muta-viññātabbesu dhammesu tādīyeva tādī, tamhā ca pana tādīmhā añño tādī uttaritaro vā paṇītataro vā natthīti vadāmī" ti.

Atha vā pañcavidhehi ariyiddhisiddhehi pañcahākārehi paṭikūlampi appaṭikūlamiva passatīti tādī. Vuttañhetam paṭisambhidāmagge⁴-

"Katamā ariyā iddhi? Idha bhikkhu sace ākaṅkhati paṭikūle appṭikūlasaṅñī vihareyyanti, appaṭikūlasaṅñī tattha viharati. Sace ākaṅkhati appaṭikūle paṭikūlasaṅñī vihareyyanti, Paṭikūlasaṅñī tattha viharati " tityādi.

¹ D. II, 17-8-piṭṭhesu.

² Nd1. 88, 365-piṭṭhesu. (sī,ṭī,thit, 2,27-piṭṭhe)

³ A. I, 334-piṭṭhe.

⁴ Ps. 300-piṭṭhe.

Tassa tādino vanditvāti sambandho. Tārayantassa pāṇinoti veneyyasatte saṃsāraṇṇavato nibbānapāraṃ tārayantassa pāpentassa. Rathiyam mahāpathe paṭipannassa gacchantassa. Anādaratthe cetam chaṭṭhīvacanam.

32. Aham gharato gehato nikkhamitvāna avakujjā avakujjam katvā nipajjim. Anukampakoti sattesu mahākaruṇāya karuṇāyako. Vuttañhetam paṭisambhidā-magge¹.

"Bahukehi ākārehi passantānam buddhānam bhagavantānam sattesu mahākaruṇā okkamati, āditto loka sannivāsoti passantānam buddhānam bhagavantānam sattesu mahākaruṇā okkamati " tyādi. Lokonātho mama sirasi sīsasamīpe okkami. Sīsante akkami mamātipi pātho. Sīsante sīsassa ante samīpaṭṭhāneti attho.

33. Lokanāyako sakalasattalokassa jeṭṭho sakala-sattalokesu veneyyasatte nibbānapāraṃ netā mama sirasi akkamitvāna agamāsi. Bhagavati tena cittappasādena aham tusitam nāma devalokam agamāsim.

34. Kilesā jhāpitātiādi gāthāyo vuttatthā eva. Saṅkamanatthā bhikkhunīti sam sīsassa samīpaṭṭhāne vipassissa bhagavato kamanam akkamanam attho yassāti saṅkamanatthāti anvatthavasena evam nāmikā bhikkhunī. Mātāpitūhi gahitanāmasena pana muttā therīti therīgāthāyam² saṅgham āropimsu.

4. Saṅka manatthātherī apadānavañṇanā samattā.

¹ Ps. 121-piṭṭhe.

² Thig. 377-piṭṭhe. ThigA. 5-piṭṭhesu.

5. Naḷamālikātherī apadānavañṇanā.

Candabhāgā nadītīretiādi¹ naḷamālikātheriyā apadānaṃ. Ayaṃ hi purimabuddhesu katādhikārā tattha tattha bhava vivaṭṭūpanissayaṃ kusalaṃ upacinantī ito catunnavute kappe buddhasuñṇe kāle candabhāgāya nadiyā tīre kinnarayoniyāṃ nibbatti. Sā ekadivasāṃ aññataraṃ paccekabuddhaṃ rukkhamaṇe nisinnaṃ disvā pasannaṃ mānasā naḷamālāya pūjetvā ādarena vanditvā añjaliṃ paggayha aṭṭhāsi. Sā tena puñṇakammaṇa devamanussesu saṃsaraṇtī imasmiṃ buddhuppāde rājagahe² gahapatimahāsālakule nibbatti. Puñṇātissā nāmaṃ ahosi. Sā upanissayasampannatāya viññutaṃ patvā satthu rājagahappavesane paṭiladdhasaddhā pacchā mahāpajāpatigotamiyā santike pabbajitvā vīsativassāni vasamānā sikkhamānā eva hutvā vipassanaṃ ārabhitvā mahallakakāle gijjhakūṭapabbataṃ abhiruhitvā samaṇadhammaṃ karontī daḷhaṃ vipassanaṃ vadḍhetvā sahapaṭisambhidāhi arahattaṃ pāpuṇī. Tena vuttaṃ therīgāthāyaṃ³

Kiñcāpi khomhi kāsikā. Gilānā bālhadubbalā
Daṇḍamolubbha gacchāmi. Pabbataṃ abhirūhiya
Saṃghāṭiṃ nikkhipitvāna. Pattakaṃ ca nikujjiya
Sele khambesimattānaṃ. Tamokkhandhaṃ padāliyaṃ.

Arahattaṃ patvā pana attano pubbakammaṃ saritvā somanassa-vasena pubbacaritāpadānaṃ dassenti candabhāgānadītīretiādi " māha.

35. Tattha candabhāgānadītīreti ettha candassa, candimassa bhāgo vibhāgo yatrāti⁴ candabhāgo, himavante pabbataviseso. Candabhāgapabbatato jātā pabhavā

¹ ThagA. 10-piṭṭhe. 34-piṭṭhe cāti dvīsu ṭhānesuāgataṃ, 34-piṭṭhe āgataṃ vacanaṃ nissāya likhitaṃ.

² sāvatthiyaṃ ThigA. 10-piṭṭhe.

³ Thag. 382-piṭṭhe.

⁴ Kp-ṭ, Vcpp. passitabbo.

candabhāgā, Kasmīraratṭhe ekā nadī. Tassā tīre kūlasamīpeti attho. Atṭhakathāsu¹ pana evaṃ samvaṇṇito-

Candabhāgānadītīreti parisuddhapaṇḍarapulinatalehi ca pabhā sampannapasannamadhurodaka paripuṇṇatāya ca candappabhā kiraṇa sassīrī kākā nadamānā saddam kurumānā gacchatīti candabhāgā nadī, Tassā candabhāgānadiyā tīreti ca candam manam rucim ajjhāsayam ñatvā viya jātoti cando, candamaṇḍalena pasannanimma-lodakena ubhosu passesu muttādalasadisasantharadhavalapulinatalena ca samannāgatattā candena, bhāgā sadisāti candabhāgā, Tassā candabhāgāya nadiyā tīre samīpeti ca.

Aham tadā tasmim kāle kinnarī kimpurisā ahosim. Addasam virajam buddhanti aham ekadivasam vigatarāgarajam paṭividdhacatusaccim aparājitam paṭipakkhadhammehi puggalehi ca aparājitaḍḍam sayambum sayameva catusaccapaṭivedhavasena bhavatīti sayambum paccekabuddham ekasmim rukkhamūle nisinnam addasam adakkhim.

36. Pasannacittā sumanāti pasannam cittam yassāti pasannacittā sundaram mano yassāti sumanā. Vedajātāti sañjātasomanassā katañcalīti kato añjali yāyāti katañcalī naḷamālam gahetvā sayambum paccekabuddham abhipūjayim sakkaccam pūjesim, adāsinti attho.

39. Tena kammena sugatenāti saddahitvā suṭṭhu ukkaccam vā katena tenakusalakammena ca. Cetanāpaṇidhīhi cāti tena cetanā kammena sampayuttehi paṇidhīhi patthanāhi ca. Cittena katapatthanāhi cātipi² vadanti. Jahitvā kinnarīdehanti kinnarasaṇḍam chaḍḍetvā. Tidasam gatinti ettha jāti satvā vināsam saṅkhātā tisso dasā avatthā etesanti tidasā, tāvatimsa devā³. Dasa ca dasa ca dasa ca dasa, tīhi adhikā dasa tidasa, titidasāti vattabbe

¹ Ap.ṭṭhi, 2.44, 148-piṭṭhesu.

² ApA. I, 124-piṭṭhe.

³ Kp-ṭ. 11. DhsA-2-piṭṭhesu.

tisaddalopam̐ katvā tidasātīpi vadanti¹. Tidasā tāvatimsadevā gacchanti etthāti tidasagatīti vattabbe gāthābandhavasena tidasam̐ gatīti vuttam̐. Tam̐ tidasam̐ gatim̐ tāvatim̐ sa devalokam̐ aham̐ agacchim̐.

40. Chattimsa devarājūnantiādi uttānatthameva. Ito param̐ anuttānapadameva vaṇṇayissāma. Sam̐vejetvāna me cittanti imasmim̐ buddhuppāde rājagahe gahapati-mahāsālakule nibbattitvā bhagavato dhammam̐ sutvā mama cittam̐ sam̐vejetvā sam̐vegam̐ patvā. Anagāriyanti pabbajjam̐. Pabbajjā hi yasmā agārassa hitam̐ kasigorakkhādikammam̐ tattha natthi, tasmā anagāriyāti vuccati. Pabbajinti upagacchim̐.

41. Sabbāsavā parikkhīṇāti² kāmāsavo bhavāsavo diṭṭhāsavo avijjāsavoti sabbe cattāro mayā parikkhīṇā parisamantato khayam̐ pāpitā. Sabbāsavaparikkhīṇātīti³ pāṭho. Sabbe āsavā parikkhīṇā etissāti sabbāsavaparikkhīṇā. Natthi dāni punabbhavoti idāni imasmim̐ arahattappattakāle punuppattisaṅkhāto bhavo bhavanam̐ jāti natthi, yasmā⁴-

Kilesā jhāpitā mayham̐. Bhavā sabbe samūhatā

Sabbāsavā parikkhīṇā. Tasmā natthi dāni punabbhavoti⁵ yojetabbam̐.

Naḷamālikā therīti ito catunnavute kappe naḷamālam̐ paccekabuddhassa adāsīti naḷamālikāti anvatthavasena evam̐ nāmikā therī. Mātāpitūhi gahitanānavasena pana Cittātherīti therigāthāyam̐ saṅgham̐ āropimsu.

5. Naḷamālikātherī apadānavañṇanā samattā.

¹ Kp-ṭ.1.31-piṭṭhesu.

² ApA. I,333-piṭṭhe.

³ ThagA. II, 17-piṭṭhe.

⁴ ThagA. I, 191-piṭṭhe.

⁵ ThigA. 34-piṭṭhe ca passitabbam̐.

6. Ekapiṇḍapātadāyikātherī apadānavañṇanā

Nagare bandhumatīyātiādi ekapiṇḍapāta dāyikātheriyā apadānam. Ayam hi purimabuddhesu katādhilārā tattha tattha bhavē vivatṭūpanissayam kusalam upacinantī ito ekanavute kappe vipassissa bhagavato kālē khattiyakule nibbattitvā viññutam patvā bandhumassa rañño mahesī hutvā nirayabhayato santasitvā vipassissa bhagavato sāvakam ekam khīṇāsavattheram¹ disvā pasannamānasā hutvā tassa hatthato pattam gahetvā paṇitassa khādanīyabhojanīyassa pūretvā mahagghena sātakayugena saddhim adāsi. Sā tena puññakammena devamanussesu saṁsarantī imasmim buddhuppāde kapilavatthusmim sakyarājakule nibbattitvā viññutam patvā satthu santike dhammam sutvā paṭiladdhasaddhā upāsikā ahosi. Sā aparabhāge mahā-pajāpatigotamiyā santike pabbajitvā katapubbakiccā vipassanāya kammam karontī na cirasseva saha paṭi-sambhidāhi arahattam pāpuṇi. Tena vuttam theragāthāyam²-

Catuddasim pañcadasim. Yā ca pakkhassa aṭṭhamī
Pāṭihāriya pakkhañca. Aṭṭhaṅgasusamāgataṁ
Uposatham upāgacchim. Devakāyābhi nandinī
Sājja ekena bhattenā. Muṇḍā saṁghāṭi pārutā
Devakāyam na pattheham. Vineyya hadaye daranti.

Arahattam pana patvā attano pubbakammam saritvā somanassavasena pubbacaritāpadānam dassentī nagare bandhumatīyātiādi " māha.

46. Tattha nagare bandhumatīyāti yasmim nagare bahū bandhavo saṁvasanti, tam nagaram bandhumatī nāma, tasmim bandhumatīnāmake nagare. Bahū bandhavo assa roñño atthīti bandhumā nāma khattiyo muddhāvasitto rājā ahosi. Aham tassa rañño bhariyā mahesī ahum ahosim. Aham tena saddhim ekajjham ekato cārayāmi paricarim.

¹ ThigA. 37-piṭṭhe.

² sāvikam ekam khīṇāsavattherim-ThigA.37.piṭṭhe. apādānapāliyā manasikātabbā.

47. Tadā tasmim kāle ahaṃ paralokaṃ gatāya mayhaṃ ādāya gahetvā gamanīyaṃ kataṃ kusalaṃ nāma natthīti evaṃ rahogatā suññāgāre upagantvā nisīditvā cintesiṃ yonisomanasikāravasena vitakkesiṃ.

48. Mahābhitāpaṃ mahādukkhaṃ mahāaggisantāpaṃ vā kaṭukaṃ anittāṃ ghorarūpaṃ dāruṇasabhāvaṃ sudāruṇaṃ suṭṭhuativīya kharaṃ nirayaṃ natthi ettha ayā sukhāti katvā nirayanti laddhanāmaṃ naraṃ nūna ekentana gacchāmi gamissāmi. Ettha nirayagamane me mama saṃsayo kaṅkhā natthīti ca ahaṃ cintesinti sambandho.

49. Evaṃ cintetvā ahaṃ rājānaṃ upasaṅkamitvā ekaṃ me mahārāja samaṇaṃ dehi, ahaṃ taṃ bhojayissāmīti idaṃ vacanaṃ abravim abhāsinti yojanā.

50. Tadā mahārājā bandhumā mayhaṃ bhāvitindriyaṃ ariyamaggabhāvanāya bhāvitasaddhādipaṇcindriyaṃ khiṇā-savattheraṃ samaṇaṃ samitapāpaṃ bhikkhuṃ adāsī. Ahaṃ tassa samaṇassa pattaṃ gahetvā paramannena paṇītena khādanīyabhojanīyavisesena pūrayim pūresiṃ.

51. Ahaṃ paramannaṃ pūretvā gandhālepaṃ sugandhena ālepaṃ akāsim. Jālena mahagghavatthajālena pidahitvā chādetvā vatthayugena ca chādesiṃ adāsinti yojanā.

52. Mama etaṃ khiṇāsavattherassa dānadātabbavatthusaṅkhātaṃ ārammaṇaṃ ahaṃ yāvajīvaṃ sarāmi anussariṃ. Tattha tasmim ārammaṇe ahaṃ cittaṃ pasādetvā pasādanahetu tāvatimsaṃ nāma devalokaṃ agacchim.

53. Timsānanti¹ timsa etesaṃ atthīti timsā, Timsavan-tāti attho. Tesā timsavantānaṃ sakkāddevarājānaṃ ahaṃ aggamahesiyā bhāvaṃ akārayim. Manasā patthitaṃ mayhaṃ, nibbattati yathicchitanti yaṃ mayā cittaena icchitaṃ, taṃ icchitānurūpameva uppajjati.

¹ Sd-ṭ. II, 351; Vjr. 198; Mgg-n. IV, 70.

54. Ocitatthā vāti tasmim ārammaṇe ocitaṃ bhāvitaṃ upacitaṃ vā atthā cittaṃ yāyāti ocitatthā eva hutvā bhavesu devamanussalokesu saṃsarāmi punappunaṃ pavattiṃ, paribbhaminti attho.

55. Sā arahattappattā hutvā aññaṃ byākarontī sabbabandhana-muttāhanti ādi'māha. Tattha sabbabandhanamuttāti ahaṃ sabbehi saṃyojanabandhanehi muttā vimuttā amhi. Upādikāti upādiyanti bhusaṃ ādiyantīti upādikā, kāmupādānādayo dhammā, Te me mayā apeta arahattamaggena apagamanam itā pāpitā.

Ekapiṇḍapātadāyikā bhikkhunīti ekassa khīṇāsavattherassa ekaṃ piṇḍapātaṃ adāsīti ekapiṇḍapātadāyikāti anvatthavasena evaṃ nāmikā bhikkhunī. Mātāpitūhi gahitanāmasena pana mittā therīti therīgāthāyaṃ¹ saṅgahaṃ āropimsu.

6. Ekapiṇḍapātadāyikātherī apadānavañṇanā samattā.

¹ Thig. 382-piṭṭhe; ThigA. 37-piṭṭhe ca.

7. Kaṭacchubhikkhādāyikā therī apadānavañṇanā.

Piṇḍacāraṃ carantassātiādi¹ kaṭacchubhikkhā dāyikātheriyā apadānaṃ. Ayam hi purimabuddhesu katādhikārā tattha tattha bhavē puñṇāni upacinantī ito dvenavute kappe tissassa bhagavato kāle kulagehe nibbattitvā viññutaṃ patvā ekadivasaṃ satthāraṃ piṇḍāya carantaṃ disvā pasannamānasā pattaṃ gahetvā kaṭacchumattaṃ bhikkhaṃ adāsī. Satthā vīthiyaṃ ʈhitova-

Kaṭacchubhikkhaṃ datvāna. Tāvatiṃsaṃ gamissasī.

Chattim sadevarājūnaṃ. Mahesittaṃ karissa tītyādinā.

Anumodanaṃ akāsi. Sā tena puñṇakammena devamanussesu saṃsarantī imasmim buddhuppāde tādisena kammanissandena ujjenīyaṃ padumavatī nāma nagarasobhinī ahosi. Rājā bimbisāro tassā rūpasampatti ādike guṇe sutvā purohitassa ācikkhi "ujjenīyaṃ kira padumavatī nāma gaṇikā ahosi, tamahaṃ datṭhukāmomhī" ti. Purohito "sādhu devā" ti mantabalena kumbhīraṃ nāma yakkaṃ āvahetvā yakkhānubhāvena rājānaṃ tāvadeva ujjenīnagaraṃ nesī. Rājā tāya saddhim ekarattaṃ saṃvāsaṃ kappesi. Sā tena gabbhaṃ gaṇhī. Rañño ca āroceti, "Mama kucchiyaṃ gabbho patitṭhahī" ti. Taṃ sutvā rājā naṃ "Sace putto bhaveyya, vadḍhetvā mamaṃ dassehi" ti vatvā nāma muddikaṃ datvā agamāsī. Sā dasamāsaccayena puttaṃ vijāyitvā nāmaggaḥaṇadivase Abhayoti nāmaṃ akāsi. Puttañca sattavassikakāle "tava pitā bimbisāro rājā" ti rañño santikaṃ paṇī. Rājā taṃ puttaṃ passitvā puttasiṇhaṃ paṭilabhivā kumārakaparihārena vadḍhesi.

So nigaṇṭhena nāṭaputtena² ubhatokoṭikaṃ paṇhaṃ sikkhāpetvā imaṃ paṇhaṃ pucchitvā samaṇassa gotamassa vādaṃ āropehīti³ vissajjito bhagavantaṃ upasaṅkhamitvā

¹ ThigA. 40-piṭṭhe.

² ThagA. 103-piṭṭhe.

³ M. II, 54-piṭṭhe-abhayarājakumārasutte vitthāro.

taṃ pañhaṃ pucchitvā tassa pañhassa anekamśa-byākaraṇabhāve bhagavatā kathite nigaṇṭhānaṃ parājayam satthu ca sammāsambuddhabhāvaṃ veditvā upāsakattaṃ paṭivedesi. Tato raññe bimbisāre kālaṅkate sañjātasamvego sāsane pabbajitvā tālacchiggaḷūpamasuttadesanāya¹ sotāpanno hutvā puna vipassanaṃ ārabhitvā arahattaṃ sacchākāsi.

Tassa mātā aparabhāge puttassa abhayattherassa santike dhammaṃ sutvā paṭiladdhasaddhā bhikkhunīsu pabbajitvā vipassanāya kammaṃ karontī na cirasseva saha paṭisambidāhi arahattaṃ pāpuṇī.

Arahattaṃ pana patvā attano puttena abhayatterenadhammaṃ kathentena ovādasena yā gāthā bhāsītā, udānavasena sayampi tā eva paccuharantī-

Uddham pādatalā amma. Adho ve kesamatthakā

Paccavekkhassumaṃ kāyaṃ. Asuciṃ pūtigandhikaṃ

Evam viharamānāya. Sabbo rāgo samūhato

parilāho samucchinno, sītibhūtāṃhi nibbutāti² āha.

Attano pubbakammaṃ pana saritvā somanassavasena pubbacaritāpadānaṃ dassentī "piṇḍacāraṃ carantassā"ti-ādi'māha.

60. Tattha piṇḍacāraṃ carantassāti pūṇḍāya bhikkhāya caraṇaṃ gamaṇaṃ piṇḍacāro, piṇḍacāratthāya gacchantassa. Tissanāmassāti ettha tisso iti nāmaṃ yassāti tissanāmo, tissoti ca tussanti asminti tisso, tussoti vattabbe tissoti³ nirutinayena padasiddhi veditabbo. Aṭṭhakathāsu pana evam samvaṇṇito-

Tikkhattum jātoti tisso, so mātugabbhato manussa jātito pañcakkhandhato ca mutto hutvā jāto nibbatto buddho rājoti atthoti ca⁴ tissopī bhavasampattiyo dadamāno jātoti

¹ S. III, 397-piṭṭhe.

² Thig. 387-piṭṭhe.

³ Kp-ī, Vcpp. passitabbo(tishya-Skt.).

⁴ ApA. II, 86-piṭṭhe.

mātāpitūhi katanānavasena Tisso. Atha vā tīhi saraṇagamanehi assāsento ovaḍanto hetusampannapuggale saggamokkhadvaye paṭiṭṭhāpento buddho jātoti Tissoti ca¹. Tissanāmakassa tassa satthuno sadevakassa lokassa ācariyabhūtassa buddhasetṭhassa uttamabuddhassa kaṭacchubhikkham dabbimattam piṇḍapātam paggayha ādāya aham adāsim.

61. Lokagganāyakoti veneyyasatte nibānapāram aggo jeṭṭho hutvā neti pāpetīti lokagganāyako tisso satthā sammāsambuddho sammā sabbadhamme bujjhatīti sambuddho bhagavā mama bhikkham paṭiggahetvā vīthiyā rathiyam saṇṭhito me mayham anumodanam kataṃ puñṇam anumodentī punappunam pītipāmojjam uppādentī etāyāti anumodanam dhammakatham akā akāsīti attho.

62. Idāni byākaraṇavasena satthuno anumodanākāram dassentī Kaṭacchubikkham datvānātiādī'māha. Tatrā'yaṃ yojanā-Tvaṃ imaṃ kaṭacchubhikkham datvā dānaḥetu tāvatimsam nāma devalokam gamissi anantarabhave sampāpuṇissosi, chattimsānam devarājūnam aggamaheśi-bhāvaṃ kāressasi.

63. Paññāsanti paññāsānam. Yaṃ tayā manasā patthitam icchitam, taṃ sabbam sabbadā sabbasmim kāle paṭilacchasi niccam labhissasi.

64. Evarūpaṃ devamanussasampattim anubhotvāna sambhuñjitvā vedayitvā akiñcanā asokā niddukkhā pabbajissasi dvenavutikappamatthake gotamabudhasāsane pabbajissasi. Pabbajitvā sabbe āsave kāmāsavādi-akusaladhamme pariññāya samantato aññāya jānitvā anāsavā āsavarahitā nikkilesā nibbāyissasi kilesakhandhaparinibbānena tvaṃ nibbāyissasi.

65. Idaṃ anumodanavacanam vatvā kathetvā tisso nāma lokagganāyako vīro anekesu kappasatasahassesu katavīriyattā vīriyasampanno sambuddho yathā nāma

¹ ApA. II, 171-piṭṭhe.

haṃsarājā ambare ākāse pakkhandi, evaṃ nabhaṃ ākāsaṃ
abbhuggami uddhaṃ pakkhandīti attho.

66. Me mayā dānavaraṃ uttamadānaṃ sudinnaṃ
sammā sakkaccaṃ ca dinnam. Yāgasampadā dānavatthu
dakkhiṇeyyavasena sampatti pūjā, atha vā-

Pubbeva dānā sumano, dadarṃ cittaṃ pasādaye

Datvā attamano hoti, esā yaññassa sampadāti¹.

Vuttānaṃ pubba-muñca-aparavasena tissannaṃ
cetanānaṃ sampadāvantī pūjā suyitṭhā suṭṭhu yajitā.
Kaṭucchubhikkhaṃ datvā dānaḥetu ahaṃ kilesakālussiyā-
bhāvena natthi calanaṃ etthāti acalaṃ padaṃ nibbānaṃ
pattā ārammaṇakaraṇavasena sampattā.

Kaṭacchubhikkhā dāyikā bhikkhunīti pubbe tissassa
bhagavato kaṭacchumattaṃ bhikkhaṃ adāsiti
kaṭacchubhikkhā dāyikāti anvatthavasena laddhanāmikā
bhikkhunī. Abhayattherassa pana mātuttā
Abhayamātuttherīti therīgāthāyaṃ² saṅghaṃ āropiṃsu.

7. Kaṭacchubhikkhādāyikātherī apadānavaṇṇanā samattā.

¹ A. II, 296; Pv. 159-piṭṭhesu.

² Thig. 382-piṭṭhe; ThigA. 40-piṭṭhe ca

8. Sattuppalamālikātherī apadānavañṇanā.

Nagare aruṇavatiyātiādi' sattuppaladāyikātheriyā apadānam. Ayam hi purimabuddhesu katādhikārā tattha tattha bhavē vivatṭūpanissayam puñṇam upacinantī ito ekatiṇse kappe sikhissa bhagavato kāle khattiyamahāsālakule nibbattitvā viññutam patvā aruṇavato rañño mahesī ahosi. Rājā tassā ekadivasam gandhasampannā satta uppalamālāyo adāsi. Sā tā gahetvā kim me imāhi mālāhi sirasi āropitāhi, Yannūnāham imāhi bhagavantam pūjessāmīti cintetvā nisīdi.

Bhagavāpi bhikkhācāraṇelāyam rājanivesanam pāvisi. Sā bhagavantam disvā pasannamānasā paccuggantvā tāhi mālāhi pūjetvā pañcappatitṭhitena vandi. Tāya dinnā uppalamālāyo ākāse parikiṇṇā hutvā buddhassa matthake chadim karontī chattam viya dhārayanti. Sā tena puñṇakammena devamanussesu saṁsarantī imasmim buddhuppāde ujjeniyam kulagehe nibbattitvā viññutam patvā abhayamātusahāyikā¹ hutvā tāya pabbajitāya tassā sinehena sayampi pabbajitvā tāya saddhim rājagahe vasamānā ekadivasam asubhadassanattam sītavanam agamāsi. Satthā gandhakuṭiyam nisinnova tassā anubhūtapubbam ārammaṇam purato katvā tassā uddhumātakādibhāvam pakāsesi. Tam disvā saṁvegamānasā atṭhāsī. Satthā obhāsam pharitvā purato nisinnam viya attānam dassetvā-

Abhaye bhiduro kāyo. Yattha sattā puthujjanā
Nikkhipissāmimam deham. Sampajānā satimatī
Bahūhi dukkhadhammehi. Appamādaratāya me
Taṇhakkhayo anuppatto. Katam buddhassa sāsananti²
Imā gāthāyo abhāsi. Sā gāthāpariyosāne arahattam pāpuṇi.

¹ anantare vuttā kaṭocchubhikkhā dāyikātherī.

² Thig. 385-piṭṭhe.

Arahattam̐ pana Patvā attano pubbakammam̐ saritvā somanassavasena pubbacaritāpadānam̐ dassentī Nagare aruṇavatiyāti ādimāha.

71. Tattha Nagare aruṇavatiyāti¹ ā samantato ālokaṃ karonto uṇati uggacchatīti aruṇo. So tasmim̐ vijjatīti Aruṇavatī, tasmim̐ nagare ālokaṃ karonto sūriyo uggacchatīti attho. Sesanagaresupi sūriyuggamane vijjamānēpi visesavacanam̐ sabbacatuppadānam̐ mahiyam̐ sayanēpi sati mahiyam̐ sayatīti mahimsoti vacanam̐ viya ruḥhīvasena vutthanti veditabbam̐. Atha vā pākārapāsādahammiyādīsu suvaṇṇa rajatamaṇimuttādi sattaratanappa-bhāhi aruṇuggamanam̐ viya pabhāvatī aruṇavatī nāma, tasmim̐ aruṇavatiyā nagare aruṇjo nāma khattiyo muddhāvasitto rājā ahosi. Aham̐ tassa rañño bhariyā mahesī ahum̐ ahosim̐. Aham̐ tassa rañño vāritam̐ nivāretabbam̐ adhammakammam̐ vārayāmi nivāresim̐. Aham̐ hi vadhakasamā corisamā ayyasamā mātāsamātiādīnā nayena vuttāsu sattasu bhariyāsu mātāsamabhariyābhāvena attano sāmikaṃ rājānam̐ adhammakammato nivāresim̐.

72. Ekadivasam̐ rājā mayham̐ satta uppalamālāyo adāsi, Aham̐ devagandhikā devānam̐ uppalagandhasadisā tā satta uppalamālāyo gahetvā pāsādavare uttame pāsāde nisajja nisiditvā tāvade² tasmim̐ kāle tāvatakaṃ vā kālam̐ cintesi cintesim̐. Chandānurakkhaṇattham̐ hi niggahitalopo.

73. Idāni cintanākāram̐ dassentī "kiṃ me imāhi mālāhi " ti ādi māha. Mama sirasi āropitāhi piḷandhitāhi imāhi mālāhi me mayham̐ kiṃ payojanam̐. Buddhasetṭhassa ñāṇamhi sabbaññutañāṇasmim̐ abhiropitam̐ pūjārasena dānameva varam̐ uttamaṃ.

74. Yadā yasmim̐ kāle sambuddho ehīti āgamissati. Tadā aham̐ mahāmunim̐ ubhayahitamunanato mahantaṃ munim̐, monasaṅkhātena vā ñāṇena kāyamoneyyādīhi ca sātisayam̐ samannāgatattā mahantaṃ munim̐ agāriyamuni

¹ ApA. II, 187-piṭṭhe.

² BvA. 58, 204; JA. III, 230-piṭṭhe.

anagāriyamunītiādīnā¹ nayena vuttesu chasu munīsu munimunisāṅkhātā mahantā munim pūjayissāṃ dassāmīti sambuddhā sikkhā nāma bhagavantaṃ paṭimānenti paṭimānayaṃ nā āgamenti dvārāsanne dvārassa samīpe nisīdim.

75. Vilasanto visesena sobhanto kakudho ajjunarukkho viya ca migarājā migānaṃ rājā kesarī sīho viya ca jino kilesamārādīnaṃ jītattā jino bhagavā bhikkhusaṃghena bhikkhūnaṃ samūhena sahito saddhim vīthiyā rathiyā āgacchi chabbaṇṇarasmiyo vissajjento bāttim salakkhaṇa-asītānubyañjanapaṭimaṇḍito āgato.

76. Buddhassa raṃsi visobhayamānaṃ chabbaṇṇaraṃsim disvāna haṭṭhā jātasomanassā saṃviggamānasā saṃvegacittā dvāraṃ avāpuritvāna vivaritvā buddhasettṭhaṃ apūjayim pūjesim.

77. Te tāni sattauppalapupphāni ambare ākāse parikiṇṇāni samantato okiṇṇāni hutvā chadim chadanam karonto karontāni viya buddhassa matthake sīse dhārayanti.

78. Udaggacittāti² uddhataṃ aggāṃ yassāti udaggāṃ, pītisomanassavasena udaggāṃ pahaṭṭhaṃ cittaṃ yassāti udaggacittā.

79. Mahānelassāti mahantā nīlā nīlavanṇā yassāti mahānilo, megho, so eva mahānelo. Mahānelassa meghassa chādanaṃ chadanavitānaṃ viya tādisāni uppalalpupphāni mama muddhani matthake dhārenti puññānubhāvena puññakammanissandena dhāriyamānāni viya bhavanti. Dibbā divi bhavāni surabhiganadhaṃ pavāyāmi.

80. Kadāci kismiṇca kāle me mama nātisaṃghena nātīnaṃ bandhūnaṃ samūhena nīyamānāya ānīyamānāyaṃ sati tadā yāvatā yattakā mayhaṃ mama parisā atthi, Tāvata mahānelaṃ mahānīlavantaṃ chadanāṃ vitānaṃ dhārīyati.

¹ Nd1. 44; Nd2. 74-piṭṭhesu. (ItA. 144-piṭṭhe).

² BvA. 54. (ApA. I, 225) piṭṭhesu.

81. Sabbatthāti¹ sabbasmim bhavābhaveti sambandho. Ettha bhavo ca abhavo ca bhavābhavaṃ. Tatra bhavoti khuddako bhavo. Abhavoti mahanto bhavo. Vuddhatthavācako hettha akāro. Ettha ca sugatiduggativasena hīnapaṇitavasena ca khuddakamahantatā veditabbā. Tasmim bhavābhave. Issarā issariyaranti hutvā saṃsarāmi saṃsarinti attho.

82. Sabbe puggalā maṃ mammam anavattanti anuyanti, ahaṃ ādeyyavacanā² ādaragāravavasena gahetabbāvacanā sirasā sampaticchitasāsanā ahaṃ ahosiṃ.

83. Idha bhavepi me mama vaṇṇo chavivaṇṇo uppalassa vaṇṇo viya atisobhati. Mama sarīragandho ca uppalassa gandho viya pavāyati sugandhabhāvena pakārena samantā vāyati. Dubbaṇṇiyanti duṭṭhu bibhaccho virūpo vā vaṇṇo yāyāti dubbaṇṇā, dubbaṇṇāya bhāvo dubbaṇṇiyaṃ. Ahaṃ taṃ dubbaṇṇiyaṃ nābhijānāmīti attho.

84. Iddhipādesūti³ ettha ijjhatīti iddhi, samijjhati nipphajjatīti attho. Ijjhanti vā etāya sattā iddhā vuddhā ukkaṃsagatā hontīti iddhi. Paṭhamenatthena iddhi eva pādo iddhipādo, iddhikoṭṭhāsoti attho. Dutiyenatthena iddhiyā pādeti iddhipādo. Pādoti patiṭṭhā adhigamupāyoti attho. Tena hi yasmā uparūparivisesasaṅkhātā iddhiṃ pajjanti pāpuṇanti, tasmā pādoti vuccati, iddhipādo ca iddhipādo ca iddhipādo. Tesu chandiddhipādādīsu catūsu iddhipādesu ahaṃ kusalā chekā homīti attho.

Bojjhaṅgabhāvanāratāti ettha bojjhaṅgā⁴ bodhiyā bodhissa vā aṅgāti bojjhaṅgā. Idaṃ vuttaṃ hoti—

Yā esā dhammasāmaggī, yāya lokuttaramaggakkhaṇe uppajjamānāya līnuddhacca patiṭṭhānāyūhana kāmasukhatta kilamathānuyoga sassātābhinivesādīnaṃ anekesaṃ upaddavānaṃ paṭipakkhabhūtāya sati dhammavicaya vīriya

¹ Spd. 327; ItA. 171-piṭṭhesu.

² DA. III, 121-piṭṭhe.

³ Abh-a. II, 290; PsA. I, 91-piṭṭhesu.

⁴ Abh-a. II, 296; SA. III, 176; PsA. I, 118-piṭṭhesu.

pīti passaddhi samādhiupekkhā saṅkhātāya dhammasāmaggiyā ariyasāvako bujjhatīti katvā bodhīti vuccati. Bujjhatīti kilesasantānaniddāya utthahati, cattāri vā ariya-saccāni paṭivijjhati, nibbāna meva vā sacchi-karoti. Tassa dhammasāmaggisāṅkhātāya bodhiyā aṅgātipi bojjhaṅgā jhānaṅga maggaṅgādīni viya. Yo panesa yathāvuttappakārāya etāya dhammasāmaggiyā bujjhatīti katvā ariyasāvako bodhīti vuccati. Tassa bodhissa aṅgātipi bojjhaṅgā senaṅga-rathaṅgādayo viya. Tenā'hu aṭṭhakathācariyā "Bujjhanakassa puggalassa aṅgāti bojjhaṅgā"ti.

Api ca bojjhaṅgāti kenatthēna bojjhaṅgā, bodhāya samvattantīti bojjhaṅgā, bujjhantīti bojjhaṅgā, anubujjhan-tīti bojjhaṅgā, paṭibujjhan-ti bojjhaṅgā, sambujjhan-tīti bojjhaṅgāti iminā paṭisambhidānāyena¹ bojjhaṅgattho veditabbo. Tāsu satisambojjhaṅgādīsu sattassu bojjhaṅga-saṅkhātāsu bhāvanāsu ca ahaṃ ratā abhiratā homi. Abhiññāpāramippattāti pañcasu abhiññāsu ca pāramiṃ pariyosānaṃ pattā pūritā homīti attho.

85. Satipaṭṭhānakusalāti² ettha paṭiṭṭhātīti paṭṭhānaṃ, upaṭṭhātīti okkānditvā pakkhanditvā vattatīti attho. Satiyeva paṭṭhānatthēna satipaṭṭhānaṃ. Atha vā saraṇatthēna sati, upaṭṭhānatthēna paṭṭhānaṃ. Iti sati ca sā paṭṭhānaṅcātīpi satipaṭṭhāraṃ, ārammaṇabhedenā pana satiyā bahuttā satipaṭṭhanaṃca Satipaṭṭhānaṃca satipaṭṭhānāni, Tesu catūsu kāyānupassanādisatipaṭṭhānesu ahaṃ kusalā chekā homi. Samādhijhānagocarāti jhānasmim sampayutto samādhi jhāne paṭiṭṭhitacittā ca homi. Sammappadhānaṃanuyuttāti sammappadhānabhāvanāṃ kāraṇappadhānaṃ upāyappa-dhānaṃ yoniso padhānaṃ bhāvitacittā homi.

86. Vīriyaṃ me dhuraḍhorayhanti ettha sāsane kattabbesu dhuresu kiccesu attanā kattabbaṃ dhuraṃ

¹ Ps. 320-piṭṭhe.

² Abh-a. 204; SA. III, 214; PsA. I, 270-piṭṭhesu.

kiccam vahaṭṭi¹ dhuraḍḍhorayham. Evaṃ sikhinā bhagavatā byākatā aham kamena pāramitā koṭim patvā me mama viriyam asithilavīriyam dhuraḍḍhorayham dhuresu kiccesu kattabbam dhuram vham dhuravāham dhuraḍḍhuram yogakkhemādhivāhanam yogehi khemassa nibbhayassa nibbānassa adhivāhanam sampāpakam ahosi.

Sattuppalamālikā bhikkhunīti satta uppalamālāyo sikhissa bhagavato adāsīti sattuppalamālikāti anvatthavasena evaṃnāmikā bhikkhunī. Mātāpitūhi gahitanāmasen pana abhayātherīti therīgāthāyam² saṅgham āropimsu.

8. Satthuppalamālikātherī apadānavañṇanā samattā.

¹ Ni. 552- suttenapadasiddhi veditabbā. (dhura+yhan=dhorayham); ApA. I, 344- piṭṭhe ca passitabbam.

² Thig.383-piṭṭhe; ThigA.43-piṭṭheca.

9. Pañcadīpikātherī apadānavañṇanā.

Nagare haṃsāvatiyāti¹ pañcadīpikātheriyā apadānam. Ayam hi purimabuddhesu katādhikārā tattha tattha bhava vivaṭṭūpanissayam puñṇam upacinantī ito satahasse kappe padumuttare bhagavati nibbute haṃsāvatiyā nagare kusalatthikā ārāmato ārāmaṃ caraṇasīlattā cārikī nāmā aññatarā kuladhītā ahosi. Sā ekadivasam bodhirukkham pāṭihīram dassentam disvā bhagavato aparimitaguṇe cittam pasādetvā dīpapūjam sabbarattim akāsi. Sā tena puñṇakammena devamanussesu saṃsarantī imasmim buddhuppāde aññatarasmim kule nibbattitvā jātiyā sattavassakāle-yeva arahattam pāpuṇi. Arahattam panapatvā attano pubbakammaṃ saritvā somanassavasena pubbacaritāpadānam dassentī nagare haṃsāvatiyātiādīmāha.

91. Tattha Haṃsāvatiyāti² haṃsavaṭṭaākārena vati pākāraparikkhepo yasmim nagare, tam nagaram haṃsavatī nāma. Atha vā anekasaṅkhā haṃsā taḷākapokkharanī sarapallalādīsu nivasantā ito cito ca vidhāvamānā vasanti etthāti haṃsāvati, tassam haṃsāvatiyā tadā aham yasmā ārāmena ekārāmato ārāmaṃ aññam ārāmaṃ kusalatthikā kusaleṇa atthikā icchikā kusalam vā attheti icchatīti kusalatthikā hutvā carāmi vicarāmi. Tasmā vicaraṇasīlattā cārikī nāma aññatarā kuladhītā āsīm ahosīm.

92. Aham kāḷapakkhamhi māsassa kāḷapakkhajūṇhapakkhesu ekasmim kāḷapakkhamhi divase uttamaṃ pavaram jeṭṭham bodim padumuttarassa bhagavato salalabodhirukkham addasam adakkhim. Ettha³-

Magge phale ca mibbāne. Rukkhe paññattiyam tathā

Sabbaññute ca ñāṇasmim. Bodhisaddo panāgato.

¹ imāya theriyā atṭhuppatti therigāthāyam na diṭṭho.

² ApA. I, 309-piṭṭhe.

³ MA. I, 56; BvA.176; UdA. 25; VA. VII, 109; Cp-a. 18-piṭṭhesu.

Tathā hi bodhi vuccati catūsu maggesu ñāṇanti¹ ādīsu bodhisaddo magge āgato. Upasamāya abhiññāya sambodhāya nibbānāya samvattatī² ti ettha phale. Patvāna bodhim amataṃ asaṅkhatanti³ kevalaṃ bodhimuttamanti ca ettha⁴ nibbāne. Antarā ca gāyaṃ antarā ca bodhintī ettha⁵ assattharukkhe. Bodhi kho rājakumāro bhoto gotamassa pāde sirasā vandatī⁶ ti ettha paññattiyāṃ. Pappoti bodhim varabhūmimedhasoti⁷ ettha sabbaññutañāṇe. Idha pana padumuttarassa bhagavato bodhirukkho adhippeto. Tattha tasmim bodhirukkhe mama cittaṃ pasādetvā bodhimule bodhirukkhasa samīpe ahaṃ nisīdim. Mūleti samīpe. Ayam hi mulasaddo⁸ mūlāni uddhareyya antamaso usīranālamattānipītiādīsu⁹ mulamule dissati. Lobho akusalamūlanti tyadīsu¹⁰ asādhāraṇahetumhi. Yāvatā majjhanhike kāle chāyā pharati, nivāte paṇṇāni patanti, ettāvatā rukkhamūlantiādīsu¹¹ samīpe. Idhāpi samīpe adhippeto.

93. Tāvade tasmim kāle garucittaṃ gāravamānasam ādarabahumānam upaṭṭhapetvā tasmim bodhirukkhe upaṭṭhapetvā pavattetvā sire muddhani añjalim dasaṅgulisamodhānam añjalipuṭam katvā somanassam cittassa udaggaṃ hāsam pavedetvā anubhavitvā evaṃ iminā vuccamānanayena ahaṃ cintesim.

94. Idhāni cintanākāram dassentī yadi buddho amitaguṇotiādī'māha. Yadi sace Buddho bhagavā amitaguṇo pamāṇātikkantaguṇavā asamo natthi kenacipī samo

¹ Nd2. 231-piṭṭhe.

² M. I, 19; M. III, 273; V. III, 14; S. III, 369-piṭṭhesu.

³ gavesitabbaṃ(Ap. I, 23-piṭṭhe).

⁴ gavesitabbaṃ

⁵ M. I, 227; M.II, 294; V. III, 11-piṭṭhesu.

⁶ M. II, 278; V. IV, 266-piṭṭhesu.

⁷ D. III, 129-piṭṭhe.

⁸ UdA. 25-piṭṭhe.

⁹ A. I, 519-piṭṭhe.

¹⁰ D. III, 180-piṭṭhe.

¹¹ gavesitabbaṃ.

samānam etassāti asamo appaṭipuggalo sadisabhāvena paṭipakkho paṭigajjako puggalo etassa natthīti appaṭipuggalo bhavati, evaṃ sati ayaṃ bodhirukkho me mayham pāṭihīram rasmim viṣajjanādiiddhipāṭihāriyam dassetu obhāsatu candimasūriyālokatopi pasādāvahavasena jotetūti cintesim.

95. Saha āvajjite mayhanti mama āvajjitena āvajjanakkhaṇena saheva bodhirukkho tāvade pajjali chabbaṇṇanasmiyo viṣajjento jotesi, sabbā disā sovaṇṇamayā heṭṭhimapathavīpi suvaṇṇapiṇḍo viya ākāsoṇi suvaṇṇacuṇṇaparikiṇṇo viya vanapabbatajanapadādayopī suvaṇṇarasehi limpita viya āsi ahosi. Viyocati visesena rocati pajjalati.

96. Tattha tasmim tāvatimse me mayham sukataṃ suṭṭhu nibbattaṃ ubbedhato saṭṭhiyojanāni assāti saṭṭhiyojanubbedham vitthata to vitthārato tiṃsa yojanāni assāti tiṃsa yojanavithataṃ byamham vimānam pañcadīpanti vaccatīti sambandho. Ettha ca byamhanti¹ viharitukāmā vasanti etthāti byamham, bhavanam. Visanti vā sattā asminti² byamhi, vismanti vattabbe niruttinayena padasiddhi veditabbā. Atha vā³ sucaritakammānubhāvani-bbattaṃ yojanika dviyojanikādīpamānavisesayuttatāya nānā-ratanasamujjalam vicitta vaṇṇasaṇṭhānam viṣiṭṭhamānam devatānam kilānivāsanaṭṭhānam geham sobhātisayayogeno. Visesato mānaniya tā ca vimānanti vuccati. Vimānameva byamham, vikārassa byhattam mānassa mhattam⁴ kātabbam. Pañcadīpanti bodhirukkhe pañcapadānakusalakamma-vasena laddhattā tam vimānam pañcadīpam itī vuccati.

100. Asaṅkhāyāni asaṅkheyyaparimāṇā saṅkhyātikkanta dīpāni padīpā me mama parivāre samantato ṭhitā jalanti pajjanti. Jotenti. Yāvatā yattakā devabhavanam devānam

¹ VvA. 145-piṭṭhe.

² Kp-ṭ. Prk.A. ca passitabbam. Vimham=geham-Prk. veśman-skt.

³ VvA. 2-piṭṭhe.

⁴ Ni. 45-suttaṃ passitabbam.

devaloko vā atthi. Tāvatā dīpālokena mama padīpassa ālokena obhāsenā jotati vijjotati.

101. Sace ahaṃ parammukhā nisīditvā passitum icchāmi passitukāmomhi. Uddhaṃ adho tiriyaṅca aṭṭha-disaṃ sabbhaṃ pakaticakkhunā passāmi passitum sakkomi.

102. Sace ahaṃ yāvatā yattake sugataduggate sugatigate duggatigate ca puggale alobhanissandayuttattā vā aḍḍhe mahaddhane lobhanisandayuttattā ca dalidde appannapāne puggale daṭṭhum passitum abhikaṅkhāmi icchāmi, tattha tesu rukkhesu vā pabbatesu vā yattha kathaci ṭhānesu āvaraṇaṃ chadanaṃ natthi.

104. Yaṃ yaṃ yonupapajjāmīti yaṃ yaṃ yoniṃ devadattaṃ atha mānusaṃ upagacchāmi. Bhummatthe vā upayogavacanaṃ. Yasmiṃ yasmiṃ devaloke vā manussaloke vā ahaṃ upapajjāmi uppajjāmīti attho.

105. Mātukucchigataṃ santanti devalokato cavitvā manussaloke mātukacchiyaṃ gataṃ upapannaṃ samānampi devānaṃ akkhi viya me mama akkhi cakkhu na nīmīlati nīmīlanaṃ akatvā sabbadā visadākārena ummīlati yeva.

106. Sutikāgeheti savanaṃ pasavanaṃ vijāyanaṃ sūti, sā eva sūtikā, sūtikāya gehaṃ gharaṃ sūtigehaṃ¹ tasmim. Atha vā yasmiṃ gehe mātāmaṃ sūyati pasavati vijāyati, tasmim gehe puñṇakammasamaṅgitā mama kusalakammena sampannatāya dīpaṇaṃ satasahassāni jalantīti yojanā.

107. Pacchime bhava sampatteti² pariyosānabhūte jātiyaṃ sampatte sati mānusaṃ manussabhāvaṃ vinivattayaṃ devalokato vinivattetvā āgacchim. Ajarāmatanti³ nibbānadhātuyaṃ uppādaṭṭhitibhaṅgesu uppādadhammo natthi, uppādābhāvato yeva ajaraṃ jarāvirahitaṃ jarāvirahitattā yeva amataṃ maraṇavirahitaṃ sītibhūtaṃ rāgapariḷāhādirahitattā sītalabhūtaṃ nibbānaṃ ahaṃ phassayaṃ paccakkha'makāsim.

¹ Kp-ṭ. passītabbaṃ.

² ApA. I, 253-piṭṭhe.

³ ApA. I, 314-piṭṭhe.

108. Jātiyā sattavassāhanti paṭisandhito paṭṭhāya sattavassā paripuṇṇasaradā ahaṃ arahattaphalaṃ apāpunim paṭilabhinti attho. Ettha ca therīpadāne¹ ayaṃ Pañcadīpikātherī ekūposathikātherī pañcadīpadāyikātherī cāti tisso theriyo sattavassikakāle yeva arahattaṃ sacchākaṃsu. Therāpadāne pana vīsati therā daharakāle yeva arahattaṃ sacchākāsu. Tattha hi ekadīpiyatthero² catuvassikakāle arahattaṃ sacchākāsi. Candanamāliyo pañcasīlasamādāniyo padumo cāti³ tayo therā pañcavassikakāle arahattaṃ sacchākaṃsu. Sopāko tisaraṇagamanīyo vidhūpanadāyako sataraṃsī asanabodhiyo maggasaññato nigguṇḍīpupphīyo saparivārachattadāyako dhammassavanīyo cāti⁴ nava therā ca ekadhammassavanīyo ñāṇatthavīko dhammarujciyo pulinathūpiyo tikaṇikārapupphīyo, dabbo, mallaputto sīvali cāti⁵ satta therā cāti ime soḷassa therā sattavassikakāle yeva arahattaṃ sacchākaṃsu. Mātugabbhato nikkhantakālato paṭṭhāya gaṇiyamāne sīvalitthero vijātata sattame divase⁶ arahattaṃ sacchākāsi. Tasmā buddhasāsane sīvalitthero sattāhiko arahāti vattum vaṭṭatīti. Yampi ca apadāne "nikkhantadivaseyeva. Pabbajim anagāriyaṃ"ti⁶ Vuttaṃ⁷. Tampi vijātato sattamadivase gehato nikkhamanadivaseti gaḥetabbam. Milinda pañhe⁸ pana.

Yopi manussadaharako ūnakasattavassiko. Tassa suppaṭipannassāpi dhammābhisamayo na hoti. Imesaṃ kho maharaja saḷasannaṃ puggalānaṃ suppaṭipannānampi dhammābhisamayo na hotītyādi vuttaṃ,

Tam yebhuyyavasena vuttanti daṭṭhabbam.

¹ Ap. 196, 200, 205-piṭṭhesu.

² Ap. I, 440-piṭṭhe.

³ Ap. II, 63; Ap. I, 86, 122-piṭṭhesu.

⁴ Ap. I, 71, 83, 115, 116, 123, 167, 300, 304, 315-piṭṭhesu.

⁵ Ap. II, 10, 63, 70, 81, 87, 124, 150-piṭṭhesu.

⁶ AA. I, 193. ThagA. I, 172. ApA. II, 248-piṭṭhesu.

⁷ Ap. 2.150-piṭṭhe.

⁸ Miln. 298-9-piṭṭhesu.

110. Dibbacakkhu visuddam meti ¹mayā dibbacakkhu visodhitam. Pakati cakkhunā āpāthagatam pakatirupam viya dibbam mānusampi dūram tiroṭhitam atisukhumañca rūpārammaṇam vibhāvetum samatthañāṇam bhāvanāya mayā visuddham katvā paṭiladdhanti attho. Atha vā mama dibbacakkhuñānam ekādasahi upakkilesehi vimuttiyā visesena suddam ahosi. Aham samādhikusalā abhiññā-pādaka catutthajjhānasamādhimhi kusalā chekā hami.

111. Sabbavositavosānāti² sabbam vositam vusitabbam jīnasāsanam maggabrahmacariyam vosānam mayā pariniṭṭhāpitanti sabbavosita vosānā pariññādīnam soḷasannaṃ kiccānam katattā katakiccā nikkilesattā anāsavā pañcadipā nāma aham tumhākam pāde vandāmīti yojanā. Mahāvīrāti mārasenā vimānato mahāvikkantāya ca bho mahāvira. Cakkhumāti pañcahi cakkhūhi samannāgatattā bho cakkhuma. Atha vā cakkhumāti bhagavā pañcahi cakkhūhi cakkhumātiādīnā³ niddesanayenāpi attho veditabbo.

Pañcadīpikābhikkhgunīti pañca dīpe padumuttarassa bhagavato adāsīti pañcadīpikāti anvatthavasena evaṃnāmikā bhikkhūnī. Paccuppannanāmasena pana na pākaṭā. Therīgātāyampi nadissatīti.

9 - Pañcadīpikātherī apadānavañṇanā samattā.

¹ ThagA. II, 84. 347-piṭṭhesu.

² ThagA. I, 324. ThagA. II, 268-piṭṭhesu.

³ Nd1. 356. Nd2. 173. 699-piṭṭhesu.

10. Udakadāyikātherī apadānavañṇanā.

Nagare bandhumatiyātiādi¹ udakadāyikātheriyā apadānam. Ayam hi purimabuddesu katādhikārā tattha tattha bhava vivaṭṭūpanissayam puñṇam upacinonti ito ekanavute kappe vipassissa bhagavato kale aññatarā udakahārikā ahosi. Sā udakahārena jivikam kappetvā ekadivasam lakkhaṇānubyañjanapaṭimaṇḍita aggasāvakam mahāsāvakādi mahā therehi parivāritam buddham bhagavantam passitvā tasmim cittam pasādetvā sasāvakassa bhagavato atthāya nhānakotṭhake udakam paṭṭhapesī. Sā tenapuñṇakammena devamanussesu saṃsarantī imasmim buddhuppāde aññatarasmim kule nibbattitvā aparabhāge sāsane pabbajitvā arahattam pāpuṇi. Arahattam patvā pana attano pubbakammam saritvā somanassavasena pubbacaritā-padānam dassentī "nagare bandhumatiyāyā"tiādi'māha.

116. Bandhumatīnāmake nagare rājādhāriyam aham udakahārikā ahosim. Aham udakahārena jīvāmi jivikam kappesim. Tena udakahāreneva attano dārake puttake puttadhītavo posemi posesim.

117. Puñṇakkhette anuttareti puñṇānam virūha-natṭhānassa khettsadisassa uttamassa asadisassa buddhappamukhasaṃghassa dātum deyyadhammo me natthīti sambandho. Tato aham koṭṭhakam nhānakotṭhakam upasaṅkamma upasaṅkamitvā buddhappamukhasaṃghassa atthāya udakam paṭṭhapesim.

118. Tattha tasmim tāvatimse me mayham byamham vimānam sukataṃ sutthu kārapitaṃ. Tañca udahārena anantarabhava buddhappamukhasaṃghassa udakadānaka-mmena nimmitam māpitaṃ.

119. Dasatṭhānehīti āyu vaṇṇa sukha yasa ādhipateyya rūpa sadda-gandha rasa phoṭṭhabbasāṅkhātehi dasahi tṭhānehi kāraṇehi. Vuttañhetam bhagavatā- so tattha aññe deve dasahi tṭhānehi adhiggaṇhāti dibbena āyunā, dibbena

¹ Imāya theriyā aṭṭhuppatti Therīgāthāyam na diṭṭhā.

vaṇṇena, dibbena sukkena, dibbena yasena, dibbena ādhipateyyena, dibbehi rūpehi, dibbehi saddehi, dibbeti gndhehi, dibbehi rasehi, dibbehi phoṭṭhabbehīti¹.

Tā sabbāti etā sabbā sahassaaccharāyo sabbadā ahaṃ abhibhomi abhibhaviṃ aggaṇhiṃ.

123. Yassaṃ disāyaṃ ahaṃ vasāmi. Tattha mama saṅkappaṃ cittasaṅkappaṃ aññāya jānitvā mahāmegho kālena kālaṃ pavassati. Sā disā avuṭṭhikā nāma natthi. Mahāmeghassa niranteraṃ vuṭṭhikatāya santattā atiuṇhā kuthitā pakkuthitāpi ca natthi. Mama udakadānānubhāvena utu nātisītaṃ nātiuṇhaṃ hotīti adhippāyo.

124. Kadāci kismiñcī kale mama nātisaṅgho tesam desantaraṃ maṃ neti. Tadā nātisaṅghena me nīyamānāya mahāmegho ajāyatha pavassitthāti attho.

126. Sā arahattappattā hutvā aññaṃ byākarontī visuddhamānasāti ādi'māha. Tattha visuddhamānasāti pañcanīvaraṇa paccaṇīkadhammehi ca sabbakilesamalehi ca vimuttattā visuddhaṃ atisuddhaṃ niddhantasuvaṇṇamiva vigatūpakkilesaṃ mānaṃ yassā mayhānti visuddhamānasā ajja idāni ahaṃ homi. Apetamanapāpikāti pāpato sabbākusalato apetaṃ viyuttaṃ pariccattaṃ mano yassa mayhanti apetamanapāpikā. Sesaṃ suviññeyyameva.

Udakadāyikā bhikkhunīti vipassibuddhappamukhassa saṅghassa koṭṭhake udakaṃ adāsīti udakadāyikāti anvatthavasena evaṃnāmikā bhikkhunī. Paccuppanna nāmasasena pano na pākāṭā. Therīgāthāyaṃhi na dissatīti.

10- udakadāyikātherī apadānavavaṇṇanā samattā.

¹ D. III, 119. (DA. I, 143; Ap.2.215-piṭṭhe. 207-8-gāthāyo ca passitabbo.

II. EKŪPOSATHIKA VAGGA.

1 - Ekūposathikātheri apadānavañṇanā.

Nagare bandhumatīyātiādi¹ ekūposathikātheriyā apadānaṃ. Ayaṃ hi purimabuddhesu katādhikārā tattha tattha bhava vivaṭṭūpanissayaṃ kusalaṃ upacinantī ito ekanavute kappe vipassissa bhagavato kale bandhumatīnagare aññatarassa kuṭumbikassa gehe gharadāsī hutvā nibbatti. Sā vayappattā attano ayyakānaṃ veyyāvaccim karonti jīvati. Tena ca samayena bandhumarājā puṇṇamidivase uposathiko purebhattaṃ dānāni datvā pacchābhattaṃ gantvā dhammaṃ suṇāti. Atha mahājano yathā rajā paṭipajjati. Tatheva puṇṇamīdivase uposathaṅgāni samādāya vattati. Athassā dāsiyā etadahosi." Etarahi kho mahārājā mahājano ca uposathaṅgāni samādāya vattanti. Yannūnāhampi uposathadivasesu uposathasīlaṃ samādāya vatteyyan"ti. Sā tathā karontī suparisuddhaṃ uposathasīlaṃ rakkhitvā tāvatimsesu nibbattā aparāparaṃ sugatīsu yeva saṃsarantī imasmim buddhuppāde sāvattiyam seṭṭhikule nibbittitvā viññutaṃ patvā paṭācārāya theriyā santike dhammaṃ sutvā pabbajitvā vipassanaṃ paṭṭhapetvā taṃ matthakaṃ pāpetum nāsakkhi. Paṭācārātherī tassā cittācāraṃ ñatvā khandhāyatanadhātupaṭisaṃyuttaṃ ovādaṃ adāsi. Sā tassā ovāde ṭhatvā sattāhaṃ ekapallaṅkena vipassanāmatthakaṃ pāpetvā saha paṭisambhidāhi arahattaṃ pāpuṇi.

Tena vuttaṃ therīgāthāyaṃ² -

Catukkhattum pañcakkhattum. Vihārā upanikkhamim
Aladdhā cetaso santim. Citte avasavattim
Sā bhikkhunī upāgacchim. Yā me saddhāyikā ahu
Sā me dhamma'madesesi. Khandhāyatanadhātuyo
Tassā dhammaṃ sutvāna. Yathā maṃ anusāsi sā

¹ ThigA. -48-piṭṭhādisu.

² Thig. 397-8 piṭṭhesu.

Sattāyaṃ ekapallaṅkena. Nisīdim pītisukhasamappitā.

Atṭhamiyā pāde pasāresim tamokkhandham padāliyāti arahattam patvā pana attano pubbakammam saritvā somanassa vasena pubbacariyāpadānam dassenti "nagare bandhumatiyā"tiādi'māha.

2. Tattha kumbhadāsīti kumbhakaraṇaṭṭhāne veyyāvaccakārikā kammakārī itthī. Loke¹ pana kumbhassa vesiyā patino dāsī kumbhadāsīti attham vaṇṇenti.

3. Saphalam nūna taṃ kammanti yaṃ uposathakammam rājāpi amhākaṃ bandhumā nāma rājāpi rajjam tāvakālikam chaḍḍetvā khelapiṇḍam viya cajitvā upavasi, janakāyo mahājanasamūhopi mamodito sampahamsito hutvā upavasi. Taṃ uposathakammam saphalam lokiya-lokuttarattasāadhanavasena sānisamsam bhaveyya nūnāti ahaṃ yonisomanasikāravasena cintayinti attho.

4. Duggaccaṇca daliddatanti duggatassa duggatakulassa bhāvo duggaccam. daliddāya dināya bhāvo daliddatā. Taṃ duggaccaṇca daliddataṇca yoniso paccavekkhitvā "pubbe mama akatadānattā idāni ahaṃ duggatakule daliddā homī"ti kammassakatāñānapubbaṅgamayonisomasikārena paṭisaṅkhāya mānasam attano cittaṃ sampahamsetvā pamodetvā uposatham upavasim. Somanassasahagatañāṇasampayutta-saṅkhārikasīlamayakusalam uppādesinti attho.

6. Ubbhayanamuggatanti ubbam uddham vimāna-pādato yāva ekayanam uggatam accuggatam uccam. Uddhaubbhasaddāhi samānatthā ubbhajāṇumaṇḍalanti-ādīsu² viya. Kūṭāgārarūpetanti mama vimānam varehi kūṭāgārehi kaṇṇikam āropetvā katagehehi upetaṃ sampannam. Mahāsanasubhūsitanti mahāpuññānam anurūpehi koseyya kambala-khoma kappāsikādivatthāsanehi subhūsitam cittavicittataram alaṅkatam.

¹ Kp-ṭ. passitabbam

² Kkh. 39, 294-piṭṭhesu.pākatēpi.uddha ubbha uḍḍha saddā samānatthāti āgatā.

15. Kūṭāgāranti kaṇṇikaṃ āropetvā katagehaṃ. Pāsādanti dīghapāsādaṃ. Maṇḍapanti ratanapadarapaṭi-maṇḍitaṃ maṇḍapaṃ. Hammiyanti muṇḍacchadanagehaṃ. Guhanti ratanamayaṃ guhaṃ. Taṃ sabbaṃ ahaṃ paṭilabhe labhāmi, labhinti attho. Sesam suviññeyyameva.

Ekūposathikā bhikkhunīti ito ekanavute kappe vipassissa bhagavato sāsane ekaṃ uposathakammaṃ upavasīti ekūposathikāti anvatthavasena evaṃnānaikā therī bhikkhunī. Mātāpitūhi. Gahita nāmavasana pana uttamātherīti therīgāthāyaṃ¹ saṅghaṃ āropiṃsu.

1. Ekūposathikātherī apadānavaṇṇanā samattā.

2- Saḷalapupphikātherī apadānavaṇṇanā.

Candabhāgānaditīretiādi² saḷalapupphikā theriyā apadānaṃ. Ayaṃ hi purimabuddhesu katādhikārā tattha tattha bhava vivaṭṭhūpanissayaṃ kusalaṃ upacinantī ito ekanavute kappe vipassissa bhagavato kāle candabhāgāya nadiyā tire kinnara yoniyā nibbatti. Sā tattha kinnarehi saddhiṃ kiḷāpasutā vicarati. Athekadivasāṃ satthā tassā kusalaḷājaropanattāṃ tattha gantvā nadītīre caṅkami.

Sā bhagavantaṃ disvā haṭṭhatuṭṭhā devagandhikāni saḷalapphāni ādāya satthusantikaṃ gantvā vanditvā tehi pupphehi bhagavantaṃ pūjesi. Bhagavāpi taṃ anukampāya tassā pasādajananattaṃ tāni pupphāni upasiṅghi. Sā tena puññakammaṇa devamanussesu saṃsarantī imasmim buddhuppāde kosambīyaṃ kulaghare nibbattitvā. vayappattā

¹ Thig.397-8.pitṭhesu.

² ThigA.47-pitṭhe.

sāmāvatīyā sahāyikā hutvā tassā matakāle¹ samvegajātā pabbajitvā pañcavīsativassāni cittasamādhānam alabhitvā mahallika-kāle kāṇakacchapopamādim² sugatovādam labhitvā vipassanam vaḍḍhetvā saha paṭisambhidāhi arahattam pāpuṇī. Tena vuttam therīgāthāyam.

Paṇṇavīsati vassāni. Yato pabbajitāya me
Nābhijānāmi cittassa. Samam laddham kudācanam
Aladdhā cetaso santam. Cite avasavattinī
Tato samvegamaṇāpādim. Saritvā jīnasāsanam
Bahūhi dukkhadhammehi. Appamādaratāya me
Taṇhakkhaya anuppatto. Katam buddhassa sāsanam
Ajja me sattamī ratti. Yato taṇhā visositāti.

Arahattam pana patvā attano pubbakammam saritvā samanassavasena pubbacaritāpadānam dassentī candabhāgā nadītīretiādi'māha.

22. Tattha kinnariti ettha kinnaro duvidho naramukhaassakāyo ca assamukhanarasarīro ca. Tesam naramukha assakāyattā ca assamukhanarasarīrattā ca koci kucchito naroti kinnaro³ nāma hoti, kinnarassa itthī kinnarī. Kinnarā yebhuyyena himavante tam-sambandhe mahāvane ca vāsam kappenti. Tenāhu atṭhakathācariyā-

Himavante candabhāgānadiyā samīpe kinnarayoniyam nibbatto pupphabhakkho pupphanivāsano candana-agaruādisu gandhavibhūsito himavante bhummadevatā viya uyyānakīlajalakīlādi-anekasukham anubhavanto vāsam kappesītyādi⁴.

Bārāṇasivāsī kire'ko luddako himavantam gantvā ekenupāye jayampatike dve kinnare gahetvā ānetvā rañño

¹ DhA. I, 141; AA. I, 341. piṭṭhādīsu vitthāro.

² S, 3.397. M.3.207-piṭṭhesu vitthāro.

³ Abhpsc.

⁴ Amr. 1.71-gathā.Kp-ṭ. ca.

adāsītyādi ca¹ evaṃ ramanīyāya hemavatanadiyā tire dve kinnarā aññaṃaññaṃ ālingītvā paricumbitvā nānappakārethi paridevantā rodantītyādi ca².

Kimpurisāti devakinnara-candakinnara-dumakinnara-daṇḍamāṇavaka konti sakunakaṇṇapāvuraṇādibhedā kinnarāti³ ca.

Tadā tasmim vipassissa bhagavato kale ahaṃ candabhāgāya nāma nadiyā tire kinnarī gītamodinī ahoṣim. Devadevaṃ sammutideva upapattideva visuddhidevānaṃ⁴ devaṃ adhidevaṃ narāsabhaṃ uttamamanusaṃ caṅkamantaṃ vipassībhagavantaṃ addasaṃ adakkhim.

23. Ocinitvāna saḷalantī devagandhikaṃ devānaṃ pupphagandhehi sadisagandhavantam saḷalapuppham pītadārupuppham ocinitvā rukkhato ādāya. Antadipakāyena hi "devagandhikaṃ"ti padaṃ idhāpi yojatabbam. Buddhasetṭhassa dāsa'hanti setṭhassa uttamassa vipassībuddhassa ahaṃ adāsim. Upasiṅghi mahāvīroti gandhārammaṇe asādiyantopi mahāvīriyavā bhagavā devagandhikaṃ salalaṃ mayi anukampāya pasādajana-natthaṃ ca ghāyi gandhārammaṇaṃ tadārammaṇaṃ ca cittaṃ vipassanto.

24. Tadā me mayā bhagavantaṃ pekkhamānāya sambuddho sayameca sabbadhamme buddhavā lokanāyako vipassī bhagavā mama taṃ saḷalaṃ puppham paṭiggahetvā upasiṅghi.

25. Añjaliṃ paggaḥetvānāti dasaṅguliphuṭaṃ muddhani katvā. Dvipaduttamanti dvipadānaṃ sattānaṃ sabbasattānaṃ vā setṭhaṃ bhagavantaṃ vanditvā sambandho. Ettha ca sammāsambuddho⁵ apadānaṃ dvipadānaṃ catuppadānaṃ bahuppadānaṃ rūpīnaṃ

¹ ApA. 147-piṭṭhe.

² JA. IV, 440-piṭṭhe.

³ JA. V, 447-piṭṭhe.

⁴ Nd2. 85,225-piṭṭhesu. Vbh. 437-piṭṭhe ca.

⁵ AA. 1.90-piṭṭhe.

arūpīnaṃ saññīnaṃ asaññīnaṃ nevasaññīnāsaññīnaṃ
sattānaṃ uttamo ca, kasmā idha dvīpaduttamoti vutto?
Setṭhataravasena. Imasmim̐ hi loke seṭṭho nāma
uppañjamaṇo apadacatuppadabahupadesu na uppañjati,
dvīpadesu yeva uppañjati. Kataradvīpadesūti manussesu ceva
devesu ca. Manussesu uppañjamaṇo tisahassimahāsahassi
lokadhātum̐ vase vattetum̐ samattho buddho hutvā uppañjati.
Devesu uppañjamaṇo dasahassilokadhātum̐ vasavattī
mahābrahmā hutvā uppañjati. So tassa kappiyakārako vā
ārāmiko vā sampajjati. So tassa kappiyakārako vā ārāmiko vā
sampajjati. Iti tatopi seṭṭhataravasenesa dvīpaduttamoti
vutto. Vanditvāti somanassañāṇasampayutta asaṅkhārika
mahākusala cittaṇa sakkaccaṃ abhivādetvā sakaṃ attano
cittaṃ pasādetvā rāgādimalahi pasannaṃ katvā tato
cittapasāda jananato pacchā pabbataṃ candabhāgaṃ nāma
pabbataṃ āruhiṃ uggacchiṃ.

Saḷalapupphikā bhikkhunīti saḷapuppham̐ vipassissa
bhagavato adāsīti saḷalapupphikāti anvatthavasena evaṃ
nāmikā bhikkhunī. Mātāpitūhi gahitanāmasena pana
"sāmā"ti therigāthāyaṃ¹ āgatā. Paṭhamam̐ sāmātherim̐²
upādāya imam̐ therim̐ "aparā ca sāmātherī"ti tattha
saṅgaham̐ āropiṃsu.

2- Saḷalapupphikātheri apadānavañṇanā samattā.

3. Modakadāgikātherī apadānavañṇanā.

Nagare bandhumatiyāti ādi³ modakadāyikā theriyā
apadānaṃ. Ayaṃ hi purimabuddesu katādhikārā tattha

¹ Thig. 348-piṭṭhe.

² Thig-383-piṭṭhe.

³ ThigA.51-2-piṭṭhesu.

tattha bhave vivaṭṭūpanissayam kusalam upacinantī ito ekanavute kappe vipassissa bhagavato kale bandhumatī nagare kumbhadāsī ahosi. Sā ekadivasam vipassissa bhagavato sāvakam ekam khīṇāsavattheram piṇḍāya carantam disvā pasannamānasā tiṇi modakāni adāsi. Sā tena puñṇakammena devamanussesu eva saṃsarantī imasmim buddhuppāde kosalajanapade aññatarasmim brāhmaṇam-ahāsālakule nibbattitvā viññutam pattā janapadacārikam carantassa satthusantike bojjhaṅgapaṭisaṃyuttam dhammam sutvā paṭiladdhasaddhā pabbajitvā na cirasseva sahaṭṭisaṃbhidāhi arahattam pāpuṇi. Arahattam pana patvā attano paṭipattim paccavekkhitvā udānavasena-

Ye ime satta bojjhaṅgā. Maggā nibbānapattiyā
Bhāvitā te mayā sabbe. Yathā buddhena desitā
Suññatassānimittassa. Lābhiniham yadicchakam
Orasā dhītā buddhassa. Nibbānābhiratā sadā
Sabbe kāmā samucchinnā. Ye dibbā ye ca mānusa
Vikkhiṇo jātisaṃsāro. Natthi dāni punabbhavoti¹ -

Imā gāthāyo abhāsi. Attano pana pubbakammam saritvā somanassavasena pubbacaritāpadānam dassenti "nagare bandhumatiyā"tiādi'māha.

30. Tattha mama bhāganti mama khajjitabbam modakapūvakotṭhāsam gahetvāna udakahārikā udakam haritukāmā hutvā gaccham agacchim.

31. Tadā panthamhi magge piṇḍāya carantam santacittam² nikkilesabhāvena vūpasantamānasam arahattamaggena vūpasamitakilesasamānam vā samāhitam arahatrtaphalasamādhinā samāhitam samaṇam samitapāpam khīṇāsavabhikkhum disvā pasannacittā saddhā sampayuttamānasā sumanā sundaracittā hutvā tiṇi modakāni modakapūve tassa sahatthā garum katvā aham adāsim.

¹ Thig. 384-5-piṭṭhesu.

² ApA. I, 225,243,252-piṭṭhesu.

32. Ekanavutikappānīti accantasamīyogatthe upayoga-
vacanam. Vinipātam na gaccha'hanti ettha. vivasā nipatanti
ettha dukkaṭakārinoti vinipāto¹, apāyabhūmi, tam vinipātam
aham na gacchim na pāpunim.

33. Sampattikanti manussasampattidibbasampatti-
saṅkhātā dvesampattiyo janetīti sampattikam. Modaka-
dānakammam. Karitvānāti karaṇahetu aham sabbam
devamanussasampattim anubhavam vedayim. Tīṇi modade
pūve datvāna dānahetu aham acalam kilesakālussiyābhāvena
akampanīyam padam nibbānam pattā ārammaṇakaraṇa-
vasena sampattā.

Modakadāyikā bhikkhunīti tīṇi modake vipassissa
bhagavato sāvakassa khīṇāsavassa adāsīti modakadāyikāti
anvattavasena evaṃnāmikā bhikkhuni. Mātāpitūhi
gahitanāmasena pana uttamāti therīgāthāyam² āgatā.
Paṭhamam uttamātherim upādāya imam therim "aparā
uttamātherī"ti tattha saṅgham āropimsu.

3-Modakadāyikātherī apadānavañṇanā samattā.

4. Ekāsanadāyikātherī apadānavañṇanā

Nagare haṃsāvatiyātiādi³ ekāsanadāyikā theriyā
apadānam. Ayam hi purimabuddhesu katādhikārā tattha
tattha bhava vivattūpanissayam kusalam upacinantī ito
satasahassame kappe padumuttarassa bhagavato kale
haṃsāvatinagare kulagehe nibbattitvā viññutam patvā
ekadivasam mātāpitūsu maṅgalam anubhavitum gehanta-
ragatesu adutiya sayam gehe ohinā upakaṭṭhāya
majjhanhikavelāya bhagavato

¹ VA. I, 135-piṭṭhe.

² Thig. 384-5.ThigA.52-piṭṭhesu.

³ ThigA. 55-piṭṭhe.

sāvakaṃ ekaṃ khīṇāsavattheraṃ gehadvārasamīpena gacchantam disvā bhikkham dātukāmā "Bhante idha pavisathā" ti vatvā there gehaṃ pavitthe pañcappatitthitena theram vanditvā gonakādīhi āsanaṃ paññāpetvā adāsi. Thero paññitte āsane nisīdi. Sā pattaṃ gahetvā piṇḍapātassa pūretvā therassa hatthe ṭhapesi. Thero anumodanaṃ katvā pakkāmi. Sā tena puñṇakammena tāvatimsesu nibbattitvā tattha yāvatāyukaṃ uḷāradibbasampattiṃ anubhavitvā tato cutā sugatīsuyeva saṃsarantī imasimṃ buddhuppāde sāvattiyaṃ gahapatimahāsālakule nibbattitvā ubbīṇīti laddhanāmā abhirūpā dassanīyā pāsādikā ahosi. Sā vayappattakāle kosalaraññā attano gehaṃ nītā katipayasaṃvaccharātikkamena ekaṃ dhītaraṃ labhi. Tassā jīvantīti nāmaṃ akaṃsu.

Rājā tassā dhītaraṃ disvā tuṭṭhamānaso ubbiriyaṃ abhisekaṃ adāssi. Dhītā pana'ssā ādhāvitvā paridhāvitvā vicaraṇakāle kāla' makāsi. Mātā yattha tassā sarīranikkhepo kato. Taṃ susānaṃ gantvā divase divase paridevi. Ekadivasasatthu santikaṃ gantvā thokaṃ nisīditvā gatā aciravatīnadiyā tire ṭhatvā dhītaraṃ ārabha paridevi. Taṃ disvā satthā gandhakuṭiyaṃ yathā nisajjova attānaṃ dassetvā "Kasmā vippalapasīti" pucchi. "Mama dhītaraṃ ārabha vippalapāmī bhagavā " ti. " Imasmimṃ susāne jhāpitā tava dhītaro caturāsīti sahassa-mattā. Tāsaṃ kataraṃ sandhāya vippalapasī " ti. Tāsaṃ taṃ ālāhanaṭṭhānaṃ dassetvā-

Amma jīvāti vanamhi kandasi, attānaṃ adhigaccha ubbiri

Cullāsītisahassāni, sabbā jivasanāmikā

Etamhālahane daḍḍhā, tāsaṃ kaṃanusocasīti.

Therīgāthāyaṃ¹ āgataṃ gāthamāha. Evaṃ satthārā dhamme desite desanānusārena ñāṇaṃ pesetvā vipassanaṃ ārabhitvā satthu desanāvilāsenā, attano ca hetusampattiyaṃ yathā-ṭhitāva vipassanaṃ ussukkāpetvā maggapaṭipāṭiyaṃ aggaphale arahatte patiṭṭhāsi. Arahatte pana patiṭṭhāya attanā adhigatavisesaṃ pakāsentī-

¹ Thig. 385-piṭṭhe.

Abbahī vata me sallam, duddasam hadayassitam
 Yam me sokaparetāya, dhītusokam byapānudi
 Sājja abbulhasallāham, nicchātā parinibbutā
 Buddham dhammañca saṅghañca, upemi saraṇam muninti-
 Imā dve gāthāyo abhāsi.

Aparabhāge pana attano pubbakammaṃ saritvā
 somanassavasena pubbacaritāpadānam dassentī "nagare
 haṃsāvatiyā"ti ādimāha.

37. Tattha aham haṃsāvatiyā nāma nagare bālikā dārikā
 ahosiṃ. Tadā me mama mātā ca pita ca te ubhopi
 kammantaṃ maṅgalakammaṃ anubhavitum gehantaram
 agamaṃsu.

38. Majjhanhikamhīti ahasa divasassa majjham,
 majjhanham. Majjho¹ ca so aho cāti² vā majjhanho. Ahasa
 anhādeso. Majjhanhe pavatto majjhanhiko. Tasmim.
 Ādicce sūriye majjhanhāsannakālagate sati aham vīthiyā
 magge anugacchantam adhisīlasikkhānurūpaṃ
 gacchamānam pīṇḍāya carantaṃ samaṇam samitapāpaṃ
 padumuttarabhagavato sāvakam khīṇāsavabhikkhum
 addasam passim. Passitvā aham āsanam bhikkhūnam
 atthāya visum ṭhapitam uttamaṃ āsanam paññapesim.

39. Aham pasannacittā khīṇāsavabhikkhumhi saddhāya
 abhippasannamānasā sumanā somanassavasena abhippa-
 modā mama paṭhamam paññattāsanassa upari puna gonaka-
 vikatitāhi dīghaloma kojavena ceva sīhabyagghādi-
 rūpavicitrena uṇṇāmayattharaṇena ca paññapetvā idam
 vacanam vakkhamānavācam abravim ārocesim.

40. Majjhanhāsannakālattā bhūmi maggabhūmi
 santattā atiunhā kuthitā nipakkā pakkuthitā. Sūro sūriyo
 majjhanhike majjhanhāsannakāle ṭhito mālutā ca vātā ca na
 vāyanti. Kāle cevattamehitūti yasmā bhikkhunam

¹ Pdr. amādiparatappurise, 198-piṭṭhe.

² Mgg. III, 110-sutte. ahan=sakkata. ahan=ahana=anaha=anha(pāli). anha-
 pākata. majjhānta-sakkata. majjhanha-pākata, addhamāgadhī.

bhojanakālo ceva hoti. Tasmā mama ettha paññattāsane ehi āgaccha. Iti idaṃ vacanaṃ abravinti sambandho.

41. Mahāmuni pūjetabbatthena bho mahāmuni mahāsamano, tava atthāya idaṃ āsanaṃ mayā paññattaṃ paññāpitaṃ. Mamaṃ anukampaṃ upādāya mama āsane paññattāsane nisīda piṇḍapāta paṭiggahaṇatthāya tāvakālikaṃ nisīdāhi.

42. Sudanto uttamaṇa ariyamaggadamathena suṭṭhu danto suddhamānaso sabbakilesamalehi visuddhacitto samaṇo tattha tasmim̐ mayā paññattāsane nisīdi. Tassa samaṇassa pattaṃ gahetvāna yathārandham mātāpitūhi yathāpacitaṃ bhikkham ahaṃ adāsim̐ sahatthā garuṃ katvā sabbacetasā adāsim̐.

43. Mānusaṃ manussalokapariyāpannaṃ dehaṃ saṇṇaṃ jahitvā pahāya chaḍḍetvā ahaṃ tāvatimsaṃ deva-lokaṃ agacchim̐ sampāpuṇim̐.

44. Āsanena suvaṇṇamayapallaṅkādiāsanena saddhim̐ sunimmitaṃ ekāsanapiṇḍapātadānakusalena suṭṭhu nimmitaṃ nipphāditaṃ. Saṭṭhiyojanamubbedhanti mama vimānassa ubbedhato saṭṭhiyojanaṃ ahosi. Timsayojanavittahanti mama vimānassa vitthārato timsayojanaṃ ahosi.

45. Mama vimāne sovaṇṇamayā suvaṇṇena pakatā vividhā nānappakārā pallaṅkā ceva maṇimayā maṇīhi pakatā pallaṅkā ca athopi phalikāmayā phalikāhi pakatā phallaṅkā ca lohitaṅgamayā rattamaṇīhi pakatā vividhā pallaṅkā ca ahesuṃ.

46. Tūlikā vikatiyāhīti dibbānaṃ tiṇṇaṃ aññatarapuṇṇehi tūlikattharaṇehi ca vuttarūpehi vikatikattharaṇehi ca. Kaṭṭissacittakāhīti ratanaparisibbitehi koseyya kaṭṭissamaya paccattharaṇehi ca. Vānacittehi uṇṇāmayattharaṇehi ca. Uddaekantalomīhīti ubhatodasehi uddalomisāṅkhātehi uṇṇamayattharaṇehi ca paññattā. pallaṅkā me susaṇṭhitāti mama sovaṇṇādivuttappakārā pallaṅkā kammānubhāvena suṭṭhu sayameva ṭhitā.

47. Yadā yasmim̐ kale ahaṃ hāsakhiddasamappitā Pamuditena ca parihāsenā ca suṭṭhu appitā allinā upapannā

hutvā gamanam gamanattham icchāmi. Tadā aham pallaṅkaseṭṭhena uttamapallaṅkena saddhim mama patthitam icchitaṭṭhānam gacchāmi gantum sakkomi.

49. Bhoge me ūnatā natthīti mama bhogassa aparipuṇṇabhāvo natthi. Ekāsanassi'dam phalanti idam vuttappakāram vipākaphalam khīṇāsavabhikkhusa ekakkhattum āsanena saha piṇḍapātadānassa nissando vipāko hoti.

50. Aham devatte devabhāvasaṅkhāte loka ca mānuse manussabhāvasaṅkhāte loka ca iti evam duve bhavē dvīsu bhavesu lokesuyeva saṁsarāmi. Aññe devamanussabhāvato apare duggatibhove na jānāmi.

51. Aham catubbidhesu kulesu seṭṭhasammate khattiye khattiyakulamhi ca brāhmaṇe brāhmaṇakulamhi cāti duve kuledvīsu kulesuyeva pajāyāmi nibbattāmi. Uccakalinā sabbatthāti sabbesu bhavesu uccesu kulesuyeva nibbatthā.

52. Duṭṭhum mano yassāti dumanō, puggalo. Tassa bhāvo domanassanti vuttam cetodukkham aham na jānāmi. Mama cittam saṁsutṭhu tāpeti uṇhāpetīti cittasamtāpaṁ tibbadosam aham na jānāmi. Vevaṇṇiyanti¹ vikāro viruddho vā vaṇṇo yassāti vivaṇṇā, vivaṇṇāya bhāvo vevaṇṇiyam. Tam panetam duvidham hoti sarīravevaṇṇiyam parikkhāravevaṇṇiyañca. Ubhayampetam idha adhippetam.

53. Dhātiyo upamātaro maṁ upaṭṭhanti upagantvā tiṭṭhanti upaṭṭhānam karonti. Khujjā gaṇḍulā ca celāpikā celam vattham sāmino dāpenti āyācantīti celāpikā pessā ca bahū honti. Aṅkena ekāya dhātiyā ucchaṅgato aṅkam ekāya dhātiyā ucchaṅgam gacchāmi.

54. Aññā dhātiyo maṁ udakena nhāpenti. Aññā maṁ bhojanam bhojenti bhuñjāpenti. Aññā maṁ sadā sabbakālam ramenti kilāpenti. Aññā maṁ gandham candanādi gandhasāram vilimpanti vilepanam karonti.

¹ AA. III, 313-piṭṭhe.Kp-ṭ. ca passitabban.

55. Maṇḍape maṇḍam bhūsanam pāti rakkhatīti maṇḍapo¹. Atha vā janam maṇḍeti janehi vā maṇḍiyatīti maṇḍapo², janālayo. Tasmim maṇḍape vā rukkhamūle³ rukkhānam samīpe vā suññāgāre janavivittāsane vā vasantiyā viharantiyā mama saṅkappam cetovittakam aññāya jānitvā pallaṅko upatīṭṭhati ekāsanadānakammassa ānubhāvena samīpe tiṭṭhati.

56. Ayam bhavo manussabhavo mayham mama pacchimako saṁsārassa pacchājāto carimo antimo vattate bhavati.

57. Satasahassito kappeti ito amhākam uppannabhaddakappato upari satasahassame kappasmim. Tadāti tasmim vipassissa bhagavato kale yaṁ dānam āsanena saha piṇḍapātadānam aham adadim adāsim.

Ekāsanadāyikāti vipassissa bhagavato sāvakassa khīṇāsavassa sapiṇḍapātam ekam āsanam paññāpetvā adāsīti ekāsanadāyikāti anvatthavasena evaṁnāmikā bhikkhunī. Mātāpitūhi gahitanāmasen pana ubbirīti therīgāthāyaṁ⁴ saṅgaham āropimsu.

4. Ekāsanadāyikātherī apadānavaṇṇanā

¹ Kp-ṭ. passitabbam.

² Nvādi, 119-sutte.

³ UdA. 25-piṭṭhe.

⁴ Thig. 305.ThigA.57-piṭṭhesu.

5. Pañcapadīpadāyikātherī apadānavañṇanā.

Nagare haṃsavatīyātiādi¹ pañcadīpadāyikātheriyā apadānam. Ayam hi purimabuddhesu katādhikārā tattha tattha bhavē vivatṭūpanissayam kusalam upacinantī ito satahasse kappe padumuttare bhagavati parinibbute haṃsavatīyā nagare kulagehe nibbattitvā viññutam pattā mātāpitūhi īsamānajātikassa kulaputtassa dinnā tena sadhim bahūni vassasatānisukhasamvāsam vasitvā tasmim kālaṅkate sayampi addhagatā vayoanuppattā samvegajātā kim kusalagavesinī kālena kālam āramena āramam vihārena vihāram anucarati "Samaṇabrāhmaṇānam santike dhammam sossāmī"ti. Sā ekadivasam satthu bodhirukkham upasaṅkamitvā yadi buddho bhagavā asamo asamasamo appaṭipuggalo. Dassetu me ayam bodhi pāṭihāriyanti nisīdi. Tassā tathā cittuppādasamanantaramēva bodhi pajjali. Sabbasovaṇṇamayā sākhā utṭhahimsu. Sabbā disā virocimsu. Sā tam pāṭihāriyam disvā pasannamānasā garucittikāram upatṭhapetvā sirasi añjalim paggayha sattarattindivam tattheva nisīdi. Sattame divase ulāram, pūjāsakkāram akāsi. Sā tena puñṇakammena devamanussesu saṃsarantī imasmim buddhuppāde ālavīraṭṭhe ālavikassa rañño dhītā hutvā nibbatti, Selā tissā nāmaṃ ahosī. Ālavikassa pana rañño dhītāti katvā ālavikātipi² nam voharanti. Sā viññutam pattā satthari ālavakam dametvā tassa hatthe pattacīvaram datvā³ tena saddhim ālavinagaram upagate dārikā hutvā rañṇā saddhim satthu santikam upagantvā dhammam sutvā paṭiladdhasaddhā upāsikā ahosi. Sā aparabhāge sañjātasamvegā bhikkhunīsu pabbajitā katapubbakiccā vipassanam paṭṭhapetvā saṅkhāre sammasantī upanissayasampannattā paripakkaṇāṇattā na cirasseva arahattam pāpuṇi.

¹ ThigA. 64-piṭṭhe.

² S. I, 129-piṭṭhe.

³ SA. I, 307-piṭṭhādisu vitthāro.

Arahattam̐ pana patvā therī sāvattthiyam̐ viharantī
 ekadivasam̐ pacchābhattam̐ sāvattthito nikkhamitvā
 divāvihāratthāya yena andhavanam̐ tenupasaṅkami. Tam̐
 kira¹ vanam̐ dvinnam̐ buddhānam̐ kale avijahitanāmam̐
 andhavanam̐tveva paññāyati. Tam̐ sāvattthito dakkhiṇapasse
 gāvutamatte hoti rājāraḁkhāya guttam̐. Tattha pavivekakāmā
 bhikkhū ca bhikkhunīyo va gacchanti. Tasmā ayampi
 kāyavivekatthini upasaṅkamitvā aññatarasmim̐ rukkhamūle
 nisīdi. Atha nam̐ māro vivekato vicchedetukāmo
 aññātararūpena upagantvā-

Natthi nissaraṇam̐ loke. Kim̐ vivekena kāhasi

Bhuñjāhi kāmaratiyo. Māhu pacchānutāpinīti²

Gāthamāha.

Tam̐ sutvā therī bālo vatāyam̐ māro. Yo mama
 paccakkhabhūtam̐ nibbānam̐ paṭikkhipati. Kāmesu ca mam̐
 pavāreti. Mama khiṇāsavabbhāvam̐ na jānāti. Handa nam̐
 jānapetvā tajjessāmīti cintetvā-

Sattisūlūpamā kāmā, khandhāsam̐ adhikuṭṭanā

Yam̐ tvaṁ kāmaratiṁ brūsi, aratī dāni sā mama

Sabbattha vihatā nandī, tamokkhandho padālito

Evam̐ jānāhī pāpima, nihato tvaṁ'masi antakāti.

Imā gāthāyo abhāsi.

Evam̐ theriyā māro santajjito tatthevantaradhāyi. Theripi
 phalasaṁpattisukhena andhavane divasabhāgam̐
 vītināmetvā sāyanhe vasanaṭhānaṁeva gatā.

Aparabhāge pana attano pubbakammam̐ saritvā
 somanassavasena pubbacaritāpadānam̐ dassentī "nagare
 haṁsavatīyātī"di'māha. Sabbopi gāthāna'mattho heṭṭhā
 pañcadīpikātherīpadāne³ saṁvaṇṇitoyeva.

¹ MA. II, 28; SA. I, 174-piṭṭhesu vitthāro.

² S. I, 129. Thig. 386-piṭṭhesu.

³ Heṭṭhā sumedhā – vagge 91-gāthādīsū.

Therīgāthāyaṃ¹ pana selātherīti bhikkhunīsamyutte²
ālavikā bhikkhunīti, ca saṅghaṃ āropiṃsu.

5. Pañcadipadāyikātherī apadānavañṇanā samattā.

6. Naḷamālikātherī apadānavañṇanā.

Candabhāgānaditiretiādi³ naḷamālikā-theriyā apadā-
naṃ. Ayaṃ hi purimabuddhesu katādhikārā tattha tattha
bhavē buddhasuññe kale candabhāgāya nadiyā tire
kinnarayoniyā nibbatti. Sā ekadivasā kinnarehi saddhim
kīlantī vicaramānā addasa aññatarāṃ paccekabuddhaṃ
aññatarasmim rukkhamaṇe. Divāvihāraṃ nisinnaṃ disvāna
pasannamānasā.

Upasaṅkamitvā naḷapupphehi⁴ pūjaṃ katvā vandītvā
pakkāmi. Sā tenapuññakammaṇa devamanussesu saṃsarantī
imasmim buddhuppāde sāvattiyāṃ koslarañño purohita-
brāhmaṇassa gehe nibbattitvā viññutaṃ patvā
jetavanapaṭiggahaṇe paṭiladdhasaddhā upāsikā hutvā pacchā
mahāpajāpatigotamiyā santike pabbajitvā rājagahe vasamānā
ekadivasāṃ pacchābhattaṃ gijjhakūṭaṃ abhiruhitvā
divāvihāraṃ nisinnā hatthārohaṇakassa abhiruhanatthāya
pādaṃ pasārentaṃ hatthim disvā ayampi nāma
tiracchānagato hatthī hatthidamaṇakassa vasena damathaṃ
gato. Kasmā manussabhūtaṃ mama cittaṃ
purisadhamakassa satthuvaseṇa damathaṃ na gamissatīti
saṃvegajātā cittaṃ samādahāpetvā vipassanaṃ vadḍhettvā
saha paṭisambhīdāhi arahattaṃ pāpuṇi.

¹ Thig. 386-piṭṭhe.

² S.1.129-piṭṭhe.

³ ThigA.53.(Thig.385) piṭṭhesu.

⁴ Sālapupphehi,ThigA. 53-piṭṭhe.

Arahattaṃ pana patvā paṭipattiṃ paccavekkhitvā
pītisomanassajātā udānavasena –

Divā vihārā nikkhamma, gijjhakūṭamhi pabbate
Nāgaṃ ogāha mutiṇṇaṃ, nadītiraṃhi addasaṃ
Puriso aṅkusamādāya, puriso nāgaṃāruhi
Disvā adantaṃ damitaṃ, manussānaṃ vasaṃ gataṃ
Tato cittaṃ samādhesiṃ, khalu tāya vanaṃ gatāti¹ -

Imā gāthāyo abhāsi.

Aparabhāge pana attano pubbakammaṃ saritvā
somanassavasena pubbacaritāpadānaṃ dassenti
"candabhāgānadītire"ti ādi'māha.

Tattha "candabhāgānaditire"tiādīnaṃ gāthāna'mattho
heṭṭhā saṃvaṇṇitoyeva.

91. Kusalaṃ vijjate mayhanti yasmā tattha tattha bhava
upacitaṃ vivaṭṭūpanissayaṃ dānādipāramippattaṃ kusalaṃ
atthi. Tasmā ahaṃ anagāriyaṃ pabbajinti sambandho.
Ahaṃ ajja idāni sakyaputtassa sākiya rājassa suddhodanassa
puttabhūtaṃ bhagavato sāsane pūjārahā dakkhiṇaṃ pūjaṃ
arahaṭīti pūjārahā khīṇāsavā bhikkhuni ahoṣiṃ.

93. Yaṃ buddhaṃ abhipujayinti pacceka buddhaṃ
naḷamālaṃ yaṃ abhivisesato cittaṃ katvā pūjesiṃ. Tato
paṭṭhāyāti attho.

Naḷamālikāti ito catunnavute kappe naḷamālaṃ
paccekabuddhassa adāsīti "naḷa mālikā"ti anvatthavasena
evaṃnāmikā bhikkhuni. Mātāpituhi gahitaṇāmasena pana
dantikātherīti therīgāthāyaṃ saṅghaṃ āropiṃsu.

6. Naḷamālikātherī apadānavañṇanā samattā.

¹ Thig. 385-piṭṭhe.

7. Mahāpajāpati gotamītherī apadānavañṇanā

Ekadā lokapajjotoādi mahāpajāpati¹ gotamī theriyā apadānam. Ayam hi purimabuddhesu katādhikārā tattha tattha bhavē vivatṭṭupa nissayam kusalam upacinantī ito kappasatasahassamatthake padumuttarabuddhassa kale haṃsavatīyam nagare amaccakulagele² paṭisandhim gaṇhītvā viññutam patvā aparena samayena satthu santike dhammadesanam suṇantī satthāram ekam mātuccham³ bhikkhunim rattaññūnam aggaṭṭhāne ṭhapentam disvā adhikārakammam katvā tam ṭhānantaram patthetvā yāvajīvam dānādīni puññāni katvā kappasatasahassam devamanussesu saṃsaritvā kassapassa ca bhagavato antare amhākañca bhagavato buddhasuññe loke devalokato cavitvā bārāṇasiyam pañcannam dāsisatānam jeṭhikā hutvā nibbatti. Atha vassūpanāyikasamaye pañcasatapaccekabuddhā⁴ nandamūlakapabbhārato isipatane otarivā nagare piṇḍāya caritvā isipatanameva gantvā vassūpanāyikakuṭiyā atthāya hatthakammam yācissāmāti cintesum. Kasmā vassam upagacchantena hi nālakapaṭipadam⁵ paṭipannenapi pañcannam chadanānam aññatarena chadanena channe sadvārabaddhe senāsane upagantabbam. Vuttañhetam-

Na bhikkhave asenāsanikena vassam upagantabbam. Yo upagaccheyya. Āpatti dukkaṭassati⁶.

Tasmā vassakāle upakaṭṭhe sace senāsanam labhati. Iccetam kusalam. No ce labhati. Hatthakammam pariyesitvāpikātabbam. Hatthakammam alabhantena sāmampi kātabbam. Na tveva asenāsanikena vassam upagantabbam. Ayamānudhammatā. Tasmā te paccekabuddhā hatthakammam yācissāmāti cīvaram

¹ Thig.144; MA. IV, 219; AA. I, 261-piṭṭhesu.

² Ap.2.214-piṭṭhe,195-gāthā passitabbā.

³ Ap.2.214-piṭṭhe,198-gāthā.

⁴ Pañca paccekabuddhā, AA.1.216-piṭṭhe.Ap.2.215-piṭṭhe.211-gāthā passitabbā.

⁵ Sn. 385-piṭṭhe.

⁶ V. III, 212-piṭṭhe.

pārupitvā sāyanhasamaye nagaram pavisitvā seṭṭhissa gharadvāre aṭṭhamṣu. Jeṭṭhakadāsī kūṭam gahetvā udakatittham gacchantī paccekabuddhe nagaram pavisante addassa. Seṭṭhi tesam āgatakāraṇam sutvā "Amhākam okāso natthi. gacchantū'ti āha.

Atha te nagarā nikkhante jeṭṭhakadāsī kūṭam gahetvā pavisantī disvā kūṭam otāretvā vanditvā onamitvā mukham ukkhipitvā "Ayyā nagaram pavitṭhamattāva nikkhāntā. Kim nukho"ti pucchi. "Vassūpanāyikakuṭiyā hatthakammam yāciturū āgatamhā"ti. "Laddham bhante"ti. "Na laddham upāsake"ti. "Kim pane'sā kuṭi issareheva kātabbā? udāhu duggatehipi sakkā kātu'n"ti. "Yena kenaci sakkā kātum"ti. "Sādhu bhante mayam karissāma. Sve mayham bhikkham gaṇhāthā"ti nimantetvā puna kūṭam gahetvā āgamana titthamagge ṭhatvā āgatāgatā avasesadāsiyo ettheva hothāti sabbāsam āgatakāle āha "Ammā kim niccameva parassa dāsikammam karissatha? Udāhu dāsibhāvato mucciturū icchāthā"ti. "Ajjeva mucciturū icchāma ayye" ti. "Yadi evam mayā paccekabuddhā hatthakammam alabhantā svātarāya nimantitā. Tumhākam sāmikehi ekadivasam hatthakammam dāpethā " ti. Tā " sādhu " ti sampaticchitvā sāyam aṭavito āgatakāle sāmikānam ārocesum. Te sādhuṭi jeṭṭhakadāsassa gehadvāre sannipatiṃsu.

Atha ne jeṭṭhakadāsī "Sve tātā paccekabuddhānam hatthakammam dethā"ti ānisaṃsam ācikkhitvā yepi na kātukāmā. Te gāḷhena ovādena tajjetvā sabbepi sampaticchāpesi. Sāpunadivase paccekabuddhānam bhattam datvā sabbesam dāsaputtānam saññam adāsi. Te tāvadeva araññam pavisitvā dabbasambhāre samodhānetvā satam satam hutvā ekekam kuṭim caṅkamanādiparivāram katvā mañcapīṭha pāṇiya paribhojanīyādīni ṭhapetvā paccekabuddhānam temāsam tattheva vasanatthāya paṭiññam kāretvā vārabhikkham paṭṭhapesum. Yā attano vāradivasena na sakkoti. Tassā jeṭṭhakadāsī sakagehato nīharitvā adāsi. Evam temāsam paṭijaggitvā jeṭṭhakadāsī ekekam dāsim ekekam sātakam sajjāpesi. Pañcathūlasātakasatāni ahesum. Tāni parivattāpetvā

pañcannam paccekabuddhasatānam¹ ticīvarāni katvā adāsi. Paccekabuddhā tāsam passantīnamyeva ākāsenā gandhamādanapabbatam agamaṃsu.

Tāpi sabbā yāvajīvam kusalam katvā devaloke nibbattiṃsu. Tāsu jethikā tato cavitvā bārāṇasiyā avidure pesakāragāme pesakārajettḥakassa gehe nibbatti. Athe'kadivasam padumavatiyā puttā pañcasatā paccekabuddhā bārāṇasiraññā nimantitā rājadvāram āgantvā kañci olokentampi adisvā nivattitvā nagaradvārena nikkhamitvā tam pesakāragāmam agamaṃsu.

Sā itthī paccekabuddhe disvā sampiyāyamānā sabbe vanditvā bhikkham adāsi. Te bhattakiccam katvā gandhamādanameva agamaṃsu.

Sāpi yāvajīvam kusalam katvā devamanussesu saṃsarantī amhākam satthu nibbattito puretarameva devadahanagare mahāsuppabuddhassa gehe paṭisandhim gaṇhi. Gotamīti'ssā gottā'gataṃeva nāmam ahosi. Mahāmāyāya kaniṭṭhabhaginī ahosi. Nāmakaraṇa divase panassā laddhasakkārā mantajjhāyakā brāhmaṇā lakkaṇasampattim disvā "Sace ayaṃ dhītaram labhissati. Cakkavattirañño aggamaheṣī bhavissati. Sace puttam labhissati, cakkavattirājā bhavissatī ' ti ubhayathāpi mahatīyeva'ssā pajā bhavissatī " ti byākarimṃsu. Atha'ssā Mahāpajāpatīti nāmam akaṃsu. Idha pana dakkhiṇāvibhaṅgasutte² ca gottena saddhim saṃsanditvā mahāpajāpatigotamīti vuttam. Suddhodanamahārājā vayappattakāle tā dvepi bhaginiyo maṅgalam katvā attano gharam ānesī. Aparabhāge amhākam bodhisatto tusitapurā cavitvā mahāmāyāya deviyā kucchiyam paṭisandhim gaṇhi. Mahāmāyā tassa jātadivasato sattame divase kalam katvā tusitapure nibbatti. Suddhodanamahārājā mahā sattassa mātuccham mahāpajāpatigotamim aggamaheṣiṭṭhānam ṭhapesi. Tasmim kale nandakumāro jāto. Ayaṃ

¹ Paccekabuddhānam, AA. I, 262-piṭṭhe.

² M. III, 295; MA. IV, 219-piṭṭhesu.

mahāpajāpati nandakumāraṃ dhātīnaṃ datvā sayam
bodhisattaṃ parihari.

Aparena samayena bodhisatto mahābhinnikkhamanaṃ
nikkhamitvā sabbaññutaṃ patvā lokānuggahaṃ karonto
anukkamena kapilavatthum patvā nagaraṃ piṇḍāya pāvisi.
Atha'ssa pitā suddhodanamahārājā antaravīthiyaṃyeva.

Uttiṭṭhe nappamajjeyya, dhammaṃ sucariṃ care

Dhammacārī sukhaṃ seti, asmim loke paramhi cāti¹.

Imaṃ dhammakathaṃ sutvā sotāpanno ahosi. Atha
bhagavato pattaṃ gaṇhantena pitunā saha² bhagavā
mahāpāsādaṃ gantvā-

Dhammaṃ care sucariṃ. Na naṃ ducariṃ care

Dhammacārī sukhaṃ hoti. Asmim loke paramhi cāti³.

Imāya gāthāya mahāpajāpatiṃ sotāpattiphale rājānaṃ
sakadāgāmiphale patitṭhāpesī. Dutiyadivase⁴ nandakumā-
rassa kesavissajjanaṃ paṭṭabandho ghamaṅgalaṃ
āvāhamaṅgalaṃ chattamaṅgalanti pañca maṅgalāni honti.
Bhagavā piṇḍāya pavisitvā nandakumārassa hatthe pattaṃ
datvā maṅgalaṃ vatvā tassa hatthato pattaṃ aggahetvā
vihāraṃ gato taṃ hatthapattaṃ vihāraṃ āgataṃ
anicchamaṇaṃyeva pabbājesī. Sattame divase rāhulaṃ
pabbājesi. Atṭhame divase pitu nivesane rañño "putto te
siddhatthakumāro appāhāratāya mato'ti aññatarāya devatāya
ārocanam asaddahanaṃ ārabbha-

Kim te vataṃ, kim pana brahmacariyaṃ

Kissa suciṇṇassa ayaṃ vipāko

Akkhāhi me brāhmaṇa etaṃatthaṃ

Kasmā nu tumhaṃ daharā na miyyaretiādim⁵.

¹ Dh. 38-piṭṭhe.

² ThagA. I, 352-piṭṭhe.

³ Dh. 39-piṭṭhe.

⁴ Tatiyhadivase, ThagA. I, 352-piṭṭhe. Taṃ divasameva; VA. III, 290-piṭṭhe.
katipayadivase-JA. I, 107-piṭṭhe.

⁵ J. I, 214-piṭṭhe; JA. IV, 52-piṭṭhe.

Mahādhammapalajātakam bhagavā kathesi.
Desanāvasāne rajā anāgāmiphale patiṭṭhahi. Satthari
paṭhamagamanena kapilapuram piṇḍāya paviṭṭhe bhagavatā
rūpasobhaggam disvā mahāpajāpatigotamī cintesi "Sobhati
vata me puttassa attabhāvo'ti. Atha'ssā balavosomanassam
uppajji. Tato cintesi mamaputtassa ekūnatimsa vassāni
agāramajjhe vasantassa antamaso mocaphalamattampi mayā
dinnakameva ahosi. Idānipi'ssa civarasātakam dassāmī'ti¹.
"Imasmim kho pana rājagehe bahunī mahagghāni vattāni
atthi. Tāni mam na toseti. Sahatthā katameva mam toseti,
tāni mam na toseti, sahatthā katvā dassāmī'ti cittam
uppādesi. Cintitānurūpam katvā navam dussayugam adāsi.
Tam ārabha dakkhiṇāvibhaṅgasuttam² kathesi.

Satthā aparena samagena vesālim upanissāya kūṭa-
gārasālāgam viharati. Tasmim samaye suddhodanamahārājā
setacchattassa heṭṭhā arahattam sacchikatvā parinibbāyi. Tadā
mahāpajāpatigotamī pabbajjāya cittam uppādesī.

Tato rohinīnaditīre kalahavivādasuttapariyosāne³
nikkhamitvā pabbajitānam pañcannam kumārasatānam
pādacārikā sabbāva ekacittā hutvā mahāpajāpatiyā santikam
gantvā sabbāva satthusantike pabbajissāmāti mahāpajāpatim
jeṭṭhikam katvā satthu santikam gantvā pabbajitakumārā
ahesum. Ayañca mahāpajāpati paṭhamameva ekavāram
satthāram pabbajjam yācamānā nālattha. Tasmā kappakam
pakkosāpetvā kese chindāpetvā kāsāyāni acchādetvā sabbā tā
sākiniyo ādāya vesālim gantvā ānandattherena dasabalam
yācāpetvā aṭṭhahi garudhammehi pabbajjañca
upasampadañca alattha. Itarā pana sabbāpi ekatova
upasampannā ahesum. Ayamettha saṅkhepo, vitthārato
panetam vatthu pāḷiyam⁴ āgatameva.

¹ M.a.IV,219-piṭṭhe.

² M.III,295-piṭṭhe.

³ Sn. 413-piṭṭhe.

⁴ V. IV, 442; A. III, 101-piṭṭhesu.

Evam upasampannā pana mahāpajāti satthāram upasaṅkamitvā abhivādetvā ekamantam atthāsi. Atha'ssā satthā saṁkhittasuttadhammam¹ desesi. Sā satthusantike kammaṭṭhānam gahetvā bhāvana' manuyuñjantī tena saṁkhittasuttovādena nacirasseva abhiññāpaṭisambhidāparivāram arahattam pāpuṇi. Sesā pana pañcasatā bhikkhuniyo nandakovāda sutta² pariyosāne chaḷabhiññā ahesum. Athe'kadivasam satthā jetavanamahāvihāre ariyagaṇamajjhe nisinno bhikkhuniyo ṭhānantare ṭhapento mahāpajāpatigotamīm rattaññūnam bhikkhunīnam aggaṭṭhānantare ṭhapento mahāpajāpatigotamīm rattaññūnam bhikkhunīnam aggaṭṭhāne³ ṭhapesi. Sā phalasukhena nibbānasukhena ca vītināmentī kataññutāya ṭhatvā ekadivasam satthu guṇābhitthavana pubbaka upakāraḥ kavibhāvanāmukhena aññam byākarontī-

Buddhavīra namo tyatthu, sabbasattānamuttama
 Yo maṁ dukkhā pamocesi, aññañca bahukaṁ janam
 Sabbadukkham pariññātam, hetutaṇhā visositā
 Bhāvito atthaṅgiko maggo, nirodho phusito mayā
 Mātā putto pitā bhātā, ayyakā ca pure ahum
 Yathābhuccamajānantī, saṁsariṁ'ham anibbīsam
 Diṭṭho hi me so bhagavā, antimo maṁ samussayo
 Vikkhīṇo jātsaṁsāro, natthi dāni punabbhavo
 Āraddhavīriyo pahitatte, niccam dāḥaparakkame
 Samagge sāvake passa, esā buddhāna vandanā
 Bahūnam vata atthāga, māyā janayi gotamam
 Byādimaraṇatunnānam, dukkhakkhandham byapānudīti⁴.

Therīgāthāyam imā gāthāyo abhāsi.

¹ V. IV. 449; A. III, 106-piṭṭhesu.

² M. III, 314-piṭṭhe.

³ A. I, 26-piṭṭhe.

⁴ Thig. 369-piṭṭhe. ThigA. 146-piṭṭhe ca.

Athe'kadivasam mahāpajāpatigotamī satthari Vesāliyam¹ viharante mahāvane kūṭāgārasālāyam sayam vesāliyam bhikkhunupassaye viharantī pubbaṇhasamayam vesāliyam piṇḍāya coritvā bhattam bhuñjitvā attano divāṭhāne yathāparicchinna-kālam phalasamāpattisukkhena vītināmetvā phalasamāpattito vuṭṭhāya attano divāṭhāne yathāparicchinna-kālam phalasamāpattisukkhena vītināmetvā phalasamāpattito uvuṭṭhāya attano paṭipattim paccavekkhitvā somanassajātā attano āyusaṅkhāre āvajjentī tesam khiṇabhāvam aññāsi. Yathā ca therī evam tassā parivārabhūtā pañcasatā bhikkhuniyopi jānimsu. Natvā mahāpajātigotamī satthu vihāram gantvā bhagavantam anujānāpetvā manobhāvanīye ca there sabbeva sabrahma-cariye āpucchitvā pubbacaritāpadānañca dassetvā parinibbāyantī "ekadā lokapajjoto"tiādi'māha.

97. Tattha lokapajjototi canda, sūriya, aggi, paññāsaṅkhātesu catūsu pajjotesu² paññāpajjotena lokassa pajjotabhūto, paññālokena vā sattalokam pakārena joteti pabhāsetīti lokapajjoto. Nare veneyyasatte sāreti dametīti naraśārathi bhagavāti sambandho. Vesāliyanti³ evamnāmake itthilingavasen pavattavohāre nagare. Tañhi nagaram tikkhattum pākāraparikkhepavaḍḍhanena visālībhutattā vesātīti vuccati. Idampi ca nagaram sabbaññutappatte yeva sammāsambuddhe sabbākārena vepullam pattanti veditabbam. Evam gocaragāmam dassetvā nivāsaṭṭhanamāha "mahāvane kūṭāgāre susālāyan"ti.

Tattha mahāvanam nāma sayamjātam aropitam saparicchedam mahantam vanam. Kapilavatthu sāmantā pana mahāvanam himavantena saha ekābaddham aparicchedam hutvā mahāsamuddam āhacca ṭhitam. Idam tādisam na hoti. Saparicchedam mahantam vananti mahāvanam. Mahāvanam nissāya kate ārāme kūṭāgāram antokatvā haṃsavatṭakacchadanena katā sabbākāra-

¹ ThigA.147-piṭṭhe.

² A. I, 457-piṭṭhe.

³ VA. II, 1; KhA.135; SA. III, 296-piṭṭhesu.

sampannā buddhassa bhagavato gandhakuṭi kūtāgārasālāti
veditabbā. Vasateti viharati.

98. Tadā jinassa pāpake akusale dhamme jītavato
sammāsambuddhassa mātucchā mātuyā mahāmāyāya
kaniṭṭhabhaginī mahāgotamī mahāpajāpatigotamī nāma
bhikkhunī ramme¹ bhūmibhāgasampattiyā chāyūdaka-
sampattiyā ca rukkhānaṃ ropitākārena ativiya passantānaṃ
cittāni rameti tosetīti rammaṃ. Tasmim̐ ramme. Tahim̐ pure
tasmim̐ vesālinagare kate māpite bhikkhunupassaye
bhikkhunīnaṃ vihāre vasī vihāsi.

99. Sabbakilesato vimuttāhi pañcasatehi ekato
upasampannabhūtāhi arahantabhikkhunihi saha vasīti
sambandho. Rahogatāya rahasi suññāgāre upagatāya tassā
mahāpajāpatigotamiyā evaṃ vuccamānaṃ citassa cittassa
vitakkitaṃ parivitakkaṇaṃ āsi ahosi.

100. Buddhassa parinibbānaṃ² vā anupādisesanibbāna
dhātuyā antaradhānaṃ vā sāvakayugassa sārīputtamoggallā-
na mahātherabhutassa aggasāvakadvayassa parinibbānaṃ vā
Rāhulānandanandānaṃ rāhulatthera ānandatthera nandat-
therānaṃ parinibbānaṃ vā ahaṃ passitum̐ daṭṭhum̐ na
lacchāmi na labhissāmi.

101-2. Buddhassa parinibbānāti parinibbānato vā.
Paṭikaccāyusaṅkhāranti paṭhamameva āyum̐ jīvitam̐
abhisāṅkharotīti āyusaṅkhāro, phalasaṃpatti dhammo, tam̐
osajjītvāna³ pajahitvā. Tattha na therī hatthena leḍḍum̐ viya
āyusaṅkhāraṃ osajji, ettakameva pana kālaṃ saṃpattim̐
saṃpajjītvā tato paraṃ na saṃpajjissāmīti cittaṃ uppādesi,
tam̐ sandhāya vuttam̐ osajjītvānāti loka nāthenāti⁴
sattalokassa hitasukhaṃ nāthati āsīsatīti lokanātho, tena
mahesināti silakkhandhādayo esati gavesatīti mahesī, tena

¹ ThigA. 258-piṭṭhe.

² ApA. II, 190-piṭṭhe.

³ DA. II, 146-piṭṭhe.

⁴ Sdht. 71-piṭṭhe.

anuññātā anumatā aham nibbutim khandhaparinibbānam
gaccheyyam pāpuṇeyyam.

103. Tathāti yathā theriyā vitakkitam āsi, evam tathā
mahāpajāpatigotamiyā parivārabhūtānam pañcasatānampi
bhikkhunīnam vitakkitam āsi. Khemādikānampi
bhikkhunīnam etadeva vitakkitam āsi.

104. Tadā bhūmicālo mahāpathavikampo āsi. Attha
kho ime ānanda hetū attha paccayā mahato bhūmicālassa
pātubhāvāyāti¹ vuttesu atthasu bhūmicālakāraṇesu
sattamavasena gotamittheriyā āyusaṅkhārossajjane
kāruññasabhāvasaṅghitā cittasaṅkhobham asahamānā bhūmi
akampittha. Ayam panattho pathavidevatāya vasena
veditabbo. Mahābhūta pathaviyā pana kāruññasabhāvo
natthi acetanattāti atthakathāsu² vuttam. Dhammatāvasenapi
siyāti³ sakkā vuttum. Vuttañhetam-

Ime dhamme sammāsato. Sabhāva sarasa lakkhaṇe

Dhammatejēna vasudhā. Dasasahassī pakampathāti⁴.

Devadundubhīti⁵ hassajanakattā devānam dundubhi iva
megha bheriyo nāditā gajjitvā phalimsu niccharimsūti attho.
Upassayādhivattāyo bhikkhunīvihāre adhivatthāyo adhiṭṭhā-
ya abhibhuyya vā vasantā devatāyo sokapīlitā sokena
abhibhūtā hutvā sukaruṇam suṭṭhu karuṇāyitabbam tattha
upassaye assūni pavattayum uppādesum. Gotamiyā mittā
sakhiyo bhikkhuniyo tāhi devatāhi saha gotamim
upagantvāna.

106. Gotamiyā pāde caraṇasamīpe sirasā nipacca
nipatitvā idam vacanam abravum avocum. Tattha upassaye
toya, lavā, sittā udakabindūhi āsañcitvā mayam raho gatā.

¹ D. II, 90; A. III, 132; Miln. 118-piṭṭhesu.

² DA. II, 150; AA. III, 251-piṭṭhesu.

³ D-ṭ. II, 157; A-ṭ. III, 262-piṭṭhesu.

⁴ Bv. 319-piṭṭhe.

⁵ Kp-ṭ.

107. Sā'calitācalitā bhūmīti sā paṭhavī pubbe acalitā samānā idāni calitā. Bhoti gotami kimattham kimpayojanam bhavissati nūnā'ti avocum.

109. Buddhānuññāya subbatāti¹ buddhena bhagavatā anumatenā yathāsamādinna sīlādina sundaravatā sabbāpi mayam parinibbāyissāmāti yojanā.

111. Nibbānāya vajantīnanti khandhaparinibbānatthāya bhikkhunīnam ārocentinam kinti aham vakkhāmi bhāsisāmi, iti sā gotamī vadam vadamānā. Bhikkhunīnilayāti bhikkhunīnam vihārato.

112. Khamantu meti yadi me idha bhava vā atītabhavesu vā koci doso bhaveyya, mamam tam dosam khamantu. Tāsampi dosam sayam khamāpetukāmā therī evamāha. Ayaṃ sappurisānam dhammatā

113. Yatthāti asaṅkhate nibbāne. Tam vajissam asaṅkhatanti paccayehi samāgama na katam tam nibbānam gamissāmi.

114. Sokaṭṭāti sokena pīlitā hutvā. Paridevimsūti tam tam vilapanavasena vividham rodimsu. Ahoti garahatthe nipāto. Noti amhākam. Appapuññāti appakam puññam yāsam devatānanti appapuññā, tāsam bhāvo appapaññatā.

116. Gaṅgā nāma mahānadī pañcahi khuddakanadisatehi saha saddhim sāgaram samuddam yāti gacchati iva.

117. Rathiyāya vajantiyoti mahāmaggasmiṃ gacchantiyo theriyo dosvā. Saddhāti saddhāsampannā pasannacittā.

118. Passīdassūti tvam pasīdāhi citte pasannam karohi. Mahābhogeti mahantā bahū uttamā vā bodhipakkhiyaratanasaṅkhātā bhogā yassanti mahābhogā. Bhoti mahābhogeti attho. Vihāya noti amhe vijahitvā pahāya. Icchaṭṭāti aparinibbāpetukāmasaṅkhātāya icchāya aṭṭitā pīlitā hutvā.

¹ ThagA. I, 90-piṭṭhe.

119. Ruditenāti paridevena. Alam puttāti na yuttam bhotiyo dhītarō. Therī hi attano dhītuṭhāne katvā tā upāsikāyo "puttā"ti ālapati.

120. Paññātaṃ mayā dukkhanti¹ mayā dukkhasaccam idaṃ dukkham, ettakam dukkham, na tato bhiyyoti tīhi pariññāhi paricchinditvā ñātaṃ veditam paṭividdham. Dukkhaḥetu vivajjitoti dukkhassa samudayo lobho mayā pahīno. Imāya gāthāya attano saupādisesanibhānasampattim catusaccābhisamayataṃ ca dasseti.

Paṭhamabhāṇavāraṇṇanā niṭhitā.

121. Paricīṇṇo mayā satthāti² mama satthā sammāsam buddho yatānusitṭham ovādānusāsānīkaraṇena mayā paricīṇṇo upāsito. Ohito garuko bhāroti³ mahāgarako kāma - khandha - kile - sābhisaṅkhārasaṅkhāto bhāro mayā oropito. Bhovanetti samūtāti⁴ kāmabhavādikassa bhavassa nayanato pavattanato bhavanettisaññitā taṇhā samugghātā samugghātītā.

122. Yassatthāyāti⁵ yassa arahattaphalassa atthāyā. Agārasmāti⁶ gehato. Gehavāsato hi uttarapadalopena nissayūpacārena vā ayam niddeso. Anagāriyanti⁷ agārassa hitam agāriyam, kasigorakkhādi kuṭumbaposanakammaṃ vuccati, natthi ettha agāriyanti anagāriyā, pabbajjāyetaṃ adhivacanam. Tam anagāriyam pabbajitā upagatāti attho.

123. Buddho ca tassa buddhassa saddhammo ca anūno paripuṇṇo hutvā yāva tiṭṭhati, tāva me mama nibbāpetum khandhapaṇinibbānena parinibbāyitum kālo samaya.

¹ ThagA. I, 230-piṭṭhe.

² ThagA. I, 387-piṭṭhe.

³ ThigA. 186-piṭṭhe.

⁴ ThagA. I, 324-piṭṭhe.

⁵ DA. I. 299-piṭṭhe.

⁶ MA. I, 184(M-ṭ. I, 207) piṭṭhe.

⁷ VA. I, 170; MA. I, 184-piṭṭhesu.

124. Koṇḍañño ca ānandho ca nando ca koṇḍaññā-nandanandā. Te ādi yesanti koṇḍaññanondanandādī. Therā. Rāhulo ca buddhaputtabhūto rāhulatthero ca jino bhagavā ca tiṭṭhanti dharanti. Saṃgho bhikkhubhikkhunīvasena ubhaato saṃgho ca sukhitoti sukhappato sukhasamappito vā. Sahitoti viruddharahito siliṭṭho. Hatadabbāti hatā bhaggā mānā dabbā yesanti hatadabbā, titthiyā.

125. Yasoti guṇaparivāro ussito ussāpito. Puttikāti piyāyitabbā karuṇāyitabbā dhītaro, bhotiyo puttikā dhītaroti attho.

126. Cirappabhūtīti kappasatasahassamatthakato cirakālato paṭṭhāya. Yam mayham matthitanti yam nibbānam mayā abhipatthitam kusalacchandavasena icchitam, tam ajja imasmim divase sijjhatī. Ānanda bherikāloyanti ayam kālo Ānandanakāle vāditabbāya bheriyā vāditum yutto kālo samayo.

127. Idāni saddhammatṭhitiyā vīriyārambhe uyyojentī "Sace mayi dayā atthī"tiādimāha. Tattha saddhammatṭhitiyāti satam sappurisānam dhammo saddhammo, pariyatti patipatti paṭivedhasaṅkhāto tividho dhammo. Tassa cirakālam tṭhattham.

128. Thīnam adāsi pabbajjanti itthīnam pabbajjañca upasampadañca kātum vesāliyam viharanto¹ yo sambuddho adāsi anujāni. Tamanutitthathāti tam sambuddham anugantvā tiṭṭhatha, tassa sambuddhassa vā saddhammam punappunam cirakālam tiṭṭhāpetha.

129. Tā eva manusāsivāti tā upāsikāyo evam vuttanayena punappunam ovaditvā.

130. Mātāti bho sugata! Aham tava mātu mahāmāyādeviyā divaṅgatato paṭṭhāya thaṇṇapāyanavase-na janetti amhīti yojanā. Pitāti yasmā mahāpajāpati-gotamī bhagavato ure nibbattadhammasaddavasena ariyā

¹ V. IV, 449; A. III, 106-piṭṭhesu.

jātā. Tasmā sā bhagavato dhītā hoti. Bhagavā tassā pitā hoti. Vuttañhetam bhagavatā -

Sāriputtameva tam sammā vadamāno vadeyya bhagavato putto oraso mukhato jāto dhammajo dhammanimmito dhammadāyādo, no āmisadāyādoti¹ ca.

Tassetam kalam vacanāya bhagavatomhi putto orato mukhato jāto dhammajo dhammanimmito dhammadāyādotica².

Saddhammasukhadāti saddhammasaṅkhātā sukham dadātīti saddhammasukhado. Bho saddhammasukhada bhagavāti attho.

131. Anindito dhammakāyoti lokuttaradhammasaṅkhāto kāyo samūho anindāraho. Samvaddhitoti bhagavatā suṭṭhu maggaphaluppādanavasena vaddhāpito.

132. Taṇhāsamaṇanti khīrapipāsāvasena pātum icchantim taṇham sameti vūpasametīti taṇhāsamaṇam khīram thaṇṇam tvaṃ maygā pāyito.

133. Bandhanārakkhaṇe mayhanti namam kilesasaṅkhātā bandhanato ārakkhaṇahetu. Anaṇo tvaṃ mahāmuneti agāramuniādīnam³ channam mūnīnam seṭṭhamahāmuni, tvaṃ khīraiṇam pahāya natthi iṇam yassāti anaṇo asi. Sutanti puttam.

134. Sā bhavaṇṇave nimuggāti mandhātucakkavattīādīnam narindānam sā mātā maggaphalanibbānānadhigamanato tibhavasāṅkhāte mahāsamudde nimuggā nimujjitvā ṭhitā. Aham pana tayā bhagavatā bhavasāgarato tāritā uddharitā.

136. Taṇca laddhanti paramadullabham tam buddhamātātī nāmam mayā laddham. Paṇidhānam mamaṃ tayāti mama añṇam aṇukam vā mahantam vā paṇidhānam atthi, tam sabbam mayā pūritam pūrāpitam.

¹ M. II, 74-piṭṭhe.

² D. III, 69-piṭṭhe.

³ Nd1. 44. Nd2. 74-piṭṭhesu.

137. Vihāyemaṃ kaḷevranti imaṃ niratthakakatṭha-khaṇḍasadisam sariṃ vijahitvā.

138. Cakkaṅkusadhajākiṇṇoti cakkalakkhaṇena aṅkusalakkhaṇena dhajalakkhaṇena ca ākiṇṇe. Pāde kamalakomaleti paṅkajapupphasadise mudubhūte. Pādāni pasārehīti sambandho. Ettha ca aṅkusadhajasaddehi bhagavato pāde dissamānakānaṃ aṭṭhasatalakkhaṇāni dassitāni lakkhaṇahāranayena. Tenāhu porāṇā¹ –

Pādesu yassa jātāni, dve cakkāni sakammato
Nānākārehi puṇṇāni, vande taṃ purisuttamaṃ
Satti¹ ca sirivaccho ca, nandiyā vattameva³ ca
Sovatthiko⁴ vaṭṭasako⁵, vaddhamānanañca⁶ pīṭhakaṃ⁷
Aṅkusañceva⁸ pāsādo⁹. Torāṇaṃ¹⁰ chattameva ca¹¹
Khaggo¹² ca tālavaṇṇaṇca¹³. Morahatthaṃ¹⁴ ca vijāni¹⁵
Uṇhīsaṃ¹⁶ maṇi¹⁷ pattañca¹⁸. Dāmaṃ¹⁹ nīluppalaṃ²⁰ tathā
Ratta²¹ setuppalañceva²². Padumaṃ puṇḍarikaṃ²³ tathā
Puṇṇagghaṭṭo²⁴ puṇṇapāti²⁵. Samuddo²⁶ cakkavālakaṃ²⁷
Himavā ca³⁸ sineru ca²⁹. Sūriyo³ candimā³¹ tathā
Nakkhattā³² caturo dīpā³⁶. Dvisahassa parittakā
Cakkavattī³⁷ setasaṅkho³⁸. Macchānaṃ yugaḷaṃ tathā³⁹
Cakkaṃ⁴⁰ satta mahāgaṅgā⁴⁷. Mahāselā⁵⁷ mahā sarā⁶¹
Supaṇṇako⁶² saṃsumāro⁶³. Dhajo paṭākameva⁶⁴ ca
Pāṭakī⁶⁵ haribījaṇi⁶⁶ kelāsa pabbato⁶⁷ tathā
Siharāja⁶⁸ byaggharāja⁶⁹. Valāho⁷⁰ ca uposatho⁷¹
Vāsukī nāgarāja⁷² ca. Haṃso⁷³ ca uposatho⁷⁴ tathā
Erāvaṇo⁷⁵ makaro⁷⁶ ca. Harināvā⁷⁷ catumukhā⁷⁸
Savacchakā tathā gāvī⁷⁹. Kinnaro⁸⁰ kinnarīpi⁸¹ ca
Karaviko⁸² mayūro⁸³ ca. Koṇcarāja⁸⁴ tatheva ca

¹ AngvA, metteyyabuddhappattiyam, jinā laṅkāraṭī, 169-piṭṭheca.

Cakkavakkadijo⁸⁵ ceva. Jīvajīvakanāmakā⁸⁶
 Cha kāmāvacarā devā⁹². Brahmālokā ca soḷasa¹⁰⁸
 Etānuttarasata-Lakkhaṇāni mahesino
 Pādesu yassa dissante. Vandetaṃ purisāsabhanti.

Atthakathāsu pana mukhamattamevetam āgataṃ.
 Yothāhu¹ -

Cakkānīti dvīsu pādesu dve cakkāni. Tesam arā ca nemi ca nābhi ca pāḷiyam vuttāva. Sabbākāra paripūrānīti iminā pana ayaṃ viseso veditabbo— tesam kira cakkānam pādatalassa majjhe nābhi dissati, nābhiparicchinā vaṭṭalekhā dissati, nābhimukhaparikkhe-papaṭṭo dissati, panālimukham dissati, arā dissanti, aresu vaṭṭilekhā dissanti, nemī dissanti, nemimaṇikā dissanti, idaṃ tāva pālīāgatameva.

Sambahulavāro pana anāgato. So evaṃ datṭhabbo satti sirivaccho nandi sovattiko vaṭṭamsako vaḍḍhamānakam macchayagalam bhaddapīṭham aṅkusam tomaro pāsādo toraṇam setacchattam khaggo tālavaṇṭam morahatthako vāḷabījanī uṇhīsam patto maṇi kusumadāmaṃ nīluppalam rattuppalam setuppalam madumam puṇḍarikam puṇṇaghaṭo puṇṇapāti samuddo cakkavāḷo himavā sineru candima sūriyā nakkhattāni cattāro mahādīpā dve parittadīpasahassāni, antamaso cakkavattiparisam upādāya sabbo cakkalakkhaṇasseva parivāroti.

139. Suvaṇṇarāsisaṅkāsanti suniddhantassa suvaṇṇa-khandhassa vaṇṇasadisaṃ. Iminā pāṭhena bhagavato bātthimsa mahāpurisalakkhaṇāni asītānubyañjanalakkaṇāni ca dassitā lakkhaṇahāranayena. Bātthimsa lakkhaṇāni mahāpadānasutte² brahmāyusutte³ lakkhaṇasutte⁴ ca vitthārato bhāsītāni. Āsītānubyañjanāni pana evaṃ veditabbāni -

¹ DA. II, 37. MA. III, 257-piṭṭhesu.

² D. II, 14-piṭṭhe.

³ M. II, 336-piṭṭhe.

⁴ D. III, 117-piṭṭhe.

(1) Citaṅgulitā, (2) Anupubbaṅgulitā, (3) Vaṭṭaṅgulitā, (4) Tambanakhatā, (5) Tuṅganakhatā, (6) Siniddhanakhatā, (7) Nigūḷhagoppakhatā, (8) Samapādatā, (9) Gajasamānakkamatā, (10) Sihasamānakkamatā, (11) haṁsasamānakkamatā, (12) Usabhasamānakkamatā, (13) Dakkhīṇāvattagatitā, (14) Samantato Cārujāṇumaṇḍalatā, (15) Paripunṇapurisabyañjanatā, (16) Acchindanābhitā, (17) Gambhīranābhitā, (18) Dakkhīṇāvattanābhitā, (19) Ibhakarasa-disaūrubhujatā, (20) Suvibhatta gattatā, (21) Paṭhamagattatā, (22) Anussannānanussannasabbagattatā, (23) Alīnagattatā, (24) Tilakādivirahitagattatā, (25) Anupubbaruciragattatā, (26) Visuddhagattatā, (27) Koṭisahassa hatthibaladhāraṇatā, (28) Suvāṇṇatuṅganāsatā, (29) Surattadvījamāṁsatā, (30) Suddhadantatā, (31) Siniddhadantatā, (32) Visuddhindriyatā, (33) Vaṭṭadāṭhatā, (34) Rattoṭṭhatā, (35) Āyatavadanā, (36) Gambhīrapāṇilekhatā, (37) Āyatalekhatā, (38) Ujukalekhatā, (39) Surucirasañṭhānalekhatā, (40) Parimaṇḍalakāyappabhāvantatā, (41) Paripunṇakapālatā, (42) Āyatavisālanettatā, (43) Pañcapasādavantanettatā, (44) Ākuñcitaggapakhumatā, (45) Mudutaruṇarattajivhatā, (46) Āyatarucirakaṇṇatā, (47) Niggaṇṭhisiratā, (48) Niggūḷhasiratā, (49) Vaṭṭacchattanibhacārusiratā, (50) Āyataputhulanalāṭa sobhatā, (51) Susañṭhānabhamukatā, (52) Saṇhabhamukatā, (53) Anulomabhamukatā, (54) Mahantabhamukatā, (55) Āyatabhamukatā, (56) Sukumālagattatā, (57) Ativiyasommagattatā, (58) Ativiyaujjālitagattatā, (59) Vimalagattatā, (60) Komalagattatā, (61) Siniddhagattatā, (62) Sugandhatanutā, (63) Samalomatā, (64) Komalalomatā, (65) Dakkhīṇāvattalomatā, (66) Bhinnañjanasadisanīlalomatā, (67) Vaṭṭalomatā, (68) Siniddhalomatā, (69) Atisukhumaassāsapassāsadhāraṇatā, (70) Sugandhamukhatā, (71) Sugandhamuddhanatā, (72) Sunīlakesatā, (73) Dakkhīṇā vatta kesatā, (74) Susañṭhānakesatā, (75) Siniddhakesatā, (76) Saṇhakesatā, (77) Aluḷitakesatā, (78) Samakesatā, (79) Komalakesatā, (80) Ketumālāratanavicittatāti¹

¹ Jinālaṅkāraṭī, 198-piṭṭhe.

Etāni anubyañjanalakkhaṇāni pāliyaṃ atṭhakaṭhāsu
ca saṅkhyāmatameva āgatāni. Vuttañhetam -

Asītiyā ca anubyañjanehi parirañjito suvaṇṇavaṇṇo
kaṇcanasonnibhattacoti ca¹

Bhagavato asītianubyañjanāni... . ativiya sobhatīti² ca

Asītiyā anubyañjanehi anurañjīti³ ca sarīraṃ
kuru pākaṭanti tava dehaṃ tavapākaṭam karohi.
Gacchāmīti santim nibbānam gamissāmi.

140. Dvattimsa lakkhaṇūpetanti suppatīṭhitapādatādi-
hi⁴ bāttimsa lakkhaṇehi samannāgataṃ. Suppabhālaṅkataṃ
tanunti nīlodātādi chabbaṇṇarasmīhi ca niccam niccha-
rantīhi ketumālāpabhāhi ca suṭṭhu alaṅkataṃ sarīraṃ.
Sañjhaghaṇāva, bālakkanti ghanasañjhā vaṇṇā bālaṃ
akkam taruṇasūriyaṃ dassesi iva jino bhagavā mātucchaṃ
mahāpajāpatiṃ dassayī dassesi.

141. Phullāravindasaṅkāseti vikasitapadumasadise.
Cakkaṅkiteti cakkalakkhaṇena lakkhite. Cakkalakkhaṇassa
saṅghiti heṭṭhā⁵ vuttāyeva. Pati nipati nippajji vandīti
attho.

142. Na taṃ ikkhāmaham punoti puna aham tuvaṃ
bhagavantaṃ na ikkhāmi na passissāmi.

143. Sabbadosākarāti itthiyo nāma sabbesaṃ vajjānaṃ
ākarā utṭhānaṭhānabhūtā. Karuṇākarāti mahākaruṇāya
uppannaṭhānabhūtā, bho bhagavāti attho. Yebhuyyena hi
bhagavato santāne jātijarādīhi abhibhūte satte ārabba
mahākaruṇā uppajjati. Tasmā bhagavā mahākaruṇāya
uppajjanaṭhānabhūto hoti.

145. Khamādhipāti khamantānaṃ titikkhantānaṃ
puggalānaṃ adhipa jeṭṭhaka. Evaṃ therī bhagavato

¹ Miln.79-piṭṭhe.

² DA.3.101.MA. II,140. MA. IV, 204. AA. I, 70. SnA. I, 127. ApA. II, 90;
BvA.59; Cp-a. 329.Vsm. I, 227-piṭṭhe.

³ JA. I, 15; BvA.111-piṭṭhesu.

⁴ D. II, 14; M. II, 336; D. III, 117-piṭṭhesu vitthāro.

⁵ Heṭṭhā 138-gāthāyaṃ.

vandanam khamāpanaṅca akāsi. Athāparam bhagavā etadavoca-

146. Akkhantheti natthi khanatam khamitabbam vajjam yassāti akkhantam, tasmim akkhante tḥāne khanthabham. Khamitabbam vajjam kim bhava kinti atthi. Natthiyevāti attho. Guṇabhūsaneti therim ālapati. Guṇehi sīlādikkhandhehi bhūsatī alaṅkarotīti guṇabhūsanā. Kimuttaram te vakkhāmīti adhikataram tuyham kim bhāsissāmi.

147. Suddhe anūneti gāthāya ayamattthayojanā- Ito lokā imasmā paccakkhalokamhā nissaritam nikkhamirum khamante rucanake suddhe anūne paripuṇṇe mama bhikkhusamghe disvāna passanaḥetu ahampi lokato nacirasseva niyyāmi nikkhamissāmi. Kimiva pabhātakāle paccūsasamaye byasanaṅgatānam adassanam gatānam nakkhattānam disvāna candalekhā candavimānassa paripuṇṇalekhā ito lokaniyyāti ivāti.

148. Tadetarātiādi aññāsam bhikkhunīnam vandanā-kāro hoti. Tattha padakkhīnam kacca nipacca pādeti padakkhiṇaggāhena¹ katvā pādasamīpe nipatitvā. Tḥitā mukham tam samudikkhamānāti bhagabato tam mukham vadanam sammā passantā tḥitā.

149. Na titti pubbam tava dassanena cakkhanti tuyham dassanena mama cakkhussa tam-dvārikacittassa vā tuṭṭhipubbam na hoti. Kevalamekameva pappuyya tanti saṅkhatadhammehi asammissam ekasabhāvameva² tam nibbānam pāpuṇitvā.

150. Nadato parisāyam teti parisamajjhe sīhanādena nadantassa tava. Vāditabbapahārinoti vāritabbam tūriyam vādentassa vadanam iva te tava mukham ye puggalā dakkhanti passantī. Te dhaññā puñṇavantoti yojanā.

Narapuṅgavāti bho purisuttama.

¹ ThagA. I, 98-piṭṭhe

² ThagA. I, 152-piṭṭhe

151. Tambanakheti lākhārañjitā viya lohitā nakhā yesam teti tambanakhā, te. Āyatapaṇhiketi dīghapaṇhike, paripuṇṇapaṇhike pāde ye puggalā paṇamissantīti attho.

152. Madhurānīti karavikasakuṇarājassa mañju vaggu madhurassarāni viya aṭṭhaṅgāni bhagavato madhuravacanāni tatridam karavikānam madhurassaratāya¹— Karavikasakune kira madhurarasam ambapakkam mukhatuṇḍakena paharivā paggharitarasam pivitvā pakkhena tālam datvā vikūjamāne catuppadā mattā viya laḷitum ārabhanti. Gocarapasutāpi catuppadā mukhagatāni tiṇāni chaḍḍetvā tam saddam suṇanti. Vālamigā khuddakamige anubandhamānā ukkhittam pādam anikkhipitvāva tiṭṭhanti. Anubandhamigā maraṇabhayaṃ jahitvā tiṭṭhanti.

Ākāse pakkhantā pakkhinopi pakkhe pasāretvā tam saddam suṇamānāva tiṭṭhanti. Udale macchāpi kaṇṇapaṭalam papphoḍetvā tam saddam suṇmānāva tiṭṭhanti. Evam madhurassarā karavīkā.

Asandhimittāpi dhammāsokassa devī "Atthi nu kho bhante buddhassarena sadiso kassaci saro"ti samgham pucchi. "Atthi karavīkasakuṇassā"ti. "Kuhim bhante te sukuṇā"ti. "Himavante"ti. Sā rājānam āha - "Deva aham karavīkasakuṇam passitukāmāmhī"ti. Rājā "imasmim pañjare nisīditvā karavīko āgacchatū"ti suvaṇṇapañjaram vissajjesi. Pañcaro gantvā ekassa karavikassa purato aṭṭhāsi. So 'rājāṇāya āgato pañjaro. Na sakkā na gantu'nti tattha nīsīdi. Pañjaro āgantvā tañño purato aṭṭhāsi. Na karavīkasaddam kārāpetum sakkonti. Atha rājā "katham bhaṇe ime saddam na karontī"ti āha. "Ñātake adisvā devā"ti. Atha nam rājā ādāsehi parikkhipāpesi. So attano chāyam disvā 'ñātakā me āgatā'ti maññamāno pakkhena tālam datvā madhurassarena maṇivaṃsam dhamamāno viya viravi. Sakalanagare manussā mattā viya laḷimsu. Asandhimittā cintesi 'Imassa tāva tiracchānagatassa evam madhuro saddo. Kīdiso nu kho sabbaññutaññāṇasiripattassa bhagavato

¹ DA. II, 44. MA. III, 236-piṭṭhe

saddo ahosī'ti pītim uppādetvā taṃ pītim avijahitvā sattahi jaṅghasatehi saddhim sotāpattiphale patiṭṭhāsi. Evaṃ madhuro kira karavīkasaddo. Tato pana satabhāgena saḥassabhāgena ca madhurataro tathāgatassa saddo loke pana karavikato aññassa abhāvato karavikabhāṇīti pāḷiyam¹ vuttam.

Pahaṭṭhānīti suṇantānaṃ cittāni pakārena hāsentīti pahaṭṭhāni. Dosagghānīti dose kilesādivajje hananti maggaphaluppādanena apanentīti dosagghāni.

153. Pādapūjanatapparāti bhagavato pādānaṃ pūjana-saṅkhātāṃ taṃ paraṃ uttamāṃ padhānaṃ vā kammaṃ yassāti pādapūjanatapparā, ahampi dhaññā puñṇavatīti attho.

155. Āsī visālayasameti ettha āsīti sappadāṭhā, āsiyaṃ dāṭhāyaṃ visaṃ assāti āsīviso² bhujago. Āsum vā visaṃ assāti āsīviso³ bhujago. Āsum vā visaṃ yassāti āsīviso. Atha vā āsīvisāti⁴ sakalakāye āsiñcitvā viya ṭhapitavisā, parassa ca attano sarīre ca āsiñcanavisāti attho. Asitavisāti yaṃ yaṃ etehi asitaṃ hoti paribhuttaṃ. Taṃ taṃ visameva sampajjati. Tasmā asitaṃ visaṃ hoti etesanti āsīvisā. Asisadisavisāti asi viya tikhīṇaṃ paramammaccheda-nasamatthaṃ visaṃ etesanti āsīvisā, bhujagā. Āsīvisānaṃ āvāsadise. Dukkhasaṅghāṭeti dukkhassa kāyikādinānāvidha-ssa dukkhassa samūhe imasmim kaḷevareti sambandho.

156. Nānākalimalākiṇṇeti nānāvidhena kilesavajjena ca semhādimalena ca ākiṇṇe. Parāyatteti parapuggalehi āyatte sambandhe. Nirīhaketī⁵ idaṃ kaḷevaram viññāṇuppāda-natthaṃ dvārabhāvena vatthubhāvena ārammaabhāvena vā na īhati na byāpāraṃāpajjatīti nirīhakaṃ, tasmim nibbindā

¹ D. II, 16; M. II, 338-piṭṭhesu

² Kp-ṭ, Vcpp.

³ Sstt. 177-sutte. āsu+visa=āsuvisa=āsīvisa. ukārassa ibhāvo.

⁴ SA. III, 54-piṭṭhe.

⁵ Vsm. II, 115-piṭṭhe

amhi. Anumaññatha puttakāti anujānātha piyaputtā rāhulānandanandā.

157. Tesu tīsu rāhulāna' nandanandattheresu nandatthero ca rāhulabhaddo ca yasmā nirāsavā anāsavā arahanto. Tasmā vītasokā apetasocanā. Thitācalaṭṭhitithirāti akampañṭhiyā thitā hutvā thirā thānavantā. Dhammatam-anucintayunti dhammasabhāvaṃ anurūpato vipassīṃsu.

158. Lolanti cañcalasabhāvaṃ. Asāraṃ kadalūpamanti kadalikkhandhūpamaṃ imaṃ saṅkhārakkhandhaṃ asāraṃ sārarahitaṃ. Māyāmarīcisadisaṃ viññāṇakkhandhaṃ māyāsadisaṃ, saññākkhandhaṃ marīcisadisaṃ, Ittaraṃ anavaṭṭhitaṃ rassakālavantaṃ naciraṭṭhitaṃ iti paṭisaṅkhāya dhīratthu ahaṃ nindāmi garahāmi, jīgucchāmi attho. Tadattho pheṇapiṇḍūpamasuttena¹ daṭṭhabbo.

159. Yatthāti yādise saṅkhatadhamme gotamīpi nāma nidhanaṃ niddhanā hutvā yāti gacchati. Aniccaṃ sabbasaṅkhatanti sabbam saṅkhatam nāmarūpaṃ aniccam vata adhuvaṃ vatāti anucintayum.

160. Tadā yasmā ānandatthero sekho sotāpanno eva. Tasmā sokaṭṭo sokena pīlito abhibhūto ahosi. Jinavacchaloti jinaṃ bhagavantaṃ piyāyako. Atha vā jine bhagavati vaccho sineho assa atthiti jinavacchalo.

161. Hāti khedasokadukkhesu nipāto. Aggiriva nirindhanoti natthi indhanaṃ yassāti nirindhano aggi iva buddhopi na ciraneva nibbutiṃ nibbānaṃ gacchati amissatīti paridevati.

162. Sokaṭṭam ānandaṃ paridevantaṃ gotamī dhammaṃ desetvā assāsentī "Evaṃ vilāpamānaṃ tan"tiādi'māha. Tattha sutātiādīni ālapana-padāni. Sutāti piyaputta sāgaragambhīrāti samuddasadisa gambhirapaññā. Buddhopaṭṭhāna tapparāti buddhassa upaṭṭhānasaṅkhātamaṃ param uttamaṃ padhānaṃ vā kammaṃ yassāti

¹ S. II, 114-7- piṭṭhesu.

buddhopatṭhānatapparo, bho buddhopatṭhānatappara ānandāti ālapati.

163. Tayā me saranam puttāti piyaputta tava hetu mayā saranam tānam tam nibbānam upāgataṃ laddham.

164. Samajjhittoti tayā piyaputtena "bahūpakārā bhante mahāpajāpati gotamī"tyādinā¹ bhagavā sammā ajjhittō yācito. Anujāni noti amhākam bhagavā pabbajjam upasampadañca anuññāsi. Parissamoti kilamatho.

165. Yam na diṭṭhanti yam padam nibbānam na diṭṭham passitum na sakkā. Sattavassāhīti jātivasena sattasamvaccharāhi hetṭhā² sam vaṇṇitāhi pañcadīpikādīhi sukumārīhipi tam padam veditam nātam paṭividdham.

166. Buddhasāsanapāletāti ālapanapadam. Buddhassa bhagavato sāsanam pāleti rakkhatīti buddhasāsanapāletā. Tatthāti tam nibbānam.

167. Khipiti tena kho pana samayena bhagavā mahatiyā parisāya parivuto dhammam desento khipīti vinaye³ vuttanayena sītapīlitavasena khipi khapi⁴ anukampikāti yasmā aham bhagavato mettāyikā tasmā tadā aham āsīsavācam jīvatu bhante bhagavā, jīvatu sugatoti āsim sanavacanam avovam.

169. Yasmā pana vinaye⁷ na bhikkhave khipito jīvāti vattabbo, yo vadeyya, āpatti dukkaṭassāti paññattam, tasmā bhagavā na hevaṃ vandiyā buddhātiādi'māha, tattha na vandriyāti na vanditabbā, evam vanditum na yuttāti attho.

170. Vanditabbākāram pucchanti therī "Katham carahi sabbaññū vanditabbā"ti ādi'māha.

171. Ārabbhatha nikkamatha, yuñjatha buddhasāsanetyādinā⁵ vīriyārambho bhagavatā vaṇṇito. Evam kho

¹ V. IV, 444. A. III, 103-piṭṭhesu

² Ap. II, 197- piṭṭhe. 108-gāthāyam.

³ V. IV, 281- piṭṭhesu.

⁴ Khu-sadde. Sdht. 19. Pnn-Dht. 1036. =kshu Snoeze

⁵ S. I, 158- piṭṭhe.

mayam bhante samaggā sammadamānā avivadamānā khīrodakībhūtā aññamaññam piya vakkhūhi sampassantā viharāmāti. Sādhu sādhu anuruddhātiādinā¹ samaggo ca vaṇṇito tasmā te pakāsetvā vinditabbākāram dassento bhagavā āraddhavīriye pahitattetyādimāha. Thattha āraddhavīriyeti² catubbidhasammappadhānavasena āradham paggahitam vīriyam yehīti āraddhavīriye. Pahitatteti ninnapoṇapabbhārabhāvena kālena kālam samāpajjanena ca nibbānam pati pesitacitte. Niccam daḥaparakkameti vatta-paṭipattīsu diṭṭhadhammasukhavihārānuyogena sabbakālam asithilavīriye. Samaggeti avivādavasena kāyasāmaggīdānavasena ca samagge. Athavā diṭṭhi sīlasāmaññena saṁhatabhāvena samagge. Sāvaketi bhagavato vuttavacanamsammā ādarena suṇantīti sāvakā, bhagavato vā desanānusārena ñānam pesetvā saddhammam suṇantīti sāvakā, te. Passeti ime maggaṭṭhā ime phalaṭṭhāti yāthāvato passati. Esā buddhāna vandanāti yā satthu dhammasarīrabhūtassa ariyasāvakānam ariyabhūtassa ca lokuttaradhammassa attapaccakkhakeriyā, esā sammāsambuddhānam sāvaka-buddhānañca vandanā yāthāvato guṇaninnatā.

172. Roceti tibhavantagoti kāmarūpaarūpasāṅkhātānam tiṇṇam bhagavānam antam nibbānam gatoti tibhavantago bhagavā rucati attho.

173. Parinibbissanti parinibbāyissāmi. Mā vipattitamaddasanti vipabhāvam vināsam ma addasam. Īsisattamanti³ catusaccāvabodhagatiyā isayoti saṅkham gatānam satthānam pasatthānam isīnam atisayena sattham pasattham, vipassīsammasambuddhato vā paṭṭhāya sattamam isim.

174. Buddhā pana⁴ yasmā parinibbāhīti vutte maraṇasamvaṇṇanam samvaṇṇenti nāma, mā parinibbāhīti

¹ M. I, 267. V. III, 498- piṭṭhesu.

² ThigA. 147. ThagA. I, 351. ThagA. 68-piṭṭhesu.

³ Sst. 511-sutte. ThagA. II, 529. SnA. II, 84. Ml. III, 166- piṭṭhesu.

⁴ DA. II, 140. SA. III, 247- piṭṭhesu.

vutte vaṭṭassa guṇaṃ kathentīti micchādiṭṭhikādosam āropessanti, tasmā tadubhayampi na vadanti. Tena therim bhagavā kālaṃ jānāhi gotamīti āha.

178. Idāni pana bālānaṃ diṭṭhippahānattham iddhidassanena uyyojento bhagavā iddhiṃ dassehi gotamītiāha. Tattha iddhinti vikubbaniddhiṃ. Parinibbānakālehi uttarimanissadhammaṃ ārocetum caṭṭati. Tathāhi parinibbānakālehi antarā vā atikaḍḍhiya mānena upasampannassa bhūtaṃ ārocetum vaṭṭatīti vinayaṭṭhakathāyaṃ¹ vuttam.

180. Ekikā bahudhā āsīti padāna'mattho visuddhi-maggādito² gaheṭabbo. Tironaganti parapabbataṃ. Pabbatassa parabhāganti vuttam hoti.

181. Agaṇchīti agami. Mahiyāti pathaviyaṃ.

182. Kamīti agacchi. Yāvabrahmanivesananti brahma-lokampi paricchedaṃ katvā.

183. Samūlaṃ parivattetvāti sinerupabbatassa mūlena pabbatapādena saha yā vattatīti samūlā, taṃ mahāmahiṃ mahāpathaviṃ uddhaṃ katvā sinerupabbatakūṭaṃ heṭṭhā katvā. Dhātayanti dharayanti nabhe ākāsaṃhi caṅkamīti sambandho.

184. Cha sūriyodayakāle vāti channaṃ sūriyānaṃ uggamana velāyaṃ iva pātubhāvakāle iva okāsalokaṃ dhūmikaṃ akāsīti attho. Yathāha-

Chaṭṭhassa bhikkhave sūriyassa pārubhāvā ayaṇca mahāpathavī sineru ca pabbatarājā dhūmāyanti saṃdhūmāyanti saṃpadhūmāyantīti³.

Yuganteti katayuga (-saccayuga) tretāyuga dvāparayuga kaliyugasaṅkhātānaṃ catunnaṃ yugānaṃ ante kappavināsa-kāle. Sā jālāmālākulaṃ akāti sā gotamītherī lokadhātum aggimālāhi ākulaṃ byākulaṃ akāsi.

¹ VA. III, 18- piṭṭhe.

² Vsm. II, 15. PsA. II, 267- piṭṭhādīsu.

³ A. II, 457- piṭṭhe.

185. Mucalindam mahāselanti mucalindam nāma selamayam mahāpabbatañca. Merumūlanadantareti sinerumahāpabbatassa mule samīpe ṭhite nadantare sīdantarasamudde ca. Sāsapānivāti sāsapena nibbattāni khuddakavatthūni iva ekena'ggahi muṭṭhināti mahāpajāpati gotamī tāni sabbāni ekena muṭṭhinā hatthamuṭṭhinā eva aggahesi.

186. Aṅgulaggenāti aṅguliya aggena koṭiyā. Bhākaram sanisākarantī nisākarena candena saha yo vattatīti sanisākaro, bhākaro. Tam sanisākaram bhākaram sūriyam. Āvelamivāti muddhamālyam viya.

187. Catusāgaratoyānīti catūhi mahāsamuddehi udakāni. Ekapāṇināti ekeneva hattapuṭena. Yugandhajaladākāranti katayugādīnam catunnam yugānam ante kappavināsakāle vassanākārena jalam dentam mahāvassam mahāvutthim pavassatha abhisiñci.

188. Māpayī sā nabhattaleti sā gotamī ākāsatālamhi abhinimmini. Padassayīti pakārena dassesī.

190. Anuppattam sakam attanti¹ sassa attano idea sakam, arahattam. Tam hi attapaṭibandhaṭṭhena attānam avijhanaṭṭhena attano paramaṭṭhena attano atthattā sakam atthanti viccāti. Tam sakam attham mayā anuppattam adhigatam. Cakkhumāti ālapanametam. Cakkhumāti bhagavā pañcahi cakkhumātiādina² niddese vuttanayena attho veditabbo.

191. Lokapajjotanti sakalalokattaye padīpasadisam bhagavā hi ākaṅkhamāno koṭīsatasaṃsācakkavāḷe ananta cakkavāḷe vā sarīrobhāsenā pharitam sakkoti, tadattho cūḷanikāsuttena³ dīpetabbo.

192. Vīsavassasatikāti, vīsati vassādhikam satam vassam yassāti vīsavassasatikā. Jātiyāti mātugabbhato nikkhanta-kālato paṭṭhāyāti attho.

¹ ThagA. I, 282-piṭṭhe.

² Nd1. 275. Nd2. 173- piṭṭhesu.

³ A. I, 229- piṭṭhe.

193. Ativimhitāti ativiya acchariyabbhutajātā. Katham āsi atuliddhiparakkamāti atula kddhi ca atulaparakkamo ca yassāti atuliddhiparakkamā ayyā katham kenākārena āsi.

194. Padumuttaroti¹ tassa kira jātiyaṃ padumavassam vassi, tenassa nāmaggaḥaṇadivase nātakā padumuttarakumāro tveva nāmaṃ akaṃsu. Aparabhāge sattāhaṃ padhānacariyaṃ caritvā bodhimaṇḍe paṭividdhasabbaññutañāṇassa mahābodhipallaṅkato utṭhahantassa mahāpathaviyaṃ ṭhapetum pāde ukkhittamatte pādasampañcchanattham mahantaṃ padumapuppham uggāñchi, tassa dhurapattāni navutihatthāni honti, kesaram tim sahattham, kaṇṇikā dvādasahatthā, pādena paṭiṭṭhitatthānam ekādasahattham. Tassa pana bhagavato sarīram aṭṭhapaṇṇāsahatthubbeham ahosi. Tassa padumakaṇṇikāya dakkhiṇapāde paṭiṭṭhahante mahātumbamattā reṇu uggantvā sarīram okiramānā otari, vāmapādassa ṭhapanakālepi tathārūpaṃ yeva padumaṃ uggantvā pādam sampañcchi. Tatopi uggantvā vuttappamāṇāva reṇu sarīram okiri. Tam pana reṇum abhibhavamānā tassa bhagavato sarīrappabhānikkhamitvā yantanālikāya viṣaṭṭhasuvaṇṇarasadhārā viya samantā dvādasayojanaṭṭhānam ekobhāsam akāsi. Tatiyapāduddharaṇakāle paṭhamuggataṃ padumaṃ antaradhāyi. Pādasampañcchanattham aññaṃ navam hoti, tattha tatthāpi mahāpadumaṃ uggacchati. Tenevassa padumuttaroti nāmaṃ ahosi.

195. Ahunti aham ahosiṃ.

196. Tam upecca narāsabhanti narānam seṭṭham tam bhagavantaṃ upagamma upasaṅkamitvā.

197. Vāsavaṃ viyāti sakkaṃ devānamindaṃ yathā. Tassahi² vasūni ratanāni santi, tasmā vāsavo nāma. Atha vā³ vasudevatā nāma eko devanikāyo, tesam pubbaṅgamattā sakko vāsavo nāma. Raṃsijālasamujjalanti chabbaṇa-

¹ BvA. 226- piṭṭhe. AA. I, 106- piṭṭhe ca.

² Abhi-ṭ. 19-gāthā.

³ D-ṭ. II, 242-piṭṭhe.

rasmijālehi samantato ujjalantam padumuttaram addasanū sambandho.

198. Mātuccham bhikkhuninti padumuttarabhagavato mātubhaginim bhikkhunim. Agge ṭhapentanti rattaññūnam agge seṭṭhe ṭhapenti.

199. Naraggassāti narānam aggassa seṭṭhassa. Paccaniyāni bahunīti bhikkhūnam anucchavike cīvaram chattupāhanādike bahū paccaye ca datvāti sambandho.

200. Tam ṭhānanti buddhassa mātucchāvarena saha tam rattaññūnam aggaṭṭhānam. Mahāparisatinti mahāparisāyam.

201. Mama bhāsatoti bhāsantassa byākarontassa mama vacanam suṇātha.

203. Orasāti¹ urasi jātā. Sithiladhanitādi dasavidha byañjanabuddhisampannam kaṇṭhatāluoṭṭhādīṭhāne ghaṭṭetvā desitadhammam sutvā sotāpattimaggaḍḍimaggapaṭipāṭiyā sabbakilese ekhapetvā arahatte ṭhitabhāvena urasi jātashītāti attho. Atha vā bhagavato desanāñāṇasamuṭṭhānaurovāyāmajanitābhijāti tāya² orasā. Dhammanimmitāti dhammena samena adaṇḍena asatthena nimmitā māpitā. Hessaṭīti bhavissati.

204. Jīvitāpāditāti jīvitindriyassa ciraṭṭhitattham āpādikā samvaḍḍhitā, hatthapādesu hatthapādakiccam asādhentesu hatthe ca pāde ca vaḍḍhetvā paṭijaggikā mātucchā hutvā labhissatīti sambandho.

207. Rūpasaddehītyādinā dasahaṅgehīti vuttapadassa sarūpam dasseti.

208. Adhiggayha viroca'hanti abhibhūyya gaṇhitvā ajjhottharivā aham virocim. Amarindassāti amarānam devānam indassa sakkassa. Dayitāti piyāyitā. Tahinti tasmim tāvatimsa bhavane.

¹ ApA. I, 312- piṭṭhe.

² ThagA. II, 57. ThigA. 243. M. ṭṭha, 4. 62- piṭṭhesu.

209. Kammavāyūsameritāti hīnakusalakammasaṅkhā-tena vāyunā vāyāpitā avakkhitta. Visayeti vijite. Ajāyīm dāsagāmaketi kassapassa ca bhagavato antare amhākañca bhagavato buddhasuññe loke dāsadāsīnaṃ khuddakagā-mamhi ahoṣim.

210. Tahinti tasmim dāsagāke. Tassāti jeṭṭhadāsassa.

211. Sayambhuno pañcasatāti pañcasatā sayameva maggaphalādhigamavasena bhūtā paccekabuddhā.

212. Pūgā hutvāti samitim bamdhitvā eva. Catumāse upaṭṭhahanti cattāro vassantamāse sappāyapiṇḍapārādidā-nena upaṭṭhahimsu. Vassavuttakāle pañcasatānaṃ pacceka-buddhānaṃ paccekam ticīvarāni datvā.

213. Jātā devadahe pureti amhākaṃ satthu nibbattito puretameva devadahanagare jātā nibbattā. Tattha devā¹ vuccanti rājāno, tattha sakyarājūnaṃ maṅgalapokkharanī ahosi pāsādikā ārakkhasampannā, sā devānaṃ dahattā devadahanti paññāyittha, tadupādāya sopi nigamo tampi nagaraṃ devadahaicceva saṅkhaṃ gataṃ.

214. Añjanasakkoti pituno nāmaṃ. Sulakkhaṇātimā-tuyā nāmaṃ. Suddhodanarājā jeṭṭhabhaginiṃ mahā-māyañca kaṇiṭṭhabhaginiṃ mahāpajāpatiñca tā dvepi bhaginiyo maṅgalaṃ katvā attano nivesanaṃ ānesi. Tena vuttaṃ suddhodanagharaṃ gatāti.

217. Santisukhaṃ phusinti sivaṃ nibbānasukhaṃ aggamaggaphalādhigamena adhigacchim.

218. Mahāsamayakāraṇatī mahantānaṃ devānaṃ samūhaṃ sannipātāñca kārentī mahāsamayakāratā pañca-satā sākiyabhikkhū. Vitthārattho mahāsamayasuttaṭṭha-kathāto² gaḥetabbo.

219. Tadeharāti tadā gotamito aññā. Khagatā viya tārayoti khe ākāse gatā ṭhitā tārakā viya.

¹ MA. IV, 1- piṭṭhe.

² DA. II, 269. SnA. II, 85- piṭṭhesu.

220. Piḷandhavikatinti visesato katam suvaṇṇapi-
ḷandhanam. Kammāroti suvaṇṇakāro. Susikkhitoti¹
dasadvāsavassāni ācariyakule uggahitasippo.

221. Vādīpavaranti vādīnam paṇḍitajanānam pavaram
setṭham bhagavantam.

223. Amhanti amhākam. Vāsītā tava puññehīti tava
pāramīpuññasambhārehi amhākam santāne bodhipakkhiya-
dhamme vāsipitā. Noti mayam.

224-5. Amhanti amhehi. Noti amhākam.

229. Attheti² saṅkhepato hetuphale. Tañhi hetuvasena
araṇīyam gantabbam, tasmā atthoti vuccati. Pabhedato
pana yaṁkiñci paccayasamuppannam nibbānam bhāsitattho
vipāko kiriyāti ime pañcadhammā atthoti veditabbā. Tam
attham paccavekkhantassa tasmim at the phabhedagatam
nāṇam amham amhākam vijjati. Iminā atthapaṭisambhidāya
sacchikatabhāvo dassito. Dhammeti saṅkhepato paccaye. So
hi yasmā tam tam vidahati pavatteti ceva pāpeti ca, tasmā
dhammāti vuccati. Tāsam paṭisambhidānam vitthāro
abhidhammato³ paṭisambhidāmagga⁴ca gahetabbo.

230. Asmābhīti amhehi. Mettacittāhīti mettā assa
atthīti mettam, mettam cittam yāsanti mettacittā, tāhi.

233. Mahatāti mahantena. Anusamyāyīti anupacchā
carigacchi.

235. Amatākāranti amatassa nibbānassa viya
sommabhāvākāram passantānam sakkānam santisukha-
dānalakkhaṇam tava mukham. Punoti⁵ puna puno tassa
mahesinoti ādīsu⁶ viya.

236. Sukomaleti atisukhume.

¹ SA. II, 207- piṭṭhe.

² VbhA. 370. PsA. I, 3-piṭṭhesu.

³ Vbh. 307- piṭṭhe.

⁴ Ps. 85-piṭṭhādīsu.

⁵ Sstt. 388- piṭṭhe.

⁶ Ap. II, 222- piṭṭhe. puṇa, puṇo-Prk. punar-Skt.

237. Rūpena kim tavānenāti tava iminā bhijjanasabhāvena jegucchanīyena rūpakkhandhena kim payojanam. Dīṭṭhe dhamme yathātatheti yathābhūte dhammasabhāve dīṭṭhe sati. Anassāsikanti etaṃ saṅkhataṃ na assāsetīti anassāsikaṃ. Atha vā supinake¹ pitapānīyaṃ viya anulittacandanam viya ca assāsavirahitaṃ. Ittaranti rassakālam, uppāda ṭhita bhaṅgavasena atirassakālavantaṃ.

238. Aḍḍhapallaṅka'mābhujjāti aḍḍhapallaṅkaṃ ābhujitvā. Yasmā pana na bhukkhave bhikkhuniyā pallaṅkena nisīditabbaṃ, yānisīdeyya, āpatti dukkaṭassāti vinaye² paññattaṃ, tasmā aḍḍhapallaṅkaṃ therī ābhujati. Aḍḍhapallaṅkanti ekaṃ pādaṃ ābhujitvā katapallaṅkanti vinayaṭṭhakathāyaṃ³ vuttaṃ.

239. Tassāti gotamītheriyā. Pavattintī parinibbāyanakasāsanam. Upesunti theriyā santikaṃ upasaṅkamimsu.

240. Karehi uraṃ pahantvāti hatthehi hadayaṃ paharitvā vadhivā. Rodantā karuṇaṃ ravanti kalūnaṃ karuṇāyitabbaṃ saddaṃ karontiyo.

241. Saraṇdeva nātheti ālapanapadāni. Saraṇam tānaṃ leṇaṃ parāyaṇaṃ dadātīti saraṇadā. Sattānaṃ hitapaṭipattiṃ nāthati āsīsati yācatīti vā nāthā. No amhākaṃ vihāya vijahitvā nibbutiṃ mā gamīti yojanā.

242. Padhānatamāti sammappadhānavīriyavasena vīriyavantīnaṃ visesena vīriyavatī. Tāsanti buddhasāsana vacchalānaṃ upāsikānaṃ, saddhāti saddhāsampannā. Paññāti paññāsampannā.

243. Alanti nirattakaṃ. Visādenāti cittakilamathena. Mārapāsānuvattināti kilesamārasaṅkhātaṃ pāsaṃ anuvattatīti mārapāsānuvatti, tena. Viyogantanti viyogo vippayogo anto pariyosāno assāti viyogantaṃ. Calācalanti calañca acalañca, anavaṭṭhitaṃ ābhuso ca

¹ DA. II, 228- piṭṭhe.

² V. IV, 447- piṭṭhe.

³ VA. IV, 132- piṭṭhe.

anavaṭṭhitauppādaṭṭhītibhaṅgavasena aniccanti attho. Iti idea vacanam̐ abravīti sambandho.

244. Tato sā tāti tato vacanato pacchāsā gotamī tā upāsikāyo visajjitvāti sambandho.

247. Tato vuṭṭhāyāti¹ tato catutthajjhānato vuṭṭhahitvā samanantarā. Nibbāyīti ettha jhānasamanantaram̐ paccavekkhaṇasamanantaranti dve samanantarāni. Tattha jhānā vuṭṭhahitvā bhavaṅgam̐ otiṇṇassa tattheva parinibbānam̐ jhānasamanantaram̐ nāma. Jhānā vuṭṭhahitvā puna jhānaṅgāni paccavekkhitvā bhavaṅgam̐ otiṇṇassa tattheva parinibbānam̐ paccavekkhaṇasamanantaram̐ nāma. Imānipi dve samanantarāneva. Gotamī pana jhānam̐ samāpajjitvā jhānā vuṭṭhāya jhānaṅgāni paccavekkhitvā bhavaṅgacittena abyākatena dukkhasaccena parinibbāyi. Yehi keci buddhā vā paccekabuddhā vā ariyasāvaka vā antamaso kuntakipillitam̐ upādāya sabbe bhavaṅgacitteneva abyākatena dukkhasaccena kālam̐ karontīti. Dīpaccivāti dīpassa padīpassa acci telakhīṇattā nibbāyi iva. Nabhasā vijjutāpatīti ākāśato vijjulātā apati.

248. Panāditāti pakārena nāditā gajjitvā phalimsu. Niccharimsūti attho. Phpphavuṭṭhīti dibbā mandāta-vādipypphasaṅkhātā vuṭṭhi. Gaganāti gacchanti devā asminti gaganam̐. Tasmā gaganā ākāśato. Abhivassathāti ajjhotthatantī vassi.

249. Raṅgamajjheti naccasabhāya antare. Naṭoti naccako. Atidīnovāti atirakam̐ dukkhito kilamato iva. Viravoti nigghoso.

250. Samviggāyimsūti tasmim̐ khaṇe samviggam̐ samvegam̐ nāṇutrāsam̐ karimsu. Samviggāhim̐sūtipi pāṭho, so yeva'ttho datṭhabbo. Yathāyanti yena aniccatākārena ayam̐ gotamī. Vilayanti vināsam̐.

251. Yācemam̐ parivārim̐sūti pañcasatā ya ca bhikkhuniyo imam̐ gotamim̐ parivārim̐su.

¹ DA. II, 186. SA. I, 206- piṭṭhesu.

252. Vināsantanti vināso bhaṅgo anto yassāti vināsantaṃ jīvitaṃ. Icchāsi paridevanāti evaṃ āsi ahosi punappunaṃ rodanaṃ.

253. Lokadhammānivattananti lokassa sabhāvaṃ anupagamaṇaṃ pūjaṃ kubbaṇṭi karontīti sambandho. Upetvāti bhagavantaṃ upasaṅkamitvā.

254. Sutasāgaranti sāgaro viya pāvacaṇe sutāṃ bahussutaṃ yassāti sutasāgaro ānando, taṃ. Tathā hi haḡavā ānandattheraṃ bahussutaṇaṃ aggaṭṭhāṇe¹ ṭhapesi. Mātūti mātucchā gotamittheriyā.

255. Tadānando nirānandoti tasmim kāle ānandatthero natthi ānandaṃ tosaṇaṃ yassāti nirānando dummaṇo hutvā. Puṇṇalocaṇoti assunā paripuṇṇacakkhuto. Gaggarena sarenaḡhāti yathā kammaṛagaggariyā dhamamaṇāya adhimatto saddo hoti, evameva garagaraṇṇi pavattena rodanasaddena āha samāgaṇṇantu bhikkhavaṇṇoti. Tattha samāgaṇṇantu bhikkhavaṇṇoti ānandattherassa bhikkhūṇaṃ aḡḡhesaṇaṃ paḡaṇṇaṃ. Ettha ca bhikkhave bhikkhavaṇṇoti dvinnāṇaṃ paḡāṇaṃ ayaṃ viṇeso veditabbo²—

Bhikkhavaṇṇeti āmaṇṇanaṇṇapaḡaṇṇaṃ cuṇṇiyaṇṇaḡḡesaveva diṇṇati na ḡāṭhāsu. Bhikkhavaṇṇoti paṇṇatṭapaḡaṇṇaṃ ḡāṭhāsuṇṇeva diṇṇati na cuṇṇiyaṇṇaḡḡesu. Api ca bhikkhavaṇṇeti āmaṇṇanaṇṇapaḡaṇṇaṃ sāvaḡassa bhikkhūṇaṃ āmaṇṇanaṇṇapaḡiyaṇṇaṃ sandhivaṇṇisaye yeva diṇṇati na asaṇṇdivisaṇṇa. Buddhaṇṇa paṇṇa bhikkhūṇaṃ āmaṇṇanaṇṇapaḡiyaṇṇaṃ sandhivaṇṇisayepi asaṇṇdivisaṇṇayepi diṇṇati. Bhikkhavaṇṇoti āmaṇṇanaṇṇapaḡaṇṇaṃ buddhaṇṇa bhikkhūṇaṃ āmaṇṇanaṇṇapaḡiyaṇṇaṃ ḡāṭhāsu ca diṇṇati, cuṇṇiyaṇṇaḡḡesu ca sandhivaṇṇisaye yeva diṇṇati. Sāvaḡassa paṇṇa bhikkhūṇaṃ āmaṇṇanaṇṇapaḡiyaṇṇaṃ na diṇṇati. Tathā hi -

Evaṇṇa paṇṇa bhikkhave imaṇṇa siḡḡhāḡaḡaṇṇaṃ uḡḡiseyyāṭhāṇṇiāḡīsu³ bhikkhavaṇṇeti paḡaṇṇaṃ cuṇṇiyaṇṇaḡḡesaveva diṭṭhaṇṇaṃ.

¹ A. I, 25- piṭṭhe.

² Nd2. 251-2. piṭṭhesu.

³ V. I, 24- piṭṭhe.

Bhikkhavo tisatā ime, yācanti pañcalīkatādiādīsu¹ bhikkhavoti paccattapadam gāthāsu yeva diṭṭham. Āyasmā sāriputto bhikkhū āmantesi āvuso bhikkhaveti evamādīsu² sāvakassa bhikkhūnam āmantanapālīsu sandhivisayeyeva bhikkhaveti padam diṭṭham. Bhikkhū āmantesi sotukāmatthabhikkhaveti³ ida bhikkhave bhikkhūtiādīsu⁴ pana buddhassa bhikkhūnam āmantanapālīsu sandhivisayāvisayesu bhikkhaveti padam diṭṭham. Araññe rukkhamūle vā, suññāgāreva bhikkhavoti⁵ tatra kho bhagavā āmantesi bhikkhavotievamādīsu buddhassa bhikkhūnam āmantanapālīsu bhikkhavoti āmantanapadam gāthāsu ca di tatra kho bhagavā āmantesi bhikkhavotievamādīsu buddhassa bhikkhūnam āmantanapālīsu bhikkhavoti āmantanapadam gāthāsu ca diṭṭham, cuṇṇiyapadesu ca sandhisayeva diṭṭham.

Icevaṃ—

Cuṇṇiyeva pade diṭṭham. Bhikkhaveti padam dvidhā
Yato pavattate sandhi. Visayāvisayesu tam
Bhikkhavoti padam diṭṭham. Gāthāyañcava cuṇṇiye
Padasmimpi ca sandhissa. Visayevāti niddiseti.

257. Yā vaḍḍhayi payattenāti yā gotamī payattena sammappadhānavīriyena vaḍḍhayi vaḍḍhapesi maggaphalādhigamāpanena paribrūhesi. Sarīram pacchimanti attano sabbapacchimakam nāmakāyasarīram. Muneti munayo⁶ bhagavantam. vaḍḍhayīti pade kāritakammam, garukaraṇvasena bahuvacanam vuttam. Tārāva sūriyodayeti sūriyuggamanakāle tārakā adassanam gatāiva.

258. Gatā samanti vaṭṭadukkhavūpasamam nibbānam gatā. Yatthāti yasmim nibbāne. Pañcanettopīti pañca

¹ M. II, 154. Sn. 370- piṭṭhesu.

² D. III, 27; S. I, 463- piṭṭhesu.

³ DA. II, 269- piṭṭhe.

⁴ D. II, 231; M. I, 12. V. I, 89- piṭṭhesu.

⁵ S. I, 222- piṭṭhe.

⁶ Mgg. 2. 134-sutte.

nettāni cakkhūni yassāti pañcanetto samānopi. Bhagavā pañcahi cakkhūhi cakkhumā, maṁsacakkhunāpi cakkhumātiādinaṁ niddese¹ vuttanayena vitthāro veditabbo. Nadakkhatīti passitum na sakkoti.

259. Yassatthīti yassa bhikkhussa sugate buddhe saddhā atthi. Yo ca piyo mahāmuneti² yo ca bhikkhu mahāmunino bhagavato piyāyako.

260. Sudūraṭṭhāpīti sudūraṭṭhāne ṭhikāpi bhikkhū sīghamāgacchūti sīgham āgamimsu.

261. Sabbasoṇṇamayeti sabbaso suvaṇṇena uttattakanakena pakate. Yatthāti yasmim mañcake. Suttāsīti parinibbāyanavasena sayitā āsi ahosi.

263. Saradādiccavaṇṇānīti saradamāse sūriyassa vaṇṇo viya vaṇṇo yesanti saradādiccavaṇṇāni. Vissakammakatānīti sakkassa devānamindassa vissesu sabbesu samvidhātabbakiccesu kammam byāpāro yassāti vissakammo³ vadḍhakidevaputto, tena nimmitāni.

264. Nīyyanti anupubbasoti anukkamena nīyante nīharīyante.

265. Chāditanti paṭicchannam. Nabhattalanti ākāsa-talam. Satārāti tārakāhi saha ye vattantīti satārā. Lañjitāti⁴ suvaṇṇamayā viya dittā jorikā.

266. Vitatāti vitthāritā. Pupphakañcukāti puppha-saṅkhāto kañcuko yāsam paṭākānanti pupphakañcukā. Ogatākāsapadumāti ākāساتo padumapupphāni heṭṭhābhimukham gatāni nikkhantāni mahiyāti pathavito.

267. Majjham gatopīti sūriyo ākāsamajjham sampatto samānopi. Sasīti sasalañchanam asmim atthīti sasī, cando.

268. Mālehi surabhihīti sugandhavantīti mālāhi ca. Saṅgītūhīti ekato gītagāyanāhi ca.

¹ Nd1. 356. Nd2. 173- piṭṭhādīsu.

² Mgg. 2. 81-sutte.

³ Kp-ṭ, Vcpp. Viśvakarman-Skt. Vissakamma-Prk.

⁴ Lañja bhāsane dittiyaṁ- Kp-ṭ.

269. Niyyantinti catulokapālagevehi mañcakam āropetvā nīyamānam.

270. Sabbāyoti sabbā gotamiyā saddhim nibbutā pañcasatā bhikkhuniyo. Sakkatā buddhaposikāti sam ādaram katā thaññapāyananhāpanabhojanādivasena daharakāle buddham bhagavantam posesīti buddhaposikā gotamītherī pacchā niyyate nīyateti sambandho.

271. Sanāgāsuraabrahmakāti nāgehi ca asurehi ca brahmūhi ca saha ye vattantīti sanāgāsuraabrahmakā devamanujā devāca manussā ca purato mātuyā buddhamātuyā gotamiyā pūjattham pūjanatthāya yanti.

272. Nedisanti na idisam. Atevacchariyam ahūti ati iva acchariyam¹ accharāyoggam, accharam paharitam yuttam ahoṣīti attho.

273. No paṭiyādi bhikkhavoti buddho bhikkhū sayam na paṭiyādi na nipphādesi, na samvidahatīti attho. Gotamiparinibbāneti mahāpajāpatiyā parinibbānakāle pana buddho ca tathā sārīputtādikā ca mahātherā paṭiyādimsu.

274. Teti devamanujā ca sārīputtādikā ca. Tā tahinti sagotamī tā pañcasatā bhikkhuniyo tesu citakesu.

275. Sesabhāgāni ḍayhimsūti jhāyimsu. Vacoti vacanam.

276. Nibbānam yātāti² gotamī kilesavanato taṇhāto vā nikkhamam nibbutim gatā. Assāti tassā gotamiyā, saṅketanti lakkaṇam.

277. Gotamidhātunīti mahāpajāpati gotamiyā aṭṭhidhātuyo. Pattaḡatānīti patte pakkipitvā ṭhitāni.

278. Mahatoti āyāmato vitthārato vā mahantassa. Tiṭṭhatoti tiṭṭhantassa.

¹ Mgg. 1. 29-Suttam passitabbam.

² ThagA. II, 260-piṭṭhe.

279. Aniccatāti aniccabhāvena palujjeyya yathā. Gotamī parinibbutāti bhikkhunīsamīghassa mahattarī gotamī khandhaparinibbānena nibbutā.

280. Mayhanti mama bhagavato. Nibbutāyapīti parinibbutāya samānāyapi.

281. Na sociyā paresam sati sā gotamī paresam puggalānam na socāpikā.

282. Paṇḍitāti¹ dhātukusalatā āyatanakusalatā paṭicca-samuppādakusalatā tñānāṭhānakusalatāti imehi catūhi kāraṇehi paṇḍitā. Āsīti ahosi, mahāpaññātiādīsu mahāpaññādīhi samannāgatāti attho. Tāsam paññānam nānāttam-

Katamā puthupaññā mahante at the pariggaṇhātīti mahāpaññā, mahante dhamme pariggaṇhātīti mahāpaññāti ādinā ca.

Katamā puthupaññā puthū nānākkhandhesu ñāṇam pavattatīti puthupaññātiādīnā ca.

Paṭisambhidāmagge² vuttanayena veditabbam. Tattha vuttasesapaññāpi lakkhaṇāhāra nettinayena gaḥetabbā.

284. Pubbenivāsamaññāsīti³ mahāpajāpati gotamī attano paresaṇca pubbenivāsam atītāsu jātīsu nivutthakkhandhe nitatthakkhandhe ca pubbenivāsānussatiñāṇena hatthatale āmalakam viya paccakkhato aññāsi paṭivijjhi. Dibbacakkhu visodhitanti dibbacakkhuñāṇam visodhitam, pakatocakkhunā āpāthagatam pakatirūpam viya dibbam mānusampi dūram tirothitam atisukhumaṇca rūpam vibhāvetum samatthañāṇam bhāvanāya tassā visuddham katvā paṭiladdhanti attho.

285. Socaniyā na sāti tasmā sā gotamī paresam na socāpanikā, parehi vā sā na socitabbāti attho.

¹ MA. IV, 56- piṭṭhe.

² Ps. 371-2- piṭṭhādīsu.

³ ThagA. II, 84. ThigA. 77- piṭṭhesu.

1286. Ayoghanahatassāti¹ ayo haññati etenāti ayoghanam, kammārānam ayokūṭam ayomuṭṭhi ca. Tena ayoghanena hatassa pahatassa. Keci pana ayoghanahatassāti ghanaayo piṇḍam hatassāti attham vadanti. Evasaddo cettha nipātamattam. Jalato jātavedassāti jhāyamānassa aggissa, anādaye cetam sāmivacanam. Anupubbūpasantassāti anukkamena upasantassa bijjhātassa niruddhassa. Yathā na ñāyate gatīti yathā tassa gati na ñāyati. Idam vuttam hoti-ayomuṭṭhikūṭādinā mahatā ayoghanena hatassa samhatassa kamsabhājanādigatassa vā jalamānassa aggissa tathā uppannassa vā saddassa anukkamena upasantassa suvūpasantassa dasasu disāsu na katthaci gati paññāyati paccayanīrodhena appaṭisandhikaniruddhattā.

287. Evaṃ sammāvimuttānanti evameva sammā hetunā ñāyena tadaṅgavikkhambhanavimuttipubbaṅgama ariyamaggena catūhipi upādānehi āsavehi ca vimuttattā sammāvimuttānam tato eva kāmapabandhasaṅkhātam kāmogham bhavoghādibhedam avasiṭṭham oghaṅca taritvā tṭhitattā kāmabandhohatārīnam suṭṭhu paṭipassambhītasabbakilesavipphanditattā kilesabhisaṅkhāravātehi ca akammīyatāya acalam anupādisesanibbānasaṅkhātam sabbasaṅkhārūpasamam sukham pattānam adhigatānam khīṇāsavānam gati devamanussādibhedāsu gatīsu ayam nāmāti paññāpetabbatāya abhāvattā paññāpetum natthi na upalabbhati, yathābuttajātavedo viya apaññattikabhāvaṃeva hi te gacchantīti attho.

288. Attadīpā tato hothāti² tasmā tumhe mahāsamuddagatā dīpam viya attānam dīpam patiṭṭham katvāhotha bhavatha. Vuttañhetam bhagavatā-

Tasmā tihā'nanda attadīpā viharatha attasaraṇā anaññasaraṇā dhammadīpā dhammasaraṇā anaññasaraṇā-tiādi³ satipaṭṭhānagocarāti¹ kāyānupassanādayo satipaṭṭhānā

¹ UdA. 391-2. piṭṭhesu. D-ṭ. II, 56. piṭṭhādīsuca.

² SA. III, 238-piṭṭhe.

³ S. III, 133-piṭṭhe.

gocarā pavattiṭṭhānā yesanti satipaṭṭhānagocarā. Catūsu satipaṭṭhānesu paṭiṭṭhitacittāti attho. Dukkassantaṃ karissathāti vaṭṭaṃdukkhassa paricchedaṃ sabbassapi vā vaṭṭadukkhassa pariyaṇṭaṃ pariyoṣāṇaṃ karissatha pāpuṇissathāti.

7. Mahāpajāpatigotamītheriyā apadāvaṇṇanā samattā.

8. Khemātherī apadāvaṇṇanā

Padumuttaro nāma jinotiādi khemātheriyā apadāṇaṃ. Ayam hi ito kappasatasahassamatthake padumuttarassa bhagavato kale haṃsavatīnagare nānāratanapajjote seṭṭhikule² mahāsukhasamappitā seṭṭhidhītā ahosi. Sā bhagavantam upasaṅkamitvā dhammaṃ sutvā jātappasādā buddhaṃ saraṇaṃ gacchi, mātaraṃ pitaraṇca āyācitvā bhagavantam nimantetvā sasāvakaṃ buddhaṃ sattāhaṃ bhojesi. Sattāhe atikkante bhagavantam ekaṃ bhikkhunim mahāpaññānaṃ aggaṭṭhāne ṭhapentaṃ disvanā puna bhagavato aggasāvakaṃ sujātattheraṃ piṇḍāya carantaṃ disvā tayo modake datvā taṃ divasaṃeva attano kese vissajjetvā bhagavato dānaṃ datvā 'anāgate mahāpaññā buddhassa sāvikā bhaveyya'nti taṃ ṭhānantaraṃ patthesi.

Sā yāvajīvaṃ kusalakamme appamattā hutvā tato cutā tāvatiṃ sūpagā ahosi, tato yāma-tusita-nimmānarati-paranimmitavasavattīdevalokesu anukkamena uppajjitvā tattha tattha devarājānaṃ mahesibhāvena upaṇṇā manussalokepi anekavāraṃ cakkavattīnaṃ maṇḍala-rājānaṃca mahesittaṃ upagatā mahāsampittiyo anubhavitvā

¹ ThagA. I, 259- piṭṭhe.

² ThigA. 130-piṭṭhe. (parādhinavuttikā paresaṃ dāsī ahosi)

(parapariyāpannā hutvā. AA. I, 264. Ap. II, 221- piṭṭhe.-190-gāthā passitabbā.

ito ekanavute kappe vipassissa bhagavato kale manussaloke
 uppajjitvā viññutam patvā satthusantike sutvā paṭiladdha-
 samvegā pabbajitvā dasavassasahassāni brahmacariyam
 carantī bahussutā dhammakathikā hutvā mahājanassa
 dhammakathanādinā paññāsamvattanikakammam katvā
 tato cavitvā sugatīsu yeva saṃsarantī imasmim kappe
 koṇāgamanassa bhagavato kale vibhavasampanne kule
 nibbattitvā viññutam patvā dhanañjānī¹ sumedhā² cāti dvīhi
 sakhīhi saddhim mahantam saṃgharāmam kāretvā
 buddhappamukhassa bhikkhusamghassa niyyādesi.

Bhagavato pana kassapadasabalassa kale kikissa
 kāsirañño

Samaṇī samaṇaguttā ca, bhikkhunī bhikkhudāyikā

Dhammā ceva sudhammā ca, sattamī saṃghadāyikā³.

Vuttāsu sattasu dhītūsu sabbajeṭṭhikā samaṇī nāma
 dhītā hutvā satthu santike dhammam sutvā satthu pabbajjam
 yāci, tassā pana pita na nujāni, tasmā agāramajje yo ṭhitā
 vīsativassasahassāni komārabrahmacariyam caranti
 bhagavato desitam mahānidānasuttantam⁴ sutvā tam
 pariyāpiṇi, sā samaṇaguttādīhi attano bhaginīhi saddhim
 ramaṇīyam pariveṇam kāretvā buddhappamukhassa
 bhikkhusamghassa niyyādesi, evameva tāttha tatthabhave
 āyatanagatam ulāram puññakammam katvā sugatīsu yeva
 saṃsaritvā nibbatti. Saha tassā jātamattamhi tasmim pure
 khemo anosi, tasmā khemāti'ssā nāmam ahosi
 suvaṇṇavaṇṇā kañcanasannibhattacā. Sā vayappattā
 bimbisārarañño geham gatā satthari veḷuvane viharante,
 satthā kira rūpe dosam dassetīti rūpamadamattā hutvā
 mayhampi rūpe dosam dasseyyā'ti bhayena dasabalam
 dassanāya na gacchati.

¹ S. I, 162-piṭṭhe.

² Ap. II, 187-piṭṭhe.

³ Ap. II, 224- piṭṭhe.

⁴ D. II, 47- piṭṭhe.(Tam sadisam)

Rājā cintesi 'aham satthu aggupaṭṭhāko, mādisassa ca nāma ariyasāvakassa aggamaheṣī dasabalam dassanāya na gacchati, na me etaṃ ruccatī'ti. So kavīhi veḷuvanuyyānassa vaṇṇaṃ bandhāpetvā "khemāya deviyā savanūpacāre gāyathā"ti āha. Sā uyyānassa vaṇṇaṃ sutvā ganthukāmā hutvā rājānaṃ paṭipucchi. Rājā "uyyānaṃ gaccha, satthāraṃ pana adisvā āgantum na labhissī"ti āha. Sā rañño paṭivacanaṃ adatvāva maggaṃ paṭipajji. Rājā tāya saddhiṃ gacchante purise āha "sace devī uyyānato nivattamānā dasabalam passati, iccetaṃ kusalam. Sace na passati rājāṇāya naṃ dassethāti. Atha kho sā devī pubbaṇhasamayaṃ "bhagavā piṇḍāya pavittṭho'ti maññaṃ mānā gantvā uyyāne caritvā nivattanti dasabalam adisvāva gantum āraddhā, bhagavā pana tasmim divase piṇḍāya na pavittṭho taṃ anukammaṃ upādāya. Atha naṃ rājapurisā attano aruciyaṃ devim satthu santikaṃ nayimsu.

Satthā taṃ āgacchantim disvā iddhiyā ekaṃ devaccharāsadisam itthim nimminitvā tālavaṇṇaṃ gahetvā bījamānaṃ viya akāsi. Khemā devī taṃ disvā cintesi "manaṃ vataṃhi naṭṭhā, evarūpā nāma devaccharā paṭibhāgā itthiyo dasabalassa avidūre tiṭṭhanti, ahaṃ etāsaṃ paricārikāpi nappahomi, mānamadaṃ hi nissāya pāpacittassa vasena naṭṭhā"ti taṃ nimittaṃ gahetvā tameva itthim olokayamānā aṭṭhāsi. Athassā passantī yāva tathāgatassa adhiṭṭhānabalena sā itthī paṭhamamvayaṃ atikkamma majjhimavaye ṭhitā viya majjhimavayaṃ atikkamma pacchimavaye ṭhitā viya ca khaṇḍantaṃ palitakesā valittacā ahosi. Tato tassā passantī yāva saddhiṃ tālavaṇṇena parivattitvā paripati. Tato khemāpubbahetusampannattā tasmim ārammaṇe āpāthagate evaṃ cintesi 'evaṃvidhampi nāma sarīraṃ evarūpaṃ vipattim pāpuṇāti, mayhampi sarīraṃ evaṃ gatikaṃeva bhavissatī'ti. Atha'ssā cittācāraṃ ñatvā satthā—

Ye rāgarattā' nupatanti sotam

Sayaṃ kataṃ makkatāкова jālaṃ

Etampi chetvāna vajanti dhīrā

Anapekkhino kāmasukham pahayāti¹ gātha'māha.

Tato nam kallacittam ñatvā mahānidānasuttam² desesi. Desanāvasāne sotāpattiphale³ patiṭṭhitā rājānam anujānāpetvā pabbajitvā addhamāse atikkante padīpam oloketvā dīpodayañca bhedañca bhedañca disvā tasmim ārammaṇam katvā vipassanam vadḍhetvā arahattam pāpuṇi.

Anguttharaṭṭhakathāyam⁴ pana—

Sā gāthā pariyosāne ṭhitapade ṭhitāyeva saha paṭisambidāhi arahattam pāpuṇi. Agāramajjhe vacantena nāma arahattam pattena tam divasameva parinibbāyitabbam vā pabbajitabbam vā hoti, sā pana attano āyusañkhārānam pavattanabhāvam ñtvā attano pabbajjam anujānāpessāmīti satthāram vanditvā rājanivesanam gantvā rājānam anabhivādetvā aṭṭhāsi. Rājā ingīteneva aññāsi 'ariyadhammam patta bhavissatī'ti. Atha nam āha "devi gatānu kho satthu dassanāyā"ti. "Mahārāja tumhehi diṭṭhadassanam parittam, aham pana dasabalam sūriṭṭhamakāsim, pabbajjam me anujānāthā"ti. Rājā "sādhu devī"ti sampaticchitvā suvaṇṇasivikāya bhikkhunī upassayam upanetvā pabbājesi, atha'ssā khemātherī nāma gihibhāve ṭhatvā arahattam pattāti mahāpaññābhāvo pākaṭo ahosīti aññathā vuttam tam anguttaranikāyabhāṇaka mahātherānam matena samvaṇṇitanti veditabbam.

Athekadivasam therī toraṇavatthusmim⁵ raññā passenadinā kosalena puṭṭhe nipuṇe pañhe byākāsi, tam aṭṭhuppattim katvā satthā jetavenamahāvihāre ariyagaṇamajjhe nisinno bhikkhuniyo ṭhānantare ṭhapento-

¹ Dh. 63- piṭṭhe..

² D. II, 47- piṭṭhe. (Ap. II, 227- piṭṭhe. passitabbā).

³ Āturam asucim pūtintigāthāvasāne sotāpattiohalke patiṭṭhahīti. DhA. II, 340- piṭṭhe vuttam.

⁴ AA. I, 266- piṭṭhe.

⁵ S. III, 544- piṭṭhādīsu.

Etadaggaṃ bhikkhave mama sāvikanāṃ bhikkhunīnaṃ
mahāpaññānaṃ yadidaṃ khemāti¹ -

Khemātheriṃ mahāpaññānaṃ aggaṭṭhāne ṭhapesi.

Taṃ ekadivasāṃ aññatarasmim rukkhamūle
divāvihāraṃ nisinnaṃ māro pāpimā taruṇrūpena
upasaṅkamtivā kāmehi palobhento-

Daharā tvaṃ rūpavatī, ahmapi daharo yuvā

Pañcaṅgīkena turiyena, ehi kheme ramāseti².

gātha'māha.

Taṃ sutvā sā kāmesu sabbadhammesu ca attano
vīratābhāvaṃ tassa ca mārabhāvaṃ attābhinivesesu sattesu
attano thāmagataṃ appasādaṃ katakiccatañca pakāsentī -

Iminā pūtikāyena, āturena pabhaṅgunā

Aṭṭiyāmi harāyāmi, kāmataṇhā samūhatā

Sattisūlūpamā kāmā, khandhāsaṃ adhikuṭṭanā

Yaṃ tvaṃ kāmaraṭṭim brūsi, aratī dāni sā mama

Sabbattha vihatā nandī, tamokkhandho padālito

Evam jānāhi pāpima, nihato tvaṃasi antaka

Nakkhattāni namassantā, aggim paricaram vane

Yathābhuccamajānantā, bālā suddhimamaññatha

Ahañca kho namassantī, sambuddhaṃ purisuttamaṃ

Pamuttā sabbadukkhehi, satthu sāsana-kārikāti³.

Imā gāthāyo abhāsi.

Na kho khemātherī bhikkhunīnaṃ mahāpaññānaṃ
aggaṭṭhāne ṭhapitamattāva ahosi, atha kho sāriputtatthero
viya

¹ A. I, 26-piṭṭhe.

² Thig. 395- piṭṭhe. (ThigA.139)

³ A. I, 87- piṭṭhe.

Esā bhikkhave tulā etaṃ pamāṇaṃ mama sāvikanāṃ
bhikkhunīnaṃ, yadidaṃ khemā ca bhikkhunī uppalabaṇṇā
cātiādinā¹ bhagavatā thomitā ca ahosi.

Evam arahattaṃ patvā khemātherī attano
pubbakammaṃ saritvā somanassavasena pubbacariyaṃ
apadānaṃ pakāśenti padumuttaro nāma jinotiādi'māha.

291. Tattha upemi saraṇaṃ jinanti jitamāraṃ
bhagavantam saraṇaṃ iti gacchāmi bhajāmi sevāmīti attho.
Saraṇagamanavidhi aṭṭhakathāsu² vuttanayena veditabbo.

292. Bhojayim sahasāvakanti bhikkhu bhikkhunī-
sāvakehi saha yo vattatīti sahasāvako, taṃ sahasāvakaṃ
vināyakaṃ padumuttarasambuddhaṃ sattāhaṃ bhojesim.

293. Bhikkhunim etadaggamhi ṭhapesīti amitāṃ nāma
bhikkhunim etadaggaṃ bhikkhave mama sāvikanāṃ
bhikkhunīnaṃ yadidaṃ amitāti aggaṭṭhāne ṭhapesi.
Narasārathīti purisadhamme sāreti dametīti narasārathi
bhagavā.

294. Mudītāti³ āmoditā pāmojjena samannāgatā
kāraṇti puññasambhāraṃ. Taṃ ṭhānanti mahāpaññānaṃ
etadaggaṭṭhānantaraṃ. Paṇipaccāti pakārena nipacca
nipatitvā, nipajjitvāti attho, paṇīdahinti pakārena cittaṃ
ṭhapesim. Patthesinti attho.

295. Sijjhatam paṇidhīti tava paṇidhānaṃ sijjhatu
samijjhatu.

299. Yāma'maganti yāmaṃ nāma tatiyadevalokaṃ
agacchim.

300. Vāhasāti kāraṇā yaṃhaṃ deva jānāmi ayyānaṃ
vāhasātiādīsu⁴ viya. Tattha tattheva rājūnanti
tāvatiṃsādimhi tasmim tasmim devalike yeva devarājūnaṃ.

302. Nekakappesūti anekesu mahākappesu.

¹ Thig. 395- piṭṭhe. (ThigA. 139)

² DA. I, 205. MA. I, 136. AA. II, 17. Khuddaka, ṭṭha. 6. Piṭṭhādīsu.

³ ThagA. II, 528- piṭṭhe.

⁴ V. II, 206- piṭṭhe.

303. Cārudassanoti sucirampi passantānaṃ atittijanaṃ appaṭikkūlaṃ ramaṇīyaṃ cāru eva dassanaṃ assāti cārudassano. Sabbadhammavipassakoti sabbe dhamme yathābhūtaṃ vipassanto.

304. Upetvāti upasaṅkamitvā.

305. Yuttayogāti¹ sabbakālaṃ bhāvanānuyuttā. Bahussutāti pariyatti bāhusaccavasena bahussutā. Sīlādipaṭisaṃyuttasuttageyyādi bahum sutam etissāti bahussutā.

306. Paccayākāraḥkusalāti paccayadhammānaṃ hetā dīnaṃ paccayuppannadhammānaṃ hetupaccayādibhāvo paccayākāro, paṭiccasamuppādadhammo, tasmim kusalā chekāti attho. Catusaccavisāradāti dukkhādīsu catūsu saccesu nibbhayāpagabbhā, nipuṇacittakathikāti niouṇāsu sukhumāsu khandhāyatanadhātuvicitraddhammakathāsu chekā.

307. Abhibhomi tahiṃ aññeti tasmim tusitadevaloke aham aññe deve abhibhavisvā homi bhavāmi.

308. Medhāvinīti medhāsaṅkhātāya sammā bhāvitāya paññāya samannāgatā. Rūpavatīti rūpasampannā, abhirūpāti attho.

309. Tena kammena yogenāti brahmacariyādiārambhasaṅkhātena tena kusalakammena. Manaso piyāti manena piyāyitabbā.

310. Bhattāti sāmi gehapati. Vimāneti na maṃ kocīti yo koci mama sāmi mamaṃ na vimāneti anādaraṃ na karoti.

311. Brahmabandhūti brahmakule jātattā brāhmaṇānaṃ bandhu nātakoti brahmabandhu. Vadatam varoti mayam buddhāti vadantānaṃ antare uttamo.

312. Susamiddhakulappajāti suṭṭhu manisso pabhogasabbo pakaraṇehi samiddhe phīte kule jātā. Dhanañjānī-

¹ ThagA. II, 207- piṭṭhe.

sumedhā cāti saṃyuttanikāye¹ āgatā dhanañjānī nāma sotāpannā ariyasāvikā brāhmaṇī ca ariyasāvikā brāhmaṇī ca therīpadāne² āgatā sumedhā nāma arahantī therī ca.

314. Ahunti ahesuṃ. Aggatanti uttamabhāvaṃ.

315. Kassapoti kassapagotto bhagavā. Atha vā aneke manusse catūsu apāyesu apatamāne katvā pāti rakkhatīti kassapo niruttinayena tena vuttaṃ buddhavaṃsaṭṭhakathāyaṃ³ anekamanussapo kassapo nāma satthā loke udapādīti. Lokiyā pana ācariyā evampi saṃvaṇṇenti-tassa viccata majjāṃ, taṃ pivatīti kassapo, kassapassa apaccaṃ putto kassapoti⁴.

316. Mahesissāti mahante sīlasamādhīpaññāvimutti vimuttiñāṇadassanakkhandhe esī gavesīti mahesī, tassa mahesissa bhagavato. Narissaroti narānaṃ naresu vā issaro indo kāsirājā āsīti attho.

317. Tassāsiṃ jeṭṭhitā dhītāti ahaṃ tassa kāsirañño sattu dhītūsu sabbajeṭṭhikā samaṇī nāma dhītā ahoṣiṃ. Jinaggassāti aggassa uttamassa vijitamārassa kassapa-bhagavato dhammaṃ.

318. Anujāni na no tātota amhākaṃ pita kāsirājā amhākaṃ pabbajjāya na anujāni. Akanditāti analasā.

319. Komārabrahmacariyanti sāmikaṃ aggahetvā kumāribhāvato pabhūti caritabbaṃ brahmacariyaṃ. Sukhedhitāti sukkena edhitā, sukhasaṃvaḍḍhitāti attho. Buddhopaṭṭhānaniratāti kassapabuddhassa upaṭṭhāne niccaṃ ratā abhīratā.

320. Samaṇī samaṇaguttā cāti vuttā satta dhītaro amhākaṃ bhagavato kale yathākkamaṃ khemā uppalāṇṇā cāti satta puggalā jāyanti. Kuṇḍalāti kuṇḍkesā therī⁵

¹ S. I, 162-piṭṭhe.

² Ap. II, 187- piṭṭhe.

³ BvA. 307- piṭṭhe..

⁴ Kāśyapa- Kp-ṭ.

⁵ Ap. II, 240- piṭṭhe.

dhammadinnāti dhammadinnātherī¹. Visākhāti pubbārāma-mahāvihārassa dāyikā bhagavato aggupaṭṭhāyikā, tassā vatthu aṅguttaraṭṭhakathādīsu² itthārato āgataṃ.

322. Mahānidānasuttantanti³ sambuddhehi desitaṃ atigamvhirāṃ paṭiccasamuppāsapaṭisaṃyuttadhammadesa-nāṃ.

324. Sākalāyāti sānaṃ dhanānaṃ ākaraṭṭhānaṃ paṭiṭṭhānaṭṭhānaṃ sākālā nāma tissaṃ. Dayitāti rakkhitaṃ.

325. Saha me jātamattamhīti saheva mama vijātamatte, khemaṃ tamhī pure ahūti tasmim sākalanagare khemo anupadduto ahosiṃ.

326. Yobbananti yuvatī bhāvaṃ taruṇabhāvaṃ. Rūpalāvaññabhūsitāti ettha lavaṇassa bhāvo lāvaññaṃ, tena lāvaññaṃ manūññaṃ manoharena rūpena vibhūsitā alaṅkatā. Bimbisāroti⁴ bimbīti suvaṇṇaṃ, tasmā sārasuvaṇṇasādītāya bimbisāro, tassa.

327. Tassāhaṃ suppiyāti ahaṃ tassa rañño suṭṭhu-piyāyitabbā agganahesī āsiṃ. Rūpakelāyaneti rūpassa kelāyane mamāyanamhi ratā abhiratā. Rūpānaṃ dosavādītīti bhagavā rūpānaṃ dosaṃ vajjāvajjaṃ vadanasiḷo bhāsasilo iti manasikatvā. Na upesiṃ mahādayanti mahākāruṇikaṃ bhagavantaṃ ahaṃ na upagacchim.

328. Anuggahabuddhiyāti anuggahetukāmatāsaṅkhā-tāya buddhiyā ñṇena. Vaṇṇayitvāti thometvā. Gāmaketi gītaṃ gāyanti gāyakā, te. Gāpayi mamāti raja mamatthāya mama savanupacāre gāpayi gāyāpesi.

329. Yena puggalena rammaṃ ramaṇīyaṃ sugatālayaṃ sugatassa bhagavato ālayaṃ nilayaṃ nivāsaṭṭhānaṃ na diṭṭhaṃ na diṭṭhapubbaṃ, iti maññāma he mayanti he sādhaveva evaṃ mayaṃ maññāma jānāma.

¹ Ap. II, 247- piṭṭhe.

² AA. I, 311- piṭṭhe.

³ D. II, 47- piṭṭhe.

⁴ SnA. II, 169. UdA. 92- piṭṭhesu.

330. Narandanānandananti narehi ca anarehi ca nandanassa nanditabbassa bhagavato nandanam ariya-vihāravasena abhiramitaṭṭhānam. Sudiṭṭham nandananti tena puggalena nandā nāma dibbuyyānam suṭṭhu diṭṭham nāmahoti. Amarinda sunandananti amarānam devānam indassa sakkassa suṭṭhu devaccharāhi abhiramitaṭṭhānam iti maññāma he mayanti sambandho.

331. Mahītalantī bhūmitalam manussalokam. Na tappanti suvimhitāti ativiya acchariyabbhutacittā uyyānadassanamhi na suhitabhāvam karonti.

332. Rājapuññenāti raṭṭhissarassa bimbisārarañño puññasambhārena. Bhūsīanti vibhūsitam alaṅkatam. Ko vattāti kīdiso nāma kābyavidū vattim samattho guṇsañcayanti veḷuvanassa guṇsamūham.

333. Vanasamiddhanti veḷuvanassa samiddhasūcakam. Sotamanoharanti sotadvārānusāram manam harati. Tosetībhi sotamanoharam tam gītasaddam sutvā. Tamuyyānanti tam veḷuvanuyyānam.

334. Dassanāya samussukkanti rajā mama saddanatthāya dassetum sayameva ussukkanto ussahanto pesesi.

335. Gaccha passāti gacchāhi gantvā passāhi. Mahābhogeti ālapanapadam. Nettarasāyananti nettānam cakkhūnam rasam assādam pavattetīti nettarasāyatanam, atha vā nettānam cakkhudvārikacittānam rasāyanabhesajjasadisam veḷuvanam. Bhātīti dīppati. Sugatābhānurañjīanti sugatassa bhagavato ābhāhi chabbaṇṇarasmīhi cittakārehi cittapaṭam punappunam rañjītam viya anurañjītam.

336. Gīribbajapuruttamanti¹ samantā pabbataparikkhitam vajasadisam hutvā tiṭṭhatīti giribbajanti evam laddhanāmam uttamam rājagahanagaram. Tadāyevāti puṇḍāya tasmim pavisanakāle eva. Vanam

¹ Sd-ṭ. 3. 231- piṭṭhe.

daṭṭhumu'pāgaminti bhagavantam apassitukāmā uyyānam
eva daṭṭhum upāgamim.

337. Phullavipinanti sabbapāliphullam veḷuva-
nuyyānam. Nānābhamarakūjianti nānāvidhehi bhamarehi
vikūjitam. Kokilāgīta sahianti kokilasakuṇehi manuñṇam
gīyitehi saddehi sahapavattam. Mayūragāṇanaccīnti
nānāvidhehi mayūrasamūhehi tatta tattha ṭhāne
naccamānam jātanaccanam vā.

338. Appasaddanti vacanasaddena appasaddam.
Anākiṇṇanti visabhāgehi appākiṇṇam. Yogīvaravirājianti
seṭṭhayogīhi visesena rājamānam dibbamānam jātavirājanam
vā.

339. Saphala nayananti mama cakkhu dassanena
saphalam saattham iti aham amañṇissam. Yuttanti
bhāvanānuyuttam. Vicintayinti ayoniso cintesim.

340. Ṭhito'yaṁ navayobbaneti abhinavataruṇaye ṭhito
ayaṁ bhikkhu. Vasantamiva kantena, rūpena ca samanvitoti
rucitena manuñṇena rūpena samannāgato īdise vane vasanto
vatāti attho.

341. Hitvā visayajam ratinti pañcakāmaguṇapaṭisam-
yutte rūpādiārammaṇe jātam abhiratim vijahitvā.

342. Jiṇṇenāti jiṇṇapuggalena mahallakena. Subhad-
dako ativiya sundaro ayaṁ dhammo caritabbo nanūti
amañṇissam.

343. Suñṇakanti veditvānāti bhikkhācāraavelattā gandha-
kuṭigeham jinato suñṇam iti mañṇitvā. Jinālayanti jinassa
bhagavato ālayam nivāsathānam gandhageham
catuvijjātikagandhehi ca añṇehi kusumādīgandhehi ca
paribhāvitam bhagavato phalasamāpattisamāpajjanādivasena
valañjitakuṭim. Upetvāti upasaṅkamitvā. Jina'maddakkhanti
jinam bhagavantam addasam. Udayantaṁva bhākaranti
puratthimadisato udayācalato uggacchamānam sūriyam
addasam iva chabbaṇṇarasmīhi virocamānam jinam
addakkhanti sambandho.

344. Ekakam sukha'māsīnanti gandhakuṭiyam ekakam
sukham nisīdamānam. Bījamānam varittiyāti kaddhiyā

nimmitāya devaccharāsadisāya uttamitthiyā tālavaṇṭam gahetvā vījiyamānam. Nāyam lūkho narāsabhoti seṭṭhamanusso ayam bhagavā hīno na bhavyeyyāti vicintesim.

345. Sā kaññāti bhagavatā iddhiyā nimmitā devaccharāsadisā sā yuvatī. Kanakābhāsāti suvaṇṇavaṇṇā. Padumānanalocanāti padumapupphamukhā padumapupphanettā ca. Bimboṭṭhīti bimbikāphalam viya oṭṭhā lohitāni dantāvaraṇāni yassāti bimboṭṭhī. Kundadasanāti māghyapuppham viya odātā dasanā dantā yassāti kundadasanā. Manonettarasāyanāti manaso cakkhūnañca rasam assādam pavattetīti manonettarasāyanā. Manodvārikacakkhudvārikacittānam vā rasāyanabhesajjasadisā.

346. Hemadoṇasasavanāti¹ suvaṇṇadoṇasamānāni sotāni yassāti hemadoṇasasavanā. Kalikākārasutthanīti sampati vikasamānamakulassa saṇṭhānam viya sundarā thanā yassāti kalikākārasutthanī. Vedimajjhāva-sussoṇīti vedikāya majjhā iva majjhe tanukavasena sundarā soṇī kaṭiyassāti sussoṇī. Rambhorūti kadalikkhandho viya sobhanā ūrū satthī yassāti rambhorū. Cārubhūsanāti manuññālaṅkārehi alaṅkatā.

347. Rattamśakūpasambyānāti ratta amśaka upasambyānāti padacchedo. Tattha rattanti lohitaṃ. Amśakanti amse ajjhottahritvā valaṅjitaṃ alaṅkatavattham. Upasambyānanti² amśakassa heṭṭhā pārūpitvā nivasitabbam antariyavattham³. Rattam amśakañca upasambyānañca yassāti rattamśakūpasambyānā. Nīlamatṭhanivāsanāti nīlavaṇṇam matṭham siniddham nivāsanam yassanti nīlamatṭhanivāsanā. Atappaneyyarūpenāti tappetum pīṇetum asakkuṇeyyena rūpasanṭhānena saha. Hāsabhāvasamanvitāti vilāsādibhāvakiriyāhi samannāgatā.

348. Aho ya'mabhirūpinīti abhirūpavatī ayam kaññā aho acchariyā. Mayā'nena nettenāti iminā cakkhunā mayā.

¹ Hemadolāsasavanā (bahūsu).

² Upasamjhāna=(Willam).

³ Antariyopasambyāna (Amr.).

349. Tato tasmim acchariyabbhutacitte vattamāna-pakkheyeva. Jarābhibhūtāti bhagavato adhiṭṭhānabalena jarāsbhāvena pīlitā. Sāti bhagavatā nimmitā sā kaññā. Vivaṇṇāti virūpaṃ vaṇṇaṃ yassāti vivaṇṇā. Vikatānanāti¹ abhirūpato virūpaṃ gataṃ ānanaṃ mukhaṃ yassāti vikatānanā. Bhinnadantāti bhinnā chinnā parigalitā dantā yassāti bhinnadantā. Setasirāti palitakesatāya odātasīsā. Salālā vadanā'sucīti kheḷena saha asuci parikilinnaṃ vadanam mukhaṃ yassāti salālā vadanā'suci.

350. Saṃkhittakaṇṇāti saṃkucitā kaṇṇā saddaggahā yassāti saṃkhittakaṇṇā. Setakkhīti odātāni cakkhūni yassāti setakkhī. Lambāsubhāpayodharāti byālabhā pabhinna asubhā payodharā thanā yassāti lambāsubhāpayodharā. Valivittasabbaṅgīti vali sithilaṃ cammaṃ vividhākārena tharitaṃ santharitaṃ sabbesu aṅgapaccaṅgesu yassāti valivittasabbaṅgī. Sirāvitadehinīti dhamanisanthatagattā pariyādinnaṃsalohitattā sirājāleneva santharitagattā.

351. Nataṅgāti gīvaṭṭhikaṭṭhīnaṃ onataṃ aṅgaṃ yassāti nataṅgā. Daṇḍadutiyaṃ daṇḍena vinā gantum asakkuṇeyyatāya daṇḍo kattaradaṇḍo eva dutiyo sahāyo yassāti daṇḍadutiyaṃ. Upphāsulikatāti oluggaviluggaphāsuka-bhāvo. Kisāti appamaṃsalohitatāya tanukā. Pavedhamānāti tesu tesu iriyāpathesu pakārena kampamānā. Patitā nissasanti muhumaṃ muhanti tasmim khaṇeyeva sīghaṃ sīghaṃ assasanti passasanti ca tālavaṇṇena bijitum asakkonti papatitā maraṇantikadukkhaṃ vedayanti sayitā. Maritvā anukkamena uddhumā takādibhāvaṃ patvā yāva atṭhimattāvasānaṃ katvā² iddhibalena bhagavā dессesi.

352. Tatoti tadā. Abbhutoti abbhutapubbo. Dhiratthu rūpaṃ asucinti jegucchanīyaṃ idaṃ rūpaṃ dhī atthu nindāmi garahāmīti attho. Ramante yattha bālisāti ettha

¹ Vikatānanāti pāṭṭho, ThigA. 137- piṭṭhe.

² DhA. II, 339-piṭṭhe.

bāliṃ vuddhiṃ siṇanti siyentīti¹ bālisā, bālittiyo yattha yādise rūpe abhīramanti.

353. Udaggacittoti odagyapītivasena udaggamānaso. Abhāsathāti avoca.

354. Āturanti² nānappakārehi dukkhehi abhiñham paṭipīḷitam. Sabbakālam vā iriyāpathantarādīhi pariha-ritabbatāya niccam gilānam. Asucinti sucirahitam jeguccham paṭikkūlam. Putinti duggandham. Passāti sabhāvato olokehi. Khemeti bhagavā khemādeviṃ ālapati. Samussa-
yanti sarīram uggharantanti uddham vaṇehi ca mukhehi ca cakkhu sota ghāna chiddehī ca asuciṃ savantam. Paggharantanti adhovaṇamukhehi ca aṅgajātehi ca samantato lomakūpehi ca asuciṃ savantam. Bālānam abhinanditanti bālehi andhaputhujjanehi diṭṭhi-
tañhābhīnandanāhi aham mamanti abhinivissa nanditam.

355. Asubhāyāti³ asubhānupassānāya. Cittam bhāvehi ekaggam susamāhitanti attano cittavikkhepābhāvena ekaggam ārammaṇesu susamāhitam appitam katvā bhāvehi tava asubhānupassanam sukaram akkhāmīti. Sati kāyagatā tyatthūti vuttakāyagatāsatibhāvanā tayā bhāvitā bahulīkatā hotu. Nibbidā bahulā bhavāti attano attabhāve sabbasmim ca nāmarūpe nibbindabahulā hohi.

356. Yathā pana nibbinditabbam, tam dassetum "yathā idan"tiādi vuttam. Tattha yathā idam tathā etanti⁴ yathā idam tava sarīram saṅkhātam asubham āyuusmāviññāṇam anupagamā nānāvidham māyopamam kiriyaṃ dasseti, tathā eva etam matasarīram pubbe tesam dhammānam anupagamā ahosi.

Yathā etam etarahi matasarīram tesam dhammānam apagamā na kiñci kiriyaṃ dasseti, tathā idam tava sarīrampi tesam dhammānam apagamā nassatevāti. Yathā ca idam tava

¹ Kp-ṭ. passitabbam.

² ThagA. II, 92. 292-piṭṭhesu

³ ThagA. II, 526-piṭṭhe.

⁴ ThagA. II, 93-piṭṭhe.

saññam etarahi susāne na matam na sayitam, na uddhumātakādibhāvam upagatam. Tathā etam etarahi matasaññampi pubbe ahosi. Yathā panetam etarahi matasaññam susāne sayitam idha uddhumātakādibhāvam upagatam, tathā idam tava saññam asuci duggandham jeguccham paṭikūlam aniccam dukkham anattā, tathā etam matasaññampi. Yathā vā etam matasaññam asuciādisabhāvañceva aniccādisabhāvañca, tathā idam tava saññampi. Ajjhatañca bahiddhā ca kāyete attano ajjhattam saññe ca bahiddhā parapuggalānam saññe ca. Chandam virājayāti tañhāchandam virāgasāṅkhātena maggena pajahāti.

357. Animittañca bhāvehīti¹ niccanimittādīnam ugghātanena visesato aniccānupassanam vaḍḍhehi. Mānānusaya'mujjahāti tam bhāvanto maggapaṭipāṭiyā aggamaggādhigamena mānānusayam samucchindāhi. Tato mānābhisamayāti tasmā mānassa dassanābhisamayā ceva pahānābhisamayā ca. Upasantāti sabbaso rāgādīnam santatāya upasantā carissasi viharissasīti attho.

358. Ye rāgarattā'nupatanti sotam sayam katanti² ye sattā kilesakāmehi rattā dosaduṭṭhā moghamūḷhā ca sayam katam tañhāsotam anupatanti, te tam samatikkamitum na sakkonti, evam duratikkamam. Makkaṭova jālanti yathā nāma makkaṭako suttaajālam katvā majjhe ṭhāne nābhimandaḍḍale nipanno pariyaṇte patitam paṭaṅgam vā makkhikam vā vegena gantvā vijjhātvā tassa rasam pivātvā puna gantvā tasmim yeva ṭhāne nipajjati. Etampi chetvāna vajanti dhīrāti paṇḍitā ekam kilesabandhanam chinditvā gacchanti. Anapekkhino kāmasukam pahāyāti anapekkhakā nirālayā hutvā arahattamaggena vatthukāmesu assādam kilesakāmasukham pajahitvā vajanti.

359. Tatoti pacchā. Kallitacittanti³ jātakallamānasam kammaniyacittam, heṭṭhā hi pavattitadhammadesanāya assa-

¹ ThagA. II, 526-piṭṭhe.

² DhA. II, 340-piṭṭhe.

³ VvA. 198-piṭṭhe.

ddhiyādīnam cittadosānam vigatattā uparidesanāya bhājana-
bhāvūpagamanena kammakkhamacittam bhāvanākammassa
yoggacittantī attho. Mahānidānam desesi, suttantam¹
vinayāya meti sabbabuddhehi desitam atigambhīram
paṭiccasamuppādapāṭisaṃyuttadhammadesanam mama
vinayanatthāya damanatthāya bhagavā desesi.

360. Pubbasañña'manussarinti dhammasuṇanato
pubbe sallakkhitam vipallāsasaññam anussarim sammappa-
dhānavīriyavasena āyatim nuppādessāmīti punappunam
sarim. Thītāva'ham santūhi aham thitā eva samānā.
Dhammacakkhunti² brahmāyusutte³ tiṇṇam maggānam,
cūḷarāhulovāde⁴ āsavakkhayassetam nāmam. Upālisutte⁵
sotāpattimaggassa nāmam. Idhāpi sotāpattimaggo adhippe-
to. Visodhayinti visuddham katvā paṭilabhim.

361. Accayam desanatthāyāti aparādham pakāsanatthā-
ya.

362. Namo teti tuyham namo namāmi. Sabbadassāvīti
samantacakkhu vuccati sabbaññutaññāṇam. Teneva
samantacakkhunā sabbassa saṅkhatāsaṅkhata dhammassa
dassanato sabbadassāvī.

Vuttañhetam paṭisambhidāmagganiddesesu -

Na tassa adiṭṭhamidhatthi kiñci

atho aviññāta'majānitabbam

Sabbam abhiññāsi yadatthi kiñci

tathāgato tena samantacakkhūti. ⁶

Karuṇākarāti āditto lokasannivāsoti passantānam
buddhānam bhagavantānam sattesu mahākaruṇā okkamatīti
ādinā⁷ vuttāya mahākaruṇāya paṭiṭṭha bhagavāti ālapati.

¹ D. II, 47-piṭṭhe.

² MA. III, 65-piṭṭhe.

³ M. II, 347- piṭṭhe.

⁴ M. III, 327- piṭṭhe.

⁵ M. II, 43- piṭṭhe.

⁶ Nd1. 280. Nd2. 93. Ps. 127- piṭṭhādīsu.

⁷ Ps. 121- piṭṭhe.

Amataṃdadāti amataṃ nibbānaṃ dadātīti amataṃdado,
bho amataṃdada iti ālapati.

363. Dīṭṭhigahanapakkhantāti tiṇagahana vanagahana
pabbatagahanāni viya dīṭṭhiyeva duratikkamanatṭhena
dīṭṭhigahanaṃ, taṃ anupavisantā. Kāmarāgavimohitāti
kāmarāgena ativiya saṃmūḷhā. Tayā sammā upāyena vinītāti
tayā bhagavatā suṭṭhu sukusalānayaṇa damitā. Vinaye ratāti
idāni bhagavato sāsane abhiraṭā amhīti attho.

364. Adassanena vibhogā, tādīsānaṃ mahesinanti
bhagavā pañcahā'kārehi tādītiādīnā niddese¹ vuttanayaṇa
tādiguṇena samannāgatānaṃ adassanato dhammassa-
vanābhāvā pāramisaṅkhātapuññasambhārabhogavirahitā
dukkhitā sattā.

365. Lokasaraṇanti sattalokassa nāthaṃ. Araṇanti
raṇanti etehīti raṇā yehi abhibhūtā sattā nānappakārehi
kandanti paridevanti², tesāṃ rāgādīnaṃ etaṃ adhivacanaṃ,
natthi raṇā etassāti araṇo, taṃ. Maraṇantaganti maraṇassa
antabhūtaṃ nibbānaṃ ārammaṇakaraṇavasena gacchatīti
maraṇantago, taṃ. Maraṇantagūtipi pāṭho, so yeva'ttho.
Nāddasāmi adūratṭhanti adūratṭhāne veḷuvanuyyāne tiṭṭhatīti
adūratṭho. Taṃ bhagavantaṃ na passāmīti atho.
Ta'maccayanti taṃ aparādhaṃ.

366. Mahāhitanti mahantehi hitehi samannāgataṃ.
Varadadanti varaṃ uttamaṃ nibbānaṃ dadātīti varadado,
taṃ. Visaṅkitāti vipallāsena sallakkhitā. Nopesinti na
upasaṅkamim.

367. Madhuranigghosoti mañjusaddo, madhuragga-
haṇena vissatṭhādi saddāpi gahetabbā upalakkhaṇanayaṇa.
Niddesādīsu³

Hi —

¹ Nd1. 88. 365- piṭṭhesu.

² Nd1. 353. D. II, 171. M. II, 340- piṭṭhesu.

³ ibid.

Atṭhaṅgasamannāgato kho pana tassa bhagavato mukhato ghoso niccharati visatṭho ca viññeyyo ca mañju ca savanīyo ca bindu ca avisārī ca gambhiro ca ninnādī ca. Yathā parisam kho pana so bhagavā sarena viññāpeti, na assa bahiddhā parisāya ghoso niccharati, brahmassarō kho pana so bhagavā karavīka bhāṇīti vuttam. Avoca tiṭṭha khemeti bhoti kheme¹ tava aparādhō tiṭṭhatu, tava aparādham mayam khamāmāti adhippāyo. Iti avocāti sambandho. Siñcanto amatena manti amatodakena abhisiñcanto viya mahākaruṇāvasena mamam avoca.

368. Paṇamyāti sakkaccam namitvā sirasā vanditvā. Narapatinti bimbīsārārājānam.

369. Cintito ya'marindamāti bho arindama² arīnam damanasīla, rammam veḷuvanam yenāti gītagāthāhi bhagavato santikam gamanatthāya ayam upāyo nayo te tayā sammā cintito. Vanadassanakāmāyāti veḷuvanam daṭṭhukāmāya mayā. Diṭṭho nibbānatho munīti nittanho muni bhagavā diṭṭho.

370. Teti tuyham. Rūpe'hanti rūpasmim aham. Nibbinā munivāṇināti munino bhagavato vāṇinā dhammadesanāya rūpasmim nibbindā hutvā.

371. Añjalim paggahetvānāti dhammagarubhāvena añjalim paggahetvā. Tadāha sa mahīpatīti tasmim kāle so bimbisāro rājā āha.

372. Addhamāse upaṭṭhiteti pabbajitadivasato panna-rasamadivase³ upaṭṭhite sati. Dīpodayañca bhedañcāti telapadīpassa santativasena jālānam udayañca uppādañca jalitvā bhedanam ca bhaṅgam ca disvā.

373. Paccayākāra-kovidāti paṭiccasamuppāde kusalā. Khemātherī hi vipassībhagavato kāle ca kassapabhagavato kāle ca mahānidānādīgambhīrasuttantam pariyāpuṇitvā paññāsamvattanikakammam paricayam akāsim, tasmā

¹ Nd1. 353. D. II, 171. M. II, 340- piṭṭhesu.

² PvA. 235-piṭṭhe.

³ Ps. 383- piṭṭhe.

paṭiccasamuppāde nāṇaṃ otāretvā kāmoghādicaturo oghe atikkamitvā arahattaṃ pāpuṇim.

374. Iddhīsūti katamā dasa iddhiyo adhiṭṭhā-nāiddhītiādinā paṭisambhidāmagge¹ vuttāsu dasasu iddhīsu adhiṭṭhāna vikubbana manomayiddhīsu.

377. Visuddhīsūti sīlavisuddhi cittavissuddhityādīsu sattu visuddhīsu. Tāsaṃ attho visuddhimagge² vuttanayena veditabbo, kathāvatthuvisāradāti appicchatādīni³ dasa vivaṭṭanissitāya kathāya vatthubhūtāni kāraṇāni tesu visāradā nibbhayā chekā. Dasayimāni bhikkhave kathāvatthūni. Katamāni dasa? Appicchakathātiādinā⁴ aṅguttare vitthārena bhagavatā desitāni. Abhidhammanaya-ññūti abhidhammanayena jānātīti abhidhammanayaññū.

378. Torāṇavatthusminti torāṇavatthunāmake gāme. Pāliyaṃ⁵hi—

Tena kho pana samayena khemā bhikkhunī kosalesu cārikaṃ caramānā antarā ca sāvattim antarā ca sāketam torāṇavatthusmim vāsam upagatā hotīti āgataṃ.

Raṇṇā kosalasāmināti kosalaratṭhissarena passenadinā nāma rājīnā. Pucchitā nipuṇe pañheti "kinnu kho ayye hoti tathāgato paraṃ maraṇā"ti ādike⁶ sukhume pañhāni puṭṭhā. Yathātathanti "abyākataṃ kho etaṃ mahārāja hoti tathāgato paraṃ maraṇā"tiādinā yathābhūtaṃ.

379. Tadā sa rājāti tato pacchā so kosalarājā. Sugataṃ upasaṅkamma pucchathāti bhagavantaṃ upasaṅkamitvā puna apucchi. Pāliyaṃ hi--

Atha kho rājā passenadi kosalo aparena samayena yena bhagavāti⁷ ādinā vitthārato āgataṃ.

¹ Ps. 383-piṭṭhe.

² Vsm. II, 222-piṭṭhādīsu.

³ Nd1. 285- piṭṭhe.

⁴ A. III, 359-piṭṭhe.

⁵ S. II, 544- piṭṭhe.

⁶ S. II, 545-piṭṭhe.

⁷ S. II, 547-piṭṭhe.

Tatheva buddho byākāsīti abyākatam kho etam mahārāja hoti tathāgato param maraṇātiādinā tathā eva bhagavā vissajjesi. Imesam pañhānam attho cūḷamālukyāsutte¹ vuttanayena veditabbo. Yathā te byākatā mayāti mayā tassa rañño byākatā yathā. Etadagge ṭhapesi manti etadaggaṃ bhikkhave mama sāvikanam bhikkhunīnam mahāpaññānam yadidaṃ khemāti² maṃ mahāpaññānam aggaṭṭhāne ṭhapesi.

8. Khemātheriyā apadānavañṇanā samattā.

9. Uppalavañṇātherī Apadānavañṇanā

Bhikkhunī uppalavañṇātiādi³ uppalavañṇā theriyā apadānam. Ayam hi ito kappasatasahassa matthake padumuttarassa bhagavato kāle haṃsavatī nagare kulagehe nibbattitvā viññutam patvā mahājanena saddhim satthu santikaṃ gantvā dhammaṃ suṇantī satthāraṃ jakam bhikkhunim iddhimantānam aggaṭṭhāne ṭhapentam disvā sattāham buddhappamukhassa bhikkhusamghassa mahādānam datvā tam ṭhānantaram patthesi. Sā yāvajīvam kusalam katvā devamanussesu saṃsarantī kassapabuddhakāle bārāṇasinagare kikissa kāsirañño gehe paṭisandhim gahetvā sattannaṃ bhaginīnam abbhantarā hutvā vīsativassa saḥassāni brahmacariyam caritvā bhukkhusaṃghassa pariveṇam katvā devaloke nibbattā.

Atīte⁴ sivratthe ariṭṭhapuranagare sivināma rājārajjaṃ kāresi. Bodhisatto tassa aggamaheṣiyā icchismim nibbatti, "sivikumāro" tvevassa nāmaṃ karimsu. Senāpatissapi putto jāyi. "Abhipāraṇo" tissa nāmaṃ karimsu. Te ubhopi sahāyā

¹ M. II, 89- piṭṭhādīsu.

² A. I, 26- piṭṭhe.

³ Thig. 190-piṭṭhe. AA. I, 266-piṭṭhesa

⁴ JA. V. 221-piṭṭhe.

huvā abhivaḍḍhantā soḷasavassikā huvā takkasilaṃ gantvā sippaṃ uggaṇhitvā āgamiṃsu. Rājā puttassa rajjaṃ adāsi. Sopi abhipāraḥkaṃ senāpatiṭṭhāne ṭhapetvā dhammena rajjaṃ kāresi. Sā tato cutā tasmim̐yeva nagara tiriṭivacchassa nāma asīti koṭivibhavassa seṭṭhino dhītā nibbatti uttamarūpadharā sobhaggappattā subhalakkhaṇena samannāgatā, tassānamaggahaṇadivassikakāle atikkanta mānusavaṇṇā devaccharā viya abhirūpā dassanīyā pāsādikā paramāya vaṇṇapokkharatāya samannāgatā ahosi.

Kassa¹ pana kammaṃsa nissandena sā evaṃ abhirūpā ahosīti? Rattavatthadānassanissandenāti. Sā kira atīte bārāṇasiyaṃ daliddakule nibbattitvā ussavadivase puññasampannā itthiyo kusumbharattavatthaṃ nivāsetvā alaṅkatā kīḷantiyo disvā tādisaṃ vatthaṃ nivāsetvā kīḷitukāmā huvā mātāpitūnaṃ ārocetvā tehi "Amma mayaṃ daliddā, kuto no evarūpaṃ vatthan"ti vutte "Tena hi ekasmiṃ aḍḍhakule bhaṭṭiṃ kātuṃ anujānātha, te mama guṇaṃ ñatvā dassantī"ti vatvā tehi anuññātā ekaṃ kulaṃ upasaṅkamitvā "kusumbharattavatthena bhaṭṭiṃ karomī"ti āha. Athanaṃ tīṇi saṃvaccharāṇi kammaṃ kate 'tava guṇaṃ ñatvā dassāmā'ti vadiṃsu. Sā 'sādhū'ti paṭissuṇitvā kammaṃ paṭipajji. Te tassā guṇaṃ ñatvā aparipuṇṇesuyeva tīsu saṃvaccharesu tassā ghanakusumbharattavatthena saddhiṃ aññampi vatthaṃ datvā 'tava sahāyikāhi saddhiṃ gantvā nhatvā nivāsehī'ti taṃ pesayim̐su. Sā sahāyikāyo ādāya gantvā maṭṭhaṃ pītavatthaṃ nadītīre ṭhapetvā nhāyi.

Tasmiṃ khaṇe² eko kassapadasabalassa khīṇāsa-vasāvako acchinna-cīvaro sākhābhaṅgaṃ nivāsetvā ca pārūpitvā ca taṃ padesaṃ pāpuṇi. Sā taṃ disvā 'ayaṃ bhadanto acchinna-cīvaro bhavissati, pubbepi adinnabhāvena me nivāsanadullabhaṃ jāta'nti taṃ vatthaṃ dvidhā phāletvā 'ekaṃ koṭṭhāsaṃ ayyassa dassāmī'ti cintetvā uttaritvā attano nivāsaṃ nivāsetvā 'tiṭṭhatha bhante'ti vatvā therāṃ

¹ JA. V, 222-piṭṭhe

² JA. V, 223- piṭṭhe.

vanditvā pītavatttham majjhe phāletvā tassekam koṭṭhāsam adāsi. So ekamante paṭicchanne ṭhatvā sākhābhaṅgam chaḍḍetvā tassekam kaṇṇam nivāsetvā ekam pārupitvā nikkhami. Athassa arahato vatthobhāsenā sakalasaṇīram taruṇasūriyo viya ekobhāsam ahosi. Sā tam disvā mayham ayyo paṭhamam na sobhati, idāni taruṇasūriyo viya virocati, idampi etasseva dassāmī'ti dutiyampi koṭṭhāsam datvā 'bhante aham bhava bhava vicaranti uttamarūpadharā bhaveyyam, disvā mam koci puriso sakabhāvena saṇṭhātum mā asakkhi, mayā abhirūpatarā nāma aññā mā hotū'ti patthanam paṭṭhapesi. Theropi anumodanam katvā pakkāmi.

Sā tato cutā sivratthe¹ ariṭṭhapuranagare tiriṭivacchassa nāma asītikoṭivibhavassa seṭṭhino dhītā nibbatti uttamarūpadharā sobhaggapattā subhalakkhaṇena samannāgatā, tassā nāmaggaḥaṇadivase Ummādanṭī² nāmam karimṣu. Tadā sīvi nāma rājā rajjam kāresi. Bodhisatto tassa aggamahesiyā kucchismim nibbatti. Sivikumāro tveva'ssa nāmam karimṣu. Senāpatissapi putto jāyi, abhipārako ti'ssa nāmam karimṣu. Te ubhopi sahāyā hutvā abhivaḍḍhantā soḷasavassikā hutvā takkasīlam gantvā sippam uggaṇhitvā āgamimṣu. Rājā puttassa rajjam adāsi. Sopi abhipārakam senāpatiṭṭhāne ṭhapetvā dhammena rajjam kāresi. Ummādanṭīpi soḷasavassikakāle atikkantamānusavaṇṇā devaccharā viya abhirūpā dassanīyā pāsādikā paramāya vaṇṇapokkharatāya samannāgatā ahosi. Ye ye puthujjanā tam passantī, te te sakabhāvena saṇṭhātum asakkontā surāpāna madamattā viya kilesamadena mattā hutvā satim paccupaṭṭhāpetum samatthā nāma nā'hesum.

Atha'ssā pitā tiriṭivaccho rājānam upasaṅkamitvā "deva mama gehe itthiratanam uppannam, rañño va anucchavikam, lakkhaṇapāṭhake brāhmaṇe pesetvā tam vīmaṃsāpetvā yathārucci karohī"ti āha. Rājā 'sādhū'ti vatvā brāhmaṇe

¹ JA. V, 221; Ap. II, 233- piṭṭhe. 438-gāthā passitabbā.

² Unnādayanti - sakkata, piṭaka.

pesesi. Te seṭṭhigeham gantvā katasakkārasammānā pāyāsaṃ paribhuñjimsu. Tasmim̐ khaṇe ummādanti sabbālaṅkārapaṭimaṇḍitā tesam̐ santikaṃ agamāsi. Te taṃ disvā satim̐ paccupaṭṭhāpetum̐ asakkontā kilesamadamattā hutvā attano vippakatabhojanabhāvaṃ na jānim̐su. Ekacce ālopaṃ gahetvā bhuñjissāmāti saññāya sīse ṭhapesum̐. Ekacce upakacchantare khipim̐su. Ekacce bhittim̐ paharim̐su. Sabbeva ummattakā ahesum̐. Sā te disvā 'ime kira mama lakkhaṇaṃ vīmaṃsissanti, gīvāyane gahetvā nīharathā'ti nīharāpesi. Te maṅkabhūtā rājanivesanaṃ gantvā ummādantiyā kuddhā "Deva sā itthī kālakaṇṇī, na tumhākaṃ anucchavikā"ti vadim̐su, rājā kālakaṇṇī kirāti na taṃ āṇāpesi. Sā taṃ pavattim̐ sutvā "ahaṃ kira kālakaṇṇīti raññā na gahitā, kālakaṇṇīyo nāma na evarūpā hontī"ti vatvā "tāta sace pana taṃ rājānaṃ passissāmi, jānissāmī"ti tasmim̐ āghātaṃ bandhi. Atha naṃ pitā abhipārakassa adāsi. Sā tassa piyā ahosi manāpā. Arahato kira kusumbharattapītavattadānassa nissandena sā evaṃ abhirūpā ahosīti.

Atha¹ tasmim̐ nagare kattikachanaṃ ghosayim̐su, kattikapuṇṇamāyaṃ nagaraṃ sajjayim̐su. Abhipārako attano ārakkaṭṭhānaṃ gacchanto taṃ āmantetvā "bhadde ummādanti ajja kattikarattivāro chaṇo, rājā nagaraṃ padaakkhiṇaṃ karonto paṭhamaṃ imaṃ gehadvāraṃ āgamissati, mā kho tassa attānaṃ dassesi, sopi taṃ disvā satim̐ upaṭṭhāpetum̐ na sakkhissatī"ti āha. Sā "gaccha tvaṃ sāmi, ahaṃ jānissāmī"ti sampatiṇṇhitvā tasmim̐ gate dāsim̐ āṇāpesi "rañño imaṃ gehadvāraṃ āgatakāle mayhaṃ āroceyyāsī"ti. Atha sūriye atthaṅgate uggate puṇṇacande devanagare viya nagare alaṅkate sabbadisāsu dīpesu jalitesu rājā sabbālaṅkārapaṭimaṇḍito ājaññarathavaragato amaccagaṇaparivuto mahantena yasena nagaraṃ padaakkhiṇaṃ karonto paṭhama'meva abhipārakassa gehadvāraṃ agamāsi. Taṃ pana gehaṃ manosilāvaṇṇapākāraparikkhitaṃ

¹ JA. V, 223-piṭṭhe.

alaṅkatadvāraṭṭalakaṃ sobhaggaṭṭaṃ pāsādikaṃ. Tasmim̐
khaṇe dāsī ummādantiyā ārocesi. Sā pupphasamuggaṃ
gāhāpetvā kinnarilīlāya vātapānaṃ nissāya ṭhitā rañño
pupphāni khipi. So taṃ ulloketvā kilesamadamatto satim̐
upaṭṭhāpetum̐ asakkonto 'abhipārakasse'taṃ geha'nti sañjā-
nitumpi nā'sakkhi. Arahato kusumbharattapītavattadāna-
kāle yathāpatthitaṃ sā evarūpā abhirūpā ahosi.
Vitthāravatthu jātake¹ passitabbaṃ.

Sā tato cutā² ekasmim̐ gāmake aññatare kule sahatthā
kammaṃ katvā jīvanakatṭhāne nibbattā. Sā ekadivasam̐
khettaṭṭim̐ gacchantī antarāmagge ekasmim̐ sare pātova
pupphitaṃ padumapupphaṃ disvā taṃ saraṃ oruyha
tañceva pupphaṃ lājapakkipanattāya paduminipattañca
gahetvā kedāre sālīsīsāni chinditvā kuṭikāya nisinnā lāje
bhajjitvā pañcalājasatāni gaṇesi. Tasmim̐ khaṇe
gandhamādanapabbate nirodhasamāpattito vuṭṭhito eko
paccekabuddho āgantvā tassā avidūre ṭhāne atṭhāsi. Sā
pacceka buddhaṃ disvā lājehi saddhim̐ padumapupphaṃ
gahetvā kuṭito oruyha lāje paccekabuddhassa patte
pakkipitvā padumapupphena pattaṃ pidhāya adāsi.
Atha'ssā paccekabuddhe thokaṃ gate eta'dahosi "pabbajitā
nāma pupphena anattikā, ahaṃ pupphaṃ gahetvā
piḷandhissāmī"ti gantvā paccekabuddhassa hatthato
pupphaṃ gahetvā puna cintesi "sace ayyo pupphena
anattiko abhavissā, pattamatthake ṭhapetum̐ nā'dassa,
addhā ayyassa attho bhavissatī"ti puna gantvā pattamatthake
ṭhapetvā paccekabuddhaṃ khamāpetvā "Bhante omeṣaṃ me
lājānaṃ nissandena lājagaṇanāya puttā assu,
padumapupphassa nissandena nibbattanibbattatṭhāne me
pade pede padumapupphaṃ utṭhahatū"ti patthanaṃ akāsi.
Tasmim̐yeva ca khaṇe sambhata sambhārā³ paripakka-
paccekabodhiññā pañcasatā migaluddakā tasseva

¹ JA. V, 224- piṭṭhādīsu.

² AA. I, 267. ThigA. 190- piṭṭhesu.

³ Sd-ṭ. II, 113-piṭṭhe.

paccekabuddhassa madhum¹ datvā "etissā puttā bhaveyyāmā"ti patthayimsu.

Atītāsu hi anekāsu jātīsu tassā puttabhāvena āgatattā tathā tesam̐ ahosi. Paccekabuddho tassā passantiyāva ākāsenā gandhamādanapabbataṃ gantvā padumaṃ nandamūlakapabbhāre paccekabuddhānaṃ akkamanasopānasamīpe pādapuñchanam̐ katvā ṭhapesi.

Sāpi tassa kammaṃ nissandena devaloke paṭisandhim̐ gaṇhi, nibbattakālato paṭṭhāya ca'ssā pade pade mahāpadumapuppham̐ utṭhāsi. Sā tato cavitvā pabbatapāde ekasmim̐ padumasare padumagabbhe nibbatti, tam̐ nissāya eko tāpase vasati, so pātova mukhadhovanatthāya saram̐ gantvā tam̐ puppham̐ disvā cintesi "idaṃ puppham̐ sesehi mahantataram̐, sesāni ca pupphitāni, idaṃ makulitameva, bhavitabba'mettha kāraṇenā"ti udakam̐ otarivā tam̐ puppham̐ gaṇhī. Tam̐ tena gahitamatta'meva pupphitam̐. Tāpaso antopadumagabbhe nipannadārikam̐ addasa. Diṭṭhakālato paṭṭhāya ca dhītusineham̐ labhitvā padumeneva saddhim̐ paṇṇasālam̐ netvā mañcake nipajjāpesi. Atha'ssā² puññānubhāvena aṅgutṭhake khīram̐ nibbatti. So tasmim̐ pupphe milāte aññam̐ navam̐ puppham̐ āharitvā tam̐ nipajjāpesi. Atha'ssā ādhāvanavidhāvanena kīlitum̐ samatthakālato paṭṭhāya padavāre padavāre padumapuppham̐ utṭhāhi, kuṅkumarāsissa viya ssā saṇṇavaṇṇo ahosi, sā apattā devavaṇṇam̐, atikkantā mānusavaṇṇam̐ ahosi. Sā pitari phalāphalatthāya gate paṇṇasālāyam̐ ohīyati.

Athe'kadivasam̐ tassā vayappattakāle pitari phalāphalatthāya gate eko vanacarako tam̐ disvā cintesi "Manussānam̐ nāma evam̐vidham̐ rūpam̐ natthi, vimamsissāmi nan"ti tāpasassa āgamanam̐ udikkhanto nisīdi. Sā pitari āgacchante paṭipatham̐ gantvā tassa hatthato

¹ Madhuramaṃsam̐- MA. IV, 90. Sd-ṭ. II, 113- piṭṭhesu. Ap. II, 234- piṭṭhe. 441-gāthā passitabbā.

² Athassa tassā(sī) AA, I. 268- piṭṭhe.

kājakamaṇḍalum aggaheṣi. Āgantvā nisinnassa ca'ssa attano karaṇavattham dassesi. Tadā so vanacarako manussabhāvaṃ ñatvā tāpasam abhivādetvā nisīdi. Tāpaso taṃ vanacarakam vanamūlaphalehi ca pāṇiyena ca nimantetvā "bho purisa imasmim yeva ṭhāne vasissasi, udāhu gamissatī"ti pucchi. "Gamissāmī bhante, idha kiṃ karissāmī"ti. "Idaṃ tayā diṭṭhakāraṇam etto gantvā akathetum sakkhissasī"ti. "Sace ayyo na icchatī, kiṃ kāraṇā kathessāmī"ti tāpasam vanditvā puna āgamanakāle maggasañjānanattham sākhaṣaṇṇaṇca rukkhaṣaṇṇaṇca karonto pakkāmi.

So bārāṇasim gantvā rājānaṃ addasa. Rājā "kasmā āgato'sī"ti pucchi. "Ahaṃ deva tumhākaṃ vanacarako pabbatapāde acchariyaṃ itthiratanam disvā āgato'mhī"ti sabbaṃ pavattim kathesi. So tassa vacanam sutvā vegena pabbatapādam gantvā avidūre ṭhāne khandhāvāraṃ nivāsetvā vanacarakena ceva aññehi ca purisehi saddhim tāpasassa bhattakiccaṃ katvā nisinnavelāya tattha gantvā abhivādetvā paṭisanthāraṃ katvā ekamantaṃ nisīdi. Rājā tāpasassa pabbajitaparikkhārabhaṇḍam pādamūle ṭhapetvā "bhante imasmim ṭhāne kiṃ karoma, gamissāmā"ti āha. "Gaccha mahārājā"ti. "Āma gacchāmi bhante, ayyassa pana samīpe visabhāgaparisā atthīti assumhā, asāruppā esā pabbajitānaṃ, mayā saddhim gacchatu bhante"ti. "Manussānaṃ cittam nāma dutthosayaṃ, katham bahūnaṃ majjhe vasissatī"ti. "Amhākaṃ rucitakālato paṭṭhāya sesānaṃ jeṭṭhakatṭhāne ṭhapetvā paṭijaggissāma bhante"ti.

So rañño katham sutvā daharakāle gahitanāmaseneva "amma padumavatī"ti dhītaraṃ pakkosi. Sā ekavacaneneva paṇṇasālato nikkhamitvā pitaraṃ abhivādetvā aṭṭhāsi. Atha naṃ pitā āha "tvam amma vayappattā, imasmim ṭhāne raññā diṭṭhakālato paṭṭhāya vasitum ayuttā, raññā saddhim gaccha ammā"ti. Sā "sādhu tātā"ti pitu vacanam sampaṭicchitvā abhivādetvā rodamaṇā aṭṭhāsi. Rājā "imissā pitu cittam gaṇhissāmī"ti tasmim yeva ṭhāne kahāpaṇarāsimihi ṭhapetvā abhisekaṃ akāsi. Atha naṃ gahetvā attano nagaraṃ ānetvā āgatakālato paṭṭhāya sesitthiyo anoloketvā tāya saddhim yeva ramati. Tā itthiyo issāpakatā taṃ rañño antare

paribhinditukāmā evamāhaṃsu "nāyaṃ mahārājā manussajātikā, khaṃ nāma tumhehi manussānaṃ vicaraṇaṭṭhāne padumāni utṭhahantāni diṭṭhapubbāni, addhā ayaṃ yakkhinī, nīharatha naṃ mahārājā"ti. Rājā tāsāṃ kathāṃ sutvā tuṇhī ahosi.

Atha'ssa aparena samayena paccanto kupito, so "garugabbhā padumavatī"ti nagare ṭhapetvā paccantaṃ agamāsi. Atha tā itthiyo tassā upaṭṭhāyikāya lañjaṃ datvā "imissā dāraṃ jātamatta'meva apanetvā ekaṃ dārugaṭikaṃ lohiteṇa makkhetvā santike ṭhapehī"ti āhaṃsu. Padumavatiyāpi nacirasseva gabbhavuṭṭhānaṃ ahosi. Mahāpadumakumāro ekakova kucchiyaṃ paṭisandhiṃ gaṇhi. Avasesā ekūnapaṇcasatā dāraṃ mahāpadumakumārassa mātukucchito nikkhamitvā nippannakāle bahi nikkhantaṃ gabbhamalaṃ nissāya saṃsedajabhāvena nibbattā. Opapātikabhāvenāti¹ keci. Atha'ssā "Na tāvāyaṃ satim paṭilabhatī"ti ñatvā sā upaṭṭhāyikā ekaṃ dārugaṭikaṃ lohiteṇa makkhetvā samīpe ṭhapetvā tāsāṃ itthīnaṃ saññaṃ adāsi. Tāpi paṇcasatā itthiyo ekekā ekekaṃ dāraṃ gahetvā cundakāraṇaṃ santikaṃ pesetvā karaṇḍake āharāpetvā attanā attanā gahitadāraṃ tattha nipajjāpetvā bahi lañchanaṃ katvā ṭhapyiṃsu.

Padumavatīpi kho saññaṃ labhitvā taṃ upaṭṭhāyikaṃ "kiṃ vijātaṃhi amma"ti pucchi. Sā taṃ santajjetvā "kuto tvaṃ dāraṃ labhissasi"ti vatvā "ayaṃ tava kucchito nikkhantaḍḍako"ti lohitaṃ makkhitaṃ dārugaṭikaṃ purato ṭhapesi. Sā taṃ disvā domanassappattā "Sīghaṃ taṃ phāletvā apanehi, sace koci passeyya, lajjitabbaṃ bhavēyyā"ti āha. Sā tassā kathāṃ sutvā atthakāmā viya dārugaṭikaṃ phāletvā uddhane pakkhipi.

Rājāpi paccantato āgantvā nakkhattaṃ paṭimānento bahinagare khandhāvāraṃ bandhitvā nisīdi. Atha tā paṇcasatā itthiyo rañño paccuggamaṃ āgantvā āhaṃsu "tvaṃ mahārāja na amhākaṃ saddahasi, amhehi vuttaṃ

¹ Sd-ṭ. II, 113-piṭṭhe. Passitabbaṃ.

akāraṇaṃ viya hoti, tvaṃ mahesiyā upatṭhāyikaṃ pakkosāpetvā paṭipuccha. Dārughatīkaṃ te devī vijātā"ti. Rājā taṃ kāraṇaṃ anupaparikkhitvāva "amanussajātikā bhavissatī"ti taṃ gehato nikkadḍhi. Tassā rājagehato saha nikkhamaneneva padumapupphāni antaradhāyimsu. Sarīracchavīpi vivaṇṇā ahosi, sā ekikāva antaravīthiyā pāyāsi. Atha naṃ ekā vayappattā mahallikā itthī disvā dhītusinehaṃ uppādetvā "kaḥaṃ gacchasi amma"ti āha. "Āgantukāṃhi, vasanaṭṭhānaṃ oloketi vicarāmi"ti. "Idhā'gaccha amma"ti vasanaṭṭhānaṃ datvā bhojanaṃ paṭiyādesi.

Tassā imināva niyāmena tattha vasamānāya tā pañcasatā itthiyo ekacittā hutvā rājānaṃ āhaṃsu- "mahārāja tumhesu yuddhaṃ gatesu amhehi gaṅgādevatāya 'amhākaṃ deve vijitasāṅgame āgate balikammaṃ katvā udakakīlaṃ karissāma"ti patthitaṃ atthi, etamatthaṃ deva jānāpema"ti. Rājā tāsāṃ vacanena tuṭṭho gaṅgāya udakakīlaṃ kātum agamāsi. Tāpi attanā attanā gahitaṃ karaṇḍakaṃ paṭicchannaṃ katvā ādāya naḍiṃ gantvā tesāṃ karaṇḍakānaṃ paṭicchādanatthaṃ pārupitvā pārupitvā uduke patitvā karaṇḍake vissajjesuṃ. Tepi kho karaṇḍakā sabbe saha gantvā heṭṭhāsote pasāritajālaṃhi laggiṃsu. Tato udakakīlaṃ kīlitvā rañño uttiṇṇakāle jālaṃ ukkhipantā te karaṇḍake disvā rañño santikaṃ ānayimsu.

Rājā karaṇḍake oloketvā "kiṃ tātā karaṇḍakesū"ti āha. "Na jānāma devā"ti. So te karaṇḍake vivarāpetvā oloketto paṭhamāṃ mahāpadumakumārassa karaṇḍakaṃ vivarāpesi. Tesāṃ pana sabbesampi karaṇḍakesu nipajjāpitadivasesuyeva puññiddhiyā aṅgutṭhato khīraṃ nibbatti. Sakko devarājā tassa rañño nikkaṅkhabhāvatthaṃ antokaraṇḍake akkharāni likhāpesi "ime kumāra padumavatiyā kucchimhi nibbattā bārāṇasirañño puttā, atha ne padumavatiyā sapattiyo pañcasatā itthiyo karaṇḍakesu pakkhipitvā uduke khipimsu. Rājā imaṃ kāraṇaṃ jānātū"ti. Karaṇḍake vivaṭamatte rājā akkharāni vācetvā dāraḥ disvā mahāpadumakumāraṃ ukkhipitvā vegena rathe yojetvā "Asse kappetha, ahaṃ ajja antonagaraṃ pavisitvā ekaccānaṃ mātugāmānaṃ piyaṃ karissāmi"ti pāsādavaraṃ āruya

hatthigīvāya saḥassabhaṇḍikam ṭhapetvā nagare bherim carāpesi "yo padumavatim passati, so imam saḥsam gaṇhātū"ti.

Tam katham sutvā padumavatī mātu saññam adāsi "hatthigīvato saḥsam gaṇha amma"ti. "Nāham evarūpaṁ gaṇhitum visahāmī"ti āha. Sā dutiyampi tatiyampi vuttā¹ 'Kim vatvā gaṇhāmi amma"ti āha. "Mama dhītā padumavatim devim passatīti vatvā gaṇhāhī"ti. Sā "yam vā tam vā hotū"ti gantvā saḥsacaṅkoṭakam gaṇhi. Atha nam manussā pucchimsu "Padumavatim devim passasi amma"ti. Aham na passāmi, dhītā kira me passatī"ti āha. Te "kham pana sā amma"ti vatvā tāya saddhim gantvā padumavatim sañjānitvā pādesu nipatimsu. Tasmim kāle sā 'padumavatī devī aya'nti natvā "Bhāriyam vata itthiyā kammam katam, yā evamvidhassa rañño mahesī samānā evarūpe ṭhāne nirāraḁkhā vasī"ti āha.

Tepi rājapurisā padumavatiyā nivesanam setasāñhi parikkhipāpetvā dvāre āraḁkham ṭhapetvā gantvā rañño ārocesum. Rājā suvaṇṇasivikam pesesi. Sā "Aham evam na gamissāmi, mama vasanaṭṭhānato paṭṭhāya yāva rājageham, etthantare varapotthakacittattharaṇe attharāpetvā upari suvaṇṇatāraḁvicittam celavitānam bandhāpetvā pasādhanatthāya sabbālaṅkāresu pahitesu padasāva gamissāmi, evam me nāgarā sampattim passissantī"ti āha. Rājā 'padumavatiyā yathārucim karoṭhā'ti āha. Tato padumavatī sabbapasādhanam pasādhetvā "rājageham gamissāmī"ti maggam paṭipajji. Atha'ssā akkantaakkantaṭṭhāne varapotthakacittattharaṇāni bhinditvā padumapupphāni utṭhahimsu. Sā mahājanassa attano sampattim dassetvā rājanivesanam āruya sabbepi te celacittattharaṇe tassā mahallikāya posāvanikamūlam katvā dāpesi.

Rājāpi kho tā pañcasatā itthiyo pakkosāpetvā "Imāyo te devī dāsiyo katvā demī"ti āha. "Sādhu mahārāja, etāsam

¹ Vutte, AA. I, 271. ThigA. 194- piṭṭhesu.

mayham dinnabhāvaṃ sakalanagare jānāpehī"ti. Rājā nagare bherim carāpesi "Padumavatiyā dubbhīkā pañcasatā itthiyo etissāva dāsiyo katvā dinnā"ti. Sā "tāsaṃ sakalanagare dāsibhāvo sallakkhito"ti ñatvā "Ahaṃ mama dāsiyo bhujissā kātum labhāmi devā"ti rājānaṃ pucchi. "Tava icchā devī"ti. "Evaṃ sante tameva bhericārikam pakkosāpetvā padumavatiyā deviyā attano dāsiyo katvā dinnā pañcasatā itthiyo sabbāva bhujissā katāti puna bherim carāpethā'ti āha. Sā Tāsaṃ bhujissabhāve kate ekūnāni pañcaputtasatāni tāsaṃyeva hatthe posanattāya datvā sayam mahā-padumakumāraṃyeva gaṇhi.

Atha aparabhāge tesam kumārānaṃ kīlanavaye sampatīe rājā uyyāne nānāvidham kīlanattānaṃ kāresi. Te attano soḷasavassuddesikakāle sabbeva ekato hutvā uyyāne padumasañchannāya maṅgalapokkharāṇiyā kīlantā navapadumāni pupphitāni purāṇapadumāni ca vaṇṇato patantāni disvā "Imassa tāva anupādinnakassa evarūpā jarā pāpuṇāti, kimaṅgaṃ pana amhākaṃ sarīrassa. Idampi hi evaṃ gatikameva bhavissatī"ti ārammaṇaṃ gahetvā sabbeva paccekabodhiñāṇaṃ nibbattetvā uttāyuttāya paduma-kaṇṇikāsu pallaṅkena nisīdimsu.

Atha tehi saddhim rājapurisā¹ bahugataṃ divasaṃ ñatvā "Ayyaputtā tumhākaṃ velaṃ jānāthā"ti āhaṃsu. Te tuṇhī ahesuṃ. Te purisā gantvā rañño ārocesuṃ "Kumārā deva padumakaṇṇikāsu nisinnā, amhesu kathenttesupī vacībhe-
daṃ na karontī"ti. Yathāruciyā nesaṃ nisīdituṃ dethā"ti Te sabbarattim gahitārakkhā padumakaṇṇikāsu nisinnaniyāme-
neva aruṇaṃ uttāpesuṃ. Purisā punadivase upasaṅkamitvā "Devā kālaṃ jānāthā"ti āhaṃsu. "Na mayaṃ devā, paccekabuddhā nāma mayaṃ amhā"ti. "Ayyā tumhe bhāriyaṃ kathaṃ kathetha, paccekabuddhā nāma tumhādisā na honti, dvaṅgulakesamassudharā kāye paṭimukkaattāparikkhārā hontī"ti, te dakkhiṇahatthena

¹ Gatarājapurisā-ThigA. 196- piṭṭhe. AA. I, 272- piṭṭhe. Passitabbaṃ.

sīsam parāmasimsu, tāvadeva gihilingam antaradhāyi, aṭṭha parikkhārā kāye paṭimukkā ca ahesum.

Ayam tesam byākaraṇagāthā ahosi-

Saroruham padumapalāsapattajam

Supupphitam bhamaragaṇānu'ciṇṇam

Aniccatāyupagatam veditvā

Eko care khaggavisāṇakappoti.¹

Tesam paccekabuddhānam nāmāni Isigilisutte² āgatāni. Tato passantasseva mahājanassa ākāsenā nandamūla-kapabbhāram agamaṁsu.

Sāpi kho padumavatī "Aham bahuputtā hutvā niputtā jātā"ti hadayasokam patvā teneva sokena kākaṅkatvā rājagahanagare dvāragāmake sahatthena kammaṁ katvā jīvanatṭhāne nibbatti. Athā' parabhāge kulagharam gatā ekadivasam sāmikassa khettaṁ yāgum haramānā tesam attano puttānam antare aṭṭha paccekabuddhe bhikkhācāraṇelāya ākāsenā gacchante disvā puttapemena tassā thanato khīradhārāya niggatattā³sīgham sīgham gantvā sāmikassa ārocesi "passa ayya paccekabuddhe, ete nimantetvā bhojessāmā"ti. So "āha samaṇasakuṇā nāme'te aññatthāpi evaṁ caranti, na ete paccekabuddhā"ti. Te tesam kathentānamyeva avidūre ṭhāne otariṁsu. Sā itthī tam divasam attano bhattakhajjabhojanam tesam datvā "Svepi aṭṭha janā mayham bhikkham gaṇhathā"ti āha. "Sādhu upāsike tava sakkāro ettakova hotu, āsanāni ca aṭṭheva hontu, aññepi bahū paccekabuddhe disvā tava cittam pasīdeyyāsī"ti. Sā punadivase aṭṭha āsanāni paññāpetvā aṭṭhannam sakkārasammānam paṭiyādetvā nisīdi.

Nimantitapaccekabuddhā sesānam saññam adamsu "Mārisā ajja aññattha agantvā sabbeva tumhākam mātu

¹ MA. IV, 90. Sd-ṭ. II, 114- piṭṭhesu.

² M. III, 113-6- piṭṭhesu.

³ AA. II, 273. ThigA. 196-piṭṭhesunatthi. Ap. II, piṭṭhe. 446-gāthā pana passitabbā.

saṅgaham karothā"ti. Te tesam vacanam sutvā sabbeva ekato ākāsenā āgantvā mātu gharadvāre pāturaheṣum. Sāpi paṭhamam laddhasaññatāya bahūpi disvā na kampittha. Sabbepi te geham pavesetvā āsanesu nisīdāpesi. Tesu paṭipāṭiyā nisīdantesu navamo aññāni aṭṭha āsanāni māpetvā sayam dhurāsane nisīdati, yāva āsanā vadḍhanti, tāva geham vadḍhati. Evam tesu sabbesu nisinnesu sā itthī aṭṭhannam paccekabuddhānam paṭiyāditaṃ sakkāram pañcasatānampi yāvadattham datvā aṭṭha nīluppalahatthake āharitvā nimantitapaccekabuddhānamyeva pādamūle ṭhapetvā āha "Mayham bhante nibbattanibbattaṭṭhāne sarīravaṇṇo imesaṃ nīluppalānam antogabbhavaṇṇo viya hotu"ti patthanam akāsi. Paccekabuddhā mātu anumodanam katvā gandhamādanam yeva agamaṃsu.

Sāpi yāvajīvam kusalam katvā tato cutā devaloke nibbattitvā imasmim buddhuppāde sāvattiyaṃ seṭṭhikule paṭisandhim gaṇhi. Nīluppalagabbhasamānavāṇṇatāya ca'ssā uppalavaṇṇā tveva nāmaṃ. Akamaṃsu. Athassā vayappattakāle sakalajambudīpe rājāno ca seṭṭhino ca seṭṭhiputtā ca seṭṭhissa santikaṃ dūtaṃ pahīṇiṃsu, "Dhītaram amhākaṃ detū"ti. Apahiṇanto nāma nāhosi. Tato seṭṭhi cintesi "Aham sabbesaṃ manam gahetum na sakkhissāmi, upāyam pane'kaṃ karissāmi"ti dhītaram pakkosāpetvā "Pabbajitum amma sakkhissasī"ti āha. Tassā pacchimabhavikattā pitu vacanam sīse āsittasatapākatelaṃ viya ahosi. Tasmā pitaram "Pabbajissāmi tātā"ti āha. So tassā sakkāram katvā bhikkhunupassayaṃ netvā pabbājesi. Tassā acirapabbajitāya eva aḍḍhamāse asampatte uposathāgāre kālavāro pāpuṇi. Sā padīpaṃ jāletvā uposathāgāram sammajjitvā dīpasikhāya nimittam gaṇhitvā ṭhitāva punappunam olokayamānā tejokasiṇārammaṇam jhānam nibbattetvā tadeva pādakaṃ katvā vipassanam vadḍhetvā arahattaṃ pāpuṇi. Arahattaphalena saddhim yeva abhiññā paṭisambhidāpi ijjiṃsu. Visesato pana iddhivikubbane ciṇṇavasī ahosi.

Ayaṃ pana therī yadā bhagavā sāvattihinagaradvāre¹
yamakapāṭihāriyaṃ kātum kaṇḍambarukkhamaṇaṃ
upagañchi, tadā caturassarathaṃ iddhiyā abhinimminītvā
bhagavato pāde vanditvā "Bhante mādisāya dhītari
vijjamānāya tumhākaṃ kilamanakiccaṃ natthi, ahaṃ
pāṭihāriyaṃ karissāmi, yadi bhagavā anujānātī"ti sīhanādaṃ
nadi. Satthā idaṃ kāraṇaṃ aṭṭhuppattiṃ katvā
jetavanamahāvihāre ariyagaṇamañjhe nisinno paṭipāṭiyā
bhikkhuniyo thānantare thapento imaṃ theriṃ -

"Etadaggaṃ bhikkhave mama sāvikaṇaṃ bhikkhunīnaṃ
iddhimantīnaṃ yadidaṃ uppalaṇṇā"ti² —

Iddhīmantiṇaṃ aggaṭṭhāne thapesi. Sā jhānasukhena
phalasukhena, nibbānasukhena ca vītināmentī ekadivasam
kāmaṇaṃ ādīnaṃ okāraṃ saṃkilesaṇca paccavekkhamānā
gaṅgātīriyattherassa³ mātuyā dhītuyā saddhiṃ sapattivāsaṃ
uddissa saṃvegajātā imā gāthāyo paccanubhāsi -

Ubho mātā ca dhītā ca, mayam āsum sapattiyo
Tassā me ahu saṃvego, abbhuto lomahaṃsano
Dhiratthu kāma asuci, duggandhā bahukaṇṭakā
Yattha mātā ca dhītā ca, sabhāriyā mayam ahuṃ
Kāmesvā'dīnaṃ disvā, nekkhammaṃ daṭṭhu khemato
Sā pabbajim rājagahe, agārasmā'nagāriyanti.⁴

Sāvatthiyaṃ kira⁵ aññatarassa vāṇijassa bhāriyāya
paccūsavēlayaṃ kucchiyaṃ gabbho saṇṭhāsi. Sā taṃ na
aññāsi. Vāṇijo vibhātāya rattiyaṃ sakāṇesu bhaṇḍaṃ āropetvā
rājagahaṃ uddissa gato. Tassā gacchante kāle gabbho
vaḍḍhetvā paripākaṃ agamāsi. Atha naṃ sassu evamāha -
"Mama putto cirapavuttho, tvaṃ ca gabbhinī, pāpakaṃ tayā
katan"ti. Sā "tava puttato aññaṃ purisaṃ na jānāmī"ti āha.

¹ Idamvatthu, DhA. II, 130-piṭṭhādīsu vitthārato āgataṃ.

² A. I, 26-piṭṭhe.

³ Thag. 248. ThagA. I, 315-piṭṭhesu.

⁴ Thig. 404-piṭṭhe.

⁵ ThigA. 203-piṭṭhe.

Tam sutvāpi sassu asaddahantī tam gharato nikkadḍhi, Sā sāmikam gavesanti anukkamena rājagham sampattā. Tāvadeva ca'ssā kammajavātesu calantesu maggasamīpe aññataram sālam pavitṭhāya gabbhavuṭṭhānam ahosi. Sā suvaṇṇabimbasadisam puttam vijāyitvā anāthasālāyam sayāpetvā udakakiccattham bahi nikkhantā aññataro aputtako satthavāho tena maggena gacchanto "Assāmikāya dārako, mama putto bhavissatī"ti, tam dhātiyā hatthe adāsi. Athassa mātā udakakiccam katvā udakam gahetvā paṭinivattitvā puttam apassantī sokābhibhūtā paridevitvā rājagham appavisitvāva maggam paṭipajji. Tam aññataro coraḥṭṭhako antarāmagge disvā paṭibaddhacitto attano pajāpatim akāsi. Sā tassa gehe vasantī ekam dhītaram vijāyi. Atha sā ekadivasam dhītaram gahetvā ṭhitā sāmikena bhaṇḍitvā dhītaram mañcake khipi. Dārikāya sīsam thokam bhindī. Tato sāpi sāmikam bhāyitvā rājagahameva paccagantvā serivihāreneva¹ vicarati.

Tassā putto paṭhamayobbane ṭhito mātāti ajānanto tam attano pajāpatim akāsi. Aparabhāge tam coraḥṭṭhakadhītaram bhaginibhāvam ajānanto vivāham katvā attano geham ānesi. Tena tā ubhopi sapattivāsam vasimsu. Athe'kadivasam mātā dhītu kesavaṭṭim mocetvā ūkam olokontī sīse vaṇam disvā "Appeva nāmāyam mama dhītā bhaveyyā"ti pucchitvā samvegajātā hutvā rājagahe bhikkhunupassayam gantvā pabbajitvā katapubbakiccā vivekavāsam vasantī attano ca paṭipattim paccavekkhitvā "ubho mātā"ti ādikā tisso gāthāyo abhāsi. Tā pana tāya vuttagāthāva kāmesu ādīnavadassanavasena paccanubhāsanti ayam uppalavaṇṇā therī "ubho mātā ca dhītā cā"ti ādimāha.

Sā aparena समयena² janapadacārikam caritvā paccāgantvā andhavanam pāvisi. Tadā bhikkhunīnam araṇṇavāso appaṭikkhitto hoti. Athassā tattha kuṭikam katvā mañcakam paññāpetvā sāṇiyā parikkhipimsu. Sā

¹ Serivicārena (katthaci).

² DhA. I, 311-piṭṭhe.

sāvatthiyam piṇḍāya pavisitvā nikkhami. Mātulaputto panassā Nandamāṇavo nāma gihikālato paṭṭhāya paṭibaddhacitto, so tassā āgatabhāvaṃ sutvā theriyā āgamanato puretameva andhavanam gantvā tam kuṭikam pavisitvā heṭṭhā-mañcake nilīno theriyā āgantvā kuṭikam pavisitvā dvāram pidhāya pañcake nisinnamattāya bahi ātapato āgatattā cakkhupathe andhakāre avigateyeva heṭṭhāmañcakato nikkhamitvā mañcakam abhiruyha "Mā nassi bāla, mā nassi bālā"ti theriyā vāriyamānoyeva abhibhavitvā attanā patthita-kammaṃ katvā pāyāsi. Therī pana anavajjā¹, attano samaṇasaññaṃ paccupaṭṭhapetvā asādiyantī nisīdi asaddhammādhippāyena parāmatṭhā aggikkhandha, silāthambha, khadirasārakhāṇukā viya. Tassa theriyā dassanapatham vijahantasseva ayam mahāpathavī sinerupabbataṃ dhāretum samatthāpi tam pāpapurisaṃ byāmamattakaḷevaram dhāretum asakkontī viya bhijjitvā vivara' madāsi. So taṅkhaṇaṇṇeva avīcijālānam indhana-bhāvaṃ agamāsi. Therīpi ta'mattham bhikkhunīnam ārocesi, bhikkhuniyo bhikkhūnam etamattham ārocesum, bhikkhū bhagavato ārocesum.

Tam sutvā satthā bhikkhū āmantetvā bhikkhave bhikkhu bhikkhunī upāsaka upāsikāsu yokoci bālo pāpakammaṃ karonto madhusakkharādīsu kiñcideva madhurarasam khādamāno puriso viya tuṭṭhahaṭṭho udaggudaggo viya karotīti anusandhim ghaṭetvā therim ārabha imam gāthamāha-

Madhu'vā maññati bālo. Yāva pāpaṃ na paccati

Yadā ca paccati pāpaṃ. Bālo dukkham nigacchatī².

Aparena pana samayena dhammasabhāyaṃ mahājano katham samuṭṭhāpesi "khīṇāsavāpi maññe kāmasukham sādiyanti, kāmaṃ sevanti, kim na sevanti, na hi ete koḷāparukkhā, na ca vammikā allamaṃsasarīrāva, tasmā ekepi kāmasukham sādiyanti, kāmaṃ sevantī"ti, satthā

¹ VA. I, 237-piṭṭhe.

² Dh. 71-piṭṭhe. DhA. I, 312-piṭṭhe ca.

āgantvā "Kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā"ti pucchitvā "Imāya nāmā"ti vutte "Na bhikkhave khīṇāsavā kāmasukhaṃ sādiyanti, kāmaṃ sevanti, yathā hi padumapatte patitaṃ udakabindu na vilimpati, na saṇṭṭhāti, vinivattetvā patateva, yathā ca āragge sāsapo na vilimpati, na saṇṭhāti, vinivattetvā patateva, evaṃ khīṇāsavassa citte duvidhopi kāmo, na vilimpati, na saṇṭṭhāti"ti anusandhīm ghaṭetvā therīm ārabbha imaṃ gāthamāha -

Vāri pokkharapatteva. āraggeriva sāsapo

Yo na limpati kāmesu. Ta'mahaṃ brūmi brāhmaṇanti¹.

Satthā pana rājānaṃ pasenadikosalaṃ pakkosāpetvā "Mahārāja imasmim sāsane yatheva kulaputtā, evaṃ kuladhītaropi mahantaṃ nātigaṇaṇca bhogakkhandhaṇca pahāya pabbajitvā araṇṇe viharanti, tā evaṃ viharamānā rāgarattā pāpappuggalā omānātimānavasena vihetṭhenti pi brahmacariyantarāyampi pāpenti, tasmā bhikkhunīsaṃghassa antonagare vasanaṭṭhānaṃ kātuṃ vaṭṭatī"ti āha. Rājā "sādhū"ti sampaticchitvā nagarassa ekapasse bhikkhunīsaṃghassa vasanaṭṭhānaṃ kārapesi. Tato paṭṭhāya bhikkhuniyo antogāmeyeva vasanti.

Evaṃ etadaggappattā uppalavaṇṇā therī parinibbānasamaye attano pubbakammaṃ saritvā somanassappattā bhagavato santike pubbacaritāpadānaṃ pakāsentī "bhikkhunī uppalavaṇṇā"tiādimāha.

384. Tattha Iddhiyā pāramim gatāti visesato adhiṭṭhānavikubbana manomayasaṅkhātāya iddhiyā pariyosānaṃ pattā.

385. Nitthiṇṇā jātisaṃsāranti² jātiṇca saṃsāraṇca jātisaṅkhātāṃ vā saṃsāraṃ tiṇṇā uttiṇṇā. Khīṇanti khepitaṃ.

386. Yāvatāti yattakā parisā. Yassā ceme'parādhottthīti sace yassā mama aparādho doso atthi.

¹ ibid.

² SA. I, 203-piṭṭhe

387. Khalitanti pakkhalitaṃ vajjaṃ.

388. Sāsanakāriketi bhagavā therim ālapati. Tividhampi sāsanam karotīti sāsanakārikā. Ajja kaṅkham chindāhīti ajja divase yattakā parisā atthi, tattakāya parisāya vicikiccham chindāhi.

389. Jutindharāti pabhādhara nīlapītalohitādi chabbaṇabuddharamsiyo dhāraka.

390. Uppalasseva me vaṇṇoti nīluppalassa gabbhasamānaṇṇo viya mama vaṇṇo hoti.

391. Nekajātisate bahūti bahūni anakajātisatāni, accantasamyogatthe cetam upayogavacanam. Ekasmim sambhaveti ekasmim samāne mātukucchimhi. Sam ekato bhavanti etthāti sambhavo, mātukucchi.

392. Ubhopīti rāhulo ca ahaṇca dvepi.

393. Uppalasavhayāti uppalasaddena samānanāmā.

394. Hatthapātiyanti hatthapuṭamhi.

395. Ubbattayitvā pathavinti mahāpathavito tappa māṇam añṇam mahāpathaviṃ uppāṭetvā nīharitvā. Cittam muñjanti vicitram tiṇamuñjam

396. Cakkavālasamam pāṇim, chādayitvāna matthaketi sīsassa upari cakkavālena samappamāṇam pāṇim chattam viya chādetvā. Phusitanti udakabindum.

397. Bhūmim udukkhalam katvāti imam mahāpathaviṃ komārikānam kīlitaudukkhalam viya karitvā. Imāhi gāthāhi adhiṭṭhāniddhim dassesi.

399. Nānāvikubbanam katvāti "katamā vikubbanā iddhi .pa. So pakativāṇṇam vijahitvā kumārakavaṇṇam vā dasseti, nāgavaṇṇam vā dasseti"tiādinā paṭisambhidāmagge¹ āgataṃ nānāvidham vikubbaniddhim karitvā.

400. Vasī homīti lahutā yathāsukhavattanam issariyam vaso, so assā atthīti vasī, adhiṭṭhānādīsu tīsu iddhīsu issariyasampannā homi.

¹ Ps. 388-piṭṭhe.

406. Dasakoṭisahassānīti koṭīnaṃ dasasahassajātiyo dasasahassajātīsu vā. Pariccattā me homīti mama jīvitāni ahaṃ pariccattapubbā homi.

407. Ativimhitāti ativiya acchariyabbhutaajātā sabbā parisā.

408. Idāni padumuttarabuddhassa kale nāgakañāto yāva arahattaphalā attano padhānacaritāpadānaṃ dassentī "satasahassito kappe"tiādi'māha.

Tattha sādhusammatāti ayaṃ sādhu sundarāti evaṃ sammatā sammā ñātā.

409. Mahātejanti mahantā sīla-guṇa-paññā-puñña-dhammasaṅkhātā¹ pañca tejā assāti mahātejo, taṃ. Bhagavā ñāṇatejī ñāṇatejena samannāgatoti vā niddesanayenāpi² attho veditabbo.

410. Ratananti muttā maṇi velūriyo saṅkho silā pavāḷaṃ rajataṃ jātarūpaṃ lohitaṅko masāragallanti³ vuttaṃ dasavidhaṃ ratanaṃ.

411. Magganti gamanavīthim. Ratanaddhajaabhūsitanti dasavidharatanasañcitehi dhajehi alaṅkataṃ. Vajjanto tūriyehi soti so mahorago mahānāgo dibbatūriyehi vedanto.

412. Paramāsaneti uttame ratanamaye pallaṅkamhi.

413. Mahārahanti anekakoṭisataagghanato mahārahaṃ mahagghaṃ mahantānaṃ vā viṣiṭṭhapuggalānaṃ eva paribhuñjanārahaṃ. Varaṃ varanti paṇītaṃ paṇītaṃ, atipa-ṇītantī attho. Mahāsayanti anekaparivārasamannāgataṃ buddhaṃ.

414. Nāgakaññā mahiddhikāti tadā bhattānumodana-dhammaṃ suṇantī nāgakaññāyo kammavipākajiddhiyā samannāgatā ahesuṃ.

Vuttañhetam paṭisambhidāmagge-

¹ DhA. II, 396-7-piṭṭhesu.

² Nd2. 144-piṭṭhe.

³ V. II, 212-piṭṭhe.

Katamā kammavipākajā iddhi? sabbesaṃ pakkhīnaṃ, sabbesaṃ devānaṃ, ekaccānaṃ manussānaṃ, ekaccānaṃ vīnipātikānaṃ, ayaṃ kammavipākajā iddhīti¹.

415. Sabbaññunti sabbe saṅkhatāsaṅkhate dhamme jānātīti sabbaññū...taṃ. Sabbaṃ saṅkhatamasasaṅkhatam anavasesaṃ jānātīti sabbaññūtiādina² paṭisambhidāmagga-nayena vitthātatto veditabbo. Phullitanti nānāguṇa-visavanato paduma'miva vikanatthena vikasiṃ. Sunibandhanti buddhārammaṇe satiyottena suṭṭhu bandhiṃ.

416. Aññāyāti jānitvā. Jalajuttamanāmakoti padumuttaro nāma bhagavā. Dassayiddhiyāti iddhiyā dassesi, iddhikathāyaṃ³ āgatāhi iddhīhi nānāppakārāni rūpādīni dassesi.

417. Vedajātāti jātavedā uppannasomanassā. Ida'ma-bravinti idaṃ vuccamānavacanam ahaṃ padumuttara-bhagavantam abhāsiṃ.

418. Sumanam itarāyapīti imissā bhikkhuniyā sundaramanajanakam pamodaniyam imam iddhiṃ addasaṃ.

419. Mukhena pabhāvitam saddam dhammaghosam sutvā maggaphalesu jātā patitṭhitāti mukhato jātā⁴.

420. Evaṃ patthesa'hanti anāgate ahampi tādisā homi, iddhiyā suvisāradāti evam ahaṃ patthesiṃ.

421. Patthesu'ttamamānasāti uttamam jetṭham māna-sam cittam yassāti uttamamānasā hutvā ahaṃ patthesiṃ.

422. Maṇimayamhīti ettha maṇi nāma catubbīsavidho hoti-vajiro⁵ mahānīlo indanīlo makarako veḷuriyo padumarāgo phussarāgo kakketano pulāko vimalo lohitaṅko

¹ Ps. 391-piṭṭhe.

² Ps. 125-piṭṭhe.

³ Ps. 385-piṭṭhe.

⁴ DA. 3. 49. MA. IV, 62-piṭṭhesu.

⁵ UdA. 91-2-piṭṭhesu.

phaliko pavālo jotiraso gomuttako gomedako sogandhiko muttā saṅkho añjanamūlo rājapaṭṭo amataṃsako piyako brāhmaṇī cāti tehi maṇīhi yathānurūpaṃ pakatamhi nimmitamhi pallaṅketi attho. Pabhassareti atipiya obhāsanato pabhassare.

425. Tatoti tato tāvatimsabhavanato. Manujeti manussaloke. Sayambhunoti ekassa paccekabuddhassa.

427. Bārāṇasipuruttameti uttamanagarasaṅkhāte bārāṇasipuramhi.

428. Vaṇṇasobhanti uppalapupphassa vaṇṇaṃ viya atisobhanaṃ vaṇṇaṃ.

437. Mahākuleti ācāravattavasena mahante uttame kule. Dhanadhañṇādiparibhogavasena pana daliddakule. Pīṭanti kusumbhena rattam pītavaṇṇaṃ. Maṭṭhantī visuddham siniddham. Arahatoti kassapa dasabalassa sāvaka bhūṭassa khīṇāsavassa. Vatthu¹ jātake vitthārato āgataṃ.

438. Vipākuleti brāhmaṇakule. Tiriṭivacchassāti asītikoṭivibhavassa tiriṭivacchassa nāma brāhmaṇasetṭhissa. Idam vatthuhetṭhā vitthāritaṃ. Jātakepi² passitabbam.

439. Tatoti ummādantībhagato. Pasūtāti vijāyitā. Nātiphītamhīti dhanadhañṇādivasena na aḍḍhe, daliddeti attho.

441. Tepi patthesunti³ tasmim khaṇe pañcasatā migaluddakā sambhata sambhārā paripakkapaccekabodhiñṇā tassā samīpe ahesum. Tepi luddakā atītāsu anekāsu jātisu tassā putta bhāvena āgatattā etissā puttā bhavyeyāmāti patthayimsu. Madhum datvā sayambhunoti tas seva paccekabuddhassa madhum nimmakkhikaṃ madhurasam⁴ sakkaccaṃ datvā. Ajāyim padumodareti pabbatapāde

¹ JA. V, 222-piṭṭhādīsu.

² JA. V, 220-piṭṭhe.

³ MA. IV, 90. Sd-ṭ. II, 113-piṭṭhesu.

⁴ Madhura māṃsam- MA. IV, 90. Sd-ṭ. II, 113- piṭṭhesu.

ekasmim padumasare saṁsedajapaṭisandhivasena paṭisandhim gahetvā vijāyim. Padumavatīvatthu heṭṭhā vitthāritam.

442. Sakkatapūjitāti sam ādaram katvā aggama-hesibhāvena pūjitā. Anūnam satapañcakanti na ūnam rājaputtānam pañcasatam vijāyim. Tattha mahāpaduma-kumāro ekakova kucchiyam paṭisandhim gaṇhi. Avasesā ekūnapañcasatā dārakā mahāpaduma kumārassa mātukucchito nikkhamitvā nipannakāle saṁsedajā hutvā nibbattiṃsu. Opatātikabhāvena nibbattiṃsūti keci āhaṃsu.

443. Yobbanappattāti soḷasavassuddesikabhāvam pattā. Kīlantā jalakīlanti uyyāne padumasañchannāya maṅgalapokkharāṇīyā udakakīlitam kīlantā. Disvā opatapadumanti sampati vikasamānam padumam vaṇṇato heṭṭhā patantam jiṇṇapadumañca disvā imassa tāva anupādinna-kassa evarūpā jarā pāpuṇāti, kimaṅgam pana amhākam sarīrassa, idampi hi evam gahitameva bhavissatīti ārammaṇam gahetvā sabbe paccekabuddhā ahesum. Te passantasseva mahājanassa ākāsenā nandamūlakapabbhāram agamaṃsu.

444. Vinābhūtāti viyogattā. Sutavīrehīti puttabhūtehi kilesamārādīnam nimmathanena vīriyavantehi paccekabuddhehi. Isigilipasseti rājagahasamīpassa isigilipabbatassa passamhi, isigilipabbatasamīpeti attho. Isigilīti padassa attho pāliyam vuttanayena veditabbo.

Vuttañhetam bhagavatā -

Bhūtapubbam bhikkhave pañca paccekabudhasatāni imasmim isigilismim pabbate ciranivāsino ahesum. Te imam pabbatam pavisantā dissanti, pavitṭhā na dissanti. Ta'menam manussā disvā evamāhaṃsu-"ayam pabbato ime isi gilati"ti isigili isigilitveva samaññā udapādīti¹.

445. Buddhāti vuddhā mahallikā. Sutamatīti puttehi samannāgatā. Sutanam bhattunopi cāti khethe kammantam kurumānānam attano puttānañca sāmikassa ca atthāya. Attha paccekanāyakehi anantarabhava padumavatī

¹ M. III, 113-piṭṭhe.

mahesibhāve attano puttānaṃ pañcasatānaṃ
paccekabuddhānaṃ antare aṭṭha paccekabuddhe disvāti
sambandho.

446. Anussarinti ete mama puttāti punappunaṃ sarim.
Khīradhārāti thanato khīrasoto.

447. Tesanti tesam aṭṭhannaṃ paccekabuddhānaṃ.
Adanti adāsim. Sehi paṇibhīti sakehi hatthehi. Tidasam
nandananti sabbakālam pamodasamvaddhanato nandanam
tāvatisabhavanam aham upapajjim.

450. Sukhitehi sukhappatte. Sajjitehi¹ sabbupakaraṇa-
sampanne.

451. Rūpasobhaggasampannāti sobhanarūpena ca utta-
marūpena ca sampannā samannāgatā.

452. Rūpa bhoga sirihiti rupabhoga sirisa'nkhathehi
kāraṇehi ca. setṭhiputtehīti sakalajambudīpe anekakotivi-
bhavasampannehi setṭhīnam puttehi ca rājakumārehi ca
setṭhīhi ca rājūhi ca.

453. Anekesam manam gahetum asakkuṇeyyattā pitā
dhītaram pabbajjāya uyyojesi, sāpi pacchimabhavikattā
pamoditā hutvā attano geham pahāya anagāriyam pabbaji.
Tena vuttam "pabbajim anagāriyan"ti. Catusacca'mapāpu-
ṇinti uposathāgāre jalitassa telapadīpassa dīpasikhāya
nimittam gaṇhitvā punappunaṃ olokayamānā
tejokasiṇārammaṇam jhānam nibbattetvā tadeva pādakam
katvā vipassanam vadḍhetvā arahattam pāpuṇim.
Arahattaphalena saddhimyeva ca'ssā abhiññā
paṭisambhidāpi ijjhimsu. Visesato pana iddhivikubbane
ciṇṇavasī ahosi.

454. Yadā² bhagavā yamakapāṭihāriyam kātum
sāvatthiyam kaṇḍambarukkhamaṇam upasaṅkami, tadā
ayam therī evarūpaṃ ratham nimminitvā tena saddhim
satthu santikam gantvā "Bhagavā aham pāṭihāriyam

¹ VA. II, 140-piṭṭhe.

² ThigA. 204- piṭṭhe.

karissāmi titthiyamadanimmathanāya, anujānāthā"ti vatvā satthu santike aṭṭhāsi, tam sandhāya "iddhiyā abhinimmitvā"ti gātha'māha. Tattha iddhiyā abhinimmitvā, caturassam ratham ahanti catūhi assehi yojitam ratham iddhiyā abhinimminivā buddhassa bhagavato pāde vanditvā ekamantam aṭṭhāsim.

455. Ekadivasam¹ kira māro therim supupphite sālavane divāvihāram nisinnam disvā upasaṅkamitvā vivekato vicchinditukāmo vīmaṁsanto "supupphitaggan"ti gātha'māha. Tattha supupphitagganti suṭṭhu pupphitaaggam, aggato paṭṭhāya sabbaphāliphullanti attho. Pādapanti rukkham. Idha pana sālarukkho adhippeto. Ekā tuvantī ekikā tuvaṁ idha sālāmūle tiṭṭhasi. Na ca'tthi te dutiyā vaṇṇadhātūti² tava vaṇṇadhātuyā sadisā dutiyā vaṇṇadhātu natthi, tayā sadisā abhirūpā aññā rājadhitādiyuvatī bhikkhunī vā natthīti vadati. Tvaṁ asadisarūpā ekikāva imasmim janavivitte ṭhāne tiṭṭhasi. Bāle na tvaṁ bhāyasi dhuttakānanti bhoti taruṇike tvaṁ itthidhuttapurisānam katham na bhāyasi, sakiṇcanakārino dhuttāti adhippāyo.

456. Atha nam therī santajjentī attano ānubhāvena imā gāthāyo abhāsi. Tattha satam sahasānīpi dhuttakānam, samāgatā edisakā bhavyeyyunti yādisako tvaṁ, edisakā evarūpā anekasatasahasamattāpi dhuttakā samāgatā yadi bhavyeyyum. Lomaṁ na iñje, na sampavedheti lomamattampi na iñjeyyāsi cāletum na sakuṇeyyāsi, na sampavedheyyāsi. Kim me tuvaṁ māra karissase'koti bho māra pāpima tvaṁ ekakova mayham kim karissasi kim nāma kammaṁ kātum sakuṇissasi.

457. Idāni³ mārassa attano kiñcipi kātum asamattatam yeva vibhāventī "esā antaradhāyāmīti" gātha'māha. Tassattho –

¹ ThigA. 205- piṭṭhe.

² SA. II, 176- piṭṭhe.

³ ThigA. 206- piṭṭhe.

Bho māra esā'haṃ tava purato t̥hitāva antaradhāyāmi, adassanaṃ gacchāmi, ajānantasseva te kucchiṃ vā pavisāmi, dvinnāṃ akkhīnaṃ majjhe nāsavaṃsasaṅkhāte pakhumantarikāyaṃ bhamukantare vā tiṭṭhāmi. Evaṃ tiṭṭhantiṃ ca maṃ tvaṃ na passissasi.

459. "Sattisūlūpamā kāmā"ti dvīhi gāthāhi therī attano khīṇāsavabhāvaṃ jānāpetvā māraṃ santajjesi. Tattha sattisūlūpamā kāmāti¹ kāmā nāma yena adhiṭṭhitā, tassa sattassa vinivijjhanato nisitasatti viya sūlaṃ viya ca daṭṭhabbā, satti sūlaṃ ca upamā etesanti sattisūlūpamā kāmā. Khandhāti upādānakkhandhā. Āsanti²etesam kāmānaṃ. Adhikuṭṭanāti chindanādhiṭṭhānā, accādānaṭṭhānanti attho. Yato khandhe accādāya sattā kāmehi chejjabhejjaṃ pāpuṇanti. Yaṃ tvaṃ kāmaratiṃ brūsi, aratī dāni sā mamāti bho pāpima tvaṃ yaṃ kāmaratiṃ kāmesu ramitabbam sevitabbam katvā vadasi, Sā idāni mama niratijātikattā mīlasadisā na tāya mama koci attho atthīti.

460. Tattha kāraṇa'māha "sabbattha vihatā nandī"ti-ādinā. Tattha sabbattha vihatā nandīti³ sabbesu khandhāyatanadhātubhavayoni gatiṭṭhiti nivāsesu mama taṇhā nandī vihatā pahīnā.

Tamokkhandhoti mohakkhandho avijjāsamūho. Padālitoti anavasesam aggamaggañāṇena bhinno samucchinno. Evaṃ jānāhīti sabbaso pahīna-taṇhā-vijjāti maṃ jānāhi. Tato eva balavidhamanavisayātikkamanehi antaka lāmakācāra māra tvaṃ mayā nihato bādhito asi, na panāhaṃ tayā bādhitabbāti attho.

461. Tamhi guṇeti tesu dvīsu guṇesu mārasantajjane yamakapāṭihāriyakāle iddhidassanatthāya ārocane cāti. Aggā iddhīmatīnanti "Etadaggaṃ bhikkhave mama sāvikanāṃ

¹ ThigA. 67- piṭṭhe.

² Sstt. 368-Suttaṃ passitabbam.

³ Sam, t̥tha. 1. 176. ThigA. 67- piṭṭhesu.

bhikkhunīnam iddhimantīnam yadidaṃ uppalavaṇṇatī¹
maṃ etadagge ṭhapesi.

464. Paccayanti gilānapaccayabhesajja pariikkhāraṃ.
Upanāmentī ti denti. Sahassāni samantatoti anekasahassāni
samantā aṭṭhadisato, dasadisato vā. Bhagavato hi bhikkhu-
saṃghassa ca lābhasakkāra mahantabhāvo sakkārasuttādīsu²
pākaṭo yeva. Sesam sabbattha uttānattha'mevāti.

9. Uppalavaṇṇātheriyā apadānavaṇṇanā samattā.

10. Paṭācārātherī apadānavaṇṇanā

Padumuttaro nāma jinotiādi³ paṭācārātheriyā
apadānam. Ayam hi ito kappasatasahassamatthake
padumuttarassa bhagavato kāle haṃsavatīnagare seṭṭhikule
nibbittitvā viññutam patvā ekadivasam satthu santike
dhammaṃ suṇantī satthāraṃ ekaṃ bhikkhunim
vinayadharānam aggaṭṭhāne ṭhapentaṃ disvā sattāham
dasabalam sasāvakaṃ bhojetvā ticīvaraṇca datvā taṃ
ṭhānantaram pattesi. Sā yāvajīvaṃ bhagavantam sasāvakaṃ
mettacittā paricaritvā pāramikusalaṃ katvā tato cutā
tāvatiṃsam patvā devamanussesu saṃsarantī imasmim
kappe kassapabuddhakāle kikissa nāma kāsiraṇṇo gehe
paṭisandhim gahetvā -

Samaṇī samaṇaguttā ca, bhikkhunī bhikkhudāyikā

Dhammā ceva sudhammā ca, sattamī saṃghadāyikātī⁴.

Vuttānam sattannam bhaginīnam abbhantarā
bhikkhunī nāma tatiyabhaginī hutvā vīsati vassasahassāni

¹ A. I, 26- piṭṭhe.

² Ud. 89. 128- piṭṭhādīsu.

³ AA. I. 275. ThigA. 222. DhA. I, 437- piṭṭhesu.

⁴ Ap. II, 237-piṭṭhe. 485-gāthā.

komārabrahmacariyam caritvā bhikkhusaṃghassa pariveṇaṃ akāsi. Sā tato cutā tāvatimse nibbattitvā ekaṃ buddhantaram dibbasampattiṃ anubhavitvā imasmim buddhuppāde sāvattiyaṃ cattālīsakoṭivibhavassa seṭṭhino dhītā ahosi abhirūpā, taṃ soḷasavassuddesikakāle sattabhūmikassa pāsādassa uparimatale rakkhantā vasāpesuṃ. Evaṃ santepi sā attano gehe ekena cūlupaṭṭhākena saddhim vipaṭṭipajji. Atha'ssā mātāpitāro samajātikakule ekassa kumārassa dātuṃ vivāhadivasam saṇṭhapesuṃ. Tasmim upakaṭṭhe sā taṃ katasanthavam cūlupaṭṭhākaṃ saññaṃ adāsi- "Na tvaṃ sveva paṭṭhāya maṃ paṭihārasatenāpi daṭṭhuṃ labhissasi, sace te mayi sineho atthi, idāneva maṃ gahetvā yena vā tena vā palāyassū"ti. So "sādhu bhadde"ti. Tena hi "ahaṃ sve pātova nagaradvārassa asukaṭṭhāne nāma ṭhassāmi, tvaṃ ekena upāyena nikkhamitvā tattha āgaccheyyāsī"ti vatvā dutiyadivase saṅketaṭṭhāne aṭṭhāsi. Sāpi pātova kiliṭṭhaṃ vatthaṃ nivāsetvā kese vippakiritvā kuṇḍakena sarīraṃ makkhitvā kuṭaṃ ādāya anucchavikaṃ hatthasāraṃ gahetvā dāsīhi saddhim gacchantī viya gharā nikkhamitvā taṃ ṭhānaṃ agamāsi. So taṃ ādāya aggadvārena nikkhamitvā nagarato ti catu yojanadūraṃ ṭhānaṃ gantvā ekasmim gāmake nivāsaṃ kappetvā araṇṇe khettaṃ kasitvā dārupaṇṇādīni āharati. Itarā kuṭena udakaṃ āharitvā sahatthā koṭṭanapacanādīni karontī attano pāpassa phalaṃ anubhosi. Atha'ssā kucchiyaṃ gabbho paṭiṭṭhāsi. Sā paripuṇṇagabbhā "Idha me koci upakārako natthi, mātāpitāro nāma puttesu muduhadayā honti, tesam santikaṃ maṃ nehi, tattha me gabbhavuṭṭhānaṃ bhavissatī"ti sāmikaṃ yāci. So "Kiṃ bhadde kathesi, maṃ disvā tava matāpitāro vividhā kammakāraṇāyo kareyyuṃ, na sakkā mayā tattha gantun"ti paṭikkhipi. Punappunaṃ yāciyamānopi so "Ajja gacchāma, sve gacchāmā"ti gantuṃ avisahanto kālaṃ vītināmesi. Sā punappunaṃ yācitvāpi gamanaṃ alabhamānā "N'yaṃ bālo maṃ nessatī"ti tasmim araṇṇaṃ gatakāle paṭivissake āmantetvā "Sace so āgantvā maṃ apassanto kahaṃ gatāti pucchissati, mama attano kulagharaṃ gatabhāvaṃ ācikkheyyāthā"ti vatvā paṭisāmetabbaṃ paṭisāmetvā gehadvāraṃ pidahitvā maggaṃ

paṭipajji. So āgantvā taṃ apassanto paṭivissake pucchitvā taṃ pavattim sutvā "nivattessāmi nan"ti anubandhitvā taṃ disvā nānappakāraṃ yācamānopi nivattetum nā'sakkhi. Atha'ssā ekasmiṃ thāne kammajavātā calimsu. Sā ekam gacchantaraṃ pavisitvā "Sāmi kammajavātā me calitā"ti vatvā bhūmiyaṃ samparivattamānā kicchena dāraṃ vijāyitvā "Yassā'tthāyā'haṃ kulagharaṃ gaccheyyaṃ, so attho nipphanno"ti punadeva tena saddhim gehaṃ āgantvā vāsaṃ kappesi.

Tassā aparena samayena puna gabbho paṭiṭṭhahi, sā paripuṇṇagabbhā hutvā purimanayeneva sāmikaṃ yācitvā gamanaṃ alabhamānā puttaṃ aṅkenā'dāya tattheva maggaṃ paṭipajjitvā tena anubandhitvā "Tiṭṭhāhi"ti vuttepi nivattitum na icchi. Atha nesaṃ gacchantānaṃ catūsu disūsu mahā akālamegho udapādi. Samantā vijjulatāhi ādittaṃ viya meghatthanitehi bhijjamānaṃ viya ca udakadhārā nipātanirantaraṃ nabhaṃ ahosi. Tasmim khaṇe tassā kammajavātā calimsu. Sā sāmikaṃ āmantetvā "Sāmi kammajavātā me calitā, na sakkomi sandhāretum, anovassakaṭṭhānaṃ me jānāhīti āha. So hatthagatāya vāsiyā ito cito ca upadhārento vammikamatthake ekam dabbatiṇasañchannaṃ gumbaṃ disvā tattha gantvā daṇḍakehi kuṭikaṃ katvā chadanatthāya dabbatiṇaṃ āharissāmīti tiṇehi sañchadita-vammikasīsante utṭhitarukkhadaṇḍakaṃ chindi. Tāvadeva ca naṃ tato vammikato nikkhamitvā ghoraviso āsiviso ḍamsi. Taṅkhaṇaṇṇeva'ssa sarīraṃ antosamuṭṭhitāhi aggijālāhi ḍayhamānaṃ viya nīlavaṇṇaṃ hutvā tattheva pati. Itarāpi 'Idāni āgamissati, idāni āgamissatī'ti mahādukkhaṃ anubhavamānā tassa āgamaṇaṃ oloketvāpi taṃ adisvāva aparampi puttaṃ vijāyi. Dve dāraṃ vātavutṭhivegaṃ asahamānā mahāviraṇṇaṃ viravanti. Sā ubhopi te urantare katvā dvīhi jaṇṇukehi ca dvīhi hatthehi ca bhūmiyaṃ uppīletvā yathā thitāva rattiṃ vītināmesi. Sakalasarīraṃ nillohitam viya paṇḍupalāsavaṇṇaṃ ahosi. Sā utṭhite aruṇe maṃsapesivaṇṇaṃ ekam puttaṃ aṅkenā'dāya itaraṃ aṅguliyaṃ gahetvā "Ehi tāta, pitā te ito gato"ti vatvā sāmikassa gatamaggena gacchantī taṃ vammikamatthake kālaṃ katvā

patitaṃ nīlavanṇaṃ thaddhasarīraṃ disvā 'Maṃ nissāya
mama sāmiko panthe mato'ti rodantī paridevantī pāyāsi.

Sā sakalarattim devena vuṭṭhattā aciravatim nāma
nadim jaṇṇupparamāṇena Kaṭippamāṇena thanappamāṇena
udakena paripuṇṇaṃ disvā attano mandabuddhitāya dvīhi
dārakehi saddhim udakaṃ otarituṃ avisahantī jeṭṭhaputtaṃ
orimatīre ṭhapetvā itaraṃ ādāya paratīraṃ netvā
sākhābhaṅgaṃ attharivā tattha pilotikacumbatake
nipajjāpetvā 'itarassa santikaṃ gamissāmī'ti bālaputtakaṃ
pahāya tarituṃ asakkontī punappunaṃ nivattitvā
olokayamānā nadim otari. Atha'ssā nadīmajjhaṃ gatakāle
eko¹ ukkuso seno viya taṃ² dāraṃ disvā maṃsapesīti
saññāya dāraṃ vijjhituṃ ākāso bhassi. Sā taṃ
puttassa'tthāya bhassantaṃ disvā ubho hatthe ukkhipitvā
'Susū'ti tikkhattuṃ mahāsaddaṃ nicchāresi ukkuso
dūrabhāvena taṃ asutvāva taṃ anādiyanto kumāraṃ
gahetvā vehāsaṃ uppatitvā gato. Orimatīre ṭhītaputto
mātaraṃ nadīmajjhe ubho hatthe ukkhipitvā mahāsaddaṃ
nacchārayamānaṃ disvā maṃ pakkosati'ti saññāya vegena
nadim otarivā nadīsote patito yathāsotaṃ agamāsi. Iti'ssā
bālaputto ukkusena hato, jeṭṭhaputto udakena hato.

Sā eko me putto ukkusena gahito, eko udakena vuḷho,
panthe me pati matoti rodantī paridevantī -

"Ubho puttā kālaṅkatā, panthe mayhaṃ pati mato'ti
imaṃ vilāpagītaṃ gayantī balavasokābhibhūtā gacchati. Sā
evaṃ vilapamānāva sāvatthito āgacchantāṃ ekaṃ purisaṃ
disvā pucchi "Kattha vāsikosi tātā"ti. "Sāvatthivāsikoṃhi
ammā"ti. "Sāvatthinagare asukavīthiyaṃ evarūpaṃ
asukakulaṃ nāma atthi, taṃ jānāsi tātā"ti. 'Jānāmi amma,
taṃ pana māpucchi, sace aññaṃ jānāsi, pucchā"ti. "Aññaena
me kammaṃ natthi, tadeva pucchāmi tātā"ti. "Amma tvaṃ
attano anācikkhituṃ na desi, ajja te sabbarattim devo

¹ Ekosenotaṃ. ThigA. 113. AA. I, 276. DhA. I, 439- piṭṭhe. Ap. II, 238-
piṭṭhe 496-gāthā pana passitabbā.

² ibid

vassanto diṭṭho"ti. "Diṭṭho me tāta, mayha' me' veso sabbarattim viṭṭho, na aññassa. Mayham pana vutṭhakāraṇaṃ pacchā te kathessāmi. Etasmim tāva me seṭṭhigehe pavattim kathehī"ti. "Amma ajja rattiyaṃ seṭṭhiṇca seṭṭhibhariyaṇca seṭṭhiputtañcāti tayo jane avattharamānaṃ gehaṃ pati, te ekacitakāyaṃ jhāyanti, esa dhūmo paññāyati ammā"ti. Sā tasmim khaṇe nivatthavatthampi patamānaṃ na sañjāni, soku'mmattikabhāvaṃ patvā yathājātāva bāhā paggayha nātīnaṃ citakaṭṭhānaṃ gantvā taṃ vilāpagītaṃ paripuṇṇaṃ katvā rodantī paridevantī –

Ubho puttā kālaṅkatā, panthe mayham pati mato

Mātā pitā ca bhātā ca, ekacitamhi ḍayhareti.

Vilapantī paribbhami.

Tato paṭṭhāya aññena janena sāṭakaṃ dvinnampi phāletvā phāletvā chaḍḍeti. Atha naṃ diṭṭha diṭṭhaṭṭhāne mahājano parivāretvā carati. Tassā nivāsanamattenāpi paṭena acarāṇato paṭācāraṃ paṭapariharaṇaṃ vinā caratīti Paṭācārātveva samaññā ahosi, yasmā ca'ssā naggabhāvena alajjī ācāro pākaṭo ahosi, tasmā patito ācāro assāti paṭācārātveva nāmaṃ ahosi. Taṃ disvā 'ummattikā ummattikā'ti vatvā keci kacavaraṃ matthake khipanti, aññe paṃsum matthake okiranti apare leḍḍūhi paharanti.

Ekadivasam satthā jetavanamahāvihāre aṭṭhaparisa-majjhe nisīditvā dhammaṃ desento taṃ āgacchamānaṃ addasa Kappasatasahassapūritapāramim abhinīhārasam-pannaṃ. Disvā imissā ṭhapetvā maṃ añño avassayo bhavitum samattho nāma natthī'ti cintetvā taṃ yathā viharābhimukhaṃ āgacchatī, eva'makāsi. Parisā taṃ disvāva "Imissā ummattikāya ito āgantum mā adatthā"ti āha. Satthā "Apetha, mā naṃ nivārayitthā"ti vatvā avidūraṭṭhānaṃ āgatakāle "Satim paṭilabha bhaginī, satim paṭilabha bhaginī"ti āha. Sā taṃkhaṇaṃyeva buddhānubhāvena satim paṭilabbhitvā nivatthavatthassa patitabhāvaṃ sallakkhetvā hirottappaṃ paccupaṭṭhāpetvā ukkuṭikaṃ upanisajjāya nisīdi. Ummādo vūpasami. Acinteyyo hi buddhānaṃ

ānubhāvo, yathā hi suppvāsāya koliyadhītuyā "Sukhinī hotu suppvāsā koliyadhītā arogā, arogam puttam vijāyatū"ti¹-

Bhagavato saha vacanā gabbho byākulabhāvaṃ vijahitvā sukheneva bahi nikkhami, mātā puttānam sotthi ahosi. Tathā suppiyāpi upāsikā attanāva attano ūruyam katena mahāvaṇena vuṭṭhātum asakkontī sayanapiṭṭhe nipannā pariggahetvāpi ānethāti² vuttattā pariggahetvā ānītā tassā saha dassanena bhagavato vaṇe pākatike jāte sayameva gantvā bhagavantam vandi.

Bhagavantam hantum abhidhāvanto nālāgirihatthīpi bhagavato mettacittena puṭṭho soṇḍam oropetvā yena bhagavā tenupasaṅkami, upasaṅkamitvā bhagavato purato aṭṭhāsi, atha kho bhagavā dakkhiṇena hatthena nālāgirissa hatthissa kumbham parāmasanto nālāgirim hatthim "Mā kuṇjara nāgamāsado"ti³ dvīhi gāthāhi ajjhabhāsi. Bhagavato saha mettacitta gāthāvacanā nālāgiri hatthī soṇḍāya bhagavato pādapaṃsūni gahetvā uparimuddhani ākiritvā paṭikuṭikova osakkīti evamādīni vatthūni idha udāharitabbāni⁴.

Atha'ssā avidūre ṭhito eko puriso uttarisāṭakam khipitvā adāsi, sā taṃ nivāsetvā satthāram upasaṅkamitvā suvaṇṇavaṇṇesu pādesu pañcappatiṭṭhitena vanditvā "Bhante avassayo me hotha, patiṭṭho me hotha, ekam hi me puttam ukkuso gaṇhi, eko udakena vūlho, panthe me pati mato, mātāpitaro ceva bhātā ca gehena avatthaṭā ekacitakāyam jhāyantī"ti sokakāraṇam ācikkhi.

Satthā tassā vacanam sutvā "Paṭācāre mā cintayi, tava tāṇam saraṇam avassayo bhavitum samatthasseva santikam āgatā"ti. Yathā hi tava idāni eko puttako ukkusena gahito, eko udakena vūlho, panthe pati mato, mātāpitaro ceva bhātā ca gehena avatthaṭā, evameva imasmim saṃsāre puttādīnam

¹ Ud. 94- piṭṭhe.

² V. III, 311-2 piṭṭhesu.

³ V. IV, 357- piṭṭhe.

⁴ UdA. 111-2. piṭṭhesu.

matakāle tava rodantiyā paggharitaassu catunnam
mahāsamuddānam udakato bahutaranti vatvā –

Anamataggo' yaṃ bhikkhave saṃsāro, pubbā koṭi na
paññāyati avijjānīvaraṇānaṃ sattānaṃ taṇhāsaṃyojanānaṃ
sandhāvataṃ saṃsarataṃ. Taṃ kiṃ maññatha bhikkhave
katamaṃ nu kho bahutaraṃ, yaṃ vā vo iminā dīghena
addhunā sandhāvataṃ saṃsarataṃ amanāpasampayogā
manāpavippayogā kandantānaṃ rodantānaṃ assu
passannaṃ paggharitaṃ, yaṃ vā catūsu mahāsamuddesu
udakantiādi Assusuttaṃ ¹.

Catūsu mahāsamuddesu jalaṃ parittakaṃ
Tato bahuṃ assujalaṃ anappakaṃ
Dukkheṇa phutṭhassa narassa socanā
Kiṃ kāraṇā amma tuvaṃ pamajjasīti².

Evam satthari anamataggapariyāyakathaṃ kathente
tassā sarīre soko tanubhāvaṃ agamāsi. Atha naṃ
tanubhūtasokaṃ ñatvā puna satthā āmantetvā "Paṭācāre
puttādayo nāma paralokaṃ gacchantassa tāṇaṃ vā leṇaṃ vā
saraṇaṃ vā bhavituṃ na sakkonti. Tasmā vijjamānāpi te na
santiyeva, tasmā paṇḍitena sīlaṃ visodhetvā attano
nibbānagāmmimaggam khippameva sodhetuṃ vaṭṭatī"ti vatvā
dhammaṃ desento imā gāthāyo abhāsi-

Na santi puttā tāṇāya, na pitā nāpi bandhavā.
Antakenādhipannassa, natthi ñātīsu tāṇatā.
Eta'matthavasaraṃ ñatvā, paṇḍito sīlasaṃvuto.
Nibbānagamaṇaṃ maggaṃ, khippameva visodhayeti.³

Desanāvasāne paṭācārā mahāpathaviyaṃ paṃsupari-
maṇe apāyagamaniye kilese jhāpetvā sotāpattiphale
patiṭṭhahi, aññepi bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇimsu. Sā
pana sotāpannā hutvā satthāraṃ pabbajjaṃ yāci. Satthā taṃ

¹ S. I, 388- piṭṭhe.

² ThigA. 114. DhA. I, 441- piṭṭhesu.

³ Dh. maggavagge 288. 289 gāthā.

bhikkhunīnaṃ santikaṃ paḥiṇitvā pabbājesi. Sā laddhūpasampadāpi pubbe patitācārattā paṭācārātveva paññāyi.

Sā uparimaggaphalatthāya vipassanāya kammaṃ karontī evaṃ attānaṃ ovadati "Ime māṇavā naṅgalehi khettaṃ kasantā yathādhippāyaṃ khettabhūmiyaṃ pubbaṇṇa-bhedāni bījāni vapantā taṃhetu taṃnimittam attānaṃ puttadārādīnī ca posantā hutvā dhanam paṭilabhanti, evaṃ imasmim loke yoniso payutto paccattapurisakāro nāma saphalo saudayo, ahaṃ suvisuddhasīlā āradbhavīriyā akusitā ajjhattaṃ susamāhitacittā anuddhatā ca hutvā catusaccakammaṭṭhānabhāvanā-saṅkhātam satthu sāsanaṃ karontī kasmā nibbānaṃ nādhigacchāmi, adhigamissāmi evā"ti.

Evaṃ pana attānaṃ ovaditvā vipassanāya kammaṃ karontī ekadivasaṃ pādadhovanaudake nimittam gaṇhi. Sā ghaṭena udakaṃ ādāya pāde dhovantī udakaṃ āsiñci, taṃ thokaṃ ṭhānaṃ gantvā pacchijji, dutiyavāre āsittam tato dūrataram agamāsi. Tatiyavāre āsittam tatopi dūrataram agamāsi. Sā tadeva ārammaṇam gahetvā tayo vaye paricchinditvā mayā paṭhamam āsittaudakam viya ime sattā paṭhamavayepi maranti, tato dūrataram gataṃ dutiyavāre āsittaudakam viya majjhimavayepi maranti, tatopi dūrataram gataṃ tatiyavāre āsittaudakam viya pacchimavayepi marantiyevāti cintesi. "Yathā idam udakaṃ¹ khayadhammam vayadhammam, evaṃ sattānaṃ āyusaṅkhārā"ti evaṃ aniccalakkhaṇam tadanusārena dukkhalakkhaṇam anattalakkhaṇaṃca upadhāretvā vipassanam pavaḍḍhesi.

Yathā assam bhadam ājāniyam kusalo sārathi sukhena sāreti, evaṃ tassā cittam sukheneva samādhesi. Evaṃ pana vipassanam vaḍḍhentī utusappāyanijigisāya ovarakam pavisantī andhakāraavidhamanattam dīpaṃ gahetvā gabbham pavisitvā dīpaṃ ṭhapetvā mañcake nisinnamattāva dīpaṃ vijjhāpetum aggaḷasūciyā dīpavaṭṭim ākaḍḍi.

¹ ThigA. 120- piṭṭhe.

Tāvadeva utusappāyalābhena tassā cittaṃ samāhitaṃ ahosi,
vipassanāvīthiṃ otari.

Satthā gandhakuṭiyāṃ nisinnova obhāsaṃ pharivā
tassā sammukhe ṭhatvā kathento viya "Evametaṃ paṭācāre
pañcannampi khandhānaṃ udayabbayaṃ apassantassa
vassasataṃ jīvanato tesaṃ udayabbayaṃ passantassa
ekāhampi ekakkhaṇampi jīvitaṃ seyyo"ti vatvā dhammaṃ
desento imaṃ gāthamāha -

Yo ca vassasataṃ jīve, apassaṃ udayabbayaṃ
Ekāhaṃ jīvitaṃ seyyo, passato udayabbayanti¹.

Gāthāpariyosāne paṭācārā saha paṭisambhidāhi
arahattaṃ pāpuṇi.

Arahattaṃ pana patvā sekkhakāle attano paṭipattiṃ
pacca-vekkhitvā upari visesassa nibbattitākāraṃ vibhāventi
udānavasena -

Naṅgalehi kasaṃ khettaṃ, bījāni pavapaṃ chamā
Puttadārāni posentā, dhanāṃ vindanti māṇavā
Kimahaṃ sīlasampannā, satthusāsanakārīkā
Nibbānaṃ nādhigacchāmi, akusitā anuddhatā
Pāde pakkhālayitvāna, udakesu karoma'haṃ
Pādodakaṇca disvāna, thalato ninnamāgataṃ
Tato cittaṃ samādhesiṃ, assaṃ bhadraṃ'va jāniyaṃ
Tato dīpaṃ gahetvāna, vihāraṃ pāvisiṃ ahaṃ
Seyyaṃ olokayitvāna, mañcakamhi upāvisiṃ
Tato sūciṃ gahetvāna, vaṭṭiṃ okassayāmahaṃ
Padīpasseva nibbānaṃ, vimokkho ahu cetasoti².

Imā gāthāyo abhāsi.

Arahattaṃ pana patvā sā buddhavacanaṃ uggaṇhanti
vinayapiṭake ciṇṇavasī ahosi. Upālitthero viya sabbāṃ

¹ Dh. saḥassavagge 113-gāthā.

² Thag. 392-piṭṭhe.

vinayapiṭakam bhagavato santike vitthārato yathātatham
uggaṇhi. Satthā tasmim guṇe tuṭṭho aparabhāge jetavane
nisinno bhikkhunīyo paṭipāṭiyā ṭhānantare ṭhapento
paṭācāram -

Etadaggaṃ bhikkhave mama sāvikanāṃ bhikkhynīnaṃ
vinayadharānaṃ yadidaṃ paṭācārāti¹

Vinayadharānaṃ aggaṭṭhāne ṭhapesi.

Evam sā etadaggaṭṭhānaṃ patvā attano pubbakammaṃ
saritvā somanassappattā taṃ pubbacaritāpadānaṃ pakāsentī
"padumuttaro nāma jino"tiādi'māha.

468. Tattha sabbadhammananti² sabbesaṃ nava-
lokuttaradhammānaṃ. Pāragūti pāraṃ nibbānaṃ gato,
paccakkhaṃ katoti attho.

Atha'vā³ sabbadhammānanti sabbesaṃ khandhāyata-
nādidhammānaṃ pāragūti abhiññāpāragū pariññāpāragū
pahānapāragū bhāvanāpāragū sacchikiriya-pāragū samā-
pattipāragūti chadhā pāragū. "Pāragūti yopi pāraṃ
gantukāmo, sopi pāragū"tiādinā niddesanayenapi⁴
vitthārattho veditabbo.

469. Setṭhikuleti cattālīsakoṭīvibhavassa setṭhino kule.
Nānāratana-pajjoteti padumarāgaphussarāgādinānāvidha-
ratanehi vijjotamāne setṭhikuleti sambandho. Mahā-
sukhasamappitāti mahantena sukhena sabbaso appitā⁵
upapannā ahoṣim.

471. Vinayadhārīnanti vinayadharānaṃ bhikkhunī-
naṃ. Aggaṃ vaṇṇesīti aggaṃ koṭibhūtanti vā setṭhanti vā
thomesi. Kappākappavisāradanti kappiyesu akappiyesu ca
visāradaṃ suttavasena suttānulomavasena ca vigatasārajjam
byattam kusalam.

¹ A. I, 26-piṭṭhe.

² ApA. II, 105-piṭṭhe.

³ ThagA. II, 260-piṭṭhe.

⁴ Nd1. 16. Nd2. 155-paṭṭhā-dīsu.

⁵ ThigA. 287-piṭṭhe.

472. Tam ṭhāna' mabhikaṅkhinīti tam vinayadharānam aggaṭṭhānam kusalacchandavasena patthayanti.

474. Yā tayā vaṇṇitāti yā bhikkhunī bhagavatā tayā vinayadharānam aggabhāvena thomitā. Ito aṭṭhamaketi ito divasato atikkante aṭṭhame divasamhi.

475. Assasāti cittassāsam cittasukham labhāhi. Laccha-seti labhissasi.

477. Hessatīti bhavissati. Paricarinti catupaccayadānavasena upaṭṭhāsim, dhammānudhammapaṭipattivasena ca pūjesim.

488. Iddheti samiddhe. Phīteti sabbapālaphulle viya atisamiddhe. Mahaddhaneti heṭṭhimakoṭiyā cattālīsakoṭippamāṇam saṁharitvā ṭhapitam mahantam dhanam yassāti mahaddhanam, tasmim.

489. Yobbanūpetāti taruṇena abhirūpena soḷasavassavayena upetā samannāgatā. Vitakkavasagāti kāmavitakkassa vasam iccham gacchāmīti vitakkavasagā. Sā hi mātāpitūhi soḷasavassuddesikakāle sattabhūmikassa pāsādassa uparimatale ṭhapetvā rakkhiamānāpi attano gehe ekena cūlūpaṭṭhākena vipaṭippajji. Naram jārapatim disvāti aparabhāge assā mātāpitaro samajātikakule ekassa kumārassa dātum vivāhadivasam saṇṭhapesum, tasmim upakaṭṭhe aham tam cūlūpaṭṭhākam katasanthavam jārapatibhūtam purisam passitvā. Tena saddhim agaccha'hanti tena jārapatinā vuttanayena saṅketam katvā ekam gāmakam aham agacchim.

490. Dutiyo kucchiyā mamāti dutiyo putto mama kucchiyam paṭiṭṭhito. Okkhāmīti nivātabhāvena kathessāmi, karuṇāyanatthāya, passissāmi vā.

491. Tamhi pavāsiteti tasmim mama patimhi kammattāya araṇṇam gatavasena vippavāsike viyoge.

492. Sambhāvesīti sampāpuṇi. Kammajā vātāti gabbhavuṭṭhānajanakā antokucchiyam kammajāvāyūni. Atidāruṇāti ativiya ruddā dukkhajanakā.

493. Mahāmeghoti samantā vijjulatāhi āditto viya meghathanitehi bhijjamāno viya ca mahanto megho. Pasūtisamayeti puttavijāyanakāle. Dabbatthāyāti kuṭikam

katvā upari chādetum dabbatiṇassa atthāya. Sāmī sappena māritoti mama pati vammikato nikkhamitvā ghoravisena āsīvisena mārito hato.

494. Vijātadukkhenāti puttavijāyanadukkhenā. Anāthāti atāṇā aleṇā asaraṇā. Kapaṇāti varākādīnā ativiya kāruṇṇappattā. Kunnadinti acīravatim nāma khuddakanadim. Pūritanti sakalarattim devena vuṭṭhattā nadikūlappamāṇam udakapuṇṇam. Sakulālayanti attano kulassa ālayam geham.

495. Bālam ādāya atarintī maṃsapesivaṇṇam hiyyo rattiyaṃ vijātaṃ bālakaṇṇam gahetvā taṃ nadim atarim. Sāyetvāti pāraṇāle taṃ bālakaṇṇam sākhābhāṇassa uparipilotikacumbātake nipajjāpetvā. Itaram taraṇāyāti orimatīre ṭhapitaṃ jeṭṭhaputtam taraṇatthāya aham nivattāti sambandho.

496. Ukkuso hāsīti kurarasakuṇo hari. Taruṇam vilapantakanti atitaluṇam sampati vijātaṃ vilapamānam bālakaṇṇam. Itaraṇāca vahī sototi orimatīre ṭhapitaṃ jeṭṭhaputtaṇāca nadīsoto vahi pavāhesi.

497. Sajane mateti attano mātā pitā bhātāti tayo jane kālaṇkate assosim. Sokaṭṭāti sokena pīḷitā. Mahāsoka-samappitāti mahantena socanena sabbaso appitā khīttā upapannā.

498. Ekacitamhi ḍayhareti ekacitakāyam aggijhāpanava-sena ḍayhante.

499. Kisāti khāditum vā bhuñjitum vā asakkontī tanukā appamaṃsalohitā. Paṇḍūti uppaṇḍuppaṇḍukajātā paṇḍupalāsapaṭibhāgā. Dīnamānasāti dukkhitacittā. Bhamantīti "ubho puttā kālaṇkatā"ti vuttam vilāpagītam gāyitvā ito cito paribbhamantī.

500. Putteti ālapanapadam bhoti dhīta paṭācāreti attho. Gavesassūti tava santāne sīlakkhandhādayo pariyesāhi. Niratthanti nipphalam nippayojanam.

Tato satthā anamataggadesanāṃ desesi, tadā¹ pana satthā paṭācāraṃ tanubhūtasokaṃ ñatvā "Paṭācāre puttādayo nāma paralokaṃ gacchantassa tāṇaṃ vā leṇaṃ vā saraṇaṃ vā bhavitumnasakkonti, tasmā vijjamānāpi te na santiyeva. Paṇḍitena pana sīlaṃ visodhetvā attano nibbānagā-mīmaggameva sodhetum vaṭṭatī"ti vatvā dhammaṃ desento imā dve gathāyo abhāsi –

501. Tattha tāṇāyāti tāṇabhāvāya paṭiṭṭhānatthāya. Bandhavāti putte ca mātāpitaro ca ṭhapetvā avasesā ñātisuhajjā. Antakenādhīpannassāti maraṇena abhibhūtaṃ. Pavattiyāṃ hi puttādayo annapānādi dānena ceva uppannakicca-nittharaṇena ca tāṇā hutvāpi maraṇakāle kenaci upāyena maraṇaṃ paṭibāhitum asamatthatāya tāṇatthāya leṇatthāya na santi nāma. Teneva vuttaṃ "natthi ñātīsu tāṇatā"ti.

Etamatthavasāṃ ñatvā, paṇḍito sīlasāṃvuto

Nibbānagamaṇaṃ maggaṃ, khippameva visodhayeti –

Dutiyagāthā idha natthi, dhammapade² pana atthi. Etamatthavasanti evaṃ tesāṃ aññamaññassa tāṇaṃ bhavitum asamatthabhāvasaṅkhātāṃ kāraṇaṃ jānitvā paṇḍito catupārisuddhisilena saṃvuto rakkhitaḥkopito hutvā nibbānasampāpakaṃ aṭṭhaṅgikaṃ maggaṃ sīghaṃ sīghaṃ visodheyeyāti attho.

502. Paṭhamāṃ phalamajjhaganti bhagavato taṃ dhammadeśanaṃ sutvā ahaṃ paṭhamāṃ sotāpattiphalaṃ alabhiṃ.

505. Tato'haṃ vinayaṃ sabbāṃ, santike sabbadassīnoti arahattaphalappattato paraṃ ahaṃ sabbāṃ vinayapiṭakaṃ sabbadhammānaṃ ñāṇacakkhunā diṭṭhattā sabbadassino bhagavato santike. Uggahiṃ sabbavitthāraṇti upālittthero viya ahaṃ sabbavitthārena uggaṇhiṃ.

¹ DhA. I, 271- piṭṭhe.

² Dh. 289-gāthā.

Byāhariṇca yathātathanti bhagavato santike
 uggahitānurūpaṃ yathāsaccaṃ vācesim. Teneva hi
 therigāthāyaṃ¹ āgatā tiṃsamattā therīyo ca chakkanipāte²
 pañcasatamattā therīyo ca tikanipāte³ uttamātherīādayo ca
 paṭācārātheriyā santike dhammaṃ sutvā arahattaṃ
 pāpuṇimsu.

506. Tasmim guṇeti tasmim vinayapiṭakassa uggahaṇa-
 vācanasaṅkhāte guṇe. Etadaggaṃ ṭhapesi manti "Etadaggaṃ
 bhikkhave mama sāvikaṇaṃ bhikkhunīnaṃ
 vinayadharānaṃ yadidaṃ paṭācārā"ti aggaṭṭhāne maṃ
 ṭhapesi.

10-Paṭācārātherī apadānavañṇanā samattā.

¹ Thig. 392- piṭṭhe.

² Thig. 394- piṭṭhe.

³ Thig. 384- piṭṭhe.

3. KUṄḌALAKESĪVAGGA

1- Kuṇḍalakesātherī apadānavañṇanā.

Padumuttaro nāma jinoti ādi¹ kuṇḍalakesātheriyā apadānaṃ. Ayam hi ito kappasatasahassamatthake padumuttarassa bhagavato kale nānāratanaṃ pajjote seṭṭhikule nibbattitvā viññutaṃ patvā ekadivasam satthusantike dhammaṃ suṇantī satthāraṃ ekaṃ bhikkhuniṃ khippābhiññānaṃ aggaṭṭhāne ṭhapentaṃ disvā adhikāraṃ kammaṃ katvā taṃ ṭhānantaraṃ patthesi. Sā yāvajīvaṃ puñṇāni katvā tato cutā tāvatimse uppajjitvā tato yāma tusita nimmānarati paranimmitavasavatti devapuresu anukkamena uppajjitvā devarājūnaṃ mahesibhavena upapannā manussalokepi anekavāraṃ cakkavattīnaṃ maṇḍalarājūnaṃ ca mahesibhāvaṃ upagatā mahāsampattiyo anubhavitvā kappasatasahassaṃ devamanussesu saṃsaritvā imasmim bhaddakakappe kassapabuddhassa kāle kikissa nāma kāsirañño nivesane –

Samaṇī samaṇaguttā ca, bhikkhunī bhikkhudāyikā

Dhammā ceva sudhammā ca, sattamī saṃghadāyikāti –

Vuttānaṃ sattannaṃ bhaginīnaṃ bhikkhudāyikā nāma catutthadhītā hutvā vīsativassasahassāni dasa sīlāni samādāya komārikabrahmacariyaṃ caritvā saṃghassa vasanapariveṇaṃ kāretvā ekaṃ buddhantaṃ devamanussesu saṃsaritvā imasmim buddhuppāde rājagahe seṭṭhikule paṭisandhim gaṇhī. Bhaddāti'ssā nāmaṃ akaṃsu.

Taṃ divasaṃyeva² ca tasmim nagare purohita putto jāto. Tassa jātavelāya rājanivesanaṃ ādim katvā sakalanagare āvudhāni pajjalimsu. Purohito pātova rājakulaṃ gantvā sukhasēyyaṃ pucchi, rājā "kuto me ācariya sukhasēyyā, ajja

¹ AA. I, 283. ThigA. 102. DhA. I, 413- piṭṭhesu.

² AA. I, 283- piṭṭhe.

sabbarattim rājanivesane āvudhāni pajjalitāni disvā bhayappattā ahumhā"ti āha. "Mahārāja tappaccayā mā cintayittha, na tumhākaṃyeve gehe āvudhāni pajjalimsu, sakalanagarepi evaṃ ahosī"ti. "Kiṃ kāraṇā ācariyā"ti. "Amhākaṃ gehe coranakkhattena dārako jāto, so sakalanagarassa sattū hutvā uppanno. Tassetam pubbanimittam. Tumhākaṃ upaddavo natthi, sace pana icchatha, hāretha nan"ti. Amhākaṃ pīlāya asatīyā hāraṇakammam natthī"ti. Purohito "Mama putto attano nāmam gahetvāva āgato"ti "sattuko" tveva nāmam akāsi. Setṭhigehepi bhaddā setṭhidhītā vadḍhati, purohitagehepi sattuko vadḍhati. So attano ādhāvanavidhāvanena kīlitaṃ samatthakālato paṭhāya attano vicaraṇaṭṭhāne yaṃ yaṃ passati, taṃ taṃ sabbam āharitvā mātāpitūnam geham pūreti. Pitā naṃ kāraṇasahassampi vatvā vāretum nāsakkhi.

Aparabhāge panassa vayappattassa sabbākārenāpi vāretum asakkuṇeyyabhāvaṃ nātvā dve nīlasātake datvā sandhicchedanaupakaraṇaṃca siṅghāṭakayantaṃca hatthe datvā "Tvam imināva kammaṇa jivāhī"ti naṃ vissajjesi. So taṃdivasato paṭṭhāya siṅghāṭakayantaṃ khipitvā kulānam pāsāde āruya sandhim chinditvā parakulesu nikkhittabhaṇḍam attanā ṭhapitam viya gahetvā gacchati. Sakalanagare tena aviluttageham nāma nā'hosi. Ekadivasam rājā rathena nagare vicaranto sārathim pucchi "Kiṃ nu kho imasmim nagare tasmim tasmim ghare chiddameva paññāyatī"ti "Deva imasmim nagare sattuko nāma coro bhittim chinditvā kusalānam santakam haratī"ti. Rājā nagaraguttikam pakkosāpetvā "Imasmim kira nagare evarūpo nāma coro atthi, kasmā naṃ na gaṇhāsī"ti āha. "Ayaṃ deva taṃ coram sahoḍḍham passitum na sakkomā"ti. "Sace ajja naṃ coram gaṇhasi, jīvasi. Sace na gaṇhasi, rājā'naṃ te karissāmī"ti. "Evaṃ devā"ti nagaraguttiko sakalanagare manusse cāretvā taṃ bhittim parabhaṇḍam avaharantaṃ sahoḍḍhameva gahetvā rañño dassesi. Rājā "Imam coram dakkhiṇadvārena nīharitvā ghātethā"ti āha. Nagaraguttiko rañño paṭissuṇitvā taṃ coram catukke catukke pahārasahassena tālento gāhāpetvā dakkhiṇadvāram gacchati.

Bhaddā setṭhidhītā¹ ca mahatā parivārena vaḍḍhamānā vayappattā soḷasavassuddesikā abhirūpā ahosi dassaniyā pāsādikā. Tasmim ca vaye ṭhītā nāriyo purisajjhāsaya honti purisalolā. Atha nam mātāpitaro sattabhūmikassa pāsādassa uparimatale sirīgabbhe nivāsāpesum. Ekameva'ssā dāsim paricārikam adamsu. Tasmim samaye setṭhidhītā mahājanassa kolāhalasaddena sīhapañjaram ugghāṭetvā oloketi tam sattukam nāma coram pacchābāham bandhitvā catukke catukke kasāhi paharivā āghātanam nīyamānam disvā paṭibaddhacittā ubho hi hetthehi hadayam sandhārenti gantvā tam patthayamānā sirīsayane adhomukhī nipajji. Sā ca tassa kulassa ekadhītā, tena'ssā nātakā appamattakampi mukhavikāram sahitaṃ na sakkonti. Atha nam mātā sayane nipannam disvā "Kim karosi amma"ti pucchi. "Etam vajjham katvā nīyamānam coram addasa amma"ti. "Āma amma"ti. "Etam labhamānā jīvissāmi, alabhamānāya me maraṇa'mevā"ti. "Amma mā evam kari, amhākam jātiyā ca gottena ca bhogena ca sadisaṃ aññaṃ sāmikam labhissasī"ti. "Mayham aññaṃ kiccaṃ natthi, imaṃ alabhamānā marissāmi"ti. Te tam nānappakārenāpi saññāpetum asakkontā maraṇā jīvitam seyyoti sallekkesum. Atha'ssā pitā nagaraguttikassa santikam gantvā sahasam lañjam datvā "Mayham dhītā core paṭibaddhacittā, yena kenaci upāyena imaṃ muñcā"ti āha. So "Sādhū"ti setṭhissa paṭissuṇitvā coram gahetvā yāva sūriyassa atthaṅgamanā ito cito ca papañcāpetvā sūriye atthaṅgate cārakato ekam manussam nīharāpetvā sattukassa bandhanam mocetvā sattukam setṭhigeham pesetvā tena bandhanena itaram bandhitvā dakkhiṇadvārena nīharitvā ghātesi. Setṭhidāsāpi sattukam gahetvā setṭhino nivesanam agamaṃsu. Tam disvā setṭhi "Dhītu manam pūressāmi"ti sattukam gandhodakena nhāpetvā sabbālaṅkārapaṭimaṇḍitam kāretvā pāsadam pesesi. Bhaddāpi 'Paripunṇo me saṅkappo'ti anekālaṅkārena alaṅkaritvā tam paricarati. Tato paṭṭhāya sā "sāmikam

¹ DhA. I, 413- piṭṭhe.

ārādhessāmī"ti sabbābharaṇapaṭimaṇḍitā sayameva tassa yāguādīni samvidahati.

Sattuko katipāhaṃ vītināmetvā cintesi "Kadā nu kho imaṃ māretvā etissā ābharaṇāni gahe tvā ekasmiṃ surāgehe vikkiṇitvā khādituṃ labhissāmī"ti. So "Attheko upāyo"ti cintetvā āhāraṃ paṭikkhipitvā mañcake nipajji. Atha naṃ sā upasaṅkamitvā "Kiṃ te sāmi rujjatī"ti pucchi. "Na kiñci me bhadde"ti. "Kiñci pana me mātāpitaro tuyhaṃ kuddhā"ti. "Na kujjhanti bhadde"ti. Atha naṃ "Kiṃ nāme'tan"ti. "Mayhaṃ ekaṃ vacanaṃ vattabbaṃ atthī"ti. Setṭhiddhītā sahaṣṣalābhaṃ labhitvā viya tuṭṭhamānasā "Vissatthaṃ vadehi ayyā"ti āha. "Tvaṃ cintesi 'maṃ nissāya iminā jīvitam laddha'nti, ahaṃ pana gaḥitamattova corapapātapabbate adhivatthāya devatāya 'Sacā' haṃ jīvitam labhissāmi, balikammaṃ te dassāmī"ti āyācim. Taṃ nissāya mayā jīvitam laddhaṃ, sīghaṃ balikammaṃ sajjāpetī"ti. Bhaddā "Ahaṃ tassa maṇaṃ pūressāmī"ti appodakamadhupāyāsaṃ lājapañcamapupphāni cāti tena vuttaṃ sabbam balikammaṃ sajjāpetvā sabbam pasādhanam pasādhetvā ekayānena āruya sāmikena saddhiṃ corapapātapabbataṃ gantvā 'pabbatadevatāya balikammaṃ karissāmī"ti abhiruhituṃ ārabhi. Sattuko cintesi 'sabbesu abhiruhantesu mama imissā ābharaṇam gaḥetuṃ na okāso bhavissatī"ti cintetvā pabbatapādaṃ gatakāle āha "Bhadde ito paraṃ ubhova janā gamissāma, sesajanaṃ yānakena saddhiṃ nivattāpetvā balikammabhājanaṃ sayam ukkhipitvā gaṇhāhī"ti. Sā tathā akāsi. Coro taṃ gahe tvā corapapātapabbataṃ abhiruhi. Tassa hi ekena passena manussā abhiruhanti. Ekaṃ passaṃ chinna papātaṃ. Pabbatamatthake ṭhitā tena passena core pātentī. Te khaṇḍākhaṇḍam hutvā bhūmiyaṃ patanti. Tasmā "Corapapāto"ti vuccati. So bhaddāya saddhiṃ kathento piyakathaṃ na kathesi, sā ingīteneva tassa adhippāyaṃ aññāsi. Pabbatamatthake pana ṭhatvā sā "balikammaṃ te sāmi karohī"ti āha. So tuṇhī ahosi. Puna tāya "Kasmā sāmi tuṇhībhūtosī"ti vutte taṃ āha "Na mayhaṃ balikammenattho, vañjetvā pana taṃ ādāya āgatomhī"ti. "Kiṃ kāraṇā sāmī"ti. "Taṃ māretvā tava ābharaṇāni gahe tvā

palāyanatthāyā"ti. Atha nam so āṇāpesi "Bhadde tava uttarisāṭakam omuñcitvā kāyārūḷhapasādhanam bhaṇḍikam karohī"ti. Kassa pana ayya pasādhanam, kassa ahan"ti. "Nāham etam vibhāgam jānāmī"ti. Sā maraṇabhayatajjitā evamāha "Sāmi imam suvaṇṇakeyūramuttā veḷuriyādi-pasādhanam harassu, jīvitam pana mayham dehi, ito paṭṭhāya mam 'matā'ti dhārehi, dāsī vā te hutvā kammam karissāmī"ti vatvā imam gātha'māha -

Idam suvaṇṇakeyūram, muttā veḷuriyā bahū

Sabham harassu bhaddante, mam ca dāsīti sāvayāti.

Tam sutvā coro "Evam kate tvam gantvā mātāpitūnam ācikkhissasi, māressāmiyeva, mā tvam bālham paridevasī"ti vatvā imam gatha'māha -

Mā bālham paridevasi, khippam bandhāhi bhaṇḍikam

Na tuyham jīvitam atthi, sabham gaṇhāmi bhaṇḍakanti.

Sā cintesi "Aho idam kammam bhāriyam, paññā nāma na pacitvā khādanatthāya katā, atha kho vicāraṇatthāya katā, jānissāmi'ssa kattabban"ti. Atha nam āha "sāmi yadā tvam coroti gahetvā nīyasi, tadāham mātāpitūnam ācikkhim, te sahasam vissajjetvā tam āharāpetvā gehe karimsu. Tato paṭṭhāya aham tuyham upakārikā, ajja me sudiṭṭham katvā attānam vanditum dehī"ti vatvā pabbatante aṭṭhāsi. So "sādhū"ti sampaticchi. Sā tena sampaticchitabhāvam nātvā tikkhattum padakkhiṇam katvā catūsu ṭhānesu vanditvā "Sāmi idam te pacchimadassanam, idāni tuyham vā mama dassanam, mayham vā tava dassanam natthī"ti purato ālīngitvā pacchato ālīngantī viya hutvā pamajjitvā pabbatante ṭhitam sattukam piṭṭhipasse ṭhatvā ekena hatthena khandhe gahetvā ekena piṭṭhikacchāya gahetvā pabbatapāde khipi. So pabbatakucchiyam paṭihato khaṇḍākhaṇḍikam cuṇṇa-vicuṇṇam hutvā bhūmiyam pati. Tāya katam acchariyavici-trakiriyam disvā pabbate adhivatthā devatā guṇakittanava-sena kosallam vibhāventī imā gāthāyo āha-

Na hi sabbesu ṭhānesu, puriso hoti paṇḍito

Itthīpi paṇḍitā hoti, tattha tattha vicakkhaṇā

Na hi sabbesu ṭhānesu, puriso hoti paṇḍito

Itthīpi paṇḍitā hoti, lahum attha vicintikāti.

Sāpi coraṃ papāte khipitvā cintesi 'Sacāhaṃ gehaṃ gamissāmī', "Sāmiko te kuhin"ti pucchissanti, sacāhaṃ evaṃ puṭṭhā "mārito me"ti vakkhāmi. Dubbinīte sahaṃsaṃ datvā taṃ āharāpetvā idāni naṃ māresīti maṃ mukhasattīhi vijjhissanti, ābharaṇatthāya so maṃ māretukāmo ahoṣīti vuttepi na saddahissanti, "Alaṃ me gehenā"ti. Tatthevā'bharaṇāni chaḍḍetvā araṇṇaṃ pavisitvā anupubbena vicarantī ekaṃ setavatthānaṃ nigaṇṭha-paribbājakānaṃ assamaṃ patvā vanditvā "Mayhaṃ bhante tumhākaṃ santike pabbajjaṃ dethā"ti āha. Atha naṃ te āhaṃsu "Kena niyāmena pabbajjā hotū"ti. "Yaṃ tumhākaṃ pabbajjāya uttamaṃ, tadeva karoṭhā"ti. Te "sādhū"ti tassā saṇḍāsena¹ kese luṇcitvā pabbājesuṃ. Kesā puna vaḍḍhantā rāsi rāsivasena kuṇḍalāvattā hutvā vaḍḍhiṃsu, sā teneva kāraṇena kuṇḍalakesā nāma jātā. Sā pabbajitvāva pucchi "Bhante tumhākaṃ pabbajjāya kiṃ uttaman"ti. "Bhadde dasasu vā kaṣiṇesu parikammaṃ katvā jhānaṃ nibbattetabbaṃ, vādasahaṃsaṃ vā uggaṇhitabbaṃ. Ayaṃ amhākaṃ pabbajjāya uttamatto"ti. "Jhānaṃ tāva nibbattetuṃ ahaṃ na sakkhissāmi, vādasahaṃsaṃ pana uggaṇhissāmi ayyā"ti. Atha naṃ te vādasahaṃsaṃ uggaṇhāpetvā "Uggaḥitaṃ te sippaṃ, idāni tvaṃ jambudīpatale vicaritvā attanā saddhiṃ paṇhaṃ kathetuṃ samatthaṃ olokehī"ti tassā hatthe jambusākhaṃ datvā uyyojesuṃ.

"Gaccha bhadde, sace koci gihibhūto tayā saddhiṃ paṇhaṃ kathetuṃ sakkoti, tasseva pādaparicārikā bhavāhi. Sace pabbajito sakkoti, tassa santike pabbajāhī"ti.

Sā tattha sabbasippaṃ uggaṇhitvā "Etesaṃ ito uttari viseso natthī"ti ṇatvā gāmanigamarājadhāniyo vicarantī yattha yattha paṇḍitā atthi, tattha tattha gantvā tesam

¹ Tālaṭṭhinā. AA. 1. 286. ThigA. 104- piṭṭhesu. Ap. II, 242- piṭṭhe pana 37- gāthā passitabbā.

jānanasippam̐ sabbameva uggaṇhāti, athassā bahūsu ṭhānesu sikkhitabhāvena paṭivādam̐ dātum̐ samatthā nāma na honti, sā nāmena jambuparibbājikā nāma hutvā diṭṭhe diṭṭhe pañham̐ pucchantī vicarati. 'Ito jambuparibbājikā āgacchatīti sutvāva manussā palāyanti. Sā yaṁ gāmaṁ vā nigamaṁ vā pavisati, tassa dvāre vālukaṛāsīm̐ katvā tattha jambusākham̐ ṭhapetvā 'Yo mama vādam̐ āropetum̐ sakkoti, so imaṁ sākham̐ maddatū'ti samīpe ṭhitadāraḱānam̐ saññam̐ datvā pavisati. Tam̐ ṭhānam̐ upasaṅkamitum̐ samattho nāma nāhosi. Sattāhacirampi tam̐ maddantā na honti, sā jambusākhāya milātāya aññam̐ jambusākam̐ gahetvā pakkamati. Iminā nīhārena vicarantī sāvatthim̐ patvā nagaradvāre vālukaṛāsīm̐ katvā jambusākham̐ ṭhapetvā vuttanayeneva vatvā bhikkhāya pāvisi. Sambahulā nagaradāraḱā jambusākham̐ parivāretvā aṭṭham̐su.

Tasmim̐ samaye amhākam̐ bhagavā loke nibbattitvā sāvatthim̐ upanissāya jetavane (vihāritvā puna rājagaham̐ cārikam̐ pakkamitvā giṇṇhakūṭe pabbate)¹ viharati. Athā'yasmā dhammasenāpati² ekakova nagaram̐ pavisanto vālukaṭhūpe tam̐ sākham̐ disvā "Kasmā'yaṁ sākḥā evaṁ ṭhapitā"ti pucchi. Dāraḱā tam̐ kāraṇam̐ aparihāpetvā kathesum̐. "Evaṁ sante imaṁ gahetvā maddatha dāraḱā"ti. Tesu ekacce therassa vacanam̐ sutvā madditum̐ avisahanto "Bhāyāmā"ti ārocesum̐. Puna thero "aham̐ pañham̐ kathessāmi, maddatha tumhe"ti āha. Ekacce therassa vacanena sañjātu'ssāhā tam̐khaṇaṇñeva jambusākham̐ madditvā cuṇṇavicuṇṇam̐ akaṁsu. Kuṇḍalakesā bhattakiccam̐ katvā nikkhamantī tam̐ sākham̐ madditam̐ disvā te dāraḱe paribhāsivā "Tumhehi saddhim̐ mama pañhena kiccam̐ natthi. Kasmā me sākam̐ maddathā"ti āha. "Ayye na'mhā maddāpitā"ti āham̐su. Sā 'Attano thāmam̐ ajānanto imaṁ sākham̐ maddāpetum̐ no visahissati, addhā mahanto eso bhavissati. Apakkhiko vādo na sobhati, ahampi pana khuddikā bhavantī na sobhissāmi,

¹ etthanthare pāṭhā aṭṭhakathāsu natthi. Thig 108-gāthā pana passitabbā.

² Sāriputtatthero. DhA. I, 416- piṭṭhe.

antonagaramēva pavisitvā parisāya saññaṃ dātum vaṭṭatī'ti cintetvā sāvatthiyaṃ pavisitvā vīthito vīthim vicarantī "Passeyyātha samaṇehi sakyaputtehi saddhim mayham vādan"ti ugghosesi. Asītikulasahassanivāse nagare sabhāgasabhāgavasena sabbeva sañjānimsu.

Āyasmā sāriputtattheropi bhattakiccaṃ katvā aññatarasmim rukkhamūle nisīdi. Athā'yaṃ kuṇḍalakesā ṭhitamajjhantikavelāyaṃ¹ mahājanaparivutā therassa santikaṃ agamāsi. Sakalanagaraṃ saṅkhubhi. "Dvīnam paṇḍitānaṃ katham suṇissāmā"ti nāgarā saddhimyeva gantvā theram vanditvā ekamantaṃ nisīdimsu. Paribbājikā therena paṭisanthāram katvā ekamantaṃ ṭhatvā "Bhante tumhehi sākhā maddāpitā"ti pucchi. "Āma mayā maddāpitā"ti. "Evam sante tumhehi saddhim mayham vādo hotu bhante"ti. "Hotu bhadde"ti. "Kassa pucchā hotu, kassa vissajjanāti. "Pucchā nāma amhākaṃ pattā, tvaṃ pana tuyham jānanakaṃ pucchā"ti. Sā therena dinnaanumatiyā sabbameva attano jānanakaṃ vādasahassaṃ pucchi. Thero pucchitaṃ pucchitaṃ vissajjesi. Sā upari pucchitabbam ajānantī tuṇhī ahosi. Atha naṃ thero āha "Ettakāva te pañhā, aññepi atthī"ti. "Ettakāva bhante"ti. "Tayā bahū pañhā puṭṭhā, mayampi ekaṃ pucchāma, vissajjessasi no"ti thero āha. "Jānamānā vissajjessāma, pucchatha bhante"ti. Thero kumārapañhāyaṃ² āgataṃ 'ekaṃ nāma ki'nti pañham pucchi. Kuṇḍalakesā neva antaṃ na koṭim passantī andhakāram pavitṭhā viya hutvā "Na jānāma bhante"ti āha. "tvaṃ ettakampi ajānantī aññaṃ kim jānissasī"ti vatvā dhammaṃ desesi. Sā therassa pādesu nipatitvā "Bhante tumhe saraṇaṃ gacchāmī"ti āha. "Mā maṃ tvaṃ bhadde saeraṇaṃ gaccha, sadevake loke aggapuggalaṃ bhagavanta'meva saraṇaṃ gacchā"ti. "Evam karissāmi bhante"ti vatvā sā yena rājagahaṃ tena cārikaṃ pakkāmi.

¹ Vaddhamānakacchāyāya (DhA. I, 416- piṭṭhe). ThigA. 110-piṭṭhe pana passitabbam.

² Kh. 3- piṭṭhe. Vitthāro. A. III, 295. 303- piṭṭhesu gahetabbo.

Antarāmagge¹ eko sunakho matakalevarassa puḷavā-
kulaṃ chinnaḥattham gahetvā tassā samīpe pātetvā pakkami.
Sā taṃ disvā samviggā buddhasāvake tamattham pucchi, te
gijjhakūṭe pabbate viharantassa buddhassa santikaṃ taṃ
ādāya gacchimsu. Bhagavā tassā asubhānupassanaṃ aniccaṃ
dukkhaṃ anattaṃca dhammakathaṃ desesi. Desanāvasāne
kuṇḍalakesā sotāpattiphale patiṭṭhahi. Sā diṭṭhadhammā
pabbajjaṃ upasampadaṃca bhagavato yāci. Sā laddhūpa-
sampadā katipāhaccayena sāyanhasamaye pādapakkhālanena
udakaṃ passitvā udayabbayaṃ vipassi, sabbasaṅkhāre
īdisanti vipassanāñāṇena nijjhāyi. Satthā tassā
ñāṇaparipākaṃ ñatvā -

Sahassamapi ce gāthā, anatthapadasaṃhitā

Ekam gāthāpadaṃ seyyo, yaṃ sutvā upasammatī.²

Imaṃ gātha'māha. Gāthāpariyosāne yathāṭhitāva saha
paṭisambhidāhi arahattaṃ pāpuṇi.

Bhikkhū dhammasabhāyaṃ kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ
"Kuṇḍalakesā, theriyā dhammassavanaṃca bahum natthi,
pabbajitakiccaṃca'ssā matthakaṃ pattam. Ekena kira corena
saddhiṃ mahāsaṅgāmaṃ katvā jinitvā āgatā"ti. Satthā
āgantvā "Kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya
sannisinnā"ti pucchitvā "Imāya nāmā"ti vutte "Bhikkhave
mayā desitadhammaṃ 'appaṃ vā bahum vā'ti pamāṇaṃ mā
gaṇhatha, anatthakaṃ padasatampi seyyo na hoti,
dhammapadaṃ pana ekampi seyyova. Avasesacore
jīnantassa ca jayo nāma na hoti, ajjhattikakilesacore
jīnantasseva pana jayo nāma hotī"ti vatvā dhammaṃ
desento dhammapade³ imā gāthāyo abhāsi -

Yo ca gāthāsataṃ bhāse, anatthapada saṃhitam

Ekam dhammapadaṃ seyyo, yaṃ sutvā upasammati

¹ Ayaṃ samvaṇṇanā aṭṭhakathāsu natthi. Ap. II, 242- piṭṭhe 38-gāthādayo
passitabbā.

² DA. I, 488.

³ Dh. 1. 102, 103-gāthāsu.

Yo sahaṣṣaṃ sahaṣṣena, saṅgāme mānuse jine
Ekañca jeyyamattānaṃ, save saṅgāmajuttamoti.

Arahattaṃ pana patvā phalasukhena nibbānasukhena ca
vītināmentī attano paṭipattiṃ paccavekkhitvā udānavasena
imā gāthāyo¹ abhāsi –

"Lūnakesī paṅkadharī, ekasāṭī pure carim
Avajje vajjamatinī, vajje cāvajjadassinī
Divā vihārā nikkhamma, gijjhakūṭamhi pabbate
Addasaṃ virajaṃ buddhaṃ, bhikkhu saṅghapurakkhataṃ
Nihacca jāṇuṃ vanditvā, sammukhā añjalim ākaṃ
"Ehi Bhadde"ti maṃ avaca, sā me āsū'pasampadā
Ciṇṇā aṅgā ca magadhā, vajjī kāsī ca kosalā
Aṇaṇā paṇṇāsa vassāni, ratṭhapiṇḍaṃ abhuñja'haṃ
Puññaṃ vata pasavi bahuṃ, sappañño vatāyaṃ upāsako
Yo bhaddāya cīvaraṃ adāsi, vip̐pamuttāya sabbaganthehī"ti.

Aparabhāge catuparisamajjhe kathā udapādi "Mahantā
vatāyaṃ bhaddā kuṇḍalakesā, yā catuppadikagāthāvasāne
arahattaṃ pattā"ti. Satthā taṃ kāraṇaṃ aṭṭhuppattiṃ katvā–

"Etadaggaṃ bhikkhave mama sāvikaṇaṃ bhikkhuni-
naṃ khippābhiññānaṃ yadidaṃ bhaddā kuṇḍalakesā"ti²
theriṃ khippābhiññānaṃ aggaṭṭhāne ṭhapesi.

Evam sā pattaarahattaphalā adhigataetadaggaṭṭhānā
attano pubbakammaṃ saritvā somanassavasena
pubbacaritāpadānaṃ pakāsentī "Padumuttaro nāma jino"ti
ādimāha.

4. Tattha mahākāruṇikoti hīnādivibhāgabhinne sabba-
smiṃ sattanikāye adhimuttavuttitāya mahatiyā karuṇāya
samannāgato. Bahukehi ākārehi passantānaṃ buddhānaṃ
bhagavantānaṃ sattesu mahākāruṇā okkamati, āditto
lokasannivāsoti passantānaṃ buddhānaṃ bhagavantānaṃ

¹ Thīyaṃ. 391- piṭṭhesu. ThigA. 110.

² A. I, 26-piṭṭhe.

sattesu mahākaruṇā okkamatītiādīnā paṭisambhidāmagge¹ vuttanayena vitthārattho veditabbo. Khippābhiññānanti khippam desanāya samugghāṭitakkhaṇeyeva abhivisesena ñāṇena ñātum samatthānam bhikkhunīnam. Subhanti manuññam. Sīlakkhandhādināmakāyavasena vā cakkhu-sotādirūpakāyavasena vā sobhati² suṭṭhu bhātīti vā subham.

5. Mahesinoti mahante sīlakkhandhādayo esati gavesatīti mahesī, tassa mahesino padumuttarabhagavato.

6. Yam tehipatthitanti "khippābhiññānam bhikkhunīnam aggā bhaveyya"ntī yam ṭhānantaram tayā abhipatthitam kusalacchandavasena icchitam.

16. Tassa dhītā catutthāsinti tassa kikissa nāma kāsirañño catutthī dhītā āsim ahoṣim. Bhikkhudāyīti vissutāti.

Samaṇī samaṇaguttā ca, bhikkhunī bhikkhudāyikā

Dhammā ceva sudhammā ca, sattamī saṅghadāyikā³.

Vuttāsu sattasu dhītūsu bhikkhudāyikāti vissutā pākaṭā. Dhītā āsinti sambandho.

22. Yobbaneti yuvatibhāve taruṇe abhirūpe soḷasavassavaymhi.

23. Coranti sattukam nāma purohitassa puttam thenakam. Vadhanti māraṇatthāya. Rattā tahinti tasmim more sañjātarāgā. Rāgena paṭibaddhacittāti attho. Pitā me tam sahasenāti mama pita janako tam sattukam nāma coram sahasakahāpaṇena lañjena. Mocayitvā vadhā tatoti tamhā māraṇā mocetvā.

24. Adāsi tassāti tassa corassa mamam mama pitā adāsi. Mananti cittam. Visatṭhāti nirāsaṅkacittā. Atīva dayitāti suṭṭhu anukampitā. Hitāti hitapaṭipannā.

¹ Ps. 121- piṭṭhe.

² VvA. 146- piṭṭhe.

³ Ap. II, 241-piṭṭhe

25. So me bhūsanalobhenāti so sattuko nāma coro mama kāye alaṅkatāni suvaṇṇakeyūramuttāmaṇiveḷuriyādi-ābharaṇāni giddhāya. Balimajjhāsayoti "Ayaṃ corapapāta-pabbatadevatāya balikammaṃ kātum sañjātachandomhī"ti vañcetvā. Disoti verī. Corapapātanti coraghātakā core pātenti imasmā pabbatamatthakāti corapapāto, tassa pabbatassa hi ekena passena manussā abhiruhanti, ekaṃ passaṃ chinna-papātaṃ. Pabbatamatthake ṭhitā coraghātakā rājapurisā tena passena core pātenti, tasmā so corapapātoti vuccati. Taṃ pabbataṃ netvāna ānetvāti attho. Cetayī vadhanti so vadhatthaṃ māraṇatthāya ussukkī.

26. Sattukaṃ sukatañjalīti ahaṃ sattukaṃ nāma mama sāmikaṃ coraṃ suṭṭhu katā añjali yāya meti sukatañjali hutvā.

27. Sabbam harassūti suvaṇṇakeyūramuttādiṃ mama sabbam ābharaṇaṃ gaṇhāhi. Sāvayāti¹ mahājanamajjhe sāvehi.

28. Oropayassūti sabbāni suvaṇṇakeyūrādiābharaṇāni omuñcāhi. Kalyāṇīti ālapanapadaṃ, bhoti sundara-aṅgapaccaṅgeti attho. Bālham² ativiya. Ahantvāti na māretvā.

Tato bhaddā seṭṭhidhītā ṭhānuppattikāraṇaṃ paṭilabhivā ayaṃ coro mayhaṃ jīvitaṃ na dassati, upāyena naṃ paṭhamataraṃ papāte pātetvā jīvitakkhayaṃ pāpessāmīti cintetvā gāthādvayamāha-

30. Ehi taṃ upagūhissanti āgacchāhi, ahaṃ tuvaṃ āliṅgissāmi. Sattuko tassādhippāyaṃ ajānanto "Sādhu bhadde, ehi upagūhassu maṇ"ti āha. Bhaddā seṭṭhidhītā āliṅgitvā pacchato taṃ tikkhattum pada-kkhiṇaṃ katvā catūsu ṭṭhānesu vanditvā purato āliṅgitvā pacchato āliṅgantī viya hutvā pamajjitvā pabbatante ṭhitaṃ sattukaṃ paṭṭhipasse ṭhatvā ekena hatthena khandhe gahetvā ekena piṭṭhikacchāya gahetvā pabbatapāde khipi. So pabbata-

¹ JA. III, 415- piṭṭhe.

² ibid

kucchiyaṃ paṭihato khaṇḍākhāṇḍikaṃ cuṇṇavicuṇṇaṃ hutvā bhūmiyaṃ pati. Tāya kataṃ accharīya vicitrakiriyaṃ disvā pabbate adhivatthā devatā guṇakittanavasena kosallaṃ vibhāventī imā dve gāthāyo abhāsi.

31. Tattha paṇḍitā hotīti¹ itthīpi paṇḍitā tattha tattha vicakkhaṇā hoti, athavā itthī paṇḍitā ceva tattha tattha vicakkhaṇā ca hoti.

32. Lahum atthavicintikāti khippaṃ taṅkhaṇupattikapaññāya taṅkhaṇānurūpaṃ atthaṃ cintetum sakkoti.

33. Lahuṇca vatāti adandhaṇca vata. Khippaṇcāti acireneva. Nikatṭhe samacetayinti santike ṭhitāva tassa maraṇūpāyaṃ suṭṭhu cintetvā ussukkiṃ. Migam punṇāya tenevāti cheko migaluddako kaṇḍena pūritadhanunā² khippaṃ migam vadhati iva, evaṃ tathā ahaṃ tadā sattukaṃ nāma coraṃ taṅkhaṇupattikapaññāya vadhinti sambandho. Migam uṇṇā yathā evantipi pāṭho. Migam lomahetu migaluddako vadhati yathā, evaṃ tathā ahaṃ vadhinti sambandho.

34. Yodhā'ti yo puggalo idha sattaloke. Uppatitaṃ atthanti uppannaṃ kiñcadeva atthaṃ. Na khippamanubujjhatīti lahum yathāsabhāvena na jānāti. Mandamatīti mandapañño duppañño. Coro vāti sattuko nāma coro iva.

35. Nibodhatīti jānāti. Sattusambādhāti sattūnaṃ verīpuggalānaṃ hiṃsanato bhayato vā. Sattukā yathāti ahaṃ sattukā nāma corasmā muttā iva, evaṃ muccateti sambandho.

36. Giriduggamhīti himavamanādivasena jalassa sāra-bhūtānaṃ bhesajjādivatthūnaṇca giraṇato giri, pabbato. Dukkheṇa gamanīyo duggo, giri ca so duggo cāti giriduggo, corapapātapabbato. Tamhi. Setavatthānanti odātavatthavasanānaṃ nigaṇṭhānaṃ santikaṃ.

¹ JA. III, 416- piṭṭhe.

² Sakaṇḍakapunṇadhanusmim. JA. III, 417- piṭṭhe.

37. Saṇḍāsena ca kese meti mama kese te nigaṇṭhā saṇḍāsena lomaluṇcanabhaṇḍena. Luṇcitvāti uddharitvā. Samayanti nigaṇṭhānam vādasahassam.

38. Tam uggahetvāti tam vādasahassam uggahitvā. Vicintesinti sā tattha sabbasippam uggahitvā etesam ito uttari viseso natthīti visesato cintesim. Aparabhāge dhammasenāpatinā vādayuddham katvā parājetvā bhagavantam saraṇagamanatthāya sāvattitho rājagaham gacchantī imam nimittavisesam addasa. Tattha suvānoti sunakho. Mānusanti manussassa idam. Karantī hattham.

39. Chinnaṃ gayhāti manussakaḷevarato chinnaṃ hattham gahetvā. Puḷavākulanti puḷavakehi ākulaṃ ākiṇṇam.

40. Samviggāti puḷavākulassa chinnaḥatthassa dassa-
nena samviggahadayā. Sakyabhikkhavoti sakyaputtiyā buddhasāvakā bhikkhū..

41. Te mamā'dāyāti te buddhasāvakā bhikkhū mamam gahetvā.

42. So meti so buddhaseṭṭho mayham dhammam adesesīti sambandho. Khandhāyatanadhātuyoti ādinā dhammasarūpam dasseti.

43. Dhammacakkhanti sotāpattimaggañānam. Ettha hi aṅguttaraṭṭhakathāyam¹ saḥassamapi ce gāthāti gāthā-pariyosāne yathāṭhītaṃ saha paṭisambhidāhi arahattam patvā pabbajjam yācīti vuttam. Dhammapadaṭṭhakathāyam² pana thero bhikkhunīnam ācikkhitvā pabbājesi. Sā pabbajitvā laddhūpasampadā kuṇḍalakesittherī nāma hutvā katipāhaccayeneva saha paṭisambhidāhi arahattam pāpuṇīti vuttam. Therīgāthāṭṭhakathāyampi³ aṅguttaraṭṭhakathāya viya vuttam. Idha aññathā hoti. Tam tam bhāṇakānam kathāmaggaṇusārena tattha tattha tathā tathā vuttanti daṭṭhabbam. Amhehipi idha pāḷinayānurūpam nidānam

¹ AA. I. 288- piṭṭhe.

² DhA. I, 417- piṭṭhe.

³ ThigA. 105- piṭṭhe.

gāthavaṇṇanā ca saṁvaṇṇitā. Viññātasaddhammāti viññāto visesena ñāto sotāpattimaggaśākhāto saddhammo yāyāti viññātasaddhammā ahanti sambandho.

44. Parittam̐ toyanti appakam̐ udakam̐.

45. Pādapakkhālanenāti pādānam̐ dhovanena. Ñatvā saudayabbayanti tam̐ pādadhovanaudakam̐ udayena ca vayena ca saha vattatīti jānitvā. Tathā sabbepi saṅkhāre īdisanti yathā pādadhovanaudakam̐ udayabbayasabhāvanti cintayim̐, tathā sabbepi tebhūmakasaṅkhāraddhamme īdisam̐ udayabbayasabhāveti vipassanāñāṇena vicintesim̐. Satthā tassā ñāṇaparipākam̐ ñatvā -

Sahassamapi ce gāthā, anattapadasamhitam̐

Ekam̐ gāthāpadam̐ seyyo, yaṁ sutvā upasammatūti¹.

Imam̐ gāthamāha. Gāthāpariyosāne yathāṭhitāva saha paṭisambhidāhi arahattam̐ pāpuṇi.

46. Cittam̐ vimucci meti² lokuttarabhāvanāya vattamānāya maggaṭṭipāṭiyā sabbakilesehi mama cittam̐ vimuttam̐ ahosi. Etena phaluppattim̐ desseti. Magga-kkhaṇehi kilesā vimuccanti nāma, phalakkhaṇe vimuttā. Paññāpayī jinoti.

"Etadaggaṁ bhikkhave mama sāvikanam̐ bhikkhunīnam̐ khippābhiññānam̐ yadidaṁ bhaddā kuṇḍalakesā"ti mam̐ khippābhiññānam̐ bhikkhunīnam̐ agganti aggaṭṭhāne ṭhapesi. Therī hi pabbajitato katipāhaccayena arahattam̐ pattā. Bhikkhū dhammasabhāyam̐ katham̐ samuṭṭhāpesum̐ kuṇḍalakesātheriyā dhammassavanañca bahum̐ natthi, khippameva pabbajitakiccañcāssā matthakam̐ pattanti tam̐ aṭṭhuppattim̐ katvā bhagavā therim̐ khippābhiññānam̐ aggaṭṭhāne ṭhapesi.

52. Nāgīva bandhanam̐ chetvāti balavatī hatthinī ayobandhanam̐ mahussāhena chinditvā gacchati iva. Tathā

¹ Dh. sahassavagge. 100-gāthā.

² ThagA. II, 4-piṭṭhe.

aham maggañāṇena kilesabandhanam chinditvā. Anāsavāti
kāmasavādīnam abhāvena khīṇāsavāti.

1. Kuṇḍalakesātherī apadānavañṇanā samattā.

2. Kisāgotamītherī apadānavañṇanā

"Padumuttaro nāma jino"tiādi¹ kisāgotamītheriyā
apadānam. Ayam hi ito kappasatasahassamatthake
padumuttara bhagavato kale haṁsavatīnagare kulagehe
nibbattitvā viññutam patvā ekadivasam satthu santike
catusaccūpasañhitam vaṭṭa santisukhāvaham dhammam
suṇṭī satthāram ekam bhikkhunim lūkhacīvaradhārīnam
aggathāne ṭhapentam disvā yathābalam adhikārakammam
katvā tam ṭhānantaram patthesi. Sā yāvajīvam puññāni katvā
tato cutā tāvatimsam patvā kappasatasahassam
devamanussesu saṁsarantī kassapabuddhakāle kikissa nāma
kāśirañño nivesane -

Samaṇī samaṇaguttā ca, bhikkhunī bhikkhudāyikā

Dhammā ceva sudhammā ca, sattamī saṁghadāyikāti.²

Vuttānam sattannam bhaginīnam dhammā nāma
pañcamadhītā hutvā vīsativassasahassāni dasa sīlāni
samādāya komārikabrahmacariyam caritvā saṁghassa
vasanapariveṇam kāretvā ekam buddhantaram devama-
nussesu saṁsaritvā imasmim buddhuppāde seṭṭhikule
samānepi pārijuññavasena adhane duggatagehe nibbatti,
"Gotamī" tissā nāmam ahosi. Appamaṁsalohitabhāvena
pana kisasarīratāya kisāgotamīti voharīyittha. Sā
vayappattakāle ekam seṭṭhikulam agamāsi.

¹ ThigA. 181. AA. 1. 290. SA. I, 175. DhA. I, 443- piṭṭhe.

² Ap. II, 241-piṭṭhe.

Sāvatthiyam¹ kirekassa seṭṭhissa gehe asīti koṭidhanam² aṅgārāeva hutvā aṭṭhāsi. Seṭṭhi tam disvā uppannasoko āhāram paṭikkhipitvā mañcake nipajji. Tasseko sahāyako geham gantvā "Samma mā soci, Aham ekam upāyam jānāmi, tam karohī"ti āha. "Kim karomi sammā"ti. "Attano āpaṇe kilañjam pasāretvā tattha te aṅgāre rāsim katvā vikkiṇanto viya nisīda. Āgatāgatesu manussesu ye evam vadanti 'Sesajanā vatthatelamadhuphāṇitādīni vikkiṇanti, tvam pana aṅgāre vikkiṇanto nisinno'ti. Te vadeyyāsi 'Attano santakam avikkiṇanto kim karomī'ti. Yo pana tam evam vadati 'Sesajanā vattha telamadhuphāṇitādīni vikkiṇanti, tvam pana hirañña suvaṇṇam vikkiṇanto nisinno'ti. Tam vadeyyāsi 'Kaham hiraññasuvaṇṇa'nti. 'Ida'nti ca vutte 'āhara tāva nan'ti hatthehi paṭiccheyyāsi. Evam dinnam tāva hetthe hiraññasuvaṇṇam bhavissati. Sā pana sace kumārikā hoti, tava gehe puttassa nam āharitvā asītikotiḍhanam tassā puñṇavatiyā niyyādetvā tāya dinnam valañjeyyāsi. Sace kumārako hoti, tava gehe vayappattam dhītaram tassa puñṇavantassa datvā asītikotiḍhanam niyyādetvā tena dinnam valañjeyyāsī"ti. So 'Bhaddako upāyo'ti tussitvā tāni aṅgārajātāni anīharitvā "Avassam koci puñṇavā bhavissati, tassa puñṇena puna pākatikam bhavissatī'ti tehi aṅgārehi cāṭiyo puretvā attano āpaṇe keci aṅgāre rāsim katvā samīpe vikkiṇanto viya nisīdi ye pana nam evamāham'su 'Sesajanā vatthatelamadhuphāṇitādīni vikkiṇanti, kim pana tvam aṅgāre vikkiṇanto nisinno'ti. Tesam 'attano santakam avikkiṇanto kim karomī'ti paṭivacanam adāsi. Atha kisāgotamī aḍḍhamāsam gahetvā dārusākam āharissāmīti āpaṇadvāram gantvā tam seṭṭhim disvā evamāha 'Kim tāta sesajanā vatthatelamadhuphāṇitādīni vikkiṇanti, tvam hiraññasuvaṇṇam vikkiṇanto nisinno'ti. 'Kaham amma hiraññasuvaṇṇa'nti 'nanu tvam tadeva gahetvā nisinnosī'ti.

¹ DhA. I, 443- piṭṭhe.

² Cattālīsakoṭidhanam, DhA. I, 443. Sam, ṭṭha. 1. 174- piṭṭhe pana passitabbam.

'Āhara tāva naṃ amma'ti. Sā hatthapūraṃ gahetvā tassa hatthesu ṭhapesi. Taṃ hiraññasuvaṇṇameva ahosi.

Atha seṭṭhi 'Puñṇavatī esā bhavissatī'ti tassā vasanaṭṭhānaṃ asāmikabhāvañca pucchitvā āpaṇe bhaṇḍaṃ paṭisāmetvā tassā mātāpitaro upasaṅkamitvā evamāha 'Amhākaṃ gehe vayappatto dārako atthi, tassetam dārikaṃ dethā'ti. "Kiṃ sāmī, duggatehi saddhiṃ keḷim karosī"ti. "Mittasanthavo nāma duggatehipi saddhiṃ hoti, detha naṃ, kuṭumba sāmīnī bhavissatīti naṃ gahetvā attano puttassa ānetvā asītikoṭṭidhanaṃ paṭicchāpesi. Sabbam hiraññasuvaṇṇameva ahosi. Sāmikaṃ ṭhapitvā sesagehajanā taṃ gotamiṃ duggatakulassa dhītāti paribhaviṃsu. Tassā aparena samayena gabbho paṭiṭṭhahi. Sā dasamāsaccayena puttaṃ vijāyi. puttālābhena ca'ssā sammāna'makaṃsu. So panassā dārako ādhāvitvā paridhāvitvā kīḷanavaye kālamakāsi. Tena'ssā so kummādo uppajji. Sā 'Ahaṃ pubbe imasmimīyeve gehe hatalābhasakkārā hutvā puttassa jātakālato paṭṭhāya sakkāraṃ pāpuṇim, ime mayhaṃ puttaṃ bahi chaḍḍetumpi vāyameyyu'nti mataputtakaḷevaram aṅkenā'dāya 'Api nu me puttassa bhesajjaṃ jānāthā'ti pucchantī gehadvārapaṭipāṭiyā vicarati. Diṭṭhadiṭṭhaṭhāne manussā 'Kattha te matakassa bhesajjaṃ diṭṭhapubba'nti pāṇim paharitvā parihāsaṃ karonti. Kecī manussā naṃ "Amma tvaṃ ummattikā jātā, mataputtakassa bhesajjaṃ pucchantī vicarasī"ti vadanti. Sā tesam kathāya neva saññatti gacchati, avassaṃ mama puttassa bhesajjajānanakaṃ labhissāmīti maññamānā vicarati. Atha naṃ eko paṇḍitapuriso disvā "Ayaṃ mama dhītā paṭhamam puttaṃ vijātā bhavissati, adiṭṭhapubbamaraṇā, puttasokena cittavikkhepaṃ pattā bhavissati, mayā imissā avassayena bhavitum vaṭṭatī"ti cintetvā āha "Amma ahaṃ bhesajjaṃ na jānāmi, bhesajjajānanakaṃ pana jānāmī"ti. Ko jānāti tātāti. "Dasabalova jānāti, na añño jānātī"ti. "Kahaṃ dasabalo tātā"ti. "Sadevake pana loke aggapuggalo dasabalo dhuravihāre vasati, tassa santikaṃ gantvā pucchāhī"ti. Sā saccaṃ puriso kathetīti maññamānā "Gamissāmi tāta, pucchissāmi tātā"ti vatvā puttaṃādāya satthu

dhammadesanāvelāyaṃ vihāraṃ gantvā parisapariyante
thatvā "Puttassa me bhesajjaṃ detha bhagavā"ti āha.

Satthā tassā upanissayaṃ disvā "Bhaddakaṃ te gotamī
kataṃ bhesajjatthāya idhāgacchantiyā, accharaggahaṇamatte
pana siddhatthake laddhum vaṭṭatī"ti āha. "Labhissāmi
bhante, kassa pana gehe laddhum vaṭṭatī"ti. Yassa gehe
putto vā dhītā vā na koci matapubboti. Sā "sādhu bhante"ti
tutthamānasā satthāraṃ vanditvā mataputtakaṃ aṅkenā'dāya
antonagaraṃ pavisitvā paṭhamagehassa dvāre thatvā "Atthi
nukho imasmim gehe siddhatthako puttassa kira me
bhesajjaṃ etaṃ. Dasabalo mama puttassa bhesajjatthāya
siddhatthakaṃ āharāpeti, siddhatthakaṃ me dethā"ti āha.
"Handa gotamī"ti nīharitvā adamsu. "Ahaṃ evaṃ gaheṭum
na sakkomi, imasmim gehe koci matapubbo nāma natthī"ti.
"Kim vadesi gotamī, jīvamānā hi katipayā, matakā eva
bahudhā, ko idha mataka gaheṭum sakkotī"ti. "Tena hi
alaṃ, gaṇhatha vo siddhatthake, netam mama puttassa
bhesajjaṃ, Dasabalo maṃ yattha matapubbo natthi, tato
naṃ gaṇhāpetīti taṃ paṭiadaṣi.

Sā imināva niyāmena ādito paṭṭhāya naṃ pucchantī
vicari. Sā katipayāni gehāni āhiṇḍitvā ekagehepi
siddhatthake aggahetvā sāyanhasamaye buddhānubhāvena
vigatummādā pakati cite ṭhitā cintesi "Aho bhāriyaṃ
kammaṃ, Ahaṃ 'mameva putto mato'ti saññamakāsim,
sakalanagarepi pana jīvantehi matakāva bahutarā
bhavissanti, sakalanagare ayameva niyamo bhavissati, idaṃ
hitānukampinā bhagavatā diṭṭhaṃ bhavissatī"ti saṃvegaṃ
labhitvā tatova bahi nikkhamitvā āmakasusānaṃ gantvā
puttaṃ hatthena gaheṭvā "Puttaka ahaṃ idaṃ maraṇaṃ
taveva uppannanti cintesiṃ, na panetaṃ taveva,
mahājanasādhāraṇo esa dhammo"ti vatvā puttaṃ
āmakasusāne chaḍḍetvā imaṃ gātha'māha¹ -

Na gāmadhammo no nigamassa dhammo,

Na cāpiyaṃ ekakulassa dhammo

¹ Ap. II, 246- piṭṭhe.

Sabbassa lokassa sadevakassa,
Eseva dhammo yadidaṃ aniccatāti.

Evañca pana vatvā satthusantikaṃ agamāsi. Atha naṃ satthā "laddho te gotamī siddhatthako"ti āha. "Na laddho bhante, sakalanagare jīvantehi matakāva bahutarā, siddhatthakena pana bhante niṭṭhitaṃ kammaṃ, paṭiṭṭhaṃ me dethā"ti āha. Atha naṃ satthā "Tvam mameva putto matoti sallakkhesi, dhuvadhammo esa sattānaṃ. Maccurājā hi sabbasatte aparipuṇṇajjhāsaye eva mahogho viya parikaḍḍhamānoyeva apāyasamudde pakkhipatī"ti vatvā dhammaṃ desento dhammapade imaṃ gāthamāha -

Taṃ puttapasusammattaṃ, byāsattamanasaṃ naraṃ
Suttaṃ gāmaṃ mahoghova, maccu ādāya gacchatī¹
Tato paraṃ imā gāthāyo² ca abhāsi -
Yo ca vassasataṃ jīve, apassaṃ udayabbayaṃ
Ekāhaṃ jīvitaṃ seyyo, passato udayabbayaṃ
Na gāmadhammo nigamassa dhammo,
Na cāpiyaṃ ekakulassa dhammo
Sabbassa lokassa sadevakassa,
Eseva dhammo yadidaṃ aniccatāti.

Pacchimagaṭhāyaṃ tassā ajjhāsayaṇurūpaṃ desanākusalo bhagavā desesi. Sā desanāvasāne yathāṭṭhitāva sotāpatti-phale paṭiṭṭhāya satthāraṃ pabbajjaṃ yāci. Satthā pabbajjaṃ anujāni. Sā tikkhattuṃ satthāraṃ pada-kkhiṇaṃ katvā vanditvā bhikkhunupassayaṃ gantvā pabbajjaṃ upasampadañca labhitvā nacirasseva yonisomanasikārena kammaṃ karontī vipassanaṃ vadḍhesi. Sā ekadivasaṃ³ uposathāgāre vāraṃ patvā dīpaṃ jāletvā nisinnā dīpajālāyo uppajjantiyo ca bhijjantiyo ca disvā "Evameva ime sattā uppajjanti ceva nirujjhanti ca, nibbānappattā eva na

¹ Dh., maggavagge. 287-gāthā.

² Ap. II, 246- piṭṭhe.

³ DhA. I, 445- piṭṭhe.

paññāyanti"ti ārammaṇaṃ aggaheṣi. Satthā gandhakuṭiyam nisinnova obhāsaṃ pharitvā tassā sammukhe nisīditvā kathento viya "Evameva gotami, ime sattā dīpajālā viya uppajjanti ceva nirujjhanti ca, nibbānappattā eva na paññāyanti, evaṃ nibbānaṃ apassantānaṃ vassasataṃ jīvanato nibbānaṃ passantassa khaṇamattampi jīvitaṃ seyyo"ti vatvā anusandhim ghaṭetvā dhammaṃ desento imaṃ gātha'māha

Yo ca vassasataṃ jīve, apassaṃ amataṃ padaṃ

Ekāhaṃ jīvitaṃ seyyo, passato amataṃ padanti.¹

Sā gāthāpariyosāne arahattaṃ patvā parikkhāravalañje paramukkaṭṭhā hutvā "Satthalūkhaṃ suttalūkhaṃ rajanalūkhaṃ"ti² tīhi lūkhehi samannāgataṃ cīvaraṃ pārūpitvā vicari. Aparabhāge satthā jetavane nisinno bhikkhuniyo paṭipāṭiyā ṭhānantare ṭhapento imaṃ theriṃ lūkhacīvaradharānaṃ aggaṭṭhāne ṭhapesi.

Aparena samayena māro pāpimā kisāgotamiyā bhikkhuniyā bhayaṃ chambhitattaṃ lomahaṃsaṃ uppādetukāmo samādhimhā cāvetukāmo yena gotamī bhikkhunī tenupasaṅkami, upasaṅkamitvā kisāgotamiṃ bhikkhuniṃ gāthāya ajjhabhāsi –

Kiṃ nu tvaṃ mataputtāva, ekamāsi rudammukhī

Vana majjhagatā ekā, purisaṃ nu gavesasīti.

Atha kho kisāgotamī bhikkhunī "Māro ayaṃ pāpimā"ti viditvā māraṃ pāpimantaṃ gāthāhi paccabhāsi –

Accantaṃ mataputtāmihi, purisā etadantikā

Na socāmi na rodāmi, na taṃ bhāyāmi āvuso

Sabbattha vihatā nandī, tamokkhandho padālito

Jetvāna maccuno senaṃ, viharāmi anāsavāti.³

¹ Dh. saḥassavagge. 114-gāthā.

² MA. I, 154- piṭṭhe vitthāro.

³ S. I, 131-piṭṭhe.

Sā attano paṭipattiṃ paccavekkhitvā satthāraṃ nissāya
mayā vireso laddhoti kalyāṇamittatāya pasamsā mukhena
imā gāthāyo¹ abhāsi -

Kalyāṇamittatā muninā, lokam ādissa vaṇṇitā
Kalyāṇamitte bhajamāno, api bālo paṇḍito assa
Bhajitabbā sappurisā, paññā tathā vadḍhati bhajantānam
Bhajamāno sappurise, sabbehipi dukkhehi pamucceyya
Dukkhañca vijāneyya, dukkhassa ca samudayaṃ niro-
dham
Aṭṭhaṅgikañca maggaṃ, cattāripi ariyasaccānī"ti.

Sā purimattabhāve yakkhinī hutvā attanā anubhūta-
dukkhaṃ anussarītvā itthibhāve ādīnavavibhāvanāya
paccanubhāsantī imā dve gāthāyo² āha -

"Dukkho itthibhāvo, Akkhāto purisadammasārathinā
Sapattikampi hi dukkhaṃ, Appekaccā sakim vijātāyo
Galake api kantanti, Sukhumāliniyo visāni khādanti
Janamāraṇakamajjhagatā, Ubhopi byasanāni anubhontī"ti.

Paṭācārāya theriyā pavattiṃ ārabha imā dve gāthāyo³
āha -

"Upavijaññā gacchantī, Addasāhaṃ patiṃ mataṃ
Panthamhi vijāyitvāna, Appattāva sakaṃ gharaṃ
Dve puttā kālakatā, Patī ca panthe mato kapaṇikāya
Mātā pitā ca bhātā, Dayhanti ca ekacitakāyaṃ"ti.

Ubhayampetaṃ udāharaṇabhāvena ānetvā idāni attano
anubhūtaṃ dukkhaṃ vibhāventī imā gāthāyo⁴ abhāsi -

"Khūṇakulīne kapaṇe, Anubhūtaṃ te dukkhaṃ aparimā-
ṇaṃ
Assū ca te pavattaṃ, Bahūni ca jātisahassāni

¹ Thig. 403- piṭṭhe.

² ibid

³ Thig. 403- piṭṭhe.

⁴ ibid

Vasitā susānamajjhe, Athopi khāditāni puttamaṃsāni
 Hatakulikā sabbagarahitā, Matapatikā amata'madhigac-
 chim
 Bhāvito me maggo, Ariyo aṭṭhaṅgiko amatagāmī
 Nibbānaṃ sacchikataṃ, Dhammādāsaṃ avekkhimhaṃ
 Ahamamhi kantasallā, Ohitabhārā kataṃ hi karaṇīyaṃ
 Kisāgotamī therī. Vimuttacittā imaṃ bhaṇī"ti.

Evam sā pattaarahattaphalā adhigataetadaggaṭṭhānā
 attano pubbakammaṃ saritvā somanassavasena pubba-
 caritāpadānaṃ pakāsentī "Padumuttaro nāma jīno"ti ādi-
 māha.

56. Tattha aññatareti nāmagottavasena apākaṭe kule.

57. Tassāti tassa padumuttarassa jīnassa. Catusaccū-
 pasañhanti dukkhaṃ samudayo nirodho maggoti catūhi
 ariyasaccehi¹ upasañhitaṃ upetaṃ sampannaṃ. Madhu-
 ranti² savanavelāyaṃ upaparikkhaṇavelāyaṃ paṭipajjavelā-
 yanti sabbadāpi iṭṭhameva. Paramassādavattasantisukhā-
 vahanti yo uttamaṃ assādetabbaṃ abhinanditabbaṃ
 vaṭṭadukkhassa vūpasamajanakaṃ nibbānasukhaṃ āvahati.
 Taṃ dhammaṃ assosinti sambandho.

58. Vīroti kilesamārādīnaṃ nimmathanena mahāvīri-
 yavā padumuttaro bhagavāti attho. Lūkhacīvaradhārininti³
 sattha, sutta, rajanavasena tividhaṃ lūkhaṃ cīvaraṃ
 dhāretīti lūkhacīvaradhārinī, taṃ. Vaṇṇayīti thomesi.

59. Anappakanti na appakaṃ ulāraṃ mahantiṃ pītiṃ
 janetvāti sambandho. Guṇeti lūkhacīvaradhāraṇaṃamhi.
 Kāranti adhikāra kusalakammaṃ.

60. Munivaranti monaṃ⁴ vuccati ñāṇaṃ, kāyamone-
 yyādīsu vā aññataraṃ, tena samannāgatattā puggalo munīti

¹ Vbh. 104. S. III, 363- piṭṭhadīsu vitthāro.

² VvA. 215-piṭṭhe.

³ MA. I, 154-piṭṭhe vitthāro.

⁴ JA. I, 125-piṭṭhe; Nd1. 44. Nd2. 74-piṭṭhesu.

vuccati. So panesa agāriyamuni anagāriyamuni sekkhamuni asekkhamuni paccekabuddhamuni munimunīti chabbidho hoti. Tattha agāriyamunīti gihī āgataphalo viññātasāsano. Anagāriyamunīti tathārūpova pabbajito. Sekkhamunīti satta sekkhā. Asekkhamunīti khīṇāsavo. Paccekabuddhamunīti paccekasambuddho. Munimunīti sammāsambuddho. Munīnam varo munivaro munimuni padumuttarabuddho. Tam. Tam tñānanti lūkhacīvaradharānam bhikkhunīnam etadaggaṭṭhānantaram. Tñānalābhāyāti lūkhacīvaradharānam bhikkhunīnam etadaggaṭṭhānantarassa labhanatthāya.

63. Paccayehīti cīvarapiṇḍapātādi catupaccayehi.

67. Pañcamī tassa dhītāsinti aham tassa kikissa nāma rañño nāmena "Dhammā"ti vissutā pañcamī dhītā ahoṣim.

73. Jātā seṭṭhikule aham, duggate adhane naṭṭheti pubbe seṭṭhikule pavattepi bhogapārijuññabhāvena idāni duggate dukkhite niddhane bhogañātibyanappatte kule aham vijātāti attho. Gatā ca sadhanam kulanti "Sāvatthiyam kire'kassa seṭṭhissā"tiādinā vuttanayena aham asītikoti-vibhavam dhanavantam seṭṭhikulam gatā, seṭṭhiputtassa jāyā ahoṣinti attho.

74. Patim tñapetvāti tattha gehe mama sāmikam tñapetvā vajjetvā. Sesā me dessanti adhanā itīti mama sāmikato aññe gehajanā mamam niddhanā duggatāti na piyāyanti na mettāyanti. Pasutāti ekam abhirūpam puttam vijātā āsim. Sabbesam dayitāti tadā sabbehi gehajanehi aham piyāyitā mettāyitā āsim.

75. Soti so mama putto. Taruṇoti abhinavappasuto bālako. Bhaddoti sundaro. Komalakoti sukhumālo kamalavaṇṇo vā. Sapāṇa'mivāti attano jīvitam iva. Kanto meti mayā so mama putto atipiyo. Yamavasam gatoti putto me maccuvasam patto, ādhāvitvā paridhāvitvā kīlanavaye kāla'makāsīti attho.

76. Sokaṭṭāti sokena pīlitā. Dīnavadanāti kapaṇa-mukhavatī. Assunettāti puṇṇāni assūni nettasmim cakkhumhi yassanti assunettā. Rudammukhāti rudam rudamānam mukham yassāti rudammukhā. Matam kuṇapamādāyāti

aham̐ adiṭṭhapubbamarāṇatāya tam̐ kālaṅkatam̐ putta-
kuṇapam̐ gahetvā.

77. Ekenāti ekena paṇḍitapurisena. Sandiṭṭhāti "Mama
dhīta tava puttassa bhesajjajānanako dasabalo dhūravihāre
vasatī'ti sandassitā. Upetvā bhisakkuttamanti
mahābhisakkasadisam̐ buddham̐ upasaṅkamitvā. Bhagavā
hi duttikicchassa vaṭṭadukkhārogassa tikicchānato uttamo
mahābhisakko nāma. Tathā hi itivuttake¹ Aha'masmi
bhikkhave brāhmaṇo yācayogo sadā payatapāṇi
antimadehadharo anuttaro bhisakko sallakattoti vuttam̐.
Puttasañjīvananti matam̐ puttam̐ puna jīvāpetīti
puttasañjīvanam̐ bhesajjam̐ dehīti sambandho.

78. Matāti kālaṅkatā. Siddhatthakanti odātasāsa-
pabījam̐. Vinayopāyakovidoti vinetum̐ dametum̐ upāye naye
kusalo jino āhāti sambandho.

79. Tato laddhā satinti tadā aham̐ buddhānubhāvena
vigatum̐mādā pakaticitte ṭhitā satim̐ labhitvā.

80. Madhurassaroti karavīkakokilānam̐ kūjitasaddo viya
madhuro vaggi saro yassāti madhurassaro. Bhagavato hi
saro aṭṭhaṅgasamannāgato. Vuttañhetam̐ niddese²—

"Evam̐ vagguvado madhuravado pemaṇīyavado hada-
yaṅgamavado karavīkarutamañjughoso. Aṭṭhaṅgasamannā-
gato kho pana tassa bhagavato mukhato ghoso niccharati
vissatṭho ca viññeyyo ca mañju ca savanīyo ca bindu ca
avisārī ca gambhīro ca ninnādī ca. Yathā parisam̐ kho pana
so bhagavā sarena viññāpeti, na assa bahiddhā parisāya
ghoso niccharati, brahmāssaro kho pana so bhagavā
karavīkabhāṇīti evam̐ vagguvado"ti.

81. Apassanti vipassanāñāṇena apassanto. Udayabba-
yanti avijjāsamudayā rūpasamudayotiādina³ vuttānam̐
pañcannam̐ khandhānam̐ pañcavīsatiyā lakkhaṇehi
udayañca nibbatilakkhaṇam̐ uppādañca vayañca vipariṇā-

¹ It. 264- piṭṭhe.

² Nd1. 353- piṭṭhe.

³ Ps. 53- piṭṭhe.

malakkhaṇaṃ bhaṅgaṇca passanto. Passato udayabbayanti tesam udayaṇca vayaṇca vipassanāñāṇena vipassantassa. Itarassa jīvanato ekāhampi jīvitam seyyoti sambandho.

82. Na gāmadhammoti eso aniccatāsaṅkhāto maraṇa-sabhāvo. Na ekagāmajanasseva dhammo sabhāvo. Sabbassa lokassāti sakalasattalokassa dhammo sabhāvo evāti atto.

83. Sutvāni'mā gāthāti ahaṃ "Yo ca vassasataṃ jīve"tiādikā imā dve gāthāyo suṇitvā, dhammacakkhūnti sotāpattimaggañāṇaṃ. Ettha maggaphalaladdhakkaṇā aṭṭhakathāsu visadisā honti. Saṃyuttaṭṭhakathāyaṃ¹ hi "Sā khuraggeyyeva arahattaṃ pāpuṇī"ti vuttaṃ. Aṅguttara² dhammapadaṭṭhakathāsu³ pana "taṃ puttapasusammattan"ti gāthāvasāne sotāpatti-phale patiṭṭhitabhāvo vutto.

84. Na cireneva kālenāti na cirasseva. Sā hi ekadivasam uposathāgāre vāraṃ patvātiādinaṃ vuttanayena "Yo ca vassasataṃ jīve, apassaṃ amataṃ padan"ti gāthāya pariyoṣāne arahattaṃ apāpuṇinti sambandho.

90. Saṅkārakūṭāti tattha tattha kacavarachadditaṭṭhā-nato. Āhitvāti Āharitvā. Susānāti⁴ chavānaṃ kuṇapānaṃ sayanaṭṭhānato. Ālāhanāti attho. Rathiyāti racchā. Lūkhanti sattha sutta rajanavasena tividhaṃ lūkhaṃ. Hīnaṃ lāmaṃ cīvaranti attho.

91. Ṭhapesi etadaggamhīti jino tasmim lūkhacīvaradhā-raṇagūṇe tuṭṭho "Etadaggaṃ bhikkhave mama sāvikaṇaṃ bhikkhunīnaṃ lūkhacīvaradharānaṃ yadidaṃ kisā gotamī"ti⁵ etadaggaṭṭhāne maṃ ṭhapesīti.

2 – Kisāgotamītherī apadānavañṇanā samattā.

¹ SA. I, 175- piṭṭhe.

² AA. I, 292- piṭṭhe.

³ DhA. I, 445- piṭṭhe.

⁴ Sstt. 1341-suttaṃ passitabbaṃ.

⁵ A. I, 26- piṭṭhe.

3. Dhammadinnātherī apadānavañṇanā

"Padumuttaro nāma jino"tiādi¹ dhammadinnātheriyā apadānam. Ayam hi ito kappasatasahassamatthake Padumuttarabhagavato kāle haṃsavatīnagare (parādhīnavuttikā parakammakārīpi sīlasamvutā hutvā udakaharaṇatthāya gacchantī nirodhato vuṭṭhitassa sujātassa nāma dutiyaaggasāvakassa sakkaccam pūpam datvā)² theram geham netvā bhojanam adāsi, tassā ayyako tuṭṭho tam suṇisam akāsi, sā sassuyā saha vihāram gantvā dhammam suṇantī satthāram ekam bhikkhunim dhammakathikānam aggaṭṭhāne ṭhapentam disvā mahādānam datvā tam ṭhānantaram patthesi. Sā yāvajīvam puñṇāni katvā tato cutā tāvatimsam patvā ito dvenavute kappe phussabuddhakāle satthu vemātikānam tiṇṇam bhātikānam dānādhikāre ṭhapitakammikassa³ gehe vasamānā "Ekam dehī"ti vuttā dve adāsi. Evam sabbam aparihāpentī datvā dvenavutikappe atikkamma imasmim bhaddakakappe kassapabuddhakāle kikissa nāma rañño nivesana paṭisandhim gahetvā –

Samaṇī Samaṇaguttā ca, Bhikkhunī Bhikkhudāyikā.

Dhammāceva Sudhammā ca, Sattamī saṃghadāyikāti.

Vuttānam sattannam bhagīnīnam sudhammā nāma chaṭṭhadhītā hutvā vīsati vassasahassāni dasa sīlāni samādāya komārika brahma cariyam caritvā ekam buddhantaram devamanussesu saṃsarantī imasmim buddhuppāde rājagahe seṭṭhikule nibbattitvā vayappattā visākhassa nāma seṭṭhino geham gatā. Visākho seṭṭhi gihibhāvena anāgāmiphalam sacchākāsi.

¹ ThigA. 17. DhA. II, 451. MA. II, 255. AA. I, 278- piṭṭhesu.

(Ekasmim kule dāsī hutvā attano kese vikkiṇitvā sujātattarassa nāma aggasāvakassa dānam datvā) MA. II, 257. Ap. II, 247- piṭṭhe. pana 98-gāthā passitabbā.

² ibid

³ PvA. 19. KhA. 17. piṭṭhesu vatthuvitthārato āgataṃ.

So hi yadā¹ bhagavā sammāsambodhim abhisambujjhivā pavattavaradhammacakko yasādayo kulaputte vinetvā purāṇajaṭilehi khīṇāsavabhikkhūhi saddhim phussamāsapuṇṇamāyam² rājagaham gantvā buddhadassanattham dvādasanahutāya parisāya saddhim āgatassa bimbisāramahārājassa dhammam devasasi. Tadā rañṇā saddhim āgatesu dvādasanahutesu ekam nahutam upāsakattam paṭivedesi. Ekādasanahutāni sotāpattiphale paṭiṭṭhahimsu saddhim rañṇā bimbisārena. Ayam seṭṭhi tesam aññataro. Tehi saddhim paṭhama dassaneneva sotāpattiphale paṭiṭṭhāya puna ekadivasam dhammam sutvā sakadāgāmiphalam patvā tato aparabhāgepi ekadivasam dhammam sutvā anāgāmiphale paṭiṭṭhito pañcasataupāsaka-parivāro.

Buddhakālasmin³hi visākho upāsako dhammadinno upāsako, Uggo gahapati, citto gahapati, hatthako ālavako, cūla anāthapiṇḍiko, mahāanāthapiṇḍikoti ime sattajanā pañcasata upāsakaparivārā ahesum, etesu esa aññataro.

So anāgāmī hutvā tam divasam geham āgacchanto yathā aññesu divasesu ito cito ca olokento sitam kurumāno āgacchati. Evam anāgantvā santindriyo santamānaso hutvā agamāsi. Dhammadinnā sīhapañjaram ugghāṭetvā vīthim olokayamānā tassa āgamanākāram disvā "Kim nu kho etan"ti cintetvā tassa paccuggamanam kurumānā sopānasīse ṭhatvā olambanattham pasāresi. Upāsako attano hattham samiñjesi. Sā "Pātarāsabhojanakāle jānissāmī"ti cintesi. Upāsako pubbe tāya saddhim ekato bhuñjati, tam divasam pana tam anapaloketvā yogāvacarabhikkhu viya ekakova bhuñji. Sā "sāyanhakāle jānissāmī"ti cintesi. Upāsako tam divasam sirigabbham na pāvisi. Aññam gabbham paṭijaggāpetvā kappiyamañcakam paññapāpetvā nipajji. Upāsikā "Kim nu khvassa bahiddhā patthanā atthi. Udāhu kenacideva paribhedakena bhinno, udāhu mayheva koci

¹ MA. II, 255-piṭṭhe.

² JA. I, 100- piṭṭhe.

³ SA. III, 321- piṭṭhe.

doso atthī"ti balavadomanassā hutvā "Ekam dve divase vasitakāle sakkā ñātun"ti tassa upaṭṭhānam gantvā vanditvā aṭṭhāsi.

Upāsako "Kim dhammadinne akāle āgatāsī"ti pucchi. "Āma ayya putta? āgatomhi, na tvaṃ yathā purāṇo, kim nu te bahiddhā patthanā atthī"ti? "Natthi dhammadinne"ti. Añño "koci paribhedako atthī"ti? "Ayampi natthī"ti. "Evam sante mayheva koci doso bhavissatī"ti? "Tuyhampi doso natthī"ti. Atha kasmā mayā saddhim yathā pakatiyā ālāpasallāpamattampi na karoṭhā"ti. So cintesi ayam lokuttaradhammo nāma garu bhāriyo na pakāsetabbo. Sace kho panāham na kathessāmi. Ayam hadayaṃ phāletvā ettheva kālam kareyyā'ti tassānuggahatthāya kethesi "Dhammadinne aham satthu dhammadesanam sutvā lokuttharadhammam nāma adhigato, tam adhigatassa evarūpā lokiyakiriya na vaṭṭati, yadi tvaṃ icchasi, tava cattālīsakoṭiyo. Mama cattālīsakoṭiyoti asīti koṭidhanam atthi. ettha issarā hutvā mama mātiṭṭhāne vā bhaginiṭṭhāne vā ṭhatvā vasa. Tayā dinnena bhattapiṇḍamattakena aham yāpessāmi. Athevaṃ na karosi. Ime bhoge gahetvā kulageham gaccha. Athāpi te bahiddhā pattanā natthi. Aham tam bhaginiṭṭhāne vā dhītutṭhāne vā ṭhapetvā posessāmī"ti. Sā cintesi 'Pakatipuriso evam vattā nāma natthi. Addhā etena lokuttaravaradhammo paṭividdho. So pana dhammo kim puriseheva paṭibujjhitabbo? Udāhu mātagāmopi paṭivijjhitum sakkotī"ti visākham etadavoca "Kim nukho eso dhammo puriseheva labhitabbo, mātagāmenāpi sakkā laddhun"ti. "Kim vadesi dhammadinne, ye paṭipannakā. Te etassa dāyādā. Yassa yassa upanissayo atthi. So so etam paṭilabhatī"ti. "Ayyaputta evam sante aham tumhehi chaḍḍitakheḷam vamitavamanam sīsenā ukkhipitvā na carissāmi. Mayham pabbajjam anujānāthā"ti. "Sādhu bhadde ahampi tam etasmim yeva magge yojetukāmo. Manam pana te ajānamāno na kathemī"ti tāvadeva bimbisārassa rañño santikam gantvā vanditvā aṭṭhāsi.

Rājā "Kim gahapati akāle āgatosī"ti pucchi. "Dhammadinnā mahārāja pabbajissāmīti vadati"ti. Kim panassā laddhum vaṭṭatī"ti. "Aññaṃ kiñci natthi. Sovaṇṇa-sivikaṃ deva laddhum vaṭṭati nagarañca paṭijaggāpetun"ti. Rājā sovaṇṇasivikaṃ datvā nagaraṃ paṭijaggāpesi. Visākho dhammadinnaṃ gandhodakena nahāpetvā sabbālaṅkārehi alaṅkārapetvā sovaṇṇasivikāya nisīdāpetvā ñātigaṇeṇa parivārāpetvā gandhapupphādīhi pūjayamāno nagaravāsaṇaṃ karonto viya bhikkhunupassayaṃ gantvā "Dhammadinnaṃ pabbājethā'yye"ti āha. Bhikkhuniyo "Ekaṃ vā dnevā dose sahitum vaṭṭati gahapatī"ti āhaṃsu. "Nattha'yye koci doso, saddhāya pabbajati"ti. Athe'kā byattā therī tacapañcakakammaṭṭhānaṃ ācikkhitvā kese ohāretvā pabbājesi. Visākho "Abhiraṃsayye? Svākkhāto dhammo"ti vanditvā pakkāmi.

Sā laddhūpasampadā dhammadinnātherī nāma ahosi. Tassā pabbajitadivasato paṭṭhāya lābhasakkāro uppajji. Teneva palibuddhā samaṇadhammaṃ kātum okāsaṃ na labhati. Sā cintesi 'Ayaṃ tāva seṭṭhi gharaṃmayjhe ṭhitova dukkhassantaṃ akāsi. Pabbajjaṃ pana laddhakālato paṭṭhāya mayāpi dukkhassantaṃ kātum vaṭṭatī'ti ācariyupajjhāyānaṃ santikaṃ gantvā "Ayye mayhaṃ ākiṇṇaṭṭhāne cittaṃ na ramati. Gāmakāvāsaṃ gacchāmi"ti āha. Theriyo tassā mahākulā nikkhamma pabbajitabhāvena cittaṃ vāretum asakkontiyo taṃ gahetvā gāmakāvasaṃ¹ agamaṃsu. Sā tattha ācariyupajjhāyatheriyo aṭṭhatimsāya āramaṇesu cittaṃ kammaṭṭhānaṃ kathāpetvā samaṇadhammaṃ kātum ārabhi. Sā atīte madditasāṅkhārattā abhinīhārasampannattā ca nāticiraṃ kilamittha, katipāheneva saha paṭisambhidāhi arahattaṃ pāpuṇi. Sā hi vuttanayena padumuttarabuddhassa santike phussabuddhassa santike ca mahādānaṃ datvā patthanābhinihārasampattiyaṃ evaṃ nāticiraṃ arahattaṃapāpuṇi.

¹ Janapadaṃ-MA. II, 257. piṭṭhe. AA. I, 279- piṭṭhe pana passitabbaṃ.

Athassā etadahosi "Ahaṃ yenatthena sāsane pabbajitā. So matthakaṃ patto. Kiṃ me gāmakāvāsenā. Rājagahameva gacchāmi. Tatra maṃ nissāya bahū mayhaṃ ñātakāpi puññāni karissanti. Bhikkhunisaṃghopi paccayehi na kilamissatī'ti theriyo gahetvā rājagahameva agamāsi. Visākho "Dhammadinnā kira āgatā'ti sutvā pabbajitvā nacirasseva gāmakāvāsam gatā, gantvāpi nacirasseva paccāgatā, ukkaṇṭhitā nu kho bhavissati. Gantvā jānissāmī"ti sāyanhasamaye dutiyagamanena bhikkhunupassayaṃ agamāsi. Gantvā panassa etadahosi 'Abhiramasī ayye'ti vā 'nābhīramasī ayye'ti vā evaṃ pucchanaṃ nāma na paṇḍitakiccaṃ. Pañcupādānakkhandhe upanetvā pañhaṃ pucchissāmi, Pañhābyākaraṇena tassā abhiratiṃ vā anabhiratiṃ vā jānissāmī"ti. Tasmā cūḷavedallasutte¹ "Sakkāyo sakkāyoti ayye vuccati. Katamo nu kho ayye sakkāyo vutto bhagavatā"tiādinaṃ vutte nipuṇe gamhīre catuttimsa pañhe pucchi. Dhammadinnā therī "Ahaṃ āvuso visākha acirapabbajitā sakāyaṃ vā parakāyaṃ vā kuto jānissāmī"ti vā "aññattheriyo upasaṅkamitvā pucchā"ti vā avatvā upanikkhittaṃ sampaṭicchamānā viya, ekapāsaka-gaṇṭhiṃ mocentī viya, gahanaṭṭhāne hatthimaggam nīharamānā viya, khaggamukhena samuggam vivaramānā viya khaggena uppalanālam chindantī viya ca paṭisambhidāvisaye ṭhatvā "Pañca kho ime āvuso visākha upādānakkhandhā sakkāyo vutto bhagavatā"tiādinaṃ² pucchitaṃ puccjitaṃ khaṇeneva vissajjesi.

Upāsako Dhammadinnātheriyā ñāṇassa sūrabhāvaṃ ñatvā attano adhigataṭṭhāne paṭipāṭiyā tīsu maggesu sabbākārena pañhe pucchitvā uggahavasena arahattamaggepi pucchi. Dhammadinnātherīpi upāsakassa yāva anāgāmiphalāva visayabhāvaṃ ñatvā "Nibbānassa ayye kiṃ paṭibhāgā"ti sabbapacchimapañhe "Idāni attano visayaṃ atikkamitvā upāsako dhāvatī"ti taṃ nivattentī accayāsi āvuso visākha pañhaṃ. Nāsakkhi pañhānaṃ pariyaṇtaṃ gahetuṃ.

¹ M. I, 373- piṭṭhe.

² ibid

Nibbānogadham̐ hi āvuso visākha brahmacariyam̐ nibbānaparāyanam̐ nibbānapariyosānam̐. Ākaṅkhamāno ca tvaṃ āvuso visākha bhagavantam̐ upasaṅkamtivā etamattham̐ puccheyyāsi. Yathā ca te bhagavā byākaroti. Tathā nam̐ dhāreyyāsi"ti āha.¹

Visākho upāsako satthusantikam̐ gantvā sabbam̐ pucchāvissajjananayam̐ bhagavato ārocesi. Evaṃ vutte bhagavā visākham̐ upāsakam̐ etadavoca "Paṇḍitā visākha dhammadinnā bhikkhunī. Mahāpaññā visākha dhammadinnā bhikkhunī. Maṃ cepi tvaṃ visākha etamattham̐ puccheyyāsi. Ahampi tam̐ evamevaṃ byākareyyam̐. Yathā tam̐ dhammadinnāya bhikkhunīyā byākatam̐. Eso ceve'tassa attho. Evañca nam̐ dhārehī"ti² evaṃ satthā dhammadinnāya sādhuḱāram̐ datvā _

Mama dhītāya atītānāgatapaccuppannesu khandhesu taṇhā natthī"ti vatvā dhammapade imam̐ gāthamāha –

"Yassa pure ca pacchā ca, majjhe ca natthi kiñcanam̐

Akiñcanam̐ anādānam̐, Tamaham̐ brūmi brāhmaṇam̐"ti.³

Aparabhāge satthā jetavane nisinno paṭipāṭiyā bhikkhuniyo ṭhānantare ṭhapento idameva cūḷavedallam̐ atṭhuppattim̐ katvā therim̐ "Etadaggaṃ bhikkhave mama sāvikanam̐ bhikkhunīnam̐ dhammakathikanam̐ yadidaṃ dhammadinnā"ti⁴ dhammakathikanam̐ aggaṭṭhāne ṭhapesi.

Yadā pana sā⁵ tasmim̐ gāmakāvāse vasantī heṭṭhimamagge adhigantvā aggamaggatthāya vipassanam̐ paṭṭhapesi, tadā –

Chandajātā avasāyī, Manasā ca phuṭā siyā

Kāmesu appaṭibaddhacittā, Uddham̐sotāti vuccatī⁶ti.

¹ M. I, 379- piṭṭhe.

² ibid

³ Dh. 74- piṭṭhe.

⁴ A. I, 26- piṭṭhe.

⁵ ThigA. 20- piṭṭhe.

⁶ Thig. 379- piṭṭhe.

Imaṃ gātha'mabhāsi.

Evam sā bhagavatā dhammakathikānaṃ etadaggaṭṭhāne
ṭhapitā attano pubbakammaṃ saritvā somanassavasena
pubbacaritāpadānaṃ pakāsentī "Padumuttaro nāma jino"ti
ādimāha.

96. Tattha parakammakārīti paresaṃ ayyānaṃ veyyā-
vaccakammaṃ karaṇasīlāti parakammakārī. Dāsīti attho.
Nipakāti nepakkapaññāya samannāgatā. Sīlasaṃvutāti
pañcaṅgasīlena uposathadivase aṭṭhaṅgasīlena ca
samannāgatā.

97. Sujāto aggasāvakoti mahāmoggallānatthero viya
padumuttarabuddhassa dutiyaaggasāvakabhūto sujāto nāma
tasmim divase nirodhasamāpattito vuṭṭhito thero.

98. Udakahārikāti udakaṃ harāmīti udakahārikā hutvā
pūpanti pavīyati mañcajīrakādīhi pavittam karīyatīti pūpaṃ
khajjakam adadam adāsinti attho.

99. Tattheva nisinnoti yasmim ṭhāne sā pūpaṃ adāsi.
Tasmim ṭhāne eva tassānuggahattham nisinno paribhuñjīti
sambandho. Tatoti tasmā paribhuñjanakālato pacchā. Netvā
taṃ gehanti taṃ sujātaṃ nāma aggasāvakam gharaṃ ānetvā.

100. Tatoti tadā. Ayyakoti dāsīnaṃ issaro. Akarī
suṇisaṃ sakanti maṃ tassa puttena vivāhamaṅgalaṃ katvā
sakam suṇham akāsi. Catasso hi sampadā nāma vatthu-
sampadā paccayasampadā cetanāsampadā guṇātirekasampa-
dāti¹. Tattha nirodhasamāpattiraho arahā vā anāgāmi vā
dakkhiṇeyyo vatthu sampadā nāma. Paccayānaṃ
dhammena samena uppatti paccayasampadā nāma. Dānato
pubbe dānakāle pacchā bhāgeti tīsu kālesu pubbamuñcā-
paracetanānaṃ somanassasahagatañāṇasampayuttabhāvo
cetanāsampadā nāma. Dakkhiṇeyyassa nirodhasamāpattito
vuṭṭhitabhāvo guṇātirekasampadā nāma. Imissā, ca khīṇā-
savo sujāto nāma aggasāvako dakkhiṇeyyo, dāsikammaṃ
katvā laddhavasena paccayo dhammato uppanno, tīsu kālesu

¹ DhA. II, 59- piṭṭhe.

parisuddhā cetanā nirodhasamāpattito vuṭṭhitamatto
sujātatthero guṇātirekoti catassopi sampadā nipphannā.
Etāsaṃ ānubhāvena diṭṭheva dhamme seṭṭhino
suṇisāsaṅkhātā sampattiṃ labhatīti veditabbā.

101. Parikittayanti pari samantato pākaṭaṃ karonto
abhitthavanto vā.

102. Taṃ ṭhānanti taṃ dhammakathikānaṃ
bhikkhunīnaṃ etadaggaṭṭhānantaraṃ.

103. Ghananinnāda sussaroti ettha ghanoti bindu.
Ninnādoti ghosavanto. Ghano ca ninnādo ca ghananinnādā.
Ghananinnādā sundarā sarā yassāti ghananinnādasussaro.
Upalakkhaṇavasena dve sarā vuttā. Bhagavato pana saro
heṭṭhā¹ vuttanayena vissatṭhādiatṭhaṅgasamannāgato.
Upatṭhā nanirateti ādīni ālapanapadāni. Buddhassa upatṭhā-
ne niccaṃ ramatīti upatṭhānaniratā. Sasamghaparivesiketi
samghena saha yo vattatīti sasamgho. Taṃ sasamghaṃ
buddhaṃ parivisati bhojetīti sasamghaparivesikā.

104. Guṇavaddhitamānaseti sīlācārādiguṇehi vaddhi-
taṃ bhāvitaṃ mānaṃ yassāti guṇavaddhitamānasā.
Bhaddeti bhoti sundare. Bhavassūti bhavāhi. Lacchaseti
labhissasi. Paṇidhīphalanti patthitaṃ dhammakathikānaṃ
etadaggaṭṭhānantarasaṅkhātā phalaṃ.

107. Paricarinti payirupāsī.

117. Giribbajapuruttameti² giribbajanāmake nagara-
seṭṭhe. Rājagahe seṭṭhanagareti attho. Taṃ hi nagaraṃ
samantato paṇḍava-gijjhakūṭa-vebhāra-isigili-vepullanāma-
kānaṃ pañcannaṃ girīnaṃ majjhe vajo viya ṭhītaṃ. Tasmā
giribbajanti vuccati.

118. Rūpaguṇūpetāti abhirūpasāṅkhātena guṇena
samannāgatā. Yobbaneti taruṇavaye. Parakulantī
cattālīsakoṭivibhavassa visākhasetṭhīssa kulagehaṃ.

¹ Kisāgotamītherīapadāna vaṇṇanāyaṃ. 80-gāthāyaṃ (Ap. II, 246- piṭṭhe.)

² MA. I, 155. SnA. II, 111-piṭṭhesu.

119. Upetvā lokasaraṇanti sadevakassa sakalassa sattalokassa nāthaṃ amhākaṃ buddhaṃ upasaṅkamitvā. Anāgāmiphalaṃ patto sāmikoti mama bhattā heṭṭhā vuttanayeneva anāgāmiphalaṃ patto.

120. Na cireneva kālenāti ahaṃ gāmakāvāse dhammaṃ anuyuñjantī katipāheneva arahattaṃ apāpuṇinti sambandho.

121. Upāsako soti gihikāle mama sāmikabhūto so visākhaupāsako. Gambhīreti yāthāvato ogāhituṃ asakkuṇeyyattā gambhīre. Nipuṇeti maggaphalanirodhasamāpattisamyuttattā atisukhume. Pañheti catuttimsapañhāni. Tesam vitthāro cūḷavedallasuttato¹ gaheṭṭabbo.

122. Tasmim guṇeti tasmim cūḷavedallasutte āgatānaṃ catuttim-sapañhānaṃ byākaraṇasaṅkhāte guṇamhi. Etadagge ṭhapesi mantī "Paṇḍitā visākha dhammadinnā bhikkhunī. Mahāpaññā visākha dhammadinnā bhikkhunī"-tiādinā sādhu-kāraṃ datvā aparabhāge idameva cūḷavedallasuttaṃ aṭṭhuppattim katvā maṃ"Etadaggaṃ bhikkhave mama sāvīkānaṃ bhikkhunīnaṃ dhammakathikānaṃ yadidaṃ dhammadinnā"ti² dhammakathikānaṃ aggaṭṭhāne ṭhapesi.

123. Dhīrāti dhiyā paññāya taṃ tadatthe rāti gaṇhāti, dhī vā paññā etissatthīti dhīrā. Dhīrāti dhīrā dhitimatīti dhīrā, dhitisampannāti dhīrātiādinā niddesayenāpi³ vitthārattho veditabbo. Paṇḍitāti paṇḍā vuccati paññā. Sā hi sukhumesupi atthesu paḍati gacchati dukkhādīnaṃ vā pīḷanādiākāraṃ jānātīti paṇḍā. Tāya itā gatāti paṇḍitā. Atha vā itā sañjātā paṇḍā etissāti paṇḍitā. Paḍati vā ñāṇagatiyā gacchatīti paṇḍitā. Dhātukusalā āyatanakusalā paṭiccasamuppādakusalā ṭhānāṭhānakusalāti attho. Vuttaṃ hetam -

"Kittāvatā nukho bhante paṇḍito hoti? Yato kho ānanda bhikkhu dhātukusalo ca hoti āyatanakusalo ca

¹ M. I, 373-piṭṭhe.

² A. I, 26-piṭṭhe.

³ Nd1. 34- piṭṭhe.

paṭiccasamuppādakusalo ca ṭhānāṭhānakusalo ca. Ettāvatā
kho ānanda bhikkhu paṇḍīto hotī"ti¹.

Nāyakenāti venayyasattam nibbānam neti pāpetīti
nāyako, tena. Anukampitāti anuggahitā.

127. Visuddhāsinti nirupakkilesā āsīm ahoṣīm.
Sunimmalāti avijjādīhi upakkilesehi vimuttatāya suṭṭhu
vigatamalāti.

3 - Dhammadinnātherī apadānavaṇṇanā samattā.

¹ M. III, 107- piṭṭhe

4 - Sakulātherī Apadānavañṇanā

Padumuttaro nāmā jinotiādi¹ sakulātheriyā apadānam. Ayam hi ito satasahassee kappe padumuttarabuddhakāle haṃsavatī nagare ānandassa nāma rañño dhītā hutvā nibbattā satthu vemātika bhaginī nandāti māmena. Sā viññutam patvā ekadivasam rājakaññāhi saddhim satthu santike dhammam suṇantī satthāram ekam bhikkhunim dibbacakkhukānam aggaṭṭhāne ṭhapentam disvā ussāhajātā padīpadānena saha adhikārakammam katvā sayampi tam ṭhānantaram patthesi. Sā yāvajīvam bahūni ulārāni puñṇāni katvā tato cūtā tāvatimsam patvā aparāparam sugatīsu yeva saṃsarantī kassapassa bhagavato kāle brāhmaṇakule nibbattitvā paribbājikapabbajjam pabbajitvā ekacārini vicarantī ekadivasam telabhikkhāya āhinditvā telam labhitvā tena telenā satthu cetiye sabbarattim dīpapūjam akāsi. Sā tato cutā dīpadānassa balena tāvatimse nibbattitvā tato pacchā nibbattanibbattaṭṭhānesu tirokuṭṭa tiropākārādīnipi atikkamma passitum samatthā suvisuddhadibbacakkhukā hutvā ekam buddhantaram devesu yeva saṃsaritvā imasmim buddhuppāde sāvatthiyam pahūtadhanadhaññamhi mudite rājapūjite brāhmaṇakule nibbatti. "Sakulā" tissā² nāmam ahosi. Sā viññutam pattā satthu jetavanapaṭiggahaṇadivase vātapāne ṭhitā chabbaṇṇarasmīhi jalantam dvattimsalakkaṇaasītānubyañjanapaṭimaṇḍitam bhagavantam arahantam sammāsambuddham disvā paṭiladdhasaddhā upāsikā hutvā aparabhāge aññatarassa khīṇāsavattherassa santike dhammam sutvā virajam padamaccutam nibbānam paṭhamamaggena passitvā sañjātasamvegā puttadhītarō dhana-dhaññañca chaḍḍetvā pabbajitvā sikkhamānabhāveneva anāgāmiphalam pattā vasse paripuṇṇe upasampajjitvā vipassanam paṭṭhapetvā ghaṭentī vāyamantī na cīrasseva arahattam pāpuṇi.

¹ ThigA. 93. AA. 1. 283.

² Bakulā. AA. I, 283-piṭṭhe.

Arahattam̐ pana patvā¹ katādhikāratāya dibbacakkhu-
ñāṇe ciṇṇavasī ahosi. Tena satthā aparabhāge jetavane
nisinno paṭipāṭiyā bhikkhuniyo ṭhānantare ṭhapento nam̐
"Etadaggaṃ bhikkhave mama sāvikanam̐ bhikkhunīnam̐
dibbacakkhukānam̐ yadidaṃ sakulā"ti² dubbacakkhukānam̐
aggatṭhāne ṭhapesi.

Sā attano paṭipattim̐ paccavekkhitvā pītisomanassajātā
udānavasena therīgāthāyaṃ³ imā gāthāyo abhāsi—

"Agārasmim̐ vasantū'ham̐, Dhammam̐ sutvāna bhikkhuno
Addasaṃ virajaṃ dhammam̐, Nibbānam̐ padamaccutaṃ
Sāham̐ puttaṃ dhītarañca, Dhanadhaññañca chaḍḍiya
Kese chedāpayitvāna, Pabbajim̐ anagāriyaṃ
Sikkhamānā aham̐ santū, Bhāventū maggamañjasam̐
Pahāsim̐ rāgadosam̐ ca, Tadekatṭhe ca āsave
Bhikkhinī upasampajja, Pubbajāti' manussarim̐
Dibbacakkhu visodhitaṃ, Vimalam̐ sādhubhāvitam̐
Saṅkhāre parato disvā, Hetujāte palokite
Pahāsim̐ āsave sabbe, Sītibhūtā'mhi nibbutā"ti.

Evam̐ sā patta-arahattaphalā adhigataetadaggaṭṭhānā
attano kammam̐ saritvā somanassavasena pubbacaritā-
padānam̐ pakāsentī "padumuttaro nāma jino"tiādi'māha.

132. Tattha purisājaññoti purisesu jātisampanno.
Purisānam̐ vā ājañño seṭṭho.

133. Yasaggapattoti uttamam̐ yasam̐ lābhaparivāram̐
patto sampatto. Sirimāti anaññasādhāraṇapuññasampattiya
sambhāvito uttamāya rūpakāyasiriyā, dhammakāyasiriyā ca
samannāgato. Kittivaṇṇagatoti viññūhi pasamsitaṃ
guṇasañcayam̐ gato patto. Pūjito sabbalokassāti sadevakena
sakalena sattalokena pūjāraho. Vissutoti "Itipi so bhagavā
arahan"tiādinā paññāto.

¹ ThigA. 96-piṭṭhe.

² A. I, 126-piṭṭhe

³ Thig-390-piṭṭhe

134. Uttiṇṇavicikicchoti vicikiccham uttaritvā atikkamitvā ṭhito. Uttiṇṇā vā atikkantā vicikicchā yenāti uttiṇṇavicikicchō. Vītivattakathamkathoti tasseva vevacanam. Atikkantā vigatā kathamkathā assāti vītivattakathamkatho. Sammuṇṇamanasaṅkappoti cittassa vitakkānurūpaṃ sampuṇṇam sammā puritam phalam yassāti sampuṇṇamanasaṅkappo. Patto sambodhi'muttamanti uttamam seṭṭham sammā sabbadhamme bujjhati yenāti sambodhim sabbaññutañānam patto adhigato.

135. Anuppannassa maggassa uppādetāti¹ sakasantāne nauppannapubbassa chaasādhāraṇahetubhūtaṃ ariyamaggassa bodhimūle lokahitattham sakasantāne uppādetā pavattāpanato. Atha vā kassapasammā sambuddhassa sāsananantaradhānato paṭṭhāya aññena samaṇena vā brāhmaṇena vā parasantāne nauppāditapubbassa ariyamaggassa uppādetā. Vitthārattho "pubbakānam mahārāja tathāgatānam antaradhānena asati anusāsake"tiādina milindapaṇhe² āgatanayenāpi veditabbo. Anakkhātāñca akkhāsīti aṭṭhadhammasamannāgatānam buddhabhāvāya katābhinihārānam bodhisattānam buddhabhāvāya byākaraṇam datvā anakkhātapubbam pāramitāmaggaṃ "Buddho bhavissatī"ti byākaraṇamatteneva bodhimūle uppajjitabbam ariyamaggam akkhāsi kathesi. Atha vā aññena adesitam paṭiccasamuppādanibbānapaṭisaṃyuttādigambhīradhammam akkhāsi kathesi. Asañjātāñca sañjanīti veneyyasantāne asañjātapubbam sāvakaṇāpāramiṇāṇahetubhūtam ariyamaggam dhammacakkaṇapavattanato pabhūti yāvajjakālā veneyyasantāne sammā janesi pavattesi. Sāvakaṇāveneyyānampi hi santāne bhagavatā vuttavacaneneva ariyamaggassa sañjananato bhagavā sañjaneti nāma.

136. Maggaññūti³ paccavekkhaṇavasena attano uppāditassa ariyamaggassa ñātā. Maggaṇidūti veneyyasantāne janetabbassa ariyamaggassa kusalo. Maggakkhāyīti sattānam

¹ Nd1A. 255. SA. II, 254-piṭṭhesu.

² Miln. 213-piṭṭhe.

³ Nd1A. 255-piṭṭhe.

akkhātabbamaggaṃ desanāsīlo ca. Maggassa kusaloti bodhisattānaṃ akkhātabbamagge vicakkhaṇo. Atha vā abhisambodhipaṭipatti maggaññū. Paccekabodhipaṭipatti maggavidū. Sāvaka-bodhipaṭipatti maggassa kusala.

Atha vā "etena maggena tarimsu pubbe. Tarissanti ye ca taranti oghan"ti¹ vacanato yathāyogaṃ atītānāgata-paccuppannabuddhapacceka-buddhasāvakānaṃ aggavasena ca suññatānimittaappaṇihitamaggavasena ca ugghāṭitaññū vipaṇcitaññū neyyapuggalānaṃ magga vasena ca yathākkamene'ttha yojanaṃ karonti. Sārathīnanti attano attano sāvake sārenti damenti vinentīti sārathī. Makkhaligosālādiācariyā. Tesam. Varuttamoti atisettḥo.

137. Nimugge kāmapaṅkamhīti lokassa palibodhaṭṭhe-na kāmasaṅkhāte paṅkamhi kaddame osīdamāne paṇineti sambandho. Samuddharati paṇinoti paṇino veneyyasatte nibbānasaṅkhāte abhayaṭhāne ullumpati uttāreti.

138. Khattiyanandanāti nanditabbā mānetabbāti nandanā. Gāthābandhavasena nandanāti vutti. Nāmaṃ panassā nandā nāma. Surūpāti abhirūpā. Dayitāti karuṇāyitā. Sirimatīti uttamāya rūpakāyasiriyā sampannā.

139. Ānandassa mahāraññoti padumuttarabuddhassa pitusaṅkhātassa ānandassa nāma haṃsavatiyaṃ mahārājassa. Vemātāti² vividhā mātaro vimātaro. Tāsam dhītā vemātā bhaginīti sambandho.

140. Rājakaññāhīti ānandarañño dhītubhūtāhi khattiyānīhi. Sahitāti saddhim.

141. Parisāmajjheti bhikkhu-bhikkhunī-upāsaka-upāsikāvasena catunnaṃ parisānaṃ antare. Atha vā khattiya-brāhmaṇa-gahapati-samaṇa-cātumahārājika-tāvatiṃsa-māra-brahmavasena aṭṭhannaṃ parisānaṃ³ antare.

¹ S. III, 162- piṭṭhe.

² Mgg. 4. 120-sutte. (Vimātu + Aṇ) vimātuyā apaccaṃ Ktb. Kp-ṭ.

³ D. III, 215. M. I, 104. A. III, 127- piṭṭhādīsu.

142. Haṭṭhāti haṭṭhacittā tuṭṭhamānasā hutvā. Dibbacakkhanti dibbacakkhukānaṃ aggaṭṭhānantaram.

143. Padīpadhammadānānanti ratanattayassa padīpa-saṅkhātānaṃ dhammadānānaṃ. Phala'metanti etaṃ dibbacakkhukānaṃ aggaṭṭhānantaram phalaṃ vipāko iti suvinicchitaṃ. Padīpadānaṃ hi dibbacakkhussa parikammaṃ nāma. Vuttañhi aṭṭhakathāyaṃ¹ Kuṭumbikopi yāva buddho dharati. Tāva avijahitameva kalyāṇakammaṃ katvā parinibbute satthari sattayojanike suvaṇṇacetiye bhikkhusaṅghaṃ upasaṅkamitvā "Bhante kiṃ dibbacakkhussa parikammaṃ"ti pucchi. "Padīpānaṃ nāma dātum vaṭṭati upāsakā"ti "Sādhu bhante karissāmī"ti saḥassadīpānaṃyeva tāva dīparukkhānaṃ saḥassaṃ kāresi. Tadanantaram tato parittatare. Tadanantaram tato parittatareti anekasahassee dīparukkhe kāresi. Sesadīpā pana aparimāṇā ahesunti. Tasmā sā mahādīpapadānaṃ adāsīti veditabbaṃ.

148. Bhikkhāyāti telabhikkhāya. Telamattakanti telamattameva. Matakānaṃ vā kālaṅkatānaṃ atthāya dinnam telam alabhinti sambandho.

149. Upaṭṭhiṃ sabbasaṃvarinti pūjesiṃ sakalaṃ rattim. Cetiyaṃ yojanikaṃ kassapasammāsambuddhassa suvaṇṇacetiyaṃ. Dvipadaggassāti dvipadānaṃ vā catuppadānaṃ vā sabbasattānaṃ aggassa jeṭṭhassa kassapasammāsambuddhassa.

151. Vāhasāti kāraṇā. Tattha tattha gatāyāti tasmim tasmim bhava pavatthāya me mamāti attho.

152. Tirokuṭṭanti² parakuṭṭam. Kuṭṭassa parabhāganti vuttam hoti. Tiroselanti parapabbatam. Pabbatassa parabhāganti vuttam hoti. Samatiggayhāti sammā atikkamitvā gaṇhitvā. Yadicchāmīti yadi icchāmi sace ākaṅkhāmi. Evaṃ satīti attho. Atha vā yaṃ yaṃ passitum icchāmi. Tam tam passāmīti attho.

¹ AA. I, 144- piṭṭhe.

² Vsm. II, 23- piṭṭhe.

153. Visuddhanayanāti visuddham parisuddham nayanam cakkhu yassāti visuddhanayanā. Yasasāti mahantena yasena parivārena. Jalāmahantī aham jalāmi jotemi. Saddhāpaññāvatīti saddhāvatī ca paññāvatī ca. Saddhā paññāhi sampannāti attho.

154. Pahūtadhanadhaññamhīti sattaratanasaṅkhātassa nidahitvā ṭhapitadhanassa sabbapubbaṇṇāparaṇṇasaṅgahitassa dhaññassa ca pahūtātāya pahūtadhanadhaññamhi vipakule brāhmaṇakule aham jātāti sambandho. Rājapūjiteti raññā passenadinā kosalena pūjite mānite.

155. Sabbaṅgasampannāti aham sabbehi abhirūpehi piyāyitabbehi aṅgapaccaṅgehi sampannā samannāgatā Sabbābharaṇabhūsitāti hatthupagādīhi sabbehi ābharaṇeḥ alaṅkatā. Purappaveseti jetavanamahāvihārassa paṭiggaḥaṇatthāya sāvattihinagaraṃ pavisanakāle. Vātapāneti ālokaśandhiyaṃ.

156. Jalantaṃ yāsasāti mahantena parivārena dibbantaṃ bhagavantaṃ disvāti attho. Tathāgatassa hi jetavanapavisanadivase¹ mahāseṭṭhi vihāramahaṃ sajjetvā puttāṃ sabbālaṅkārapaṭimaṇḍitaṃ katvā alaṅkatapaṭiyatteheva pañcahi kumārasatehi saddhiṃ pesesi. So saparivāro pañcavaṇṇavatthasamujjalāni pañcadhajasatāni gahetvā dasabalassa purato ahosi. Tesāṃ pacchato mahāsubhaddā cūlasubhaddāti dve seṭṭhidhītaro pañcahi kumārikāsatehi saddhiṃ puṇṇaghaṭe gahetvā nikkhamimsu. Tāsaṃ pacchato seṭṭhibhariyā sabbālaṅkārapaṭimaṇḍitā pañcahi mātugāmasatehi saddhiṃ puṇṇapātiyo gahetvā nikkhami. Sabbesaṃ pacchato sayāṃ mahāseṭṭhi ahatavatthanivattho ahatavatthanivattheheva pañcahi seṭṭhisatehi saddhiṃ bhagavantaṃ abbhuggaṇchi. Tadā bhagavā imaṃ upāsakapariśaṃ purato katvā mahābhikkhusaṃghaparivuto attano sarīrapabhāya suvaṇṇarasasekapiṇjarāni viya vanantarāni kurumāno anantāya buddhalīlāya apaṭisaṃyā buddhasiriyā jetavanavihāraṃ pāvisi. Devamanussasakka-

¹ JA. I, 108-9- piṭṭhesu.

tanti devehi ca manussehi ca tiracchānādisabbasattehi ca ādaram katam. Anubyañjanasammannanti heṭṭhā¹ vuttehi citaṅgulitādiasītiyā anubyañjanalakkaṇehi samannāgataṃ. Lakkhaṇehīti suppatitṭhitapādatādi² bāttimsa-mahāpurisalakkhaṇehi.

157. Udaggacittāti³ pītivasena abbhunnatakāyacittā, pītisomanassacittāti attho.

161. Sabbasaṃyojanakkhayoti sabbesaṃ saṃyojanānaṃ khayabhūto nirodho nibbānadhammo anuppatto adhigatoti atthoti.

4. Sakulātherī apadānavañṇanā niṭṭhitā.

5- Nandātherī apadānavañṇanā

Padumuttaro nāma jīnotiādi⁴ nandātheriyā apadānaṃ. Ayaṃ hi ito kappasatasahassamatthake padumuttara-buddhakāle haṃsavatīnagare nānāratanaṇṇajjote seṭṭhikule nibbattitvā viññutaṃ patvā aparabhāge satthu santike dhammaṃ suṇantī satthāraṃ ekaṃ bhikkhuniṃ jhāyiniṇaṃ aggaṭṭhāne ṭhapentaṃ disvā sasāvakaṃ bhagavantaṃ nimantetvā mahādānaṃ datvā taṃ ṭhānantaraṃ patthetvā yāvajīvaṃ puñṇāni katvā tato cutā tāvatimsūpagā ahosi. Tato yāma-tusita-nimmānarati-paranimmitavasavatti-devalokesu anukkamena uppajjitvā tattha tattha devarājūnaṃ mahesittā upapannā manussalokepi anekavāraṃ cakkavattīnaṃ maṇḍalarājūnaṇca mahesittā upagatā mahāsampattiyo anubhavitvā kusalaṃ upacinantī kappasatasahassaṃ

¹ Ap. II, 210-piṭṭhe, 139-gāthāyaṃ.

² D. II, 14; D. III, 117-piṭṭhādīsu.

³ VA. I, 172-piṭṭhe.

⁴ ThigA. 83. AA. I, 280. DhA. II, 72-piṭṭhesu.

devamanussesu saṁsarantī imasmīm buddhuppāde
kapilavatthunagare amhākaṁ satthu nibbattito puretarameva
mahāpajāpatigotamiyā kucchimhi paṭisandhim gaṇhi.
Vijātakāle sirisampannaṁ abhirūpaṁ taṁ disvā sakalaṁ
ñātikulaṁ nandati. Tasmā Nandā tissā nāmaṁ akaṁsu. Sā
aparabhāge rūpasampattiyā uttama-bhāvena Sundarīnandā
Janapadakalyāṇīti ca paññāyittha. Bhagavato pana vemātā
jeṭṭhabhaginī jātā. Yasodharaṁ ṭhapetvā tāya samānā
abhirūpā itthiyo nāma tasmīm kāle natthi.

Sā amhākaṁ bhagavati sabbaññutaṁ patvā anupubbe-
na kapilavatthum āgantvā nandakumāraṁca rāhula-
kumāraṁca pabbājetvā pakkante suddhodanamahārāje cā
parinibbute mahāpajāpatigotamiyā rāhulamātuya ca
pabbajitāya ekadivasam mātuyā mahāpajāpatigotamiyā
santikā imaṁ dhammaṁ assosi –

Sākiyamhi kule jātā, putte buddhānujā tuvaṁ
Nandenapi vinābhūtā, Agāre kinnu acchasi
Jarāvasānaṁ yobbaññaṁ, Rūpaṁ asucisammataṁ
Rogantamapi cā'rogyaṁ, Jīvitam maraṇantikaṁ
Idampi te subhaṁ rūpaṁ, Sasīkantaṁ manoharaṁ
Bhūsaṇānaṁ alaṅkāraṁ, Sirisaṅghāṭasannibhaṁ
Puñjitaṁ lokasāraṁva, Nayanānaṁ rasāyanaṁ
Puññānaṁ kittajanānaṁ, Okkākakulanandanaṁ
Na cireneva kālena, Jarā samadhisessati
Vihāya gehaṁ kāruṇṇe, Cara dhamma'mananditeti¹.

Sutvā sā evaṁ ciritesī "Mayhaṁ jeṭṭhabhātā
cakkavattirajjaṁ pahāya pabbajitvā loke aggapuggalo
buddho jāto. Puttopissa rāhulakumāro pabbaji. Bhattāpi me
nandarājā. Mātāpi mahāpajāpati gotamī. Bhaginīpi
rāhulamātā pabbajitā. Ettake ñātijane pabbajite idānāhampi
gehe kiṁ karissāmi, pabbajissāmī"ti bhikkhuno passayaṁ
gantvā ñātisinehneva pabbaji. No saddhāya. Abhirūpatāya

¹ Ap. II, 254-piṭṭhe.

pana rūpanandātipi paññāyi. Tasmā pabbajitvāpi rūpaṃ nissāya uppannamadā "Satthā kira rūpaṃ aniccaṃ dukkhaṃ anattā. Vedanā saññā saṅkhārā viññāṇaṃ aniccaṃ dukkhaṃ anattāti vadeti. Satthā rūpaṃ vivaṇṇeti garahati. Anekapariyāyena rūpe ādīnavaṃ dessetī"ti sutvā sā "Evaṃ dassaniye pāsādi ke mamapi rūpe dosaṃ katheyyā"ti buddhupaṭṭhānaṃ na gacchati. Satthu sammukhībhaṃvaṃ na gacchati. Bhagavā tassā ñāṇaparipākāṃ ñatvā mahāpajāpati-gotamim āṇāpesi "Sabbā bhikkhuniyo paṭipāṭiyā ovādaṃ āgacchantū"ti. Sā attano vāre sampatte aññaṃ pesesi. Bhagavā "vāre sampatte attanāva āgantabbā. Na añña pesetabbā"ti āha. Sā satthu āṇaṃ laṅghitum asakkontī aññaṃ maggaṃ apassantī bhikkhunīhi saddhim buddhupaṭṭhānaṃ¹ agamāsī"ti aṅguttara, therīgāthāatṭha-kathāsu² vuttaṃ. Dhammapadaṭṭhakathāyaṃ³ pana evamāha –

Sāvatthivāsino pātova dānaṃ datvā samādinnauposathā suddhuttarāsaṅgā gandhamālādihatthā sāyanhasamaye jetavane sannipatitvā dhammaṃ suṇanti. Bhikkhunisaṃghopi satthu dhammadesanāya uppannacchando vihāraṃ gantvā dhammaṃ suṇāti. Dhammaṃ sutvā nagaraṃ pavisanto guṇakathaṃ kathentova pavisati.

Catuppamāṇike hi lokasannivāse satthu appakāva te sattā. Yesam tathāgataṃ passantānaṃ pasādo na uppajjati. Rūpappamāṇikāpi hi tathāgatassa lakkhaṇānubyañjana-paṭimaṇḍitaṃ suvaṇṇavaṇṇaṃ sarīraṃ disvā pasīdanti. Ghosappamāṇikāpi anekāni jāṭisatāni nissāya pavattaṃ satthu guṇaghosañceva atṭhaṅgasamannāgataṃ dhammadesanā ghosañca sutvā pasīdanti.

Lūkhappamāṇikāpi'ssa cīvarādilūkhataṃ paṭicca pasīdanti. Dhammappamāṇikāpi "Evarūpaṃ dasabalassa

¹ Akāmā ovādaṃ. AA. I. 280-piṭṭhe.

² AA. I, 280. ThigA. 26. 84-piṭṭhesu.

³ DhA. II, 72-piṭṭhe.

sīlam. Evarūpo samādhī. Evarūpā paññā. Bhagavā sīlādīhi guṇehi asamo appaṭipuggalo"ti pasīdanti. Tesam tathāgatassa guṇam kathentānam mukham nappahoti. Rūpanandā bhikkhunīnañceva upāsikānañca santikā tathāgatassa guṇakatham sutvā cintesi "Ativiya me bhātikassa vaṇṇam kathentiyeva. Ekadivasampi me rūpe dosam kathento kittakam kathessati. Yam nūnāham bhikkhunīhi saddhim gantvā attānam adassetvāva tathāgataṃ passitvā dhamma'massa suṇitvā āgaccheyyan"ti. Sā "Ahampi ajja dhammassavanam gamissāmī"ti bhikkhunīnam ārocesi.

Bhikkhuniyo "Cirassam vata rūpanandāya satthu upaṭṭhānam gantukāmatā uppannā. Ajja satthā imam nissāya vicitradhammadesanam nānānam desessatī"ti; tuṭṭhamānasā tam ādāya nikkhamimsu. Sā nikkhantakālato paṭṭhāya 'Aham attānam neva dassessāmī'ti cintesi. Satthā 'Ajja rūpanandā mayham upaṭṭhānam āgamissati. Kīdisī nu kho tassā dhammadesanā sappāyā'ti cintetvā "Rūpagarukā esā attabhāve balavasinehā. Kaṇṭakena kaṇṭakuddharaṇam viya rūpeneva'ssa rūpamadanimmadanam sappāyan"ti sannipṭhānam katvā tassā vihāram pavisanasamaye ekam pana abhirūpam itthim soḷasavassuddesikam rattavatthanivattam sabbābharaṇapaṭimaṇḍitam bījanim gahetvā attano santike ṭhatvā bījayamānam iddhibalena abhinimmini. Tam kho pana itthim satthā ceva passati rūpanandā ca. Sā bhikkhunīhi saddhim vihāram pavisitvā bhikkhunīnam piṭṭhipasse ṭhatvā pañcappatiṭṭhitena satthāram vanditvā bhikkhunīnam antare nisinnā pādantato paṭṭhāya satthāram oloketī lakkhaṇavicittam anubyañjanasamujjalam byāmapabhāparikkhittam satthu sarīram disvā puṇṇacandasassīrikam mukham oloketī samīpe ṭhitam itthirūpam addasa. Sā tam oloketvā attano attabhāvam oloketī suvaṇṇarājahamsiyā purato kākīsadisam attānam avamaññi. Iddhimayarūpam diṭṭhakālato paṭṭhāyeva hi tassā akkhini bhamimsu.

Evampi sā cintesi "Ahaṃ akāraṇeneva pamattā hutvā nāgacchāmi"¹. Evarūpāpi itthiyo satthu santike vissatthā caranti. Mama rūpaṃ etāsaṃ rūpassa kalaṃ nāgghati soḷasiṃ. Ajānitvāva ettakaṃ kālaṃ na āgatāmhī"ti. Sā "Aho imissā kesā sobhanā. Aho nalātaṃ sobhanan"ti sabbesaṃ sarīrappadesānaṃ rūpasiriyā samākaḍḍhitacittā tasmīṃ rūpe balavasinehā ahosi.

(Sā iddhimayaṃ taṃ kumārikaṃ pakkosivā nāmagccttaṃ pucchitvā attano aṅke sayāpesi. Sayanamatteyeva tassā kumārikāya naḷāṭe paramadāruṇā uṇṇanābhipatito. Tassa patanena saha pīlakā utṭhahimsu. Tato pīlakato pubbalohitā paggharimsu.)²

Satthā tassā tattha paṭhamam abhiratiṃ ñatvā tato saṃviggamānaṃ ñatvā tatopi rūpasmiṃ nibbindanattham dhammaṃ desentova taṃ rūpaṃ soḷasavassuddesikabhāvaṃ atikkamivā vīsativassuddesikaṃ katvā dassesi. Nandātherī oloketvā "Na vatidaṃ rūpaṃ purimasadisaṃ"ti thokaṃ virattacittā ahosi. Satthā anukkameneva tassā itthiyā sakīṃ vijātavaṇṇaṃ majjhimittivaṇṇaṃ jarājiṇṇamahallikitthivaṇṇaṅca dassesi. Sāpi anupubbeneva idampi antarahitaṃ, idampi antarahitanti jarājiṇṇakāle taṃ virajjamānā yāva vassasatikaṃ khaṇḍadantiṃ palitasiraṃ obhaggaṃ gopānasīvaṅkaṃ daṇḍaparāyaṇaṃ pavedhamānaṃ disvā ativiya virajji. Atha satthā taṃ byādhinā abhibhūtaṃ katvā dassesi. Sā taṅkhaṇaṅṇeva daṇḍaṅca tālavaṇṭabījaniṅca chaḍḍetvā mahāviraṃ viravamānā bhūmiyaṃ pativā sake muttakarīse nimuggā aparāparaṃ parivatti. Nandātherī tampi disvā ativiya virajji. Satthāpi tassā itthiyā maraṇaṃ dassesi. Sā taṅkhaṇaṅṇeva uddhumātakabhāvaṃ āpajji. Navahi vaṇamukhehi pubbavaṭṭiyo ceva puḷavā ca paggharimsu. Kākādayo sannipatitvā vīlumpimsu. Sabbampi etaṃ sarīraṃ pūtigandhaṃ bhayānakaṃ susānamiva bībhaccaṃ avamaṇṇi. Nandātherīpi taṃ

¹ AA. I, 280-piṭṭhe.

² Etthantare pāṭṭhā aṭṭhakathāsu natthi. Ap. II, 255-piṭṭhe pana-199. 202-gāthāyo passitabbā.

oloketvā 'Ayaṃ itthī imasmimyeva ṭhāne jaraṃ pattā. Byādhim pattā. Maraṇaṃ pattā. Imassāpi me attabhāvassa evameva jarābyādhimaraṇāni āgamissantī'ti attabhāvaṃ aniccato passi. Aniccato diṭṭhattā eva pana dukkhato anattato gehā viya gīvāyaṃ baddhakūṇapaṃ viya ca upaṭṭhahimsu. Evaṃ aniccādito manasikarontiyā theriyā kammaṭṭhānābhimukhaṃ cittaṃ ahosi. Satthā tāya aniccato diṭṭhabhāvaṃ nātvā 'Sakkhissati nukho sayameva attano paṭiṭṭhaṃ kātu'nti olokento 'na sakkhissati, bahiddhā paccayaṃ laddhuṃ vaṭṭatī'ti cintetvā tassā sappāyavasena dhammaṃ desento –

"Āturaṃ asuciṃ pūtiṃ. Passa nande samussayaṃ
Asubhāya cittaṃ bhāvehi. Ekaggaṃ susamāhitaṃ
Yathā idaṃ tathā etaṃ. Yathā etaṃ tathā idaṃ
Duggandhaṃ pūtiṃ vāti. Bālānaṃ abhinanditaṃ
Eva metaṃ avekkhantī. Rattindivamatandito
Tato sakāya paññāya. Abhinibbijja dakkhasī"ti¹.

Imā tisso gāthāyo abhāsi.

Sā desanānusārena ñānaṃ pesetvā sotāpattiphale paṭiṭṭhahi. Athassā upari tiṇṇaṃ maggaphalānaṃ vipassanā-parivāsathāya suññatākammaṭṭhānaṃ kathetum "Nande mā imasmim sarīre sāro atthīti saññaṃ kari. Appamattakopi hi ettha sāro natthi. Yathā pubbaṇṇāparaṇṇādīnaṃ odha-natthāya kaṭṭhāni ussāpetvā vallīhi bandhitvā mattikāya vilimpetvā nagarasaṅkhātāṃ bahiddhā gehaṃ karonti. Evamidaṃ ajjhattikampi tīṇi aṭṭhisatāni ussāpetvā nhāruvinaddhaṃ maṃsalohitalepanaṃ tacapaṭicchannaṃ jīraṇalakkhaṇāya jarāya maraṇalakkhaṇassa maccuno ārohasampadādīni paṭicca maññaṇalakkhaṇassa mānassa sukatakāraṇavināsanalakkhaṇassa makkhassa ca odha-natthāya nagaraṃ kataṃ. Evarūpo eva hi ettha

¹ Ap. II, 256-piṭṭhe. 212-214-gāthāyo. DhA. II, 74-piṭṭhe pana thokaṃ visadisam.

kāyikacetasiko ābādho ohito. Ito uddham kiñci gayhūpagam
natthī"ti vatvā imam gātha'māha –

"Atthīnam nagaram katam, Mamsalohitalepanam

Yattha jarā ca maccu ca, Māno makkho ca ohito"ti¹.

Imam pana vatvā –

"Caram vā yadi vā tiṭṭham. Nisinno uda vāsayan"tiādim
vijayasuttam² abhāsi. Sā tasmim yeva rūpe khayavayam
paṭṭhapetvā arahattam³ pāpuṇi.

Arahattam pana patvā attano paṭipattim paccavekkhitvā
udānavasena "āturam asucin"ti satthārā desitāhi tīhi gāthāhi
saddhim –

"Tassā me appamattāya, Vicinantiyā yoniso

Yathābhūtam ayam kāyo, Diṭṭho santarabāhiro

Atha nibbindāham kāye, Ajjhattañca virajjaham

Appamattā visamyuttā, Upasantāmihi nibbutā"ti.

Imā dve gāthāyo abhāsi.

Arahattapattato paṭṭhāya nandātherī jhānābhiratānam
dhurappattā ahosi. Satthā aparabhāge jetavane nisinno
paṭipāṭiyā bhikkhuniyo ṭhānantare ṭhapento nandātherim
"Etadaggaṃ bhikkhave mama sāvikanam bhikkhunīnam
jhāyīnam yadidaṃ nandā"ti⁴ jhāyīnam aggaṭṭhāne ṭhapesi.

Evam sā pattaarahattaphalā adhigataetadaggaṭṭhānā
attano pubbakamam saritvā somanassavasena pubbacaritā-
padānam pakāsentī "padumuttaro nāma jino"ti ādimāha.

167. Tattha ovādakoti saraṇasīla-dhutaṅgasamādāna-
guṇānisamsavaṇṇanāya ovādatīti ovadako. Atha vā sattānam
santāne ariyamagguppattiyā ajjhāsayānurūpam ovadati

¹ Dh. 36-piṭṭhe.

² Sn. 307-piṭṭhe.

³ Kativayadivasabbhantare arahattam SnA. I, 244-piṭṭhe. Ap. II, 256-piṭṭhe
pana 215-gāthā passitabbā.

⁴ A. I, 26-piṭṭhe.

anusāsatīti ovādako. Viññāpakoti¹ catusaccam viññāpetīti viññāpako. Athavā yathā pana eko ovadatiyeva. Sukhumam attham parivattetvā jānāpetum na sakkoti. Na evam padumuttaro bhagavā. Bhagavā pana te ariyamagge sattānam santāne uppādetvā paccavekkhaṇaṇāṇādīhi viññāpetīti viññāpako. Tārakoti catūhi oghehi pāṇino tāretīti tārako. Tāresi janatanti janasamūham veneyyasattānam samūham catuoghato uttāresi nibbānadīpam pāpesi.

168. Anukampakoti tividhasukhatthāya anuggāhako. Hitesīti hītam esati gavesatīti hitesī. Sampatteti samāgate saraṇamupagate titthiye. Tītthiyeti bālā bāhullena taranti paribbhamanti etthāti tittham micchā laddhi. Dassanenapi ākappenapi kuttenapi ācārenapi vihārenapi iriyāpathenapi sāsanaṭo aññam tittham etesam atthīti titthiyā². Te titthiye. Atha vā titthiyāti ettha³. Tittham veditabbam. Titthakaro veditabbo. Titthiyā veditabbā. Tattha sassatādi-ditthivasena taranti etthāti tittham. Laddhi. Tassā laddhiyā uppādako titthakaro. Titthe bhavā titthiyāti. Patitthapīti pañcasu sīlesu patitthāpesi. Padumuttarassa kira bhagavato kāle titthiyā nāhesum.

169. Nirākulanti bhagavato sāsanaṃ micchāvādehi asammissam anāvilam. Suññatanti micchāditthipuggalehi suññam vivittam. Vicittanti arahantapuggalehi tevijjaḥaḥā-bhiññapaṭisambhidāpattādivasena visesena citram.

170. Ratanānaṭṭhapaññāsanti idāni manussānam hatthappamāṇena ratanānam hatthānam aṭṭhapaññāsam bhagavā uggatova accuggato eva. Tasmim kāle pana manussānam hatthappamāṇena byāmamattameva sarīram ahosi. Kañcanagghiyasaṅkāso⁴ mahagghena suvaṇṇatoranena sadiso. Atha vā vividha ratana vicitta kañcanamayagghika sadisarūpasobho.

¹ MA. 53. BvA. 230-piṭṭhesu.

² DA. II, 17- piṭṭhe.

³ BvA. 232- piṭṭhe.

⁴ ApA. II, 42-piṭṭhe.

171. Tavadeti tasmim kāle. Tavatakam kālanti attho. Tāresīti tārayi.

173. Amatanti nibbānam attani maraṇābhāvato, adhigatassa ca maraṇābhāva hetuto amataṃ. Paramassādanti paramaṃ uttamaṃ assādetabbam. Paramatthanivedakanti paramattham nibbānam nāpetīti paramatthanivedakam.

176. Adantadamakoti adante avinīte veneyyasatte dameti vinetīti adantadamako bhagavā. Tilokasaraṇoti kāmarūpa arūpabhavikānam tiṇṇam lokānam sattānam nātho. Pabhūti issaro. Byākāsīti kathesi.

185. Surammeti suṭṭhu ramanti etthāti surammaṃ kapilavatthu nagaram. Tamhi. Kapilavhayeti kapilavatthunāmakamhi. Suddhodanassā'ham dhītāti suddhodanassa nāma mahāraṇṇho mahāpajāpati gotamiyā ca dhītā aham āsinti attho. Aninditāti kulācārādinā kenaci kāraṇena agarihitā.

186. Rūpininti abhirūpena sampannam mam disvā. Nanditam āsi tam kulanti tam sabbam rājakulam jātanandanam nandena vā somanassena itam pavattam āsi ahosi. Pavaranti setṭham.

187. Kalyāṇīti janapadamhi kalyāṇi rūpena¹ uttamā chasāradosarahitā pañcakalyāṇasamannāgatā, sā hi yasmā nātidīghā nātirassā nātikisā nātithulā nātikālikā naccodātā atikkantā mānusakavaṇṇam apattā dibbavaṇṇam, tasmā chasāradosarahitā. Chavi-kalyāṇam māmsa-kalyāṇam nakha-kalyāṇam² atṭhi kalyāṇam vaya-kalyāṇanti imehi pañcahi kalyāṇehi samannāgatā. Tassā hi āgantukobhāsakiccam nāma natthi. Attano sarīrobhāseneva dvādasahatthe ṭhāne ālokaṃ karoti. Piyaṅgusāmā vā hoti suvaṇṇasāmā vā. Aya'massā chavikalyāṇā. Cattāro panassā hatthapādā mukhapariyosānañca lākhārasaparikkammakataṃ viya ratta-pavālarattakambalasadisam hoti. Ayam'assā māmsa-kalyā-

¹ UdA. 152-piṭṭhe.

² Kesakalyāṇam. DhA. I, 244. Nhārukalyāṇam. JA. I, 418; SA. III, 259-piṭṭhesu.

ṇatā. Vīsatinakhapattāni māmsato amuttatṭhāne lākhārasapūritāni viya muttatṭhāne khīradhārāsadisāni. Ayam'assā nakhakalyāṇatā. Dvattimsadantā suphusitā sudhotavajirapanti viya khāyanti. Ayamassā atṭhikalyāṇatā. Vīsativassasatikāpi pana samānā soḷasavassuddesikā viya hoti nibbalipalitā. Ayam'assā vayakalyāṇatā. Thapetvā taṃ yasodharanti bodhisattassa aggamahesibhūtaṃ yasodharaṃ devim thapetvā vajjetvā sabbāsaṃ yuvatīnaṃ kalyāṇi visesena kalyāṇaguṇena sampannāti vissutāti sambandho.

188. Jeṭṭho bhātā tilokaggoti siddhattho nandoti dvīsu bhātūsu siddhattho amhākaṃ bodhisatto nandakumārato satthāhaṃ vuḍḍho¹. Tasmā jeṭṭhabhātā bodhisatto tilokato aggo uttamo buddho hoti. Vayasā pana janapadakalyāṇi bhagavato vuḍḍho hoti. Pacchimo arahāti bhagavato pacchā jāto nandakumāro arahā hoti. Gahaṭṭhāhanti gehe rājantepure tiṭṭhāmīti gahaṭṭhā ahaṃ. Mātarāti mātubhūtāya mahāpajāpatigotamiyā. Paricoditāti sañcoditā niyojitā.

189. Putteti bhoti dhīta. Buddhānujāti buddhaṃ anugantvā jāyasīti buddhānujā. Nandenāpīti nandakumārenāpi. Acchasīti upāsissasi.

190. Jarāvasānaṃ yobbaññanti vayasampannaṃ jarājiṇṇā-avasānā pariyosānaṃ yassāti jarāvasānaṃ. Rogantanti rogo anto avasāno assāti rogantaṃ. Maraṇantikanti maraṇaṃ antaṃ maraṇantaṃ. Taṃ assa atthīti maraṇantikaṃ.

191. Sasīkantanti puṇṇacando viya kantaṃ ramaṇīyaṃ. Manoharanti passantānaṃ manaṃ harati ākaḍḍhatīti manoharaṃ. Bhūsanānaṃ alaṅkāraṇti keyūrahatthūpagādīhi alaṅkataṃ. Sirisaṅghāṭasannībhanti loke sirimaṅgala-sampannānaṃ vatthūnaṃ samūhasadisāṃ.

192. Puñjitaṃ lokabhāraṃ vāti loke lokassa vā sārabhūtaṃ abhirūpadassanīyasirimaṅgalānaṃ puñjikaṃ viya. Nayanānaṃ rasāyananti passantānaṃ cakkhūni rasaṃ

¹ AA. I, 263-piṭṭhe.

assādam pavattetīti rasāyanam. Passantānam vā puggalānam cakkhudvārikacittānam rasāyanabhesajjasadisam. Puññānam kittijanananti tava rūpam puññavantānam kittim pasamsam janetīti kittijananam. Okkākakulanandananti sakalam okkākavamsam nandeti tosetīti okkākakulanandanam.

193. Jarā samadhisessatīti khaṇḍiccapalitādi jīṇṇasabhāvo tuvaṃ ajjhottharissati abhibhavissati. Vihāya gehanti nivesanam vijahitvā. Kāruññeti piyālapanapadam. Caradhammanti ajarāmarāṇasampāpakam dhammam carāhi. Aninditeti ālapanapadam. Bhoti aninditabbadhītāti attho. Iti mātara paricoditāti sambandho.

194. Dehena natu cittenāti aham kāyena pabbajjim. Na pana pabbajitukāmena cittenāti attho. Rūpayobbanalālītāti hetumantavisesanam. Aham yasmā taruṇavayasampanne rūpe sañjātalālanā. Tasmā cittena na pabbajjim.

195. Payattenāti sammāvāyāmasaṅkhātena vīriyena. Jhānajjhenāti lokiyalokuttarajhānassa ārammaṇūpanijjhānalakkaṇūpanijjhānavasena jhāyanam jhānajjham. Tena jhānajjhena. Na cāham tattha ussukāti kiñcāpi mātā vadate ovadati ca. Tathāpi aham tattha jhānanijjhāne na ussukā na vīriyārambhikā.

196. Kāmalālasanti rūpādikāmaguṇe lālasā abhigiddhāyassāti kāmalālasā. Tam. Nibbindatthanti udayabbayasabhāve rūpasmim nibbidāya.

197. Ānubhāvenāti iddhividhaabhiññābalena. Suruciranti suṭṭhu ramaṇīyam. Suṭṭhu vā rucim abhiratim detīti suruciram. Mamatopīti mama idaṃ abhirūpam mama. Tato mamatopi.

198. Ativimhitadehininti ativiya vimhito vimhayi-tabbo deho kāyo yassāti ativimhitadehinī. Tam. Cintayim saphalam meti mama phalena hitatthena saha pavattanti aham cintesim. Nettalābhañca mānusanti manussaloke pavattam cakkhussa lābho ca saphaloti cintesinti attho.

199. Subhageṭi ālapanapadam. Sundaram sirimaṅgala-saṅkhātaṃ bhagaṃ assā atthīti subhagā. Yenatthoti yena vatthunā icchito. Taṃ vatthum vadehīti sambandho.

200. Ucchaṅge maṃ nivāsayāti mama aṅke nivāsehi. Sīdantīva mamaṅgānīti mama hatthādiaṅgesu osīdantī viya. Pasuppayāti muhuttaṃ sayāhi.

201. Sayi sulocanāti sundaracakkhu sā kaññā supi. Patitā lūtāti lūtikā uṇṇanābhi uparivitānato patitā. Paramadārūṇāti ativiya ruddakā.

202. Saha tassā nipātenāti tassā lūtāya nīpatanena saheva. Pīlakā udapajjathāti mahāphoṭo uppajji utṭhahi. Kuṇapā pubbalohitāti kuṇapasadisā kaḷavarā pubbo ca lohitaṅca paggharimsūti sambandho.

203. Pabhinnam vadanañcāpīti mukhampi pakārehi bhinnam chinnaṃ. Kuṇapam pūtigandhananti kaḷevarampi pūtigandhena vāyati. Duggandhanti attho. Uddhumātanti bhastā viya vāyunā uddham jīvitapariyādānā yathānukkamaṃ samuggatena sūnabhāvena uddhumātattā uddhumātaṃ. Vinīlanti viparibhinnanīlavanṇam. Pubbañcāpi sarīrakanti paṭikkūlam sarīram pubbavantaṅca pūyapaggharaṇakaṅca.

204. Pavedhitasabbaṅgīti pakārehi vedhitāni kampa-mānāni sabbāni aṅgapaccaṅgāni yassāti pavedhitasabbaṅgī. Vedayantīti dukkhavedanaṃ vedayamānā anubhavamānā. Karuṇanti kalunaṃ karuṇāyitabbakaṃ.

205. Phusayanti ca vedanāti dukkhavedanāyo pāpuṇanti abhibhavanti. Nimuggamhīti aham mahādukkhe nimuggā adho osīdamānā viya amhīti attho.

206. Kuhiṃ vadasobham teti tava mukhasobhanam kuhiṃ kaṃ nāma ṭhānaṃ gatanti attho. Tuṅganāsikāti tuṅgā uccā dīghā nāsikā "Passatha no tumhe bhikkhave etaṃ bhikkhum āgacchantam odātakam tanukam tuṅganāsikan"ti ādīsu viya¹. Tambabimbavarotṭhanti lohitaṅca uttamena

¹ S. I, 471-piṭṭhe.

bimbikāphalena samāno oṭṭho yassā ti tamba-
bimbavarotṭham vadanam mukham kuhim gatanti
sambandho.

207. Sasīnibhanti puṇṇacandena samānam. Kambu-
gīvāti suvaṇṇāliṅgasadisagīvā. Doḷālolāvāti suvaṇṇapatta-
kam ālolam suparisuddham majjitam iva. Doṇālolā vātipi
pāṭho. Dolāyitabbā dolā viyāti attham vadanti. Vevaṇṇanti
virūpavaṇṇabhāvam.

208. Maḷapadumākārāti sampati vikasamānapadu-
mamakuḷassa saṇṭhānā viya. Kalasāvapayodharāti suvaṇṇa-
khuddakakumbho iva tava dve thanā. Duṭṭhagandhitta-
māgatāti duggandhavantattam āgatā sampattā.

209. Sūnāvanītakibbisāti sūnam uddhumātabhvam
avanītattā pharusā. Amejjhabharitāti asucijegucchanīyehi
paripuṇṇā. Aho rūpamasassatanti aniccasabhāvam rūpam
aho acchariyam.

210. Bhayānakanti bhayajanakam samvejanīyam.
Bibhacchanti jegucchanīyam. Yattha bālisāti yādise
jegucchanīyabhāve rūpasmim bālā itthiyo ramante
taṇhāpemasasena vipallāsa cittā abhiramanti.

212. Kuṇapanti matakalevaram.

213. Pūtikam vātīti pūtigandham vāyati.

214. Evametaṃ avekkhantī. Pa. Dakkhasīti¹ etaṃ
āturādisabhāvam kāyam "Evam yathā idam tathā
etan"tiādina vuttappakārena rattindivam sabbakālam
atanditā analasā sammappadhānavīriyasampannā hutvā
paratoghosa hetukam sutamayañāṇam muñcitvā tato tam
nimittam attani sambhūtattā sakāya bhāvanāmayāya
paññāya yāthāvato ghanavinibbhogakaraṇena abhinibbijjha
visesato nissesam vijjhितvā bhinditvā dakkhasi tvam
passissasīti lokanāyako abhāsathāti sambandho.

Sā desanānusārena ñāṇam pesetvā imāsam tiṇṇam
gāthānam avasāne sotāpattiphale patiṭṭhahi.

¹ ThigA. 89- piṭṭhe.

215. Sutvā gāthā subhāsītāti tato pacchā upari
maggaphalatthāya bhagavā -

"Atṭhīnaṃ nagaraṃ kataṃ, Maṃsalohitalepanaṃ

Yattha jarā ca maccu ca, Māno makkho ca ohito"ti.¹

gāthañca.

"Caraṃ vā yadi vā tiṭṭhaṃ. Nisinno uda vā sayanti²
ādigāthāyo ca abhāsi. Therī bhagavatā suṭṭhu bhāsītā tā
gāthāyo suṇitvā. Tatraṭṭhītāvahaṃ santūti tasmim̐ ṭhāne ṭhitā
eva ahaṃ samānā.

216. Jhānaparāyaṇāti lokiya-lokuttarasaṅkhātāṃ jhā-
naṃ eva parāyaṇaṃ paṭisaraṇaṃ assāti jhānaparāyaṇā.
Tasmim̐ guṇeti jhānasamāpajjanasīlaguṇe. Etadaggeti
"Etadaggaṃ bhikkhave mama sāvikanāṃ bhikkhunīnaṃ
jhāyīnaṃ yadidaṃ nandā"ti jhāyīnaṃ aggaṭṭhāne maṃ
ṭhapesīti sambandhoti.

5. Nandātherī apadānavañṇanā samattā.

6. Soṇātherī Apadānavañṇanā

Padumuttaro nāma jīnotiādi³ soṇātheriyā apadānaṃ.
Ayaṃ hi ito kappasatasahassamatthake padumuttarabhaga-
vato kāle haṃsavatīnagare seṭṭhikule nibbattitvā viññutaṃ
patvā ekadivasaṃ satthu santike dhammaṃ suṇantī
satthāraṃ ekaṃ bhikkhuniṃ āradhavīriyānaṃ bhikkhu-
nīnaṃ aggaṭṭhāne ṭhapentaṃ disvā adhikāra-kammaṃ katvā
sayampi taṃ ṭhānantaraṃ patthesi. Padumuttaro bhagavā
"Samijjhissati nu kho imāya ayaṃ patthanā, no"ti
anāgataṃsaññaṃ pesetvā āvajjento evaṃ addasa "Anāgate

¹ Dh. jarāvagge 150-gāthā.

² Sn. 307- piṭṭhe.

³ ThigA. 98. AA. 1. 281. DhA. I, 446-piṭṭhesu.

satasahassakappapariyosāne gottena gotamo nāma buddho loke uppajjissati. Tadā imāya patthanā samijjhissatī"ti. Atha nam bhagavā evamāha "Upāsike anāgate satasahassa. Kappapariyosāne gottena gotamo nāma buddho loke uppajjissati. Tadā tvam tassa sāsane āraddhavīriyānam aggasāvikā bhavissasī"ti byākāsi.

Sā tam sutvā abhippammoditā yāvajīvam puññāni katvā tato cutā tāvatimsam patvā tato cutā kappasatasahassam devamanussesu saṁsaritvā imasmim buddhuppāde sāvatthiyam iddhe phite mahaddhane seṭṭhikule paṭi-sandhim gahetvā aparabhāge vayappattā patikulam gatā gharāvāse vutthā amittānampi piye abhirūpe dasa putte, dasa dhītaro ca¹ labhitvā bahuputtikāti paññāyittha. Aparabhāge tassā sāmiko bhagavato sāsane pabbajī. Sā sāmike pabbajite vayappatte putta-dhītaro visum visum gharāvāse paṭiṭṭhāpesi. Mahāupāsikā sāmike pabbajitepi na tāva kuṭumbam vibhajati. Atha nam puttadhītaro evamāhaṁsu "Amma amhākam pitari pabbajite tuyham ko attho kuṭumbena. Kim mayam tam upaṭṭhātum na sakkomā"ti. Sā tesam katham sutvā tuṇhī hutvā punappunam tehi vuccamānā puttadhītaro mam paṭijaggissanti. Kim me visum kuṭumbenāti sabbam sāpateyyam puttadhītūnam vibhajitvā adāsi. Atha nam katipāhaccayena jeṭṭhaputtassa bhariyā "Aho amhākam ayyā 'Jeṭṭhaputto me'ti dve koṭṭhāse datvā viya imameva geham āgacchatī"ti āha. Sesaputtānam bhariyāpi evameva vadimsu. Jeṭṭhadhītaram ādim katvā tāsam geham gatakālepi nam evameva vadimsu. Te tato paṭṭhāya "Ayam amhākam kim karissatī"ti tam attano santikam āgataṁ 'mātā'ti saññampi na karimsu. Bahuputtikasoṇā avamānappattā tesam attani agāravabhāvam natvā gharāvāsena kim karissāmi. Ki imesam santike vutthena. Bhikkhunī hutvā jīvissāmīti bhikkhu-nupassayam gantvā pabbajjam yāci. Tā nam pabbājesum. Sā laddhūpasmpadā hutvā bahuputtikattherīti paññāyi.

¹ Bahu puttadhītaro. AA. 1. 281. Sattaputtā sattadhītaro. DhA. I, 446-piṭṭhesu. Idha-229-gāthā passitabbā.

Atha nam bhikkhuniyo ayam vattam najānāti. Ayuttam karotīti daṇḍakammam karonti. Puttadhītarō tam daṇḍakammam āharantiṃ disvā ayam yāvajjādivasā sikkhāmattampi na jānātīti diṭṭha diṭṭha ṭhāne uppaṇdesum. Sā tesam vacanam sutvā uppannasamvegā "Aham mahallikakāle pabbajitā. Appamattāya me bhavitabbam. Attano gativisodhanam kātum vaṭṭatī"ti bhikkhunīnam vattapaṭivattam karontī nisinnatṭhānepi ṭhitatṭhānepi dvattiṃsākāram sajjhāyati. Sabbarattim samaṇadhammam karissāmīti heṭṭhāpāsādam ekatthambham hatthena gahetvā tam āviñchamānāva¹ sā samaṇadhammam karoti. Caṅkamamānāpi "Andhakāratṭhāne me rukke vā katthaci vā sīsam paṭihaññeyyā"ti rukkam hatthena gahetvā tam āviñchamānāva² samaṇadhammam karoti. Satthārā desitadhammameva karissāmīti dhammam āvajjetvā dhammam anussaramānāva samaṇadhammam karoti. Sā tato paṭṭhāya yatheva pubbe bahuputtika soṇattherīti paññāyittha. Evaṃ pacchā āraddhavīriyasoṇattherīti pākāṭā jātā.

Athekadivasam bhikkhuniyo ovādatṭhānam vihāram gacchantiyo bhikkhunisaṃghassa udakam ṭāpeyyāsi soṇe"ti vatvā agamaṃsu. Sāpi udakam āharitvā udakabhājane pakkhipitvā uddhane ṭhapetvā udakatāpanato puretarameva aggisālāyam caṅkamitvā dvattiṃsākāram sajjhāyantī pañcakkhandhe aniccādiēto vipassanam vaḍḍhesi. Atha satthā tassā nāṇaparipākam disvā gandhakuṭiyam nisinnova obhāsam pharitvā sammukhe nisinnō viya attānam dassetvā tāya saddhim kathento "Bahuputtike mayā desitam dhammam anāvajjentassa apassantassa vassasatam jīvanato mayā desitam dhammam passantassa muhuttampi jīvitam seyyo"ti vatvā anusandhim gahetvā dhammam desento imam obhāsagātham abhāsi -

¹ Avijahamānā, ThigA. 98- piṭṭhe.

² ibid

Yo ca vassasataṃ jīve, Apassaṃ dhammamuttamaṃ
Ekāhaṃ jīvaṃ seyyo, Passato dhammamuttamanti.¹

Gāthāpariyosāne bahuputtikatterī saha paṭisambhidāhi
arahatte paṭiṭṭhahi. Sā evaṃ cintesi "Ahaṃ arahattaṃ pattā.

Agantukajano ca anupadhāretvāva mayi avaññāya kiñci
vatvā bahumpi apuññaṃ pasaveyya. Tasmā sallakkhaṇa-
kāraṇaṃ kātuṃ vaṭṭatī"ti. Sā udakabhājanaṃ uddhanaṃ
āropetvāpi heṭṭhā aggim na akāsi. Bhikkhuniyo āgantvā
uddhanaṃ olokentiyo aggim adisvā "Imaṃ mahallikaṃ
bhikkhunisaṃghassa udakaṃ tāpehīti avocumha. Idānapi
uddhane aggimpi na karotī"ti āhaṃsu. "Ayye kiṃ
tumhākaṃ agginā. Uṇhodakena nhāyitukāmā bhājanato
udakaṃ gahetvā nhāyathā"ti. Tāpi "Bhavissati ettha
kāraṇaṃ"ti gantvā uduke hatthaṃ otāretvā uṇhabhāvaṃ
ñatvā ekakūṭaṃ āharitvā udakaṃ gaṇhanti.
Gahitagahitaṭṭhānaṃ paripūratī. Tadā sabbāva tassā arahatte
ṭhitabhāvaṃ ñatvā daharatarā tāva pañcappatiṭṭhitena
pādesu patitvā "Ayaṃ ayye ettakaṃ kālaṃ tumhe
anupadhāretvā viheṭṭhetvā viheṭṭhetvā kathayimha.
Khamatha no"ti khamāpesuṃ. Vuddhatarāpi ukkuṭikaṃ
nisīditvā "Khama ayye"ti khamāpesuṃ. Tato paṭṭhāya
"Mahallīkakāle pabbajitvāpi āradbhavīriyabhāvena nacirasse-
va aggaphale patiṭṭhitā"ti theriyā guṇo pākaṭo ahosi.
Aparabhāge satthā jetavane nisīditvā bhikkhuniyo paṭipāṭiyā
ṭhānantare ṭhapento soṇattherim "Etadaggaṃ bhikkhave
mama sāvikaṇaṃ bhikkhunīnaṃ āradbhavīriyānaṃ yadidaṃ
soṇā"ti² āradbhavīriyānaṃ aggaṭṭhāne ṭhapesi. Sā
ekadivasaṃ attano paṭipattim paccavekkhitvā udānavasena.

"Dasa putte vijāyitvā, Asmim rūpasamussaye
Tatohaṃ dubbalā jinṇā, Bhikkhunim upasaṅkamim
Sā me dhammamadesesi, Khandhāyatana dhātuyo
Tassā dhammaṃ suṇitvāna, Kese chetvāna pabbajim

¹ Dh. 30- piṭṭhe.

² A. 1. 26- piṭṭhe.

Tassā me sikkhamānāya, Dibbacakkhu visodhitam
 Pubbenivāsam jānāmi, Yattha me vusitam pure
 Animittaṇca bhāvēmi, Ekaggā susamāhitā
 Anantarā vimokkhā'sim, Anupādāya nibbutā
 Pañcakkhandhā pariññātā, Tīṭṭhanti chinnamūlakā
 Dhi tavatthu jare jamme, Natthi dāni punabbhavo"ti.

Imā gāthāyo¹ abhāsi.

Evam sā pattaarahattaphalā adhigataetadaggaṭṭhānā
 attano pubbakammam saritvā somanassavasena
 pubbacaritāpadānam pakāsentī "Padumuttaro nāma jino"ti
 ādimāha.

221. Tattha madhuram vacanti madhurassaram vaggu-
 vadam. Heṭṭhā² vuttanayena aṭṭhaṅgasamannāgataṃ padu-
 muttarabhagavato dhammaghosanti attho.

222. Āraddhavīriyānagganti āraddham vīriyam yāhīti
 āraddhavīriyā. Tāsam bhikkhunīnam aggam uttamam
 seṭṭham. Kāranti adhikārakusalakammam.

223. Abhivādiyāti visesato vanditvā. Bhayalābhakula-
 cārādivirahena sakkaccaṃ ādarena kāyavacīmanodvārehi
 vanditvātyattho. Sijjhatam paṇidhī tavāti tava patthanā
 sijjhatu paripūratu.

229. Patikulanti sāmikassa geham. Dasa puttānīti dasa
 putte ca dasa dhītaro ca ajanim vijāyinti attho. Surupānīti
 abhirūpāni.

230. Jananettamanoharāti passantānam janānam
 cakkhum cittaṇca haritum sakkontīti jananettamanoharā.
 Amittānampīti veripuggalānam api. Rucitāti tositā piyāyi-
 tabbā.

231. Mayham akāmāyāti anicchantiyā me. Dasaputta-
 purakkhatoti dasannam puttadhītūnam pure seṭṭhaṭṭhāne
 karīyatīti dasaputtapurakkhato. Athavā dasahi puttadhītūhi

¹ Thig. 391. ThigA. 101- piṭṭhesu.

² Ap. II, 246- piṭṭhe. 80-gāthāyam.

parivārito. Pabbajittha sa me bhattāti mama so sāmiko sāsane pabbajīti attho. Devadevassāti ettha devāti tayo devā sammutidevā upapattidevā visuddhidevā. Katame sammutidevā? sammutidevā vuccanti rājāno ca rājakumārā ca deviyo cāti ādinā niddese¹ vuttanayena tesam sabbesampi tiṇṇam devānam uttamadevatāya devadevassa bhagavato sāsaneti sambandho.

232. Tadekikāti tadā tasmim kāle aham ekikā adutiyā. Jīvitena alam niratthakam bhavati. Cattāyāti jahikāya. Patiputtehīti sāmikena ca puttehi ca. Sāmiko hi sāsane pabbajjāya tam jahati. Puttā visum visum gharāvāsena tam jahanti. Varākiyāti sabbam sāpateyyam puttadhītunam vibhajitvā dānena niddhanāya dukkhitāya.

233. Tatthāti sasanam. Yattha me patīti yasmim bhagavato sāsane mama sāmiko.

234. Ekam bhikkhunupassayeti bhikkhunīnam vihāre mamam ekakam vihāya ṭhapetvāti sambandho. Gacchumovādanti bhikkhuniyo ovādatṭhānam agamaṃsu. Atha vā ovādattham vihāram gacchimsūti attho. Tāpehi udakanti bhikkhunīsamgassa atthāya udakam tāpehi uṇhāpehi iti vatvā gacchunti sambandho.

235. Udakamāhitvāti udakam āharitvā. Okiritvāna kumbhiyāti udakabhājane osiñcitvā pakkipitvā. Culleti uddhane. Āsīnāti nisinnā. Samādahinti aham mama cittam sukheneva samādhesim. Vipassanāsamādhinā samāhitam akāsim.

237. Tejodhātu madhiṭṭhāyāti tejokasiṇārammaṇam catutthajjhānam samāpajjitvā adhiṭṭhahitvā. Abhiññāpādam²hi tejokasiṇārammaṇam catutthajjhānam samāpajjitvā vuṭṭhāya "Udakam tattam uṇham bhavatū"ti kāmāvacaracittena parikammam katvā puna abhiññāpādam tejokasiṇārammaṇam catutthajjhānam samāpajjitvā vuṭṭhāya puna "udakam tattham uṇham bhavatū"ti

¹ Nd2. 92. 225; Vbh. 437; JA. I, 149- piṭṭhesu.

² Vsm. II, 15. PsA. II, 267-8- piṭṭhesu.

āvajjitvā tato param pavattānam tiṇṇam catunnam vā
pubbabhāgacittānam anantarā uppannena sannitṭhāpana-
vasena adhiṭṭhānanti laddhanāmena ekeneva catutthajjhāna
abhiññānāṇena adhiṭṭhāti. Adhiṭṭhānacittena saheva
udakam tattam uṇham bhavatīti daṭṭhabbam. Khippam
santāpayim jalanti aham sīgham udakam adhiṭṭhāniddhiyā
uṇhāpesim.

238. Vimhitā tāti acchariyabbhutacittā tā bhikkhuniyo.
Asāvayunti ārocesum. Muditoti muditacitto. Abhāsathāti
abhāsi desesi.

239. Jīveti jīveyya. Kusītoti¹ kāmavitakkādīhi tīhi
vitakkehi vītināmento alasapuggalo. Hīnavīriyoti nibbīriyo.
Ekāhanti ekadivasamattam. Jīvanti jīvanam. Vīriyamā-
rabhato daḥhanti duvidhajjhānanibbattanasamattham thiram
vīriyam ārabhantassa.

240. Ārādhitoti tuṭṭho. Mayhanti mama. Suppaṭi-
pattiyāti vīriyārambhasaṅkhātāyam sammāpaṭipattiyam.
Āraddhavīriyānaggam mamāhāti so mahāmuni mamam
āraddhavīriyānam bhikkhunīnam aggam uttamam seṭṭhanti
āhāti.

6- Soṇātherī apadānavañṇanā samattā.

¹ DhA. I, 437- piṭṭhe.

7- Bhaddākāpilānītherī Apadānavañṇanā.

Padumuttaro nāma jinoti ādi¹ bhaddākāpilānītheriyā apadānam. Ayam hi mahākassapattherassa pubbe gihikāle pippalimāṇavassa jāyā ahosi. Tasmā tesam dvinnampi puggalānam abhinīhārato paṭṭhāya ayam anupubbīkathā āvikātabbā.

Atīte kira ito kappasatasahassamatthake padumuttaro nāma satthā loke udapādi. Tasmim̐ haṃsavatīnagaram̐ upanissāya kheme migadāye viharante videho² nāma kuṭumbīko asītikotidhanavibhavo ahosi. So buddhamāmako dhammamāmako saṃghamāmako upāsako hutvā viharanto ekasmim̐ uposathadivase pātova subhojanam̐ bhuñjitvā uposathaṅgāni adhiṭṭhāya gandhapupphādini gahetvā vihāram̐ satthāram̐ pūjetvā dhammam̐ suṇitvā vanditvā ekamantam̐ nisīdi.

Tasmim̐ ca khaṇe satthā mahānisabhattheram̐ nāma tatiyasāvakaṃ "Etadaggaṃ bhikkhave mama sāvakaṇam̐ bhikkhūnam̐ dhutavādānam̐ yadidaṃ nisabho"ti etadagge ṭhapesi. Upāsako taṃ sutvā pasanno dhammakathāvasāne mahājane utṭhāya gate satthāram̐ vanditvā "Bhante sve mayham̐ bhikkham̐ adhivāsethā"ti āha. Mahā kho upāsaka bhikkhusaṃghoti. Kittako bhagavāti. Aṭṭhasatṭhibhikkhusatasahassanti. Bhante ekaṃ sāmaṇerampi vihāre asesetvā bhikkham̐ adhivāsethāti. Adhivāsesi bhagavā tuṇhībhāvena. Upāsako satthu adhivāsanam̐ veditvā geham̐ gantvā mahādānam̐ sajjetvā punadivase satthu kālam̐ ārocāpesi. Satthā pattacīvaramādāya bhikkhusaṃghaparivuto upāsakassa gharam̐ gantvā paññattāsane nisinno dakkhiṇodakāvasāne yāguādīni sampaṭicchanto bhattavissaggam̐ akāsi. Upāsakopi satthu santike nisīdi.

¹ ThigA 1. AA 1. 127. 288. V II. 293, 351, 354, 362, 381. SA. II, 167.

ThagA. II, 429-piṭṭhesu.

² Vedeho, SA. II, 167. AA. 1. 127. ThagA. II. 429- piṭṭhesu. Idha. 245-gāthā passitabbā.

Tasmim̐ antare mahānisabhatthero piṇḍāya caranto tameva vīthim̐ paṭipajji. Upāsako disvā uṭṭhāya gantvā theram̐ vanditvā pattam̐ bhante dethāti āha. Thero pattam̐ adāsi. Bhante idheva pavisatha, satthāpi gehe nisinnoti. Na vaṭṭissati upāsakāti. Upāsako therassa pattam̐ gahetvā piṇḍapātassa puretvā nīharitvā adāsi. Tato theram̐ anugantvā nivatto satthusantike nisīditvā evamāha "Bhante mahānisabhatthero "Satthā gehe nisinno'ti vuttepi pavisitum̐ na icchi. Atthi nu kho etassa tumhākam̐ guṇehi atireko guṇo"ti. Buddhānañca vaṇṇamaccheram̐ nāma natthi. Atha satthā evamāha "Upāsaka mayam̐ bhikkham̐ āgamayamānā gehe nisīdāma. So pana bhikkhu na evam̐ nisīditvā bhikkham̐ udikkhati. Mayam̐ gāmantasenāsane vasāma. So araṇṇasmim̐yeva vasati. Mayam̐ channe vasāma. So abbhokāsamhiyeveva vasati. Iti tassa ayañca ayañca guṇo"ti mahāsamuddam̐ pūrayamāno kathesi. Upāsako pakatīyāpi jalamānadīpo telenā āsitto viya suṭṭhutarām̐ pasanno hutvā cintesi "Kim̐ mayham̐ paññāya sampattiyā. Anāgate ekassa buddhassa santike dhutavādānam̐ aggabhāvatthāya patthanam̐ karissāmī"ti.

So punapi satthāram̐ nimantetvā teneva niyāmena satta divasāni mahādānam̐ datvā sattame divase buddhappamukhassa aṭṭhasatṭhibhikkhusata saḥassassa ticīvarāni datvā satthupādamūle nipajjitvā evamāha "Yam̐ me bhante satta divasāni dānam̐ dentassa mettam̐ kāyakammam̐, mettam̐ vacīkammam̐, manokammam̐ paccupaṭṭhitam̐. Imināham̐ na aññam̐ devasampattim̐ vā sakka-māra-brahmasampattim̐ vā patthemī. Idam̐ pana me kammam̐ anāgate ekassa buddhassa santike mahānisabhattherena pattathānantaram̐ pāpuṇanattthāya Terasadhutaṅgadharānam̐ aggabhāvassa saccakāro¹ hotū"ti. Satthā "Mahantam̐ ṭhānam̐ iminā patthitam̐. Samajjhissati nu kho no"ti olokento samijjhanabhāvam̐ disvā āha "Manāpam̐ te ṭhānam̐ patthitam̐. Anāgate sataḥassakappāvasāne gotamo nāma

¹ Paccayo, SA. II, 169. Adhikāro, ThagA. II, 430-piṭṭhesu. A. ṭī. 1. 151-piṭṭhepana assitabbam̐.

buddho uppajjissati. Tassa tvaṃ tatiyasāvako mahākassapaṭthero nāma bhavissasī"ti. Taṃ sutvā upāsako buddhānaṃ dve kathā nāma natthīti punadivase pattabbaṃ viya taṃ sampattim amaññittha.

Tassa jāyā pana satthu santike¹ dhammaṃ suṇantī satthāraṃ ekaṃ bhikkhuniṃ pubbenivāsaṃ anussarantīnaṃ aggaṭṭhāne ṭhapentaṃ disvā tato seṭṭhi viya mahādānaṃ adhikāra-kammaṃ katvā sayampi taṃ ṭhānantaraṃ patthesi.

Te ubhopi padumuttaraṃ bhagavantaṃ yāva parinubbutaṃ catūhi paccayeti² mettacittā sakkaccaṃ paricarimṣu. Te satthari parinibbute nātimate samānetvā nānāratanamayāṃ sattayojanikaṃ mahācetiyaṃ karimṣu. Katanamayāyo satta-sahasapātiyo karetvā tattha gandhatelena pūretvā ujjaletvā dīpapūjāya pūjayimṣu. Ratanapuṇṇe satta-sahasapūṇṇakumbhe ca kārayimṣu.

Kaṇcanagghiyaratanamayatoraṇa vaṭaṃsaka ratanapaṭā-kāni ca haritāla manosilā añjana mayāyo tisso vediyoca kārayimṣu. Sasañjho divākaro viya surattaṃ sukataṃ cittaṃ ratanamayaṃ cetiyaṃ ativirocati. Te ubhopi cetiyaṃ etādisaṃ pūjaṃ katvā saṃghassa ca yāvajīvaṃ mahādānaṃ datvā sīlaṃ rakkhivā aññañca nānappakāraṃ kalyāṇakammaṃ katvā tato cutā sahāva sagge nibbattimṣu.

Tato paṭṭhāya jāyampatikā devamanussesu sampattim anubhavantaṃ ito ekanavutikappe vipassīsammasambuddhe bandhumatiṃ nissāya kheme migadāye viharante deva-lokā cavitvā aññatarasmim guṇena sādhusammate dhanena suduggate³ parijijṇhe brāhmaṇakule nibbattimṣu. Tasmimka kāle "Vipassī bhagavā sattame sattame saṃvacchare dhammaṃ kathetī"ti mahantaṃ kolāhalaṃ hoti. Sakalajambudīpe devatā "Satthā dhammaṃ kathessatī"ti ārocenti. Brāhmaṇova taṃ sāsanaṃ assosi. Tassa ca nivāsana-sāṭako ekova hoti, tathā brāhmaṇiyā. Pārūpanaṃ

¹ ThigA. 70-piṭṭhe.

² Ap. II, 259-60-piṭṭhesu.

³ Ap. II, 261-piṭṭhe

pana dvinnampi ekameva. Sakalanagare ekasāṭaka-brāhmaṇoti paññāyi. Brāhmaṇānaṃ kenacideva kiccena sannipāte sati sayam gehe tiṭṭhati. Brāhmaṇī taṃ vatthaṃ pārupitvā gacchati. Tasmim̐ pana divase brāhmaṇo brāhmaṇim̐ āha "Bhoti kim̐ rattim̐ dhammassavanaṃ suṇissasidivā"ti. Mayam̐ mātugāmajātikā nāma rattim̐ sotum̐ na sakkoma. Divā sossāmīti brāhmaṇam̐ gehe ṭhapetvā vatthaṃ pārupitvā upāsikāhi saddhim̐ divā gantvā satthāraṃ vanditvā ekamante nisinnā dhammaṃ sutvā upāsikāhiyeve saddhim̐ āgamāsi. Atha brāhmaṇo brāhmaṇim̐ gehe ṭhapetvā vatthaṃ pārupitvā vihāraṃ gato.

Tasmim̐ ca samaye satthā parisamajjhe alaṅkata-dhammāsane nisinno cittabījanim̐ ādāya ākāsagaṅgaṃ otāranto viya sinerum̐ mantham̐¹ katvā sāgaraṃ nimmathento viya (amataṃ padaṃ)² dhammakathaṃ kathesi. Brāhmaṇassa parisante nisinnassa dhammaṃ suṇantassa paṭhamayāmasmim̐yeve sakalasaṇīraṃ pūrayamānā khuddikā, khaṇikā, okkantikā, ubbegā, pharaṇā cāti³ pañcavaṇṇā pīti uppajji. So pārutavatthaṃ saṃgharitvā "dasabalassa dassāmī"ti cintesi. Athassa ādīnavasahassaṃ dassayamānaṃ maccheraṃ uppajji. So "Brāhmaṇiyā ca mayhañca ekameva vatthaṃ, aññaṃ kiñci pārupanaṃ natthi, apārupitvā ca nāma bahi caritum̐ na sakkā"ti sabbathāpi adātukāmo ahosi. Athassa nikkhante paṭhamayāme, majjhimayāmepi tatheva pīti uppajji, So thatheva ca cintetvā tatheva adātukāmo ahosi. Athassa majjhimayāme nikkhante pacchimayāmepi tatheva pīti uppajji, So mahoghaṃ ogāhanto puriso viya maccherasamuddaṃ uttaranto⁴ "Taraṇam̐ vā hotu maraṇam̐ vā"⁵. Pacchāpi jānissāmī"ti vatthaṃ saṃgharitvā satthupādamūle ṭhapesi. Tato

¹ Matthaṃ SA. II, 169. A. 1. 110-piṭṭhesu.

² Ap. II, 261- piṭṭhe.

³ Tāsaṃ vitthāro. DhsA. 159- piṭṭhe passitabbo.

⁴ S, ṭī. 2.*165- piṭṭhe.

⁵ Yam̐ vāhotu tamvā. ThA II, 431- piṭṭhe.

vāmahattham ābhujitvā dakkhiṇena hatthena tikkhattum apphoṭetvā "Jitam me, Jitam me"ti tayo vāre nadi.

Tasmim ca samaye bandhumarājā dhammāsanassa pacchato antosāṇiyam nisinno dhammam suṇāti. Rañño ca nāma "Jitam me"ti saddo amanāpo hoti. So purisam pesesi "Gaccha, etaṃ puccha, kim vadasī"ti. So tena gantvā pucchito āha "Avasesā hatthiyānādini āruyha asicammādīni gahetvā parasenam jinanti, Na taṃ jitaṃ acchariyam, aham pana pacchato āgacchantassa duṭṭhagoṇassa muggarena sīsam bhinditvā taṃ palāyanto viya maccheracittam madditvā pārutavattham dasabalassa adāsim. Taṃ me macchariyam jitan"ti āha. So puriso āgantvā taṃ pavattim rañño āropesi. Rājā āha "Amhe bhaṇe dasabalassa anurūpam na jānimha. Brāhmaṇo jānī"ti vatthayugam pesesi. Taṃ disvā brāhmaṇo cintesi "Ayaṃ mayham tuṇhī nisinnassa paṭhamam kiñci adatvā satthu guṇe kathentassa adāsi. Satthu guṇe paṭicca uppannena mayham ko attho"ti tampi vattayugam dasabalasseva adāsi. Rājā "Kim brāhmaṇena katan"ti pucchitvā tampi tena vatthayugam tathāgatasseva dinnan"ti sutvā aññānipi dve vatthayugāni pesesi. So tānipi adāsi. Rājā aññānipi cattārīti evam yāva dvattimsavatthayugāni pesesi. Atha brāhmaṇo "Idam vadḍhetvā gahaṇam viya hotī"ti attano atthāya ekam, brāhmaṇiyā ekanti dve vatthayugāni gahetvā tiṃsayugāni tathāgatasseva adāsi. Tato paṭṭhāya ca so satthu vissāsiko jāto. Brāhmaṇo¹ gharam gantvā brāhmaṇiyā tamattham ārocetvā anumodāpesi. Brāhmaṇīpi añjalim paggahetvā "Sādhu sādhu"ti anumodi.²

Atha nam rājā ekadivasam sītasamaye satthu santike dhammam suṇantaṃ disvā sataṣaṣṣagghanikam attano pāruta-ratta-kambalam datvā āha "Ito paṭṭhāya imam pārupitvā dhammam suṇāhī"ti. So "kim me iminā kambalena imasmim pūtikāye upanītenā"ti cintetvā

¹ Aṭṭhakathāsu natthi. Idha 271-2-gāthā passitabbā.

² ibid

antogandhakuṭiyam tathāgatassa mañcassa upari vitānam katvā agamāsi. Athekadivasam rājā pātova vihāram gantvā antogandhakuṭiyam satthu santike nisīdi. Tasmim ca samaye chabbaṇṇabuddharasmiyo kambale paṭihaññanti. Kambalo ativiya virocati. Rājā ullokento sañjānitvā āha "Bhante amhākam esa kambalo. Amhehi ekasāṭakabrāhmaṇassa dinno"ti. Tumhehi mahārāja brāhmaṇo pūjito. Brāhmaṇena mayam pūjitāti. Rājā "Brāhmaṇo yuttakam aññāsi. Na mayan"ti pasīditvā yam manussānam upakārabhūtam. Tam sabbam aṭṭhaṭṭhakam katvā sabbatṭhakam nāma dānam datvā purohitatṭhāne ṭhapesi. Sopi "Aṭṭhaṭṭhakam nāma catusatṭhi hotī"ti catusatṭhi salākabhattāni upanibandhāpetvā pajāpatiyā saheva yāvajīvam dānam datvā sīlam rakkhitvā tato cuto sagge nibbatti.

[Evam bhavābhavā saṃsaranto brāhmaṇo kāsiraṭṭhe bārāasīyam rājā ahosi. Brāhmaṇī tassa aggamaheṣī ahosi. Te ubhopi piṇḍāya carante aṭṭha paccekabuddhe disvā pamuditā hutvā piṇḍapātādinī datvā punapi nimantetvā ratanamandapam kāretvā suvaṇṇavanṇe aṭṭha patte ca kāretvā aṭṭha paccekabuddhe suvaṇṇāsane nisīdāpetvā sahāva samānacchandānam pattehi saha mahādānam adamsu].¹

Puna tato cuto imasmimkappe koṇāgamanassa ca bhagavato, kassapadasabalassa cāti dvinnam buddhānam antare bārāṇasiyam kuṭumbiyaghare nibbatto. Bhaddākāpilānīpi tadā tassa bhariyā ahosi. Evam so vuddhi'manvāya gharāvāsam vasanto ekadivasam araṇṇe jaṅghavihāram carati. Tasmim ca samaye paccekabuddho nadītire cīvarakammam karonto anuvāte appahonte saṃgharitvā ṭhapetum āraddho. So disvā "Kasmā bhante saṃgharitvā ṭhapethā"ti āha. "Anuvāto nappahotī"ti. "Imi-

¹ Etthantare pāṭṭhā aṭṭhakathāsu natthi. Idha 273-8-gāthāyo passitabbā, DPPN. 354- piṭṭheca.

nā bhante karoṭhā"ti sātakaṃ datvā "Nibbattanibbattaṭṭhāne me kenaci parihāni mā hotū"ti patthanam paṭṭhapesi.

[Gharepissa bhaginiyā saddhim bhariyāya kalaham karontiyā paccekabuddho piṇḍāya pāvisi. Athassa bhaginī paccekabuddhassa piṇḍapātaṃ datvā bhariyam sandhāya "Evarūpaṃ bālaṃ yojanasatena parivajjeyyan"ti patthanam paṭṭhapesi. Sā gehadvāre¹ ṭhitā sutvā "Imāya dinnam bhattam mā esa bhuñjatū"ti pattam gahetvā piṇḍapātaṃ chaḍḍetvā kalalassa pūretvā adāsi. Itarā disvā "Bāle maṃ tāva akkosa vā pahara vā. Evarūpassa pana dve asaṅkhyeyyāni puritapāramissa pattato bhattam cheḍḍetvā kalalam dātum na yuttan"ti āha. Athassa bhariyāya paṭisaṅkhānam uppajji. Sā "Tiṭṭhatha bhante"ti kalalam chaḍḍetvā pattam dhovitvā gandhacūṇṇena ubbaṭṭetvā catumadhurassa pūretvā upari āsittena padumagabbhavaṇṇena sappinā vijjotamānam piṇḍapātaṃ paccekabuddhassa hatte ṭhapetvā "Yathā ayam piṇḍapāto obhāsajāto. Evaṃ obhāsajātam me sarīram hotū"ti patthanam paṭṭhapesi. Paccekabuddho anumoditvā ākāsaṃ pakkhandi. Tepi dve jāyampatikā yāvatāyukam kusalam katvā sagge nibbattiṃsūti aṭṭhakathāsu² samvaṇṇitā.] pāliyam³ pana evaṃ. Āgatā -

Ghare pissa bhariyā ca kaniṭṭhabhātā ca ahesum. Tadā paccekabuddho piṇḍāya pāvisi. Taṅkhaṇe kaniṭṭhabhātā ghare natthi. Tassa bhāgaṃ annam bhariyā paccekabuddhassa adāsi. Tasmim paccāgate tamattham ārocesi. So kujjhitvā akkosi. Tadā sā sampati pakkam piṇḍapātaṃ ukhā ānetvā paccādāsi. Sopi tasseva paccekabuddhassa tam adāsi. Tadā sā bhariyā maccharāyitvā paccekabuddhato pattam gahetvā tadannaṃ chaḍḍetvā kalalassa pūretvā adāsi. Atha sā dāne ca gahaṇe ca apacitikārake ca padūsake cāti sabbattha samacittamukham

¹ Gehaṅgaṇe. ThagA. II, 433-piṭṭhe.

² SA. II, 170. AA. 1. 132. ThagA. II, 433- piṭṭhesu.

³ Ap. II, 262-piṭṭhe.

Tena ca samayena kassapadasabalo parinibbāyi. Tassa ghanakottīmāhi satasahassagghanikāhi rattasuvanṇiṭṭhakāhi yojanubbedham cetiyam ābharimsu. Tasmim cetiye kariyamāne sā setṭhidhītā cintesi "Aham sattasu thānesu paṭinivattitā. Kim me jīvitenā"ti attano ābharaṇabhaṇḍam bhañjāpetvā suvaṇṇiṭṭhakam kāresi ratanāyatam vidatthi-vitthatam caturaṅgulubbedham. Tato haritālamanosilā-piṇḍam gahetvā attha uppalahatthake ādāya cetiya-karaṇaṭṭhānam gatā. Tasmim ca khaṇe ekā iṭṭhakapanti parikkhipitvā āgacchamānā pantiyam paṭhamam ṭhapitaiṭṭhakāya saddhim ghaṭetabbaiṭṭhakāya² unā hoti. Setṭhidhītā vaḍḍhakim āha "Imam iṭṭhakam ettha ṭhapethā"ti. "Amma bhaddake kāle āgatāsi. Sayameva ṭhapehī"ti. Sā āruyha tena haritālamanosilāpiṇḍam yojetvā tena bandhanena iṭṭhakam patiṭṭhapetvā upari atṭhahi

² S-t. 2. 165-pitthe.

uppalahatthehi pūjam katvā vanditvā "Nibbatta-nibbattaṭṭhāne me kāyato candanagandho vāyatu. Mukhato uppalagandho"ti patthanam katvā cetiyam vanditvā padakkhiṇam katvā agamāsi.

Atha tasmimyeva khaṇe yassa seṭṭhiputtassa paṭhamam geham nītā. Tassa tam ārabba sati udapādi. Nagarepi nakkhattam saṅghuṭṭham hoti. So upaṭṭhāke āha "Tadā idha ānītā seṭṭhidhītā atthi. Kaham sā"ti. "Kulagehe sāmī"ti. "Ānetha nam. Nakkhattam kilissāmī"ti. Te gantvā tam vanditvā ṭhitā. "Kim tātā āgatatthā"ti tāya puṭṭhā tam pavattim ācikkhimsu. "Tātā mayā ābharaṇabhaṇḍena cetiyam pūjitam. Ābharaṇam me natthī"ti. Te gantvā seṭṭhiputtassa ārocesum. "Ānetha nam. Piḷandhanam labhissāmā"ti te ānayimsu. Tassā saha gharappavesanena sakalageham candanagandho ceva nīluppalagandho ca vāyi.

Seṭṭhiputto tam pucchi "Paṭhamam tava sarīrato duggandho vāyi. Idāni pana te sarīrato candanagandho mukhato uppalagandho vāyati. Kim etan"ti. Sā ādito paṭṭhāya attanā katakammam ārocesi. Seṭṭhiputto "Niyyānikam vata buddhānam sāsanan"ti pasīditvā yojanikam suvaṇṇacetiyaṃ kambalakañcukena parikkhipitvā tattha tattha rathacakkappamāṇehi suvaṇṇapadumehi alaṅkari. Tesam dvādasahatthā mutta-maṇi-suvaṇṇa-ratanavicittā¹ ratanadāmasaṅkhātā olambakā honti.

[Atha so sattapātisahassāni sattahi ratanehi eva pūretvā ghatapūrāni saḥassavaṭṭīni ca pakkhipitvā sattapantiyo kāretvā padīpetvā suvaṇṇacetiyaṃ pūjesi. Tadāpi sā tassa jāyā hutvā visesabhāginī ahosi².] Evaṃ te ubhopi jāyampatikā yāvatāyukam ṭhatvā sagge nibbattimsu.

[Puna tato cavitvā upāsako kāsiratṭhe Sumittoti vissutapuggalo ahosi. Upāsikāpi tassa jāyā ahosi. So paccekabuddhassa ghanaveṭhanam adāsi. Sāpi anumoditvā bhāginī ahosi. Tasmim bhavepi te ubho jāyampatikā yāva-

¹ S, ṭī. 2. 166. A. ṭī. 1. 152- piṭṭhesu.

² Etthantare paṭṭhā atṭhakathāsu natthi. Idha 288-290-gāthā passitabbā.

tāyukam puñṇāni katvā tato cutā punapi kāsiraṭṭhamhi
koliyajātiyaṃ jātā. Tadāpi te ubho jāyampatikā hutvā aññehi
pañcasatehi koliyaputtehi saddhim pañcasatānaṃ pacceka-
buddhānaṃ temāsaṃ upaṭṭhahimsu. Ekamekassa pacceka-
buddhassa temāsaccayena ekamekaṃ ticīvaraṇcaadaṃsu.
Tatthāpi te ubhopi yāvajīvaṃ puñṇāni katvā sagge
nibbattiṃsu.^{1]}

Tato so cuto bārāṇasito yojanamatte thāne
aññatarasmim amaccakule nibbatti. Bhaddākāpilānīpi tadā
devalokato cavitvā rājakule jeṭṭhadhītā hutvā nibbatti. Tesu
vayappattesu kumārassa vasanagāme nakkhattaṃ
saṃghuṭṭhaṃ. So mātaraṃ āha "Sāṭakam me amma dehi.
Nakkhattaṃ kilissāmī"ti. Sā dhotavatthaṃ nīharitvā adāsi.
"Amma thūlaṃ idaṃ. aññaṃ dehī"ti. Sā aññaṃ nīharitvā
adāsi. Tampi paṭikkhipi. Aññaṃ nīharitvā adāsi. Tampi
paṭikkhipi. Atha naṃ mātā āha "Tāya yādise gehe mayaṃ
jātā. Natthi no ito sukhumatarassa paṭilābhāya puñṇaṃ"ti.
"Labhanaṭṭhānaṃ gacchāmi amma"ti. "Putta ahaṃ ajjeva
tuyhaṃ bārāṇasinagare rajjapaṭilābhampi icchāmīti". So
mātaraṃ vanditvā āha "gacchāmi amma"ti. "Gaccha tātā"ti.
Evaṃ kirassā cittaṃ ahosi "Kahaṃ gamissati. Idha vā ettha
vā gehe nisīdissatī"ti. So pana puñṇaniyāmena nikkhamitvā
bārāṇasiṃ gantvā uyyāne maṅgalasilāpatṭe sasīsaṃ pārupitvā
nipajji. So ca bārāṇasirañño kālaṅkatassa sattamo divaso
hoti.

Amaccā rañño sarīrakiccaṃ katvā rājaṅgaṇe nisīditvā
mantayimsu "Rañño ekā dhītāva atthi. Putto natthi.
Arājakaṃ rajjaṃ na vaṭṭati². Ko rājā hotī"ti mantetvā "Tvam
hohī, tvam hotī"ti āhaṃsu. Purohito āha "Bahum oloketum
na vaṭṭati. Phussarathaṃ vissajjemā"ti. Te kumudavaṇṇe
cattāro sindhave yojetvā uṇhīsaṃ vālabījanī khaggo

¹ Etthantare dve vatthūni aṭṭhakathāsu natthi, pālyānurūpaṃ idha
pakkhittāni. 290-4 gāthā passitabbā. D.P.P.N-355 piṭṭhe ca passitabbā.

² Na tiṭṭhati, SA. II, 174. Nassati, ThagA. II, 435-piṭṭhesu.

maṇipādukā setacchattanti¹ pañcavidham rāja-kakudha-bhaṇḍam setacchattañca rathasmimyeva ṭhapetvā ratham vissajjetvā pacchato tūriyāni paggaṇhāpesum. Ratho pācīnadvārena nikkhamitvā uyyānābhimukho ahosi. "Paricayena uyyānābhimukho gacchati. Nivattemā"ti keci āhaṃsu. Purohito "Mā nivattayitthā"ti āha. Ratho kumāram padakkhiṇam katvā ārohanasajjo hutvā aṭṭhāsi. Purohito pārupanakaṇṇam apanetvā pādatalāni olokento "Tiṭṭhatu ayam dīpo. Dvisahassadīpaparivāresu catūsu mahādīpesu eso rajjam kāretum yutto"ti vatvā "Punapi tūriyāni paggaṇhatha. Punapi paggaṇhathā"ti tikkhattum paggaṇhāpesi.

Atha kumāro mukham vivaritvā oloketvā "Kena kammena āgatatthā"ti āha. "Deva tumhākam rajjam pāpuṇātī"ti. "Rājā kahan"ti. "Devattam gato sāmī"ti. "Kati divasā atikkantā"ti. "Ajja sattamo divaso"ti. "Putto vā dhītā vā natthī"ti. "Dhītā atthi deva. Putto natthī"ti. "Tena hi karissāmi rajan"ti. Te tāvadeva abhisekamaṇḍapam katvā rājadhītaram sabbālaṅkārehi alaṅkaritvā uyyānam ānetvā kumārassa abhisekam akaṃsu.

Atha'ssa katābhisekassa sataśahassagghanikam vattham upaharīmsu. So "Kimidam tātā"ti āha. "Nivāsanavattham devā"ti. So Dibbavatthadāyipuṇṇānubhāvācodito "Nanu tātā thūlam. Aññam sukhumataram natthī"ti āha. "Manussānam paribhogavatthesu ito sukhumataram natthi devā"ti. "Tumhākam rājā evarūpam nivāsetī"ti. "Āma devā"ti. "Na maññe puṇṇavā tumhākam rājā. Suvaṇṇabhiṅgāram āharatha. Labhissāma vatthan"ti. Te suvaṇṇabhiṅgāram āharīmsu. So utṭhāya hatte dhovitvā mukham vikkhāletvā hatthena udakam ādāya puratthimāya disāya abbhukkiri. Tāvadeva ghanapathaviṃ bhinditvā aṭṭha kapparukkhā utṭhahīmsu. Puna udakam gahetvā dakkhiṇāyam pacchimāyam uttarāyanti evam catūsu disāsu abbhukkiri. Sabbadisāsu aṭṭhaṭṭhakam katvā dvatiṃsa

¹ S, ṭī. 2. 166. Setacchattam visum gahitanti sīhāsanaṃ pañcamam katvā vadantīti. A. ṭī. 1. 152-piṭṭhesu.

kapparukkhā utṭhahimsu. So ekam dibbadussam nivāsetvā ekam pārupitvā "Nandarañño vijite suttakantikā itthiyo mā suttam kantiṃsū'ti evam bherim carāpethā"ti vatvā chattam ussāpetvā alaṅkatapaṭiyatto hatthikkhandhavaragato nagaram pavisitvā pāsadam āruya mahāsampattim anubhavi.

Evam kāle gacchante ekadivasam devī rañño mahāsampattim disvā "Aho vata tapassī ayam rājā"ti kāruṇṇākaram dasseti. "Kimidam devī"ti ca puṭṭhā "Atimahatī te deva sampatti. Atīte buddhānam saddahitvā kalyāṇam akattha. Idāni anāgatassa paccayam kusalam na karoṭhā"ti āha. "Kassa dassāma. Sīlavanto natthī"t. "Asuñño deva jambudīpo arahantehi. Tumhe dānameva sajjetha. Aham arahante lacchāmī"ti āha. Rājā punadivase pācinadvāre dānam sajjāpesi. Devī pātova uposathaṅgāni adhiṭṭhāya uparipāsāde puratthābhimukhā urena nipajjitvā "Sace etissam disāyam arahanto atthi. Sve āgantvā amhākam bhikkham gaṇhantū"ti āha. Tassam disāyam arahanto nāhesum. Tam sakkāram kapaṇaddhikayācakānam adamsu.

Punadivase dakkhiṇadvāre dānam sajjetvā tatheva akāsi. Punadivase pacchimadvāre. Uttaradvāre sajjitadvase pana deviyā tatheva nimantite himavante vasantānam padumavatiyā puttānam pañcasatānam paccekabuddhānam jeṭṭhako mahāpadumapaccekabuddho¹ bhātike āmantesi "Mārisā nandarājā tumhe nimanteti. Adhivāsetha tassā"ti. Te adhivāsetvā punadivase anotattadahe mukham dhovitvā ākāsenā āgantvā uttharadvārena otarimsu. Manussā gantvā "Pañcasatā deva paccekabuddhā āgatā"ti rañño ārocesum. Rājā saddhim deviyā gantvā vanditvā pattam gahetvā paccekabuddhe pāsadam āropetvā tatra tesam dānam datvā bhattakiccāvasāne rājā saṃghattherassa, devī saṃghanavakassa pādamūle nipajjitvā "Ayyā paccayehi na kilamissanti. Mayam puñṇena na hāyissāma. Amhākam yāvajīvam idha nivāsāya paṭiñṇam dethā"ti pṭiñṇam kāretvā

¹ Ariṭṭho pacceka sambuddho. M. III, 113-piṭṭhe.

uyyāne pañcapaṇṇasālāsātāni pañcacaṅkamanasātāni
pañcaaggisālāsātānītiādinā sabbākārena pabbajitasāruppāni
nivāsaṭṭhānāni sampādetvā tattha vasāpesum.

Evam kāle gacchante rañño paccanto kupito. Aham
paccantaṃ vūpasametum gacchāmi. Tvaṃ paccekabuddhesu
mā pamajjī"ti devim ovaditvā gato. Tasmim anāgateyeva
paccekabuddhānaṃ āyusaṅkhārā khīṇā. Mahāpaduma-
paccekabuddho tiyāmarattim jhānakīlaṃ kīlitvā
aruṇuggamane ālambanaphalakaṃ ālambitvā ṭhitakova
anupādisesāya nibbānadhātuyā parinibbāyi. Etenupāyena
sesāpi sabbeva parinibbutā. Punadivase devī
paccekabuddhānaṃ nisīdanaṭṭhānaṃ haritūpalittaṃ kāretvā
pupphāni vikiritvā dhūpaṃ¹ datvā tesam āgamaṇaṃ
olokentī nisinnā āgamaṇaṃ apassantī purisaṃ pesesi
"Gaccha tāta, jānāhi, kiṃ ayyānaṃ kiñci aphāsukaṇ"ti. So
gantvā mahāpadumassa paṇṇasālāya dvāraṃ vivaritvā tattha
apassanto caṅkamaṇaṃ gantvā ālambanaphalakaṃ nissāya
ṭhitaṃ disvā vanditvā "Kālo bhante"ti āha. Parinibbuta-
sarīraṃ kiṃ kathessati. So "Niddāyati maññe"ti gantvā
piṭṭhipāde hatthena parāmasitvā pādānaṃ sītalatāya ceva
thaddhatāya ca parinibbutabhāvaṃ ṇatvā rājakulaṃ gato.
"Kahaṃ tāta paccekabuddhāti puṭṭho parinibbutā devī"ti
āha. Devī kandantī rodantī nikkhamitvā nāgarehi saddhim
tattha gantvā sādhuḷḷitaṃ kāretvā paccekabuddhānaṃ
sarīrakiccaṃ kāretvā paccekabuddhānaṃ sarīrakiccaṃ
kāretvā dhātuyo gahetvā cetiyaṃ patiṭṭhāpesi.

Rājā paccantaṃ vūpasametvā āgato paccuggamaṇaṃ
āgataṃ devim pucchi "Kiṃ bhadde paccekabuddhesu
nappamajji. Nirogā ayyā"ti. Parinibbutā devāti. Devī
paṭivacanāṃ adāsi. Rājā cintesi"Evarūpānampi paṇḍitānaṃ
maraṇaṃ uppajjati. Amhākaṃ kuto mokkhoti. So nagaraṃ
agantvā uyyānameva pavisitvā jeṭṭhaputtaṃ pakkosāpetvā
tassa rajjaṃ paṭiyādetvā paccekabuddhānaṃ vesassa diṭṭhattā
idameva bhaddakanti sayam tādisavesam samaṇa-

¹ Dhūmaṃ, SA. II, 176. AA. 1. 136- piṭṭhesu.

kapabbajjaṃ pabbaji. Devīpi "Imasmim̐ pabbajite ahaṃ kiṃ karissāmī"ti tattheva uyyāne pabbajitā. Dvepi appamaññā-jhānaṃ bhavetvā tatocutā brāhmaloke nibbattiṃsu.

Amhākaṃ satthā loke uppajjitvā pavattitavara-dhammacakko anupubbena rājagahaṃ pāvisi. Satthari tattha vasante ayaṃ pippalimāṇavo magadharatṭhe mahātitttha-brāhmaṇagāme kapila brāhmaṇassa sumanadeviyā¹ nāma aggamahesiyā kucchimhi nibbatto. Ayaṃ bhaddā kāpilānī maddaratṭhe sākalanagare² kosiya-gottabrāhmaṇassa sucima-tiyā nāma aggamahesiyā kucchimhi nibbattā.

Tesaṃ kho anukkamena vaḍḍhamānānaṃ pippali-māṇavassa vīsatime vasse, bhaddāya soḷasame vasse sampatte mātāpitaro puttaṃ oloketvā "Tāta tvaṃ vayappattc, kulavaṃso nāma paṭiṭṭhapetabbo"ti ativiya nippīlayiṃsu. So pana brahmalokato āgato suddhasatto hoti. Tasmā kaṇṇe pidhāya evamāha "Na me gharāvāsenattho amma tātā. Mayhaṃ sotapathe evarūpaṃ kathaṃ kathetha. Ahaṃ yāva tumhe dharatha. Tāva paṭijaggissāmi. Tumhākaṃ pacchato nikkhamitvā pabbajissāmī"ti. Te katipāhaṃ atikkamitvā puna kathayiṃsu. Sopi tattheva paṭikkhipi. Puna katha-yiṃsu. Sopi tattheva paṭikkhipi. Puna kathayiṃsu. Punapi paṭikkhipi. Tato paṭṭhāya mātā nirantaraṃ kathetiyeva.

Māṇavo "Mama mātaraṃ saññāpessāmī"ti ratta-suvaṇṇassa nikkhasahassaṃ datvā sabbakāmehi santappetvā suvaṇṇakārehi ekaṃ itthirūpaṃ kārapetvā tassa majja-naghaṭṭanādikamma-pariyosāne taṃ rattavatthaṃ nivāsāpetvā vaṇṇasampannehi pupphehi ceva nānāalaṅkārehi ca alaṅkārapetvā mātaraṃ pakkosāpetvā āha "Amma evarūpaṃ āramaṇaṃ labhanto gehe vasāmi. Alabhanto na vasāmī"ti. Paṇḍitā brāhmaṇī cintesi "Mayhaṃ putto puñṇavā dinnadāno katābhinihāro. Puñṇaṃ karonto na ekakova akāsi. Addhā etena saha katapuñṇā suvaṇṇarūpakapaṭibhāgā

¹ Ap. II, 263- piṭṭhe-299-gāthā.

² Sāgaranagare, SA. II, 177. AA. 1. 137. ThagA. II, 438- piṭṭhesu. Idhapana 300-gāthā.

bhavissatī"ti attha brāhmaṇe pakkosāpetvā sabbakāmehi santappetvā suvaṇṇarūpakam ratham āropetvā "Gacchatha tātā, yattha amhākam jātigottabhogehī samānakule evarūpam dārikam passatha. Imameva suvaṇṇarūpakam paṇṇākāram katvā dethā"ti uyyojesi.

Te"Amhākam nāma etam kamman"ti nikkhamitvā "Kattha gamissāmā"ti cintevā "Maddarattham nāma itthākarō. Maddarattham gamissāmā"ti maddaratthe sakalanagaram agamimsu. Tattha tam suvaṇṇarūpakam nhānatitthe ṭhapetvā ekamante nisīdimsu. Atha bhaddāya dhātī bhaddam nhāpetvā alaṅkaritvā sirigabbhe nisīdāpetvā nhāyitum āgacchantī tam rūpakam disvā "Ayyadhītā me idhāgatā"ti saññāya santajjetvā "Dubbinīte kim tvaṃ idhāgatā"ti talasattikam uggiritvā "Gacchasighan"ti gaṇḍapasse¹ pahari. Hattho pāsāṇe paṭihato viya kampittha. Sā paṭikkamitvā "Evam thaddham nāma mahāgīvam disvā ayyadhītā me"ti saññam uppādesim. Ayyadhītāya hi me nivāsanapaṭiggāhikāpi² ayuttāti āha. Atha nam te manussā parivāretvā "Evarūpā te sāmīdhītā"ti pucchimsu. Kim esā imāya sataguṇena sahaṣṣaguṇena mayham ayyā abhirūpatarā. Dvādasahatthe gabbhe nisinnāy padīpakiccam natthi. Sarīrobhāseneva tamam vidhammatīti. Tena hi āgacchāti tam khujjam gahetvā suvaṇṇarūpakam ratham āropetvā kosiyagottassa gharadvāre ṭhatvā āgamanam nivedayimsu.

Brāhmaṇo paṭisanthāram katvā "Kuto āgatatthā"ti pucchi. Magadharatthe mahātittagāme kapilabrāhmaṇassa gharatoti. Kim kāraṇā āgatāti. Iminā nāma karaṇenāti. "Kalyāṇam tātā. Samajātigottavibhavo amhākam brāhmaṇo. Dassāmi dārikan"ti paṇṇākāram gaṇhi. Te kapilabrāhmaṇassa sāsanaṃ paṇiṇimsu "Laddhā dārikā. Kattabban karothā"ti. Tam sāsanaṃ sutvā pippalimāṇavassa

¹ Piṭṭhipasse, ThagA. II, 439-piṭṭhe.

² Nivāsana paṭiggāhikāyapi (sī) SA. II, 178-piṭṭhe.

ārocayim̐su "Laddhā kira dārikā"ti. Māṇavo aham̐ "Na labhissantī"ti cintesim̐.

Ime "laddhā"ti vadanti. Anattiko hutvā paṇṇam̐ pesessāmīti rahogato paṇṇam̐ lokhi "Bhaddā attano jātigotta bhogānurūpaṃ gharāvāsaṃ labhatu. Aham̐ nikkhamitvā pabbajissāmi. Mā pacchā vip̐paṭṭisārīnī ahosī"ti. Bhaddāpi "Asukassa kira mam̐ dātukāmā"ti sutvā rahogatā paṇṇam̐ likhi "Ayyaputto attano jātigottabhogānurūpaṃ gharāvāsaṃ labhatu. Aham̐ nikkhamitvā pabbajissāmi. Mā pacchā vip̐paṭṭisārī ahosi"ti. Dvepi paṇṇāni antarāmagge samāgacchim̐su. Idam̐ kassa paṇṇanti. Pippalimāṇacena bhaddāya pahitanti. Idam̐ kassa paṇṇanti. Bhaddāya pippalimāṇavassa pahitanti ca vutte dvepi vācetvā "Passatha dārakānaṃ kamman"ti phāletvā araṇṇe chaḍḍetvā samānapaṇṇam̐ likitvā ito ca etto ca pesesum̐. Iti tesam̐ anicchamānānam̐yeva samāgamo ahosi.

Tam̐ divasaṃyeva ca māṇavopi ekam̐ hattbi-hatthappamāṇam̐ pupphadāmaṃ ganthāpesi. Bhaddāpi ekam̐ ganthāpesi. Tāni sayanāsanamajjhe ṭhapesum̐ "Bhuttasāyamāsā ubhopi sayanam̐ abhiruhissāmā"ti. Māṇavo dakkhiṇapassena sayanam̐ abhiruhi. Bhaddā vāmapassena abhiruhitvā āha "Yassa passe pupphāni milāyanti. Tassa rāgacittam̐ uppannanti vijānissāma. Imam̐ pupphadāmaṃ na allīyitabban"ti. Te pana aññāmaññam̐ saṇṇasamphassabhayena tiyāmarattim̐ niddam̐ anokkamantāva vītināmenti. Divā pana hāsamattampi nāhosi. Te lokāmisena asaṃsaṭṭhā yāva mātāpitaro dharanti. Tāva kuṭumbaṃ avicāretvā tesu kālaṅkatesu vicārayim̐su. Mahatī māṇavassa sampatti. Sattāsītikoṭṭidhanam̐. Ekadivasam̐ saṇṇam̐ ubbaṭṭetvā chaḍḍetabbam̐ suvaṇṇacūṇṇameva magadhanāliyā dvādasanālimattam̐ laddhum̐ vaṭṭati. Yantabaddhāni saṭṭhi mahātaḷākāni. Kammanto dvādasayojaniko. Anurādhapurappamāṇā cuddasa dāsagāmā, cuddasa hatthānīkā, Cuddasa assānīkā, Cuddasa rathānīkā.

So ekadivasam̐ Alaṅkatam̐ assam̐ āruyha mahājana-parivuto kammantam̐ gantvā khettaṇṇam̐ ṭhito naṅgalehi bhinnathānato kākādayo sakuṇā gaṇḍuppadakādipāṇa

uddharitvā khādante disvā "Tātā ime kiṃ khādantī"ti pucchi. Gaṇḍuppāḍake ayyāti. Etehi kataṃ pāpaṃ kassa hotīti. Tumhākaṃ ayyāti. So cintesi "Sace etehi kataṃ pāpaṃ mayhaṃ hoti. Kiṃ me karissati sattāsītikoṭidhanam. Kiṃ dvādasayojaniko kammanto. Kiṃ yantabaddhāni saṭṭhimahātaḷākāni. Kiṃ cuddasa gāmā. Sabbametam bhaddāya kāpilāniyā niyyātetvā nikkhamitvā pabbajissāmī"ti.

Bhaddāpi kāpilāni tasmim̐ khaṇe ghareyeva¹ tayo tilakumbhe pattharāpetvā dhātīhi parivutā nisinnā kāke tilapāṇake khādamāne disvā "Ammā kiṃ khādantī"ti pucchi. Pāṇake ayyeti. Akusalam kassa hotīti. Tumhākaṃ ayyeti. Sā cintesi "Mayhaṃ catuhatthavattham nāḷikodanamattañca laddhum vaṭṭati. Yadi ca panetaṃ etthakena janena kataṃ akusalam mayhaṃ hoti. Addhā bhava sahassenāpi vaṭṭato sīsam ukkhipitum na sakkā. Ayyaputte āgatamatteyeva sabbam tassa niyyātetvā nikkhamma pabbajissāmī"ti.

Māṇavo āgantvā nhāyitvā pāsādam āruyha mahārahe pallaṅke nisīdi. Athassa cakkavattino anucchavikaṃ bhojanam sajjayimsu. Dvepi bhuñjitvā parijane nikkhante rahogatā phāsukaṭhāne nisīdimsu. Tato māṇavo bhaddam āha "Bhadde tvaṃ imam gharam āgacchantī kittakam dhanam āharī"ti. Pañcapanṇāsa sakaṭasahassāni ayyāti. Etaṃ sabbam, yā ca imasmim̐ ghare sattāsītikoṭiyo yantabaddhā saṭṭhitaḷākādibhedā sampattī atthi. Sabbam tuyhamyeva niyyātemīti. Tumhe pana kham gacchatha ayyāti. Aham pabbajissāmīti. Ayya ahampi tumhākaṃ yeva āgamanam olokayamānā nisinnā. Ahampi pabbajissāmīti. Tesam ādittapaṇṇakuṭi viya tayo bhavā upaṭṭhahimsu. Te antarāpaṇato kasāvarasapītāni vatthāni mattikāpatte ca āharāpetvā aññamaññaṃ kese ohārāpetvā "Ye loke arahanto."² Te uddissa amhākaṃ pabbajjā"ti vatvā thavikāsu

¹ Antaravatthumhi. AA. 1. 140. ThagA. II, 441- piṭṭhesu.

Abbhantaravatthumhi. SA. II, 179- piṭṭhe. Idha pana 303-gāthā passitabbā.

² S. I, 419- piṭṭhe.

patte osāretvā¹amse laggetvā pāsādato otarimsu. Gehe dāsesu vā kammakāresu vā na koci sañjāni.

Atha ne brāhmaṇagāmato nikkhamma dāsagā-madvārena gacchante ākappakuttavasena dāsagāmavāsino sañjānimsu. Te rodantā pādesu nipattitvā "Kim amhe anāthe ayyā"ti āhamṣu. "Mayam 'bhaṇe ādittapaṇṇasālā viya tayo bhavā'ti pabbajimhā, sace tumhesu ekekaṃ bhujissam karoma. Vassasatampi nappahoti. Tumheva tumhākaṃ sīsam dhovitvā bhujissā hutvā jīvathā"ti vatvā tesam rodantānamyeva pakkamimsu. Thero purato gacchanto nivattitvā olokento cintesi "Ayaṃ bhaddākāpilānī sakalajambudīpagghanikā itthī mayham pacchato āgacchati." Thānam kho panetaṃ vijjati. Yaṃ kocideva evaṃ cinteyya. "Ime pabbajitvāpi vinā bhavitum na sakkonti ananucchavikaṃ karotī"ti. Koci vā pana amhesu manam padūsetvā apāyapūrako bhaveyya. Imam pahāya mayā gantum vaṭṭatī"ti cittam uppādesi.

So purato gacchanto dvedhāpatham disvā tassa matthake atṭhāsi. Bhaddāpi āgantvā vanditvā atṭhāsi. Atha nam āha "Bhadde tādisim mama pacchato āgacchantim disvā ime pabbajitvāpi vinā bhavitum na sakkontīti cintetvā amhesu paduṭṭhacitto mahājano apāyapūrako bhaveyya. Imasmim dvedhāpathe tvaṃ ekaṃ ganha. Aham ekena gamissāmī"ti. "Āma ayya. Pabbajitānam mātugāmo nāma malam. Pabbajitvāpi vinā na bhavantīti amhākaṃ dosam dessessanti. Tumhe ekaṃ maggaṃ gaṇhatha. Aham ekaṃ gaṇhāmi. Vinā bhavissāmā"ti tikkhattum padakkhiṇam katvā catūsu thānesu pañcappatitṭhitena vanditvā dasanakha-samodhānasamujjalam añjalim paggayha "Satasahassakappappamāṇe addhāne kato mittasanthavo ajja bhijjatī"ti vatvā "Tumhe dakkhuṇajātikā nāma. Tumhākaṃ dakkhiṇamaggo vaṭṭati. Mayam mātugāmā nāma vāmajātikā. Amhākaṃ vāmamaggo vaṭṭatī"ti vanditvā maggaṃ paṭipannā. Tesam dvedhābhūtakāle ayaṃ

¹ Osāpetvā, SA. II, 180. Pakkhipitvā, ThagA. II, 441- pitṭhe.

māhāpathavī "Ahaṃ cakkavāḷagirisinerupabbate dhāretuṃ sakkontīpi tumhākaṃ guṇe dhāretuṃ na sakkomī"ti vadantī viya viravamānā akampi. Ākāse asanisaddo viya pavatti. Cakkavāḷapabbato unnadi.

Sammāsambuddho veḷuvanamahāvihāre gandha-kuṭiyam nisinno pathavīkampanasaddam sutvā "Kissa nukho pathavī kampatī"ti āvajjento "Pippalimāṇavo ca bhaddā ca kāpilānī maṃ uddissa appameyyam sampattim pahāya pabbajitā. Tesam viyogaṭṭhāne ubhinnampi guṇabalena ayam pathavī kampo jāto. Mayāpi etesaṃ saṅghaṃ kātuṃ vaṭṭatī"ti gandhakuṭito nikkhamma sayameva pattacīvaram ādāya asītimahātheresu kañci anāmantetvā tigāvutaṃ maggaṃ paccuggamanam katvā rājagahassa ca nālandāya ca antare bahuputtakanigrodharukkhamūle pallaṅkam ābhujitvā nisīdi. Nisīdanto pana aññataro paṃsukūliko viya anisīditvā buddhavesam gahetvā asītihatthā ghana-buddharasmiyo vissajjento nisīdi. Iti tasmim khaṇe paṇṇacchattasakatacakkakūṭāgārādippamāṇā buddharasmiyo ito-cito ca vippharantiyo¹ vidhāvantiyo candasahassasūriya-sahassa-uggamanakālo viya kurumāṇo taṃ vanantaṃ ekobhāsam asukam. Dvattimsamahāpurisalakkhaṇānam siriyaṃ samujjalitatārāgaṇena viya gaganam, supupphita-kamalakuvalayena viya salilam, vanantaṃ virocittha. Nigrodharukkhasa nāma khandho seto hoti. Pattāni nīlāni pakkāni rattāni. Tasmim pana divase satasākho nigrodho suvaṇṇavaṇṇova ahosi.

Mahākassapatthero "Ayaṃ mayhaṃ satthā bhavissati, Imāhaṃ uddissa pabbajito"ti diṭṭhatṭhānato paṭṭhāya oṇatoṇatova gantvā dūrato, nātidūre, āsanneti tīsu ṭhānesu vanditvā "Satthā me bhante bhagavā. Sāvako hamasmi. Satthā me bhante bhagavā. Sāvako hamasmī"ti² āha.

Atha naṃ bhagavā etadavo ca-

¹ Vipphandantiyo. S, ṭṭha, 2. 181. AA. 1. 143-piṭṭhesu.

² S. I, 419-piṭṭhe.

"Kassapa sace tvam imam nipaccakāram mahāpathaviyā kareyyāsi. Sāpi dhāretum na sakkuṇeyya. Tathāgatassa evam guṇamahantatam jānatā tayā kato nipaccakāro mayham lomampi cāletum na sakkoti. Nīsida kassapa. Dāyajjam te dassāmī"ti. Athassa bhagavā "Tasmā tiha te kassapa evam sikkhitabbam "Tibbam me hirottappam paccupaṭṭhitam bhavissati thesesu navesu majjhimesu cā'ti. Evam hi te kassapa sikkhitabbam. Tasmātiha te kassapa evam sikkhitabbam 'yam kiñci dhammam suṇissāmi kusalūpasamhitam. Sabbam tam aṭṭhimkatvā manasikarivā sabbacetasā samannāharivā ohitasoto dhammam suṇissāmī"ti. Evam hi te kassapa sikkhitabbam. Tasmā tiha te kassapa evam sikkhitabbam 'sātasahagatāca me kāyagatāsati na vijahissatī"ti. Evam hi te kassapa sikkhitabban"ti.¹

Imehi tīhi ovādehi aṭṭhasu upasampadāsu² ovādapatiggahaṇūpasampadamadāsī. Datvā bahuputtaka-nigrodhamūlato nikkhamitvā theram pacchāsamaṇam katvā maggam paṭipajji. Satthu sarīram dvattimsa mahāpurisalakkhaṇavicittam. Mahākassapassa sarīram sattamahāpurisalakkhaṇapaṭimaṇḍitam. So kañcanamahānāvāya pacchābandho viya satthu padānupadikam anugañchi. Satthā thokam maggam gantvā maggā okkamma aññatarasmim rukkhamūle nisajjākāram dassesī. Thero "Nisīditukāmo satthā"ti ñatvā attano pārupanapiloti-kasaṅghāṭim catugguṇam katvā paññapesī.

Satthā tasmim nisīditvā hatthena cīvaram parāmasitvā³ "Mudukā kho tyāyam kassapa paṭapilotikānam saṅghāṭi"ti⁴ āha.

Thero "Satthā me saṅghāṭiyā mudukabhāvam kathehi. Pārupitukāmo bhavissatī"ti ñatvā "Paṭiggaṇhātu me bhante

¹ S. I, 420-piṭṭhe.

² VA. I, 205-piṭṭhe. Vitthāro.

³ Parimaddanto (sī). Parimajjanto, ThagA. II, 444-piṭṭhe.

⁴ S. I, 420-piṭṭhe.

bhagavā paṭapilotikānaṃ saṅghāṭiṃ anukampaṃ upādāyā"ti¹ āha. Kiṃ tvaṃ pārupissasi kassapāti. Tumhākaṃ nivāsanaṃ labhanto pārupissāmi bhanteti. "Kiṃ pana tvaṃ kassapa imaṃ paribhogajiṇṇaṃ paṃsukūlaṃ dhāretuṃ sakkhussasi. Mayā hi imassa paṃsukūlassa² gahitadivase udakapariyantaṃ katvā mahāpathavī kampi. Imaṃ buddhānaṃ paribhogajiṇṇaṃ cīvaram nāma na sakkā parittaguṇena dhāretuṃ. Paṭibalenevidaṃ paṭipattipūraṇa-samatthena jātipaṃsukūlikena gahetuṃ vaṭṭatī"ti vatvā therena saddhiṃ cīvaram parivattesi.

Kasmā pana bhagavā therena saha cīvaram parivattesi? Theram attano ṭhāne ṭhapetukāmatāya. Kiṃ sārīputta-moggallānā natthīti³ Atthi. Evaṃ panassa ahosi "Ime na ciraṃ ṭhassanti. Kassapo pana vīsativassasatāyuko. So mayi parinibbute sattapaṇṇaguhāyaṃ vasitvā dhammavinaya-saṅghaṃ katvā mama sāsanaṃ pañcavassasahassapari-māṇakālappavattanakam karissatīti attano ṭhāne ṭhapesi. Evaṃ bhikkhū kassapassa sussūsitabbaṃ maññissantī"ti.

Evaṃ pana cīvaraparivattanaṃ katvā therassa pārutacīvaraṃ bhagavā pārupi. Tasmim samaye acetanāpi ayaṃ mahāpathavī "Dukkaraṃ bhante akattha. Attanā pārutacīvaraṃ sāvakassa dinnapubbo nāma natthi. Ahaṃ tumhākaṃ guṇaṃ dhāretuṃ na sakkomī"ti vadantī viya udakapariyantaṃ katvā kampi.

Theropi "Laddhaṃ dāni mayā buddhānaṃ paribhogacīvaraṃ, kiṃ me idāni uttari kattaḃbaṃ atthī"ti unnatiṃ akatvā buddhānaṃ santike yeva terasa dhutaguṇe samādāya sattadivasamattaṃ puthujjano hutvā aṭṭhame divase⁴ saha paṭisambhidāhi arahattaṃ pāpuṇi. Satthāpi "kassapo bhikkhave candūpamo kulāni upasaṅkamati. Apakasseva kāyaṃ apakassa cittaṃ niccanavako kulesu

¹ S. I, 420-piṭṭhe.

² V. III, 37. SA. II, 184. Vimati. 2. 97-piṭṭhesu.

³ A. ṭī. 1. 154. S. ṭī. 2. 161-piṭṭhesu.

⁴ S. I. 420-piṭṭhe. Agūṇe (AA. I.143).

appagabbho"ti¹ evamādīhi suttehi theram thometvā aparabhāge etadeva kassapasamyuttam aṭṭhuppattim katvā "Etadaggaṃ bhikkhave mama sāvakānam bhikkhūnam dhutavādānam yadidaṃ mahākassapo"ti² theram ṭhānantare ṭhapesi.

Bhaddākāpilānī vāmamaggaṃ gaṇhitvā mātugāmassa tāva sāsane pabbajjāya ananuññātabhāvena paribbājikā-rāmaṃ gantvā tattha pañcavassāni nivasitvā aparabhāge mahāpajāpatigotamiyā santike pabbajjaṃ upasampadañca labhitvā vipassanāya kammaṃ karontī nacirasseva arahattaṃ pāpuṇi.

Arahattaṃ pana patvā pubbenivāsañāṇe ciṇṇavasī ahosi. Tattha sātisayaṃ katādhikārattā aparabhāge taṃ satthā jetavane ariyagaṇamajjhe nisinno bhikkhuniyo paṭipāṭiyā ṭhānantaresu ṭhapento "Etadaggaṃ bhikkhave mama sāvikānam bhikkhunīnam pubbenivāsaṃ anussarantīnam yadidaṃ bhaddākāpilānī"ti³ pubbenivāsaṃ anussarantīnam aggaṭṭhāṇe ṭhapesi. Sā ekadivasaṃ mahākassa-pattherassa guṇābhitthavanapubbakaṃ attano katakiccatādi-vibhāvanamukhena udānaṃ udānentī -

"Putto Buddhassa dāyādo, kassapo susamāhito
Pubbenipāsaṃ yo' vedi, saggāpāyañca passati
Atho jātikkhayaṃ patto, abhiññāvosito muni
Etāhi tūhi vijjāhi, tevijjo hoti brāhmaṇo
Tatheva bhaddākāpilānī, tevijjā maccuḥāyinī
Dhāreti antimaṃ dehaṃ, Jetvā māraṃ savāhanaṃ
Disvā ādīnavam loke, Ubho pabbajitā mayam
Tyamha khīṇāsavā dantā, Sītibhūtānha nibbutā"ti.⁴

Imā gāthā abhāsi.

¹ S. I. 402-piṭṭhe.

² A. I. 23-piṭṭhe.

³ A. I. 26-piṭṭhe.

⁴ Thig 387. ThigA. 76- piṭṭhesu.

Evam sā pattaarahattaphalā adhigataetadaggaṭṭhānā attano pubbakammaṃ saritvā somanassavasena pubbacaritā-padānaṃ pakāsentī padumuttaro nāma jinoti ādimāha.

245. Tattha tadāhūti tasmim padumuttare lokanāyake uppajjamānakāle ahosi. Videhoti¹ tassa seṭṭhissa nāmaṃ. Pahūtaratanoti piṇḍapiṇḍavasena ceva suvaṇṇamāsaka-rajata-māsakādivasena ca ratanānaṃ pahūtatāya pahūtaratano.

Asītikotiṣaṅkhyena suvaṇṇādiratanena samannāgatoti attho. Ahosa'hanti ahaṃ bhaddākāpilānī therī ahosiṃ abhaviṃ.

246. Kadāci soti kadāci ekasmim uposathadivase so videho nāma seṭṭhi. Narādiccanti naresu ādiccasadisam bhagavantam. Saparijanoti parivārajanena saha. Sabba-dukkhabhayappahanti sakalassa vaṭṭadukkhassa bhayaṃ pakārena jahāpetīti sabbadukkhahayappaham dhammanti sambandho.

247. Sāvakantī mahānisabhattheram nāma tatiya-sāvakaṃ. Dhutavādānanti² ettha dhuto veditabbo. Dhutavādo veditabbo. Dhutadhammā veditabbā. Dhutaṅgāni veditabbāni. Tattha dhutoti dhutakilesa vā puggalo, kilesadhūnana vā dhammo.

Dhutavādoti ettha pana atthi dhuto na dhutavādo. Atthi na dhuto dhutavādo. Atthi neva dhuto, na dhutavādo. Atthi dhuto ceva, dhutavādo ca. Tattha yo dhutaṅgena attano kilese dhuni. Param pana dhutaṅgena na ovadati nānusāsati bākulattharo viya. Ayaṃ dhuto na dhutavādo. Yathāha "Tayidaṃ āyasmā bākulo dhuto na dhutavādo"ti. Yo pana dhutaṅgena attano kilese na dhuni, kevalaṃ aññe dhutaṅgena ovadati anusāsati upanandatthero viya. Ayaṃ na dhuto dhutavādo. Yathāha "Tayidaṃ āyasmā upanando sakyaputto na dhuto dhutavādo"ti. Yo pana ubhayavipanno lāludāyī viya. Ayaṃ neva dhuto, Na dhutavādo. Yathāha

¹ Vedehe. SA. II, 167. AA. I, 127. ThagA. II, 429- piṭṭhesu.

² Vsm. I, 78. AA. I, 126- piṭṭhādīsu.

"Tayidaṃ āyasmā lāḷudāyī neva dhuto na dhutavādo"ti. Yeva pana ubhayasampanno dhammasenāpati viya. Ayam dhuto ceva dhutavādo ca. Yathāha "Tatidaṃ āyasmā sārīputto dhuto ceva dhutavādo cā"ti.

Dhutadhammo vaditabboti appicchatā santuṭṭhitā sallekhatā pavivekatā idamatthikatāti ime dhutaṅgacetanāya parivārakā pañca dhammā "Appicchatam yeva nissāyā"ti ādivacanato¹ dhutadhammā nāma. Tattha appicchatā ca santuṭṭhitā ca alobho. Sallekhatā ca pavivekatā ca dvīsu dhammesu anupatanti alobhe ceva amohe ca. Idamatthitā nānameva. Tattha alobhena paṭikkhepavatthūsu lobham, amohena tesveva ādinavappaṭicchādakam moham dhunāti. Alobhena ca anīññātānam paṭisevanamukhena pavattam attakilamathānuyogam dhunāti. Tasmā ime dhammā dhutadhammāti veditabbā.

Dhutaṅgāni veditabbānīti terasa dhutaṅgāni veditabbāni paṃsukūlikaṅgam tecīvarikaṅgam piṇḍapātikaṅgam sapadānacārīkaṅgam ekāsanikaṅgam pattapiṇḍikaṅgam khalupacchābhattikaṅgam ārañṇikaṅgam rukkhamūlikaṅgam abbhokāsikaṅgam sosānikaṅgam yathāsanthatikaṅgam nesajjikaṅganti².

Yattakā dhutavādam vadanti. Tesam sabbesampi antare imam mahānisabhattheram agganti kittesi vaṇṇesīti sambandho. Sattāhikanti satta ahā divasā sattāham, tameva sattāhikam.

248. Tam thānanti dhutavādānam aggasāṅkhātam tam etadaggaṭṭhānantaram. Hāsayantoti nānāyehi tosentu udaggam karonto.

249. Lacchaseti tvam labhissasi. Nibbutoti cittasantāpehi nibbuto sītibhūto.

253. Madditvā kutitthiyeti kucchite titthiye puggale abhibhavitvā. Titthiyeti³ ettha tittham veditabbam.

¹ V. 5. 233. A. 2. 193- piṭṭhesu.

² Tesam dhutaṅgānam vitthāro. Vsm. I, 57- piṭṭhādīsu gahetabbo.

³ BvA. 232- piṭṭhe.

Titthakaro veditabbo. Titthiyā veditabbā. Tattha sassatādiditthivasena taranti etthāti tittham. Laddhi. Tassā laddhiyā uppādako titthakaro. Titthe bhavā titthiyāti. Padumuttarassa kira bhagavato kāle titthiyā nāhesum. Ye pana santi. Tepi ratthavāsīhi manussehi ussādiyamānā samāgantvā padumuttaradasabalameva saraṇāgamaṃsu.

254. Nātimitteti nātayo ca mitte ca. Samānetvāti samantato ānetvā.

255. Sattayojanikam thūpaṃ ubbiddhanti ubbedhato sattayojanavantam thūpaṃ cetiyam. Atha vā sattubbedhayojanavantam cetiyam. Buddhavamse¹ pana tatthevassa thūpavaro. Dvādasubbedhayojanāti vuttam.

Tam pacchā ratthavāsīhi anusaṅkharanādivasena vaḍḍhitvā thitavasena vuttam. Idha pana sabbapaṭhamam paṭitthānavasena vuttanti veditabbam. Ratanāmayanti nānāvidhehi ratanehi pakatam majjhe dīghakaraṇavasena. Sataramsimvāti sūriyam iva. Sālarājamva phullitanti sabbapāriphullam sālarukkharājānam iva.

256. Rataneheva sattahīti suvaṇṇa rajata muttā maṇivelūriya vajīra pavāḷa saṅkhātehi sattahi ratanehi pātiyo kārayi kārāpesīti sambandho.

257. Dīpānujjalayīti dīpe ujjalāpesi. Tahinti tāsu satta-satasahassa pātisu gandhatelena pūretvāti sambandho. Sabbabhūtānukamminoti sabbesam sattānam anuggaṇhanakassa.

258. Pūjanatthāya mahesinoti buddhassa mahāceti-yassa pūjetum kārayīti attho.

259. Majjhe aṭṭhaṭṭhakumbhīnantī aṭṭhakumbhīnam antare. Ussitākañca nagghiyāti ussāpitā suvaṇṇatorañā. Saradeva divākaroti saradamāse kattike sūriyo ativirocati iva.

260. Phalakā rammā sobhanti ratanāmayāti suvaṇṇādi-sattahi ratanehi pakatā ramaṇīyā phalakā sobhanti virocanti.

¹ Bv. 345- piṭṭhe 31-gāthā.

261. Avaṭaṃsāti vaṭaṃsakā. Paṭākāti paṭṭadhajā. Ratanānīti ratanamayāni. Virocareti vesesato sobhanti.

262. Surattanti suṭṭhu lohitaṃ. Sasañjhovāti sañjhāvañṇena dinaccayena saha yo vattatīti sasañjho divākaro sūriyo iva.

263. Thūpassāti cetiyassa. Vedyoti vedikā pantiyo tisso tippakārā hontīti sambandho. Haritālena pūrayi ekanti ekaṃ vedikāpantiṃ haritālena pītanena pūresi. Manosilāyekaṃ añjanena ca ekīkanti ekaṃ vedikāpantiṃ manosilāya pūrayīti attho.

264. Varavādinoti varam nibbānaṃ nibbānasampāpakaṃ vā dhammaṃ vadati deseti sīlenāti varavādī. Tassa bhagavato cetiyassa pūjaṃ kāretvāti sambandho.

265. Sahāva seṭṭhinā tenāti tena videhanāmakena seṭṭhinā saddhiṃ eva.

266. Sampattiyo'nubhotvānāti devasampattimanussa-sampattiyo anubhavitvā vedayitvā. Devatte atha mānuseti devabhava tathā manussabhava ca.

267. Cārudassanoti¹ sucirampi passantānaṃ atitthi-janakam appaṭikkūlaṃ ramaṇīyaṃ cāruva dassanaṃ assāti cārudassano. Keci panā'hu "Cārudassanoti sundaranetto"ti. Atha vā cārudassanoti piyadassano manoharadassano. Sabbadhammavipassakoti sabbe dhamme visesena sabbaññutaññāṇena passati passitum sakkotīti sabbadhammavipassako. Imehi dvīhi padehi "Vipassī"ti bhagavato nāma lābhahetum dasseti. Ekehi ima' matthaṃ dasseti-visesaṃ cārum passatīti vipassī. Visesena vā sabbaññutaññāṇena sabbadhamme passatīti vipassīti. Mahā padāne² vuttanayo heṭṭhā³ amhehi vañṇito.

¹ ThagA. II, 30.

² D. II, 17-8- piṭṭhesu.

³ Ap. II, 190- piṭṭhe 1-gāthā 36-vañṇanāyaṃ.

268. Sādhusammatoti sappuriso ayanti mahājanena sammato. Dhanena ca suduggatoti vatthadhaññādīdhanena pana ativiya daliddo.

269. Samacetasāti ahaṃ samānacittā brāhmaṇī āsinti attho. Dijavaroti seṭṭhabrāhmaṇo. Saṅgamesīti upasaṅkami.

270. Janakāyamhīti mahājanasamūhe. Adāsi ekasāṭa-kanti anupubbīkathāyaṃ vuttanayena ekasāṭako brāhmaṇo dvinnam jāyāpatīnam ekameva pārupanasāṭakam maccheracittam madditvā adāsi.

271. Ghamekena vatthenāti attano geham ekeneva nivāsana porāṇa jīṇṇavatthena gantvā. Etaṃ sa ma'bravīti etaṃ vacanam so mama sāmiko brāhmaṇo mam abhāsi. Anumodāti anumodāhi punappunam pītipāmojjam pavattehi.

272. Supīṇitāti suṭṭhu pinanacittā pamuditā. Sāmīti attano patim ālapati.

273. Sajjitoti abhisāṅkhata kusalakammo. Rammeti ramaṇiye. Mahīpatīti¹ kāsirājā ahosi.

274. Itthigumbassāti antepure rañño jāyānam itthīnam samūhassa. Uttamāti seṭṭhā. Etena aggamaheśibhāvaṃ dasseti. Tassāti dayitāti tassa rañño ativiya piyāyitabbā aggamaheśi āsim. Pubbasnehenāti pubbesu atītesu bhavesu bhavaparamparam jāyāpatibhūtasinehena. Bhattunoti sāmīnā atidayitāti sambandho.

275. Soti so kāsirājā. Mahārahanti mahantaṃ agghanakam. Mahantānam vā puggalavisenānam yeva arahantaṃ piṇḍam paṇītapīṇḍapātam datvā dānam adāsīti sambandho.

276. Kammārehīti lohakārakehi. "Katan"ti pade kāritakammam. Katanti kārapitam. Pattam Sovaṇṇanti ativiya sobhanavaṇṇam ayopattam. Katantipade dhātukammam. Tattakanti tappamāṇam. Aṭṭhappamāṇanti attho.

¹ Idam vatthu, aṭṭhakathāsu avasiṭṭham.

277. Te sabbeti te sabbe atṭha paccekabuddhe. Soṇṇāsaneti suvaṇṇamaye āsane. Pavitṭhānanti pavisitvā nisinnānam.

278. Sahādāsinti kāsirājena saha ahaṃ adāsim. Bārāṇasiyaṃ jātā kāsikagāmaleti vuttanayena koṇāgamanassa ca bhagavato kassapadasabalassa cāti dvinnam buddhānam antare bārāṇasinagarasamīpe kāsikagāmakamhi ahaṃ bhaddākāpilānī jātā ahosinti attho.

279. Sabhātukoti kaniṭṭhabhātunā saha yo vattatīti sabhātuko. Tesu dvīsu bhātikesu ahaṃ jeṭṭhassa vuḍḍhassa bhātuno jāyā ahosim. Supatibbatāti patimhi sāmikamhi kattabbam sundaram vataṃ yassāti supatibbatā. Idam vatthu atṭhakathāsu¹ āgatavatthunā thokaṃ visadisam.

280. Kaniyassa mama bhātuno bhāgannanti mama sāmikassa kaniṭṭha bhātuno mama devarassa koṭṭhāsam annam bhattam. Tassāti paccekabuddhassa āgate tamhīti tasmim mama devare agate sati. Pāvadinti abhāsim.

281. Nābhinandittha soti so devaro na ruccittha. Tatoti tasmā. Tassāti devarassa. Ukhāti bhattakumbhito. Āniyāti ānetvā āharitvā ahaṃ tassa adāsinti sambandho. Puno tasseva so adāti yassa paccekabuddhassa ahaṃ adāsim. Puna so sevaro tasseva paccekabuddhassa tam annam adāsi.

282. Tadannanti tena devarena dinnam annam bhattam pacceka-buddhato gahetvā chaḍḍetvā. Duṭṭhāti dosena kujjhacittā. Buddhassāti tassa paccekabuddhassa. Pattam Kalalapuṇṇanti pattam duggandhapaṇkehi pūritam katvā.

283. Dāneti paṇḍapātassa dāne ca. Gahaṇeti puna hatthato piṇḍapātassa ādāne. Apaceti apacāyake pūjākārapuggale ca. Paduseti paduṭṭhapuggale ca. Samacittamukhanti samānam cittam ca mukham ca yassāti samacittamukho. Tam paccekabuddham. Samvijim bhusanti ativiya samvega' māpādim.

¹ SA. II, 171. AA. 1. 132. ThagA. II, 433- piṭṭhesu.

284. Sugandhināti sugandhavantena cuṇṇena. Sa ghatam sakkarām adanti ghatena sappinā saha vattatīti saghatā. Tam sakkarām odāta gulacuṇṇam ayam adāsim.

285. Buddhassāti paccekabuddhassa. Apakārenāti pattato annam chaḍḍethvā kalalapūraṇasaṅkhātena padūsanakammena. Duggandhā vadanenāti mukhasmim vaccakuṭivandho viya duṭṭhu gandho yassāti duggandhā āsinti attho.

286. Kassapavīrassāti mahāvīriyasampannassa kassapa-sammāsambuddhassa. Nidhāyantamhi cetiyeti yojanubbedhe ghanakoṭṭimāhi sataśahassagghanikāhi rattasuvaṇṇiṭṭhā-kāhi cinite mahācetiye nidhetabbe patiṭṭhāpīte sati. Sovaṇṇam iṭṭhakanti aham attano ābharaṇabhāṇam bhañjāpetvā suvaṇṇena ca aññaratanena ca pakatam vidatthivittthatam caturaṅgulubbedham iṭṭhakam. Varanti seṭṭham.

287. Catujjātena gandhenāti kuṅkumam, yavanapuppham taggaram. turukkhoti¹ catasso gandhajātiyo yassāti catujjāto. Tena gandhacuṇṇena. Athavā tagaram kuṅkumam yavanapuppham tamālapattanti² catasso gandhajātiyo nāma. Tamālatagaraturukkhayavanapupphānīti³ apare. Nicayitvāti sannicayam katvā iṭṭhakapantiyam cinitvā. Muttā duggandhadosamhāti mukhe vaccakuṭigandho viya jegucchanīyadosato parimuttā diṭṭheva dhamme diṭṭhadhammavedanīyakammabalena. Sabbaṅgasusamāgatāti sabbehi pañca kalyāṇalakkhaṇehi sampannā.

288. Sattahi rataneheva sattapātisahassāni kāretvā ghatapūrāni sappinā pūritāni katvā sahassappakārā dīpavaṭṭīyo tāsu pātīsu pakkhipitvāti sambandho.

290. Sumittavatthupi aṭṭhakathāsu avasiṭṭham.

291. Adāsi ghanaveṭhananti so sumitto bahalam maṭṭhasiniddham sīsaveṭhanam paccekabuddhassa adāsi.

¹ D-ṭ. II, 198. M-ṭ. III, 358- piṭṭhesu.

² S-ṭ. II, 335- piṭṭhe.

³ D-ṭ. II, 198. M-ṭ. III, 358- piṭṭhesu.

292. Koliyajātivatthupi aṭṭhakāthāsu avasiṭṭham.

294. Puñṇakammaṭṭhānugāti dasa kusalakammaṭṭhe anugacchatī ti puñṇakammaṭṭhānugā.

295. Nandarājavatthu vitthārato saṁvaṇṇitam. Sabba-kāmasamiddhinīti sabbehi pañcahi kāmaguṇehi, sabbehi vā kāmitehi icchitehi vatthūhi samiddhā sampannā.

298. Brahmaloṇaṁ agamhaseti ubhopi mayam jhānaṁ nibbattetvā brahmaloṇaṁ agamimhā. Te brahmaloṇaṁ upapannāpi tattha yāvatāyukaṁ aṭṭhatvā adhimutthi-kālakiriyaṁ¹ katvā manussapaṭṭheyaṁ puna nibbattanti. Adhimuttikālakiriyaṁ vacane "Bodhisattā"ti² aṭṭhakathāyaṁ vuttavacanam yebhuyya vasena vuttanti daṭṭhabbam.

299. Tatoti tasmā brahmaloṇato. Mahātittheti magadharatṭhe mahātitthabrāhmaṇagāme. Pippalāyaṇoti pippalīti pituno nāmaṁ tassa apaccam pippalāyaṇo. Pippalomāṇavoti vohariṁsu. Dījoti brāhmaṇo.

300. Kapilassa dījassāsīm dhītāti aham kapilassa nāma brāhmaṇassa dhītā āsīm ahosi. Iminā pāṭhena kapilassa dhītā kāpilānīti vacanattham dasseti.

301. Ghanakañcana bimbenāti papphalimāṇavena rattasuvaṇṇassa nikkhasahassaṁ datvā suvaṇṇakārehi kārāpitenā bahalasuvaṇṇitthirūpakena. Nimminitenāti taṁ suvaṇṇitthirūpakaṁ anagghavatthehi nivāsāpetvā vaṇṇasampannehi pupphehi ceva nānālaṅkārehi ca alaṅkārapetvā pakatitthisamānaṁ abhisāṅkhatena iminā paṇṇākāraggaṇenāti attho. Maṁ pitā adā kassapavīrassāti kapilo nāma mama pita mamaṁ kassapagotte jātassa dhīsampannassa pippalimāṇavassa adāsi. Kāmehi vajjitassa-manti brahmaloṇato āgatattā kilesakāmehi parivajjitassa kassapadhīrassa mamaṁ adāti sambandho.

¹ DA. II. 20; D-ṭ. II. 20-piṭṭhesu vitthāro.

² DA. II. 20; D-ṭ. II. 20-piṭṭhesu vitthāro.

302. Kāruṇikoti sabbasattesu karuṇāya niyuttho. Khajjanteti khajjamāne khādiyamāne. Pāṇeti gaṇḍuppadakādikhuddakapāṇe.

303. Tile jātetī tilaphalasmim uppanne kimīti sambandho. Ātapatāpaneti sūriyātāpe tāpiyamāne. Imāhi dvīhi gāthāhi pippalissa attano ca samvegajananassa kāraṇam dasseti.

304. Pañca vassāni nivasinti tasmim samaye na tāva bhagavā mātugāmaṁ sāsane pabbajjāya anujāni. Tasmā paribbājakārāmaṁ gantvā tattha paribbājakavate acarinti attho. "Pañca vassāni"ti imaṁ upanidhāya bhagavā pañcavassantare bhikkhunīsāsanam na anujāni. Pañcamam vassam vesālim nissāya bhagavā vasi. Tasmā vesāliyam vassamvutthasamayeva anujānīti veditabbam. Tena vuttam-

Tatra sudam bhagavā vesāliyam viharati mahāvane kūṭagārasālāyam. Atha kho mahāpajāpatigotamī kese chedāpetvā kāsāyāni vatthāni acchādetvā sambahulāhi sākiyānīhi saddhim yena vesālī tena pakkāmītyādi.¹

305. Gotamī jinaposikāti bhagavato mātuyā mahāmāyāya divamgatāya gotamī mātutthāne thatvā jinam siddhatthakumāram khīrapāyanādivasena posetīti jinaposikā. Gotamīvatthu heṭṭhā vitthāritam.

306. Aho kalyāṇamittattanti kalyāṇamittassa bhāvo aho acchariyam. Mahākassapasaṅkhātam kalyāṇamittam upanissāya aham nacireneva kālena arahattamapāpuṇinti attho. Tathāhi vuttam "Sakalamevidam ānanda brāhmacariyam yadidam kalyāṇamittatā"ti ādi.²

307. Puttoti³ buddhānubuddhabhāvato sammā-sambuddhassa anujātasuto, Buddham vā nissāya ariyāya jātiyā jātoti buddhassa putto. Dāyādoti Buddhassa puttattā eva tassa dāyabhūtaṁ navalokuttaradhammassa ādānena dāyādo. Susamāhitoti mahā kassapo lokiya lokuttarehi

¹ V. IV, 442. A. 3. 102-piṭṭhesu.

² S. III, 2-piṭṭhe.

³ ThigA. 77. S. II, 185- piṭṭhesu.

samādhīhi suṭṭhu samāhitacittatāya susamāhito. Pubbenivāsaṃ yo'vedīti yo mahākassapattothero pubbenivāsaṃ attano paresaṇca pubbe nivutthakkhandhasantānaṃ pubbenivāsānussatiṇāṇena pākaṭaṃ katvā avedi aññāsi paṭivijjhi. Saggā pāyaṇca passatīti chabbīsati devalokabhedaṃ saggam, catubbidham apāyaṇca dibbacakkhunā hatthatale āmalakam viya passati.

308. Atho jātikkhayam pattoti tato param jātikkhayasaṅkhātam arahattam patto. Abhiññāya abhivisittena ṇāṇena abhiññeyyam dhammam abhijānitvā pariññeyyam pariānitvā pahātabbam pahāya sacchikātabbam sacchikatvā vossito niṭṭham patto katakicco. Āsavakkhayapaññāsaṅkhātam monam pattattā muni. Tevijjoti pubbenivāsānussati dibbacakkuāsavakkhaya-saṅkhātā tisso vijjā yassāti tevijjo. Brāhmaṇoti bāhītapāpattā brāhmaṇo.

309. Tatheva bhaddākāpilānīti yathā mahākassapo etāhi yathāvuttāhi tīhi vijjāhi tevijjo maccum pajahatīti maccuḥāyī ca, Tatheva bhaddākāpilānī tevijjā maccuḥāyinīti. Tato eva "Dhāreti antimaṃ dehaṃ. Jetvā māraṃ savāhanan"ti attānameva param viya katvā desseti. Antimaṃ dehanti punabbhavābhiniḍḍattiyā abhāvato pariyosānaṃ kāyaṃ. Jetvā māraṃ savāhananti vāhanena kilesādisenāya saha vattatīti savāsano. Taṃ savāhanaṃ abhisāṅkhārādi-māraṃ jinitvā. Athavā¹ anavasesasaṃkilesapakkhanimmathanena savāhanaṃ kilesamāraṃ abhisāṅkhāramāraṃ devaputtamāraṇca jinitvā.

310. Idāni yathā therassa paṭipatti ādimajjhapariyosānakalyāṇā. Evaṃ mama pīti dassentī "Disvā ādīnavan"ti gāthamāha. Tattha disvā ādīnavam loke. Tilakkhaṇaṃ āropitvā saṅkhāre sammasantassa kāmarūpa arūpa saṅkhāte bhavattaye loke ādittam viya ādīnavam dosaṃ pageva saṃvegaṇāṇena, vipassanāṇāṇena ca jānitvā. Tyamha khīṇāsavā dantāti mahākassapattothero ahañcāti te mayam

¹ ThagA. 1. 387- piṭṭhe.

uttamena damena dantā sabbaso khīṇāsavā ca amha.
Sītibhūtāmha nibbutāti tato eva kilesapariḷāhābhāvato
sītibhūtā saupādisesāya nibbānadhātuyā nibbutā ca amha
bhavāmāti atthoti.

7. Bhaddākāpilānitherī apadānavañṇanā samattā.

8- Yasodharātherī apadānavañṇanā

Idāni tadanantare yasodharātherīapadāne yā ayam
"Ekasmim samaye ramme, iddhe rājagahe pure"tiādīnā
nayena tanti nikkhattā. Tassā atthasamvāṇṇanam karontena
vibhajjavādimāṇḍalam otarivā ācariye anabbhācikkhantena
suttam appaṭibāhantena vinayam anulomentena
mahāpadese porāṇaattakathāyo, visesato sotattakīgantham
olokentena dhammam dīpentena attham saṅghantena
yasmā atthasamvāṇṇanā kātabbā hoti. Pakatīyāpi ca
dukkarāva yasodharātheriyā apadānassa atthasamvāṇṇanā.
Tasmā"aññatra āgamādhigamappatthehi na sukarā
yasodharātheriyā apadānassa atthasamvāṇṇanā yathā
paṭiccasamuppādassa atthasamvāṇṇanā"ti paritulayitvā -

Vatthukāmo aham ajja, Bimbātherī padānakam
Patittham nādhigacchāmi, Ajjhogāḷhova sāgaram
Sāsanam panidam nānā, Desanānayaṇḍitam
Pubbācariyamaggo ca, Abbocchinno pavattati
Yasmā tasmā tadubhayam, Sannissāyatthavaṇṇanam
Ārabhissāmi etassa, Tam suṇātha samāhitā.

Yasmā pana yasodharātheriyā apadānam ito
kappasatasahassādhike vīsatime asaṅkhyeyye pabhavati.
Tasmā chahi nidānehi samvāṇṇīyamānam supākaṭam hoti
suviññeyyam ca. Tasmā cha nidānāni ettha kathetabbāni.
Katamāni cha nidānāni? Bāhiraṇidānam, abbhantaraṇidā-

nam, mahānidānam, atidūrenidānam, avidhūrenidānam, santikenidānanti¹.

Tattha katamam bāhīranidānam? Yassa amhākam buddhaṅkurassa vinā buddhadassanena buddhabhāvāya parapayogena vā sayameva vā cetopaṇidhivasena yo cittuppadō atthi. Tassa tam bāhīranidānam nāma. Tam tīhi vatthūhi vitthāressāmi māturuddharakanāvikavatthu, gajappiyarājavatthu, brahmaśivavatthu cāti. Tattha māturuddharakanāvikavatthi evam veditabbam.

1. Māturuddharakanāvikavatthu

Yadā kira ekam asaṅkhyeyyam atikkamitvā etthantare ekopi buddho na uppajjati. Tadā sabbadeva brahmaloke t̥hitā sotāpannā sakadāgāmi phalam pattā. Sakadāgāmino anāgāmi phalam pattā. Anāgāmino suद्धāvāsesu nibbattā. Tadā pañcasu suद्धāvāsesu nibbattā. Tadā pañcasu suद्धāvāsesu nibbattā anāgāmi brahmānopi keci arahattaṃ pattā. Keci arahanto khīṇāyukā parinibbāyimsu. Evam anukkamena yebhuyyena suद्धāvāsa brahmānopi parinibbāyimsu. Tadā pacchimā avsesā anāgāmino arahanto ca brahmāno brahmūnam appataram appataram disvā cintesum "Kinnu kho dāni amhākam suद्धāvāsa devā appatarā"ti. Cintetvā manussaloke ekassāpi buddhassa anuppannabhāvaṃ ñatvā mahanto samvego uppajji "Aho anātho vatāyam loko. Asaṇo vatāyam loko. Atāṇo vatāyam loko. Aleṇo vatāyam loko. Yatra hi nāma buddho na uppanno. Tasmā amhākam suद्धāvāsa devā appatarā"ti. "Idāni ko hi nāma mahāvīro daḥhahadayo mahātittikkhā² sannāhasannaddho buddhakāra kadhammānam kātum samattho"ti sakalacakkavāḷam oloketā sesaanantacakka vāḷesu buddhassa anuppannapubbabhāvaṃ ñatvā sakalam imam cakkavāḷam oloketvā daḥhavīriye thirahadaye

¹ Stk. 8-piṭṭhe.

² S. III, 5- piṭṭhe.

anolīnacitte parahitakaraṇasamatthe vicinitvā tesam puggalānam kāyabbhantare pavisitvā buddhapaṇidhānam uppādesum yathā kim?-

"Tathāgato kira uppajjissatī"ti¹ paṭikacceva suddhāvāsā devā vedesu lakkhaṇāni pakkipitvā buddhamantā nāmeteti brāhmaṇaveseneva vācenti tadanusārena mahesakkhā sattā tathāgataṃ jānissantīti.

Jīvakassa ca komārabhaccassa takkasilāyaṃ bhesajja-sippuggahaṇakāle sakko devarājā "Ayaṃ buddhānam upaṭṭhāko aggavissāsako bhavissati. Handa naṃ bhesajjayojanaṃ sikkhāpemī"ti² disāpāmokkhācariyassa sarīre ajjhāvasitvā yathā ṭhapetvā kammavipākaṃ avasesarogaṃ ekeneva bhesajjayogena tikicchitum sakkoti. Tathānaṃ bhesajjayojanaṃ sikkhāpesīti.

Tadā akkaniṭṭhabhavane ṭhito soḷasasahassakappāyukamahābrahmā buddhassa anuppannabhāvaṃ ñatvā imaṃ cakkavālaṃ olokento amhākaṃ bodhisattaṃ passi. Tadā bodhisatto gandhāraratṭhe daliddakule nibbattitvā vayappatto vivāhanatthāya mātāpituhi ārādhitopi na icchi. Evaṃ punappunaṃ ārādhiko āha "Amma tātā tumhākaṃ gehe hiraṇṇaṃ vā suvaṇṇaṃ vā kiñci natthi. Tasmā āvāhavivāhaṃ na karomi. Yāva tumhākaṃ jīvitaṃ atthi. Tāva tumhākaṃ upaṭṭhahissāmī"ti vatvā vivāhaṃ na akāsi.

Tato aparabhāge tassa pitā kālamakāsi. Athassa mātā puna vivāhanatthāya ārādhitopi na icchi. So tato paṭṭhāya pamādaṃ akatvā mātaraṃ posanatthāya araṇṇaṃ pavisitvā kaṭṭhaṃ vā paṇṇaṃ vā āharitvā vikkiṇitvā tena mūlena mātaraṃ upaṭṭhahi. So panekadivasam vanam pavisitvā ghammābhūro pipāsapīḷito atigarukaṃ āharitvā nadītittasamīpe ekasmiṃ nigrodha mule bhāraṃ otāretvā thokaṃ visamitvā niddaṃ okkamitvā tato puna pabujjhितvā cintesi "Ahaṃ idāni taruṇo balavā samānopi ettakaṃ dukkhaṃ sahitaṃ na sakkomi. Vuḍḍhakāle vā byādhikāle vā

¹ DA. I, 221. MA. III, 250- piṭṭhesu.

² VA. III, 397- piṭṭhe.

kiṃ karissāmi"ti. Tasmim̐ khaṇe evampi cintesi "Ahaṃ imehi vāṇijehi saddhim̐ suvaṇṇabhūmim̐ gantvā tato suvaṇṇaṃ āharitvā sukhena mātaraṃ upatṭhahissāmi"ti. Cintetvā bhāraṃ tattha ṭhapetvā nadītittamaṃ gantvā yattha bahū vāṇijā vasanti. Tattha gantvā ekassa jeṭṭhassa vāṇijassa santikaṃ gato. Jeṭṭhakavāṇijopi taṃ attano santike āgataṃ disvā pucchi "Tāta kuto āgatosi. Kimatthāya āgatosi"ti. So tena pucchito attano adhippāyaṃ ācikkhanto imaṃ gāthamāha -

"Daliddo dānihaṃ sāmi, Amugāmasmā āgato

Sace maṃ anukampesi, Tayā saddhim̐ gamissahan"ti.

Taṃ sutvā nāviko taṃ ārohasampannaṃ mahāthāmaabhāvaṃ disvā somanassajāto imā gāthā abhāsi -

"Sādhu tāta subhāsesi. Khippaṃ ehi mamantike

Yattakaṃ vetanaṃ tuyhaṃ, Tattakaṃ te dadāmahaṃ

Aññaṃ pi paribbayaṃ demi, Yathā tvaṃ dhanamicchasi

Tehi tāta sukhaṃ jīva, Yāvajīvaṃ yadicchakan"ti.

Taṃ sutvā bodhisatto taṃ vanditvā sīghaṃ nigrodhamūlaṃ gantvā puna cintesi. "Sacāhaṃ suvaṇṇabhūmim̐ gacchāmi. Gacchato me mātaraṃ ko upatṭhahissati. Ayuttaṃ dāni me cintitaṃ. Mātaraṃ tāva pucchitvā tassa maṇaṃ jānitvā tato pacchā jānissāmi"ti. Taṃ bhāraṃ khandhenādāya gehaṃ gantvā thokaṃ vissamitvā bhattaṃ bhuñjitvā mukhaṃ vikkhāletvā mātu santikaṃ gantvā mātaraṃ vanditvā evamāha -

"Amma ahaṃ aññesu divasesu dukkhato ajjadivase ativiya dukkhataro. Sace mayā saddhim̐ gantum̐ sakkhissasi. Suvaṇṇabhīmim̐ gamissāmi. Taṃ kissa hetu? Amma ahaṃ dāni taruṇo thāmasampanno evarūpaṃ kammaṃ kātum̐ samattho. Yadā mahallako vā byādhiso vā. Tadā kiṃ karissāmi. Tasmā suvaṇṇabhūmim̐ gantukāmomhī"ti.

Sā tassa vacanaṃ sutvā āha "Tāta mama jīvitaṃ tuyhaṃ paṭibaddhaṃ. Tasmā yattha gantum̐ micchasi. Tayā saddhim̐ gamissāmi"ti. Taṃ sutvā bodhisatto tuṭṭhacitto mātaraṃ vanditvā puna vāṇijassa santikaṃ gantvā evamāha "Sāmi

aham ekako gantum na sakkomi. Sace mama mātara saddhim gantum dassasi. Tayā saddhim gamissāmi. Tam kissa hetu? Mama mātā vidhavā malhallikā daliddā kapaṇā. Thapetvā maṃ aññe puttā vā dhītaro vā nakkā vā natthīti tam pahāya gantum na sakkomī"ti. Tam sutvā vāṇijo somanassajāto "Sādhu sādhu tāta. Tava mātaram vā puttadāre vā siḅham ānehi, tesampi paribbayam dassāmī"ti āha. So tam sutvā tuṭṭhacitto tam vāṇijam vanditvā attano geham gantvā yamkiñci attano ghare atthi. Tam gahetvā mātaram ādāya vāṇijassa santikam agamāsi. Vāṇijopi tuṭṭhacitto tesam paribbayam datvā katipāham vāsetvā nāvam ārohaṇasamayr bodhisattam pakkosāpetvā "Tāta ito paṭṭhāya sabbam mama dhanam vā pātheyyam vā nāvam vā tuyham niyyādemi. Ito paṭṭhāya sabbakiccāni tuyham bhāro"ti vatvā bodhisattassa dātabbam sabbam adāsi.

Bodhisattho tato paṭṭhāya sabbakiccāni katvā nāvāya ārohaṇadivase attano mātaram nāvāya āropetvā vāṇijehi saddhim nāvam vissajjesi. Nāvā satta divasāni mahāsamudde pakkhanditvā aticaṇḍagamanena bandhanāni chijjitvā mahāsamudde nimujji. Tadā sabbevi vāṇijā nānāvidham vippekāram pāpuṇimsu. Bodhisatto attano jīvitam rakkhaṇatthāya katipayaranappamāṇam gantvā mātaram anussaramāno nivattitvā olokento tam ekam kaṭṭhakhandham ālambamānam disvā punāgantvā mātaram attano khandhe thapetvā tam vāyuvega samuddhaṭataraṅgasamūhākiṇṇam vividhavīcibheravam mahāsamuddam tari.

Tadā akkaniṭṭhabhavane thito soḷasasahassakappāyukamahābrāhmā ekam asaṅkhyeyyam atikkamitvā buddhassa anuppannabhāvam ṇatvā buddhakāradhammānam kātum samatthe jane olokento tam attano mātu atthāya jīvitam pariccajantam disvā "Ayaṃ mahāpuriso imaṃ mahāsamuddam atigambhīram apariyantam paratīrādassanīyam agaṇetvā attano jīvitam pariccajitvā sakamātaram uttāretukāmo. Evarūpo daḷhavīriyo puriso buddhakāradhammam kātum samattho"ti cintetvā tassa sarīre ajjhāvasitvā buddhabhāvāya cetopaṇidhānam uppādesi.

Tadāpi anantacakkavāḷesu ceva imasmim cakkavāḷe ca amhākaṃ bodhisattena sadiso thāmavā nāṇavā buddhakāradhamme pūretum samattho puggalo nāma natthi. Tasmā suddhāvāsiko mahābrahmā amhākaṃ bodhisattasseva sarīre ajjhāvasitvā cetopaṇidhānaṃ uppādesi.

Tadā mātuposako mahāpuriso ūmibalavegena paḥaṭṭo nimujjitum ārabhi. Tato so tena mahābrahmunā ajjhāvasitacittena evaṃ cintesi "Sacāhaṃ ekaṃ saccakiriyaṃ na karissāmi. Imasmim samuddamajjheyeva mama mātuyā saddhim marissāmi. Tasmā ekaṃ saccakiriyaṃ karissāmī"ti. Cintetvā puna evaṃ cittaṃ uppādesi "Buddho bodheyyaṃ, mutto moceyyaṃ, tiṇṇo tāreyyaṃ"ti. Evaṃ cittaṃ uppādetvā mahāsamuddaṃ taranto mahābrahmānuggahitattā katipayadivaseneva samuddatīraṃ sampāpuṇi. Mātaraṃ samuddato uddharatīti so nāviko māturuddharako nāma ahosi. Tato so mātaraṃ gahetvā ekaṃ aññataraṃ gāmaṃ gantvā tattha vasitvā kicchakasirena yāvajīvaṃ mātaraṃ upaṭṭhahitvā āyūhapariyosāne cavitvā devaloke nibbatti. Mātāpissa yathākammaṃ gatā. Ayaṃ bodhisattassa buddhabhāvāya parapayogena paṭhamacittuppadakathāti.

2-Gajappiyarājavatthu

Tadanantaraṃ gajappiyavatthu evaṃ veditabbaṃ-Bodhisatto kira aparasmim attabhāve devalokato cavitvā sirīmatīnagare rājakule nibbatti. Tadā bārāṇasī sirīmatī nāma ahosi. Pitu accayena rājā ahosi. Tadā tassa tejena sakalajambudīparājāno uttasantā bhāyantā paṇṇākāraṃ gahetvā bodhisattassa santikaṃ pesayimsu. Antarantarā sayameva āgantvā bodhisattaṃ upaṭṭhahimsu. Evaṃ aññe rājāno ceva raṭṭhavāsisatte ca uttāsetvā dameti anusāsātīti sattuttāsanakadamako nāma rājā ahosi.

So hatthī sampiyāyati hatthīhi abhiṇham kīlatīti hatthidhutto ahosi. Attano vijite yasmim yasmim thāne hatthīnam pavattim suṇāti rattim vā divā vā. Tattha tattha gantvā hatthino bandhitvā attano nagaram ānetvā hatthīhi saddhim kīlati. Gaje hatthino piyāyatīti "Gajappiyo"ti paññāyittha.

Tadā eko vacanako migādīnam māraṇatthāya āvudham gahetvā vanam pavisitvā ito cito ca vicaranto kiñci alabhitvā tucchahatthena attano geham paccāgantum avisahanto migānam padavalañjānusārena anubandhanto manussapatham atikkami. Ekasmim mahāsarasamīpe ekam añjana-pabbatasadisam rajatavaṇṇadantam pabbatakūṭakumbham erāvaṇasoṇḍam cāmarīmigapuccham suvaṇṇavaṇṇabindu-sonḍam girimekhalasaditam mahāgajindam disvā cintesi "Aham ettakam kalam sakalavanappadesam vicaritvā evarūpam hattim na diṭṭhapubbo. Idānāham sakala-divasampi vicaritvā ekam sasam vā migam vā tittiram vā na labhāmi. Sace hatthim māretvā etassa dantam gahetvā vikkiṇāmi. Appakameva dhanam labhissāmi. Sace tucchahatthena geham āgamissāmi. Mama puttadhītarō katham jīvissanti. Tasmā etam amāretvā mama paṇṇākāram katvā rañño santikam gantvā etassa lakkhaṇasampattim vaṇṇetvā imam padesam ācikkhitvā bahudhanam labhissāmī"ti cintetvā paccāgamanatthāya pabbatasaññaṇca vanasaññaṇca rukkhasaññaṇca sarasaññaṇca katvā paṭinivatti.

Tadā eko nagaravāsī puriso kenacideva karaṇīyena vanam pavisitvā tam tucchahattham paccāgataṁ disvā āha "Samma kiṁnvajja tucchahattho paccāgacchasi. Katham tava puttadhītarō jīvissanti, marissanti. Yāva kiñca na labhasi. Mā geham gacchasi"ti. So "Sāmi aham sakalavanappadesam vicaritvā ekam migam vā pakkhim vā alabhitvā migānam padavalañjānusārena anubandhanto ekam anagghika-maṅgalaṭṭham adakkhim. Ehi maṁ anukampam upādāya. Tamattham rañño ārocessāmā"ti āha. Nagaravāsī tassa katham sutvā tuṭṭhacitto attano kiccam chaḍḍetvā luddam nagaram ānetvā tam rañño nivesanadvāre ṭhapetvā rañño

santikam gantvā tam pavattim ārocesi. Tam sutvā rājā luddam pakkosāpetvā tassa paṇṇākāram dāpetvā hatthino vaṇṇasaṇṭhānādim pucchi. Luddo pucchito sabbam hatthilakkhaṇasampattim kathesi. Tam sutvā rājā dvinnampi janānam sakkāram katvā luddassa gehe bhum dhanam pesetvā luddam magganāyakam katvā sabbasenaṅgamādāya agamāsi.

Luddo sarājam senāvāhanam gahetvā maggam gacchanto attano katasaññānusārena gantvā tam padesam pāpuṇi. Rājā tam hatthim bandhāpetvā attano nagaram ānetvā ekam sabbahatthācariyānam padhānam jetṭhakahatthācariyam pakkosāpetvā tassa sakkāram katvā tam hatthim paṭicchāpetvā evamāha "Hatthācariya sattatṭhadivasabbhantare yathā iminā hatthinā nakkhattakīlam kīlitum sakkomi. Tathā susikkhitam sikkhāpetvā mama santikam ānehī"ti. So tam hatthim gahetvā attano geham gantvā tam dametvā sattatṭhadivasabbhantare susikkhutam sikkhāpetvā paccānetvā rañño adāsi. Rājā hatthissa susikkhutabhāvam ṇatvā maṅgalahatthikaraṇatthāya sabbehi hattālaṅkārehi alaṅkarāpetvā nakkhattakīlanatthāya caturaṅginiyā senāya parivuto tam hatthim abhiruhitvā nagaram padakkhiṇam akāsi.

Tadā cātuddasiyā rattiyā bhāge araṇṇato bahūhatthiyūthā āgantvā uyyānam pavisitvā sakalauyyānam cuṇṇavicuṇṇam katvā gūthamutthehi vikiritvā agamaṃsu. Uyyānapālo vibhātāya rattiyā uyyānam gantvā tam obhaggavibhaggam uyyānam disvā rañño nagarapadakkhiṇāvasāne gantvā evam ārocesi "Deva ajjeva rattibhāge araṇṇato bahū hatthiyūthā āgantvā uyyānam pavisitvā sakalam pupphārāmaṃ phalārāmaṃ ca cuṇṇavicuṇṇam katvā agamaṃsū"ti. Rājā tam sutvā uyyānadassanatthāya maṅgalahatthim abhiruhitvā gato.

Tadā rājā dūratova obhaggavibhaggam uyyānam disvā pavisitvā ito citoca vicari. Maṅgalahatthī hatthinīyā gandham ghāyitvā made uppanne sarīram vidhunitvā hatthikkhindhe ṭhitam hatthāroham pātetvā palāyi. Rājā

sayameva añkusam gahetvā attano balena ākaḍḍhentopi nivattetum asakkonto sabbam senam pahāya hatthinā saddhim mahantam araṇṇam pāvisi. Senā raṇṇo pacchatodhāvitvā anubandhantīpi sampāpuṇitum asakkontī hatthipadānusārena gatā. Rājāpi yadā manussapatham atikkamitvā disāyo vavatthapetum asakkonto cintesi "Sacāham imam hatthim na vissajjessāmi. Yadā ayam hatthī añṇehi hatthīhi yujjhati. Tadā me jīvitam natthi. Kim me iminā"ti. Tadā so hatthī ekassa mahāudumbarassa heṭṭhābhāgena agamāsi. Atha rājā heṭṭhā olambamānam ekam udumbarasākham ālambitvā hatthim vissajjetvā rukkham abhiruhitvā udumbaraphalāni khāditvā rukkhagge nisīdi.

Senā hatthipadānusārena gantvā aḍḍhayojane aḍḍhayojane mahāsaddam akāsi. Rājā senāya saddam sutvā paṭisaddam akāsi. Senā raṇṇo saddam sutvā sīgham dhāvanti rājānam sampāpuṇi. Sampāpuṇitvā ca pana rukkhato rājānam otāretvā sabbatūriyāni vajjāpetvā rājānam gahetvā attano nagaram ānesi. Rājā nagaram pavisitvā mahātalam abhiruyha siriyāsane nisinno hatthācariyam pakkosāpetvā tam evamāha "Ācariya ...tvam mam māretukāmosīti maṇṇe. Kissa tvam mam vañcesi"ti. Tam sutvā hatthācariyo evamāha "Deva ... Kasmā evam bhaṇatha. Eso hatthī ativinīto atidamito. Rāgātura pana evam jāto. Vanam gantvā hatthinīhi abhiramitvā attano manam pūretvā paccagamissatīti. Tam sutvā rājā āha "Tena hi yāva hatthī na āgamissati. Tāva idheva hoti. Sace hatthī idhāgacchati. Mahantam te bhogam dassāmi. No ce āgacchati. Jīvitam te natthī"ti. Tassārakkham datvā tattheva vasāpesi.

So maṅgalahatthī araṇṇahatthiyūthe pavisitvā hatthīniyā saddhim abhiramitvā attano manam pūretvā sattadivasabbhantare paccagantvā attano sālāyam aṭṭhāsi. Hatthācariyo paccūsakāle utthāya hatthisālāyam ṭhitam maṅgalahatthim disvā raṇṇo santikam gantvā rājānam ārocesi - "Deva! eso te maṅgalahatthī āgato"ti. Rājā tam sutvā sahasā antepurato oruyha hatthisālam gantvā tam maṅgalahatthim disvā hatthisoṇḍam parāmasitvā

hatthācariyaṃ evamāha "Hatthācariya! kasmā pana evarūpo vinīto hatthī mayā aṅkusena balena ākaḍḍhiyamānopi na nivattesi"ti. Hatthācariyo evamāha "Deva kasmā evaṃ bhaṇatha. Rāgo nāma aṅkusato tikhiṇakaro. Aggito uṇhataro. Nāgavisato ghorataro. Tasmā deva tumhehi aṅkusena balena ākaḍḍhiyamānopi so na nivattesi"ti. Idāni pana kasmā sayameva paccāgatoti. Mama mantosadhabalena paccāgato devāti. Tena hi tava mantosadhabalaṃ dasseti. "Sādhu deva dassessāmī"ti vatvā ekaṃ mahantaṃ lohaguḷaṃ ānetvā kammāre pakkosāpetvā taṃ lohaguḷaṃ aṅgārasadisāṃ sajotibhūtaṃ jajjalamānaṃ katvā saṇḍāsena taṃ gahetvā attano mantaṃ parivattetvā hatthiṃ pakkosāpetvā taṃ jajjalamānaṃ lohaguḷaṃ gaṇhāpesi "Mahāgaṇḍa! imaṃ lohaguḷaṃ gaṇha. Yāva na gaṇhami. Tāva naṃ mā chaḍḍehi"ti. So hatthi soṇḍaṃ pasāretvā lohaguḷaṃ gaṇhi. Attano soṇḍe dayhamānepi hatthācariyassa bhayena taṃ chaḍḍetum na visahi.

Rājā taṃ disvā hatthissa maraṇabhayena taṃ chaḍḍāpesi. Athassa mahāsaṃvego uppajji "Aho rāgo aticaṇḍo mahāghoro bahupaddavo. Taṃ pana rāgaṃ nissāya ime sattā saṃsārasamudde nimuggā. Rāgaṃ nissāya vividhāni pāpakammāni katvā mahānirayesu paccanti. Atṭhavīsuttarasatesu ussadanirayesu paccanti. Petalokesu uppajjanti. Anekavidhesu tiracchānagatesu uppajjanti"ti vatvā imā gāthāyo abhāsi –

Rāgāturenime sattā, Pitā puttaṃ vighātati

Putto ca pitaraṃ hanti, Mātā māreti dhītaraṃ

Rāgāturenime sattā, Dhītā māreti mātaraṃ

Bhātā ca bhaginiṃ hanti, Bhaginī ghātetī bhātaraṃ

Bhāgineyyo mātulaṃ hanti, Mātulo hanti bhāgineyyaṃ

Sāmiko bhariyaṃ hanti, Bhariyā ghātetī sāmikaṃ

Aññamaññampi ghātenti, Pageva itare jane

Rāgāturenime sattā, Dhanadhaññaṃ vidhamsayum

Yasaṃ kittiṃ vidhamsentī, Akittiṃ janayantīdha

Rāgāturenime sattā, Sukhā hāyanti sabbadā

Nassanti kusalā dhammā, Sugatimaggam nivārayum
 Rāgāturenime sattā, Lobha dosa vasam gatā
 Bajjhanti bhavasamsāre, Apāyam vinipātikā
 Rāgāturenime sattā, Sīlam nāsentī subbatā
 Samādhībhāvanājhāna-antarāya karā sadā
 Rāgāturenime sattā, Anubhonti nirayam bahum
 Pahāyīmam gamissāmi, Yathāham sugatim vaje.

Ettakāni kilesādīnavavacanāni vatvā hatthācariyassa
 mahantam bhogam datvā evampi cintesi "Ime satte kena
 dhammena samsāradukkhato mocayissāmi. Tāpetvā
 buddhakāradhamme añño dhammo nāma natthi. Tasmā
 aham buddhapaṇidhānam karissāmī"ti cintetvā manopaṇi-
 dhānam akāsi.

Buddhoham bodhayissāmi, Muttoham mocaye pare
 Tiṇṇoham tārayissāmi, Samsāroghamahabbhayā.

Evam manopaṇidhānam katvā rajjam pahāya ekakova
 himavantam pavisitvā isipabbajjam pabbajitvā yāvatāyukam
 thatvā āyuhapariyosāne devaloke nibbatti.

Idam vatvā mahārajā, Bhūmipālo disampati
 Rattham hitvāna pabbaji, Nāgo chetvāva bandhananti.

Ayam bodhisattassa buddhabhāvāya sayameva
 manopaṇidhivasena Dutiyacittuppādakathāti.

3. Brahmaisi vatthu

Tadanantaram brahmaisivatthu evam veditabham -

Bodhisatto kira aparasmim attabhāve devalokato cavitvā
 magadharatthe haliddiye nāma brāhmaṇagāme jettha-
 brāhmaṇassa gehe nibbatti. So mātukucchito nikkhanta-
 mattova brahmavaṇṇo ahosi. Tasmā tassa nāmaggaṇa-
 divase "Brahmakumāro"ti nāmam akāmsu. So aññam
 kammam akatvā brāhmaṇasippameva uggaṇhi. So

paññāmahantatāya soḷasavassabbhantare tiṇṇaṃ vedānañca atṭhārasannañca sippānaṃ pāragū ahosi.

Tadā tassa santike aññe pañcasatā brāhmaṇamāṇavā tayo vede sikkhiṃsu. Aparabhāge tassa mātāpitaro kālamakāṃsu. So mātāpitūnaṃ aggijhāpanakiccaṃ katvā pañcasate brāhmaṇamāṇave pakkosāpetvā tesāṃ sabbāṃ sikkhāpitabbayuttakāṃ sikkhāṃ sikkhāpetvā attano gehe sabbāṃ nissesaṃ dhanāṃ pañcannaṃ brāhmaṇasatānaṃ datvā ovaditvā tehi sakkaccaṃ garuṃ katvā punappunaṃ nivāriyamānopi gehaṃ pahāya ekakova gantvā erakapabbataṃ nissāya isipabbajjāṃ pabbajī. Tadā ayaṃ erakapabbato maṇḍapabbato nāma. Tasmīṃ pabbajite aññe bahū kulaputtā tassa santike anupabbajiṃsu. Tepi pañcasatā brāhmaṇamāṇavā anukkamena attano attano mātāpitūnaṃ accayena bodhisattassa santike anupabbajiṃsu. Eke bodhisattassa santikā kaṣiṇaparikkammaṃ sikkhitvā attano attano rucitaṭṭhānaṃ gantvā samathakammaṭṭhānaṃ bhāgetvā jhānaṃ uppādetvā aparihīnajjhānā brahmaloke nibbattiṃsu. Pañcasatā pana brāhmaṇaisayo bodhisattassa pubbasinehena bodhisattena saddhiṃ vasiṃsu.

Tadā tesāṃ sabbajetṭhako bodhisattassa sisso metteyya-bodhisatto ahosi. So ekadivasāṃ sabbesu isīsu phalāphalatthāya nānādisāyo gatesu jetṭhakasissaṃ pakkosāpetvā phalāphalatthāya gantvā taṃ maṇḍapabbataṃ āruya sissena saddhiṃ phalāphalatthāya vicaranto kiñci alabhitvā pabbatapādaṃ olokesi.

Tadā ekābyagghī atītasmiṃ tatiyadivase putte vijāyitvā khudhaṃ adhivāsetuṃ asakkontī atnā saddhiṃ kīḷamāne attano putte byagghapotake khāditukāmā ahosi. Khādamānākāraṃ dassesi. So taṃ attano putte khāditukāmaṃ byagghaṃ disvā cintesi. Aho dhi'ratthu vata saṃsāro. Esā hi attano jīvitāṃ rakkhituṃ attano lohitato jāte putte khāditukāmā'ti cintetvā pana jetṭhakasissaṃ pakkosāpetvā evamāha "Samma lokassa¹ nissārabhāvaṃ passa.

¹ SkJm.

Jighacchābhibhūtāyaṃ byagghī attano puttepi bubhukkhati.
Aho dhira'tthu attasinehattaṃ. Yena mātāpi attano putte
khāditumicchati. Samma sakale imasmim̐ pabbate
sīhavighāsaṃ vā hatthiliṅgavighāsaṃ vā yaṃkiñci maṃsaṃ
pariyesāhi. Sace labhasi. Sīghaṃ āgaccha. Imissā byāgghiyā
dassāmī"ti. So ācariyena pesito gantvā sakalapabbataṃ
pariyesi. Bodhisatto jeṭṭhasissassa anāgateyeva sakalaṃ
sakamattabhāvaṃ vicinanto evamāha—

"Ayaṃ sakkāyanagara¹, Gati paccantanissito
Jātibhayabahuṭrāso, Jarācoravilumpako
Byādhibyagghakulāvāso, Maccupabbatamaddano
Sokasantāpabahulō, Paridevabahupaddavo
Dukkho caraṇasampanno, Domanassabhayākulo
Upāyāsapiḷākaraṇo, Kevalo dukkhavatthuko
Rāgahatthikulāvāso, Dosāvasa² visālayo
Mohabhūta gaṇākiṇṇo, Kodharakkhasasevito
Upanāhavālabahulō, Makkhakumbhaṇḍasevito
Palāsacoracarito, Issāpaccatthikākulo
Duccaritaparivāro, Visamalobhapurakkhito
Nandīrāgamahāyodho, Micchādhammavinicchayo
Avaṇṇaduggandhabahulō, Vitakkamakkhitaṅkulo
Madagandhabbabahulō, Pamādagaṇasevito
Ditṭhinissandabahulō, Anusayabrāhmaṇālayo
Saṃyojanamahāmacco, Rakkhati nagaraṃ sadā
Evaṃ utrāsabahulō, Sakkāyanagara ahaṃ
Tattha aññāto rājā, Rajjaṃ kāreti issaro"ti.

Evaṃ attano sarīradhammaṃ vicinanto sissassa
āgamaṇaṃ āgamayamāno puna 'Evaṃ anekavidhe dukkhe
anubhavamāne satte kena dhammena dukkhato

¹ Abhp-ṭ. 198-gāthā vaṇṇanāyaṃ pulliṅgaṃ atthi.

² Domanassa(ka)AndvA. thu-piṭṭhiyaṃ, passitabbaṃ.

mocessāmī'ti cintetvā atītattabhāve pubbāciṇṇavasena
 budhakāraḍakadhammaṃ passi. Passitvā ca pana'ssa
 eta'dahosi "Buddhakāraḍakadhammaṃ nāma dukkaraṃ
 akatvā, duccajaṃ acajitvā duddajjaṃ adatvā, dukkhammaṃ
 atitikkhitvā, na sakkā buddhena bhavituṃ. Yasmā'haṃ
 buddhatthāya niyamitaṃ anekaḍḍīnavamaṃ naciraṭṭhitikaṃ
 idaṃ dehanissitaṃ cittaṃ sabbakālaṃ na ekārammaṇaṃ.
 Tasmā sabbasattahitatthāya yāva cittaṃ pasannaṃ hoti.
 Tāva imaṃ sajjīvaṃ mama sarīraṃ imissā byagghiyā
 niyyāteṣṣāmi. Imasmaṃ sajjīve mama sarīre saṃvijjaṃāne
 kasmā aññaṃ vighāsāḍimaṃsaṃ pariyeṣṣāmi".

Api ca ¹ "Yo puggalo anattasabhāve sārarahite
 dukkhabhūte satataṃ bhayaṇīlite attano kāye paresaṃ
 atthāya upayujjaṃāne sādhūti na maññaṭi. So na hoti
 vicakkhaṇo. Yopi attano eva sukhaṃ icchatī. Paresaṃ
 dukkhaṃ upekkhatī. Kiṃ panā'haṃ upekkhāmi paresaṃ
 dukkhaṃ mama sukhe saṃvijjaṃāne². Kiṃ me aññaṇa
 sabbadānenā"ti cintetvā evaṃ buddhatthaṃ
 cetopaṇidhāna'makāṣi.

"Iminā puññaḍakammaṇa, Buddho homi anāgate
 Saṃsāraḍukkhato satte, Saṃpāpeṣṣāmi nibbutaṃ"ti.

Punadeva attānaṃ viññaṇapento evamaḥa -

"Dātussa me anumodantu
 Ubho naṛā ca pabbatā
 Indo brahmā ca paḍāpati ca
 Soma yamo vessavaṇo rājā
 Sabbe devānumodantu
 Yamidaṃ puññaṃ mayā katan"ti.

Vatvā ca pana siṣṣe anāgateyeva maṇḍapabbata-
 matthakato attānaṃ nipāteṭvā byagghiniyā sammukhe
 saṃpāpeṣi. Byagghinī pabbatamatthakato patantassa bodhi-

¹ SkJm.

² SkJm.

sattassa sarīraṃ disvā attano putte chaḍḍetvā bodhisattassa maṃsaṃ khādi. So tena kammena tato cuto devaloke nibbatti. Ayaṃ bodhisattassa buddhabhāvāya sayameva manopaṇidhivasena tatiyacittuppādakathāti.

Ettāvatā māturuddharakanāvikavatthu gajappiyavatthu brahmaīsi vatthu cāti tīhi vatthūhi paṭimaṇḍitaṃ bāhiraṇidānaṃ niṭṭhitaṃ.

4-Siddhatthateladāyikārājaputtī Vatthu

Katamaṃ abbhantaraṇidānaṃ? Amhākaṃ buddhaṅkurassa purāṇadīpaṅkarabuddhakāle sirisiddhattha telam datvā buddhabhāvāya cetopaṇidhivasena yo cottuppādo atthi. Tassa taṃ abbhantaraṇidānaṃ nāma. Taṃ siddhattha teladāyikārājaputtīvatthunā vitthāressāmi. Amhākaṃ kira bodhisatto anekasatesu attabhāvesu devamanussesu saṃsaraṇto purimattabhāve attanā katena purisaliṅgaantaradhāna-janakena aparāpariyavedanīyabalavapāpakammena ceva itthiliṅgapātubhavanajanakena dubbalakusalakammena¹ ca devalokato cavitvā purāṇadīpaṅkarassa sammāsambuddhassa vemānikabhaginī hutvā rājakule nibbatti.

Tadā purāṇadīpaṅkarabodhisatto kappasatasahassādhi-kāni soḷasaasaṅkhyeyyāni pāramiyo pūretvā ekasmiṃ sāra nāmake keppe campāvatīnagare rājakule nibbattitvā dasavassa saḥassādhikāni agāre vasanto cattāri nimittāni disvā mahābhiniikkhamanaṃ nikkhamitvā sattadivasāni padhānaṃ padahitvā sabbaññutaṃ paṭivijjhi.

Tadā rājappamukhā sabbe manussā buddhappamukhaṃ bhikkhusaṃghaṃ upaṭṭhahimsu. Amhākaṃ bodhisattabhūtā rājaputtīpi devakaññūpamā suvaṇṇavaṇṇā mahāpuñṇā rūpadharā dassanīyā mātāpituupaṭṭhāyikā niccāmeva buddhupaṭṭhāyikā sattabhūmikapāsāde sattarata-

¹ DhsA. 359- piṭṭhe.

napaṭimaṇḍite devavimānasadise t̥hitā dibbakaññāsadisāhi pañcasatakaññahi parivāritā pañcaṅgikatūriyehi ahorattim paricārayamānā tacakalyāṇaṃ, maṃsakalyāṇaṃ, nakha-kalyāṇaṃ, aṭṭhikalyāṇaṃ, sarakalyāṇaṃ, parimaṇḍala-kalyāṇaṃ¹ ti¹ chahi kalyāṇehi samannāgatā. Tattha hi tassā oṭṭhā rattakampalarattapavālasadisā honti. Idamassā tacakalyāṇaṃ nāma. Jivhā pana'ssā bimbaphalarattakampala-samānavañṇā hoti. Idamassā maṃsakalyāṇaṃ nāma. Vīsatinaḥhā pana'ssā lakhārasapūritā viya kaṇavīrapuppha-samāna lohitavañṇā. Idamassā nakhakalyāṇaṃ nāma. Dvattimsa dantāpi'ssā setā kumudapupphavañṇā saṅkhakhīrasadisā maṇiphalake t̥hapitavajirapanti viya. Idamassā aṭṭhikalyāṇaṃ nāma.

Ghoso pana'ssā vissatṭho mañjusavanīyo ahosi karavikasaddo viya. Karavika sakuṇe² kira madhurarasam ambapakkam mukhatuṇḍakena paharivā paggharitam rasam sāyivā pakkhena tālam datvā vikūjamāne catuppadādīni mattāni viya laḷitum ārabhanti. Gocarappasutāpi catuppadā mukhagatānīpi tiṇāni chaḍḍetvā tam saddam suṇanti. Vālamigā khuddakamige anubandhamānā ukkhittapādam anukkipitvāva tiṭṭhanti. Anubaddhamigāpi maraṇabhayaṃ hitvāpi tiṭṭhanti. Ākāse pakkhandapakkhinopi pakkhe pasāretvā tiṭṭhanti. Udaḥ macchāpi kaṇṇapaṭalam apphotentā tam saddam suṇamānāva tiṭṭhanti. Evaṃ mañjurutā karavikā. Idamassā sarakalyāṇaṃ nāma. Yasmā pana sā nātidīghā nātirassā nātikisā nātitūlā nātikālikā naccodātāti chahi sarīradosehi rahitā nigrodhaparimaṇḍalā. Yāvatakvassā kāyo. Tāvatakvassā byāmo. Yāvatakvassā byāmo. Tāvatakvassā kāyo. Idamassā parimaṇḍalakalyāṇaṃ nāma. Evaṃ sā chakalyāṇehi samannāgatā anekasampattiyo anubhavamānā ahosi.

¹ Pañcakalyāṇasamannāgatā. SA. III, 259. DhA. I, 244. UdA. 152. JA. I, 418. piṭṭhesu.

² DA. II, 44. MA. III, 263-piṭṭhesu.

Tadā pacchimadīpaṅkarabodhisatto mahaddhane mahābhāge brāhmaṇakule nibbattitvā kāmesu ādīnavam disvā geham pahāya buddhasāsane pabbajitvā pañcābhiññā-
atṭhasamāpattilābhī ahosi. So ekadivasam saṃghena parivutassa dīpaṅkarasammā-sambuddhassa sirīsampattim disvā etadahosi "Yathā'yaṃ dīpaṅkarasammāsambuddho sāvaka-saṃghena parivuto sobhati. Ime ca satte saṃsāradukkhato moceti. Tathā'hampi anāgate buddho bhaveyyan"ti cintetvā attano pattamādāya sakalanagaram telabhikkhāya vicaritvā bahuṃ telam labhitvā sakalam bhagavato pariveṇam catujjātigandhehi vilimpetvā sabbarattim anekasahassadīpapūjāya bhagavato pūjento vibhātāya rattiya bhikkhusaṃghe bhagavato santikam āgate bhikkhusaṃghassāpi dīpapūjam katvā bhagavato santikam puna gantvā tathāgatassa pādamūle avakujjo nipajjitvā evam paṇidhānamakāsi "Bhante iminā dīpapūjānubhāvena yathā tvaṃ dīpaṅkaro nāma buddho hutvā sabbasatte mocesi. Tathāhamapi anāgate dīpaṅkaro nāma buddho hutvā veneyya satte vaṭṭadukkhato moceyyan"ti.

Tam sutvā purāṇadīpaṅkaro satthā "Ayaṃ bhikkhu buddhatthāya abhinīhāram katvā nipanno. Ijjhissati nu kho imassa patthanā. Udāhu no"ti anāgataṃsaññānam pesetvā upadhārento "Ito kappasatasahassādhikāni soḷasa-
asaṅkhyeyyāni atikkamitvā dīpaṅkaro nāma buddho bhavissatī"ti ñatvā.

saṃghamajjhe nisinnova byākasi "Passatha no tumhe imam bhikkhum avakujja nipannan"ti. Evam bhante"ti "Ayaṃ buddhatthāya abhinīhāram katvā nipanno. Samijjhissati imassa patthanā. Ito kappasatasahassādhikānam soḷasannam asaṅkhyeyyānam matthake dīpaṅkaro nāma buddho bhavissatī"ti. So bhagavato santike byākaraṇam labhitvā tato paṭṭhāya niccam telabhikkham caritvā bhagavato dīpapūjam akāsi. Evam dīpapūjākaraṇakammena so dīpaṅkaro nāma ahosi.

So bhikkhu athe'kadivasam sakalanagaram telabhikkham caritvā telam alabhanto antepuram pāvisi. Tadā rāja-puttī sattabhūmikassa pāsādassa uparimatale

nisinnā taṃ avelāya antepuraṃ pavisantam disvā 'Ayaṃ bhikkhu, imāya avelāya antepuraṃ pavisanto na sakatthāya āgaccheyya. Aññesaṃ payojanatthāya āgaccheyyā'ti cintetvā ekaṃ upatṭhāyikaṃ pesesi. Sā bhikkhussa santikaṃ gantvā pucchitvā telatthāya āgatabhāvaṃ sutvā sīghaṃ gantvā taṃattham rājadhītāya ārocesi. Sā taṃ pakkosāpetvā āsane nisīdāpetvā pāde dhovitvā vanditvā pucchi "Kiṃ bhante icchathā"ti. So āha "Bhaginī ahaṃ niccomeva buddhassa teladīpaṃ pūjemi. Telabhikkhāya carim. Tasmā telaṃ icchāmī"ti. Sā tasmim bhikkhumhi pasīditvā tuṭṭhacittā evaṃ cintesi "Pubbe sabbe bodhisattā puthujjanabhāve ṭhatvā bodhim gavesantā dhanapariccāgaṃ putta-pariccāgaṃ bhariyapariccāgaṃ aṅgapariccāgaṃ jīvitapariccāganti ime pañcamahāpariccāge¹ aparicajitvā buddhā nāma nāhesum. Ahampi tesam abbhantare homi. Ahampi dānaṃ adatvā sīlaṃ arakkhitvā kuto muccissāmī"ti cintetvā ekaṃ suvaṇṇabhājanaṃ gahetvā siddhatthatelassa pūretvā theram vanditvā patte telaṃ pakkhipitvā evaṃ cittamuppādesi- "Iminā siddhatthateladānenā'haṃ itthibhāvā muccitvā jātijātiyaṃ purisuttamo bhaveyyaṃ. Sabbadosavatī hi itthī. Purisabhava ṭhatvā sabbabodhisattehi pūrite pāramīpariccāgādike pūreyyaṃ. Pūretvā ayaṃ mama bhātā dīpaṅkaro buddho viya buddho bhaveyyaṃ. Siddhatthateladānena nāmena soddhattho nāma buddho bhaveyyan"ti. Tena kammeneva amhākaṃ bodhisattassa pacchimabhava "Siddhattho"ti nāmaṃ ahosi. Atṭhakathāsu² pana athassa nāmaṃ gaṇhantā sabbalokassa atthasiddhikarattā "Siddhattho"ti nāmaṃ'-makamsū"ti vuttam. Taṃ paccakkhahetumeva gahetvā vuttanti daṭṭhabbam.

Sā evaṃ cittaṃ uppādetvā theram evamāha- "Bhante imaṃ siddhattha telaṃ dema. Iminā yathicchitaṃ dīpapūjaṃ pūjetha. Mama vacanena bhagavato ārocetha, Bhante tumhākaṃ vemātā bhaginī iminā siddhattha

¹ Cp-a. 97- piṭṭhe.

² JA. I, 66; ApA. I, 68- piṭṭhesu.

teladānena buddho bhavitum icchatī. Nāmenapi siddhanāmā bhavitum icchatī"ti.

Thero tassā sāsanam gahetvā utthāyāsana pakkāmi. Tasmim divase bahutaram dīpapūjam katvā paṇidhānam katvā bhagavantam vanditvā evamārocesi "Bhante ajja tumhākam bhaginiyā rājadhītāya telam dinnam. Tena mayā ettakā dīpapūjā katā. Sā iminā siddhatthateladānena buddho bhavitum icchatī. Nāmenapi siddhatthanāmā bhavitum icchatī. Tassā sā patthanā samijjhissati vā no vāti.

Satthā therassa vacanam sutvā evamāha- "Bhikkhu idāni mama bhagini itthatte tthitā. Itthiyā nāma na sakkā byākaraṇam laddhum. Buddhakāraḍhammā nāma atidukkarā. Sace (kappasatasahassādhikāni cattāri asaṅkhyeyyāni vā aṭṭha asaṅkhyeyyāni vā soḷasaasaṅkhyeyyāni vā manasā vācāya vā paṇidhānam katvā)¹ pāramiyo pūretvā daḷhavīriyā thirapaṇidhānā aṭṭha dhamme samodhānetum sakkoti. Tadā byākaraṇam laddhum sakkā"ti. "Bhante ke pana aṭṭha dhammā"ti. Satthā te aṭṭha dhamme pakāsento imam gāthamāha -

Manussattam, līngasampatti, Hetu "Satthārasassanam

Pabbajjā guṇasampatti, Adhikāro ca chandatā

Aṭṭha dhamma samodhānā, Abhinīhāro samijjhatī"ti.

Aya mettha gāthāyattho-

Manussattanti² manussabhāveyeva tthtvā buddhattam patthentassa patthanā samijjhati. Nā nāgajātiādīsu tthitānam. Kasmāti ce? ahetukabhāvato.

Līngasampattīti manussabhāve vattamānassāpi purisalīnge tthitasseva patthanā samijjhati. Na itthiyā vā paṇḍaka napuṃsaka ubhatobyañjanakānam vā samijjhati. Kasmāti ce? lakkaṇapāripūriyā abhāvato. Vuttañhetam bhagavatā "Aṭṭhānametaṃ bhikkhave anavakāso. Yam itthī

¹ Stk. (Kappasatasahassāni) 23- piṭṭhe.

² BvA. 115- piṭṭhe.

araham̐ assa sammāsambuddho"ti¹. Tasmā itthilinge t̥hitassa manussajātikassāpi patthanā na samijjhati.

Hetūti purisassāpi tasmim̐ attabhāve arahattappattiyā pūritapāramitihetukapaṭisandhisampannasseva patthanā samijjhati. No itarassa.

Satthāradassananti sace jīvamānakabuddhasseva santike pattheti. Patthanā samijjhati. Parinibbute bhagavati cetiyassa santike vā bodhirukkhamūle vā paṭimāya vā paccekabuddha buddhasāvakānam̐ vā santike patthanā na samijjhati. Kasmāti ce? bhabbābhabbake ñatvā kammavipākaparicchedakāñāṇena paricchinditvā byākātum̐ asamatthattā. Tasmā jīvamānakabuddhassa santikeyeva patthanā samijjhati.

Pabbajjāti buddhassa bhagavato santike patthentassāpi kammakirihavādīsu tāpasesu vā bhikkhūsu vā pabbajitasseva patthanā samijjhati. No gihilinge t̥hitassa. Kasmāti ce? Pabbajitā eva hi bodhisattā sambodhim̐ adhigacchanti. Na gahaṭṭhā. Tasmā ādimhi paṇidhānakālepi pabbajiteneva bhavitabbam̐.

Guṇasampattūti pabbajitassāpi aṭṭhasamāpattilābhino pañcābhiññasseva patthanā samijjhati. Na pana imāya guṇasampattiyā virahitassa. Kasmāti ce? nigguṇassa tadabhāvato.

Adhikāroti guṇasampannenāpi yena attano jīvitam̐ buddhānam̐ pariccattam̐ hoti. Tassa iminā adhikārena sampannasseva samijjhati. Na itarassa.

Chandatāti² abhinīhārasampannassāpi yassa buddhakāradhammānam̐ atthāya mahanto chando vāyāmo ca ussāho ca. Tasseva samijjhati. Na itarassa.

Tatridam̐ chandamahantatāya opampam̐ - "Ko cattāri asaṅkhyāyyāni satahassaṅca kappe niraye paccitvā buddhattham̐ icchatī"ti sutvā yo "Ahan"ti vattum̐. Ussahati.

¹ M. III, 118. A. 1. 30. Vbh. 349- piṭṭhesu.

² SnA.I, 43. ApA. I, 18-9. BvA. 116. Cp-a. 275-piṭṭhesu.

Tassa chandatā balavatīti veditabbā. Tathā yadi koci vadeyya "Ko sakalacakkavāḷaṃ vītaccikānaṃ aṅgārānaṃ pūraṃ akkamanto atikkamitvā buddhattaṃ icchatī. Ko sakalacakkavāḷaṃ sattisūlehi ākiṇṇaṃ akkamanto atikkamitvā buddhattaṃ icchatī. Ko sakalacakkavāḷaṃ samatittikaṃ udakapuṇṇaṃ uttaritvā buddhattaṃ icchatī. Ko sakalacakkavāḷaṃ nirantaraṃ veḷugumbasañchannaṃ maddanto atikkamitvā buddhattaṃ icchatī"ti. Taṃ sutvā yo "Ahaṃ"ti attuṃ ussaḥati. Tassa chandatā balavatīti veditabbā. Evaṃ mahatā chandena ussāhena samannāgato hoti. Tassa patthanā samijjhati. Na itarassāti.

Thero taṃ sutvā rājadhītāya byākaraṇaṃ laddhuṃ abhabbatāṃ ñatvā bhagavantaṃ etadavo ca "Tena hi bhante tumhākaṃ bhagīniyā patthanā samijjhissati vā no vā"ti. Taṃ sutvā satthā pubbenivāsānussatiñāṇaṃ pesetvā upadhārento atīte kāle bāhiraṇidāne vuttanayena tīsu attabhāvesu cetopaṇidhānavasena buddhapaṇidhānabhāvaṃ addasa. Puna anāgataṃsañāṇaṃ pesetvā upadhārento anāgatepi buddhakāraḍakadhammānaṃ kātuṃ samatthabhāvañca addasa. Disvā ca pana taṃ bhikkhuṃ evamāha- "Bhikkhu anāgate ito kappasatasahassādhike soḷasa asaṅkhyeyye atikkamitvā ahaṃ viya tvaṃ dīpaṅkaro nāma buddho bhavissasi. Mama bhaginī sumedho nāma tāpaso bhavissati. Tadā tvaṃ sumedhatāpasam -

"Passatha imaṃ tāpasam, Jaṭilaṃ uggatāpanaṃ

Aparimeyyito kappe, Buddho loke bhavissatī"ti.

Tyādinā byākarissasi. Tuyhaṃ sammukhā mama bhaginī niyatabyākaraṇaṃ labhissatīti.

Thero satthu vacanaṃ sutvā tuṭṭhacitto bhagavantaṃ vanditvā utṭhāyāsaṇāya padaḍkhiṇaṃ katvā pakkamitvā antepuraṃ gantvā rājadhītāya sabbaṃ ārocesi. Sā taṃ sutvā pītisomaṇassajātā ahosi. Yāvajīvaṃ adhikāraḍakammaṃ katvā sīlaṃ rakkhitvā tato cutā sagge nibbatti. Ayaṃ bodhisattassa buddhabhāvāya sayameva manopaṇidhivasena catuttha-cittuppāda kathāti. Ettāvatā jīvaṃānakassa purāṇa-dīpaṅkarabuddhassa kāle amhākaṃ bodhisattassa

buddhabhāvāya cittuppādadīpakam abbhantaranidānam
niṭṭhitam.

Tassuddānam -

Gandhāraṇisaye māturaḍḍharakanāviko yuvā

Sattuttāsanakadamako gajappiyo

Byagghiyā sakamādāsī brahmaṇisī

Rājaputtī siṇṇisiddhattha telamādāsīti.

5. Atidevarājavatthunidāna

Katamaṇ mahānidānam? amhākaṇ buddhaṇkurassa yasodharāya ca sattannaṇ asaṇkhyeyyānaṇ abbhantare uppannānaṇ brahmadevādīnaṇ paṇcavīsasaḥassādhikānaṇ sataḥassa-sammāsambuddhānaṇ sammukhe dānādiadhi-kāraḥkammaṇ katvā buddhabhāvāya yasodharāya bodhisattaparicārikattā ca cetopaṇidhi-vasena yo cittuppādo atthi. Tesam taṇ mahānidānaṇ nāma. Bodhisattā hi duvidhā patthanābodhisatto abhinīhārabodhisatto cāti. Vuttaṇhi mahābuddhaghosena buddhānaṇ patthanā ca abhinīhāro ca dissatīti¹. Tattha patthanābodhisatto nāma jīvamānaḥkānaṇ buddhānaṇ sammukhe dānādipāramikammaṇ katvā cittaṇa vācāya vā buddhabhāvāya patthesi. Ayaṇ patthanā bodhisatto nāma. Vuttaṇhi ācariyaḍḍhammapālattherena "Idha mahāpuriso pakatiyā upanissayasampannova hoti purimakesu buddhesu katādhikāro. Ayaṇ paṭṭhamo hetu mahābhinīhārāya. Pa. Yato cā'ṇena purimabuddhānaṇ santike sambodhiyā paṇidhānaṇ kataṇ hoti manasā vācaya ca "Ahampi ediso sammāsambuddho hutvā sammadeva sattānaṇ hitasukhaṇ nipphādeyyan'ti"tyādi.² Abhinīhārabodhisatto nāma purimabuddhānaṇ sammukhe manasā vācāya ca paṇidhānaṇ katvā katādhikāro upanissayasampanno

¹ SnA. I, 42. ApA. I, 155-piṭṭhesu.

² CpA. 278-piṭṭhe.

jīvamānakassa sammāsambuddhassa santike jīvitam paricajitvā adhikārakammaṃ katvā "Manussattam līngasampatti"ādīnā vuttānam aṭṭhannaṃ dhammānam samodhānā niyatabyākaraṇam labhati. Kāyapaṇidhānavasena cittaṃ buddhattam abhimukham nīharati. Ayam abhinīhārabodhisatto nāma. So tividho hoti paññādhikabodhisatto saddhādhikabodhisatto vīriyādhikabodhisatto cāti. Tesam vitthāro aṭṭhakathāsu evaṃ vutto.

Buddhānam ānando heṭṭhimaparicchedena cattāri asaṅkhyeyyāni kappasatasahassaṇca. Majjhimaparicchedena aṭṭhaasaṅkhyeyyāni kappasatasahassaṇca uparimaparicchedena soḷasaasaṅkhyeyyāni kappasatasahassaṇca. Ete ca bheda paññādhika saddhādhika-vīriyādhikavasena nātabbā"tyādi.¹ Tathā ugghāṭitaññū vipaṇcitaññū-neyyavasena tividho. Vuttaṇhetam –

Ugghāṭitaññū nāmeko, Vipāṇcitaññū' paromato

Tatiyo neyyoti nāmena, Bodhisattā tidhā matā

Ugghāṭitaññū bodhisatto, Paññādhikoti nāmato

Vipaṇcitaññū bodhisatto, Vutto saddhādhiko mato

Neyyo vīriyādhiko nāma, Bodhisattā ime tayo²ti.

Kasmā pana tesam bodhisattānam pāramīpūritakālā visadisā honti? Paññādhikānam saddhā mandā hoti. Paññā tikkhā. Saddhādhikānam paññā majjhimā hoti. Saddhā balavatī. Vīriyādhikānam saddhā paññā mandā. Vīriyam balavantam.

Tesu pana yo ugghāṭitaññū. So sammāsambuddhassa sammukhā catuppadikam gātham suṇanto gāthāya tatiyapāde apariyosite eva chahi abhiññāhi saha paṭisambhidāhi arahattam adhigantum samatthūpanissayo hoti. Sace sāvakabodhiyam adhimutto siyā.

Vipaṇcitaññū bhagavato sammukhā catuppadikam gātham suṇanto apariyosite eva gāthāya catutthapade chahi

¹ SnA. I, 43. Cp-a. 320. ThagA. I, 11. ApA. I, 155.

² AngvaA. thi-piṭṭhiyam. Stk. 552-3-gāthā. Sī, ṭi. (New). 1. 290-piṭṭhesu.

abhiññāhi arahattam adhigantum samatthūpanissayo hoti.
Yadi sāvakabodhiyam adhimutto siyā.

Neyyo pana bhagavato sammukhā catuppadikam
gātham sutvā pariyositāya gāthāya chahi abhiññāhi
arahattam pattum samatthūpanissayo hoti.

Tayopete¹ vinā kālabhedena katābhinihārā buddhānam
santike laddhabyākaraṇā ca anukkamena pāramiyo
paripūrentā yathākkamam yathāvuttabhedenā kālena
sammāsambodhim pāpuṇanti. Tesu tesu pana kālabhede-
su apipuṇṇesu te te mahāsattā divase divase vessantaradāna-
disam dānam dentopi tadanurūpasīlādisabbapārami-
dhamme ācinantopi pañca mahāpariccāge pariccajantopi
ñātattacariyam lokattacariyam buddhattacariyam
paramakoṭim pāpentopu antarā buddho bhavissatīti netam
tānam vijjati. Kasmā? nānam² gabbham na gaṇhāti.
Vepullam nāpajjati. Paripākam na gacchatīti. Yathā nāma
timāsa-catumāsa-paṇcamāsaccayena nipphajjanakam sassam
tam tam kālam appatvā divase divase saḥassakkhattum keḷā-
yantopi udakena siṅcantopi antarā pakkhena vā māsena vā
nipphādessatīti netam tānam vijjati. Kasmā sassam
gabbham na gaṇhāti. Vepullam nāpajjati. Paripākam na
gacchatīti. Evameva appatvā cattāri asaṅkhyeyyāni
kappasatasahassaṇca divase divase. Pa. Netam tānam
vijjatīti. Tasmā yathāvuttameva kālam pāramipūraṇam
kattabbam nānaparipākatthāya. Amhākam pana bodhisatto
sumedhatāpaso paññādhiko ugghātitaññū hoti. Tasmā
cattāri asaṅkhyeyyāni kappasatasahassaṇca kālam tassa
bodhisambhārasambaraṇam cirāyati.

Etthāha-yathā sabbesampi paccekabodhisattānam dve
asaṅkhyeyyāni kappasatasahassaṇca bodhisambhārasambha-
raṇam cirāyati. Aggāsāvakānam ekam asaṅkhyeyyam
kappasatasahassaṇca bodhisambhārasambharaṇam cirāyati.
Mahāsāvakānam buddhassa mātāpitūnam upatthākassa

¹ Cp-a. 321. Sī, ṭī (New). 1. 299-piṭṭhesu.

² SnA. I, 43-piṭṭhe.

puttassa ca kappasatasahassameva cirāyati. Evam
sabbesampi mahābodhisattānaṃ samānameva bodhi-
sambhārasambharaṇaṃ icchitabbanti. Vuccate_sabbesampi
mahābodhisattānaṃ samānameva bodhisambhārasambha-
raṇaṃ icchitabbam cetopaṇidhāna vācā paṇidhāna kāyavācā-
paṇidhānavasena pāramīsambharaṇakāle gaṇiyamāne.

"Cintitaṃ sattāsaṅkhyeyyaṃ, Navāsaṅkhyeyya vācakaṃ

Kāyavācā catukhyātaṃ, Buddhattaṃ samupāgamī"ti.

hi sotattakiyaṃ¹ vuttaṃ. Sabbepi hi mahābodhisattā
cetopaṇidhānato paṭṭhāya yāva buddhattaṃ vīsati
asaṅkhyeyyāni kappasatasahassaṇca bodhisambhārasambha-
raṇaṃ cirāyati. Niyatabyākaraṇaladdhato pacchāyeva
kālaviseso hoti. Vuttanayena vīriya saddhāpaññānaṃ
tikkhavisadabalavanānattā.

Tenāhu aṭṭhakathācariyā-

"Yo vīsatisaṅkhyeyyakappakāle

Kappasatasahassādhike pi ca

Khedaṅgato lokahitāya nātho

Tasseva buddhassa namo karomī"ti² ca.

"Kathaṃ bhagavā tathā āgatoti tathāgato? Yathā vipassī
bhagavā. Pa. Yathā kassapo bhagavā dānapāramiṃ pūretvā.
Pa. Tathā amhākaṃ bhagavāpi āgatoti tathāgato.

Yatheva lokamhi vipassīādayo

Sabbaññubhāvaṃ munayo idhāgatā

Tathā ayaṃ sakyamunīpi āgato

Tathāgato vuccati tena cakkhumā"ti³ ca.

Evam sabbesampi mahābodhisattānaṃ cetopaṇidhā-
nato paṭṭhāya yāva buddhattaṃ kappasatasahassādhikāni
vīsatisaṅkhyeyyāni bodhisambhārasambharaṇaṃ cirāyatīti
sārato datṭhabbam.

¹ Stk. 28. 34. 43. -pitṭhesu.

² Stk. 1-pitṭhe.

³ DA. I, 160. MA. I, 48. ItA. 112-pitṭhesu.

"Cintitaṃ sattāsaṅkhyeyyaṃ"ti ettha hi katamaṃ cintitaṃ sattaasaṅkhyeyyaṃ nāma? Nandaasaṅkhyeyyo. Sunanda, pathavī, maṇḍa, dharaṇī, sāgara, puṇḍarikaasaṅkhyeyyoti idaṃ cintitaṃ sattaasaṅkhyeyyaṃ nāma. Yathāha -

"Nando sunando pathavī, Maṇḍo dharaṇī sāgaro

Puṇḍariko ime satta, Asaṅkhyeyyā pakāsitā"ti¹

Tattha nandoti sattannaṃ asaṅkhyeyyānaṃ ādibhūto nanda-asaṅkhyeyyo nāma.

Atidevarājavatthu

Tasā hi amhākaṃ bodhisatto rājaputtībhava sirisiddhatthateladānanissandena itthibhāvato muccitvā satṭhivassasatasahassādhike sattapaññāsakoṭipamāṇāyuke tusitapure mahiddhiko mahānubhāvo devaputto hutvā nibbatti. Tattha yāvatāyukaṃ tathā devamanussesu saṃsaranto tasmim nandanāmake asaṅkhyeyye ekasmim sāranāmake kappe devalokato cavitvā karakaṇḍanāmake nagare rājakule nibbatti. So pituaccayena rājābhisekaṃ patto atidevo nāma rājā ahosi. Kasmā pana so manussabhūto samāno atidevo nāma. Atidevoti ettha devo nāma catubbidho² sammutidevo upapattidevo visuddhidevo devātidevoti. Tesu mahāsammataṭṭhaṃ lokaṃ devāti sammatattā rājāno deviyo rājakumāro ca sammutidevo nāma. Devabrahmaloke uppannā cātumahārājikāyo devā upapattidevā nāma.

Khīṇāsavā arahanto visuddhidevā nāma. Sammāsambuddho devātidevo nāma. So pana rājā sammutidevasaṅkhātānaṃ sabbarājānaṃ adhikarājabhūtattā atidevoti vuccati.

¹ Stk. 28-piṭṭhe.

² Vbh. 437; Nd2. 92. 225; JA. I, 149- piṭṭhesu pana tividho.

So rājā tasmim karakaṇḍanagare cakkavattirjjasadisam rajjam kāresi. Tadā siriguttanāmako metteyyabodhisatto tassa rañño atthadhammānusāsako amacco ahosi. Tadā brahmadevo nāma sammāsambudho kappasatasahassādhi-kāni attha asaṅkhyeyyāni pāramiyo pūretvā tasmim nandaasaṅkhyeyye sāranāmake kappe uppajji. So dhamma-cakkapavattanattāya karakaṇḍanagarassa samīpe sabba-buddhehi avijahitam dhammacakkapavattanattānam agamāsi. Tassa sarīrappabhā sakalanagaram sahasasūriya-pabhā viya ajjhottharivā paññāyi.

Atha kho rājā uparipāsāde rājapallanke nisīdi. Sirigutto amaccopi rañño purato nisinno ahosi. So rājā tam atimahappabham nagarābhimukham āgacchantam disvā devo vā nu kho manusso vāti ajānitvā tato kampito sīhāsanato otaritukāmo ahosi. Tadā sirigutto tam āsanato otaritukāmam disvā sīhajālavātapānena olokento tam sirimantam bāttim samahāpurisalakkhaṇapaṭimaṇḍitam asītānubyañjanarañjitam sakalasarīram sakalanagaraghara-pāsādakūṭāgāradvātoraṇapākārauyyānādīsu kanakarasadhā-rāhi siñciyamānam viya obhāsamānam tathāgataṁ disvā anekasate pubbabuddhe diṭṭhapubbattā buddhatthāya paṇidhānassa katapubbattā vedasatthesu kataparicayattā ca buddhabhāvam aññāsi. Nātvā ca pana rājānam etadavoca-
"Mā bhāyi mahārāja. Eso āgato na kho aññataro satto. Atha kho sammāsambudho eso"ti vatvā pana buddhaguṇamassa pakāsento dakkhiṇam bāhum pasāretvā evamāha -

Esa buddho mahārāja, Loke uttamapuggalo
Sabba lokahitatthāya, Loke uppajji so jino
Araham sugato loka, Bhagavā lokapāragū
Vijjācaraṇasampanno, Vimutti parināyako
Jeṭṭho sammābhisambudho, Seṭṭho purisasārathi
Satthā devamanussānam, Buddho appaṭipuggalo
Sabba lokahito bandhu, Saddhammaratanālayo
Sattāna;manukampāya, Jāto nātho dīpaṅkaro
Cakkhudiṭṭhesu kusalo, Dhammassāmi tathāgato

Maccudheyyavimokkhāya, Dhammaṃ desesi cakkhumā
Desesi sabbapāṇinaṃ, Dayāpanno mahāmuni
Dhammālokaṃ pakāseti, Cakkhumantānaṃuttamoti.

Evam tathāgatassa guṇaṃ vaṇṇetvā puna tassa nāmaṃ
kathento evamāha –

Ayaṅca kho mahārāja, Brahmadevo tathāgato
Bhāsanto vīthiyā majjhe, Passathe'taṃ punappunanti.

Tassa vacanasamanantarameva tathāgato anuppatto.
Sirigutto anuppattaṃ tathāgataṃ disvā puna rājānaṃ
eta'davoca-"Uṭṭhetha mahārāja imasmā sīhāsanā.
Tathāgatassa paccuggamaṃ karotha, Kasmā? -

Sataṃ hatthī sataṃ assā, Sataṃ assataṃ rathā
Sataṃ kaṇṇā sahaṣṣāni, Āmukkamaṇikuṇḍalā
Ekassa padavītihārassa, Kalaṃ nagghanti soḷasin"ti.

Imā gāthā brahmadevatathāgatassa uppajjanakāle
siriguttanāmakena metteyyabodhisattena vuttā. Taṃ sutvā
rājā sahasā vuṭṭhahitvā pañcavaṇṇāya pītiyā uppajjitvā
dvāraṭṭālaka sopānādīni vavatthepetum asakkonto
sīhajālavātapānena attānaṃ pātesi. Tassa saddhānubhāvena
bhūmiṃ bhinditvā setaṃ sakatacakkapamānaṃ
mahāpadumaṃ uṭṭhahitvā rājānaṃ sampatīcchi. Rājā gantvā
jātiśumanapupphehi pūjetvā puna aññehi ca
sattaratanamayehi tīhi pupphehi pūjetvā pañcappatitṭhitena
vanditvā evaṃ cetopaṇidhāna'makāsi -

Yathā ca tva'mapi nātha, Buddho bodhesi pāṇinaṃ
Tathevā'haṃ buddho loke, Bodhayissāmi pāṇinaṃ
Yathā ca tva'mapi nātha, Mutto mokesi pāṇinaṃ
Tathā'haṃ mutto saṃsāro, Mocayissāmi pāṇinaṃ
Yathā ca tva'mapi nātha, Tiṇṇo tāresi pāṇinaṃ
Tathā'haṃ tiṇṇo saṃsārā, Tārayissāmi pāṇinantī.

Evam manasā buddhattaṃ patthetvā tato vuṭṭhāya
tathāgataṃ padaakkhīnaṃ katvā antepuraṃ pāvisi.
Brahmadevopi tathāgato sabbam buddhakiccaṃ katvā
anupādisesāya nibbānadhātuyā parinibbāyi.

Tasmim̐ nandaasaṅkhyeyye aññepi ekūnapañcasahassa sammāsambuddhā uppajjimsu. Amhākaṃ bodhisatto ca yasodharā ca tesam̐ brahmadevādibuddhānampi santike samānacchandā samānādhippāyā ekatova mahādānaṃ pavattetvā buddhatthāya bodhisattaparicārikatthāya ca cetopaṇidhāna'makaṃsu.

Tena vuttam̐ apadāne -

Brahmadevañca sambuddham̐, Gotamam̐ lokanāyakam̐.
Aññesam̐ lokanāthānam̐, Saṅgamam̐ te bahum̐ mayāti
Adhikāram̐ bahum̐ mayham̐, Tuyhatthāya mahāmuni
Gavesato buddhadhamme, Aham̐ te paricārikāti.¹

Tasmim̐ nandaasaṅkhyeyye atikkante añño asaṅkhyeyyo sunandaasaṅkhyeyyo nāma. Tasmim̐ sunandaasaṅkhyeyye navasahassabuddhā uppajjimsu. Bodhisatto yasodharā ca tesampi santike mahādānaṃ datvā manopaṇidhānam-akaṃsu.

Tasmim̐ sunandaasaṅkhyeyye atikkante añño asaṅkhyeyyo pathavīasaṅkhyeyyo nāma. Tasmim̐ pathavīasaṅkhyeyye dasasahassabuddhā uppajjimsu. Bodhisatto yasodharā ca tesampi santike mahādānaṃ datvā manopaṇidhānam-akaṃsu.

Tasmim̐ pathavīasaṅkhyeyye atikkante añño maṇḍasaṅkhyeyyo nāma. Tasmim̐ maṇḍasaṅkhyeyye ekādasasahassabuddhā uppajjimsu. Bodhisatto yasodharā ca tesampi santike mahādānaṃ datvā manopaṇidhānamakam̐su.

Tasmim̐ maṇḍasaṅkhyeyye atikkante añño dharaṇīasaṅkhyeyyo nāma. Tasmim̐ dharaṇīasaṅkhyeyye vīsasahassabuddhā uppajjimsu. Bodhisatto yasodharā ca tesampi santike mahādānaṃ datvā manopaṇidhānam-akaṃsu.

¹ Ap. II, 268-piṭṭhe. 359-60-gāthā.

Tasmim̐ dharaṇīasaṅkhyeyye atikkante añño sāgaraasaṅkhyeyyo nāma. Tasmim̐ sāgaraasaṅkhyeyye tiṃsa saḥassabuddhā uppajjimsu. Bodhisatto yasodharā ca tesampi santike mahādānaṃ datvā manopaṇidhānaṃ-akamsu.

Tasmim̐ sāgaraasaṅkhyeyye atikkante añño asaṅkhyeyyo puṇḍarikaasaṅkhyeyyo nāma. Tasmim̐ puṇḍarikaasaṅkhyeyye cattālīsa saḥassasammāsambuddhā uppajjimsu. Bodhisatto yasodharā ca tesampi santike mahādānaṃ datvā cetopaṇidhāna'makamsu.

Iti imesaṃ sattannaṃ asaṅkhyeyyānaṃ abbhantare pañcavīśasahassādhikā sataḥassa sammāsambuddhā (125000) uppajjimsu.

Bodhisatto ca yasodharā ca tesampi santike mahādānaṃ datvā manopaṇidhānaṃakamsu. Iti cintitaṃ sattāsaṅkhyeyyaṃ nāma.

Ettāvatā sattāsaṅkhyeyyabbhantare uppannānaṃ sammāsambudānaṃ santike mahādānaṃ datvā bodhisattassa buddhabhāvāya yasodharāya paricārijatthāya ca cetopaṇidhānadīpakam̐ mahānidānaṃ niṭṭhitaṃ.

6- Sāgalacakkavattirājavatthu

Katamaṃ atidūrenidānaṃ? Amhākaṃ buddhaṅkurassa yasodharāya ca navannaṃ asaṅkhyeyyānaṃ antare uppannānaṃ purāṇagotamādīnaṃ sattasahassādhikānaṃ tisatasahassānaṃ asītisahassānaṃ ca sambuddhānaṃ (387000) sammukhe dānādi-adhikārakammaṃ katvā buddhabhāvāya yasodharāya bodhisattaparicārikatthāya ca vacībhedaṃ katvā yaṃ paṇidhānaṃ atthi. Tesam̐ taṃ atidūrenidānaṃ nāma.

"Navāsaṅkhyeyyavācakan"ti ettha hi katamaṃ nava asaṅkhyeyyavācakaṃ nāma? Sabbabhaddaasaṅkhyeyyo, sabbaphulla, Sabbaratana, Usabhakkhandha, Mānibhadda, Paduma, Usabha, Khandhuttama, Sabbamālaasaṅkhyeyyo cāti idaṃ nava-asaṅkhyeyyavācakaṃ nāma.

Yathā'ha-

Sabbabhaddo sabbaphullo, Sabbaratano usabhakkhandho

Mānibhaddo ca padumo, Usabho ca khandhuttamo

Sabbamālo asaṅkhyeyyo, Navamoti pavuccare

Vacībhedapatthanā mayham, Nidditthā'saṅkhyeyyā imeti.

Tattha sabbabhaddoti navannam asaṅkhyeyyānam ādibhūto sabbabhaddaasaṅkhyeyyo nāma.

Tadā hi amhākaṃ bodhisatto anekasatesu suññakappesu devamanussesu saṃsaranto ekasmim attabhāve manussaloke uppajji. Isi pabbajjam pabbajitvā paṇītaṃ paṭhamajjhānam bhāvetvā kappāyukabrahmaloke mahābrahmā nibbatti. Tato cuto pubbe sucaritānubhāvena tasmim sabbabhaddanāmake asaṅkhyeyye catubuddhapatīmaṇḍite ekasmim sāramaṇḍakappe dhaññavatīnagare rājakule nibbatti. Tassa nāmaggaḥaṇadivase'sāgalakumāro'tveva nāmaṃ akaṃsu. So pitu accayena rājābhisekaṃ patto dasarājadhamme akopanto rajjam kāresi. Tato aparabhāge purohitena sikkhāpitaṃ cakkavattivattaṃ pūretvā tadahuposathe pannarase sīsam nhatvā uposathiko hutvā uparipāsādavaragato attano sīlam āvajjento nisīdi.

Atha kho puratthimasamuddato rañño kammaṇaccaya-utusamutthānam dibbam cakkaratanam uppajji saḥassāram sanemikaṃ sanābhikaṃ sabbākāraparipuṇṇam. Tadananta-ram hatthiratanam uposathakulato āgacchi. Tadanantaram assaratanam olāhakkakulato āgacchi. Tadanantaram maṇi-ratanam uttarakuruto āgacchi. Tadanantaram gahapati-ratanam imasmim jambudīpe uppannam. Attano jeṭṭhaputto parināyakaratanam ahosi. So dhammiko ahosi dhammarājā cāturato vijitāvī janapadatthāvariyaṃ appatto sattaratanasamannāgato. So imaṃ pathaviṃ sāgara-pariyantaṃ adaṇḍena asatthena dhamme abhivijjiya ajjhāvasitvā mahantaṃ catudīpaissariyaṃ cakkavattirajjam anubhavi.

Tadā purāṇasakyamuni tathāgato kappasatasahassā-dhikāni soḷasaasaṅkhyeyyāni pāramiyo pūretvā tasmim

sabbabhaddaasaṅkhyeyye sāramaṇḍakappe cakkavattisadise rājakule nibbatti. Pañcavassasahassāni agāre ajjhāvasitvā cattāri nimittāni disvā mahābhinnikkhamanam nikkhamma addhamāse mahāpadhānam katvā sabbaññutam paṭivijjhi.

Atha kho bhagavā sabbabuddhehi avijahitam dhammacakkaṃ pavattesi.

Bhagavatā dhammacakke pavattite ayaṃ dasa-sahassīlokadhātu sādhu-kāram dentī viya kampi sampakampi sampavedhi. Sinerupabbatarājā onami. Tanti baddhā vīṇā, cammabaddhā bheriyo ca kenaci avāditā sayameva vajjimsūti ādinā¹ vuttāni anekāni acchariyabbhutāni pāturaheṣum. Saheva pathavīkampanena rañño cakkavattissa cakkaratanam paṭiṭṭhitatṭhānato bhassi. Tam² kira cakkaratanam antepuradvāre akkhāhatam viya vehāsam aṭṭhāsi. Athassa ubhosu passesu dve khadiratthambhe nikhaṇitvā cakkaratanamatthake nemiabhimukham ekam suttakam adhobhāgehi nemiabhimukham ekam suttakam cakkaratanassa osakkitānosakkitabhāvaṃ jānitum bandhimṃsu. Tesu uparimasuttato appamattakampi ogatam cakkaratanam osakkitam bhaṭṭham nāma hoti heṭṭhāsuttassa ṭhānam uparimakotiya atikkantagatam ṭhānā cutam nāma hoti. Tadetam rañño balavati anathe upaṭṭhite sati, sammāsambuddho vā loke uppanne sati evam bhassati. Suttamattampi ekaṅguladvāṅgulamattam vā bhaṭṭham hoti.

Cakkaparacārikā kira divasassa tikkhattum cakkaratanassa upaṭṭhānam gacchanti evam gacchantā tam evam bhaṭṭham disvā rañño ārocesum tam sutvā rājā samviggaḥadayo idam cakkaratanam nibaddham rājārājamahāmattehi sabbalokehi pūjitam. Idāni kena nu kho kāraṇena bhaṭṭham, "Bhavissati nu kho mayham jīvitantarāyo vā rajjantarāyo vāti nemittake pucchi. Nemittakā āhamṃsu "Mahārāja dvīhi kāraṇehi cakkaratanam bhassati rañño vā cakkavattissa balavati antthe upaṭṭhite

¹ DA. II, 32- piṭṭhe.

² DA. 3. 32- piṭṭhe

sati¹, sammāsambuddhe vā loke uppanne satī"hi. Idāni pana mahārāja buddho loke uppanno sati"ti. Idāni pana mahārāja buddho loke uppanno. Tena cakkaratanam bhassati. Natthi te antarāyo. Sakyamuni nāma mahārāja buddho loke uppanno. Tam kho pana mahārāja sakyamuniṃ bhagavantam evam kalyāṇo kittisaddo abbhuggato "Itipi so bhagavā araham sammāsambuddho vijjācaraṇasampanno sugato lokavidū anuttaro purisadammasārathi satthā devamanussānam buddho bhagavā"ti.

"Buddho" ti vacanam sutvā sakalamassa sarīram pañcavaṇṇāya pītiyā nirantaram phutṭham ahosi. So nemittake āha-

Buddhoti tumhe vadetha, Buddhoti amhe vadāmase

Buddhoti tumhe vadetha, Buddhoti amhe vadāmase.

Rājā tikkhattum paṭipucchitvā "Kaham pana etarahi so bhagavā viharatī"ti pucchi. Atha kho panesam nemittakānam paṇḍitataro eko nemittako ekamsam uttarāsaṅgam karitvā yena migājīnuyyānam tena pañcappatitṭhitena vanditvā sirasi añjalim thepetvā ṭhitakova uccena saddena evamārocesi-

Esa buddho mahārāja, Lokanātho anuttaro

Loke cā'samo jeṭṭho, Mahesī aggapuggalo

Sabbaññū buddho bhagavā, Sakyamunīti vissuto

Nissāyimaṃ dhañṇavatim, Migājīna vane vasīti.

Atha kho sāgalassa rañño cakkavattissa etadahosi "Ghosopi kho eso dullabho lokasmim yadidaṃ Buddho"ti. So ativiya haṭṭhatuṭṭho buddham daṭṭhukāmo "Handa mayam buddhadassanam gamissāmā"ti. Buddhapūjana-tthāya dīpadhūmagandhamālādīni gāhāpetvā mahantena cakkavattisirivibhavena, dvādasā yojanikāya senāya saddhim nikkhamitvā migājīnuyyānam pavisitvā addasa bhagavantam bāttimsamahāpurisalakkhaṇūpetam asītānubyañjanānurañji-

¹ Rañne vā tasmim divagate. Stk. 36 piṭṭhe. DA. 3. 32. D-ṭ. III, 27-piṭṭhesu passitabbam.

tam sirindharam vijjotamānam vijjupabhājālasadisam
 asesajanadassanam anopamam puṇṇacandam viya
 majjhantikasūriyam viya chabbaṇṇāhi rasmīhi samantato
 parikkhittam kañcanaguhādvāre nisinnam kesarisīham viya
 yugandharagīriudayasikhare utthitabālasūriyam viya ca
 alaṅkatabuddhāsane nisinnam tathāgataṃ. Disvā ca pana
 ativiya acchariyabbhutajāto pañcappatitthitena cakkaṅkitesu
 satthu pādesu sirasā nipatitvā anopamam buddhasirim
 ulloketvā thomento evamāha -

Sudittham vata me dittham, Passitabbañca passitam
 Saphalam jīvitam mayham, Yam passāmi tathāgataṃ
 Na te samo koci manussaloke
 Samo pi te natthi ca devaloke
 Sadisopi te natthi ca brahmaloke
 Tamekanātham asamam namāmīti.

Atha kho rājā sāgalacakkavattī satthāradassanena
 balavapītiyā ajjhotthatakāyacitto evam cintesi "Aham
 purimabhavesu dinnadānena rakkhitasīlena imasmim
 attabhāve sattasampattisadisam cakkavattirajjam labhāmi.
 Anāgate kale yathā'yaṃ sakyamuni tathāgato
 saṃsāradukkhato attānam mocetvā veneyye moceti.
 Tathā'hampi saṃsāradukkhato attānam tāva mocetvā
 buddho bhavissāmi, sabbaññutam pāpuṇitvā veneyye
 mocessāmī"ti cintetvā tathāgataṃ thometvā utthāya
 padakkhiṇam katvā tidasapurasadisam dhañṇavatīnagaram
 pāvisi.

Pavisitvā ca pana himavantato vaṇṇagandhasampannā-
 ni rattacandanāni devatāyo āharāpetvā rattacandanamaye
 satahassapāsāde katvā stasahassagandhakuṭṭisālāyo
 satahassamaṇḍapāni satahassarattitthānāni satahassa-
 divātthānāni satahassa caṅkamatthānāni satahassajantā-
 gharāni satahassa bhojanasālāyo satahassadvārakoṭṭhake
 ca kārāpesi. Evam bhagavato nivasitānurūpāni pāsādādīni
 katvā manorammanam pakāram bandhitvā dvāram yojetvā
 saṃghassa kappiyabhaṇḍam kārāpesi. Niṭṭhite ca pana vihāre
 bhagavantam ānayanatthāya chattimsayojana parimaṇḍalāya

parisāya parivuto bhagavato santikaṃ gantvā pañca-
ppatiṭṭhitaena vanditvā utṭhāya sirasi añjalim paggahevā
bhagavantam etadavoca- "Bhante tumhākaṃ uddissa mayā
pāsādādayo katā. Paṭiggaṇhatha bhante te maṃ
anukampam upādāyā"ti. Adhivāsesi bhagavā tuṇhibhāvena.

Atha kho rājā sāgalacakkavattī mahatā parivārena
bhagavantam ānetvā vihāram pāvisi. Pavisitvā ca pana
buddhappamukham bhikkhusamgham paṇītena khādanī-
yena bhojanīyena sahatthā santappesi sampavāresi.
Bhojanāvasāne sattaratanamayehi pūjā sakkārehi pūjetvā
pāsādasatasahassādīni buddhappamukhassa bhikkhu-
samghassa udakam pādetvā adāsi. Bhagavato ca pādamūle
urasā nipatitvā vacībhedaṃ katvā evam paṇidhānamakāsi
"Bhante iminā puñṇakammena yathā tvaṃ
gotamasakyapuṅgavo nāma buddho bhavasi, tathā'hamapi
gotamo sakyapuṅgavo nāma buddho bhavessan"ti.

Athāparam imam gāthamabhāsi -

Yathā ca tva'mapi nātha, Buddho bodhesi paṇinam
Tathe'vā'ham Buddho loke, Bodhayissāmi paṇinam
Yathā ca tva'mapi nātha, Mutto mocesi paṇinam
Tathe'va mutto'ham saṃsāro, Mocayissāmi paṇinam
Yathā ca tva'mapi nātha, Tiṇṇo tāresi paṇinam
Tathe'va tiṇṇo saṃsārā, Tārayissāmi paṇinanti.

Tam sutvā bhagavā "manussattam liṅgasampatti" ādinā
dhammam desesi. Gāthāyattho abbhantaranidāne vutto
yeva. Api ca buddhabhāvassa dullabhattam iminā nayanāpi
veditabbam -

Yo hi dasasahassacakkavāḷagabbham kukkuḷaggi-
pūritam pādehi maddamāno pāram gantum samattho. So
buddhattam pāpuṇāti. Yo vā pana dasasahassacakkavāḷa-
gabbham vītaccitaṅgāra-pūritam pādehi maddamāno pāram
gantum samattho. So buddhattam pāpuṇāti. Yo vā pana
dasasahassacakkavāḷagabbham santattehi jajjalamānapabba-
tehi sampuṇṇam pādehi akkamamāno pāram gantum
samattho.

so buddhattam pāpuṇāti. Yo vā pana dasasahassa-
cakkavāḷa gabbham lohakumbhinirayasadisa jalitodaka-
pūritam attano bāhubalena uttaritvā pāram gantum
samattho. So Buddhattam pāpuṇāti. Yo vā pana dasa-
sahassacakkavāḷagabbham santattehi sajotibhūtehi
marumbehi pūritam pādehi akkamamāno pāram gantum
samattho. So Buddhattam pāpuṇāti. Yo vā pana
dasasahassacakkavāḷagabbham kaṇḍakaveḷugumba-
sañchannam viyūhitvā vā madditvā vā pāram gantum
samattho. So buddhattam pāpuṇāti. Yo vā pana dasa-
sahassacakkavāḷa gabbham khurādhārāsañchannam pādehi
maddamāno pāram gantum samattho. So Buddhattam
pāpuṇāti. Yo vā pana dasasahassacakkavāḷagabbham sattiyo
ākoṭetvā nitantaram sattaphalasamākiṇṇam padasā
akkamamāno pāram gantum samattho. So Buddhattam
pāpuṇātīti. Atha vā-

Yathā loke udumbarapuppham dullabham

Tatopi Buddhabhāvo dullabhoti.

Tam sutvā bodhisatto bhiyyosomattāya udaggacitto
haṭṭhapahaṭṭho bhagavantam etadavoca- "Nāham bhante
ekassāpi bhāyāmi. Na dukkaram mayham tumhehi desitam
sabbam. Urasā nipatitvā tesam kukkuḷaggiādīnam upari
urena gantvā pāram ganutum samatthemī. Api ca sacepi
nirantarassa mahāavīcinirayassa heṭṭhā sabbaññutaññānam
atthi. Tampi nimujjitvā gaṇheyyam. Tam kissa hetu?
Bhante mama cittam Buddhabhāvāya udaggaṃ
balavachandayuttam vajirasadisam. Tasmā bhante na kiñci
bhāyāmī"ti āha.

Tam sutvā satthā anāgataṃsaññānam pesetvā tassa
paṇidhānassa anantarābhāvam addasa. "Ito kappasatasa-
hassādhikāni terasa asaṅkhyeyyāni atikkamitvā ekasmim
pañcabuddha paṭimaṇḍite bhaddakappe aham viya gotamo
nāma buddho bhavissatī"ti ñatvā evamāha- " Sace
sabbaññutaññānam icchasi. Sabbabuddhehi puretabbā
dasapāramiyo pūrehi. Pañcamahāpariccāge ca cajāhi.
Katamā dasa pāramiyo? Dānapāramī, sīlapāramī,
nekkhammapāramī, paññāpāramī, vīriyapāramī, khantī-

pāramī, saccapāramī, adhiṭṭhanapāramī, mettāpāramī, upekkhāpāramīti. Katame pañca mahāpariccāgā? Dhanapariccāgo puttapariccāgo bhariyapariccāgo aṅgapariccāgo jīvitapariccāgoti. Yasmā pana mahārāja buddhattham patthentā imā dasa pāramiyo apūretvā ime pañca mahāpariccage acajitvā buddhabhūtā nāma natthi. Tasmā imā dasa pāramiyo pūrehi. Ime pañca mahāpariccāge cajāhī"ti.

Tam sutvā bodhisatto sveva sabbaññutaññānam patto viya pītisomanassajāto ahosi. So cakkavattiissariyena saddhim sabbāni sattaratanānipi buddhasāsane vikiritvā sayampi pabbajitvā jhānābhiññāyo nibbattetvā āyuhapariyosāne brahmaloke nibbatti. Tadāpi yasodharātherī sāgalacakkavattino itthiratanam hutvā pāramipūraṇe sahāyikā pādaparicārikā ahosi. Tasmim sabbabhaddaasaṅkhyeyye aññepi ekūnapaṇṇāsabuddhasahassā sammā-sambuddhā uppajjimṣu. Amhākaṃ bodhisatto ca yasodharā ca tesam purāṇagotamādibuddhānampi santike samā-nacchandā samānādhippāyā ekatova mahādānam pavattetvā Buddhatthāya bodhisattaparicārikatthāya ca vacībhedaṃ katvā vācāpaṇidhānamakamṣu.

Tena vuttam apadāne-

Brahmadevañca sammuddham, Gotamam lokanāyakam
Aññesam lokanāthānam, Saṅgamam te bahum mayā
Adhikāram bahum mahyam, Tuyhatthāya mahāmuni
Gavesato buddhadhamme, Aham te paricārikāti.¹

Tasmim sabbabhaddaasaṅkhyeyye atikkante añño asaṅkhyeyyo sabbaphullaasaṅkhyeyyo nāma. Tasmim asaṅkhyeyye satṭhisahassā sammāsambuddhā uppajjimṣu. Bodhisatto yasodharā ca tesampi santike mahādānam datvā vacibhedaṃ katvā vācāpaṇidhānamakamṣu.

¹ Ap. II, 268-piṭṭhe. 359-60-gāthā.

Tasmim̐ sabbaphullaasaṅkhyeyye atikkante añño
asaṅkhyeyyo sabbaratanaasaṅkhyeyyo nāma. Tasmim̐
asaṅkhyeyye sattatisahassā sammāsambuddhā uppajjim̐su.

Tasmim̐ sabbaratanaasaṅkhyeyye atikkante añño
asaṅkhyeyyo usabhakkhandhaasaṅkhyeyyo nāma. Tasmim̐
asaṅkhyeyye asītisahassā sammāsambuddhā uppajjim̐su.

Tasmim̐ usabhakkhandhaasaṅkhyeyye atikkante añño
asaṅkhyeyyo mānibhaddaasaṅkhyeyyo nāma. Tasmim̐
asaṅkhyeyye navutisahassā sammāsambuddhā uppajjim̐su.

Tasmim̐ mānibhaddaasaṅkhyeyye atikkante añño
asaṅkhyeyyo padumaasaṅkhyeyyo nāma. Tasmim̐
asaṅkhyeyye vīśasahassā sammāsambuddhā uppajjim̐su.

Tasmim̐ padumaasaṅkhyeyye atikkante añño
asaṅkhyeyyo usabhaasaṅkhyeyyo nāma. Tasmim̐
asaṅkhyeyye dasasahassā sammāsambuddhā uppajjim̐su.

Tasmim̐ usabhaasaṅkhyeyye atikkante añño
asaṅkhyeyyo khandhuttamaasaṅkhyeyyo nāma. Tasmim̐
asaṅkhyeyye pañcasahassā sammāsambuddhā uppajjim̐su.

Tasmim̐ khandhuttamaasaṅkhyeyye atikkante añño
asaṅkhyeyyo sabbamālaasaṅkhyeyyo nāma. Tasmim̐
asaṅkhyeyye dvisahassā sammāsambuddhā uppajjim̐su.
Bodhisatto yasodharā ca tesampi santike mahādānaṃ datvā
vacībhedaṃ katvā vācāpaṇidhānaṃakam̐su.

Iti imesaṃ navannaṃ asaṅkhyeyyānaṃ abbhantare
sattāsītisahassādhikā tisatasahassā (387000)
sammāsambuddhā uppajjim̐sūti navāsaṅkhyeyyavāvakam̐
nāma.

Ettāvatā navāsaṅkhyeyyabbhantare uppannānaṃ
sammāsambuddhānaṃ santike mahādānaṃ datvā
buddhabhāvāya yasodharāya paricārikatthāya ca vacībhedaṃ
katvā vācāpaṇidhānadīpakam̐ atidūrenidānaṃ niṭṭhitaṃ.

Avidūrenidāna

Katamaṃ avidūrenidānaṃ? Amhākaṃ buddhaṅkurassa yasodharāya ca catunnaṃ asaṅkhyeyyānaṃ kappasatasahassāna-
ñca antare uppannānaṃ taṇhaṅkarādīnaṃ tiṇṇaṃ sammā-
sambuddhānaṃ santike mahādānaṃ datvā dīpaṅka-rādīnaṃ
catuvīsatiyā sammāsambuddhānaṃ sammukhe laddhabyāka-
raṇattā buddhabhāvāya yasodharāya bodhisatta-paricārikatthāya
ca kāyavācāhi abhinīhāravasena yaṃ paṇi-dhānaṃ
pāramipūraṇaṃca atthi. Tesāṃ taṃ avidūrenidānaṃ nāma.

Kāyavācaṃ catukhyātanti ettha katamaṃ catua-
saṅkhyeyyaṃ nāma? selaasaṅkhyeyyo bhāsaasaṅkhyeyyo
jeyyaasaṅkhyeyyo ruciyaasaṅkhyeyyo cāti idaṃ
catuasaṅkhyeyyaṃ nāma.

Yathāha-

Selo bhāso jeyyo ceva
Ruciyo ca asaṅkhyeyyo
Cattāro te asaṅkhyeyyā
Vinipātāti vuccareti¹.

Tattha seloti catunnaṃ asaṅkhyeyyānaṃ ādibhūto
selaasaṅkhyeyyo nāma. Tasmim̐ asaṅkhyeyye sāramaṇḍa-
kappe catthāro sammāsambuddhā uppajjimsu taṇhaṅkaro
medhaṅkaro saraṇaṅkaro dīpaṅkaro cāti. Yathāha-

Navāsaṅkhyeyyāvasāne, Kappake sāramaṇḍake
Taṇhaṅkaro medhaṅkaro, Tato ca saraṇaṅkaro
Dīpaṅkaro ca sambuddhā, Catubuddhā samuṭṭhitāti².

Tattha taṇhaṅkarabodhisatto kappasatasahassādhikāni
soḷasa asaṅkhyeyyāni pāramiyo pūretvā pupphavatiyā nāma
nagare sunandaraṇṇo aggamahesiyā sunandāya nāma deviyā
kucchimhi nibbattitvā dasavassasahassāni agāraṃ
ajjhāvasitvā mahābhinikkhamanaṃ nikkhamitvā satta-
divasāni mahāpadhānaṃ katvā sattapaṇṇibodhirukkhamūle

¹ Stk. 7-43-piṭṭhesu (19-127-gāthā).

² Stk 45-piṭṭhe. 128-gāthā.

sabbaññutaññāṇaṃ paṭivijjhi. Amhākaṃ bodhisatto ca yasodharā ca tassa santike adhikāraṃ katvā byākaraṇaṃ alabhivā tato cutā devaloke nibbattiṃsu. Taṇhaṅkaropi bhagavā vassasatasahassāyukaṃ ṭhatvā sabbam buddhakiccaṃ katvā parinibbāyi.

Tassa aparabhāge tasmimyeva kappe medhaṅkarabodhisatto pāramiyo pūretvā yagharanagare¹ sudevarañño aggamaheṣiyā yasodharāya nāma deviyā kucchimhi nibbattitvā aṭṭhavassasahassāni agāraṃ ajjhāvasitvā mahābhinikkhamanaṃ nikkhamitvā addhamāsaṃ mahāpadhānaṃ katvā kiṃsukabodhirukkhamūle sabbaññutaññāṇaṃ paṭivijjhi. Amhākaṃ bodhisatto ca yasodharā ca tassa santike byākaraṇaṃ alabhivā tato cutā devaloke nibbattiṃsu. Medhaṅkaro bhagavāpi navutivassasahassāyukaṃ ṭhatvā sabbam buddhakiccaṃ katvā parinibbāyi.

Tassa aparabhāge tasmimyeva kappe saraṇaṅkara-bodhisatto pāramiyo pūretvā vipule nāma nagare sumaṅgalarañño aggamaheṣiyā yasavatiyā nāma deviyā kucchimhi nibbattitvā sattavassasahassāni agāraṃ ajjhāvasitvā mahābhinikkhamanaṃ nikkhamitvā māsamattam mahāpadhānaṃ katvā pāṭalibodhirukkhamūle sabbaññutaññāṇaṃ paṭivijjhi.

Bodhisatto ca yasodharā ca tassa santike adhikāraṃ katvā byākaraṇaṃ alabhivā tato cutā devaloke nibbattiṃsu.

Tassa aparabhāge tasmimyeva kappe dīpaṅkara-bodhisatto pāramiyo pūretvā rammavatīnagare sudevarañño aggamaheṣiyā sumedhāya nāma deviyā kucchimhi nibbattitvā dasavassasahassāni agāraṃ ajjhāvasitvā mahābhinikkhamanaṃ nikkhamitvā dasamāse mahāpadhānaṃ katvā pipphalibodhirukkhamūle sabbaññutaññāṇaṃ paṭivijjhi.

¹ Yaghala (Kathaci)

Tadā amhākaṃ bodhisatto amaravatiyā nāma nagare sumedho nāma brāhmaṇo ahosi ubhato sujāto mātito ca pitito ca saṃsuddhagahaṇiko yāva sattamā kulaparivaṭṭā akkhitto anupakuṭṭho jātivādena abhirūpo dassanīyo pāsādiko paramāya vaṇṇapokkharatāya samannāgato. So aññaṃ kammaṃ akatvā brāhmaṇasippameva uggaṇhi. Tassa daharakāleyo mātāpitaro kālamakaṃsu. Atha'ssa rāsivaḍḍhako amacco āyapotthakaṃ āharitvā suvaṇṇa rajata maṇi muttādipūṭire gabbhe vivaritvā "Ettakaṃ te kumāra mātu santakaṃ. Etthakaṃ pitu-santakaṃ. Ettakā ayyakapayyakānaṃ santakā"ti yāva sattamā kulaparivaṭṭā dhanam ācikkhitvā "Etaṃ paṭipajjāhī"ti āha. Sumedhapaṇḍito cintesi "Imaṃ dhanam saṃharitvā mayhaṃ pitu pitāmahādayo paralokaṃ gacchantā ekakahāpaṇampi gahetvā na gatā. Mayā pana gahetvā gamanakāraṇaṃ kātuṃ vaṭṭatī"ti. So rañño ārocetvā nagare bherim carāpetvā mahājanassa dānaṃ datvā tāpasapabbajjaṃ pabbaji. Imasmim pana thāne sumedhakathā kathetabbā. Sā buddhavaṃse¹ tadaṭṭhakathādīsu² vuttanayena veditabbā. Ayamettha saṅkhepo _

Evam pabbajito aṭṭhadosasamākiṇṇaṃ taṃ paṇṇasālaṃ pahāya dasaguṇasamannāgataṃ rukkhamūlaṃ upagantvā sabbam dhañṇavikaṭim pahāya pavattaphalabhojano hutvā nisajjathānacaṅkamavaseneva padhānaṃ padahanto sattāhabbhantareyeva aṭṭhannaṃ samāpattīnaṃ, pañcannaṃca abhiññānaṃ lābhī ahosi.

Evam abhiññābalaṃ patvā sumedhatāpaso samāpattisukhena vītināmesi. Tasmā dīpaṅkarassa nāma satthuno paṭisandhi jāti-sambodhi dhammacakkaṃ pavattanesu sakalāpi dasasahassī lokadhātu saṅkampi sampakampi sampavedhi. Mahāviraṇaṃ viravi. Dvattimsa pubbanimittāni pātu'rahe-

¹ Bv. 306-piṭṭhe.

² BvA. 85; DhsA. 33; JA. I, 3; ApA. I, 3-piṭṭhādīsu.

sum. Sumedhatāpaso ne'va taṃ saddaṃ assosi. Na tāni nimittāni addasa.

Tasmiṃ kāle dīpaṅkaradasabalo catūhi khīṇāsavasata-sahassehi parivuto anupubbena cārikaṃ caramāno rammaṃ nāma nāgaram patvā sudassanamahāvihāre paṭivasati. Rammanagaravāsino "Dīpaṅkaro kira samaṇissato paramābhisambodhiṃ patvā pavattavaradhammacakko anupubbena cārikaṃ caramāno rammanagaram patvā sudassanamahāvihāre paṭivasatī"ti sutvā sappinavanītādīni ceva bhesajjāni vatthacchādanādīni ca gāhāpetvā gandhamālādihatthā yena buddho, yena dhammo, yena saṃgho. Tanninnā tappoṇā tappabbhārā hutvā satthāraṃ upasaṅkamitvā vanditvā gandhamālādīhi pūjetvā ekamantaṃ nisinnā dhammadesanaṃ sutvā svātanāya nimantetvā utthāyāsanāya pakkamiṃsu.

Te punadivase mahādānaṃ sajjetvā nagaram alaṅkaritvā dasabalassa āgamanamaggaṃ alaṅkaronto udakabhinnatṭhānesu paṃsum pakkhipitvā samaṃ bhūmitalaṃ katvā rajatapattavaṇṇaṃ vālukaṃ ākiranti. Lājāni ceva pupphāni ca vikiranti. Nānāviraḡehi vatthehi dhajapaṭāke ussāpenti. Kadaliyo ceva puṇṇaghaṭapantiyo ca patiṭṭhāpeti. Tasmiṃ kāle sumedhatāpaso attano assamapadā uggantvā tesam manussānaṃ uparibhāgena ākāsenā gacchanto te haṭṭhatutṭhe manusse disvā "Kiṃ nukho kāraṇaṃ"ti ākāsatō oruyha ekamantaṃ ṭhito manusse pucchi "Ambho kassa tumhe imaṃ maggaṃ alaṅkarothā"ti.

Manussā āhaṃsu "Bhante sumedha na tvaṃ jānasi. Dīpaṅkaradasabalo sammāsambodhiṃ patvā pavattita-varadhammacakko cārikaṃ caramāno amhākaṃ nagaram patvā sudassanamahāvihāre paṭivasati. Mayaṃ taṃ bhagavantaṃ nimantayimhā. Tasse'taṃ buddhassa bhagavato āgamanamaggaṃ alaṅkaromā"ti. Sumedhatāpaso cintesi "Buddhoti kho ghosamattakampi loke dullabhaṃ. Pageva buddhuppādo. Mayāpi imehi manussehi saddhiṃ dasabalassa maggaṃ alaṅkaritum vaṭṭatī"ti.

So te manusse āha "Sace bho tumhe etaṃ maggaṃ buddhassa bhagavato alaṅkarotha. Mayhampi ekaṃ okāsaṃ

detha. Ahampi tumhehi saddhim maggam alaṅkarissāmī"ti. Te "Sādhū"ti sampaticchitvā sumedhatāpaso iddhimāti jānantā udakabhinnokāsam sallakkhetvā "Tvaṃ imaṃ thānam alaṅkarohī"ti adamsu. Sumedho buddhārammaṇaṃ pītiṃ gahetvā cintesi "Ahaṃ imaṃ okāsaṃ iddhiyā alaṅkaritum sakkomi. Evaṃ alaṅkato pana mama maṇaṃ na paritosessati. Ajja mayā kāyaveyyāvaccam kātum vaṭṭatī"ti paṃsum ākiritvā tasmim padese pakkhipi.

Tassa tasmim padese analaṅkateyeva dīpaṅkaro dasabalo mahānubhāvānaṃ chaḷabhiññānaṃ khīṇāsavānaṃ catūhi satahassehi parivuto devatāsu dibbagandhamālādīhi pūjayantīsu dibbaśāṅgīte pavattantīsu manussesu mānusakagandhehi ceva mālādīhi ca pūjayantesu anantāya buddhalīlāya manosilātale vijambhamāno sīho viya taṃ alaṅkatapaṭiyattaṃ maggam paṭipajji. Sumedhatāpaso akkhīni ummīletvā alaṅkatamaggena āgacchanthassa dasabalassa dvattimsamahāpurisalakkhaṇapaṭimaṇḍitaṃ asītiyā anubyañjanehi anurañjitaṃ byāmappabhāya sammarivāritaṃ maṇivaṇṇagaganatale nānappakārā vijjulatā viya āvelāvelabhūtā ceva yugalayugalabhūtā ca chabbaṇṇaghanabuddharasmiyo vissajjentaṃ rupaggappattaṃ attabhāvaṃ oloketvā "Ajja mayā dasabalassa jīvitapariccāgaṃ kātum vaṭṭati. Mā bhagavā kalalaṃ akkami. Maṇiphalakasetum pana akkamanto viya saddhim catūhi khīṇāsavasatahassehi mama piṭṭhiṃ maddamāno gacchatu. Taṃ me bhavissati dīgharattaṃ hitāya sukhāyā"ti kese mocetvā ajinacammajaṭāmaṇḍalavākacirāni kālavaṇṇe kalale pattharitvā maṇiphalakasetu viya kalalapiṭṭhe nipajji.

So kalalapiṭṭhe nipannakova puna akkhīni ummīletvā dīpaṅkaradasabalassa buddhasiriṃ sampassamāno evaṃ cintesi "Sacāhaṃ iccheyyaṃ. Sabbakilese jhāpetvā saṃghanavako hutvā rammanagaraṃ paviseyyaṃ. Aññātakavesena pana me kilese jhāpetvā nibbānapattiyaṃ kiccaṃ natthi. Yannūnāhaṃ dīpaṅkaradasabalo viya paramābhisambodhiṃ patvā dhammanāvaṃ āropetvā mahājanaṃ saṃsārasāgarā uttāretvā pacchā parinibbāyeyyaṃ. Idam mayhaṃ patirūpan"ti. Tato aṭṭha

dhamme samodhānetvā buddhabhāvāya abhinīhāraṃ katvā nipajji.

Tadā yasodharā sumittā nāma brāhmaṇakaññā ahosi. Sā satthuno pūjanatthāya attha uppalahatthāni ādāya gacchantī mahājanamajjhe suvaṇṇapaṭibimbaṃ viya dassanīyaṃ pāsādikāṃ sumedhatāpasāṃ addasa. Disvā atītajātīsu sannivāsavasena balavatī mettā uppajji. Pubbakammena sumedhatāpase balavacittapasādo ca uppajji. Tasmā pañca uppalahatthāni sumedhatāpasassa datvā sayāṃ tīhi uppalahatthehi dīpaṅkarasatthuno pūjesi. Yāva nibbānanagarapavesanā jātijātīsu imassa tāpasassa paricārikā bhavēyyan"ti ca patthesi. Tena vuttaṃ apadāne¹ -

"Tena kālena'haṃ āsirā, Kaññā brāhmaṇasambhavā
Sumittā nāma nāmena, Upagacchirā samāgamaṃ
Attha uppalahatthāni, Pūjanatthāya satthuno
Ādāya janasaṃmajjhe, Addasaṃ isi muggataṃ
Ciraṇugataṃ dayitaṃ, Atikkantaṃ manoharaṃ
Disvā tadā amaññissaṃ, Saphalaṃ jīvitaṃ mama
Parakkamaṃ taṃ saphalaṃ, Addasaṃ isino tadā
Pubbakammena sambuddhe, Cittāñcāpi pasīdi me
Bhiyyo cittaṃ pasādesirā, Ise uggatamānase
Deyyaṃ aññaṃ na passāmi, Demi pupphāni te isi
Pañca hatthā tava hontu, Tayo hontu mamaṃ ise.
Tena saddhirā samā hontu, Bodhatthāya tavaṃ ise
Isi gahetvāna pupphāni, Āgacchantāṃ mahāyaṃ
Pūjesi janasaṃmajjhe, Bodhatthāya mahāisī"ti.

Dīpaṅkaropi² bhagavā āgantvā sumedhatāpasassa
sīsabhāge thatvā maṇisīhapañjaraṃ ugghāṭento viya
pañcavaṇṇapasādasampannāni akkhīni ummīletvā
kalalpiṭṭhe nipannaṃ sumedhatāpasāṃ disvā "Ayaṃ ṭapaso

¹ Ap. II, 268-piṭṭhe. 364-gāthādayo passitabbā.

² JA. I, 19; ApA. I, 19-piṭṭhesu.

buddhatthāya abhinīhāraṃ katvā nipanno. Ijjhissati nukho imassa patthanā. Udāhu no"ti anāgataṃsaññānaṃ pesetvā upadhārento "Ito kappasatasahassādhikāni cattāri asaṅkhyeyyāni atikkamitvā gotamo nāma buddho bhavissatī"ti ñatvā ʈhitakova parisamajjhe byākāsi "Passatha no tumhe imaṃ uggatapaṃ tāpasam kalalapiṭṭhe nipannan"ti. Evaṃ bhanteti. "Ayaṃ buddhatthāya abhinīhāraṃ katvā nipanno. Samijjhissati imassa patthanā. Ito kappasatasahassādhikāni catunnaṃ asaṅkhyeyyānaṃ matthake gotamo nāma buddho bhavissatī"ti ca "Sumittā nāma ayaṃ kaññāpi tassa samacittā samakammā samakārī piyā sudassanā suppiyā manāpā piyavādinī paricārikā bhavissati. Saheva pāramiyo pūretvā bodhiṃ pāpuṇissatī"ti ca byākāsi. Tena vuttam-

"Dīpaṅkaro lokavidū, Āhutaṇaṃ paṭiggaho
Ussīsake maṃ ʈhatvāna, Idaṃ vacanaṃabravi
Passatha imaṃ tāpasam, Jaṭilaṃ uggatāpanam
Aparimeyye ito kappe, Buddho loka bhavissati¹
Passitvā janasaṃmajjhe, Dīpaṅkaro mahāmuni
Viyākāsi mahāvīro, Isiraṃuggatamaṇasaṃ
Aparimeyye ito kappe, Dīpaṅkaro mahāmuni
Mama kammaṃ viyākāsi, Ujjubhāvaṃ mahāmuni
Samacittā samakammā samakārī bhavissati
Piyā hessati kammaṇa, Tuyaṭṭhāya mahāisi
Sudassanā suppiyā ca, Manāpā piyavādinī
Tassa dhammesu dāyādā, Viharissati iddhikā"ti² ca.

Yadā dīpaṅkaro bhagavā sumedhañca sumittañca byākāsi. Tadā brahmadevasammāsambuddhassa kālato paṭṭhāya anantaṃsaṃsāre sumedhatāpasassa paricārikapubbā dasasahassā brāhmaṇakaññāyo ca aṭṭhārasasahassā brāhmaṇakaññāyo ca thalajadakajapupphāni gahetvā

¹ Bv. 311-piṭṭhe.

² Ap. II, 269-piṭṭhe.

bhagavato pūjetvā "Sabbāva mayam pacchime bhava imassa isissa bhariyāyo bhaveyyāmā"ti patthesum. Tena vuttam -

"Dīpaṅkaro mahāvīro, Viyākāsi vināyako
Sumedhañca sumuttañca, Samānasukhadukkhataṃ
Sadevakañca passanto, Vicaranto sadevakaṃ
Tesaṃ pakittane amhe, Upagamma samāgamaṃ
Amhaṃ sabbapati hoti, Anāgatasamāgame
Sabbāva tuyhaṃ bhariyā, Manāpā piyavādikā"ti¹ ca
"Brahmadevañca sambuddhaṃ, Gotamaṃ lokanāyakaṃ
Aññesaṃ lokanāthānaṃ saṅgamaṃ tehi no bahū
Adhikāraṃ bahuṃ amhe, Tuyhatthāya mahāmune
Gavesato buddhadhamme, Mayaṃ te paricārikā"ti² ca.

Sumedhatāpaso "Mayhaṃ kira patthanā samijjhissatī"ti somanassappatto ahosi. Mahājanopī dīpaṅkaradasabalassa vacanaṃ sutvā "Sumedhatāpaso kira buddhabījaṃ buddhaṅkuro"ti haṭṭhatutṭho ahosi. Evañca'ssa ahosi-
"Yathā nāma puriso nidim taranto ujukena titthena uttaritum asakkonto heṭṭhā titthenā uttarati. Evameva mayampi dīpaṅkaradasabalassa sāsane maggaphalaṃ alabhamānā anāgate yadā tvaṃ buddho bhavissasi. Tadā tava sammukhā maggaphalaṃ sacchikātum samatthā bhaveyyāmā"ti patthanam akaṃsu. Dīpaṅkaradasabalopi bodhisattaṃ pasamsitvā aṭṭhahi pupphamuṭṭhīhi pūjetvā padakkhiṇaṃ katvā pakkāmi. Tepi catusatasahassasaṅkhā khīṇāsavā bodhisattaṃ gandhehi ca mālāhi ca pūjetvā padakkhiṇaṃ katvā pakkamimsu. Devamanussā pana tatheva pūjetvā vanditvā pakkamimsu.

Bodhisatto³ sabbesaṃ paṭikkantakāle sayanā vuṭṭhāya "pāramiyo vicinissāmī"ti puppharāsimatthake pallaṅkaṃ ābhujitvā nisīdi. Evaṃ nisinne bodhisatte sakaladasa-

¹ Ap. II, 272-piṭṭhe.

² Ap. II, 276-piṭṭhe.

³ JA. I, 20 (BvA. 120. ApA. I, 21)piṭṭhesu.

sahassacakkavāḷadevatā sannipatitvā sādhuḥkāraṃ datvā
 "Ayya sumedhatāpasa, porāṇakabodhisattānaṃ pallaṅkaṃ
 ābhujitvā pāramiyo vicinissāmīti nisinnakāle yāni
 pubbanimittāni nāma paññāyanti. Tāni sabānipi ajja
 pātubhūtāni. Nissamsayena tvaṃ buddho bhavissasi.
 Mayampetaṃ jānāma yassetāni nimittāni paññāyanti.
 Ekantena so buddho hoti. Tvaṃ attano vīriyaṃ daḷhaṃ
 katvā paggaṇhā"ti bodhisattaṃ nānappakārāhi thutīhi
 abhitthuniṃsu.

Bodhisatto dīpaṅkaradasabalassa ca dasasahassacakka-
 vāḷadevatānaṃca vacanaṃ sutvā bhiyyo so mattāya
 sañjātussāho hutvā cintesi "Buddhā nāma amoghavacanā.
 Natthi buddhānaṃ kathāya aññathattaṃ. Yathā hi ākāse
 khittaleḍḍussa patanaṃ dhuvam. Jātassa maraṇam dhuvam.
 Aruṇe uggate sūriyassu'tṭhānaṃ, āsayā nikkhantasīhassa
 sīhanādanadanam, garugabbhāya itthiyā bhāramorāpanam
 avassam bhāvī. Evameva buddhānaṃ vacanaṃ nāma
 dhuvam amogham. Addhā aham buddho bhavissāmī"ti.

So "Dhuvāham buddho bhavissāmī"ti evam
 katasanniṭṭhāno buddhakāraḥ dānādīpāramidhamme
 upadhāresi. Tiṃsa pāramiyo yantatelaṃ vinivaṭṭento viya
 mahāmeruṃ matthaṃ katvā cakkavāḷamahāsamuddaṃ
 āluḷento viya ca sammasi. Tassevaṃ pāramiyo
 sammasantassa dhammatejena catunahutādhikadvīyojana-
 satasahassabahalā ayaṃ mahāpathavī hatthinā
 akkantaṇaḷakalāpo viya pīliyamānaṃ ucchuyantaṃviya ca
 mahāvīraṃ viravamānā saṅkampi sampakampi
 sampavedhi. Kulālacakkaṃ viya telayantacakkaṃ viya ca
 paribbhami.

Tato rammanagaravāsīhi ca sakaladasasahassacakkavāḷa-
 devatāhi ca puna mālāgandhehi pūjito vandito
 thutimaṅgalehi abhitthuto sumedhātāpaso "Aham dasa
 pāramiyo pūretvā kappasatasahassādhikānaṃ catunnaṃ
 asaṅkhyeyyānaṃ matthake buddho bhavissāmī"ti vīriyaṃ
 daḷhaṃ katvā adhiṭṭhāya nabhaṃ abbhuggantvā
 himantameva agamāsi.

Dīpaṅkaropi bhagavā rammanagaravāsīnaṃ dhammaṃ
desetvā mahājanaṃ saraṇādīsu paṭiṭṭhāpetvā rammana-
garamhā nikkhamitvā tato uddhampi yāvatāyukaṃ tiṭṭhanto
sabbam buddhakiccaṃ katvā anukkamena anupādisesāya
nibbānadhātuyā parinibbāyi. Tena vuttaṃ_

Jotayitvāna saddhammaṃ, Santāretvā mahājanaṃ

Jalivā aggikkhandhova, Nibbuto so sasāvako

Sā ca iddhi so ca yaso

Tāni ca pādesu cakkaratanāni

Sabbam tamantarahitaṃ, Nanu rittā sabbasaṅkhārāti¹.

Koṇḍaññabuddhuppāda

Dīpaṅkara bhagavati parinubbute ekaṃ selam nāma
asaṅkhyeyyaṃ atikkamitvā tassāvasāne ekasmim sarakappe
ekakova koṇḍañño nāma buddho uppajji. Tadā bodhisatto
vijihāvī nāma cakkavattī hutvā koṭisatasahassasaṅkhassa
buddhappamukhassa bhikkhusaṅghassa mahādānaṃ adāsi.
Idāni yasodharā ca. Dasasahassā bhikkhuniyo ca.
Atthārasasahassā bhikkhuniyo ca tadā vijitāvissa cakkavattino
itthiratanam pādaparicārikāyo hutvā samānacchandā
pāramiyo pūresum Tena vuttaṃ -

"Ahaṃ tena samayena, Cakkavattī mahaddhiko

Vijitāvīti nāmena, Sasamgham lokanāyakaṃ

Koṭisatasahassānaṃ, Mahādānaṃ pavattayim

Sopi maṃ buddho byākāsi, Buddho loke bhavissasī"ti².

Koṇḍaññabhagavati parinibbute ekaṃ bhāsaṃ nāma
asaṅkhyeyyaṃ atikkamitvā tassāvasāne ekasmim
sāramaṇḍakappe caturo buddhā nibbattiṃsu maṅgalo
sumano revato sobhitoti. Tesu maṅgalassa bhagavato kāle

¹ Bv. 323-piṭṭhe.

² Stk. 59. Bv. 324-piṭṭhe.

amhākaṃ bodhisatto suruci nāma brāhmaṇo hutvā
buddhappamukhassa koṭisatasahassabhikkhusaṃghassa
mahādānaṃ adāsi. Idāni Yasodharā, Dasasahassa-
bhikkhuniyo, Aṭṭhārasasahassabhikkhuniyo ca tadā tassa
bhariyā sahāyikā ca hutvā samānacchandā mahādānaṃ
saheva adamsu. Tena vuttaṃ—

"Ahaṃ tena samayena, Suruci nāma brāhmaṇo
Koṭisatasahassānaṃ, Vimalānaṃca tādinaṃ
Buddhappamukhasaṃghassa, Mahādānaṃ pavattayim
Sopi maṃ buddho byākāsi, Maṅgalo dvipaduttamo"ti.¹

Tassa aparabhāge tasmimyeva kappe sumano satthā
udapādi. Tadā mahāsatto atulo nāma nāgarājā ahosi
mahiddhiko mahānubhāvo. Idāni yasodharā nāgarājassa
aggamahesī ahosi. Dasasahassabhikkhuniyo
aṭṭhārasasahassabhikkhuniyo ca tadā nāgarājassa parisā
ahesuṃ. Nāgarājā sapaṇiso "Buddho loke samuppanno"ti
sutvā nātisaṃghaparivuto nāgabhavanā nikkhamitvā
koṭisatasahassabhikkhuparivārassa tassa bhagavato
dibbatūriyehi upahāraṃ kāretvā mahādānaṃ pavattetvā
paccekaṃ dussayugāni datvā saraṇesu patitṭhāsi. Sopi naṃ
satthā "Anāgate buddho bhavissasī"ti. Byākāsi. Tena vuttaṃ—

"Ahaṃ tena samayena, Nāgarājā mahiddhiko
Atulo nāma nāmena, Saha nātīhi āgato
Dibbatūriyehi pūjetvā, Sasāṃghaṃ lokanāyakaṃ
Paccekaṃ dussaṃ pūjetvā, Saraṇaṃ tassa'pāgamiṃ
Sopi maṃ buddho byākāsi, Buddho loke bhavissasī"ti.²

Tassa Aparabhāge revato nāma satthā udapādi. Tadā
bodhisatto atidevo nāma ahosi. Idāni yasodharā ca
dasasahassabhikkhuniyo ca aṭṭhārasasahassabhikkhuniyo ca
tadā tassa bhariyā sahāyikā ca ahesuṃ. So sabhariyo nātīhi

¹ Stk. 59. Bv. 327-piṭṭhesu.

² Stk. 60. Bv. 310-piṭṭhesu.

ca mittehi ca saha uttarāsaṅgapūjanādimahādānam adāsi.
Sopi nam satthā "Anāgate buddho bhavissasī"ti byākāsi.

Tena vuttam -

Aham tena samayena, Atidevo nāma brāhmaṇo
Tassa dhammam suṇitvāna, Saraṇam tassupāgamim
Uttarāsaṅgena pūjam, Kato buddhassa'ham tadā
Sopi mam buddho byākāsi
Revato lokanāyakoti.¹

Tassa aparabhāge sobhito nāma satthā udapādi. Tadā bodhisatto sujāto² nāma brāhmaṇo ahosi. Idāni yasodharā ca dasa saḥassabhikkhuniyo ca aṭṭhārasa-bhikkhuniyo ca tadā tassa bhariyā sahāyikā ca ahesum. So sabhariyo nātimittehi saha satthu dhammadesanam sutvā saraṇesu paṭiṭṭhāya buddhappamukhassa bhikkhusamghassa mahādānam adāsi. So pi nam satthā "Anāgate buddho bhavissasī"ti byākāsi.

Tena vuttam -

Aham tena samayena, Sujāto nāma brāhmaṇo
Satthu dhammakatham sutvā, Saraṇam tassu'pagamim
Buddhappamukhasamghassa, Mahādānam pavattayim
So pi mam buddho byākāsi, Sobhito lokanāyakoti³

Sobhitabhagavati parinibbute ekaṃ jeyyam nāma asaṅkhyeyyam atikkamitvā tassāvasāne ekasmim varakappe tayo buddhā nibbattimsu anomadassī padumo nāradoti. Tesu anomadassissa bhagavato kāle amhākam bodhisatto eko yakkhasenāpati ahosi mahiddhiko mahānubhāvo anakakotīsatasaḥassānam yakkhānam adhipati. Idāni yasodharā ca dayo ca tadā tassa bhariyā sahāyikā ca ahesum. So sabhariyo nātimittehi saha "Buddho loka samuppanno"ti sutvā āgantvā buddhappamukhassa bhikkhusamghassa

¹ Stk. 61. Bv. 332-piṭṭhesu.

² Ajito. JA. I, 43. DhsA. 63-piṭṭhesu.

³ Stk. 61. Bv. 335-piṭṭhesu.

mahādānaṃ adāsi. Satthāpi naṃ anāgate buddho bhavissasīti byākāsi. Tena vuttaṃ -

Ahaṃ tena samayena, Yakkhasenāpati ahuṃ
Buddhappamukhasaṃghassa, Mahādānaṃ pavattayim
Sopi maṃ buddho byākāsi, Anomadassī sugato
Appameyye ito kappe, Buddho loka bhavissasīti¹.

Tassa aparabhāge padumo nāma satthā udapādi. Tadā tathāgate agāmake araṇṇe vanasaṇḍe vasante bodhisatto sīho ahosi. Idāni yasodharādayo ca tadā tassa bhariyā sahāyikā ca ahesuṃ. So ekadivasam satthāraṃ nirodhasamāpattim samapannaṃ disvā pasannacitto vanditvā padakkhiṇaṃ katvā pītisomanassajāto tikkhattuṃ sīhanādaṃ naditvā satthāhaṃ buddhārammaṇapītiṃ avijahitvā pītisukheneva gocarāya apakkamitvā jīvitapariccāgaṃ katvā payirupāsamāno aṭṭhāsi. Satthā sattāhaccayena nirodhā vuṭṭhito sīhaṃ oloketvā "Bhikkhusaṃghepi cittaṃ pasādetvā saṃghaṃ vandissatīti bhikkhusaṃgho āgacchatū"ti cintesi. Koṭibhikkhū tāvadeva āgamimsu. Sīho saṃghe cittaṃ pasādesi. Satthā tassa manam nātvā anāgate buddho bhavissatīti byākāsi. Tena vuttaṃ -

Ahaṃ tene samayena, Sīho āsim migādhipo
Vanasāṇḍe nirodhantaṃ, Samāpannaṃ tathāgataṃ. Pa
Passatha bho imaṃ sīhaṃ, Buddhapariccāgañjīvitam
Aparimeyye ito kappe, Ayaṃ buddho bhavissatīti².

Tassa aparabhāge nārado nāma satthā udapādi. Tadā bodhisatto isipabbajam pabbajitvā pañcasu abhiññāsu, aṭṭhasu ca samāpattisu ciṇṇavasī hutvā buddhappamukhassa bhikkhusaṃghassa mahādānaṃ datvā lohita-candanena pūjaṃ akāsi. Idāni yasodharādayo pana tadā mahādāne lohita-candanapūjāyaṇca pāramīpūritā sahāyikā ahesuṃ. Sopi naṃ anāgate buddho bhavissasīti byākāsi. Tena vuttaṃ -

¹ Stk. 62. Bv. 337-piṭṭhesu.

² Stk. 63. Bv. 339-piṭṭhesu.

Ahaṃ tena samayena, Pabbajim isipabbajjam
 Buddhappamukhasaṃghassa, Mahādānaṃ adāsahaṃ
 Surattacandanavarena, Pūjaṃ karim tathāgataṃ
 Sopi maṃ buddho byākāsi, Nārado lokanāyakoti.

Naradabhagavati parinibbute ekaṃ ruciyam nāma
 asaṅkhyeyyam atikkamitvā tassāvasāne ito sataśahassa-
 kappamatthake ekasmim sārakappe ekova padumuttaro
 nāma buddho udapādi. Tadā bodhisatto jaṭilo nāma
 raṭṭhiko¹ hutvā buddhappamukhassa bhikkhusaṃghassa
 sacīvaraṃ dānaṃ adāsi. Idāni yasodhaeādayo pana tadā
 tasmim dāne pāramipūrikā sahāyikā ahesuṃ. Yasodharā
 pana padumuttarabuddhakāle haṃsavatīyam kulagehe
 paṭisandhim gahetvā aparabhāge satthu dhammakathaṃ
 suṇantī satthāraṃ ekaṃ bhikkhuniṃ mahābhiññāp-
 pattānaṃ aggaṭṭhāne ṭhapentaṃ disvā adhikārakammaṃ
 katvā taṃ ṭhānantaraṃ patthesi. Sopi naṃ jaṭilaṃ anāgate
 buddho bhavissatīti byākāsi. Tena vuttaṃ -

"Ahaṃ tena samayena, Jaṭilo nāma raṭṭhiko
 Sambuddhappamukhaṃ saṃghaṃ, Sabhattaṃ dussa'ma-
 dāsahaṃ
 Sopi maṃ buddho byākāsi, Saṃghamaññhe nisīdiya
 Sataśahassito kappe, Ayaṃ buddho bhavissatī"ti²

Tassa aparabhāge yāva imasmā bhaddakappā cuddasa
 sammāsambuddhā uppajjimsu sumedho sujāto piyadassī
 atthadassī dhammadassī siddhattho tisso phusso vipassī
 sikhī vessabhū kakusandho koṇāgamaṇo kassapo cāti. Tena
 vuttaṃ aṭṭhakathāsu -

"Taṇhaṅkaro medhaṅkaro, Athopi saraṇaṅkaro
 Dīpaṅkaro ca sambuddho, Koṇḍañño dvipaduttamo
 Maṅgalo ca sumano ca, Revato sobhito muni
 Anomadassī padumo, Nārado padumuttaro

¹ JA. I, 45; DhsA. 64-piṭṭhesu (mahāraṭṭhiyo)

² Bv. 344. Stk. 64-piṭṭhesu. AA. 1. 290-piṭṭhe.

Sumedho ca sujāto ca, Piyadassī mahāyaso
 Atthadassī dhammadassī, Siddhattho lokanāyako
 Tisso phusso ca sambuddho, Vipassī sikhī vessabhū
 Kakusandho koṇagamano, Kassapo cāpi nāyako
 Ete ahesuṃ sambuddhā, Vītarāgā samāhitā
 Sataraṃsīva uppannā, Mahātamavinodanā
 Jalitvā aggikkhandhāva, Nibbutā te sasāvakā"¹ ti.

Amhākaṃ bodhisatto yasodharādayo ca tesampi cudda-
 sannam sammāsambuddhānam sammukhe samānacchandā
 samacittā samakārī hutvā dānādīpāramiyo pūresuṃ. Tena
 vuttam –

"Aparimeyye ito kappe, Dīpaṅkaro mahāmuni
 Mama kammaṃ viyākāsi, Ujubāvaṃ mahāmuni
 Samacittā samakammā, Samakārī bhavissati
 Piyā hessati kammaṃ, Tuyhatthāya mahāisī"² ti ca
 "Amhaṃ sabbapati hoti, Anāgatasamāgame
 Sabbāva tuyhaṃ bhariyā, Manāpā piyavādikā
 Dānaṃ sīlamayaṃ sabbam, Bhāvanā ca subhāvitā.
 Dīgharattaṅca no sabbam, Pariccattaṃ mahāmune"³ ti ca.

Evam kappasatasahassādhikānaṃ catunnaṃ asaṅkhye-
 yyānaṃ abbhantare taṇhaṅkarasammāsambuddhā pabhuti
 yāva amhākaṃ sammāsambuddhā aṭṭhavīsati sammāsam-
 buddhā ahesuṃ. Ettāvatā -

Cintitaṃ sattāsaṅkhyeyyaṃ, Navāsaṅkhyeyya vācakaṃ
 Kāyavācaṃ catukhyātaṃ, Buddhattaṃ samupāgamīti.

Gāthā vuttatthāva hoti. Evam etthantare pañcasatasa-
 hassāni ca dvādasasahassāni ca aṭṭhavīsati ca sammā-

¹ BvA. 159; ApA. I, 54; JA. I, 52; Cp-a. 14-piṭṭhesu.

² Ap. II, 269-piṭṭhe.

³ Ap. II, 272-piṭṭhe.

sambuddhā uppajjimsu. Purāṇadīpaṅkarādīhi pana
gaṇiyamānā anantā asaṅkhyeyyā sammāsambuddhā
uppajjimsu. Tena vuttam -

"Ahampi pubbabuddhesu, Buddhatta'mabhipatthayim
Manasāyeva hutvāna, Dhammarājā asaṅkhyā"ti¹.

Tesam sabbesam uppannānam asaṅkhyeyyānam
anantatejānam anantapuññānam anantaiddhimantānam
buddhānam bhagavantānam namakkārassa vipākopi ananto
appameyyo hoti. Tasmā porāṇācariyā imam buddhavanda-
nagāthamāham'su -

Sambuddhe aṭṭhaviṣaṅca, Dvādasaviṣaṅca saḥassake
Pañcasatasahassāni, Namāmi sirasā'mham
Appakā vālukā gaṅgā, Anantā nibbutā jina
Te ca dhammaṅca saṅghaṅca, Ādarena nāmāma'ham
Namakkārānubhāvana, Hitvā sabbe upaddave
Anekaantarāyāpi, Vinassantu asesatoti.

Evam amhākam bodhisatto yasodharādayo ca
dīpaṅkarādīnam catuvīsatiyā buddhānam santike adhikāram
karontā laddhabyākaraṇā yāva vessantaramaddīdevī bhavā
dānādipāramiyo pūrentā tato cutā tusitābhavane
nibbattiṃsūti idam avidūrenidānam nāma.

Avidūrenidānam niṭṭhitam.

Santikenidāna

Katamam santike nidānam? Tusitapurato paṭṭhāya yāva
bodhimaṇḍe sabbaññutappatti. Etthantare bodhisattassa
yasodharādīnaṅca saḥajātādikiccam santikenidānam nāma.
Tam jātakatṭhakathādīsu² vuttattā idha na vitthāritā. Tasmā
tattha vitthāritanayeneva veditabbam.

¹ Ap. I, 1-piṭṭhe.

² JA. I, 56; ApA. I, 58; MA. II, 92-piṭṭhādīsu.

Ayaṃ pana saṅkhepo- Bodhisatto tusitabhavato kāla dīpa desa- kula janettiāyuparicchedavasena¹ pañcavilokanam viloketvā tato cuto sakyarājakule mahāmāyāya kucchimhi uttarāsālhanakkhattena² paṭisandhim gahetvā dasamā-saccayena lumbinīvane jāto. Tasmimyeva samaye rāhulamātādevī ānandatthero³ channo amacco kāḷudāyī amacco kaṇḍako assarājā mahābodhirukkho catasso nidhikumbhiyo ca jātā⁴.

Rāhulamātā pana devadahanagare suppabuddharañño aggamaheṣiyā suddhodanamahārājassa bhaginibhūtāya amittāya nāma deviyā kucchimhi paṭisandhim gahetvā bodhisattavijāyanadivaseva saha jātā. Tassā pana uttamasuvaṇṇassa viya sarīravaṇṇo ahosi. Sā tasmā bhaddakañcanāti nāmaṃ labhi. Sā pacchā kaccānā tveva saṅkham gatā. Bodhisatto anantena parihārena mahantena sirisobhaggena anupubbena vadḍhamāno soḷasavassuddesiko jāto ramma suramma subhanāmakesu tīsu pāsādesu devo viya mahāsampattim anubhavamāno viharati. Rāhulamātā panassa devī aggamaheṣī ahosi.

Rāhulamātā hi tadā sabbāsaṃ itthīnaṃ abhirūpatarā ahosi anekesu cakkavāḷesu abhirūpatararūpādīnaṃ ekattha sannipātā viya. Tasmā "Abhirūpatarā"ti janapadehi sammatāhi janapadakalyāṇīādīhipi sā abhitthutā-

"Yuvatīnañca sabbāsaṃ, Kalyāṇīti vissutā

Kasmimpi nagare, Ṭhapetvā taṃ yasodharan"ti⁵

Therīpadānepi⁶ sayameva evaṃ pakāsitā -

"Kāmadhātu'matikkamma, Saṇṭhitā rūpadhātuyā

Rupena sadisā natthi, Ṭhapetvā lokanāyakan"ti

¹ ApA. I, 59; JA. I, 57-piṭṭhesu.

² ApA. I, 62; JA. I, 60-piṭṭhesu.

³ Ārohaniyahatthī- AA. I, 234-piṭṭhe.

⁴ ApA. I, 65; JA. I, 63-4; BvA. 322-piṭṭhesu.

⁵ Ap. II, 254-piṭṭhe.

⁶ Ap. II, 266-piṭṭhe.

Sā channavutisatasahassānam itthīnam pāmokkhā issarā
ahosi antonivesane satasahassānam¹ kaññānam pamukhā.
Evam mahantam yasmā parivāram dhāretīhi yasodharāti
paññāyittha. Tena vuttam -

Thīnam satasahassānam, Navutīnam chaduttari
Agāre te mahāvīra, Pāmokkhā sabbā issarā
Kaññāsatasahassapamukhā, Sakyaputtanivesane
Samānasukhadukkhatā, Devatā viya nandaneti²

Sā hi bhikkhunīkālepi mahāparivārāva ahosi. Tena
vuttam -

"Pattacīvara'mādāya, Nikkhamitvā sakassamā
Purakkhatā bhikkhunīhi, Satehi sahassehi sā"ti.³

Sā anukkamena yobbanam patvā ekūnatimse vayasmim
rāhulakumāram vijāyi. Tasmim yeva divase aḍḍharatte
bodhisatto katamahābhinnikkhamano chabbassāni mahāpa-
dhānam padahitvā vesākhapuṇṇamāyam bodhirukkhamūle
nisinno sūriye anattaṅgateyeva mārabalam vidhamitvā
purimayāme pubbenivāsam anussaritvā majjhimayāme
dibbacakkhum visodhetvā pacchimayāme diyaḍḍhakile-
sasahassam khepetvā anuttaram sammāsambodhimabhi-
sambujjhi.

Tato tattheva sattasattāhe vītināmetvā āsaḥīpuṇṇa-
māyam bārāṇasim gantvā isipatane migadāye aññāsi-
koṇḍaññappamukhā aṭṭhārasabrahmakotiyo dhammāmatam
pāyento dhammacakkam⁴ pavattetvā yasādikeye veneyye
arahatte patiṭṭhāpetvā te sabbeva satṭhi arahante
lokānuggahāya vissajjetvā uruvelam gacchanto kappāsika-
vanasaṇḍe tiṃsa bhaddavaggiye sotāpattiphalādīsu
patiṭṭhāpetvā uruvelam gantvā aḍḍhuḍḍhāni pāṭihā-
riyasahassāni dassetvā uruvelakassapādayo sahassa

¹ Cattālīsasahassā. ApA. I, 70; JA. I, 68-piṭṭhesu.

² Ap. II, 66-piṭṭhe.

³ Ap. II, 265-piṭṭhe.

⁴ V. III, 14. S. III, 368. Ps. 329-piṭṭhesu.

jaṭilaparivāre tebhāṭikajaṭile vinetvā tehi parivuto rājagahanagarūpacāre laṭṭhivanuyyāne nisinno bimbisārappamukhe dvāḍasanahute brāhmaṇagahapatike sāsane otāretvā magadharājena kārite veḷuvanavihāre vihāsi.

Athevaṃ bhagavati veḷuvane viharante sārīputtamoggallānesu aggasāvakaṭṭhāne ṭhapitesu sāvakasannipāte jāte suddhodanamahārājā "Putto kira me chabbassāni dukkarakārikam caritvā paramābhisambodhim patvā pavattitavaradhammacakko rājagaham nissāya veḷuvane viharatī"ti sutvā purisasahassaparivāre anukkamena dasa amacce pesesi "Puttam me idhā'netvā dassethā"ti. Tesu rājagaham gantvā satthu dhammadesanāya arahatte patiṭṭhitesu kāludāyittherena rañño adhippāye ārocite bhagavā vīsatisahassakhīṇāsavapurivuto rājagahato nikkhamitvā satṭhiyojanam kapilavatthum dvīhi māsehi sampāpuṇi. Sakyarājāno "Amhākam nātisetṭham passissāmā"ti sannipatitvā nigrodhārāmaṃ bhagavato ca bhikkhu saṃghassa ca vasanayoggaṃ kāretvā gandhapupphādihatthā paccuggamanam karontā¹ sabbālaṅkārapaṭimaṇḍite daharadahare nāgarikadārake ca sārīkāyo ca paṭhamam pahīṇimsu. Tato rājakumāre ca rājakumārīkāyo ca tesam anantarā sāmam gantvā gandhapupphacuṇṇādīhi pūjayamānā bhagavanatam gahetvā nigrodhārāma'meva agamaṃsu. Tatra bhagavā vīsatisahassakhīṇāsavaparivuto paññattavarabuddhāsane nisīdi. Sākiyā mānājātikā mānathaddhā. Te "Siddhattha kumāro amhehi daharatarova. Amhākam kaniṭṭho bhāgineyyo putto nattā"ti cintetvā daharadahare rājakumāre āhaṃsu "Tumhe vandatha. Mayam tumhākam piṭṭhito nisīdissāmā"ti.

Tesu evam nisīnnesu bhagavā tesam ajjhāsayam oloketvā "Na mam nātī vandanti. Handa ne vandāpayissāmīti abhiññāpādakam catutthajjhānam samāpajjitvā vuṭṭhāya iddhiyā ākāsam abbhuggantvā tesam

¹ VA. III, 287-piṭṭhe.

sīse pādapaṃsum okiramānā viya kaṇḍambamūle yamakapāṭihāriyasadisam pāṭihāriya'makāsi. Rājā taṃ acchariyam disvā āha - "Bhagavā! tumhākaṃ maṅgaladivase brāhmaṇassa vandanattham upanītānam pāde vo parivattitvā brāhmaṇassa matthake patiṭṭhite disvāpi aham tumhe vandim. Ayam me paṭhamavandanā. Vappamaṅgaladivase jambucchāyāya sirisayane nipannānam vo jambucchāyāya aparivattanam disvāpi pāde vandim. Ayam me dutiyavandanā. Idāni imam adiṭṭhapubbam pāṭihāriyam disvāpi tumhākaṃ pāde vandāmi. Ayam me tatiyavandanāti.

Suddhodanamahārājena pana vandite bhagavati avanditvā ṭhito nāma ekasākiyopi nāhosi. Sabbeyeva vandimsu. Iti bhagavā nātayo vandāpetvā ākāsato oruyha paññatte āsane nisīdi. Nisinne bhagavati sikhāppatto nātisamāgame ahosi. Sabbe ekaggā sannipatimsu. Tato mahāmegho pokkharavassam vassi. Tambavaṇṇa'mudakam heṭṭhā viravantam gacchati, kassaci sarīre ekabindumattampi na patati. Tam disvā sabbe acchariyabbhutajātā ahesum. Bhagavā "Na idāneva mayham nātisamāgame pokkharavassam vassati. Atītepi vassī"ti imissā atṭhuppattiyā vessantarajātakam kathesi. Dhammadesanam sutvā sabbe utṭhāya vanditvā padakkhiṇam katvā pakkamimsu. Ekopi rājā vā rājamahāmatto vā sve amhākaṃ bhikkham gaṇhathā"ti vatvā gato nāma natthi.

Bhagavā dutiyadivase vīsati bhikkhusahassaparivāro kapilavatthum piṇḍāya pāvisi. Na koci paccuggantvā nimantesi vā pattam vā aggahesi. Bhagavā indakhīle ṭhito āvajjesi "Katham nu kho pubbe Buddhā kulanagare piṇḍāya carimsu. Kim uppaṭipāṭiyā issarajanānam gharāni agamaṃsu. Udāhu sapadānacārikam carimsū"ti. Tato ekabuddhassapi uppaṭipāṭiyā gamanam adisvā "Mayāpi idāni ayameva vaṃso ayam pavenī paggaheṭṭabbā. Āyatim ca me sāvakāpi mameva anusikkhantā piṇḍacāriyavattam pūressantī"ti koṭiyam nivitṭhagehato paṭṭhāya sapadānam piṇḍāya carati. "Ayyo kira siddhatthakumāro piṇḍāya-

caratī"ti¹ dvibhūmakatibhūmakādīsu pāsādesu sīhapañjare
vivaritvā mahājano dassanabyāvaṭo ahosi.

Rāhulamātāpi devī "Ayyaputto kira imasmimneyeva
nagare mahantena rājānubhāvena suvaṇṇasivikādīhi vicaritvā
idāni kesamassum ohāretvā kāsāyavatthavasano kapāla-
hattho piṇḍāya carati. Sobhati nu kho"ti sīhapañjaram
vivaritvā olokayamānā bhagavantam nānāviraḡasamujjalāya
sarīrappabhāya nagaravīthiyo obhāsetvā byāmappabhā-
parikkhepasamaṅgībhūtāya asītānubyañjanāvabhāsītāya
dvattimsamahāpurisalakkhaṇapaṭimaṇḍitāya anopamāya
buddhasiriyā virocamānam disvā uṇhisato paṭṭhāya yāva
pādatalā-

Siniddhanīlamudukuñcitakeso²
Sūriyanimmalatalābhinalāṭo
Yuttatuṅgamudukāyatanāso
Raṁsijālavikato narasīho. (1)

Cakkavarāṅkita rattasupādo
Lakkhaṇamaṇḍitaāyatapaṇhī
Cāmarihatthavibhūsitapaṇho
Esa hi tuyham pitā narasīho. (2)

Sakyakumāro varado sukhumālo
Lakkhaṇavicitta pasannasārīro
lokaḡitāya āgato naravīro
Esa hi tuyham pitā narasīho. (3)

Āyatayutta susaṇṭhitasoto
Gopakhumoatinīlanetto
Indadhanuabhinīla bhamuko
Esa hi tuyham pitā narasīho. (4)

Puṇṇacandanibho mukhavaṇṇo
Devanarānam piyo naranāgo
Mattagajindavilāsitagāmī

¹ JA. I, 103-piṭṭhe.

² JA. I, 104-5-piṭṭhe.

Esa hi tuyhaṃ pitā naraśiḥo. (5)

Siniddha sugambhīra mañjusaghoso
Hiṅgulavaṇṇarattasujivho
Vīsati vīsati setasudanto
Esa hi tuyhaṃ pitā naraśiḥo. (6)

Khattiyasambhava aggakulindo
Devamanussanamassitapādo
Sīla samādhi patitṭhitacitto
Esa hi tuyhaṃ pitā naraśiḥo. (7)

Vaṭṭa suvaṭṭa susaṇṭhitagīvo
sīhahanumigarājasarīro
Kañcana succhavi uttamavaṇṇo
Esa hi tuyhaṃ pitā naraśiḥo. (8)

Añjanasamavaṇṇasunīlakeso
Kañcanapaṭṭavisuddhanalāṭo
Osadhipaṇḍarasuddha suvaṇṇo
Esa hi tuyhaṃ pitā naraśiḥo. (9)

Gacchantonilapathe viya cando
Tārāgaṇaparivaḍḍhitarūpo
Sāvakamajjhagato samaṇindo
Esa hi tuyhaṃ pitā naraśiḥoti -(10)

Eva'mimāhi dasahi naraśihagāthāhi nāma abhitthavitvā buddhaputtam̐ sattavassikam̐ rāhulakumāram̐ nidassetvā rañño santikam̐ gantvā "Tumhākam̐ putto idāni paṇḍāya carātī"ti rañño ārocesi. Rājā samviggaḥadayo hatthena sātakam̐ saṇṭhapento turitaruritam̐ nikkhamitvā vegena gantvā bhagavato purato ṭhatvā āha "Kim̐ bhante amhe lajjāpetha. Ki'mattham̐ piṇḍāya caratha. Kim̐ ettakānam̐ bhikkhūnam̐ na sakkā bhattam̐ laddhanti saññam̐ karitthā"ti. "Vaṃsacāritta'metam̐ mahārāja amhākan"ti. "Nanu bhante amhākam̐ mahāsammatakhattiyavaṃso nāma vaṃso. Tattha ca ekakhattiyopi bhikkhācāro nāma natthī"ti. Ayam̐ mahārāja rājavaṃso nāma tava vaṃso. Amhākam̐ pana dīpaṅkaro koṇḍañño, Pa, Kassapoti ayam̐ buddhavaṃso nāma. Ete ca aññe ca anekasatasahassasaṅkhā

buddhā bhikkhācārā. Bhikkhācāreneva jīvitam kappesunti
antaravīthiyam ʘhitova -

"Uttiʘthe na pamajjeyya, Dhammam sucaritam care

Dhammacārī sukham seti, Asmim loke paramhi cā"ti¹ -

Imam gāthamāha. Gāthāpariyosāne rājā sotāpattiphale
patiʘṭhāsi. Bhagavato pattam gahetvā mahāpāsādam gantvā
bhagavato -

"Dhammam care sucaritam, Na nam duccharitam care

Dhammacārī sukham seti, Asmim loke paramhi cā"ti -

Imam pana gātham sutvā rājā sakadāgāmiphale
patiʘṭhāsi. Mahāpajāpatigotamī sotāpattiphale patiʘṭhāsi.
Rājā aʘṭhamadivase mahādharmapālajātakam² sutvā
anāgāmiphale patiʘṭhāsi. Maraṇasamaye setacchattassa
heʘṭhā sirisayane nipannoyeva arahattam pāpuṇi.
Araṇṇavāsenā padhānānuyogakiccam raṇṇo nāhosi.

Sotapattiphalaṇca sacchikatvā eva pana bhagavato
pattam gahetvā saparisam bhagavantam mahāpāsādam
āropetvā paṇitena khādanīyena bhojanīyena parivisi.
Bhatakkicāvasāne sabbam itthāgāram āgantvā bhagavantam
vandi ʘhapetvā rāhulamātaram. Sā pana "Gaccha ayyaputtam
vandāhī"ti pariṇanena vuccamānāpi sace mayham guṇo atthi.
Saya'meva ayyaputto āgamissati. Āgataṇ nam vandissāmīti
vatvā na agamāsi. Atha bhagavā rājānam pattam gāhāpetvā
dvīhi aggasāvakehi saddhim rājadhītāya sirigabbham gantvā
"Rājadhītā yathārucim vandamānā na kiṇci vattabbā"ti vatvā
paṇṇatte āsane nisīdi. Sā vegena āgantvā gopphakesu
gahetvā pādapiʘṭhiyam sīsam parivattetvā yathājḡhāsayaṇ
vandi.

Rājā rājadhītāya bhagavati sinehabahumānādi-
guṇasampattim kathesi. Bhagavā "Anacchariyam mahārāja
yam idāni paripakke ṇāṇe tayā rakkhiyamānā rājadhītā
attānam rakkhi. Sā pubbe anārakkhā pabbatapāde

¹ Dh.. 38-piʘṭhe. Dh. gāthā.

² JA. IV, 53. DhA. I, 75-piʘṭhesu.

vicaramānā aparipakke ñāṇe attānaṃ rakkhī"ti vatvā candakinnarījātakam¹ kathesi.

Na bhagavā candakinnarījātaka'meva kathesi. Atha kho rājadhītāya ito kappasatasahassādhikato vīsatisaṅkhyeyyato paṭṭhāya bodhisattassa bahusinehabhāvaṃ dānādipāramiyo sahapūrikābhāvaṃ anekakoṭisahasapāṇāni bodhisattassa atthāya pariccajikābhāvaṃ bodhisatte īsakampi vīmanābhāvaṇca desesi. Tasmā parinibbānasamaye therī bhagavato sutavasena anekesaṃ buddhānaṃ santike pūritapāramibhāvaṃ desesi. Tena vuttaṃ -

"Brahma devaṇca sambuddhaṃ, Gotamaṃ lokanāyakaṃ
Aññesaṃ lokanāthānaṃ, Saṅgamaṃ te bahuṃ mayā, Pa
Vuttaṃ hetuṃ bhagavatā, Rañño antepure tadā
Khattiyānaṃ pure vīra, Upakāraṇca niddisi, Pa
Koṭisatasahassāni, Pañcāsīti mahesinaṃ
Pañcāsīti koṭisatā, Sattatimsā ca koṭiyo
Etesaṃ devadevānaṃ, Mahādānaṃ pavattayim
Adhikāraṃ mahā mayhaṃ, Dhammarāja suṇohi me" ti²
ca

"Nekakoṭisahasāni, Bhariyatthāya dāsi maṃ
Na tattha vīmanā homi, Tuyhatthāya mahāmuni
Nekakoṭisahasāni, Jīvitāni pariccajin"tityādi ca³.

Dutiyadivase⁴ pana nandassa rājakumārassa kesa-vissajjanaṃ paṭṭabandho gharamaṅgalaṃ āvāhamaṅgalaṃ chattamaṅgalanti⁵ pañca maṅgalāni honti. Bhagavā nandaṃ pattam gāhāpetvā maṅgalaṃ vatvā utṭhāyāsanaṃ pakkāmi. Janapadakalyāṇī kumāraṃ gacchantam disvā "Tuvaṇṇam kho

¹ Jā. 1. 277-80-piṭṭhesu.

² Ap. II, 268-71-piṭṭhesu.

³ Ap. II, 267-piṭṭhe.

⁴ Tatiyadivase, ThagA. I, 352. Tam divasameva, VA. III, 290-piṭṭhesu.

⁵ Abhisekagehappavesanavivāhamaṅgalesu. JA. I, 106. ThagA. II, 352-piṭṭhesu.

ayyaputta āgaccheyyāsī"ti¹ vatvā gīvaṃ pasāretvā olokesi. Sopi bhagavantam "Pattam gaṇhāthā"ti vattum avisahamāno vihāraṃyeva agamāsi. Tam anicchamānaṃyeva bhagavā pabbājesi. Iti bhagavā kapilavatthum gantvā tatiya divase nandaṃ pabbājesi.

Ṣattame divase rāhulamātā kumāraṃ alaṅkaritvā bhagavato santikaṃ pesesi "Passa tāta etaṃ vīsatisa-hassasamaṇaparivutaṃ suvaṇṇavaṇṇaṃ brahmarūpavaṇṇaṃ samaṇaṃ. Ayaṃ te pitā, Etassa mahantā nidhaya ahesum. tyassa nikkhamanato paṭṭhāya na passāma. Gaccha naṃ dāyajjaṃ yāca. "Ahaṃ tāta kumāro chattaṃ ussāpetvā cakkavattī bhavissāmi. Dhanena me attho. Dhanam me dehi. Sāmiko hi putto pitusantakassā"ti. Rāhulakumāro bhagavato santikaṃ gantvāva pitusinehaṃ paṭilabhitvā haṭṭhacitto "Sukhā te samaṇa chāyā"ti vatvā aññampi bahuṃ attano anurūpaṃ vadanto aṭṭhāsi. Bhagavā katabhattakicco anumodanaṃ katvā utṭhāyāsanaṃ pakkāmi. Kumāropi "Dāyajjaṃ me samaṇa dehi. Dāyajjaṃ me samaṇa dehī"ti bhagavantam anubandhi. Bhagavā kumāraṃ na nivattāpesi parijanopi bhagavatā saddhiṃ gacchantam nivattetum na visahati. Iti so bhagavatā saddhiṃ ārāmaṃyeva agamāsi.

Atha ārāmaṃ gantvā "Yaṃ ayaṃ pitusantakaṃ dhanam icchati. Tam vaṭṭhānugataṃ savighātaṃ. Handassa bodhimaṇḍe paṭiladdhaṃ sattavidhaṃ ariyadhanaṃ demi. Lokuttaradāyajjassa naṃ sāmikaṃ karomī"ti āyasmantaṃ sārīputtaṃ āmantesi "Tena hi tvaṃ sārīputta rāhulaṃ kumāraṃ pabbājehī"ti.² Thero taṃ pabbājesi. Pabbajite pana kumāre rañño adhimattaṃ dukkhaṃ uppajji. Tam adhivāsetum asakkonto bhagavato nivedetvā "Sādhu bhante ayyā mātāpitūhi ananuññātaṃ puttaṃ na pabbājeyyun"ti³ varaṃ yāci. Bhagavā tassa taṃ varaṃ datvā puna divase rājanivesane katapātarāso ekamantaṃ nisinnena raññā "Bhante tumhākaṃ dukkarakārikakāle ekā devatā maṃ

¹ V. III, 115-piṭṭhe.

² V. III, 115-piṭṭhe.

³ JA. I, 108-piṭṭhe.

upasaṅkamtivā 'Putto te kālakato'ti āha. Tassā vacanaṃ asaddahanto 'Na mayhaṃ putto bodhiṃ appatvā kālaṃ karotī'ti taṃ paṭikkhipin'ti vutte "Idāni kiṃ saddahissatha. Ye tumhe pubbepi aṭṭhikāni dassetvā "Putto te mato'ti vutte na saddahitthā"ti imissā aṭṭhuppattiyā mahādhamma-pāla-jātakam¹ kathesi. Kathāpariyosāne rājā anāgāmiphale patiṭṭhāsi. Iti rājā bhagavato kapilavatthum gantvā aṭṭhame divase anāgāmi ahosi.

Evam bhagavā pitaraṃ tīsu phalesu patiṭṭhāpetvā bhikkhusaṅghaparivuto punadeva rājagahaṃ gantvā veluvane vihāsi.

Satthā aparena samayena vesāliṃ upanissāya kūṭāgārasālāyaṃ viharati. Tasmim samaye suddhodana-mahārājā setacchattassa heṭṭhā arahattaṃ sacchikatvā parinibbāyi. Tadā mahāpajāpatigotamī pabbajjāya cittaṃ uppādesi. Tato rohiṇīnadītīre kalahavivādasuttapariyosāne² nikkhamitvā pabbajitānaṃ pañcannaṃ kumārasatānaṃ pādacārikā sabbāva ekacittā hutvā mahāpajāpatiyā santikaṃ gantvā "Sabbāva satthu santike pabbajissāmā"ti mahāpajāpatiṃ jeṭṭhikaṃ katvā satthu santikaṃ gantvā pabbajitukāmā ahesuṃ. Ayaṅca mahāpajāpati paṭhamameva ekavāraṃ satthāraṃ pabbajjaṃ yācamānā nālattha. Tasmā kappakaṃ pakkosāpetvā kese chindāpetvā kāsāyāni acchādetvā sabbā tā sākiniyo ādāya vesāliṃ gantvā ānandattherena dasabalaṃ yācāpetvā aṭṭhahi garudhammehi pabbajjaṅca upasampadaṅca alattha. Itarā pana sabbāpi ekatova upasampannā ahesuṃ.

Evam bhagavati sabbaññutaṃ patvā anupubbena kapilavatthum āgantvā nandakumāraṅca rāhulakumāraṅca pabbājetvā pakkante suddhodanamahārāje ca parinibbute, mahāpajāpatigotamiyā ca pabbajitāya rāhulamātā "Ettake nātijane pabbajite idānāhampi gehe kiṃ karissāmi pabbajissāmī"ti saṃsāre nibbinditvā mahāpajāpatigotamittheriyā

¹ ibid

² Sn. 431-piṭṭhe.

santikam gantvā itthīśahassaparivārena saha pabbaji. Sā pabbajitakālato paṭṭhāya bhaddakaccānattherī tveva pākāṭā ahosi. Sā aparabhāge vipassanam vaḍḍhetvā aḍḍhamāsabbhantareyeva arahattam pāpuṇi. Tena vuttam –

"Nibbinditvāna saṁsāre, Pabbajim aṁ gāṇḍhīyaṁ,

Sahassa parivārena, Pabbajitvā akiñcanā

Agāram vijahitvā, Pabbajim anagāriyam

Aḍḍhamāse asampatte, Catusacca'mapāpuṇin"ti.¹

Arahattam pana patvā abhiññāsu ciñṇavasī ahosi. Ekapallaṅkena nisinnā ekāvajjanena kappasatasahassādhikam asaṅkhyeyyam anussarati. Tassā tasmim guṇe pākāṭe jāte satthā jetavane nisinno bhikkhuniyo paṭipāṭiyā ṭhānantare ṭhapento imam therim "Etadaggaṁ bhikkhave mama sāvikanam bhikkhunīnam mahābhiññāpattānam yadidaṁ bhaddākaccānā"ti² mahābhiññāpattānam aggaṭṭhāne ṭhapesi. Ekassa hi buddhassa cattārova janā mahābhiññā honti. Na avasesasāvakā. Pakatisāvakā³ hi kappasatampi kappasahassampi anussarituṁ sakkonti. Asītimahāsavakā kappasatasahassameva anussarituṁ sakkonti. Na tato param. Mahābhiññāpattā pana kappasatasahassādhikam ekam asaṅkhyeyyam anussaranti. Amhākampi⁴ satthu sāsane dve aggasāvakā, bākulatthero bhaddākaccānāti ime cattāro ettakam anussarituṁ sakkhimsu. Tasmā yasodharātherī mahābhiññāpattānam aggā nāma jātā.

Athekadivasam yasodharātherī satthari rājagahe viharante sayam rājagahe bhikkhunupassaye viharanti phalasamāpattisukhena vītināmetvā phalasamāpattito vuṭṭhāya attano paṭipattim paccavekkhitvā somanassajātā attano āyusaṅkhāre āvajjenti tesam khīṇabhāvaṁ aññāsi. Yathā ca therī evam tassā parivārabhūtā aṭṭhārasasahassā

¹ Ap. II, 271-piṭṭhe.

² A. 1. 26-piṭṭhe.

³ Vsm. II, 41-piṭṭhe.

⁴ AA. 1. 289-piṭṭhe.

bhikkhuniyopi jānimsu. Ñatvā atthasattativassā¹ yasodharātherī vihāraṃ gantvā bhagavantam anujānāpetvā manobhāvanīye ca there sabbeva sabrahmacariye āpucchitvā pubbacaritāpadānañca dassetvā parinibbāyanti ekasmim samaye rammeti ādimāha.

314. Tattha rammeti ramaṇīye pure nagareti attho. Pabbhāramhi varekamhīti ekasmim seṭṭhe sūkarakhatāti evaṃnāmake leṇe. Kassapabuddhakāle² kira tam leṇam ekasmim buddhantare pathaviyā vaḍḍhamānāya antobhūmigatam jātam. Athekadivasam eko sūkaro tassa chadanapariyantasamīpe paṃsum khaṇi. Deve vuṭṭhe paṃsudhoto chadanapariyanto pākaṭo ahosi. Eko vanacarako disvā "Pubbe sīlavantehi paribhuttaleṇena bhavitabbam. Jaggissāmi nan"ti samantato paṃsu apanetvā leṇam sodhetvā kuṭṭaparikkhepaṃ katvā dvāravātapāraṃ yojetvā supariniṭṭhitasudhākamma-cittakamma-rajatapattasadiṣāya vālukāya santhatapariveṇaṃ leṇam katvā mañcapīṭhaṃ paññāpetvā bhagavato vasanatthāya adāsi. Leṇam gambhīraṃ ahosi otaritvā abhiruhitabbam. Tam sandhāya "Pabbhāramhi varekamhī"ti vuttaṃ. Naranāyaketī nare veneyyasatte nibbānaṃ netīti naranāyako bhagavā. Tasmim vasante viharante satīti sambandho.

315. Evaṃ āsi vitakkitanti evaṃ cetaso parivitakkanam ahosi.

317. Santim gatāva āsum teti te suddhodanamahārājadayo nirāsavā khīṇāsavā hutvā nibbānaṃ sampattā eva ahesum. Dīpaccīvāti padīpassa acci santim nibbutim gatā ahosi iva. Sivanti khemaṃ. Akhemakarānaṃ kilesānaṃ samucchindanena tehi anupaddutanti attho. Padanti saṃsāradukkhadditehi pajjitabbato adhigantabbato padaṃ.

319. Sakassamāti attano bhikkhunupassayato.

¹ Idha 321-gāthāyaṃ

² MA. III, 141. SA. III, 280-piṭṭhesu.

320. Cakkalakkhaṇeti sahaṣṣāraṃ cakkaṇca sattisiri-
vacchādiatṭhasatalakkhaṇāni ca tesam vitthāro¹ vutto ca.

321. Atṭhasattativassāhanti ahaṃ idāni jātiyā atṭhasatta-
tivassavatī amhīti attho. Bhagavā asītivasse parinubbuto.
Therī bhagavatā sahajātā. Tasmā bhagavato parinibbānato
pure dvevasse asampatte therī rājagahe parinibbutāti nāyati.
Pacchimo vattate vayoti vassasataṃ tīhi vayeti
paricchindiyamānaṃ tettiṃsavassāni paṭhamavayo² nāma.
Tato catuttiṃsa majjhimavayo nāma. Tato tettiṃsa
pacchimavayo nāmāti tidhā hoti. Tesu pacchimo vayo hotīti
attho.

Pabbhāramhi anuppattāti vassasataṃ dasakavasena
paricchindiyamānaṃ dasavidhaṃ hoti³ mandadasakaṃ
khiḍḍādasakaṃ vaṇṇadasakaṃ baladasakaṃ paññādasakaṃ
hānidasakaṃ pabbhāradasakaṃ vaṅkadasakaṃ momūha-
dasakaṃ sayanadasakanti imesu dasakesu pabbhāradasakaṃ
anukkamena patvā idāni vaṅkadasake tṭhitāti attho. Tattha
dasakesu tāva vassasatajīvino puggalassa paṭhamāni dasa
vassāni mandadasakaṃ nāma. Tadā hi so mando hoti capalo
kumārako. Tato parāni dasa khiḍḍādasakaṃ nāma. Tadā hi
so khiḍḍārati bahulo hoti. Tato parāni dasa vaṇṇadasakaṃ
nāma. Tadā hissa vaṇṇāyatanam vepullaṃ pāpuṇāti. Tato
parāni dasa baladasakaṃ nāma. Tadā hissa balaṇca thāmo
ca vepullaṃ pāpuṇāti. Tato parāni dasa paññādasakaṃ
nāma. Tadā hissa paññā suppatitṭhitā hoti. Pakatiyā kira
dubbalapaññassāpi tasmim kāle appamattakā paññā
uppajjatiyeva. Tato parāni dasa hānidasakaṃ nāma. Tadā
hissa khiḍḍārati vaṇṇabalapaññā parihāyanti. Tato parāni
dasa pabbhāradasakaṃ nāma, tadā hissa attabhāvo purato
pabbhāro hoti. Tato parāni dasa vaṅkadasakaṃ nāma. Tadā
hissa attabhāvo naṅgalakoṭi viya vaṅko hoti. Tato parāni
dasa momūhadasakaṃ nāma. Tadā hissa so momūho hoti.

¹ Heṭṭhā dutiyavagge 138-gāthāyaṃ.

² Vsm. II, 254-piṭṭhe.

³ Vsm. II, 254. JA. IV, 397-piṭṭhesu.

Kataṃ kataṃ pamussati. Tato parāni dasa sayanadasakaṃ nāma. Vassasatiko hi sayanabahulova hoti.

322. Paripakko vayoti mama pacchimavayo jarājiṇṇena paripācito jiraṇatejodhātuyā vā mama vayo paripākaṃ jiṇṇabhāvaṃ sampāpito. Parittanti appakaṃ. Pahāya voti tumhākaṃ pajahitvā. Kataṃ me saraṇamattanoti mayā attano saraṇaṃ tāṇaṃ leṇaṃ parāyaṇaṃ pariññādisoḷasavidhaṃ kiccaṃ kataṃ niṭṭhāpitaṃ.

323. Maraṇaṃ uparuddhatīti ajja rattiyaṃ yeva maraṇaṃ nirujjhissati. Mama parinibbāyaṇaṃ bhavissatīti attho.

324. Puranti nibbānapuraṃ. Kiñcāpi hi nibbānaṃ cittacetasikarūpavirahitaṃ saṇṭhānarahitaṃ. Nirulhavasena pana evaṃ vuttanti daṭṭhabbaṃ.

325. Samupāsantīti saṃ ādaraṃ upāsanti bhajanti. Aparādha'majānantīti mama dosaṃ pajānanntī samānā. Khamantaṃ sammukhāmune¹ti¹ munino bhagavato sammukhasmiṃ khamantu tāvatā parisāyoti attho.

326. Khalitañce mamaṃ tayīti mama vajjaṃ tvayi bhagavati sace atthi. Taṃ khalitaṃ ārocemi desemīti attho.

327. Kimuttaraṃ te vakkhāmīti tuyhaṃ adhikataṃ vacanaṃ vakkhāmi. Vattabbaṃ viṣiṭṭhaṃ vacanaṃ natthīti attho.

330. Agāre te pajāpatīti kapilavatthu nagare antoniva-sane ahaṃ tava jāyā aggamahesī ahoṣiṃ.

331. Thīnaṃ sataśaṣṭhānaṃ. Navutīnaṃ chaduttarīti ahaṃ navutisataśaṣṭhānaṃ itthīnaṃ tato uttari chasataśaṣṭhānaṃ itthīnañca pāmokkhā jeṭṭhikā ahoṣinti sambandho.

332. Rūpācāraguṇūpetāti atirekarūpena ca ācāravattena ca upetā samannāgatā. Yobbanatṭhāti yuvatibhāve tiṭṭhantīti yobbanatṭhā. Apacāyantīti pūjenti.

¹ Mgg. 2. 81-suttaṃ passitabbaṃ.

333. Kaññāsatasahassamukhāti satasahassānaṃ kaññānaṃ pāmokkhā hutvā.

334. Kāmadhātu'matikammāti ekādasakāmalokaṃ atikkamitvā. Yathā hi bhagavā manussabhūtopi sadevake sakalaloke abhirūpataro hoti. Bhagavatā rūpena sadiso nāma natthi. Tathā yasodharā manussabhūtāpi bhagavantam ṭhapetvā sadevake loka tāya sadisāpi rūpavatī natthi. Kasmā kappasatasahassādhikānaṃ vīsatiyā asaṅkhyeyyānaṃ antare katūpacitapāramīnaṃ ānubhāvena pacchimabhava dinnakammajarūpābhiniḃbattattāti. Tena vuttaṃ rūpena sadisā natthi. Ṭhapetvā lokanāyakanti.

335. Nekā nānā vidhākārāti anekā cakkavāḷahatthivaṇṇādinānāvidhā ca bījamānādinānāppakārā ca mahāidhīpi dassayī dassesīti attho.

339. Hatthivaṇṇanti hatthisaṇṭhānaṃ ca māpetvā dassayīti sambandho. Tathevassanti tathā eva assa saṇṭhānaṃ ca māpetvā dassayī. Tathā pabbatanti ādīsu.

340. Phullapadmenāti vikasitapadumapupphena. Chādayīti ahaṃ paṭicchādesim.

341. Māpetvāti abhinimminivā. Dhammaṃ desesi suññatanti sabbasaṅkhārehi suññam vivittaṃ nibbāna-paṭisaṃyuttaṃ dhammaṃ desesiṃ kathesiṃ.

345. Pubbānaṃ lokanāthānaṃ. Saṅgamaṃ te nidassīnti pubbe atīte kappe uppannānaṃ bhagavantānaṃ santike tayā saṅgamaṃ tava pādaparicārikābhāvena sahavāso tayā nidassitaṃ desitaṃ. Iminā imamattham dassetiito kappasatasahassādhike vīsatisaṅkhyeyye uppannānaṃ buddhānaṃ bhagavantānaṃ santike dānādipāramipūraṇe saṅgamabhāvo bhagavatā vutto nidassito. Bhagavato sammukhā sutavasena theriyā vutto. Tasmā yasodharātheripadānaṃ buddhabhāsitaṃ nāma. Subhasuttaṃ viyāti. Adhikāraṃ bahuṃ mayhanti mayham adhikaṃ kātabbo pūjāsakkāro bahu atthi. Tuyhatthāyāti tava sammāsambo-dhino atthāya.

346. Saraseti sarassu tvam. Upacitanti nicitaṃ.

347. Abhabbatṭhāneti pāṇātipātādi ayuttatṭhānāni vajjetvā parivajjetvā. Anācāranti na caritabbāni kāmesumicchācārādikammāni vārayitvā paṭisedhetvā. Sañcattanti sammā cattam pariccattam jahitam.

348. Bhariyattāyadāsi manti tava bhariyābhūtam maṃ tvam paresam puggalānam bhariyābhāvatthāya adāsi. Na tattha vimanāti tasmim dāne ahaṃ dummanā domanassajātā na homi.

349. Upakārāyāti sammāsambodhissa upakāratthāya paccayatthāya.

350. Bhojanatthāyāti yakkhādīnam bhuñjanatthāya.

351. Bhayamokkhanti tuyham bhayato mokkham muccanam ahaṃ karissāmi. Iti manasi katvā.

352. Aṅgagateti hatthapādacakkhusotādīni aṅgāni ca. Alaṅkāre vattheti khomakoseyyādīni mahagghavatthāni ca. Itthimaṇḍeti hatthūpaga pādūpagagīveyyakādi itthimaṇḍa-nūpakaraṇāni ca dātuṃ maccharinī hutvā na gūhāmi na paṭicchādemī.

353. Dhītāti¹ dhītarō mayā pariccattāti sambandho.

354. Asaṅkhiyāti saṅkhyātuṃ na sakkuṇeyyā.

355. Yam mayham paṭimantesi. Dānam dassāmi yācaketī "brāhmaṇisiādīnam yācakānam ahaṃ dassāmī"ti tvam mayham yam dānam paṭimantesi. Vimanam me na passāmīti tam dānāhetu mama dummanam domanassam na passāmi. Dadatoti dadantassa tava.

356. Anubhuttanti dukkham punappunam vedayitam.

357. Sabbattha tulitāti sabbesu sukhadukkhesu tulāya tulitā viya samānapiyā samānapamodā homi.

358. Anumaggenāti lokuttaradhammassa sammā-sambodhissa ca anurūpena dānādipāramimaggena. Yam dhammam abhinīharīti yam arahattamaggasabbaññuta-saṅkhātam sammāsambodham attano cittam abhimukham

¹ Sstt. 411-suttam passitabbam.

katvā nīhari ninnāmesi. Anubhotvāti punappunam
vedayitvā.

359. Brahmadevañca sambuddhanti ito kappasatasa-
hassādhike vīsatime asaṅkhyeyye uppannam brahmadevam
nāma sammāsambuddham passitvā.

Yathā ca tvamapi nātha, Buddho bodhesi pāṇinam

Tathevāham buddho loke, Bodhayissāmi pāṇinanti.

Ādinā bodhisatto tasa santike buddhattam manasā
patthayi. Tadā yasodharā tassa aggamaheṣī ahosi
dānādiadhikāra-kammakaraṇe saha-kārī. Tesam aṭṭhuppatti
atidevarājāvatthumhi¹ vitthāritā. Gotamam lokanāyakanti
ito kappasatasahassādhike terasame asaṅkhyeyye uppannam
amhākam sammāsambuddham upanidhāya purāṇagotamam
nāma sammāsambuddham passitvā rattacandanamaye
satasahassapāsādādayo katvā buddhappamukhassa saṅghassa
datvā "Bhante iminā puñṇakammena yathā tvam
gotamasakyapuṅgavo nāma buddho bhavasi. Tathā'ha'mapi
gotamo sakyapuṅgavo nāma bhavessan"ti vacībhedam katvā
patthayi. Tadāpi yasodharā tassa cakkavattirañño itthira-
tanam hutvā dānādiadhikāra-kammakaraṇe saha-kārī ahosi.
Tesam aṭṭhuppatti sāgalacakkavattirājavatthumhi² vitthāritā.
Tattha brahmadevo "Cintitam sattāsaṅkhyeyyan"ti
vuttagāthāyam āgatesu sattāsaṅkhyeyyabbhantare uppannesu
pañcavīśasahasādhikesu satasahassasammāsambuddhesu
paṭhamam uppanno sammāsambuddho ahosi. Purāṇa-
gotamo "Navāsaṅkhyeyyavācakan"ti vuttagāthāyam āgatesu
sattāsītisahasādhikesu tisatasahassasammāsambuddhesu
paṭhamam uppanno sammāsambuddho ahosi. Buddhānam
bahubhāvattā dveva vuttā. Etthantare uppannānam
sabbesampi buddhānam santike theriyā bodhisattena
saṅgamo hotiyeva. Tena vuttam "aññesam lokanāthānam
saṅgamam te bahum mayā"ti.

¹ Heṭṭhā mahānidāne.

² Heṭṭhā atidūrenidāne.

360. Gavesato buddhadhammeti buddhabhāvakare dānādipāramidhamme gavesantassa tava paricārikā bhariyā ahaṃ ahosinti sambandho.

361. Caturō ca asaṅkhiyeti avidūrenidāne "Selo bhāso jeyyo ceva. Ruciyo ca asaṅkhyeyyo"tiādina vuttānaṃ sela-bhāsa jeyyaruciya saṅkhātānaṃ catunnaṃ asaṅkhyeyyānaṃ. Matthaketi¹ vacanaseso. Kappasatasahassādhikānaṃ selā-dīnaṃ catunnaṃ asaṅkhyeyyānaṃ matthaketi attho.

362. Paccantavisayeti majjhimadesasseva ekapasse paccantadesasaññite janapade. Rammanagareti attho. Tassa āgamaṇaṃ magganti tena dīpaṅkarena bhagavatā āgantabbaṃ vīthim. Sodhenti tuṭṭhamānasāti rammanagaravāsino haṭṭhappahaṭṭhā udakaparibhinnaṭṭhānesu paṃsum pakkhipitvā cikkhallakampi. Pathaviṃ asamaṃ samaṃ katvā muttasadisāhi vālukāhi ākiranti.

363. Tena kālena so āsīti tasmim samaye so tvaṃ bhagavā sumedho nāma brāhmaṇo ahosi. Paṭiyādesīti sodhesi. Āyatoti āgacchantassa. Sabbadassinoti sabbe ñeyyadhamme passatīti sabbadassinō dīpaṅkarabhagavato magganti sambandho.

364. Brāhmaṇasambhavāti brāhmaṇakule jātā. Sumittāti tadā yasodharāya nāmaṃ. Samāgamanti maggasodhanatthāya rammanagaravāsīnaṃ sannipātānaṃ.

365. Uppalahatthānīti uppalapupphamañjariyo. Yathā hi ekasmim hatthe pañca karasākhā honti. Evaṃ yasmim daṇḍake pañca uppalapupphāni bandhitvā alaṅkaronti. Taṃ hattho viyāti hatthanti katvā uppalahatthaṃ nāma. Tāni aṭṭha uppalahatthāni dīpaṅkarasatthuno pūjanatthāya ādāya gahetvā āgacchantī janasaṃmajjhe rammanagaravāsīnaṃ antare isimuttamaṃ seṭṭhaṃ suvaṇṇapaṭibimbaṃ viya dassanīyaṃ pāsādikaṃ sumedhatāpasānaṃ addasaṃ adakkhim.

¹ BvA. 86-piṭṭhe.

366. Cirānugataṃ dayitanti atīte soḷasa asaṅkhyeyye brahmadevasambuddhassa kālato paṭṭhāya cirakālaṃ anukkamena āgataṃ anukampitabbaṃ atikkantanti ativiya kamaṇīyaṃ ruciyaṃ. Manoharanti mama cittaṃ haratīti manoharaṃ sumedhatāpasaṃ. Saphalanti sahitatthaṃ iti.

367. Parakkamanti sumedhaisino maggasodhanatthāya ussahanaṃ. Pubbakammenāti atītasammāsambuddhesu santike bodhisattena saha pāramipūraṇavasena dīpaṅkarasammāsambuddhe ca mama cittaṃ pasīdi.

368. Bhiyyo cittaṃ pasādesinti sumedhatāpase pana bhagavatāpi bhiyyo ahaṃ cittaṃ pasādesinti attho. Te ti tuyhaṃ demīti sambandho.

369. Pañca hatthāti pañca uppalahatthāni uppala-
mañjariyo. Tayoti tīṇi uppalahatthāni. Tena saddhiṃ samā
hontu. Bodhatthāya tavaṃ iseti bho sumedhatāpasa! Tena
puñṇakammena tava sammāsambodhiatthāya tava
paricārikābhāvena tayā saddhiṃ jātijātīsu samāgamā hontu.

370. Isīti sumedhatāpaso. Mahāsayanti catusatasahassa
khīṇāsavabhikkhuparivārattā mahāyasavantam dīpaṅkara-
buddhaṃ.

371. Viyākāsīti byākāsi kathesi.

372. Aparimeyye ito kappeti ito bhaddakappato
aparimeyyānaṃ kappasatasahassādhikānaṃ catunnaṃ
asaṅkhyeyyānaṃ kappamatthake. Kammaṃ viyākāsi
ujubhāvanti mama yasodharātheriyā ajjavam patthanā-
kammaṃ byākāsi.

373. Samacittāti tayā samaṃ samānaṃ cittaṃ yassāti
samacittā. Samakammāti ādisupi ese va nayo. Mahāisīti bho
sumedhatāpasa.

374. Sudassanāti suṭṭhu dassanīyā ativiya abhirūpā.
Manāpāti sīlācāraguṇena cittavaḍḍhanakā. Dāyādāti
dāyabhūtaṃ navalokuttaradhammaṃ ādadātīti dāyādā.
Iddhikāti iddhimantini.

375. Bhaṇḍasāmugganti suvaṇṇarajatādibhaṇḍānaṃ
ṭhapitasamputaṃ.

376. Pūrayissati pāramīti tava dānādipāramiyo ayam sumittā pūressati. Bhetvāti bhinditvā. Bodhiyanti mahā-bhiññāetadaggaṭṭhānantaram mahāsāvikabodhiññam.

377. Buddhoti dīpaṅkaro bhagavā.

378. Tassa kammassa sukatassāti dīpaṅkarabuddhe sumedhatāpase ca suṭṭhu katassa pūjitassa tassa kusala-kammassa ānubhāvena. Tatthāti tasmim dīpaṅkara-bhagavati. Devamanussakam yoninti devalokamanussalok-apariyāpannam sampattim.

379. Sukhadukkhenubhotvāhanti aham sukhāni ca dukkhāni ca vedayitvā. Ajāyim sākiye kuleti devadahanagare suppabuddharañño aggamahesiyā suddhodanamahārājassa bhaginibhūtāya amittāya nāma deviyā kucchimhi paṭisandhim gahetvā bodhisattavijāyanadivaseva saha-jātattā. Aham sākiyakulamhi vijāyim. Sākiyeti ca sakāhi¹ bhagīnīhipi saddhim samvāsavasena jātisambhada'makatvā kulavaṁsam anurakkhitum sakkuṇanti samatthentīti sakyā. Teyeva saddaracanāvisesena² sākiyā. Tena vuttam "Atha kho ambatṭha rājā okkāko udānam udānesi 'Sakyā vata bho kumārā. Paramasakyā vata bho kumārā'ti, tadagge kho pana ambatṭha sakyā paññāyanti"ti³. Atha vā kapilamunino vasanaṭṭhāne sākavane vasantīti sakyā, sākiyā ca. Tena vuttam-

"Sākarukkhapaṭicchannam, Vāsam yasmā purākaṁsu

Tasmā diṭṭhā vaṁsajāte, Bhuvi 'Sakyā'ti vissutā"ti⁴

Sākiyānam apaccam sākiyam, Tasmim kule.

380. Rūpavatīti pasattham rūpam assā atthīti rūpavatī. Bhogavatīti bahuvidhā nānappakārā ca bhogā assā atthīti bhogavatī. Yasasīlavatīti yasavatī ca sīlavatī ca. Sabbaṅga-sampadāti sabbehi pasatthapasatthehi, paṇītapāṇītehi,

¹ Słs. (new). II. 259.

² Sstt. 108-suttam.

³ D. I, ? -piṭṭhe.

⁴ Vcpp.

sundarasundarehi ca itthiratanāṅgehi sampannā. Abhisakka-
tāti atirekaṃ sammā katā pūjitā.

381. Lābhaṃ silokaṃ sakkāraṃ. Lokadhammasamā-
gamanti lābhasamāgamam silokasamāgamam sakkāra-
samāgamam alābhaayasa- nindā-pasaṃsā-sukha-dukkha-
saṅkhātehi lokadhammehi samāgamam sannipātaṅca
laddhāpi mama cittaṃ dukkhiṭaṃ dukkhajātaṃ natthi.
Akutobhayāti attānuvādabhayaḍḍhiṃ apagatattā kutoci-
pi asaṅjātabhayā.

382. Vuttaṃ hetam bhagavatā. Rañño antepure tadāti
ādinā attano vuttavacanaṃ vakkhamānavacanaṅca
samattheti dāḥaṃ karoti. Ekaṃ "Brahmadevaṅca
sambuddhaṃ. Gotamaṃ lokanāyakaṃ"ti vuttavacanaṅca
"Pañcakotṭhisatā buddhā. Navakotṭhisatāni cā"ti vakkhamāna-
vacanaṅca bhagavatā rājagahato paṭhamam
kapilavatthunagaraṃ āgatakāle suddhodanamahārājassa
antonivesane vuttaṃ bhāsitaṃ. Suddhodanamahārājā hi
bhagavato pattaṃ gahetvā sapariṣam bhagavantaṃ āropetvā
paṇītena khādanīyena bhojanīyena parivisi.

Bhattachiccāvasāne sabbam itthāgāraṃ āgantvā
bhagavantaṃ vandi ṭhapetvā rāhulamātaraṃ. Sā pana
"Gaccha ayyaputtaṃ vandāhi"ti pariṇāmena vuccamānāpi
"Sace mayhaṃ guṇo atthi. Sayameva ayyaputto āgamissati.
Āgataṃ naṃ vandissāmi"ti vatvā na āgamāsi. Atha bhagavā
rājānaṃ pattaṃ gāhāpetvā dvīhi aggasāvakehi saddhiṃ
rājadhītāya sirigabbhaṃ gantvā "Rājadhītāya yathāruciya
vandanāma na kiṅci vattabbā"ti vatvā paṇṇatte āsane nisīdi.
Sā vegena āgantvā gopphakesu gahetvā pādapiṭṭhiyaṃ sīsaṃ
parivattetvā yathājjhāsayam vandi.

Rājā rājadhītāya bhagavati sinehabahumānādiguṇa-
sampattiṃ kathesi. Bhagavā "Anacchariyaṃ mahārāja yaṃ
idāni pariṇāmaṃ nāṇe tayā rakkhayaṃānā rājadhītā attānaṃ
rakkhi. Sā pubbe anārakkhā pabbatapāde vicaramānā
aparipakke nāṇe attānaṃ rakkhi"ti vatvā candakinna-

rījātakam¹ kathesi. Tassāvasāne etaṃ "Brahmadevañca sambuddhan"ti ādivacanam bhagavatā vuttam. Iminā imamattham dasseti -

Kiñcāpi yasodharātherī mahābhiññāpattā mahāsāvikā kappasatasahassādhikam ekaṃ asaṅkhyeyyemeva² pubbenivāsānussatiñāṇena anussaritam sakkoti. Bahgavatā pana vuttanayena ito kappasatasahassādhike vīsatisaṅkhyeyye uppannānam buddhānam bhagavantānam aṭṭhuppattim attano aṭṭhuppattim ca jānāti. Tasmā idaṃ yasodharātherīpadānam budhabhāsitaṃ nāma. Taṃ saddhāsampannehi kulaputtehi ādaram saddahitabbam buddhabhāvassa dukkaratāya attano dullabhakālam mogham akhepetvā samathavipassanā bhavetabbāti. Khattiyānam pureti sākuyarājānam kapilavatthunagare. Upakarañcāti candakinnarījātakena rāhula mātuyā guṇaṇca niddisi. Casaddena brahmadevañca sambuddhanti vacanaṇca desesīti samucceti.

383. Sukhe dukheti sukhakāle dukkhakāle ca samānacittā. Atthakkhāyīti atthānattham hitāhitaṇca akkhāyayīti atthakkhāyī. Anukampikāti anukampāya kāruṇṇena sampannā.

384. Pañca koṭisatā buddhā. Pa. Cattālīsa koṭisatāti imehi pāṭhehi "Cintitam sattāsaṅkhyeyyan"ti gāthāyam vuttānam sattannam nandādiasaṅkhyeyyānam abbhantare uppannā brahmadevādi pañcavīsasahassādhikā satasahassa-sammāsambuddhā uppajjimsūti Imamattham dīpeti. Tattha pañcakotisatā buddhāti. Nandaasaṅkhyeyye brahmadevādi pañcakotisatā pañcasahassa sammāsambuddhā uppannā. Koṭisaddo hi dasasaṅkhyatthavācako. Vatthakoṭisahassānītiādīsu viya.³ Evamuparipi. Etesam devadevānam mahādānam pavattayinti sambandho. Vitthāro atidevarāja-

¹ Jā. 1. 277-80-piṭṭhesu.

² AA. 1. 289-piṭṭhe.

³ D. II, 160. S. II, 119. A. 3. 196. AA. 3. 270-1-piṭṭhesu.

vatthumhi vutto. Atthakathāyaṃ¹pi nandaasaṅkhyeyye pañcasahassabuddhā uppannāti āgataṃ. Tena vuttaṃ -

"Tamhi nande asaṅkhyeyye, Adhikāraṃ mayā kataṃ.

Pañca buddhasahassānaṃ, Mahādānaṃ pavattayin"ti.

Navakoṭṭisatānīti sunandaasaṅkhyeyye navasahassā sammāsambuddhā uppannā. Atthakathāyaṃpi navasahassabuddhā uppannāti āgataṃ. Tena vuttaṃ -

"Surandamhi asaṅkhyeyye, Adhikāraṃ mayā kataṃ

Navabuddhasahassānaṃ, Mahādānaṃ pavattayin"ti².

Etesanti etesaṃ pañcakoṭṭisatānaṃ navakoṭṭisatānañca. Devadevānanti devānaṃ devabhūtānaṃ sammāsambuddhānaṃ. Mahādānanti guṇamahattena saṅkhyāmahattena ca mahantaṃ dānaṃ. Dānapāramiṃ ādiṃ katvā sesapāramiyopi pavattesiyeva. Pavattayinti uppādesiṃ pūresiṃ.

385. Ekādasakoṭṭisatāti ettha ekāti aññe, seṭṭhā vā pathavīasaṅkhyeyye dasasahassā buddhā uppannā. Atthakathāyaṃpi dasasahassabuddhā uppannāti āgataṃ. Tena vuttaṃ -

"Pathavimhi asaṅkhyeyye, Adhikāraṃ mayā kataṃ

Dasannaṃ buddhasahassānaṃ, Mahādānaṃ pavattayin"ti.³

Buddhekādasakoṭṭiyoti maṇḍasasaṅkhyeyye ekādasasahassā buddhā uppannā. Atthakathāyaṃpi ekādasasahassabuddhā uppannāti āgataṃ. Tena vuttaṃ -

"Tamhi maṇḍe asaṅkhyeyye, Adhikāraṃ mayā kataṃ

Ekādasasahassānaṃ, Mahādānaṃ pavattayin"ti.⁴

387. Vīsakoṭṭisatāti dharanīasaṅkhyeyye vīsasahassā buddhā uppannā. Atthakathāyaṃpi pana vīsasahassā buddhā uppannāti āgataṃ. Tena vuttaṃ -

¹ Stk. 33-piṭṭhe.

² Stk. 34-piṭṭhe.

³ Stk. 34-piṭṭhe.

⁴ ibid

"Dharaṇimhi asaṅkhyeyye, Adhikāraṁ mayā kataṁ

Viśabuddhasaḥassānaṁ, Mahādānaṁ pavattayin"ti.¹

Tim̐thakoṭṭisatānīti sāgaraasaṅkhyeyye tim̐sasahassā buddhā uppannā. Aṭṭhakathāyaṁpi tim̐sasahassabuddhā uppannāti āgataṁ. Tena vuttaṁ -

"Sāgaramhi asaṅkhyeyye, Adhikāraṁ mayā kataṁ

Tim̐sabuddhasaḥassānaṁ, Mahādānaṁ pavattayin"ti.²

388. Cattālīsakoṭṭisatāti puṇḍarikaasaṅkhyeyye cattālīsahassā buddhā uppannā. Aṭṭhakathāyaṁpi cattālīsahassabuddhā uppannāti āgataṁ tena vuttaṁ -

"Puṇḍarika asaṅkhyeyye, Adhikāraṁ mayā kataṁ

Cattālīsasaḥassānaṁ, Mahādānaṁ pavattayin"ti.³

Evam̐ manopaṇidhikhettabhūte sattannaṁ asaṅkhyeyyānaṁ abbhantare uppanne brahmadevādisammā-sambuddhe dassetvā idāni vācāpaṇidhikhettabhūte navannaṁ asaṅkhyeyyānaṁ abbhantare uppanne purāṇagotamādayo sattasaḥassādhike asītisaḥasse tisatasahassee ca (387000) sammāsaṁbuddhe sattatim̐sakoṭṭiyo dassentī "Paññāsakoṭṭisatāni ca. Pa. Sattatim̐sā ca koṭṭiyo"ti pāṭha'māha. Tattha paññāsakoṭṭisatānīti sabbabhaddasaṅkhyeyye purāṇa gotamādayo paññāsasaḥassā buddhā uppannā. Vitthāro sāgalacakkavattirājavatthumhi vutto. Aṭṭhakathāyaṁpi paññāsasaḥassabuddhā uppannāti āgataṁ. Tena vuttaṁ -

"Sabbabhadde asaṅkhyeyye, Adhikāraṁ mayā kataṁ

Paññāsaṁbuddhasaḥassānaṁ, Mahādānaṁ pavattayin"ti.⁴

390. Saṭṭhikoṭṭisatāti sabbaphullaasaṅkhyeyye saṭṭhisahassā buddhā uppannā. Aṭṭhakathāyaṁpi saṭṭhisahassabuddhā uppannāti āgataṁ. Tena vuttaṁ -

¹ ibid

² Stk. 34-piṭṭhe.

³ ibid

⁴ Stk. 42-piṭṭhe.

"Sabbaphulle asaṅkhyeyye, Adhikāraṃ mayā kataṃ
Satṭhi buddhasahassānaṃ, Mahādānaṃ pavattayin"ti.¹

Sattati koṭṭisatānīti sabbaratanaasaṅkhyeyye sattati-
sahassā buddhā uppannā. Atṭhakathāyaṃ pi
sattatisahassabuddhā uppannāti āgataṃ. Tena vuttaṃ -

"Sabbaratane asaṅkhyeyye, Adhikāraṃ mayā kataṃ
Sattati buddhasahassānaṃ, Mahādānaṃ pavattayin"ti.²

391. Asītikotṭisatāti usabhakkhandhaasaṅkhyeyye asīti
sayassā buddhā uppannā. Atṭhakathāyaṃ pi
asītisahassabuddhā uppannāti āgataṃ. Tena vuttaṃ -

"Usabhakkhandhaasaṅkhyeyye, Adhikāraṃ mayā kataṃ
Asīti buddhasahassānaṃ, Mahādānaṃ pavattayin"ti.³

Navutikoṭṭisatānīti mānibhaddaasaṅkhyeyye navuti-
sahassā buddhā uppannā. Atṭhakathāyaṃ pi
navutisahassābuddhā uppannāti āgataṃ. Tena vuttaṃ -

"Mānibhadde asaṅkhyeyye, Adhikāraṃ mayā kataṃ
Navuti buddhasahassānaṃ, Mahādānaṃ pavattayin"ti.⁴

393. Koṭṭidvayasahassānīti padumaasaṅkhyeyye vīsati
sahassā buddhā uppannā. Atṭhakathāyaṃpi vīsasahassa-
buddhā uppannāti āgataṃ. Tena vuttaṃ -

"Padumamhi asaṅkhyeyye, Adhikāraṃ mayā kataṃ
Vīsabuddhasahassānaṃ, Mahādānaṃ pavattayin"ti.⁵

Koṭṭisatasahassānīti pāṭho atthi. Lokagganāyakāti
saggamokkhābhimukhaṃ sattalokaṃ aggo jaṭṭho hutvā
nentīti lokagganāyakā.

394. Puna koṭṭisahassānīti usabhaasaṅkhyeyye aparā
dasasahassā buddhā uppannā. Atṭhakathāyaṃpi dasa-
sahassabuddhā uppannāti āgataṃ. Tena vuttaṃ -

¹ Stk. 42-piṭṭhesu.

² ibid

³ Stk. 43-piṭṭhe.

⁴ ibid

⁵ Stk. 43-piṭṭhe.

"Usabhamhi asaṅkhyeyye, Adhikāraṃ mayā katam
Dasannaṃ buddhasahassānaṃ, Mahādānaṃ pavattayin"ti.¹

Navakoṭisahasānītipi pāṭho atthi. Lokanāyatāti
saggamokkhābhimukhaṃ sattalokaṃ nentīti lokanāyakā.

396. Buddhā koṭisatā pañca. Paresampi mahesinanti
khandhuttamaasaṅkhyeyye pañcasahassā buddhā uppannā.
Aṭṭhakathāyaṃpi pañcasahassabuddhā uppannāti āgataṃ.
Tena vuttaṃ-

"Khandhuttame asaṅkhyeyye, Adhikāraṃ mayā katam
Pañcabuddhasahassānaṃ, Mahādānaṃ pavattayin"ti.²

Koṭisatasahasāni. Pañcāsīti mahesinantipi pāṭho atthi.
Pacchāpi dvikoṭisatā. Sambuddā lokanāyakāti sabbamāla-
asaṅkhyeyye dvisahasā buddhā uppannā. Aṭṭhakathāyaṃ pi
dvisahassa buddhā uppannāti āgataṃ. Tena vuttaṃ -

"Sabbamāle asaṅkhyeyye, Adhikāraṃ mayā katam
Dvinnam buddhasahassānaṃ mahādānaṃ pavattayin"ti.³

Pañcāsīti koṭisatā. Sattatimsā ca koṭiyotipi pāṭho.
Navannaṃ asaṅkhyeyyānaṃ abbhantare tisatasahasāni,
sattāsītisahasāni ca buddhā uppannā. Tena vuttaṃ -

"Tīni satasahasāni, Asītisahasāni ca
Atho sattasahasāni, Sabbe buddhā hi piṇḍitā"ti.⁴

398. Aṭṭhaṭṭhamakakoṭiyoti aṭṭhannaṃ aṭṭhasamūha-
koṭiyo. Catusaṭṭhi koṭiyo paccekabuddhā uppannāti attho.

400. Sucinṇānanti suṭṭhu sayameva maggabrahma-
cariyaṃ katacinṇānaṃ buddhapaccekabuddhānaṃ santike
vā. Dhammassa cārinanti bhagavatā desitassa lokuttara-
dhammassa anurūpaṃ caraṇasīlānaṃ khīṇāsavādipuggalā-
naṃ santike vā yo puggalo dhammacārī kusalahammaṃ

¹ ibid

² ibid

³ Stk. 43-piṭṭhe

⁴ ibid

caranto hoti. Sukhaṃ setīti desanāmatamevataṃ. Catūhi iriyāpathehi so puggalo sukhaṃ viharatīti attho.

401. Yāya gāthāya suddhodanamahārājā sakadāgāmi-phale, mahāpajāpatigotamī sotāpatti-phale paṭiṭṭhāsi. Taṃ sampattapari-sāya ovādadānavasena pakāsentī "Dhammaṃ care sucaritaṃ"ti ādi¹māha. Tattha dhammanti anesanaṃ pahāya sapadānaṃ caranto tameva bhikkhācariyadhammaṃ sucaritaṃ care. Sukhaṃ setīti desanāmatamevetam. Evaṃ panetaṃ bhikkhācariyadhammaṃ caranto dhammacārī idha loke catūhi iriyāpathehi sukhaṃ viharatīti attho.

Na naṃ duccharitanti vesiyādibhede agocare caranto bhikkhācariyadhammaṃ duccharitaṃ carati nāma. Evaṃ acaritvā dhammaṃ care sucaritaṃ. Na naṃ duccharitaṃ careti aṭṭhakathāyaṃ² vuttaṃ. Atha vā dhammaṃ care sucaritanti pāṇātipātaviramaṇādisucaritadhammaṃ careyya. Na naṃ duccharitaṃ careti naṃ pāṇātipātadiduccharitadhammaṃ na careyya. Dhammacārīti sucaritadhammaṃ vā samathavipassanādhhammaṃ vā caranto paṭipajjanto puggalo idha loke ca paraloke ca sukhaṃ viharatīti attho.

402. Nibbinditvāna saṃsāreti anamataggasaṃsāre nibbedam āpajjitvā nibbidāñāṇaṃ labhitvā vā sahassa-parivārenāti yasavatīpamukhasahassasākiyānī parivārena. Tassattho upari³ āvi bhavissati. Akiñcanāti nippalibodhā rāgādikiñcanavirahitā vā.

403. Agāranti kapilavatthunagare devavimānasadisam antepuraṃ. Aḍḍhamāseti pannarasadivase.,

404. Sāgareyeva ūmiyoti mahāsamudde mahāvīciyo viya.

408. Evaṃ bahuvidhaṃ dukkhanti evaṃ vuttanayena brahmadevabuddhassa kālato paṭṭhāya yāvajjadivasā bahu-pabhedam dukkhavedanañca vedayitvā. Sampattī ca bahubbidhāti manussadevādi- bahu-pakārā sukhasampatti-

¹ Dh.. 39. DhA. II, 106-piṭṭhesu.

² DhA. II, 106-7-piṭṭhesu.

³ Ap. II, 279-piṭṭhe passitabbaṃ.

yo ca anubhavitvā. Visuddhibhāvanti kilesamalehi
visuddhikabhāvaṃ arahattaṃ sampattā pāpuṇitvā.
Sabbasampadāti jhānābhiññādidhammasampattiyo labhā-
mīti attho.

409. Yā dadāti sakatthānanti yā itthī attano kāyaṃ
mahesino bhagavato bodhisattassa vā puññatthāya puñña-
vaḍḍhanatthāya pāramipūraṇatthāya vā deti. Sahāyasampa-
dā honti nibbānapada'-masaṅkhatanti tassā itthiyā
asaṅkhatam kammacittautuāhārehi asaṅkharitabbam mahā-
asaṅkhatanibbānadhātum sampattakālepi sahāyasampannā
honti. Yasodharātherī hi parinibbānakāle aṭṭhā-rasasahassa-
khīṇāsavabhikkhunīhi saheva parinibbāyi. Tena vuttam-

"Aṭṭhārasasahassāni, Sabbā sākiyasambhavā

Yasodharāsahassāni, Pāmokkhā issarā tadā"tyādi.¹

410. Parikkhīṇam atūtañcāti yaṃ kammaṃ tīhi²
kammadvārehi chahi uppattidvārehi aṭṭhahi asaṃvara-
dvārehi, aṭṭhahi ca saṃvaradvārehi pāpādivasena,
dānādivasena cāti anekehi pakārehi anādimatasamsāre mayā
katam upacitam abhinibbattitam vipākadhammam atthi.
Tam atītakammaṇca kammakkhayakarena aggamaggena
mayā parikkhīṇam parisamantato khayam pāpitam.
Arahattapattato pana pacchā kammakkhayakarassa agga-
maggassa adhigatattā paccuppannam kammaṇca anāgataṃ
kammaṇca na uppajjati. Kiriyaṃmattameva hoti. Tasmā
paccuppannānāgatakammānipi anuppādanirodhena pari-
kkhīṇāni honti. Tena vuttam "Sabbakammam mama
khīṇa"ntīti.

8. Yasodharātherī apadānavañṇanā samattā.

¹ Ap. II, 274-piṭṭhe.

² ThagA. I, 220-piṭṭhe.

9- Yasodharāpamukha

Dasabhikkhunīsahassa apadānavañṇanā

Kappe ca satahassetiādi yasodharāpamukhadasa-sahassabhikkhunīnam apadānam. Tāsam atthupatti yasodharātherīpadānassa avidūre nidāne vuttā. Tasmā idha puna na vitthāressāmi. Anutthānapadānamattameva vaṇṇayissāmi.

412. Tattha sumedhañca sumedhañcāti catusata-sahassakhīṇāsavaparivārassa dīpaṅkarabuddhassa atthāya kese mocetvā ajinacammajaṭamaṇḍalavākacirāni kālavaṇṇe kalale pattharitvā maṇiphalaka setuviya kalalapitṭhe nipajjamānam sumittāya nāma brāhmaṇakaññāya dinnena pañcauppalahatthena bhagavantam pūjamānam sumedhatāpasañca tīhi uppalahatthehi bhagavantam pūjetvā yāva nibbānā sumedhatāpasassa pāramīpūrikā-bhāriyattham patthayamānam sumittam nāma brāhmaṇakaññāñca samānasukhadukkhātanti samānam sukhañca dukkhañca yesanti samānasukhadukkhā. Tesam bhāvo samānasukhadukkhātā. Tam viyākāsi byākāsi kathesīti attho.

413. Sadevakañca tassento. Vicaranto sadevakanti anopamāya buddhalīlāya vijambhamāno chabbaṇṇarasmīhi virocamāno dīpaṅkaro bhagavā veneyyānam anuggahatthāya attānam dassanena veneyyānam maṅgalavaḍḍhanatthāya, Maggaphalapaṭivijjhanatthāya ca sadevakam sattalokam attānam dessento dassetukāmo sadevakam tam tam gāmanigamādiokāsalokam vicaranto rammanagaram patvā viyākāsīti sambandho.

Buddhā hi bhagavantā vutthavassā¹ janasaṅgahatthāya cārikam pakkamantiyeva. Janapadacārikam carantā ca mahāmaṇḍalam majjhimamaṇḍalam antimamaṇḍalanti imesam tiṇṇam maṇḍalānam aññatarasmim maṇḍale caranti. Tattha mahāmaṇḍalam navayojanasatikam. Majjhimamaṇḍalam chayojanasatikam. Antimamaṇḍalam tiyojanasatikam. Yadā mahāmaṇḍale cārikam caritukāmā honti. Tadā mahāpavāra-

¹ VA. I, 146-piṭṭhe.

ṇāya pavāretvā pāṭipadadivase mahābhikkhusaṃghaparivārā
 nikkhamitvā gāmanigamādīsu mahājanam āmisapaṭiggahena
 anuggaṇhantā dhammadānena cassa vivatṭupanissitam
 kusalam vadḍhentā navahi māsehi janapadacārikam
 pariyosāpenti. Sace pana anto vasse bhikkhūnam samatha-
 vipassanā taruṇā honti. Mahāpavāraṇāya appavāretvā
 pavāraṇāsaṅgaham datvā kattikapuṇṇamāyam pavāretvā
 māgasirassa paṭhamadivase mahābhikkhusaṃghaparivārā
 nikkhamitvā vuttanayeneva majjhimamaṇḍale aṭṭhahi
 māsehi cārikam pariyosāpenti. Sace pana nesam
 vutthavassānam apripākindriyā veneyyasattā honti. Tesam
 indriyapākam āgamentā māgasiramāsampi tattheva vasitvā
 phussamāsassa paṭhamadivase mahābhikkhusaṃghaparivārā
 nikkhamitvā vuttanayeneva antimamaṇḍale sattahi māsehi
 cārikam pariyosāpenti. Tesu ca maṇḍalesu yattha katthaci
 vicarantāpi te te satte kilesehi viyojenta sotāpattiphalādīhi
 payojenta veneyyavaseneva nānāvāṇṇāni pupphāni ocinantā
 viya caranti. Tesam pakittaneti tesam dvinnam sumedha-
 sumittapuggalānam byākaraṇasamaye. Dīpaṅkaro hi
 bhagavā-

"Passatha imam tāpasam,
 Jaṭilam uggatāpanam

Aparimeyyito kappe,
 Buddho loke bhavissatī"ti ¹ ādinā

Sumedhatāpasam byākāsi,
 "Samacittā samakammā. Samakārībhavissati

Piyā hessati kammaṇa
 Tuyhatthāya mahāisī"tiādinā ²
 Sumittākañṇam byākāsi.

Amhe upagamma samāgamanti evam ārocayimhāti tadā
 mayam tam sannipātam upasaṅkhamitvā sambandho.

¹ Bv. 311-piṭṭhe.

² Ap. II, 269-piṭṭhe.

414. Amhaṃ sabbapati hohīti bho sumedhatāpasa
tvaṃ sabbāsaṃ amhākaṃ pati sāmiko hohi bhaveyyāhi.
Anāgatasamāgameti anāgate pacchimabhava samāgamana-
kāle. Sabbāva tuyhaṃ bhariyāti mayhaṃ sabbā eva tava
bhariyāyo bhaveyyāma. Tasmā tā sabbāpi amhākaṃ
bodhisattassa bhariyāyo ahesuṃ.

415. Dānaṃ sīlamayaṃ sabbam. Bhāvanā ca
subhāvitāti amhehi dānaṃ dinnam. Sīlaṃ rakkhitaṃ.
Bhāvanā ca suṭṭhu bhāvitā vaḍḍhitā. Dīgharattaṃ no
sabbam pariccitanti dīpaṅkarabuddhassa kālato paṭṭhāya
yāva imasmā bhavā dīghakālam amhehi sabbam dānādi-
pāramīkusalam paricitaṃ āsevitam bhāvitam.

416. Gandham vilepanam mālāṃ. Dīpaṃ
ratanāmayanti gandhehi pūjanam gandham. Tathā
vilepanādīsu uttarapadalopena. Tasmā amhehi gandhapūja-
naṃ mālāpūjanaṃ dīpapūjanaṃ suvaṇṇarajatādiratana-
mayavihārādīpūjanaṃ pūjitaṃ buddhādīnam. Yaṃkiñci
patthitaṃ sabbam pariccitanti idamevāti aniyamitaṃ
sakalam icchitaṃ dānādīpuñṇakammam paricitaṃ āsevitam
bhāvitam.

417. Paribhogaṃ mānusiyaṃ manussaloke nibbattaṃ
mañcapīṭhādi paribhogapūjanaṃ pūjitaṃ.

418. Issara'manu bhotvānāti issariyasampattiṃ veda-
yitvā.

419. Sakyaputtanivesaneti sakyaputtassa amhākaṃ
siddhattha bodhisattassa antepure. Nānākulūpapannāyoti
sākiyavaṃse nānāgehesu upapannāyo. Accharā kāmavaṇṇi-
nīti devaccharā viya kamanīyavaṇṇehi sampannā.

420. Lābhaggenāti seṭṭhalābhena. Sabbasakkatāti
sabbehi ādaram katā. Sammānitāti suṭṭhu mānitā pemaṇīyā.

422. Sakkatapūjitāti ādaram katvā pūjitā. Atha vā
sakkaccaṃ katā ca pūjitā cāti.

9- Yasodharāpamukha dasabhikkhunīsahassa-

Apadānavavaṇṇanā samattā.

10-Aṭṭhārasabhikkhūnīsaḥassa-apadānavañṇanā.

Aṭṭhārasasahassānītiādi yasodharāpamukhaaṭṭhārasa-sahassabhikkhūnīnaṃ apadānaṃ. Tāsaṃ aṭṭhuppattipi yasodharātherīpadāne vuttā. Tasmā idhāpi anuttānapadānameva atthaṃ vaṇṇayissāmi.

426-7. Sakyasambavāti sakyakulato vijātā. Yasodharāpamukhānīti yasodharā pamukhā jeṭṭhikā yesanti yasodharāpamukhāni. Upasaṅkamunti parinibbānāsannakāle ārocetuṃ upasaṅkamimsu. Yathābalanti balānurūpaṃ.

428. Jāti khīṇā jarā byādhi maraṇaṇcāti jāti ca khīṇā. Jarā ca khīṇā. Byādhi ca khīṇo. Maraṇaṇca khīṇaṃ khayāṃ pariyosānaṃ gatanti paccekāṃ yojetabbaṃ. Tattha jātīti bhavo, bhavanibbatti vā Yāmāti gamissāma.

429. Aparādha'majānantī mayaṃ aparādhaṃ vajjanti ajānantīyo hutvā yaṃ kammaṃ akarimhā. Khama amhanti amhākaṃ taṃ aparādhaṃ khama khamāhi.

431. Yasodharāti yasodharātherīpamukhā aṭṭhārasa-sahassabhikkhuniyo. Agārasmiṃ pajāpatīti tā aṭṭhārasa-sahassabhikkhuniyopi bhagavato rājākumārakāle kapilavatthumhi antonivesane pajāpatiyo ahesuṃ.

432. Thīnaṃ sataḥsahassānantiādīna'mattho vuttoyeva.

434. Yasodharāsaḥassānīti yasodharā ca tassā parivārasaṅkhātāni yasavatīpamukhakaṇṇāsahassāni ca.

464. Thalūdajāni pupphānīti thalajāni ca udajāni ca thalūdajāni. Tattha thalajānīti thale pathaviyaṃ jātāni ruhāni pupphāni. Udajānīti uduke jātāni ruhāni pupphāni.

466. Calatīti chappakārā ayaṃ pathavī kampati. Kathaṃ? puratthimato¹ unnamati pacchimoto onamati. Pacchimoto unnamati puratthimato onamati. Uttarato unnamati dakkhiṇato onamati. Dakkhīṇato unnamati uttarato onamati. Majjhimato unnamati pariyantato onamati. Pariyantato unnamati majjhimato onamatīti evaṃ

¹ BvA. 76-piṭṭhe.

chappakārā anila bala calita jala taraṅga bhaṅga saṅghaṭṭitā viya nāvā catunahutādhikadvijojanasatasahassabalā pathavī-sandhāarakajalapariyantā acetanāpi samānā sacetanā viya ayam mahāpathavī pītiyā naccantī viya kampatī. Ravatīti nadati vikūjati. Saṅkambatīti bhusam kampatī calati. Pakittenteti dīpaṅkarabhagavati byākaramāne sati.

467. Nānāpūjanīyam bhaṇḍanti mālāgandhamālādi-pūjetabbam vatthum pūjayitvāna patthayunti sambandho.

468. Jotidīpāti bho dīpaṅkarabuddha.

469. Noti amhākam viyākāsi byākāsīti sambandho. Puna noti mayam ahumha ahosimhāti sambandho.

485. Kim vo vakkhāma uttarīti kintī tumhākam adhikam vakkhāma bhāsissāma. Santasaṅkhatadosanti nirodhato kamma citta utuāhārasaṅkhātehi paccayehi punappunam kattabbo doso vajjam aparādhō yasmim nibbāneti santasaṅkhatadosam. Pappothāti anupādisesāya nibbānadhātuyā pāpuṇāthāti.

10-Atṭhārasa bhikkhunisahassa apadānavañṇanā samattā.

4- KHATTIYAVAGGA

1-Yasavatīpamukha bhikkhunīsahassa apadānavaṇṇanā

"Bhavā sabbe parikkhīṇā"ti ādi yasavatīpamukha-sahassabhikkhunīnaṃ apadānaṃ. Tāpi hi heṭṭhā yasodharā-pamukha aṭṭhārasasahassabhikkhuniyo viya brahmadeva-sammāsambuddhassa kālato paṭṭhāya bodhisattassa sahapāramīpūrikā bhariyatthāya, pacchimabhava ca sahajātā hutvā nibbānappattiyā tattha tattha bhava anekesaṃ buddhapacceka-buddhasāvakānaṃ santike pāramiyo pūretvā pacchimabhava bodhisattena ekato jātā khattiyāniyo hutvā antenivesane aṭṭhārasasahassānaṃ sākiyānaṃ pāmokkhā ahesuṃ. Tā kāmādhātumatikkamma abhirūpā dassanīyā pāsādikā bodhisattassa deviyo ahesuṃ. Tena vuttaṃ-

"Aṭṭhārasasahassāni, Sabbā sākiyasambhavā
Yasodharāsahassāni, Pāmokkhā issarā tadā
Kāmādhātumatikkamma, Saṇṭhitā rūpadhātuyā
Rūpena sadisā natthi, Sahassānaṃ mahāmuni"ti¹.

Tā aparena samayena saṃsāre nibbinditvā yasodharāya saddhim mahāpajāpati gotamītheriyā santike pabbajitvā katū pacitapāramīvisesena katipāhaccayena arahattaṃ sacchākaṃsu. Tena vuttaṃ-

"Nibbinditvāna saṃsāre, Pabbajim angāriyaṃ
Sahassaparivārena, Pabbajitvā akiñcanā"ti² ca
"Nibbinditvā agāramhā, Pabbajimha'nagāriyaṃ
Katipāhaṃ upādāya, Sabbā pattāma nibbutin"ti³ ca.

Arahattaṃ patvā pana attano attano pubbakammaṃ anussaritvā somanassavasena pubbacaritāpadānaṃ ārocenti

¹ Ap. II, 274-piṭṭhe.

² Ap. II, 271-piṭṭhe.

³ Ap. II, 279-piṭṭhe.

bhagavato sammukhā imā "Bhavā sabbe parikkhīṇā"tiādi gāthāyo abhāsimsu.

1. Tattha bhavā sabbe parikkhīṇāti maggassa bhāvitattā āyatim anuppādadhammataṃ āpajjanena sabbepi kāmabhavādayo parisamantato ariyamaggena khiṇā khepitā. Bhavā santi vimocitāti maggassa bhāvitattā kilesehi vimocāpitā paccuppannupādānakkhandhasaṅkhātā bhavā eva santi saṃvijjanti.

2. Sādhū patthitanti sakkaccam paṇihitaṃ. Atha vā sādhuhi patthitaṃ paṇihitaṃ paribhogamayam mañcapīṭhādiparibhogadānam amhehi dinnam.

3. Buddhapaccekabuddhānanti "Brahmadevañca sambuddhan"ti¹ ādinā vuttānam brahmadevādisammā-sambuddhānañca "Paccekabuddhā vītarāgā"ti ādinā² vuttānam paccekabuddhānañca. Sāvakānañcāti khiṇāsavā vītamalātiādinā³ vuttānam khiṇāsavānam buddhasāvakānañca.

4. Ucca-nīcamayam kammaṃ bhikkhūnanti anāgāmi sakadāgāmiādinam bhikkhūnañca mahantaṃ parittañca pāramīkammaṃ. Uccākulaparīkammanti uccakule mahanta-kule nibbattanaparīkammaṃ.

5. Teneva sukkamūlenāti buddhassa sahapāramīpūraṇasaṅkhātā sukkam parisuddham mūlam nidānam yassāti sukkamūlam, Tena sukkamūlena pāramīkammena eva. Coditā kammāsampadāti ussāpitā uttamakammena sampannā. Mānusika'matikkantāti manussaloke nibbatta sampattim atikkamitvā.

6. Uppatte ca kate kammeti paṭhamam ādiyate upacīyateti uppattam, kamme pāramīkammassa uppatte ca paṭhamam ekato upacitattā ca kate ca pacchāpi punappunam katattā ca. Jātiyā vāpi ekatoti khattiyādi-jātiyāpi ekato jātā.

¹ Ap. II, 268- piṭṭhe.. 359, 459-gāthādīsu.

² Āpa. 2. 271- piṭṭhe. 398-gāthā.

³ Ap. II, 271-piṭṭhe.

Pacchimeti pacchimabhave ekato jātā. Khattiyā
kulasambhavāti khattiyakule jātā.

7. Lābhasakkārapūjitāti lābhehi ca sakkārehi ca pūjitā.
Nandaneti tāvatimsadevānam nandanavanuyyāne iva.

8. Kātipāham upādāyāti katipayāni divasāni dvīhatīhāni
vā paṭicca. Pattā'mhāti kilesanibbutim sampattā amhā.

9. Mamāti amhehi tisso vijjā anuppattāti sambandhoti.

1- Yasavatīpamukha bhikkhunīśahassa apadānavañṇanā
samattā.

2-Caturāsīti bhikkhunīśahassa apadānavañṇanā

Cullāsītisahassānītiādi caturāsītisahassānam bhikkhu-
nīnam apadānam. Ito hi kappasatashassamatthake padu-
muttarabhagavato kāle amhākam bodhisatto aneka-
dhanakoṭiko jaṭilo nāma mahāraṭṭhiko ahosi. Bhagavato
ñātikulanagaram haṁsavatī nāma. Gaṅgānadī nagarassa
dvārena niccakālam sandati. Aparena samayena antovasse
devo nirantaram vassati. Tasamā nadiyā ajjhottaṭena
udakena ubbaḥhā bhikkhū piṇḍaya caritumpi na sakkonti.
Tadā amhākam bodhisatto jaṭilo nāma raṭṭhiko udakena
oruddhe bhikkhū disvā gaṅgāya mahāsetum kārayi
satasahassapuggalehi saddhim. Gaṅgāya orimatīre
saṁghassa mahāvihāraṇca kārayi. Nānākulā itthiyo ca purisā
ca tassa mahāraṭṭhikassa setuṇca vihāraṇca samabhāgam
akaṁsu. Tadā imā caturāsītisahassabhikkhuniyopi manu-
ssitthiyo hutvā tassa setuṇca vihāraṇca vippasannena cetasā
samabhāgam akaṁsu. Setuvihārānam atthāya vālukā
ākirimsu. Vīthim sammajjimsu. Kadalīpuṇṇaghaṭadha-
jadhūpacuṇṇamālādayo ca karimsu. Tena vuttam-

"Amhe añṇe ca mānujā, Vippasannena cetasā

Tassa dhammesu dāyādā, Nagara janapadesu ca

Itthī pumā kumārā ca, Bahū ceva kumārikā

Setuno ca vihārassa, Vālukā ākirimsu te

Vithim sammajjanam katvā, Kadalīpuṇṇaghate dhaje
Dhūpaṃ cuṇṇaṇca mālaṇca, Kāram katvāna satthuno "ti."¹

Bodhisatto setumhi vihāre ca niṭṭhite padumuttaram
sammāsambuddham nimantetvā mahādānam datvā
buddhappamukhassa saṃghassa sacīvaram bhattam adāsi.
Padumuttaro bhagavā nam "Anāgate gotamo nāma buddho
bhavissatī"ti byākāsi. Hatthaparikkammaṃ karontiyo imā
caturāsītisahassitthiyopi "Anāgate kappasatasahassamatthake
gotamassa nāma buddhassa sāsane ekato bhavissantī"ti
byākāsi. Tena vuttam -

"Aham tena samayena, Jaṭilo nāma raṭṭhiko
Sambuddhappamukham saṃgham, Sabhattam dussa'ma-
dāsaham
Sopi maṃ Buddho byākāsi, Saṃghamajjhe nisīdiya
Satasahassito kappe, Ayaṃ Buddho bhavissatī"ti.² ca
"Kāci hatthaparikkammaṃ, Katāvī naranāriyo
Anāgatamhi addhāne, Sabbā hessanti sammukhā"ti³ ca.

Tā tena kammena tato cutā devaloke nibbattitvā
bodhisattadevaputtassa paricārikāyo hutvā bhavābhavā
saṃsarantīpi yebhuyyena bodhisattassa paricārikāyo hutvā
pacchimabhavā brāhmaṇakule nibbattitvā bodhisattassa
nivesane paricārikāyo ahesum. Yasodharāya pabbajitāya tāpi
saṃsāre nibbinditvā pabbajimsu. Nacirasseva arahattam
sacchākaṃsu. Arahattam pana patvā attano attano pubba-
kammaṃ anussaritvā somanassavasena pubbacaritāpadānam
ārocentī bhagavato sammukhā imā cullāsītisahassānītiādi
gāthāyo abhāsimsu.

13. Tattha cullāsītisahassānīti caturāsītisahassāni⁴. Bra-
hmaṇṇakulasambhavāti brahman vedam jānātīti
brahmaṇṇam kulam. Tasmim brahmaṇṇakule jātā. Atha vā

¹ Ap. II, 282-piṭṭhe

² Bv. 344- piṭṭhe.

³ Ap. II, 282- piṭṭhe.

⁴ Sstt. 828-suttam passitabbam.

brāhmaṇakule vijātā. Sukhumālahatthapādāti sukhumālā siniddhā hatthā ca pādā ca yāsanti sukhumālahatthapādā. Pure tuyhaṃ mahāmuneti bho bhagavā mayaṃ pacchima-bhave tuyhaṃ kapilavatthu purejātā.

14. Vessasuddakuleti vessakule ca suddakule ca jātā vijātā. Cātuddīpāti catūsu mahādīpesu jātā bahū kaññā jātā.

15. Saccadassāvinoti catusaccam passantīti saccadassā-vino bahū pabbajitā atthīti sambandho. Phusissantīti nibbānam aghigacchissanti.

16. Sabbasampadāti sabbasampattiyo. Tumha pasādam paṭiladdhāti tumhākam laddham labhitvā. Bujjhissantīti catusaccadhammam paṭivijjhissanti.

17. Amheti mayaṃ. Pekkhato no mahāvīrāti bho mahāvīriyavā bhagavā amhākam tava pekkhantassa passantassa tava pāde vandāmāti attho.

18. Upāhatāti sabbe kāmabhavādayo maggassa bhāvitattā āyatīm anuppādadhammataṃ āpajjanena upacchinnā. Puññasāṅkhārādālitāti puññāpuññānañjābhi-sāṅkhārā dālitā padālitā pabhinnā.

19. Samādhigocarāti samādhissa ārammaṇasaṅkhāto kaṣiṇādigocarō yāsanti samādhigocarā. Samāpattivāsīkatāti amhehi jhānaphalasamāpattīsu vasī pariciṇṇā katā. Noti mayaṃ virahassāmāti sambandho.

20. Saṅkhārāpi cāti puññābhisāṅkhārādayo tayopi saṅkhārā ca khepitā samūlam pariyosāpitā. Sududdasaṃ padam ganthāti yasmā mayaṃ suṭṭhu passitum dukkaram padam nibbānam gantukāmā anupādisesanibbānadhātuyā pāpuṇitukāmā homa. Tasmā amhe anujānāthāti sambandho.

21. Bhagavā "Catunnam parisānam saṃsayam chinditvāva nibbutim gacchathā"ti anujānanto "Upakārā mamaṃ tumhe"ti ādi'māha. Mamaṃ tumheti tumhe caturāsītisaḥassabhikkhuniyo mayham bhagavato upakārāti sambandho. Dīgharattanti padumuttarabhagavato kālato paṭṭhāya kappasatasahassadīghakālam. Katāvinoti upakārā katapubbāti attho. Catunnanti catunnam parisānam.

22. Andhakāra'mathā'parāti atha pacchā aparā bhikkhuniyo andhakāraṃ tamam dassenti.

23. Sāgarañca samacchakanti timitimaṅgalādi¹ mahāmacchehi saha pavattam mahāsamuddaṅca. Paribhaṇḍaṅcāti sinerupabbatassa parivārasaṅkhātam yugandharādipabbataṅca. Tenāhu porāṇā²

Yugandharo īsadharo, Karavīko sudassano

Nemindharo vinatako, Assakaṇṇo girī brahā

Ete satta mahāselā, Sinerussa samantato

Mahārājāna'māvāsā, Devayakkhanisevitā

Yojanānam satānucco, Himavā pañcapabbatotyādi.

Pārīchattakanti tāvatimsabhavane pārīchattakarūkkham ca dassenti.

24. Tāvatimsaṅca bhavanam. Yānam dassenti iddhiyāti kāci bhikkhunīyo tāvatimsabhavanaṅca iddhiyā dassenti. Kāci yāmabhavanaṅca iddhiyā dassenti. Tusitanti tusitabhavanaṅca. Nimmite deveti nimmānaratideve ca bhavanaṅca vasavattī mahissareti mahiddhike paranimmitavasavattideve ca bhavanaṅca dassenti.

25. Mahārahanti mahantānam puggalānam araham caṅkamaṅca dessenti. Brahmavaṇṇaṅcāti brahmasaṇṭhānaṅca. Suññatanti nibbānapaṭisaṃyuttam dhammam desenti.

26. Dassiyaṭi dassetvā balanti attano attano abhiññāthānam.

29. Amhanti amhākam ñāṇam uppannanti sambandho.

31. Puññānupacitāni notī amhehi puññāni pāramīkusalāni nīcitāni.

32. Sambuddhassa kulāsayaṇti padumuttarabhagavato ñātikulānam nivāsanabhūtam puram nagaram haṃsavatīnāmāti yojanā.

¹ V. IV, 421; A. III, 40- piṭṭhesu.

² VA. I, 91; Vsm. I, 200; DhsA. 337 piṭṭhe.

33. Dvārena haṃsavatīyāti haṃsavatīnagarassa dvārasamīpena gaṅgānadī sabbadā niccakālaṃ sandati. Ubbalḥā nadiyā bhikkhūti gaṅgānadīudakena bādhitā niruddhā bhikkhū. Gamananti piṇḍāya caraṇādīgamanam.

34. Divasaṃ dve tayo cevāti kadāci dve divase te bhikkhū gamanam na labhanti. Kadāci tayo divase te bhikkhū gamanam na labhanti. Sattāhanti ādisupi eseva nayo. Sampuṇṇanti nadīudakassa sampuṇṇattā.

35. Tadā ahu sattasāro. Jaṭilo nāma raṭṭhikoti tasmim kāle sattalokassa sārabhūto amhākaṃ bodhisatto anekadhanakoṭiko jaṭilo nāma mahāraṭṭhissaro ahosi. Oruddheti gaṅgā nadīudakena niruddhe parivārite bhikkhavo samaṇe disvā. Setum gaṅgāya tārayīti gaṅgam nadim uttaritvā mahāsetum kārāpesi.

36. Sahassehīti saḥsapuggalehi kārayīti pade kāritakammaṃ. Saṃghassa orime tīre. Vihāraṇca akārayīti buddhappamukhassa saṃghassa atthāya gaṅgāya orime tīramhi vihāraṇca kārāpesi.

37. Uccanīcakulānīti uccakulā ca nīcakulā ca jātā. Tassāti jaṭilassa nāma tassa mahāraṭṭhikassa. Samabhāganti samānam hatthaparikkammaṃkoṭṭhāsam te itthipurisā akāmsūti sambandho.

38. Amhe añṇe ca mānujāti caturāsītisaḥsabbhikkhunīsaṅkhātā mayam manussajātikā ca añṇe manussā ca. Tassāti tassa padumuttarabhagavato.

39. Vālukā ākirimṣu teti te itthipumādayo pulināni ākirimṣu pattharimṣu.

40. Kadalīpuṇṇaghaṭeti kadalirukkhe ca puṇṇaudakakumbhe ca. Dhūpanti vāsitaṃ sugandham. Kāranti sakkārikammaṃ.

41. Vināyakanti visesena venayyasatte saṃsārasāgarassa paratīram amatamahānibbānam neti sampāpetīti vināyako. Padumuttaro bhagavā. Tam vināyakaṃ nimantetvā. Sambodhim abhipatthayīti jaṭilo nāma amhākaṃ bodhisatto mahāraṭṭhiko sammāsambodhim paṇidahi.

43. Kappoti mahākappo. Duvidho hi¹ kappo suññakappo asuññakappo cāti. Tattha suññakappe buddhā na uppajjanti. Upālittherāpadāne hi ito dutiye kappe añjaso nāma khattiyo ahosi. Upālitthero tassa candano nāma putto hutvā devalaṃ nāma paccekabuddhaṃ disvā sirikaṃ nāma mahāhatthiṃ abhimukhaṃ pesetvā āsādayi. Tasmim kappe ekopi sammāsambuddho nuppajji. Tena vuttaṃ apadāne² -

"Ito dutiyake kappe,
Añjaso nāma khattiyo
Anantatejo amitayaso,
Bhūmipālo mahaddhano
Tassa rañño ahaṃ putto,
Candano nāma khattiyo
Jātimadenu'patthaddho,
Yasabhogamadena ca Pa
Caraṇena ca sampanno,
Guttadvāro susaṃvuto
Devalo nāma sambuddho,
Āgacchi purato mama
Pesetvā sirikaṃ nāgaṃ,
Buddhaṃ āsādayim tadā
Tato sañjātakoposo,
Nāgo nuddharate padanti.

Ayaṃ tāva suññakappe paccekabuddhassa uppatti pāḷivasena. Atthakathāyaṃ³ pi suññakappe paccekabuddhas-
sa uppatti vuttāyeva. Tena vuttaṃ "Tattha yāvatāyukaṃ
ṭhatvā tato cavitvā manussalokesu uppanno buddhasuññe
loke pañcapaccekabuddhasatāni catūhipaccayehi upaṭṭha-

¹ BvA. 227. Sotthakī. 82. ApA. II, 268- piṭṭhesu.

² Ap. I, 49- piṭṭhe.

³ ApA. II, 295- piṭṭhe.

hitvā tato cuto rājakule nibbattitvā. Pa. Cetiyaṃ katvā pūjesī"ti¹. Suññakappe cakkavattirājānaṃ uppatti evaṃ veditabbā- Ito anantarakappe kusumāsaniyatthero varadassano nāma cakkavattirājā ahosi. Tasmim̐ kappepi ekopi sammāsambuddho nuppajji. Tena vuttaṃ apadāne²-

"Anantaraṃ ito kappe,
rājā'huṃ varadassano
Sattaratanasampanno,
cakkavattī mahabbalo"ti.

Tiṇasanthārakattheropi ito pañcasatṭhimhi kappe cattāro cakkavattī ahosi, tasmim̐ kappe ekopi buddho nuppajji, evaṃ buddhasuññattā so kappo suññakappo nāma. Buddhavaṃsaṭṭhakathāyaṃ³ pana "suññakappe buddhapacceka-buddha-cakkavattino na uppajjanti. Tasmā guṇavantapuggalasūññattā suññakappoti vuccatī"ti vuttaṃ. Vuttavinicchayova pana sārato datṭhabbo pālinayānurūpattā.

Asuññakappo pana pañcavidho⁴ hoti sārakappo maṇḍakappo varakappo sāramaṇḍakappo bhaddakappo cāti. Tattha guṇasārarahite kappe guṇasārūppādakassa guṇasārajananassa ekassa sammāsambuddhassa pātubhāvena sārakappoti vuccati. Yasmim̐ pana kappe dve lokanāyakā uppajjanti, so maṇḍakappoti vuccati. Yasmim̐ kappe tayo, Buddhā uppajjanti, tesu paṭhamo dutiyaṃ byākaroti, dutiyo tatiyanti. Tattha manussā pamuditahadayā attanā patthita-paṇidhānavasena varayanti, tasmā varakappoti vuccati. Yattha pana kappe cattāro buddhā uppajjanti, so purimakappato viṣiṭṭhatarattā sāratarattā sāramaṇḍakappoti vuccati. Yasmim̐ kappe pañcabuddhā uppajjanti, so pañcabuddhūppādapaṭimaṇḍitattā sundarattā bhaddakappoti vuccati. So pana atidullabho. Tasmim̐ kappe yebhuyyena sattā kalyāṇasukhabahulā honti, yebhuyyena tihetukā

¹ ibid

² Ap. I, 176- piṭṭhe.

³ BvA. 227- piṭṭhe.

⁴ ApA. II, 268- piṭṭhe. (Catubbidho)

kilesakkhayaṃ karonti, duhetukā sugatigāmino honti,
ahetukā hetuṃ paṭilabhanti. Tasmā so kappo bhaddakoti
vuccati. Tena vuttaṃ asuññakappo pana pañcavidho
hotītiādi. Vuttañhetuṃ porāṇehi -

"Suññā asuññā duvidhā,
kappānaṃ nāmadheyakā
Asuññā pañcavidhā kappā,
sesā suññāti nāmakā

Katamā pañcavidhā kappā,
asuññāti pavuccanti
Kiṃ nāma kiṃ visesā ca,
asaṅkhyeyye samuṭṭhitā

Sāro maṇḍo varo kappo,
sāramaṇḍo ca bhaddako
Asuññā pañcavidhā kappā,
Buddhuppādehi maṇḍitā

Eko buddho sarakappe,
maṇḍakappe jinā duve
Varakappe tayo buddhā,
sāramaṇḍe caturo buddhā
Pañcabuddhā bhaddakappe,
tato nattha'dhikā jinā"ti.¹

Kim panetaṃ² Buddhabuddhasāvakānaṃyeva pākaṭaṃ
hoti imasmim kappe ettakā buddhā uppannā vā uppajjissanti
vāti, udāhu aññesampi pākaṭaṃ hotīti? Aññesampi pākaṭaṃ
hoti. Kesam suddhāvāsabrahmaṇaṃ. Kappasaṅghāna-
kālasmiṇhi ekaṃ asaṅkhyeyyaṃ ekaṅgaṇaṃ hutvā ṭhite
lokasannivāse lokassa saṅghānatthāya devo vassituṃ ārabhi.
Āditova antaraṭṭhake himapāto viya hoti. Tato tilamattā
kaṇamattā taṇḍulamattā muggamāsa badara āmalaka eḷāluka
kumbaṇḍa alābumattā udakadhārā hutvā anukkamena

¹ Stk. 82- piṭṭhe. BvA. 228- piṭṭhesu.

² DA. II, 5- piṭṭhe.

usabha dveusabha aḍḍhagāvuta gāvuta dvegāvuta
aḍḍhayojana yojana dviyojana. Pa. Yojanasata yojana-
saḥassa yojanasatasahassamattā hutvā koṭisatasahassacakka-
vāḷabbhantare yāva avinaṭṭhabrahmalokā pūretvā tiṭṭhanti.
Atha taṃ udakaṃ anupubbena bhassati. Bhassante udae
pakatidevalokaṭhānesu devalokā saṇṭhahanti. Tesāṃ
saṇṭhahanavidhānaṃ visuddhimagge pubbenivāsakathāyaṃ¹
vuttameva.

Manussalokasaṇṭhahanatṭhānaṃ pana patte udae
dhamakaraṇamukhe pihite viya vātavasena taṃ udakaṃ
santiṭṭhati, udakapiṭṭhe uppalinīpaṇṇaṃ viya pathavī
saṇṭhahati. Mahābodhipallaṅko vinassamāne loke pacchā
vinassati. Saṇṭhahamāne paṭhamāṃ saṇṭhahati. Tattha
pubbanimittaṃ hutvā eko paduminigaccho uppajjati. Tassa
sace tasmīṃ kappe buddho nibbattissati, pupphaṃ uppajjati.
No ce, nuppajjati. Uppajjamānaṃ sace eko Buddho
nibbattissati, ekaṃ uppajjati. Sace dve, tayo, cattāro, pañca
Buddhā nibbattissanti, uppajjanti. Tāni ca kho ekasmiṃ
yeva nāḷe kaṇṇikābaddhāni hutvā. Suddhāvāsabrahmano
"āyāma mayaṃ mārisā pubbanimittaṃ passissāmā"ti mahā-
bodhipallaṅkatṭhānaṃ āgacchanti. Buddhānaṃ anibbattana-
kappe pupphaṃ na hoti. Te pana apupphitagacchaṃ disvā
"Andhakāro vata bho loko bhavissati. Matā matā sattā apāye
pūressanti, cha devalokā Navabrahmalokā suññā bhavis-
santi"ti anattamanā honti. Pupphitakāle pana pupphaṃ
disvā sabbaññubodhisattesu mātukucchiṃ okkamantesu
nikkhamantesu sambujjhantesu dhammacakkaṃ pavatten-
tesu yamakapāṭihāriyaṃ karontesu devorohaṇaṃ karontesu
āyusaṅkhāraṃ ossajjantesu parinibbāyantesu dasasaḥassa-
cakkavāḷakampannādīni pāṭihāriyāni dakkhissāmāti ca
cattāro apāyā parihāyissanti. Cha devalokā nava brahmalokā
paripūressantīti ca attamanā udānaṃ udānento uppajja-
nakānaṃ bodhisattānaṃ kammajiddhimaye tesāṃ paduma-
pupphānaṃ gabbhe nibbatte² aṭṭha parikkhāre gahetvā

¹ Vsm. II, 47- piṭṭhe.

² ApA. II, 128-piṭṭhe.

attano attano brahmalokaṃ gacchanti, te tattha nidahitvā
 ṭhapenti, bodhisattānaṃ mahābhiniikkhamanaṃ nikkhanta-
 kāle te gahetvā denti. Imasmiṃ pana bhaddakappe pañca
 padumāni uppajjimsu. Tesāṃ nimittānaṃ ānubhāvena
 cattāro Buddhā uppannā, pañcamo uppajjissatīti
 suddhāvāsabrahmānopi tāni padumāni disvā imamatthaṃ
 jānimsu. Tena vuttaṃ "Aññesampi pākataṃ hotī"ti.
 Bodhiyanti sammāsambodhiṃ.

44. Kāci hatthaparikkammaṃ, katāvī naranāriyoti keci
 manussā ca kāci manussitthiyo ca hatthaparikkammaṃ
 kāyena kattabbakiccaṃ akaṃsu. Sammukhāti tassa
 gotamassa nāma buddhassa sammukhe.

45. Uppannā devabhavananti devalokaṃ saggaṃ
 uppannā hutvā.

47. Sukataṃ kammaśampadanti yasmā amhehi pari-
 puṇṇakammaṃ suṭṭhu kataṃ, tasmā sukhumālī homāti
 sambandho. Manussanānti. Manussānaṃ loke ca. Deva-
 pūreti devaloke ca. Vareti seṭṭhe.

50. Na laṅkatanti laṅkaritaṃ pathaviṃ na passāma.
 alaṅkatapathaviṃ eva passāmāti attho. Cikkhallabhūmi'ma-
 sucinti aparisuddhaṃ jegucchaniyaṃ kalalaṃ na passāma.

51. Pubbakammaphalena noti amhākaṃ pubbe atīta-
 bhava katassa pāramīkusalakammassa nissandena.

52. Saṃsārapathanitthiṇṇāti saṃsārasaṅkhāto patho
 maggo nissesato tiṇṇo tarito yāhīti saṃsārapathanitthiṇṇā.
 Bhavāmaseti mayaṃ bhavāma homa. "Kathaṃ amhe
 karomase tiādīsu¹" viya sekārāgamo hotīti.

53. Sahassāni tato tatoti taṃ taṃ ṭhānato
 sahasasahasāni cīvarādipaccayavatthūni amhākaṃ
 upanenti paṇṇantīti atthoti.

2-Caturāsītibhikkhunīśahassa apadānavañṇanā samattā.

¹ Jā. 2. 221-piṭṭhe.

3- Uppaladāyikātherī Apadānavañṇanā

Nagare aruṇavatiyātiādi uppaladāyikā theriyā apadānam. Ito hi ekatimse kappe siniddhasukkkhasārādā-rupacito Pahūsatasappisitto nidhūmo sikhīviya sikhī bhagavā uppajji, tassa nagaram aruṇavatī nāma, pitā aruṇo nāma, mātā pabhāvatī nāma. Tena vuttam -

"Nagaram aruṇavatī nāma, aruṇo nāma khattiyo
Pabhāvatī nāma janikā. sikhissāpi mahesino"ti ¹.

Ayampi uppaladāyikātherī tadā tassa aruṇassa nāma rañño ekā devī ahosi, sā raññā saha paricāretvā rahogatā evam cintesi - "Paralokam gacchantiyā me ādāya gamanīyam balavakusalam natthi, Idānā'ham sace mareyyam, nirayam nūna gacchāmi, natthi me ettha saṁsayo"ti evam sā cintetvā rājānam upasaṅkamitvā eta'davoca "Mayam itthī nāma devapurisānam hīnā, ekam me samaṇam dehi, bhojessāma nan"ti. Aruṇo rājā ekam bhāvitindriyam arahantaṁ niman-tetvā adāsi, sā tassa pattam gahetvā taṁ paramapiṇḍapātena pūretvā sugandhena limpetvā mahācelena chādetvā sakkaccaṁ sahatthā tuṭṭhamānasena adāsi.

Sā tena kammena tato cutā tāvatimsam patvā saḥassakkhattum devarājānam mahesī ahosi, saḥassakkhat-tum cakkavattirājānam. Padesarājānam pana mahesī asaṅkhiyā ahosi. Evam ekatimsakappantare devamanusse-suyeva saṁsaritvā imasmim pacchimabhava sākiyakule vijāyitvā amhākam bodhisattassa siddhatthakumārassa channavutiitthisatasahassesu saḥassānam itthīnam pāmokkhā devī ahosi. Sā aparena samayena yasodharāya pabbajitāya agāre nibbinditvā mahāpajāpatigotamitheriyā santike pabbaji. Pabbajitvā pana sattame divase arahatta'-mapāpuṇi. Arahattaṁ pana patvā attano pubbakammaṁ saritvā somanassavasena pubbacaritāpadānam pakāsentī nagare aruṇavatiyāti ādi'māha.

¹ Bv. 367- piṭṭhe.

57. Tattha nagare aruṇavatiyā, aruṇo nāma khattiyoti ito ekatimse kappe sikhissa bhagavato pitā aruṇo nāma rājā aruṇavatiyā nāma nagare ahosi. Tassa rañño ahum bhariyāti tadāham tassa aruṇassa nāma rañño mahesī ahosim. Ekajjham cārayāma'hanti aham ekato paricāremi.

58. Ādāya gamayam mamāti mayham imam nāma-rūpasantatisaṅkhātam attabhāvam ādiyitvā gahetvā gantum samattham mayā katam balavakusalam natthīti sambandho.

59. Mahābhitāpanti mahantehi nirayaggīhi abhisantāpetīti mahābhitāpo, tam. Kaṭukanti tikhiṇam. Ghorarūpanti bhayajanakasabhāvam. Sudāruṇanti suṭṭhu kakkhaḷam. Nirayam nūna gacchāmīti evam moghakālam khepetvā kāmehi paricārayantī aham ekantena nirayam gamissāmi. Etthāti nirayagamane.

60. Pahaṃsetvāna mānasanti attano cittam sampahaṃsetvā.

61. Purisānittarā amhāti purisapuggalānam ittarā nihīnā bhavāma.

62. Bhāvitindriyanti bhāvitāni vaḍḍhitāni saddhādi-indriyāni yenāti bhāvitindriyo, arahā. Tam adāsīti sambandho. Parama'nnenāti paramena uttamaṇa annena piṇḍapātena.

63. Sahasugandhalepananti sundarena vāsitagandhalepanena saha yam vattatīti sahasugandhalepanam. Mahācelena chādetvāti cīvaratthāya mahantena kāsivatthena paṭicchādetvā nīluppalaṇca adāsīm.

67. Uppalasseva me vaṇṇoti mama sarīravaṇṇo nīluppalassa gabbhavaṇṇo viya hoti. Abhijātāti seṭṭhakule jātā. Jutindharāti vasanaṭṭhāne padīpakiccam natthi, attano sarīrobhāseneva ālokaṃ janeti, evam jutim obhāsam dhāretīti jutindharā.

68. Nārī sahasapāmokkhāti rājantepure sahasānam orodhānam jeṭṭhikā. Suddhodanasutassa'hanti aham uppalaḍāyikā therī kapilavatthunagare suddhodanamahārājassa puttassa, amhākam bodhisattassa siddhatthakumārassa bhariyā ahosinti attho.

69. Sattamīrattisampattāti sattamīrattiyam sampattāyam.

73. Dve gatiyoti devagati manussagati cāti dveyeva gatiyo pajānāmi.

75. Somanassakataṃ phalanti somanassavasena katassa kusalakammasa nissandaṃ. Uppaladāyikāti sacīvarapiṇḍapātaṃ uppalapuppham sikhissa bhagavato sāvakassa arahato adāsīti uppaladāyikāti.

3-Uppaladāyikā therīpadānavaṇṇanā samattā.

4-Siṅgālakamātuttherī Apadānavaṇṇanā.

Padumuttaro nāma jīnotiādi¹ siṅgālamātuttheriyā apadānam. Ayam hi ito kappasatasahassamatthake padumuttarassa bhagavato kāle haṃsavatīnagare nānāratana-pajjote amaccakule nibbattitvā mahājanapurekkhatā pitunā saha vihāram gantvā buddhassa dhammaṃ sutvā laddhasaddhā agārasmā anagāriyam pabbaji. Pabbajitvā pana catupārisuddhisīlam pūretvā ratanattaye tibbagāravā saddhammassavane yuttā buddhamāmakā hutvā satthu dhammakatham suṇantī satthāram ekam bhikkhunim saddhādhimuttānam aggaṭṭhāne thepentam disvā adhikārakammaṃ katvā taṃ ṭhānantaram patthetvā tisso sikkhāyo pūrayi. Padumuttaro bhagavā "Samijjhissati nu kho imāya ayam patthanā, no"ti anāgataṃsaññānam pesetvā āvajjento evaṃ addasa "Anāgate satasahassakappapariyosāne gottena gotamo nāma buddho loke uppajjissati, tadā imāya patthanā samijjhissatī"ti. Atha naṃ bhagavā evaṃ byākāsi "Anāgate therī satasahassakappapariyosāne okkākakula-sambhavo gottena gotamo nāma buddho loke uppajjissati, Tadā tvaṃ tassa sāsane "Siṅgālakamātā"ti laddhanāmā saddhādhimuttānam aggasāvikā bhavissasī"ti. Tena vuttam-

¹ AA. 1. 293- piṭṭhe.

"Satasahassito kappe, okkākakulasambhavo
Gotamo nāma gottena, satthā loke bhavissati

Tassa dhammesu dāyādā, orasā dhammanimmitā
Siṅgālakassa mātāti, hessati satthu sāvikā"ti¹.

Sā taṃ sutvā abhippamoditā yāvajīvaṃ bhagavantam
mettacittā paricaritvā tato cutā tāvatimsam patvā
kappasatasahassam devamanussesu saṃsaritvā imasmim
buddhuppāde rājagahanagare phite mahāratanasañcaye
setṭhikule nibbattā samānajātikam kulam gantvā ekam
puttam vijāyi. Tassa "siṅgālakakumāro"ti² nāma'makamsu.
Sāpi teneva kāraṇena siṅgālakamātā nāma jātā.
Siṅgālakapitā kira gahapatimahāsālo³, nidahitvā ṭhapitā cassa
gehe cattālīsadhanakoṭiyo atthi. So bhagavati niṭṭhaṅgato
upāsako sotāpanno, bhariyāpi'ssa saddhāsampannā
upāsikāyeva⁴. Putto pana assaddho appasanno. Atha naṃ
mātāpitaro abhikkhaṇam evam ovadanti "tāta satthāram
upasaṅkama, dhammasenāpatim mahāmoggalānam
mahākassapam asītimahāsāvake upasaṅkamā"ti. So
eva'māha "natthi mama tumhākam samaṇānam
upasaṅkamanakiccam, samaṇānam santike gantvā
vanditabbam hoti, onamitvā vandantassa piṭṭhi rujjati,
jāṇukāni kharāni honti, bhūmiyam nisīditabbam hoti, tattha
nisinnassa vatthāni kilissanti jīranti, samīpe nisinnakālato
paṭṭhāya kathāsallāpo hoti, tasmim sati vissāso uppajjati, tato
nimantetvā cīvarapiṇḍapātādīni dātabbāni honti. Evam
sante attho parihāyati, natthi mayham tumhākam
samaṇānam upasaṅkamanakiccan"ti. Iti naṃ yāvajīvaṃ
ovadantāpi mātāpitaro sāsane upanetuṃ nāsakkhimsu.

Atha'ssa pitā maraṇamañce nipanno "mama puttassa
ovādam dātuṃ vaṭṭatī"ti cintetvā puna cintesi. "Disā tāta
namassāhī"ti evamassa ovādam dassāmi, so attham ajānanto

¹ Ap. II, 286- piṭṭhe.

² AA. 1. 293-piṭṭhe

³ DA. 3. 124-piṭṭhe.

⁴ Sotāpannāyeva (DA. 3. 124). Idha-4. 100-gāthā passitabbā.

disā namassissati, atha nam satthā vā sāvakā vā passitvā 'kiṃ karosī'ti pucchissanti. Tato 'mayham pitā disā namassanam karohī'ti mam ovadīti vakkhati. Athassa te "Na tuyham pitā etā disā namassāpeti, imā pana disā namassāpetīti dhammam desessanti. So Buddhasāsane guṇam ñatvā puñṇakammam karissatī"ti. Atha nam āmantāpetvā "tāta pātova utthāya cha disā namasseyyāsī"ti āha. Maraṇamañce nipannassa kathā nāma yāvajīvam anussaraṇīyā hoti. Tasmā so gahapatiputto tam pitu vacanam anussaranto kālasseva utthāya rājagahā nikkhamitvā allavattho allakeso pañjaliko cha disā namassati. Tam tathā namassantam disvā bhagavā "Na kho gahapatiputta ariyassa vinaye evam cha disā namassitabbā"tiādinaṃ siṅgālasuttam¹ kathesi. Tena vuttam-

"Putto siṅgālako nāma, mamāsi vipathe rato
Diṭṭhigahanapakkhando, disāpūjanatapparo

Nānādisā namassantam, piṇḍāya nagaram vajam
Tam disvā ovadī buddho, magge thatvā vināyako"ti².

Bhagavati magge thatvā desente yeva bahū devamanussā āgantvā dhammam suṇimso, siṅgālakamātāpi āgantvā suṇi, desanāvasāne dve koṭipuggalānam³ dhammābhisamayo ahosi, siṅgālakamātāpi sotāpattiphale patiṭṭhahi, siṅgālako pana saraṇesu patiṭṭhāya aparabhāge cattālīsakoṭidhanam buddhasāsane vikiritvā puñṇakammam katvā saggaparāyaṇo ahosi. Siṅgālakamātā sotāpattiphalam patvā puttam ovaditvā sabbam dhanavibhavam cajitvā agāasmā anagāriyam pabbaji. Pabbajitakālato paṭṭhāya saddhindriyam adhimattam paṭilabhi, sā dhammassavanatthāya vihāram gantvā dasabalassa sarīrasampattim olokayamānāva tiṭṭhati.

Satthā tassā saddhālakkhaṇe abhinivīṭṭhabhāvam ñatvā sappāyam katvā pasādanīyameva dhammam desesi. Sāpi therī saddhālakkhaṇameva dhuram katvā nacirasseva

¹ D. III, 146-piṭṭhādīsu.

² Ap. II, 287-piṭṭhe.

³ ibid

arahattam pāpuṇi. Arahattappattāpi niccakālam buddha-
dassanattāya gantvā asītānubyañjanadvattiṃsalakkhaṇa-
sampannam sabbapāramīsambhūtam sabbasubhākiṇṇam
bhagavantam atittāva passitvā viharati. Atha satthā tasmim
guṇe tuṭṭho aparabhāge jetavane nisīditvā bhikkhuniyo
paṭipāṭiyā tṭhānantare tṭhapento imam therim "Etadaggaṃ
bhikkhave mama sāvikanam bhikkhunīnam saddhā-
dhimuttānam yadidaṃ siṅgālamātā"¹ saddhādhimuttānam
aggatṭhāne tṭhapesi.

Evam sā pattaarahattaphalā adhigataetadaggaṭṭhānā
attano pubbakammam saritvā somanassavasena pubbacaritā-
padānam pakāsentī padumuttaro nāma jinotiādi'māha.

83. Tattha amaccakuleti rañño mahāmattassa gehe.

84. Dhammam Buddhassa sutvānāti padumuttara-
bhagavato pasādanīyadhammam sutvā savanaheṭu.

85. Vivajjayinti aham visesena viramaṇam akāsim.
Vacīduccaritanti vacīti² vacīviññatti veditaabbā, tiṇṇam
dosānam yena kenaci duṭṭham caritanti ducaritam, vacito
pavattam ducaritam vacīduccaritam, vaciyā vā nipphāditam
duccaritam vacīduccaritam. Hitvāti pahāya. Ājīvam
parisodhayinti veḷudānapattadānādim³ Buddhapaṭikuṭṭham
anesanam pahāya anavajjuppāde paccaye sevanti
ājīvapārisuddhisīlam parisamantato visuddham akāsim.

86. Buddhē pasannā dhamme ca, saṃghe ca tibba-
gāravāti bhagavati ca saddhāsampannā bahalagāravā ca
ahosiṃ, navavidhe lokuttaradhamme saddhāsampānnā
bahalagāravā ca ahosiṃ, ariyasaṃghe ca saddāsampannā
bahalagāravā ca ahosinti evam paccekam yojetabbam.
Buddhadassanalālasāti padumuttaram bhagavantam
daṭṭhum lasāmi atisayena ruccāmi kusalacchandavasena
icchāmīti buddhadassanalālasā.

¹ A. 1. 126- piṭṭhe.

² DhsA. 263- piṭṭhe.

³ Vbh. 255. Vsm. I, 17. Nd1. 290- piṭṭhesu.

87. Aggaṃ saddhādhimuttānanti saddhāya adhimuttānam balavasaddhānam bhikkhunīnam koṭim seṭṭham. Tissoti adhisīlasikkhā adhicitasikkhā adhipaññāsikkhāti¹ vuttā tisso sikkhāyo.

88. Karuṇānugatāsayoti sattesu mahākaruṇam anugato āsayo ajjhāsayo yassāti karuṇānugatāsayo. Bhagavā. Yassāti puggalassa. Saddhāti "Itipi so bhagavā araham"tiādinā saddahanti etāha, sayam vā saddahati, saddahanamattameva vā esāti saddhā, sampasādanalakkhaṇā sampakkhandanalakkhaṇā ca. Acalāti assaddhiye na calati na kampaṭīti acalā. Suppatiṭṭhitāti² suṭṭhu patiṭṭhitvā atthīti padam ānetvā sambandhitabbam. Ariyakantanti ariyānam puggalānam kantam piyāyitam bhavantarepi avijahanato. Pasamsitanti buddhādīhi pasatṭham vaṇṇitam thomitam atthīti yojanā.

Tam panetam sīlam gahaṭṭhasīlam pabbajitasīlanti duvidham, tattha gahaṭṭhasīlam nāma pañcasikkhāpadasīlam, yam gahaṭṭhena rakkhitem sakkā. Pabbajitasīlam nāma dasasikkhāpadasīlam upādāya sabbam catupārisuddhisīlam, tayidam sabbampi akkhaṇḍādibhāvena aparāmatṭhatāya kalyāṇanti veditabbam.

89. Saṃghe pasādo yassatthīti "suppaṭipanno bhagavato sāvakaṣaṃgho"tiādinā ariyaṣaṃghe pasādo saddhā yassa puggalassa atthi, acalo suppatiṭṭhitoti ānetvā yojetabbam. Ujubhūtaṇca dassananti diṭṭhivaṇkābhāvato kilesavaṇkābhāvato ca ujubhūtam akuṭilam ajimham kammassakatā-dassanañceva sappaccayanāmarūpadassanañcāti duvidhammi dassanam yassa atthi acalam suppatiṭṭhitanti yojanā. Adaliddoti tam āhūti saddhādhanam sīladhanam sutadhanam cāgadhanam paññādhananti imesam suvisuddhānam dhanānam atthitāya adaliddoti tam tādīsam puggalam buddhādayo ariyā āhu. Amogham tassa jīvitanti tassa tathārūpassa jīvitam diṭṭhadhammikādiatthādhigamena amogham avañjham saphalamevāti āhūti attho.

¹ D. III, 183- piṭṭhe.

² ThagA. II, 206-piṭṭhe.

90. Tasmāti yasmā yathāvuttasaddhādiguṇasamannā-gato puggalo adaliddo amoghajīvitoti vuccati, tasmā ahampi tathārūpo bhavyanti. Saddhañca. Pa. Sāsananti "Sabba-pāpassa akaraṇan"tiādina¹ vuttam buddhānam sāsanaṃ ovādam anussaranto kulaputto vuttappabhedam saddha-ñceva sīlañca dhammadassana hetukam dhammesu nicchayā vimokkhabhūtam pasādañca anuyuñjeyya vaḍḍheyya. Yassa saddhātiādīhi tīhi gāthāhi² bhagavā nipphattita lokuttarasaddhādi ke uddharitvā puggalādhiṭṭhānāya sammā-paṭipattim dasseti.

91. Anomoti na omako, seṭṭhoti attho. Amitoti ettaka-guṇasampannoti pametum asakkuṇeyyo. Byākaritthāti byākāsi abhāsi. Lacchaseti labhissasi. Supatthitanti suṭṭhu patthitam paṇihitam saddhādhimuttānam etadaggaṭṭhā-nantaram.

94. Paricarinti payirupāsīm. Paṭipattūhīti navavidhalo-kuttaradhammassa anurūpehi paṭipattīhi. Dhammānu-dhammapaṭipatti hi buddhena bhagavatā vaṇṇitā. Tathā hi mahāparinibbānasutte "Na kho ānanda ettāvatā tathāgato sakkato vā hoti garukato vā mānito vā pūjito vā apacito vā, Yo kho ānanda bhikkhu vā bhikkhunī vā upāsako vā upāsikā vā dhammānudhammapaṭipanno viharati sāmīcippaṭipanno anudhammacārī, So tathāgataṃ sakkaroti garum karoti māneti pūjeti apaciyati paramāya pūjātā"ti³.

96. Mahāratana sañcayeti mahantāni gaṇanato ca seṭṭhato ca suvaṇṇarajatādīni ratanāni saṃcinanti rāsīm karonti etthāti mahāratana sañcayam, tasmim.

97. Mamāsīti mama putto siṅgālo nāma āsi ahosi. Vipatheti micchādiṭṭhimagge. Ratoti abhirato. Diṭṭhigahana-pakkhandoti vanagahanapabbatagahanādīni viya duratikka-manatṭhena diṭṭhiyeva gahanam diṭṭhigahanam, tam pakkhando anupaviṭṭho. So hi "Natthi mama tumhākaṃ

¹ Dh. 41. D. II, 42. Netti. 37-piṭṭhesu.

² A. I, 368. A. II, 47. Thag. 296-piṭṭhesu.

³ D. II, 114-piṭṭhe.

samaṇānaṃ upasaṅkamanakiccaṃ, samaṇānaṃ santike gantvā vanditabbam hotī"tiādinaṃ aṭṭhuppattiyam vuttanayena micchādiṭṭhiko hoti. Disāpūjanatapparoti siṅgālakassa pitā sotāpanno hoti, Maraṇāsannakāle so pariyāyena cha disānaṃ namassāpanatthāya ovaditvā kālaṅkato, tasmā siṅgālako pitu vacanaṃ anussaranto chadisāpūjane byāvaṭo ahosi. Vitthāro aṭṭhuppattiyam vutto.

98. Namassantanti cha disāyo namassamānaṃ siṅgālakam gahapati puttaṃ ovadīti sambandho. Vajanti rājagaham. Tam hi nagaram samantā vebhāra paṇḍava vepulla gijjhakūṭa isigili saṅkhātehi¹ pañcahi pabbatehi parikkhittam vajasadisaṃ hutvā tiṭṭhatīti giribbajanti ca vajanti ca laddhanāmaṃ ahosi. Ovadīti "Na kho gahapati-putta ariyassa vineye evaṃ cha disā namassitabbā"ti bhagavatā vutte "Yathā katham pana bhante ariyassa vinaye cha disā namassitabbā, Sādhu me bhante bhagavā tathā dhammaṃ desetu, yathā ariyassa vinaye cha disā namassitabbā"ti siṅgālakena abhiyācito bhagavā "Yato kho gahaptiputta ariyasāvakassa cattāro kammakilesā pahīnā hontī"ti ādinaṃ² ovadi anusāsi.

99. Tassa desayato dhammanti tassa bhagavantassa dhammaṃ desayantassa, anādare cetam sāmivacanaṃ. Panādo vimhayo ahūti acchariyabbhuto devadundubhisaddo ahosi. Dvekoṭīnaranārīnaṃ dhammābhisamayoti dvikoṭīnaṃ itthipurisānaṃ maggaphalādhigamo ahu ahosi.

100. Tadāti yadā bhagavā siṅgālasuttaṃ kathesi, tadā. Sotāpattiphalaṃ pattāti desanāvasāne ahaṃ siṅgālamātā sotāpattiphalaṃ laddhā.

101. Anussatinti buddhānussatikammaṭṭhānaṃ. Arahatta'mapāpuṇinti buddhānussatikammaṭṭhānaṃ bhāven-tassa neva tasmim samaye rāgapariyuṭṭitaṃ cittaṃ hoti. Na dosapariyuṭṭitaṃ, na mohapariyuṭṭitaṃ cittaṃ hoti, Ujugaṭamevassa tasmim samaye cittaṃ hoti tathāgata'mārab-

¹ M. III, 112-3-piṭṭhesu.

² D. III, 147-piṭṭhe vitthāro.

bha¹. Iccassa evaṃ rāgādipariyuṭṭhānābhāvena vikkhambhitanīvaraṇassa kammaṭṭhanābhimukhabhāya ujugatacittassa buddhaguṇaṇaṇā vitakkavicārā pavattanti. Buddhaguṇe anuvitakkayato anuvicārayato pīti uppajjati. Pātimanassa pītipadaṭṭhānāya passaddhiyā kāyacittadarathā paṭippasambhanti. Passaddhadarathassa kāyikampi cetasi-kampi sukhaṃ uppajjati, sukhino buddhaguṇārammaṇaṃ hutvā cittaṃ samādhīyatīti anukkamena ekakkhaṇe jhānaṅgāni uppajjanti. Tāni pādaḱāni katvā vipassanaṃ vadḁhetvā sabbakilese khepetvā aggaphalaṃ arahattaṃ apāpuṇiṃ.

102. Vajāma'hanti ahaṃ gacchāmi. Nayananaṇḁananti cakkhuṃ cakkhudvārikacittāni vā nandeti tosetīti nayananaṇḁanaṃ rūpaṃ.

103. Sabbapāramisambhūṭanti sabbāhi dānādisamattimsapāramīhi saṇjātaṃ. Lakkhīnilayananti siripatiṭṭhānaṃ. Sabbasubhākiṇṇanti anekesu cakkavālasahassesu ṭhitehi sabbasubhehi ākiṇṇaṃ vippakiṇṇaṃ. Atittāti buddhaḁassane atittā eva ruccamānāyeva viharāmi.

104. Tasmaṃ guṇeti tasmaṃ balavasaddhasampannaḁuṇe. Etadagge ṭhapesi manta bhagavā jetavane viharanto bhikkhuniyo paṭipāṭiyā ṭhānantare ṭhapento maṃ "Etadaggaṃ bhikkhave mama sāvikaṇaṃ bhikkhunīnaṃ saddhādhimuttānaṃ yadidaṃ siṅgālakamātā"²ti² saddhādhimuttānaṃ aggaṭṭhāne ṭhapesi. Aggā saddhādhimuttikaṇanti saddhāya adhimuttānaṃ balavasaddhānaṃ bhikkhunīnaṃ koṭippattā seṭṭhā vāti.

4-Siṅgālakamātuthērī Apadānavanṇanaṃ Samattā.

¹ A. 2. 252-piṭṭhādīsu.

² A. 1. 26-piṭṭhe.

5. Sukkātherī Apadānavañṇanā

"Ekanavutito kappe"tiādi¹ sukkātheriyā apadānam. Ayam hi purima buddhesu katādhikārā tattha tattha bhava vivaṭṭūpanissayam kusalam upacinantī ito ekanavutikappamatthake vipassissa bhagavato kāle bandhumatīnagare kulagehe nibbattitvā viññutam pattā upāsikāhi saddhim vihāram gantvā satthu santike dhammam sutvā paṭiladdhasaddhā pabbajitvā bahussutā dhammadharā patibhānavatī vicittadhammakathikā ahosi. Sā tattha bahūni vassasahassāni brahmacariyam caritvā puthujjanakālakiriya-meva katvā tusite nibbatti. Tathā ito ekatimsakappe sikhissa bhagavato sāsane pabbajitvā jinasāsanam jotetvā devaloke nibbatti. Tasmimyeva kappe vessabhussa bhagavato sāsane pi pabbajitvā jinasāsanam jotetvā devaloke nibbatti. Tathā imasmim bhaddakappe kakusandhassa, koṇāgamanassa, kassapassa ca bhagavato sāsane pabbajitvā visuddhasīlā bahussutā lajjinī sikkhāsu kovidā dhammakathikā ahosi.

Evam sā tattha tattha bahum puñṇam upacinitvā sugatīsuyeva saṃsarantī imasmim Buddhuppāde rājagahanagare gahapatimahāsālakule nibbatti, sukkāti'ssā namam ahosi. Sā viññutam pattā satthu rājagahappavesane -

"Danto dantehi sahapurāṇajāṭilehi.
Vippamutto vippamuttehi, singīnikkhasavaṇṇo.
Rājagaham pāvisi bhagavā"tiādinā².

Abhirūpam dassaniyam pāsādikam māṇavakavaṇṇam abhinimmitena sakkena devarājena vaṇṇitam chabbaṇṇarasmīhi atisobhantam bhagavantam passitvā laddhappasādā upasikā sutvā aparabhāge dhammadinnāya theriyā santike dhammam sutvā sañjātasamvegā tassā eva santike pabbajitum kesesu chijjamānesuyeva kilese khepetvā arahattam pāpuṇi sahapatisambhidāhi. Paṭisambhidāpattattā eva tāya

¹ ThigA. 60. 21-6-69. S. III, 215. SA. I, 289-piṭṭhesu.

² V. III, 48. Ap. II, 289-piṭṭhesu.

sabbam tepiṭakam nacirasseva uggahitam ahosi.
Tepiṭakadharā arahattappattā therī pañcasatabhikkhunī
parivārā mahādhammakathikā ahosi.

Sā ekadivasam rājagahe piṇḍāya caritvā katabhattakiccā
bhikkhunupassayam pavisitvā sannisinnāya mahatiyā
parisāya madhubhaṇḍam pīletvā sumadhuram pāyentī viya
amatena abhisiñcantī viya ca dhammam deseti. Parisā cassā
dhammakatham ohitasotā avikkhittacittā sakkaccam suṇāti.
Tasmim khaṇe theriyā caṅkamanakoṭiyam rukkhe adhivatthā
devatā dhammadesanāya pasannā rājagham pavisitvā
rathikāya rathikam siṅghāṭakena siṅghāṭakam upasaṅkami-
tvā vicaritvā tassā guṇam vibhāventī -

"Kīṃ me katā rājagahe manussā, madhum pītāva acchare
Ye sukkam na upāsanti, desentim buddhasāsanam

Tañca appaṭivāniam, asecanakaṃojavam
Pivanti maññe sappaññā, valāhakamivaddhagū"ti¹.

Imādve gāthā abhāsi.

Ekam समयampi² bhagavā rājagahe viharati veluvane
kalandakanivāpe. Tena kho pana समयena aññataro
upāsako sukkāya bhikkhuniyā bhojanam adāsi. Atha kho
sukkāya bhikkhuniyā abhippasanno so yeva yakkho
caṅkamanakoṭiyam adhivattho rājagahe rathikāya rathikam
siṅghāṭakena siṅghāṭakam upasaṅkamitvā tāyam velāyam
imam gātham abhāsi -

"Puññam vata pasavi bahum, sappañño vatāyam upāsako
Yo sukkāya adāsi bhojanam, sabbaganthehi vipparamut-
tiyā"ti.

Manussā tam sutvā pasannamānasā theriyā santikam
upasaṅkamitvā sakkaccam dhammam suṇimsu. Evam sā
pattaarahattaphalā attano pubbakammam saritvā somanassa-

¹ S. I, 215. Thig. 385-piṭṭhesu.

² S. I, 215-piṭṭhe.

vasena pubbacaritāpadānam pakāsentī "Ekanavutito kappe"ti ādi māha.

111. Tattha vipassīti vividhe atthe passatīti vipassī, bhagavā. Atha vā vijitasāṅkappattā parahitaniratasāṅkappattā vipassī nāma bhagavā. Cārudassanoti¹ sucirampi passantānam atittijanakaṃ appaṭikkūlam ramaṇiyam cāruva dassanam assāti cārudassano. Keci panāhu "Cārudassanoti sundaranetto"ti.

112. Muninoti vipassissa bhagavato dhammam sutvānāti sambandho.

113. Paṭibhānavatīti kāraṇākāraṇam paṭibhāti taṅkhaṇāññeva passatīti paṭibhānam ṇāṇam, tam assā atthiti paṭibhānavatī. Niddese² vuttāsu tīsu pariyattiparipucchā adhigamapaṭibhānavatīsu purimā dve gahetabbā. Vicittakathikāti vicittam dhammakatham kathamīti vicittakathikā. Jīnasāsanakārikāti jīnassa bhagavato sīlasamādhīpaññāsaṅkhātam tividham sāsanaṃ karomīti jīnasāsanakārikā.

114. Dhammakatham katvāti vicittadhammakatham desetvā. Hitāya janatam bahunti bahuno janassa hitatthāya.

115. Sikhī viya sikhī jīnoti sikhā cūlā assa atthīti sikhī, moro. Sikhino morassa sikhā viya bhagavato uṇhīssa uggatattā sikhī nāma bhagavā. Tapantoti jotento.

116. Buddhasāsanakovidāti buddhassa bhagavato tividhe sīlādisāsane kovidā chekā. Jīnavākyānīti jīnassa sikhībhagavato pāvacanāni. Tidivanti manussacātumahārājīkaloke upādāya tatiyalokabhūtam tāvatimsabhavanam³. Atha vā⁴ brahmā viṇhu rudro cāti tayo devā dibbanti etthāti tidivo. Api ca satva-raja-tama-saṅkhātā tayo divā kīlakā vilāsakā etthāti tidivo, saggo, tam.

117. Vessabhūti vijitamanobhū sabbalokābhibhū sayambhū vessabhū nāma bhagavā.

¹ ThagA. II, 306- piṭṭhe.

² Nd1. 180- piṭṭhe.

³ Anu-ṭ. III, 111-piṭṭhe.

⁴ Kp-ṭ. Tridiva-padatthe.

118. Jotayinti jinasāsanam aham vijjotesim. Marupuranti dīghāyukāpi samānā yathāparicchedam sampattakāle maranti sīlenāti marū, devā. Marūnam devānam puram marupuram, devalokam.

119. Kakusandhoti kaku vuccati guṇarāsi, tam sandahatīti kakusandho bhagavā. Atha vā kakubham¹ abhirūpakesam dhāretīti kakusandho bhakārassa sakāram katvā. Narasaraṇoti devamanussānam nātho.

120. Munimatanti muninā kakusandhena bhagavatā nātam sīlāditividham sāsanam. Yathāyukanti yāvatāyukam. Aganti agamāsim. Sabhavananti attano bhavanam vimānam yathā.

121. Araṇoti raṇanti etehīti raṇā, yehi abhibhūtā sattā nānappakārena kaṇḍdanti paridevanti, tesam rāgādīnam etaṃ adhivacanam. Natthi raṇā assāti araṇo, Bhagavā. Amataṅgatoti amataṃ nibbānam nāṇagamanena agacchīti amataṅgato.

123. Maraṇantagūti maraṇassa antam pariyosānaṭhānam nibbānam agacchīti maraṇantagū.

124. Pariyāpuṭasaddhammāti pariyāpuṭo uggahito sataṃ pāvakanasaṅkhāto dhammo yāya mayāti pariyāpuṭasaddhammā. Paripucchāvisāradāti pāliya atthasamvaṇṇanāsu visāradā vigatasārajjā.

125. Sīlapāramīpūraṇavasena sundaram sīlam yassāti susīlā. Lajjinīti kāyaduccaritādīhi lajjāya samannāgatā.

128. Bhagavā bodhimaṇḍe sammāsambodhim adhi-gantvā āsaḥhipuṇṇamāyam isipatane pañcavaggiye dhammacakkapavattanasuttantadesanam kathetvā aññāsikoṇḍaññapamukhā aṭṭhārasabrahmakotiyo dhammāmatam pāyetvā pāṭipade bhaddiyattheram, pakkhassa dutiyāyam vappattheram, pakkhassa tatiyāyam mahānāmattheram, catutthiyam assajittheram sotāpatti-phale patitṭhāpetvā pañcamiyam pana pakkhassa anattalakkhaṇasuttanta

¹ Saddasāgarābhi-dhānam passitabbam

desanāya sabbepi arahatte patitṭhāpetvā tato param yasadārakappamukhe pañcapanṇāsapurise, kappāsikavana-
saṇḍe tiṃsamatte bhaddavaggiye, gayāsīse piṭṭhipāsāṇe
sahassamatte uruvelakassapādayo purāṇajaṭileti evaṃ
mahājanam ariyabhūmiṃ otāretvā tena purāṇajaṭilasa-
hassaarahantena parivuto "bimbisārarañño dinnam
paṭiñṇam mocessāmī"ti rājagaham upāgami. Tamevattham
dassentī therī "Yadā bhikkhusahassenā"ti ādi'māha.
Bhikkhusahassenāti uruvelakassapādi purāṇajaṭilaarahanta-
bhikkhusahassena. Upāgamīti upasaṅkami. Sahassakkhe-
nāti bahūnam devamanussānam cintitatthassa dassana-
samatthatāya sahassakkhena devarājena. Vaṇṇitoti thomito.
Bhagavā hi rājagahe laṭṭhivane suppatitṭhe cetiye
bimbisārapamukhāni ekādasanahutāni sotāpatti-phale
navutam saraṇattaye patitṭhāpesi. Rājā svātanāya nimantetvā
āsanā vuṭṭhāya bhagavantam padakkhiṇam katvā pakkāmi.

Puna divase¹ yehi ca bhagavā diṭṭho, yehi ca adiṭṭho,
sabbepi rājagahavāsino manussā tathāgataṃ daṭṭhukāmā
pātova rājagahato laṭṭhivanuyyānam agamaṃsu. Tigāvuto
maggo nappahosi, sakalalaṭṭhivanuyyānam nirantaram
phuṭam ahosi. Mahājano dasabalassa rūpasobhaggapattam
attabhāvam passanto kittim kātum nāsakkhi. Vaṇṇabhūmi
nāmesā. Evarūpesu hi ṭhānesu tathāgatassa lakkhaṇānu-
byañjanādippabhedā sabbāpi parūkāyasirī vaṇṇetabbā.
Evaṃ rūpasobhaggapattam dasabalassa sarīram passa-
mānena mahājanena nirantaram phuṭe uyyāne ca magge ca
ekabhikkhussapi nikkhamanokāso nā'hosi. Tam divasaṃ
kira bhagavā chinnabhatto bhavye, tam mā ahoṣīti
sakkassa devarājassa nisinnāsanam uṇhākāram dassesi, So
āvajjamāno kāraṇam ñatvā abhirūpaṃ māṇavakavaṇṇam
abhinimminivā buddhadhammasaṃghapaṭisaṃyuttā thuti-
yo vadamāno dasabalassa purato otarivā devatānubhāvena
okāsaṃ katvā "danto dantehī"tiādi gāthāhi satthu vaṇṇam

¹ JA. I, 97- piṭṭhe.

vadamāno purato pāyāsi. Tena vuttam "Sahassakkhena vaṇṇito"ti.

129. Dantoti saha sammāsambodhipaṭilābhā sayameva uttamera damathena danto bhagavā. Dantehīti bhagavatā damitattā nikkilesatāya dantehi susikkhitehi arahanta-sahassemi. Purāṇajaṭilehīti pubbe jaṭilabhūtehi uruvelakassapādi arahantehi. Vipparamuttoti savāsānāya kilesehi visesena pamutto bhagavā. Siṅgīnikkhasavaṇṇoti siṅgīsuvaṇṇanikkhena samānavāṇṇo. Suvaṇṇesu¹hi yuttikataṃ hīnaṃ, tato rasaviddhaṃ seṭṭhaṃ, tato ākaruppannaṃ seṭṭhaṃ, tato yaṃkiñci dibbasuvaṇṇaṃ seṭṭhaṃ, tatapi cāmīkaraṃ, tato sātakumbhaṃ, tato jambunadaṃ, tatopi siṅgīsuvaṇṇaṃ seṭṭhaṃ, iti dibbasuvaṇṇesupi² siṅgīsuvaṇṇassa sabba-seṭṭhattā siṅgīnikkhasavaṇṇoti vuttam. Siṅgīnikkhanti ca nikkhapaṇimāṇena siṅgīsuvaṇṇena kataṃ suvaṇṇapaṭṭam. Ūnakanikkhena katañhi ghaṭṭanamajjanakkhamaṃ na hoti, atirekena kataṃ ghaṭṭanamajjanaṃ khamati, vaṇṇavantaṃ pana na hoti, pharusadhātukaṃ khāyati. Nikkhena kataṃ ghaṭṭanamajjanañceva khamati. Vaṇṇavantañca hoti.

Tattha nikkhaṃ nāma pañcasuvaṇṇapaṇimāṇaṃ aṭṭhasuvaṇṇādibhedam anekavidhampi vadanti.

130. Buddhānubhāvanti buddhassa tejaṃ iddhiṃ pabhāvaṃ vā. Guṇasañcayanti arahatādiguṇānaṃ samūhaṃ. Yathābalanti attano thāmānurūpaṃ ahaṃ buddhaṃ pūjesiṃ.

131. Dhammadinnāyāti dhammadinnātheriyā santike.

132. Kesesu chijjamānesūti sāmaṇeribhāvāya kesesu oropiyamānesu chindiyamānesu, anādare cetam bhumma-vacanaṃ. Kilese jhāpayiṃ ahanti ahaṃ sabbakilese jhāpesiṃ khepesiṃ. Iminā arahattappattabhāvaṃ desseti. Aṭṭha-kathāyaṃ³ pana "Pabbajitvā vipassanāya kammaṃ karonti

¹ Vimati. 2. 98-piṭṭhe.

² Sd-ṭ. 3. 214-piṭṭhe.

³ ThigA. 60.

na cīrasseva saha paṭisambhidāhi arahattaṃ pāpuṇī"ti vuttaṃ.

133. Arahattaṃ pana patvā pañcasatabhikkhuniparivārā mahādhammakathikā ahosi pubbe channaṃ buddhānaṃ kāle paricayavasena. Sā ekadivasā rājagahe piṇḍāya caritvā katabhattakiccā bhikkhunupassayaṃ pavisitvā sannipatite mahājane dhammaṃ deseti, bahūnaṃ dhammābhisamayo ahosi. Tamevatthaṃ dessenti "Tato dhamma'madesesin"ti ādimāha.

134. Ativimhitoti ativiya acchariyabbhuta jāto. Meti mayhaṃ. Yakkhoti mama caṅkamanakoṭṭiyaṃ adhivattho devaputto. Bhamitvāna giribbajanti rājagahanagaraṃ pavisitvā tattha rathikāya rathikaṃ siṅghāṭakena siṅghāṭakaṃ vicaritvā imā gāthāyo abhāsīti¹ sambandho.

135. Tattha kiṃme katā rājagahe manussāti² ime rājagahe manussā katā kismiṃ nāma kicce byāvaṭṭā. Kiṃ karontīti vā attho. Madhuṃ pītāva acchareti gandhamadhupānaṃ pītā viya sayanti. Gandhamadhupānaṃ nāma ativiya madhuraṃ madanīyajanaṃ, taṃ kira pīto visaññī hutvā sīsaṃ ukkhipitaṃ na sakkoti, asaññī hutvā sayameva, evaṃ imepi dhammasaññāya visaññīno hutvā maññe sīsaṃ ukkhipitaṃ na sakkonti, kevalaṃ acchanti yevāti attho. Ye sukkaṃ na upāsanti, desentiṃ buddha sāsanti buddhassa bhagavato sāsanaṃ yāthāvato desentiṃ pakāsentiṃ sukkaṃ nāma theriṃ ye manussā na upāsanti na payirupāsanti, te ime rājagahe manussā kiṃ katāti yojanā.

136. Tañca appaṭivānīyanti tañca pana dhammaṃ anivattitabhāvāvaharaṃ niyyānikaṃ deseti, atha vā abhikkantatāya sotujanassa namanoharabhāvena appaṭivānīyaṃ na apanetabbaṃ deseti. Bāhirakañhi sumadhurampi bhojanaṃ punappunaṃ bhuñjantassa na ruccati, "apanetha, kiṃ iminā"ti paṭivānetabbaṃ apanetabbaṃ hoti, na evamayaṃ dhammo. Imaṃ hi dhammaṃ paṇḍitā

¹ S. I, 215.

² ThigA. 62. SA. I, 289.

vassasatampi vassasahassampi suṇantā tittim na gacchanti. Tenāha "Appaṭivāniyan"ti. Asecanakamojavanti anāsittakam ojavantaṃ. Yathā hi bāhirāni asambhinnaṇṇapāyāsādīnīpi sappimadhusakkharāhi āsittāni yojitāneva madhurāni ojavantāni honti, na evamayam dhammo. Ayam hi attano dhammatāya madhuro ceva ojavā ca, na aññena upasitto. Tenātha "Asecana" mojavanti. Osadhantipi pāḷi. Vaṭṭa dukkha byādhi tikicchāya osadhabhūtaṃ attho. Pivanti maññe sappaññāti taṃ dhammam paṇḍitapurisā pivanti viya suṇanti. Valāhakamivaddhagūti valāhakantarato nikkhanta-udakam nirudakakantāre pathikā ghammābhitaṃ pivanti viya.

Aparabhāge theriyā āyupariyosāne parinibbānakāle sāsanaṃ niyyānikabhāvaṃ vibhāvanattham aññam byākaronti therīgāthāyaṃ -

"Suttā suttehi dhammehi, vītarāgā samāhitā
Dhāreti antimaṃ dehaṃ, jetvā māraṃ savāhanan"ti¹ -
imaṃ gāthaṃ abhāsi, Sesam uttānamevāti.

5. Sukkātherī Apadānavañṇanā Niṭṭhitā.

¹ Thig. 386- piṭṭhe.

6. Abhirūpanandātherī Apadānavañṇanā.

"Ekanavutito kappe"tiādi¹ abhirūpanandātheriyā apadānam. Ayam hi purimabuddhesu katādhikārā tattha tattha bhave vivatṭūpanissayam kusalam upacinantī ito ekana-vutikappamatthake vipassissa bhagavato kāle bandhumatī-nagare gahapatimāhāsālassa dhītā hutvā satthu santike dhammam sutvā saraṇesu ca sīlesu ca patitṭhitā satthari parinibbute dhātucetiyassa ratanapaṭimaṇḍitam suvaṇṇa-cchattam pūjetvā yāvajīvam dānam datvā sīlam rakkhitvā tato cutā tāvatimse nibbattitvā sese deve rūpasaddādīhi dasahi ṭhānehi abhibhavitvā aparāparam sugatīsuyeva saṃsarantī imasmim Buddhuppāde kapilavatthunagare khemakassa nāma sakkassa aggamahesiyā kucchismim nibbatti. "Nandā"tissā nāmam ahosi.

Sā attabhāvassa ativiya rupasobhaggappattattā abhirūpā dassanīyā pāsādikā ahosi, tenevassa "abhirūpanandā" tveva paññāyittha. Tassā vayappattāya vāreyya-divaseyeva sāmiko² sakyakumāro kāla'makāsi. Tadā bahūnam sakyakumārānam mahāvivādo ahosi "aham icchāmi. mayhameva arahatī"ti. Atha tassā pitā khemako. "Mā sakyā vinassimsū"ti attano dhītaram akāmakam pabbājesi.

Sā pabbajitvāpi rūpam nissāya uppannamadā "Satthā kira 'rūpam aniccam dukkham anattā, vedanā, saññā, saṅkhārā, viññāṇam, aniccam dukkham anattā'ti vadeti, satthā rūpam vivaṇṇeti garahati, anekapariyāyena rūpam ādīnavam dasseti"ti sutvā sā "Evam dassanīye pāsādike mamapi rūpe dosam katheyyā"ti buddhupaṭṭhānam na gacchati, satthu sammukhībhāvam na gacchati. Bhagavā tassā nāṇaparipākam natvā mahāpajāpatigotamim āṇāpesi "Sabbāpi bhikkhunīyo paṭipāṭiyā ovādam āgacchantū"ti. Sā attano vāre sampatte aññam pesesi, bhagavā "Vāre sampatte attanāva āgantabbam, na aññā pasetabbā"ti āha. Sā satthu

¹ ThigA. 27. SnA. I, 233-piṭṭhesu.

² varabhūto ThigA. 26-piṭṭhe. SnA. I, 233-piṭṭhe passitabbam.

āṇaṃ liṅghitaṃ asakkontī bhikkhunīhi saddhiṃ
buddhupaṭṭhānaṃ agamāsi.

Bagavā¹ paṭikacceva tassāgamaṇaṃ veditvā kaṇṭakena
kaṇṭakaṃ, āṇiyā ca āṇiṃ nīharitukāmo puriso viya rūpeneva
rūpamadaṃ vinetaṃ attano iddhibalena pannarasasoḷasa-
vassuddhesikaṃ atidassanīyaṃ rattavatthanivattaṃ sabbā-
bharaṇapaṭimaṇḍitaṃ itthiṃ attano passe bījaṇiṃ gahetvā
bījayamaṇaṃ abhinimmini. Bagavā hi tisso itthiyo iddhiyā
abhinimmitaṃ accharārūpasadisāṃ itthiṃ dassesi
khemādeviṇca janapadanandātheriṇca imaṃ abhirūpanandā
theriṇcāti. Tena vuttaṃ -

"Tissitthiyo nidassesī, iddhiyā maggakovidō
Accharārūpasadisāṃ, taruṇiṃ jaritaṃ matan"ti.²

Taṃ kho pana itthiṃ satthā ceva passati nandātherī ca.
Sā bhikkhunīhi saddhiṃ vihāraṃ pavisitvā bhikkhunīnaṃ
piṭṭhipasse ṭhatvā pañcappaṭiṭṭhitena satthāraṃ vanditvā
bhikkhūnīnaṃ antare nisinnā pādantato paṭṭhāya satthāraṃ
olokentī lakkhaṇavicittaṃ anubyañjanasamujjalaṃ byāmap-
pabhāparikkhittaṃ satthu sarīraṃ disvā puṇṇacandasassī-
rikaṃ mukhaṃ olokentī samīpe ṭhitaṃ itthirūpaṃ addasa,
sā taṃ oloketvā attano attabhāvaṃ olokentī suvaṇṇa-
rājahaṃsiyā purato kākīsadisāṃ attānaṃ avamaññi.
Iddhimayarūpaṃ diṭṭhakālaṭo paṭṭhāyeva hi tassā akkhīnī
bhamimsu. Evampi sā cintesi "Ahaṃ akāraṇeneva pamattā
hutvā nāgacchāmi, evarūpāpi itthiyo satthu santike vissatthā
vicaranti, mama rūpaṃ etāsaṃ rupassa kālaṃ nagghati
soḷasiṃ, ajānitvāva ettakaṃ kālaṃ na āgatā'mhī"ti. Sā "Aho
imissā kesā sobhanā, aho nalāṭaṃ sobhanan"ti sabbesaṃ
sarīrappadesānaṃ rūpasiriyā samākaḍḍhitacittā tasmim rūpe
balavasinehā ahosi.

Satthā tassā tattha paṭhamāṃ abhiraṭṭiṃ ñatvā
rūpasmim nibbindanatthaṃ dhammaṃ desentova taṃ

¹ SnA. I, 234. DhA. II, 73.

² Ap. II, 291- piṭṭhesu.

rūpaṃ soḷasavassuddesikabhāvaṃ atikkamitvā vīsativassu-
ddesikaṃ katvā dassesi. Mātugāmo hi soḷasavassudde-
sikoyeva sobhati, na tato uddhaṃ. Nandātherī oloketvā "Na
vatidaṃ rūpaṃ purimasadisaṇṇaṃ"ti thokaṃ virattacittā ahosi.
Satthā anukkameneva tassā itthiyā sakim vijātavañṇaṃ
majjhimitthivañṇaṃ jarājiñṇamahallakitthivañṇaṇca dassesi.
Sāpi anupubbeneva "Idampi antarahitaṃ, idampi antara-
hitaṇṇaṃ"ti jarājiñṇakāle taṃ virajjamānā yāva vassasatikaṃ
khaṇḍadantiṃ palitāsiraṃ obhaggaṃ gopānasivaṅkaṃ
daṇḍaparāyaṇaṃ pavedhamānaṃ disvā ativiya virajji. Atha
satthā taṃ byādhinā abhibhūtaṃ katvā dassesi, sā
taṅkhaṇaṇṇeva daṇḍaṇca tālavaṇṭabījaniṇca chaḍḍetvā
mahāviraṇṇaṃ viravamānā bhūmiyaṃ patitvā sake
muttakarīse nimuggā aparāparaṃ parivatti. Nandātherī
tampi disvā ativiya virajji. Satthā pi tassā itthiyā maraṇaṃ
dassesi. Sā taṅkhaṇaṇṇeva uddhumātakabhāvaṃ āpajji.
Navahi vaṇamukhehi pubbavaṇṇiyo ceva puḷavā ca
paggharimsu, kākādayo sannipatitvā vilumpimsu. Sabbampi
etaṃ sarīraṃ pūtigandhaṃ bhayānakaṃ susānamiva
bībhaccaṃ avamaṇṇi. Nandātherīpi taṃ oloketvā "Ayaṃ
itthi imasmimīyeva tṭhāne jaraṃ pattā, byādhiṃ pattā,
maraṇaṃ pattā, imassāpi me attabhāvassa evameva
jarābyādhimaraṇāni āgamissantī"ti attabhāvaṃ aniccato
passi, aniccato diṭṭhattā eva pana dukkhato anattato diṭṭho
yeva hoti. Athassā tayo bhavā ādittā gehā viya, gīvāyaṃ
baddhakūṇapaṃ viya ca upaṭṭhahimsu. Evaṃ aniccādito
manasikarontiyā theriyā kammaṭṭhānābhimukhaṃ cittaṃ
ahosi. Satthā tāya aniccato diṭṭhabhāvaṃ ñatvā "Sakkhissati
nukho sayameva attano patiṭṭhaṃ kātun"ti olokeno "Na
sakkhissati, bahiddhā paccayaṃ laddhuṃ vaṭṭatī"ti cintetvā
tassā sappāyavasena dhammaṃ desento –

"Āturaṃ asuciṃ pūtiṃ, passa nande samussayaṃ
Uggharantaṃ paggharantaṃ, bālānaṃ abhinanditaṃ

Asubhāya cittaṃ bhāvehi, ekaggaṃ susamāhitaṃ
Yathā idaṃ tathā etaṃ, yathā etaṃ tathā idaṃ

Evameṭaṃ avekkhantū, rattindivamatanditvā

Tato sakāya paññāya, abhinibbijjha dakkhasī"ti¹.

Imā tisso gāthāyo abhāsi. Therīgāthāyam² pana -

"Āturam asucim pūtim, Pa, susamāhitam
Animittañca bhāvehi, mānānusaya'mujjaha
Tato mānābhisamayā. upasantā carissasī"ti -

Dveyeva gāthāyo saṅgha'māruḥhā.

Evam sā attano rūpe matakalevare viya virattā sā hutvā appamattā vipassanam karontī tebhūmakadhammasamūhe nibbinditvā tasmimyeva āsane sahapaṭisambhidāhi arahattam pāpuṇi, arahattam pana patvā attano paṭipattim paccavekkhitvā somanassavasena pubbacaritāpadānam pakāsentī "Ekanavutito kappe"ti ādimāha.

145. Tattha upesinti naranāyakam vipassībuddham saraṇam iti apāyadukkhañca vaṭṭadukkhaparittāṇam iti upagacchim, ajja paṭṭhāya ahitanivattanena hitasamvaḍḍhanena "Ayaṁ me bhagavā saraṇam tāṇam leṇam parāyaṇam gati paṭisaraṇan"ti bhajim sevim.

146. Samvutāti kāyavācācittehi samvutā pihitakāyavacīdvārā hutvā. Nibbuteti parinibbute sati. Dhātuthūpassāti sumittārāmamhi³ sattayojanamussitassa dhātucetiyavarassa. Upariti muddhani. Soṇṇacchattanti nānāratanapaṭimaṇḍitam suvaṇṇacchattam.

147. Muttacāgāti vissatṭhacāgā nissaṅgaparicāgā.

148. Dasahi ṭhānehīti dasahi kāraṇehi. Adhibhotvāna sesaketi sesadeve adhibhavitvā virocinti sambandho. "Dasahi ṭhānehī"ti vuttānam sarūpato dassetum "Rūpasaddehī"ti ādimāha. Tattha "Rūpasaddehi gandhehi, rasehi phusanehi cā"ti pāṭhena, assādetabbavasena paribhuñjanīyā pañca kāmagaṇā dassitā. "Āyunāpi ca vaṇṇena, sukkena yasaāpi cā"ti pāṭhena attano santāne laddhā pañca

¹ Ap. II, 291-piṭṭhe. 157-9 gāthāyo.

² Thig. 381-piṭṭhe.

³ Bv. 366-piṭṭhe.

visiṭṭhadhammā dassitā. Āyunāti dīghāyunā, Sarīravaṇṇani-bhāyāti abhirūpena chavivaṇṇena, sarīravaṇṇanibhāyāti att-ho. Sukhenāti kāyikacetasikasukhena, Yasasāti mahantena parivārena. Ādhipateyyenāti adhipatibhāvena jeṭṭhaka-bhāvena.

150. Dhītā khemakasakkassāti khemakassa nāma sāki-yassa dhītā. Khemako hi sakko kapilavatthusmim nigrodhā-rāme ekaṃ vihāraṃ kārāpesi, tattha bhagavā bhikkhunam mahāsuññatasuttam kathesi. Chavivaṇṇena pana so kāḷo, tasmā kāḷakhemakoti¹ tasmim sutte tassa nāmam saṅgītam. Nandā nāmāti nāmena nandā nāma iti vissutā sakalaratṭhe pākaṭā paññātā. Aparabhāge pana attabhāvassa ativiya rūpasobhaggappattattā abhirūpā dassa-nīyā pāsādikā ahosi, tenevassā "abhirūpanandā" tveva paññāyittha.

151. Abhirūpasampadampīti abhirūpasarīravaṇṇena sampannam api. Ahu me kantisūcakanti mayham kamanīya-pakāsentaṃ ruciuppādentanti attho. Yobbanappattāti yuva-tibhāvaṃ pattā.

152. Tadā mamattheti vārayyadivase tassā sāmikabhūto sakyakumāro kāla'makāsi² tasmim kāle mamam atthe icchitattā. Sakyānanti sakyakumārānam. Vivādo sumahā ahūti "Aham icchāmi. mayhameva arahatī" ti ādinā mahā kalaho ahosi. Tato tātoti atha pacchā mama pitā khemakasākiyo. Itīti iti manasi katvā.

153. Rūpadessinti bhagavā rūpaṃ aniccaṃ dukkhaṃ anattā asubhanti yāthāvato abhisambuddhattā rūpasmim taṇhāvasena appiyo ahosi, tam. Gabbitāti mānavatī.

154. Ovādampīti ovādatṭhānampi, athavā ovādamat-tampi satthu sammukhībhāvaṃ na gacchāmi. Buddhadassa-nabhīrutāti buddhassa dassanato bhāyantī. Upāyenāti "Sabbāpi bhikkhunīyo paṭipāṭiyā ovādam āgacchantū" ti ca "Vāre sampatte attanāva āgantabbam, na aññā pesetabbā" ti ca nayena. Sasantikanti attano samīpaṃ.

¹ M. III, 151. MA. IV, 110- piṭṭhesu.

² ThigA. 26. SnA. I, 233- piṭṭhesu.

155. Tissitthiyoti tisso itthiyo khemādeviñca, janapada-nandātheriñca imam abhirūpanandātheriñcāti. Iddhiyāti adhiṭṭhāniddhiyā. Maggakoṇḍoti upāyakusalo bhagavā. Taruṇinti pannarasa-soḷasa-vassuddesikam abhirūpam yuivatim. Jaritanti vīsativassuddesikādi anukkamena jarājiṇṇam. Matanti byādhinā abhibhūtam sake muttakarīse kālaṅkatam uddhumātakādibhāvañca nidassesīti sambandho.

156. Tāyoti taruṇīādikā tā itthiyo. Virattāseti matakaḷevare viya attano sarīre aham virattā rajjanarahitā. Bhavanibbindāti tīsu bhavesu nibbanditvā.

159. Evametam avekkhantī. Pa. Dakkhisīti¹ etam āturādisabhāvam kāyam evam "Yathā idam tathā etan"ti ādinā vuttappakārena vipassantī rattindivam rattiyañca divase ca sabbakālam atanditā analasā hutvā paratoghosa hetukam sutamayañāṇam muñcitvā tato tam nimittam attani sambhūtattā sakāya bhāvanāmayāya paññāya yāthāvato ghanavinibbhogakaraṇena abhinibbijja bhinditvā dakkhisi² jānissasi.

160. Tassā me appamattāyāti tassā me satiappavāsenā pamattarahitāya. Vicinantiyā yonisoti upāyena aniccādivasena vipassanāpaññāya vīmaṁsantiyā. Kāyoti khandha-paṅcakasaṅkhāto nāmarūpakāyo. Santarabāhiroti sasantāna-parasantānavibhāgo. Diṭṭhoti vipassanāñāṇena paccakkhato ñāto.

161. Athāti tathā dassanato pacchā. Nibbinda'ham kāyeti vipassanāpaññāsahitāya maggapaññāya attabhāve nibbindim. Ajjhattañca virajjahanti aham visesato attasantāne virāgam āpajjim. Aham yathābhūtāya appamādappaṭipattiyā matthakappattiyā appamattā sabbaso saṁyojanānam samucchinattā saṁyojanehi viśaṁyuttā kilesasantāpeti upasantā ca phalasamāpattisukhena nibbutā ca amhīti.

6-Abhirūpanandātherī Apadānavañṇanā samattā.

¹ ThigA. 89-piṭṭhe.

² Vacchasīti katthaci pāṭṭho. Ap. II, 256-piṭṭhe 214-gāthā passitabbā.

7- Aḍḍhakāsitherī Apadānavañṇanā

"Imamhi bhaddake kappe"tiādi aḍḍhakāsitheriyā apadānam. Ayam hi purimabuddhesu katādhikārā tattha tattha bhavē vaṭṭūpanissayam kusalam upacinantī imasmimīyeva bhaddakappe kassapadasabalassa kāle kulagehe nibbattitvā viññutam patvā bhikkhunīnam santikam gantvā dhammam sutā paṭiladdhasaddhā pabbajitvā catupārisuddhisīlasampannā bhojane mattaññunī jāgariyānuyogā vasantīpi aññataram paṭisambhidāpattam khīṇāsavattherim gaṇikāvādena akkositvā tena pāpakammena tato cutā niraye paccitvā kassapasammāsabbudhakāle brahmacariyakammabalena imasmimbuddhuppāde kāsiraṭṭhe ulāravibhave seṭṭhikule nibbattitvā vayappattā devaccharā viya abhirūpā dassanīyā pāsādikā ahosi, sabbepi rājaputta seṭṭhiputtādayo "Aham icchāmi, mayhameva arahatī"tiādinā vivadanti, tasmā ekasseva bhariyam akatvā sabbesam gamanatthāya rājāṇāya gaṇikabhāve ṭhapesum. Pubbe khīṇāsavattheriyā akkosanavacīduccaritabalena sā gaṇikattam āpajji. Tena vuttam -

Kāsīsu seṭṭhikulajā, brahmacārī balenaham
Accharā viya devesu, ahosim rupasampadā

Disvāna dassanīyam mam, giribajapuruttame
Gaṇikatte nivesesum, Akkosanabalena me'ti.¹

Nāmena aḍḍhakāsī nāma. Kāsiraṭṭhe kira suṇkavasena ekadivasam rañño uppajjanakaāyo sahasamatto ahosi, imāyapi purisānam hatthato ekadivasam laddhadhanam sahasamattam ahosi. Sā pana kāsīsuṇkaparimāṇatāya "kāsī"ti samaññam labhi. Tattha yebhuyyena manussā sahasam dātum asakkontā tato upaḍḍham datvā divasabhāgameva vā rattibhāgameva vā upaḍḍhadivasam ramitvā gacchanti, tesam vasenāyam "aḍḍhakāsī"ti paññāyittha. Tam pañcasattamattam dhanam aggham katvā nigamavāsijano itthiratanabhāvena anagghampi samānam

¹ Ap. II, 293- piṭṭhe. ThigA. 31. V. IV, 471- piṭṭhesu.

aḍḍhaagghanimittam "aḍḍhakāsī"ti samaññāvasena tam
ṭhapesi. Tena vuttam -

Yāva kāsijanapado, suṅko me tattako ahu
Tam katvā negamo aggham, agghenaggham ṭhapesi-
man'ti¹.

Evam rūpūpajīvinī hutvā ṭhitā aḍḍhakāsī aparabhāge
sāsanam nissāya "Itipi rūpam aniccam itipi rūpam dukkham,
anattā asubhan"ti passantī rūpe nibbinditvā virajjitvā sāsane
pabbaji, tassā pabbajjā ca dūtena upasampadā ca khandhake
āgatāyeva. Vuttam hetam-

"Tena kho pana samayena aḍḍhakāsī gaṇikā bhikkhunīsu
pabbajitā hoti, sā ca sāvatthim gantukāmā hoti 'bhagavato
santike upasampajjissāmī'ti, assosum kho dhuttā
'aḍḍhakāsī kira gaṇikā sāvatthim gantukāmā'ti, te magge
pariyutthimsu. Assosi kho aḍḍhakāsī gaṇikā 'Dhuttā kira
magge pariyutthitā'ti. Bhagavato santike dūtam pāhesi
'aham hi upasampajjitukāmā, katham nu kho mayā
paṭipajjitabba'nti. Atha kho bagavā etasmim nidāne
etasmim pakaraṇe dhammim katham katvā bhikkhū
āmantesi 'Anujānāmi bhikkhave dūtenapi upasampā-
detu'nti².

Attha upasampadā vitthāro vinayaṭṭhakathāto³ gahe-
tabbo. Evam laddhūpasampadā pana vipassanāya kammam
karonti na cirasseva sahapatisambhidāhi arahattam pāpuṇi.

Arahattam pana patvā attano paṭipattim pacavekkhitvā
somanassavasena pubbacaritāpadānam pakāsentī "imamhi
bhaddake kappe"ti ādimāha.

170. Tattha mattaññunīti pariyesanapaṭiggahanapari-
bhogesu mattam pamāṇam jānātīti mattaññunī. Asaneti
asitabbam bhuñjitabbanti asanam, bhojanam, tasmim.
Yuttā jāgariyepīti rattindivam cha koṭṭhāse katvā ekasmim

¹ Thig. 381. ThigA. 33- piṭṭhesu.

² V. IV, 472- piṭṭhe.

³ VA. I, 205-7. VA. IV, 131- piṭṭhesu.

koṭṭhāse niddāya okāsaṃ katvā pañcakoṭṭhāse jāgarabhāve payuttā anuyuttā. Yuttayogāti kammaṭṭhānabhāvanānuyuttā. Vigatāsavanti paṭisambhidāpattāṃ anāsavattheriṃ.

171. Gaṇiketi bhoti rūpūpajīvinī. Nirayamhīti lohakumbhinirayasmīṃ. Yebhuyyena hi sīlavante puggale akkosantā himsantā pāpapuggalā lohakumbhinirayaṃ patanti. Vuttaṃ hetāṃ bhagavatā -

Sajotibhūtā jalitā padittā,
Padissanti mahatī lohakumbhi
Bhayaṃ hi maṃ vindati sūta disvā,
Pucchāmi taṃ mātali devasārathi

Ime nu maccā ki'makaṃsu pāpaṃ,
Ye me janā avaraṃsirā lohakumbhiṃ patanti

Tassa puṭṭho viyākāsi, mātali devasārathi
Vipākaṃ pāpakammānaṃ, jānaṃ akkhāsi jānato

Ye sīlavantaṃ samaṇaṃ brāhmaṇaṃ vā,
Himsanti rosentī supāpadhammā
Te luddakammā pasavetva pāpaṃ,
Te'me janā avaraṃsirā lohakumbhiṃ patanti¹.

Apaccisanti ahaṃ apacciṃ. "Apaccissan"ti vattabbe vuttirakkhaṇatthaṃ ekassa sakārassa lopaṃ katvā vuttaṃ "Sandhāvissaṃ anibbisaṃ"ti ādīsu² viya "asītivassasahassāni, nirayamhi apaccisaṃ"ti ādīsu³ viya ca.

172. Tena kammāvasesenāti tato nirayamhi janakammato avasesaaparāpariyakammena.

Ajāyīṃ gaṇikākuleti vesikule paṭisandhiṃ gahetvā vijāyīṃ. Parādhīnāti parapuggalena āyattā sambandhinī gaṇikā. Jātiyanti bhavaasmīṃ.

173. Setṭhikulajāti ulāravibhave setṭhikule jātā. Brahmācārībalenāti kassapasammāsambuddhassa sāsane

¹ JA. VI, 135- piṭṭhe.

² Dh. 36- piṭṭhe. Sstt. 1103-suttaṃ passitabbaṃ.

³ Jā. II, 152- piṭṭhe.

bhikkhunī hutvā brahmacariyakammasattiyā. Accharāti devadhītā.

Rūpasampadāti abhirūpena sarīraṇṇena sampannā.

174. Gaṇikatteti gaṇikābhāve vesibhāve. Nivesesunti rājāṇāya ṭhapesum. Akkosanabalena meti kassapasammā-sambuddhakāle paṭisambhidāppattam khīṇāsavabhikkhunim "gaṇike"ti mama akkosanavacīduccarītakammasa balena nivesesunti sambandho.

175. Buddhasetṭhena desitanti "itipi rūpam aniccam, dukkham, anattā, asubhan"ti rūpasmim nibbindajanakam buddhavarena bhāsitam. Pubbavāsanasampannāti pubbe kassapasambuddhakāle bhikkhunī hutvā brahmacariyavāsānāya samannāgatattā. Hetuantogadhavisesanametam.

176. Tadūpasampadatthāyāti tadā sāmaṇerībhāvapattakāle bhikkhunīupasampadatthāya. Gacchantī jīnasantikantī rājagahanagarato bhagavato vasanaṭṭhānam sāvatthim jinassa bhagavato samīpam gantukāmā ahoṣim. Magge dhutte ṭhiteti vinaye¹ vuttanayena rājagahato sāvatthiyā antarāmagge itthidhutte pariyuṭṭhite sutvāti sambandho. Dūtopasampadanti aṭṭhasu upasampadāsu dūtenupasampadam byattāya bhikkhuniyā paṭibalāya dūtena upasampadam aham labhim. Vuttam hetam -

"Na bhikkhave bhikkhudūtena upasampādetabbā, yo upasampādeyya, āpatti dukkaṭassāti. Pa. Anujānāmi bhikkhave byittāya bhikkhuniyā paṭibalāya dūtena upasampādetunti.

Tāya dūtāya bhikkhuniyā saṃgham upasaṅkamitvā ekaṃsam uttarāsaṅgam karitvā bhikkhūnam pāde vanditvā ukkuṭikam nisīditvā. Pa. Saṃgho nāpetabbo. Pa. Evametam ddārayāmīti. Tāvadeva chāyā metabbātyā"di. Aṭṭhakathāyañca² evam vuttam-

¹ V. IV, 471- piṭṭhe.

² VA. IV, 131- piṭṭhe.

"Dūtena upasampadā dasannam antarāyānam yena kenaci vaṭṭati. Kammavācāpariyosāne sā bhikkhunī bhikkhuno passaye ṭhitā vā hotu, nipannā vā jāgarā vā niddam okkantā vā, upasampannāva hoti. Tāvadeva chāyādīni āgatāya dūtabhikkhuniyā ācikkhitabbānī"ti.

177. Sabbakammam parikkhīṇam, puñṇam pāpam tatheva cāti kusalakammaṇca tathā akusalakammaṇcāti sabbam anavasesam kammam arahattamaggabhāvanāya mayā khepitaṃ. Sabbasaṃsāra'mutthiṇṇāti sabbasaṃsāra-mahoghato samuttiṇṇā atikkantā. Gaṇikattaṇca khepitanti vesittam ca mayā samucchinnaṃ. Sesam vuttattha'mevāti.

7-Aḍḍhakāsitherī Apadānavaṇṇanā samattā.

8-Puṇṇikātherī Apadānavaṇṇanā

"Vipassino bhagavato"ti puṇṇikātheriyā apadānam. Ayam hi purimabuddhesu katādhikārā tattha tattha bhavē vivatṭūpanissayam kusalam upacinantī ito ekanavutikappe vipassissa bhagavato kāle kulagehe nibbattitvā viññutam patvā hetusampannatāya sañjātasamvegā bhikkhunīnam santikam gantvā dhammam sutvā laddhappasādā pabbajitvā parisuddhasīlā nipakā tīṇi piṭakāni uggahetvā bahussutā dhammadharā dhammatthapaṭipucchikā dhammakathikā ca ahosi. Yathā ca vipassissa bhagavato sāsane, evam sikhissa vessabhussa kakusandhassa koṇāgamanassa kassapassa ca bhagavato sāsane pabbajitvā parisuddhasīlā nipakā tīṇi piṭakāni uggahetvā bahussutā dhammadharā dhammatthapaṭipucchikā dhammakathikā ca ahosi. Mānadhātukattā pana appassutā pesalā añṇā bhikkhuniyo avamañṇi, maggaphalapaṭivedhampi kātum nāsakkhi. Mānopanissaya-vasena kammaṣa katattā imasmim buddhuppāde sāvatthiyam anāthapiṇḍikassa seṭṭhino kumbhadāsiyā kucchimhi nibbatti. Tena vuttam -

"Pacchime ca bhavē dāni, sāvattiyam puruttame
Anāthapiṇḍino gehe, jātā'ham kumbhadāsiyā"ti.¹

Yasmā pana sā ūnakasatam dāsam pūretvā jātā, tasmā
"puṇṇā"tissā nāmam ahosi. Tena vuttam -

"Pūrenti ūnakasatam, jātā dāsikule yato
Tato 'Puṇṇā'ti nāmam me, bhujissam mam akamsu te"ti.²

Sā dāsī samānāpi pubbe channam buddhānam santike
bhikkhunī hutvā kammaṭṭhānabhāvanānuyuttattā, tipīṭaka-
dharattā ca idha bhavē mahāpaññā, bahussutā ca ahosi.

Tena vuttam -

"Bhāvanāya mahāpaññā, suteneva sutāvinī
Mānena nīcakulajā, na hi kammam vinassatī"ti.³

Ekam samayam bhagavā sāvattim upanissāya jetavane
viharanto jeṭṭhamūlamāsapūṇṇamadivase⁴ bhikkhū āmante-
tvā aruṇavatīsuttam⁵ desesi, ānandatthero bījanim gahetvā
bījayamāno ṭhitakova ādito paṭṭhāya yāva pariyosānā
ekabyañjanampi ahāpetvā sakalasuttam uggaṇhi. So puna
divase piṇḍapātaṭikkanto dasabalassa vattam dassetvā
attano divāvihāraṭṭhānam gantvā saddhivihārikantevāsikesu
vattam dassetvā pakkantesu hiyyo kathitam aruṇavatīsuttam
ābajjento nisīdi. Atha'ssa sabbam suttam vibhūtam upaṭṭhā-
si. So cintesi "Sikhissa bhagavato aggasāvako brahmaloke
ṭhatvā cakkavālasahassee andhakāram vidhametvā sarīrobhā-
sam dassetvā attano saddam sāvento dhammakatham
kathesi hiyyo satthārā kathitam, sāvakassa tāva visayo
evarūpo, dasa pāramiyo pūretvā sabbaññutam patto pana
sammāsambuddho kittakam ṭhānam sarena viññāpeyyā"ti.
So evam uppannāya vimatiyā vinodanattam taṅkhaṇāññeva
bhagavantam upasaṅkamitvā ta'mattham pucchi. Atha

¹ Ap. II, 294- piṭṭhe.

² Ap. II, 294- piṭṭhe.

³ Ap. II, 295- piṭṭhe.

⁴ AA. 2. 208- piṭṭhe.

⁵ S. I, 157- piṭṭhe.

bhagavā cūḷanikāsuttsaṅkhātā¹ sīhanādasutta² kathesi. Tadā puṇṇāpi dāsī dhammaṃ suṇantī ahosi. Desanāvasāne sā sotāpannā³ ahosi.

Athe'kadivasam puṇṇā dāsī ghaṭena udakaṃ ānetum udakatitthaṃ gatā tattha addasa aññātaram brāhmaṇam udakasuddhikaṃ himapātasamaye mahati site vattamāne pātova udakaṃ otarivā sasīsam nimujjivā mante jappitvā udakato uttarivā allavatthaṃ allakesam pavedhantaṃ dantaviṇam vādayamānam. Disvā karuṇāya saṅcavadita-mānasā tato nam diṭṭhigatā vivecetukāmā "Aham udakahārī dāsī ayyānam daṇḍabhayabhītā vācādosabhayapīḷitā niccam sītepi udaka'motarim; kassa pana brāhmaṇa tvaṃ bhīto sadā udaka'motari, kampamānehi sarīravayavehi ativiya sītadukkham paccanubhavasī"ti pucchi. Brāhmaṇo eva'māha "Bhoti puṇṇike tvaṃ taṃ upacitaṃ pāpakammaṃ nivāraṇasamatthaṃ kusalakammaṃ iminā udakārohanena karontaṃ maṃ jānantī vata paripucchasi. "Nanu aya'mattho loke pākaṭo eva- Yo koci vuḍḍho vā daharo vā majjhimo vā himsādibhedam pāpakammaṃ ativiya karoti, sopi bhusam pāpakammanirato udakasīnānena pākammato pamuccatī"ti. Tena vuttaṃ -

"Udahārī aham sīte, sadā udaka'motarim
Ayyānam daṇḍabhayabhītā, vācādosabhayapīḷitā

Kassa brāhmaṇa tvaṃ bhīto, sadā udaka'motari
Vedhamānehi gatthehi, sītam vedayase bhusam

Jānantī vata maṃ bhoti, puṇṇike paripucchasi
Karontaṃ kusalam kammaṃ, rundhantaṃ karapāpakam

Yo ca vuḍḍho daharo vā, pāpakammaṃ pakubbati
Dakābhisecanā sopi, pāpakammā pamuccatī"ti.⁴

¹ A. 1. 227- piṭṭhe.

² AA. 2. 213- piṭṭhe.

³ ThigA. 207- piṭṭhe.

⁴ Thig. 406-piṭṭhe.

Tam sutvā puṇṇikā tassa paṭivacanam denti "Brāhmaṇa! 'udakābhisecanahetu pāpakammato pamuccatī'ti idam atthajātam sabbena sabbam kammavipākam ajānantassa te ajānako aviddasu bālo ko nu nāma akkhāsi. Evam sante sabbe nūna maṇḍūka kacchapā nāgā susumārā aññepi ca udakacarā saggaṃ gamissantī, orabbhikā sūkarikādayo ca pāpakammā pamuccissantī. Sace aciravatiādayo nadiyo tayā pubbe kataṃ pāpaṃ pavāheyyum, imā nadiyo tayā kataṃ puñṇampi pavāheyyum. Tathā sati tena puñṇakammena tvaṃ paribāhiro bhaveyya, yato pāpato tvaṃ bhīto, tameva pāpaṃ brāhmaṇa tvaṃ mā akāsi, udakārohanam pana īdise sītakāle sarīrameva bādhati. Udakābhisecanena sītam tava sarīram mā haneyyāsī'ti āha. Tena vuttam -

"Ko nu te ida'makkhāsi, ajānantassa ajānako
'Dakābhisecanā nāma, pāpakammā pamuccatī'

Saggaṃ nūna gamissantī, sabbe maṇḍūkakacchapā
Nāgā ca susumārā ca, ye caññe uduke carā

Orabbhikā sūkarikā, macchikā migabandhakā
Corā ca vajjhaghātā ca, ye caññe pāpakammīno
Dakābhisecanā tepi, pāpakammā pamuccare

Sace imā nadiyo te, pāpaṃ pubbe kataṃ vāhū
Puñṇampi'mā vaheyyum te, tena tvaṃ paribāhiro

Yassa brāhmaṇa tvaṃ bhīto, sadā udaka'motari
Tameva brahma mākāsi, mā te sītam chaviṃ hane'ti.¹

Brāhmaṇo sotāpannāya puṇṇikādāsiyā kathitam yuttisampannam dhammakatham sutvā pūritapāramitāya udakābhisecane dosam passitvā puṇṇikam ariyamaggaṃ samānāyantiṃ ācariyaṭṭhāne ṭhapetvā pūjento ekaṃ sātakam adāsi. Tena vuttam -

"Kummaggapaṭipannam maraṃ, ariyamaggaṃ samānāya
Dakābhisecanā bhoti, imam sātakam dadāmi te'ti.

¹ Thig. 406- piṭṭhe.

Puṇṇikā taṃ sātakam paṭikkhipitvā dhammam kathetvā
saraṇesu sīlesu ca paṭiṭṭhāpetum imāhi gāthāhi ovadi -

Tuyheva sātako hotu, nāhaṇicchāmi sātakam
Sace bhāyasi dukkhassa, sace te dukkhaṇappiyaṃ

Mākāsi pāpakam kammaṃ, āvi vā yadi vā raho
Sace ca pāpakam kammaṃ, karissasi karosi vā

Na te dukkhā pamutyatthi, upeccāmi palāyato
Sace bhāyasi dukkhassa, sace te dukkha'mappiyaṃ

Upehi saraṇam Buddham, dhammam saṃghaṇca tādīnam
Samādiyāhi sīlāni, taṃ te atthāya hehitī"ti¹.

Brāhmaṇopi tassā dhammakatham abhinanditvā
saraṇesu sīlesu ca paṭiṭṭhāya aparabhāge satthu santike
dhammam sutvā paṭiladdhasaddho pabbajitvā ghaṭento
vāyamanto nacirasseva tevijjo hutvā attano patipattim
paccavekkhitvā udānento imam gātham abhāsi -

"Brahmabandhu pure āsim,
Ajja'mhi saccabrāhmaṇo
Tevijjo vedasampanno,
sottiyo camhi nhātako"ti².

Tamevattham anāthapiṇḍiko sutvā puṇṇikāya pasīditvā
taṃ bhujissam katvā attano dhītuṭṭhāne ṭhapesi, puṇṇikā
aparabhāge mahāseṭṭhim anujānāpetvā anagāriyam
pabbajitvā vipassanāya kammaṃ karontī nacirasseva saha
paṭisambhidāhi arahattam pāpuṇi.

Ettha dvinnam atthakathānam visadisavacanam evam
veditabbam. Mūlapaṇṇāsattakathāyaṃ³hi evam vuttam.

"Amhākaṃyeva bhagavā upakaṭṭhāya vassūpanāyikāya
jetavanato bhikkhusaṃghaparivuto cārikam nikkhami.

¹ Thig. 407-piṭṭhesu.

² ibid

³ MA. II, 42-piṭṭhe.

Kosalamahārājaanāthapiṇḍikādayo nivattetum nāsak-khim̐su. Anāthapiṇḍiko gharam āgantvā domanassapatto nisīdi. Atha nam puṇṇā nāma dāsī "domanassappatthosi sāmī"ti āha. Āma je satthāram nivattetum nāsakkhim̐, atha me 'imam temāsam dhammam vā sotum yathādhippāyam vā dānam dātum na labhissāmī'ti cintā uppannāti. Ahampi sāmī satthāram nivattessāmīti. Sace nivattetum sakkosi, bhujissāyeva tvanti. Sā gantvā dasabalassa pādamūle nipajjitvā 'Nivattatha bhagavā'hi āha. Puṇṇe tvaṃ para-baddhajīvikā, kim me karissasīti. 'Bhagavā mayham deyyadhammo natthī'ti tumhepi jānātha. Tumhākam nivattanapaccayā panāham tīsu saraṇesu pañcasu sīlesu patiṭṭhahissāmīti. Bhagavā "Sādhu sādhu puṇṇe"ti sādhukāram katvā nivattetvā jetavanameva pavitṭho. Ayam kathā pākaṭā ahosi. Setṭhi sutvā "Puṇṇāya kira bhagavā nivattito"ti tam bhujissam katvā dhītutṭhāne ṭhapesi. Sā pabbajjam yācitvā pabbaji, pabbajitvā vipassanam ārabhi. Atha'ssā satthā āradhavipassakabhāvam ñatvā imam obhāsagātham vissajjesi -

Puṇṇe pūresi saddhammam, cando pannaraso yathā
Paripuṇṇāya paññāya, dukkhassantam karissasī"ti.

Gāthāpariyosāna arahattam patvā abhiññātā sāvika ahosīti. Aṅguttaraṭṭhakathāyam pana¹ aññathā vuttam -

"Satthā kira vutthavasso pavāretvā dve aggasāvake ohāya 'dakkhiṇāgirim cārikam gamissāmī'ti nikkhami. Rājā passā-nadikosalo, anāthapiṇḍiko gahapati, visākhā mahāupāsikā, aññe ca bahujanā dasabalam nivattetum nāsakkhim̐su. Anāthapiṇḍiko gahapati "Satthāram nivattetum nāsakchi"nti raho cintayamāno nisīdi. Atha nam puṇṇā nāma dāsī disvā 'Kim nu kho te sāmī na pubbe viya indriyāni vipasannānī'ti pucchi. Āma puṇṇe, satthā cārikam pakkanto, tamaham nivattetum nāsakkhim̐. Na kho pana sakkā jānitum puna sīgham āgaccheyya vā na vā. Tenāham cintayamāno

¹ AA. 3. 163- piṭṭhe.

nisinno'ti. Sacā'haṃ nivatteyyaṃ, kiṃ me kareyyāsīti. Bhujissaṃ taṃ karissāmīti. Sā gantvā satthāraṃ vanditvā "Nivattatha bhante'ti āha. Mama nivattanapaccayā tvaṃ kiṃ karissassīti. Tumhe bhante mama parādhīnabhāvaṃ jānātha, aññaṃ kiñci kātuṃ na sakkomi, saraṇesu pana paṭiṭṭhāya pañcasīlāni rakkhissāmīti. Sādhū sādhū puṇṇe"ti satthā dhammagāravena ekapadasmiññeva nivatti. vuttañhetam "Dhamma garu bhikkhave tathāgato dhammagāravo"ti.¹

Evam dvīsu aṭṭhakathāsu aññaṃaññaṃ visadisam hutvā pāliyāpi thokaṃ viruddhampi taṃ taṃ bhāṇakamahātheravarānaṃ matānurūpaṃ ācariyena samvaṇṇitanti daṭṭhabbam. Tena vuttaṃ -

"Samayaṃ avilomento, therānaṃ theravaṃsadīpānaṃ" tyā²di.

Arahattaṃ pana patvā attano paṭipattiṃ paccavekkhitvā somanassavasena pubbacaritāpadānaṃ pakāsentī "vipassissa bhagavato"tiādi'māha.

185. Tattha nipakāti nepakkaṃ vuccati paññā, tāya samannāgatāti attho. Atha vā nipayayāmi visosemi paṭipakkaṃ, tato vā attānaṃ nipāmi rakkhāmīti nipakā, sampajānā. Samvutindriyāti manacchaṭṭhānaṃ samvaraṇena pihitindriyā.

186. Dhammatthapaṭipucchikāti pāḷimca aṭṭhakathaṃca punappunaṃ pucchāmīti dhammatthapaṭipucchikā. Uggahetā ca dhammānanti dhamme uggaṇhāmīti dhammānaṃ uggahetā. Tupaccayayogena dhammānanti upayogatthe sāmivacanaṃ. Tathā sotāti ādīsupi.

187. Pesalāti piyasīlā sīlasampannāyo bhikkhuniyo. Atimaññissanti ahaṃ avamaññim atikkamitvā aññāsim attānaṃ ukkaṃsentī paraṃ paribhavinti attho.

¹ A. 2. 107-piṭṭhe.

² MA. I, 2.

188. Anāthapiṇḍinoti jetavanavihārādāyakassa anāthapiṇḍikassa mahāseṭṭhino. Kumbhadāsiyāti udakaharaṇakadāsiyā kucchimhi jātāti sambandho.

189. Gatā udakahāriyanti udakaharaṇatthāya ahaṃ gatā. Sottiyam dijamaddasanti mantajjhāyakam brāhmaṇam ahaṃ addasam. Sītattam toyamajjhamhīti aciravatīnadiyā udakamajjhe sasīsam nimujjivā nimujjivā sītautunā pīlitam.

190. Udahāri¹ti ghaṭena udakam vāhikā. Sīte sadā udaka'motarinti sītakālepi sabbadā rattindivam udakam otarim. Yadā yadā ayyakānam udakena attho, tadā tadā udakam pāvisim, udaka'motaritvā udakam upanesinti adhippāyo. Ayyakānam daṇḍabhayaabhītāti ayyākānam daṇḍasaṅkhātā bhayā bhīrukā. Vācā dosabhayaṭṭitāti vacīdaṇḍabhayena ceva dosabhayenaca aṭṭitā pīlitā, sītepi udaka'motarinti yojanā.

191. Kassa brāhmaṇa tvam bhītoti brāhmaṇa tvam kuto ca nāma bhaya hetuto bhīruto hutvā. Sadā udaka'motarīti sabbakālam sāyam pātam udakam otarī. Vedhamānehi gattehīti otaritvā ca kampamānehi sarīrāvayavehi. Sītam vedayase bhusanti sītadukkham ativiya dussaham paṭisamvedayasi paccanubhavasi.

192. Jānantī vata mam bhoti, puṇṇike paripucchasīti bhoti puṇṇike tvam tam upacitam pāpakammam ruddhantam nivāraṇasamattham kusalam kammam iminā udakārohanena karontam mam jānantī vata paripucchasi.

193. Nanu ayamattho loke pākaṭo eva, tathāpi mayam tuyham vadāmāti dassento "Yo ce vuḍḍho"ti gātha'māha. Tassa'ttho-vuḍḍho vā daharo vā majjhimo vā yo koci himsādibhedam pāpakammam ce pakubbati sace ativiya karoti, sopi bhusam pāpakammanirato dakābhisecanā udakasinānena tato pāpakammā pamuccati accantameva vimuccatīti.

¹ ThigA. 210-piṭṭhe.

194. Uttarantassāti aciravatīnadito nhāyitvā uttaramānassa brāhmaṇassa. Akkhāsim dhammatthasamhitam padanti yuttisahitam pāliyā ca atthena ca samannāgataṃ "Ko nu te ida'makkhāsī"tiādikaṃ¹ pañcagāthākoṭṭhāsaṃ ahaṃ kathesiṃ. Sa samviggoṭi so brāhmaṇo mayā akkhātaṃ taṃ dhammaṃ sutvā sahottappena nāṇena samviggaḥadayo bhīto. Pabbajitvā' rahā ahūti satthu santike dhammaṃ sutvā paṭiladdhasaddho pabbajitvā ghaṭento vāyamanto na cirasseva tevijjo arahā ahosi.

195. Pūrentī ūnakasataṃ, jātā dāsikule yatoti yasmā kāraṇā ahaṃ ūnakaṃ dāsisataṃ pūrayamānā kumbha-dāsikulamhi jātā vijātā. Tato "puṇṇā"ti nāmaṃ meti tasmā kāraṇā "puṇṇā"iti nāmaṃ mayhaṃ ahosi, puṇṇikātipi voharanti. Bhujissaṃ maṃ akāṃsu teti udakasuddhika-brāhmaṇaṃ dhammaṃ kathetvā damanakāle pasīditvā, bhagavato cārikācaraṇato nivattāpanakāle ca bhiyyoso mattāya, pasīditvā te ayyakā mamaṃ bhujissaṃ adāsibhāvaṃ karīṃsu.

196. Setṭhiṃ tatonujānetvāti tato paraṃ anātha-piṇḍikaṃ nāma mahāsetṭhiṃ anujānāpetvā.

200. Bhāvanāya mahāpaññāti yasmā sā vipassīādinam channaṃ buddhānaṃ santike sīlaṃ rakkhitvā samādhi-bhāvanaṃ ca vipassanābhāvanaṃ ca pūresi, tasmā idha bhava mahāpaññā ahosi. Suteneva sutāvinīti tesamīeva buddhānaṃ santike sā bahussutā dhammadharā dhammatthapaṭipucchikā, dhammānaṃ ca uggahetā sotā payirupāsikā ahosi, tasmā idha bhava bahussutā ahosi. Tena vuttaṃ cūlakammavibhaṅgasutte².

"Idha māṇava ekacco itthī vā puriso vā samaṇaṃ vā brāhmaṇaṃ vā upasaṅkamtivā paripucchitā hoti kimbhante kusalaṃ, kiṃ akusalaṃ. Kiṃ sāvajjaṃ, kiṃ anavajjaṃ. Kiṃ sevitaḍḍhaṃ. Pa. Mahāpañño hotū"ti.

¹ Thig. 406. ThigA. 209-212- piṭṭhesu.

² M. III, 248- piṭṭhe.

Mānena nīcakulajāti yasmā sā attano sīlasampannatam samādhipaññābahussutatañca nissāya ussannam mānam uppādesi, tasmā idha bhava nīce kumbhadāsikule jātā. Tena vuttam cūlakammavibhaṅgasutte¹-

"Idha māṇava ekacco itthī vā puriso vā thaddho hoti atimānī_abhivādetabbam na abhivādeti, paccuṭṭhātabbam na paccuṭṭheti, āsanārahassa na āsanam deti. Pa. Nīcakulino hoti"ti.

Na hi kammam vinassatīti aparāpariyakammam sandhāya vadati. Diṭṭhadhammavedanīyādikammāni pana tam tam kālātikkamena vinassantīti daṭṭhabbam. Sesam vuttattha'mevāti.

8-Puṇṇikātherīapadānavañṇanā samattā.

¹ M. III, 247- piṭṭhe.

9-Ambapālītherī Apadānavañṇanā

"Yo raṃsiphusitāvelo"tiādi¹ ambapālītheriyā apadānaṃ. Ayam hi purimabuddhesu katādhikārā tattha tattha bhava vivatṭūpanissayaṃ kusalaṃ upacinantī ito dvenavutikappe phussasammāsambuddhassa kāle bhagavato vemātikabhaḡinī hutvā bhagavato santike dhammaṃ sutvā vip̐pasanna cetasā sakkaccaṃ mahādānaṃ datvā abhirūpasampadaṃ patthetvā sugatīsu saṃsaritvā ito ekatimsakappe sikhissa bhagavato kāle aruṇavatīnagare brāhmaṇakule nibbattitvā sāsane pabbajitvā upasampannā hutvā bhikkhunīsikkhā-padaṃ samādāya viharantī ekadivasam sambahulāhi bhikkhunīhi saddhim cetiyaṃ vanditvā padakkhiṇaṃ karontī puretaraṃ gacchantiyā khīṇāsavattheriyā khipantiyā sahasā kheḷapiṇḍaṃ cetiyaṅgaṇe patitaṃ khīṇāsavattheriyā apassitvā gatāya pacchato gacchantī taṃ kheḷapiṇḍaṃ disvā "Kā nāma gaṇikā imasmim̐ ṭhāne kheḷapiṇḍaṃ pātesi, vesikāva anācārā jīnasāsanadūsikā"ti akkosi. Sā bhikkhunīkāle sīlaṃ rakkhantī gabbhavāsaṃ jīgucchitvā opapātikattabhāve cittaṃ patthesi. Sā tena akkosakammena tato cutā nirayaṃ patvā bahūni vassasahassāni niraye paccitvā tato muttā dasajātisahassāni gaṇikattaṃ labhitvā kassapasammāsambuddhassa sāsane bhikkhunī hutvā brahmacariyaṃ caritvā tato cutā tāvatim̐se nibbattitvā imasmim̐ buddhuppāde vesāliyaṃ rājuyyāne ambasākhantare² pannarasasoḷasavassuddesikappamāṇā opapātikā hutvā nibbatti. Taṃ disvā uyyānapālo nagaraṃ upanesi. Amba-sākhantare nibbattatāya sā "Ambapālī"tveva vohariyittha. Tena vuttaṃ -

"Pacchime bhava sampatte, ahosiṃ opapātikā
Ambasākhantare jātā, ambapālīti tena'han"ti.³

¹ ThigA. 214. D. II, 18; V. III, 326. 377.

² Ambarukkhamaḷe. ThigA. 214-piṭṭhe.

³ Ap. II, 296- piṭṭhe.

Atha nam abhirūpaṃ dassanīyaṃ pāsādikam
vilāsakanta-kādiguṇavisesasamuditam disvā sambahulā
rājakumārā attano attano pariggaham kātukāmā
aññamaññaṃ kalaham akaṃsu. Tesam kalahavūpa-
samattham tassā khīṇāsavattherim akkosanakammena
sañjoditā vohārikā "Sabbesam hotū"ti gaṇikāṭhāne
ṭhapesum. Sā gaṇikā samānāpi ekekadvase saḥassasahassam
laddhā dhanabhogasampannā parivārasampannā ahosi.
Bahū rājakumārā seṭṭhiputtādayo ca tam gacchiṃsu.
Bimbisāropi rājā¹ taruṇakāle ambapāliyā rūpasampattim
sutvā sañjātābhilāso katipayamanussaparivāro aññāta-
kavesena vesālim gantvā ekarattim tāya samvāsam kappesi.
Tadā sā gabbham laddhā gabbhassa paṭiṭṭhitabhāvaṃ tassa
ārocesi.

Rājāpi attānam jānāpetvā dātabbayuttakam datvā
pakkāmi. Sā gabbhassa paripāka'manvāya puttam vijāyi.
"Vimalo"tissa nāmaṃ ahosi. Pacchā "Vimalakoṇḍañño"ti
paññāyi. So vayappatto bhagavato vesāligamanena
Buddhānubhāvaṃ disvā pasannamānaso pabbajitvā
katapubbakicco vipassanam paṭṭhapetvā nacirasseva
arahattam pāpuṇi.

Ambapālīpi satthari paṭiladdhasaddhā attano uyyāne
vihāram katvā buddhappamukhassa bhikkhusaṃghassa
niyyādesi. Yathāha -

"Atha kho ambapālī gaṇikā buddhamukham
bhikkhusaṃgham paṇītena khādanīyena bhojanīyena
sahattā santappetvā sampavāretvā bhagavantam bhuttā-
vim onītapattapāṇim ekamantam nisīdi, Ekamantam
nisinnā kho ambapālī gaṇikā bhagavantam etadavoca
'Imāham bhante ambavanam buddhappamukhassa
bhikkhusaṃghassa dammī'ti. Paṭiggahesi bhagavā
ārāman"ti².

¹ ThagA. I, 183- piṭṭhe. (Thag. 234- piṭṭhe)

² V. III, 328. D. II, 83- piṭṭhesu.

Sā aparabhāge attano puttassa khīṇāsavassa
vimalakoṇḍaññattherassa santike dhammaṃ sutvā
pāṇakoṭīhi parivutā jīnasāsane pabbajitvā vipassanāya
kammaṃ karontī attano sarīrassa jarājiṇṇabhāvaṃ nissāya
saṃvegajātā saṅkhārānaṃ aniccataṃ vibhāventī imā
gāthāyo¹ abhāsi -

- (1) "Kālakā bhamaravañṇasādisā,
Vellitaggaṃ mama muddhajā ahum
Te jarāya sāṇavākasādisā,
Saccavādivacanaṃ anaññathā
- (2) Vāsitova surabhī karaṇḍako,
Pupphapūra mama uttamaṅgajo
Taṃ jarāya'tha salomagandhikaṃ,
Saccavādivacanaṃ anaññathā
- (3) Kānanaṃva sahitaṃ suropitaṃ,
Kocchasūci vicitaggasobhitaṃ
Taṃ jarāya viralaṃ tahiṃ tahiṃ,
Saccavādivacanaṃ anaññathā
- (4) Kaṇhakhandhakasuvañṇamaṇḍitaṃ,
Sobhate suveṇīhi'laṅkataṃ
Taṃ jarāya khalitaṃ sirāṃ kataṃ,
Saccavādivacanaṃ anaññathā
- (5) Cittakārasukatāva lekhikā,
Sobhare su bhamukā pure mama
Tā jarāya valibhippalambitā,
Saccavādivacanaṃ anaññathā
- (6) Bhassarā surucirā yathā maṇī,
Netta'hesu'mabhinīlamāyatā
Te jarāya'bhihatā na sobhare,
Saccavādivacanaṃ anaññathā

¹ Thig. 408-10. ThigA. 214-7- piṭṭhesu.

- (7) Saṇhatuṅgasadisī ca nāsikā,
Sobhate su abhiyobbanam pati
Sā jarāya upakūlitā viya,
Saccavādivacanam anaññathā
- (8) Kaṇkaṇamva sukataṃ suniṭṭhitaṃ,
Sobhare su mama kaṇṇapāḷiyo
Tā jarāya valibhippalambitā,
Saccavādivacanam anaññathā
- (9) Pattalīmakulavaṇṇassādisā,
Sobhare su dantā pure mama
Te jarāya khaṇḍitā cāsītā,
Saccavādivacanam anaññathā
- (10) Kānanamhi vanasaṇḍacārīnī,
Kokilāva madhuraṃ nikūjī'ham
Taṃ jarāya khalitaṃ tahiṃ tahiṃ,
Saccavādivacanam anaññathā
- (11) Saṇhakamburiva suppamajjitā,
Sobhate su gīvā pure mama
Sā jarāya bhaggā vināmitā,
Saccavādivacanam anaññathā
- (12) Vaṭṭapalighasadisopamā ubho,
Sobhare su bāhā pure mama
Tā jarāya yatha pāṭalibbalikā,
Saccavādivacanam anaññathā
- (13) Saṇhamuddikasuvaṇṇamaṇḍitā,
Sobhare su hatthā pure mama
Te jarāya yathā mūlamūlikā,
Saccavādivacanam anaññathā
- (14) Pīnavatṭasahituggatā ubho,
Sobhare su thanakā pure mama
Thevikīva lambanti nodakā,
Saccavādivacanam anaññathā
- (15) Kañcanassa phalakaṃva sammatṭham,
Sobhate su kāyo pure mama

So valihi sukhumāhi otato,
Saccavādivacanaṃ anaññathā

(16) Nāgabhogasadisopamā ubho,
Sobhare su ūrū pure mama
Te jarāya yathā veḷunāḷiyo,
Saccavādivacanaṃ anaññathā

(17) Saṇhanūpurasuvaṇṇamaṇḍitā,
Sobhare su jaṅghā pure mama
Tā jarāya tiladaṇḍakāriva,
Saccavādivacanaṃ anaññathā

(18) Tūlapuṇṇasadisopamā ubho,
Sobhare su pādā pure mama
Te jarāya phuṭitā vaḷīmatā,
Saccavādivacanaṃ anaññathā

(19) Ediso ahu ayaṃ samussayo,
Jajjaro bahudukhāna'mālayo
So'palepapatito jarāgharo,
Saccavādivacanaṃ anaññathā"ti.

Tā hi ekūnavīsati gāthāyo saddatthālaṅkārehi paṭi-
maṇḍitattā ativiya sundarā, therī gīhinikāle naccagīta-
vāditādi-nāṭakakiccesu atichekattā arahantakāle evaṃ
sumadhuragītigāthāyo bandhituṃ pahosi, Idāni indiyaraṭṭhi-
kamahākābyavidūpi theriyā gītigāthāyo nissāya gātham
bandhanti.

Arahattaṃ pana patvā attano pāṭipattiṃ paccavekkhitvā
somanassavasena pubbacaritāpadānaṃ pakāsentī "Yo raṃsi-
phusitāveḷo"tiādimāha.

204. Tattha raṃsiphusitāveḷoti udakabindūni viya
niccharantiyo rasmisaṅkhātā pabhassarā āveḷā yassāti
raṃsiphusitāveḷo. Etena "phusitāveḷo"ti vattabbe niruttina-
yena "phusso"ti vuccatīti dasseti. Phusso nāmāti ito
dvenavutikappamatthake uppanno phusso nāma bhagavā.
Tassā'haṃ bhaginī āsinti tassa phussassa bhagavato vemātikā
bhaginī ahaṃ ahosiṃ.

205. Rūpasampadanti abhirūpasarīravaṇṇena sampan-nabhāvaṃ.

207. Aruṇapureti aruṇavatīnāmake phussabhagavato nātikulanagare. Vimuttacittanti sabbakilesehi vipphamuttaṃ cittaṃ yassāti vimuttacittā, khīṇāsavattherī, taṃ. Abhisāpayinti "gaṇikā"ti akkosim. Sā hi ekadivasam sambahulāhi bhikkhunīhi saddhim cetiyaṃ vanditvā padakkhiṇaṃ karontī puretaraṃ gacchantiyā khīṇāsavattheriyā khipantiyā sahasā khelaṇḍaṃ cetiyaṅgaṇe patitaṃ khīṇāsavattheriyā apassitvā gatāya pacchato gacchantī taṃ khelaṇḍaṃ disvā "Kā nāma gaṇikā imasmim ṭhāne khelaṇḍaṃ pātesi, vesikāva anācārā jinasāsanadūsikā"ti akkosi.

208. Vesikāvāti rūpūpajīvinī yathā. Anācārāti ācāra-virahitā. Kammunāti khīṇāsavattheriyā akkosanasāṅkhātena tena pāpakammena.

209. Dāruṇaṃ nirayanti kharaṃ ghoraṃ lohakumbhinirayaṃ. Mahādukkhasamappitāti niraye nibbattena mahan-tena dukkhena pīḷitā. Tapassīnīti kapaṇitthī. Tatrā-yaṃ padattho¹ tapatīti tapo, roseti vihesetīti vuttaṃ hoti, sāmīci-kammākaraṇassetam nāmaṃ. Tapo assā atthīti tapassinī. Byañjanāni avicāretvā loke kapaṇitthī tapassinīti vuccati.

210. Gaṇikattanti vesikābhāvaṃ. Tamhā pāpāti nana-cetanāhi āyūhitā tasmā aparāpariya akkosapāpakammā. Tatra hi yāya cetanāya niraye paṭisandhi janitā, tassā vipāke parikkhīṇe avasesakammaṃ vā kammanimittaṃ vā āramma-ṇaṃ katvā puna gaṇikākule paṭisandhi nibbattati, tasmā sā paṭisandhikamma-sabhāgatāya vā ārammaṇa-sabhāgatāya vā tasseva kammaṣa vipākāvasesoti vuccati, tannibbattaṃ kammampi upacārena taṃ kammanti vuccati yathā "tāniyeva osadhānī"ti. Atha vā tādisamhā akusalakammāti attho. Na muccissanti na vimuccim. Bhutvāti bhuñjitvā gilitvā. Duṭṭhavisam yathāti yo puggalo vināsakaṃ mārentaṃ visaṃ bhuñjati, so maraṇabhayaṃ na muccati yathā, evaṃ ahaṃ tamhā pāpā na muccissanti yojanā.

¹ VA. I, 106. AA. 3. 201-piṭṭhesu.

211. Brahmacariya'masevissam, kassape jinasāsaneṃ imasmim bhaddakappe uppannassa kassapa sammāsambuddhassa sāsane aham bhikkhunī hutvā brahmacariyam cirakālam sevīm acarīm.

212. Opapātikāti purimabhavato pacchimabhavato uppattitvā viya patanam saṇṇassa nibbattanam upapāto, so assā atthīti opapātikā. Sā hi phussassa bhagavato kāle sīlam rakkhantī gabbhavāsam jigucchitvā opapātikattabhāve cittaṃ patthesi, tasmā pacchimabhavato opapātikapaṭṭisandhikā ahosi. Manussāpi hi bhūmadevā viya catuyonikā¹. Tena vuttam -

"Katamā sāriputta opapātikā yonī? Devā nerayikā ekacce ca manussā ekacce ca vinipātikā. Ayam vuccati sāriputta opapātikā yonī"².

Ambasākhantareti vesāliyam rājuyyāne ambarukkhassa sākhānam antare vemajjhe.

213. Parivutā pāṇakoṭṭhīti koṭṭimattehi saṃdiṭṭhasambhattādimittehi samantato vāretvā. Ambapālī hi vesāliyam atipākaṭā bahujanamajjhe paññātā ahosi, tasmā "Ambapālī pabbajissatī"ti sutvā sabbepi nāgarikā kotūhalā acchariyabbhūtajātā taṃ parivāretvā buddhassa bhagavato santikaṃ agamaṃsu. Tena vuttam "parivutā pāṇakoṭṭhī"ti.

9-Ambapālītherī Apadānavaṇṇanā Samattā.

¹ MA. I, 341-piṭṭhe.

² M. I, 105-piṭṭhe.

10-Pesalātherī Apadānavañṇanā

"Imamhi bhaddake kappe"tiādi pesalātheriyā apadānam. Ayam hi purimabuddhesu katādhikārā tattha tattha bhavē vivatṭūpanissayam kusalam upacinantī imasmim bhaddakappe kassapasammāsambuddhassa kāle sāvattihinagare upāsakakule nibbattitvā bhagavato santike dhammam sutvā laddhappasādā saraṇam gantvā sīlāni samādiyitvā aparena samayena bhagavato santike paṭicca-samuppādam, catusaccadhammadesanañca sutvā tam uggaṇhi, bhikkhū ca upasaṅkamitvā paripucchi ca. Tatrāyam kassapassa bhagavato paṭiccasamuppādadesanā¹—

Evam me sutam, ekam samayam bhagavā sāvatthiyam viharati jetavane anāthapiṇḍikassa ārāme. Tatra kho bhagavā bhikkhū āmantesi "bhikkhavo"ti. "Bhaddante"ti te bhikkhū bhagavato paccassosum. Bhagavā etadavo ca— "Kassapassa bhikkhave bhagavato arahato sammāsambuddhassa pubbeva sambodhā anabhisambuddhassa bodhisattasseva sato eta'dahosi "Kiccham vatā'yam loko āpanno jāyati ca jīyati ca mīyati ca cavati ca upapajjati ca. Atha ca paṇi'massa dukkhassa nissaraṇam nappajānāti jarāmarañassa. Kudā'ssu nāma imassa dukkhassa nissaraṇam paññāyissati jarāmarañassa"ti.

Atha kho bhikkhave kassapassa bodhisattassa eta'dahosi "Kimhi nu kho sati jarāmarañam hoti, kim paccayā jarāmarañan"ti. Atha kho bhikkhave kassapassa bodhisattassa yoniso manasikārā ahu paññāya abhisamayo "Jātiyā kho sati jarāmarañam hoti, jātipaccayā jarāmarāṇa"ti.

Atha kho bhikkhave kassapassa bodhisattassa eta'dahosi "Kimhi nu kho sati jāti hoti, kim paccayā jātī"ti. Atha kho bhikkhave kassapassa bodhisattassa yoniso manasikārā ahu paññāya abhisamayo "Bhave kho sati jāti hoti, bhavapaccayā jātī"ti.

¹ S. I, 251-piṭṭhe (246-piṭṭhe vipassīsuttam viya vitthāretabbam).

Atha kho bhikkhave kassapassa bodhisattassa eta'dahosi "Kimhi nu kho sati bhavo hoti, kimaccayā bhavo"ti. Atha kho bhikkhave kassapassa bodhi sattassa yoniso yoniso manasikārā ahu paññāya abhisamayo "Upādāne kho sati bhavo hoti, upādānapaccayā bhavo"ti.

Atha kho bhikkhave kassapassa bodhisattassa eta'dahosi "Kimhi nu kho sati upādānaṃ hoti, kiṃ paccayā upādānan"ti. Atha kho bhikkhave kassapassa bodhisattassa yoniso manasikārā ahu paññāya abhisamayo "Taṇhāya kho sati upādānaṃ hoti, taṇhāpaccayā upādānan"ti.

Atha kho bhikkhave kassapassa bodhisattassa eta'dahosi "Kimhi nu kho sati taṇhā hoti, kiṃ paccayā taṇhā"ti. Atha kho bhikkhave kassapassa bodhisattassa yoniso manasikārā ahu paññāya abhisamayo "Vedanāya kho sati taṇhā hoti, vedanāpaccayā taṇhā"ti.

Atha kho bhikkhave kassapassa bodhisattassa eta'dahosi "Kimhi nu kho sati vedanā hoti, kiṃ paccayā vedanā"ti. Atha kho bhikkhave kassapassa bodhisattassa yoniso manasikārā ahu paññāya abhisamayo "Phasse kho sati vedanā hoti, phassapaccayā vedanā"ti.

Atha kho bhikkhave kassapassa bodhisattassa eta'dahosi "Kimhi nu kho sati phasso hoti, kiṃ paccayā phasso"ti. Atha kho bhikkhave kassapassa bodhisattassa yoniso manasikārā ahu paññāya abhisamayo "Saḷāyatane kho sati phasso hoti. Saḷāyatanapaccayā phasso"ti.

Atha kho bhikkhave kassapassa bodhisattassa eta'dahosi "Kimhi nu kho sati saḷāyatanam hoti, kiṃ paccayā saḷāyatanan"ti. Atha kho bhikkhave kassapassa bodhisattassa yoniso manasikārā ahu paññāya abhisamayo "Nāmarūpe kho sati saḷāyatanam hoti, nāmarūpapaccayā saḷāyatanan"ti.

Atha kho bhikkhave kassapassa bodhisattassa eta'dahosi "Kimhi nu kho sati nāmarūpaṃ hoti, kiṃ paccayā nāmarūpan"ti. Atha kho bhikkhave kassapassa bodhisattassa yoniso manasikārā ahu paññāya abhisamayo "Viññāṇe kho sati nāmarūpaṃ hoti, viññāṇapaccayā nāmarūpan"ti.

Atha kho bhikkhave kassapassa bodhisattassa eta'dahosi "Kimhi nu kho sati viññāṇam hoti, kim paccayā viññāṇan"ti. Atha kho bhikkhave kassapassa bodhisattassa yoniso manasikārā ahu paññāya abhisamayo "Saṅkhāresu kho sati viññāṇam hoti, saṅkhārapaccayā viññāṇan"ti.

Atha kho bhikkhave kassapassa bodhisattassa eta'dahosi "Kimhi nu kho sati saṅkhārā honti, kim paccayā saṅkhārā"ti. Atha kho bhikkhave kassapassa bodhisattassa yoniso manasikārā ahu paññāya abhisamayo "Avijjāya kho sati saṅkhārā honti, avijjāpaccayā saṅkhārā"ti.

Itihidaṃ avijjāpaccayā saṅkāra, saṅkhārapaccayā viññāṇam. viññāṇapaccayā nāmarūpaṃ, nāmarūpapaccayā saḷāyatanam, saḷāyatanapaccayā phasso, phassapaccayā vedanā, vedanāpaccayā taṇhā, taṇhāpaccayā upādānam, upādānapaccayā bhavo, bhavapaccayā jāti, jātipaccayā jarāmaṇam sokaparidevadukkhadomanassupāyāsā sambhavanti, eva'metassa kevalassa dukkhakkhandhassa samudayo hoti.

"Samudayo samudayo"ti kho bhikkhave kassapassa bodhisattassa pubbe ananussatesu dhammesu cakkhum udapādi, ñāṇam udapādi, paññā udapādi, vijjā udapādi, āloko udapādi.

Atha kho bhikkhave kassapassa bodhisattassa eta'dahosi "Kimhi nu kho asati jarāmaṇam na hoti, kissa nirodhā jarāmaṇanirodho"ti. Atha kho bhikkhave kassapassa bodhisattassa yoniso manasikārā ahu paññāya abhisamayo "Jātiyā kho asati jarāmaṇam na hoti, jātinirodhā jarāmaṇa nirodho"ti.

Atha kho bhikkhave kassapassa bodhisattassa eta'dahosi "Kimhi nu kho asati jāti na hoti, kissa nirodhā jātinirodhā"ti. Atha kho bhikkhave kassapassa bodhisattassa yoniso manasikārā ahu paññāya abhisamayo "Bhave kho asati jāti na hoti, bhavanirodhā jātinirodhā"ti.

Atha kho bhikkhave kassapassa bodhisattassa eta'dahosi "Kimhi nu kho asati bhavo na hoti, kissa nirodhā bhavanirodho"ti. Atha kho bhikkhave kassapassa bodhi-

sattassa yoniso manasikārā ahu paññāya abhisamayo
 "Upādāne kho asati bhavo na hoti, upādānanirodhā
 bhavanirodho"ti.

Atha kho bhikkhave kassapassa bodhisattassa eta'dahosi
 "Kimhi nu kho asati upādānaṃ na hoti, kissa nirodhā
 upādānanirodhā"ti. Atha kho bhikkhave kassapassa bodhi-
 sattassa yoniso manasikārā ahu paññāya abhisamayo
 "Taṇhāya kho asati upādānaṃ na hoti. taṇhānirodhā
 upādānanirodho"ti.

Atha kho bhikkhave kassapassa bodhisattassa eta'dahosi
 "Kimhi nu kho asati taṇhā na hoti, kissa nirodhā taṇhā
 nirodho"ti. Atha kho bhikkhave kassapassa bodhisattassa
 yoniso manasikārā ahu paññāya abhisamayo "Vedanāya kho
 asati taṇhā na hoti, vedanānirodhā taṇhānirodho"ti.

Atha kho bhikkhave kassapassa bodhisattassa eta'dahosi
 "Kimhi nu kho asati vedanā na hoti, kissa nirodhā
 bhavanirodho"ti. Atha kho bhikkhave kassapassa bodhi-
 sattassa yoniso manasikārā ahu paññāya anabhisamayo
 "Phesse kho asati vedanā na hoti, phassanirodhā
 vedanānirodho"ti.

Atha kho bhikkhave kassapassa bodhisattassa eta'dahosi
 "Kimhi nu kho asati phasso na hoti, kissa nirodhā
 phassanirodho"ti. Atha kho bhikkhave kassapassa
 bodhisattassa yoniso manasikārā ahu paññāya abhisamayo
 "Saḷāyatane kho asati phasso na hoti, saḷāyatananirodhā
 phassanirodho"ti.

Atha kho bhikkhave kassapassa bodhisattassa eta'dahosi
 "Kimhi nu kho asati saḷāyatanaṃ na hoti, kissa nirodhā
 saḷāyatananirodho"ti. Atha kho bhikkhave kassapassa
 bodhisattassa yoniso manasikārā ahu paññāya abhisamayo
 "Nāmarūpe kho asati saḷāyatanaṃ na hoti, nāmarūpanirodhā
 saḷāyatananirodho"ti.

Atha kho bhikkhave kassapassa bodhisattassa eta'dahosi
 "Kimhi nu kho asati nāma rūpaṃ na hoti, kissa nirodhā
 nāmarūpanirodho"ti. Atha kho bhikkhave kassapassa
 bodhisattassa yoniso manasikārā ahu paññāya abhisamayo

"Viññāṇe kho asati nāmarūpaṃ na hoti, viññāṇanirodhā nāmarūpanirodho"ti.

Atha kho bhikkhave kassapassa bodhisattassa eta'dahosi "Kimhi nu kho asati viññāṇaṃ na hoti. Kissa nirodhā viññāṇanirodho"ti. Atha kho bhikkhave kassapassa bodhisattassa yoniso manasikārā ahu paññāya abhisamayo "Saṅkhāresu kho asati viññāṇaṃ na hoti, saṅkhāranirodhā viññāṇanirodho"ti.

Atha kho bhikkhave kassapassa bodhisattassa eta'dahosi "Kimhi nu kho asati saṅkhārā na honti, kissa nirodhā saṅkhārānirodho"ti. Atha kho bhikkhave kassapassa bodhisattassa yoniso manasikārā ahu paññāya abhisamayo "Avijjāya kho asati saṅkhārā na honti, avijjāya nirodhā saṅkhārānirodho"ti.

Iti hidam avijjānirodhā saṅkhārodho, saṅkhāranirodhā viññāṇanirodho, viññāṇanirodhā nāmarūpanirodho, nāmarūpanirodhā saḷāyatananirodho, saḷāyatananirodhā phassanirodho, phassanirodhā vedanānirodho, vedanānirodhā taṇhānirodho, taṇhānirodhā upādānanirodho, upādānanirodhā bhavanirodho, bhavanirodhā jātinirodho, jātinirodhā jarāmaraññaṃ sokaparidevadukkhadomanassupāyāsā nirujjhanti; Eva metassa kevalassa dukkhakkhandhassa nirodho hotīti.

"Nirodho nirodho"ti kho bhikkhave kassapassa bodhisattassa pubbe ananussutesu dhammesu cakkhum udapādi, ñāṇaṃ udapādi, paññā udapādi, vijjā udapādi, āloko udapādīti.¹

Tatrāyaṃ catusaccadhammadesanā -

Dve me bhikkhave antā pabbajitena na sevitabbā katame dve? 'yo cā'yaṃ kāmesu kāmasukhallikānuyogo hīno gāmmo pothujjaniko anariyo anattasaṃhito" tyādi² -

Dhammacakkapavattanasuttaṃ vitthāretabbam.

¹ S. I, 251-piṭṭhe (vipassīsuttaṃ 246-piṭṭhe viya vitthāritam).

² V. III, 14. S. III, 368- piṭṭhādīsu.

Sā tena kammaṇa tato cutā tāvatimsaṃ patvā dvinnam buddhānam antare manussadevalokesuyeva saṃsaritvā imasmim buddhuppāde sāvattiyam mahāseṭṭhikule nibbattitvā bhagavato santike dhammaṃ sutvā laddhappasādā pabbajitvā saccatthāni vicintayanti na cirasseva arahattaṃ pāpuṇi.

Arahattaṃ pana patvā attano paṭipattim paccavekkhitvā somanassavasena pubbacaritāpadānam pakāsentī "Imamhi bhaddake kappe"tiādimāha.

221. Tattha pasūtāti vijātā.

222. Taṃ vīraṃ saraṇaṃ gantvāti mahāvīriyasamannāgataṃ taṃ kassapasammāsambuddhaṃ saraṇaṃ tāṇaṃ leṇaṃ parāyaṇanti bhajitvā sevitvā jānitvā.

223. Abhisambodhinti abhisambujjhati etenāti abhisambodhīti laddhanāmaṃ arhattamaggasabbaññaṇaṃ. Ananussutadhammesu pubbeti ito pubbe na anussutesu assutapubbesu, paraṃ anugantvā assutesu, paṭicca-samuppādadhammesūti attho. Kassapassa paṭiccasamuppādadesanā "Evaṃ me suta"ntiādinā vitthāritā. Dukkhadikesūti dukkhasacca samudayasacca nirodhasacca magga-saccasaṅkhātesu catusaccadhammesu. Tampi vitthāritaṃ.

224. Cakkhūti dassanaṭṭhena udayadassanapaññā. Ñāṇanti ñātakaraṇaṭṭhena ñāṇaṃ. Paññāti pajānanaṭṭhena paññā. Vijjālokoti nibbijjhitvā paṭivijjhitvā uppannaṭṭhena vijjā ca obhāsaṇaṭṭhena āloko ca. Yathāha -

"Cakkhum udapādīti dassanaṭṭhena. Ñāṇaṃ udapādīti ñātaṭṭhena. Paññā udapādīti pajānanaṭṭhena. Vijjā udapādīti paṭivedhaṭṭhena. Āloko udapādīti obhāsaṇaṭṭhena. Cakkhudhammo dassanaṭṭho attho. Ñāṇadhammo ñātaṭṭho attho. Paññādhammo pajānanaṭṭho attho. Vijjādhammo paṭivedhaṭṭho attho. Āloko dhammo obhāsaṇaṭṭho attho"ti¹.

Ettakehi padehi kiṃ kathitanti.

¹ Ps. 342-piṭṭhe.

Imasmim sati idam hotīti paccayasañjānanamattam kathitam. Atha vā vīthipaṭipannā taruṇavipassanā kathitā. Āsī meti mayham udapādi uppajji. Uggahetvānāti tam paṭiccasamuppādasuttam dhammacakkappavattanasuttañca uggahitvā dhārayitvā vācuggatam katvā. Paripucchim ca bhikkhavoti bahussute bhikkhū tassa attham punappunam pucchim.

226. Upecca Buddhanti amhākam bhagavato santikam upagantvā upasaṅkamitvā. Saccūpasamhitanti dukkha-saccādi paṭisaṃyuttam saddhammam sutvāti sambandho. Saccatthānīti yathāsabhāvabhūtāni dhammajātāni. Tesam vitthārattho tathasuttena ca paṭisambhidāmagganayena ca veditabbo. Yathāha -

"Cattāri'māni bhikkhave tathāni avitathāni anaññathāni. Katamāni cattāri? 'Idam dukkha'nti bhikkhave tatha'me-tam avitathametaṃ anaññatha'metaṃ, 'Ayaṃ dukkha-samudayo'ti tatha'metaṃ avitatha'metaṃ anaññatha'metaṃ, 'Ayaṃ dukkhanirodho'ti tatha'metaṃ avitatha'metaṃ anaññatha'metaṃ. 'Ayaṃ dukkhanirodhagāminī paṭipadā'ti tathametaṃ avitatha'metaṃ anaññatha'metaṃ. Imāni kho bhikkhave cattāri tathāni avitathāni anaññathāti.

Tasmā' tiha bhikkhave 'idam dukkha'nti yogo karaṇīyo. Pa. 'Ayaṃ dukkhanirodhagāminīpaṭipadā'ti yogo karaṇīyo"-ti¹.

Ayaṃ pana paṭisambhidāmagganayo -

Katham dukkham tathaṭṭhena saccam, cattāro dukkhassa dukkhaṭṭhā tathā avitathā anaññathā, dukkhassa pīḷanaṭṭho saṅkhataṭṭho santāpaṭṭho vipariṇāmaṭṭho, ime cattāro dukkhassa dukkhaṭṭhā tathā avitathā anaññathā, evaṃ dukkham tathaṭṭhena saccan"tiādi².

¹ S. III, 377- piṭṭhe.

² Ps. 293- piṭṭhādīsu.

227. Vicintayanti ahaṃ viśesena cintayantī passantī.

228. Dibbāya sotadhātuyāti¹ ettha dibbasadisattā dibbā. Devānaṃ hi sucaritakammanibbattā pittasemharuhirādīhi apalibuddhā upakkilesavimuttatāya dūrepi ārammaṇaṃ sampañcchanasamatthā dibbapasādasotadhātu hoti. Ayañcāpi imāya theriya vīriyabhāvanā balanibbattā nāṇasotadhātu tādisāyevāti dibbasadisattā dibbā. Api ca dibbavīhārasena paṭiladdhattā attanā ca dibbavīhārasannissitattāpi dibbā. Savanaṭṭhena nijjīvaṭṭhena ca sotadhātu. Sotadhātukiccakaraṇena ca sotadhātu viyātipi sotadhātu. Tāya dibba sotadhātuyā vasī homīti sambandho. Cetopariyañāṇassā²ti ettha pariyātīti pariyaṃ, paricchindatīti attho.

Cetaso pariyaṃ cetopariyaṃ, cetopariyañca taṃ nāṇaṇcāti cetopariyañāṇaṃ, tasmīṃ cetopariyañāṇe vasī homīti attho. Sesam sabbattha uttānatthamevāti.

10-Pesalātherī apadānavaṇṇanā samattā.

Therīapadānavaṇṇanā samattā.

¹ Vsm. II, 37- piṭṭhe.

² Vsm. II, 39- piṭṭhe.

NIGAMANAKATHĀ

Ettāvatā ca-

Yā tā sampannasaddhammā, dhammarājassa satthuno
Orasā mukhajā dhītā, dāyādā dhammanimmitā

Sīlādiguṇasampannā, katakiccā anāsavā
Sumedhāādayo therī, abhiññāpāragū tathā

Tāhi yā bhāsītā gāthā, aññabyākaraṇādinā
Tā sabbā ekato katvā, therīpadānasaṅgaham

Āropesum mahātherā, paṭhamasaṅgāyanādīsu
Tāsam attham pakāsetum, porāṇaṭṭhakathānayaṁ

Nissāya yā samāraddhā, atthasaṁvaṇṇanā mayā
Sampattā pariniṭṭhānaṁ, anākulavinicchayā

Yaṁ pattam kusalam tassa, ānubhāvena pāṇino
Sabbe saddhammarājassa, ñatvā dhammaṁ sukhā-
vahaṁ

Pāpuṇantu visuddhāya, sukhāya paṭipattiyā
Asoka 'manupāyāsaṁ, nibbānasukha'muttamaṁ

Ciraṁ tiṭṭhatu saddhammo, dhamme hontu sagāravā
Sabbepi sattā kālena, sammā devo pavassatu

Yathā rakkhimsu porāṇā, surājāno tathevimaṁ
Rājā rakkhātu dhammena, attanova pajaṁ pajanti.

THERĪAPADĀNAVAṆṆANĀ NIṬṬHITĀ.

Therīapadānadīpanīyaṃ
Saṃvaṇṇitapadānaṃ anukkamaṇikā

padānukamo	piṭṭhaṅko	padānukamo	piṭṭhaṅko
[A]			
Aṃsakam	126	Agge ṭhapentaṃ	104
Akaṇi suṇisaṃ	206	Aṅkam	72
Akaṃsu	403	Aṅkena	72
Akā māya	233	Aṅagate	337
Akārayi	361	Aṅgulaggena	102
Akiṇcaṇā	45, 348	Acalaṃ	68, 114
Akuto bhayā	342	Acalā	373
Akkosanabalena me	394	Accayantaṃ	131
Akkhante	95	Accayaṃ	
Akkhāsi	212	desanatthāya	130
Akkhāsiṃ Dhamma-		Accharā	394
tthasaṃhitam		Accharā kāma	
padam	403	vaṇṇinī	352
Akkhi	56	Acchare	383
Agam	380	Acchasi	225
Agacchim	71	Ajarāmatam	56
Agāñchi	101	Ajānantī	353
Agamhase	265	Ajāyim gaṇikākule	393
Agārasmā	88	Ajāyim dāsagāmake	105
Agārasmiṃ pajāpati	353	Ajāyim padumodare	155
Agāram	348	Ajāyim sākiyā kule	341
Agāriyamuni	197	Ajja	77
Agāre te pajāpati	335	Ajja kaṅkham	
Agāreva	25	chindāhi	151
Aggataṃ	20, 122	Ajjhagam	172
Aggasāvako	206	Ajjhattaṇca bahiddhā	
Aggam vaṇṇesi	169	ca kāye	129
Aggam saddhādhi-		Ajjhattaṇca	
muttānam	376	virajjaham	390
Aggā iddhimatīnam	159	Añjanasakko	105
Aggā sabbādhi		Añjalim	54, 65
muttikānam	376	Añjalim	
		paggahetvāna	132

padānukamo piṭṭhaṅko

Aññatare	196
Aññā	72
Aññāya	60, 73, 154
Aññāsi	113
Aññe	72
Atṭhatṭhamaka-	
koniyo	347
Atṭhamake	170
Atṭha paccekanāyake	156
Atṭhasattati	
vassāhaṃ	334
Adḍhapallaṅka'-	
mābhujja	107
Adḍhamāse	348
Atanditā	122, 228
Atappaneyya	
rūpena	126
Atikamma	336
Atikkantaṃ	340
Atittāva	376
Atidayitā	262
Atidāruṇā	170
Atidīnova	108
Atimaññissaṃ	401
Ativimhitadehinim	226
Ativimhitā	103, 153
Ativimhito	383
Atītañca	349
Atīvadayitā	184
Atevacchariyaṃ ahu	112
Attadīpā tato hotha	114
Atthakkhāyī	343
Atthe	106
Athāparā	360
Atho jātikkhayaṃ	
patto	267

padānukamo piṭṭhaṅko

Adaṃ	157, 264
Adadiṃ	73
Adantadamako	224
Adaliddoti taṃ āhu	373
Adassanena vibhogā	
tādisānaṃ	
mahesinaṃ	131
Adā	263
Adāsi ekasāṭakaṃ	262
Adāsi ghanave-	
ṭhanaṃ	264
Adāsi tassa	184
Adāsiṃ	70
Addasaṃ	65, 339
Addasiṃ	70
Addhagū	384
Addhamāse	
upaṭṭhite	132
Adhanā	197
Adhane	197
Adhikāraṃ bahuṃ	
mayhaṃ	152, 336
Adhikuṭṭana	159
Adhigayha	
virocahaṃ	104
Adhiṭṭhāya	234
Adhipannassa	172
Adhibhotvāna	
sesake	388
Anakkhātāñca	
akkhāsi	212
Anagāriyaṃ	39, 88
Angāriyamuni	197
Anaṇo tvaṃ	
mahāmune	90

padānukamo piṭṭhaṅko

Ananussutadhammesu	
pubbe	417
Anappakaṃ	196
Anapekkhino kāma-	
sukhaṃ pahāya	129
Anassāsikaṃ	107
Anākiṇṇaṃ	125
Anāgatasamāgame	352
Anāgāmiphalaṃ	
Patto sāmiko	208
Anācāraṃ	337
Anācārā	410
Anāthapiṇḍino	402
Anāsavā	45, 189
Aninditā	224
Anindito dhamma-	
kāyo	90
Aniccatā	113
Aniccaṃ	
sabbasaṅkhataṃ	98
Animittaṅca bhāvehi	129
Anukampikā	99, 343
Anukampako	36, 223
Anugacchantam	70
Anuggahabuddhiyā	123
Anujāni na no tāto	122
Anujānetvā	403
Anuññātā	86
Anupatanti	129
Anupubbaso	111
Anupubbūpasantassa	114
Anuppattaṃ sakam	
atthaṃ	102
Anuppattā	334
Anuppannassa magga-	
ssa uppādetā	212

padānukamo piṭṭhaṅko

Anubujjhati	186
Anubyañcanasam-	
pannaṃ	216
Anubhuttaṃ	337
Anubhotvā	338, 341
Anubhotvāna	26, 45, 261
Anumaññatha	
puttakā	98
Anumaggena	337
Anumoda	262
Anusaṃyāyi	106
Anussatiṃ	375
Anussariṃ	130, 157
Anūnaṃ sata-	
pañcakaṃ	156
Anūne	95
Anekāsu	26
Anomo	374
Antaka	159
Antakenā'dhi-	
pannassa	172
Antaradhāyāmī	158
Antimaṃ dehaṃ	267
Antakāra'mathā-	
parā	360
Apakārena	264
Apacāyanti	335
Apace	263
Apaccisaṃ	393
Aparādha'-	
majānanti	335, 353
Aparādho	150
Aparimeyye ito	
kappe	340
Avassaṃ	198
Apeta manapāpikā	60

padānukamo	pitṭhaṅko	padānukamo	pitṭhaṅko
Appaṭipuggalo	55	Abhisakkatā	342
Appaṭivānīyaṃ	383	Abhisambodhiṃ	417
Appapuññatā	87	Abhisāpayiṃ	410
Appamattāya	390	Amaccakule	372
Appasaddaṃ	125	Amataṅgato	380
Abbhuggamī	46	Amataṃ	224
Abbhuto	127	Amataṃdadā	131
Abravi	71	Amatākāraṃ	106
Abraviṃ	154	Amatena	132
Abravum	86	Amarinda su-	
Abhabbaṭṭhāne	337	nandaṃ	124
Abhabbaṭṭhāne		Amarindassa	104
vajjetvā	152	Amitaguṇo	54
Abhāsatha	128, 235	Amito	374
Abhikaṅkhāmi	56	Amittānammi	233
Abhikaṅkhinī	170	AmAjjhabharitā	228
Abhijātā	368	Amoghaṃ tassa	
Abhiññāpāra-		jīvitam	373
mippattā	51	Ambare	46, 49
Abhiññāya	267	Ambasākhantre	411
Abhidhammana-		Amhaṃ	106, 352, 360
yaññū	133	Amhaṃ sabbapti	
Abhinanditaṃ	128	hoti	352
Abhinibbajjha	228	Amhā	368
Abhinīhari	337	Amhe	359
Abhipatthayi	361	Amhe aññe ca	
Abhipatthitaṃ	184	mānujā	361
Abhipūjayiṃ	77	Amhe upasaṅkamma-	
Abhibhomi	60	samāgamaṃ	351
Abhibhomi		Ayoghanahatassa	114
tahiṃ aññe	121	Ayyakānaṃdaṇḍa-	
Abhirūpasampa-		bhayabhītā	402
dampi	389	Ayyako	206
Abhirūpinī	126	Araṇaṃ	131
Abhivassatha	108	Araṇo	380
Abhivādiya	233	Aratī	159

padānukamo	piṭṭhaṅko
Arahato	155
Arahatta'mapā-	
puṇim	375
Arindama	132
Ariyakantaṃ	373
Aruṇapure	410
Aruṇavatiyā	368
Aruṇo nāma	
khattiyo	368
Alaṃ	107
Alaṃ puttā	88
Alaṅkāraṃ	225
Alaṅkāre vatthe	337
Avataṃsā	261
Avāpuritvāna	49
Avekkhantī	390
Avedi	267
Avoca tiṭṭha kheme	132
Asaṅkataṃ	349
Asaṅkhiyā	337
Asaṅkhiyāni	55
Asañjātañca sañjanī	212
Asane	392
Asamo	54
Asassataṃ	228
Asāraṃ kadalū-	
pamaṃ	98
Asāvayum	235
Asīti koṭṭisatā	346
Asuciṃ	127, 366
Asubhāya	128
Asekkhamuni	197
Asecanakamojavam	384
Asevissaṃ	411
Asmābhi	106
Assa	112

padānukamo	piṭṭhaṅko
Asassā	170
Assunettā	197
Ahantvā	185
Ahu	258, 361, 375
Ahu me kanti-	
sūcakaṃ	389
Ahum	40, 48, 103,
	122, 368
Ahumha	354
Aho	87
Aho kalyāṇa-	
mittattaṃ	266
Aho ya' mabhi-	
rūpinī	126
Aho rūpa'ma	
sassataṃ	228
Ahosa'ham	258
	[Ā]
Ākirimṣu	361
Āgacchi	49
Āgate tamhi	263
Ājīvaṃ pari-	
sodhayim	372
Āthapa tāpane	266
Āturaṃ	128
Ādāya	41, 171
Ādāya gamayaṃ	
mama	368
Ādīnavaṃ	267
Ādeyyavacanā	50
Ādhipateyyena	389
Ānandassa	
mahārañño	213
Āniyā	263
Ānubhāvena	226

Padānukamo	piṭṭhaṅko		Padānukamo	piṭṭhaṅko
Ābhānurañjitaṃ	124		Ittarā	368
Āyatapaṇhike	96		Itthaṃ sudam	28
Āyato	339		Itthagumbassa	262
Āyunā	388		Itthimaṇḍe	337
Ārādhito	235		Idaṃ	45
Ārāmaṃ	53		Ida'mabravi	154
Ārāmena	53		Iddhiṃ	101
Āraddhavīriyā-			Iddhikā	340
naggam	233, 235		Iddhipādesu	50
Āraddhavīriye	100		Iddhimatīnaṃ	160
Ārocemi	335		Iddhiyā	390
Āvaraṇaṃ	56		Iddhiyā abhinimmi-	
Āveḷamiva	102		tvā caturassam-	
Āvelā	409		rathaṃ ahaṃ	158
Āsaṃ	159		Iddhiyā pāramiṃ	
Āsanam	70		gatā	150
Āsane	71		Iddhīsu	133
Āsi	85, 103, 111,		Iddhe	170
	333, 339, 418		Idha sañcitakusalā	
Āsīnam	125		susamiddha	
Āsīnā	234		kulappajā	20, 23
Āsīvisālayasame	96		Isi	339
Āsum	24, 333		Isigilipasse	156
Āhitvā	199, 234		Isisattamaṃ	100
	[I]		Issara'manubho-	
Ikkhāma'ham puno	94		tvāna	352
Iccāsi paridevanā	109		Issarā	50
Icchattā	87			[U]
Iñje	158		Ukkuso hāsi	171
Itṭhakam	264		Uggatova	223
Itaram taraṇāya	171		Uggaḥiṃ sabba-	
Itaraṇca vahī soto	171		vitthāraṃ	172
Iti	71		Uggahetā ca	
Ito atṭhamake	170		dhammānaṃ	401
Ittaram	98, 107		Uggahetvā	187

Padānukamo piṭṭhaṅko

Uggarantaṃ	128
Uccanīcakammaṃ	
Bhikkhūnaṃ	356
Uccanīca kulāni	361
Uccākukapari-	
kammaṃ	356
Ucchaṅge maṃ	
nivāsayā	227
Ujubhāvaṃ	340
Ujubhūtañca	
dassanaṃ	373
Ujjaha	129
Uṇṇā	186
Uttamaṃ	53
Uttamamānasā	154
Uttamā	262
Uttaraṃ	335
Uttarandhassa	403
Uttiṇṇavicikiccho	212
Udakadāyikā-	
bhikkhunī	60
Udaka' māhitvā	234
Udakahārikā	67, 206
Udakahāriyaṃ	402
Udajāni	353
Udayantaṃ va	
bhākaraṃ	125
Udayabbayaṃ	199
Udahāri	402
Udahārena	59
Udukkhalaṃ	151
Udaggacittā	216
Udaggacitto	128
Uddhumātaṃ	227
Upakārañca	343
Upakārāya	337

Padānukamo piṭṭhaṅko

Upacitaṃ	336
Upaṭṭhanti	72
Upaṭṭhānanirate	207
Upaṭṭhiṃ sabba-	
saṃvaraṃ	214
Upapajjhāmi	20, 25
Upanāmenti	160
Upari	388
Uparuddhati	335
Upasaṅkamum	353
Upasaṅkamma	59, 133
Upasanta	129
Upasampadatthāya	394
Upasiṅghi mahāvīro	65
Upassayādhi-	
vatthāyo	86
Upāgami	381
Upāyena	131, 389
Upāsako so	208
Upāsanti	383
Upāhatā	359
Upecca buddhaṃ	418
Upetvā	121, 125
Upetvā bhisakku-	
ttamaṃ	198
Upetvā lokasaraṇaṃ	208
Upemi saraṇaṃ jinaṃ	120
Upesiṃ	388
Upesum	107
Uppatitaṃ atthaṃ	186
Uppatte ca kate	
kamme	356
Uppannā devabha-	
vanaṃ	366
Uppaladāyikā	369
Uppalasavhaya	151

Padānukamo piṭṭhaṅko

Uppalasseva me	
vaṇṇo	151, 368
Uppalahatthāni	339
Uppādetā	212
Upphāsulikatā	127
Ubbattayitvā	
pathaviṃ	151
Ubbalḥā nadiyā	
Bhikkhū	361
Ubbiddhaṃ	260
Ubbhayojana'-	
muggataṃ	62
Ubhopi	151
Uraṃ	107
Ussitā kañcana-	
gghiyā	260
Ussukā	226

[Ū]

Ūnakasataṃ	403
Ūnatā	72
Ūmiyo	348

[E]

Ekakaṃ sukhamā-	
sīdanaṃ	125
Ekaṃ bhikkhu-	
nupassaye	234
Ekacitamhi ḍayhare	171
Ekajjhaṃ cārayā-	
ma'haṃ	368
Ekapāṇinā	102
Ekapiṇḍapāta dāyikā	
bhikkhunī	42
Ekasmim sambhave	151
Ekādasakotisatā	344

Padānukamo piṭṭhaṅko

Ekāsana dāyikā	73
Ekāsanassa	72
Ekāhaṃ	235
Ekikā	234
Ekuposathikā	
bhikkhunī	63
Ekena	198
Ekenaggahimuttḥi-	
nā	102
Etaṃ sa mabravī	262
Etadaggaṃ-	
ṭhapesimaṃ	173
Etadaggamhi-	
ṭhapesi	120
Etadagge	229
Etadagge ṭhapesi	
maṃ	134, 208, 376
Eta'mattha vasaṃ	172
Etampi chetvāna	
Vajanti dhīrā	129
Etesaṃ	344
Ettha	368
Edisakā	158
Evam	54
Evam āsi vitakkaṃ	333
Evam jānāhi	159
Evam patthesa haṃ	154
Evam bahuvidhaṃ	
dukkhaṃ	348
Evam sammāvi-	
muttānaṃ	114
Eva'metaṃ ave-	
kkhantī	228, 390
Esā buddhāna	
vandanā	100
Ehi	48

Padānukamo piṭṭhaṅko

Ehi taṃ
upagūhissam 185

[O]

Okiritvāna kum-
bhiyā 234

Okkākakula-
nandanam 226

Okkhāmi 170

Ogatākāsapadumā 111

Ocinitvāna saḷalam 65

Ojavam 384

Otarim 402

Opatapadumam 156

Opapātikā 411

Orasa 104

Oruddhe 361

Oroppayassu 185

Ovadi 375

Ovādako 222

Ovādampi 389

Osajjitvāna 85

Ohito karuṇe bhāro 88

[Ka]

Kakudho 49

Kakusandho 380

Kaṅkham 151

Kaṅcanagghiya

saṅkāso 223

Kaṅcanagghiya 260

Kaṅṇā 126

Kaṅṇā sataṣaḥassa-

mukhā 336

Kaṭukam 41 368

Padānukamo piṭṭhaṅko

Kaṭacchubhikkhā
dāyikā bhikkhunī 46

Kaṭṭissa cittakāhi 71

Kaṭam 262

Kaṭam buddhassa
sāsanam 27

Kaṭam me saraṇa'-
mattano 335

Katakiccā 58

Katāvino 359

Katipāham upādāya 357

Kate 85

Katham āsi atulid-
dhaparakkamā 103

Kathāvatthu visa-
radā 133

Kadalīpuṇṇaghaṭe 361

Kadalūpamam 98

Kadāci 49 60

Kadāci so 258

Kanakābhāsā 126

Kaniyassa mama bhat-
tuno bhāgannam 263

Kantisūcakam 389

Kanto me 197

kapaṇā 169

kapilavhaye 224

Kapilassa gijassāsīm
dhītā 265

Kappākappa-
visāradam 169

Kappo 362

Kami 101

Kambugīvā 228

Kammam viyākāsi
ujubhāvam 340

Padānukamo piṭṭhaṅko

Kammajā vātā	170
Kammavāyusameritā	105
Kammasampadam	366
Kammasampadā	356
Kammarehi	262
Kammāro	106
Kammavasesena	393
Kammunā	410
Karam	187
Karitvāna	68
Karuṇaṃ	227
Karuṇākara	94
Karuṇākarā	130
Karuṇānugatāsayo	373
Karehi uraṃ	
pahantā	107
Karonto	49
Kalalapuṇṇaṃ	263
Kalasāva payodharā	228
Kalikā kārasutthanī	126
Kalyāṇamitthattaṃ	266
Kalyāṇi	185
Kalyāṇī	224
Kallita cittaṃ	129
Kassapo	24
Kassapavīrassa	264
Kassa brāhmaṇa	
tvaṃ bhito	402
Kāci hatthapari-	
kammaṃ katāvī	
naraṇāriyo	366
Kāpilānī	265
Kāmadhātu'mati-	
kammā	336
Kāmapaṅkamhi	213

Padānukamo piṭṭhaṅko

Kāmabandhogha-	
tārīnaṃ	114
Kāmaratiṃ	159
Kāmarāgavimohitā	131
Kāmalālasaṃ	226
Kāmavaṇṇinī	352
Kāmasukhaṃ	129
Kāmehi vajjitassa	
maṃ	265
Kāye	390
Kāyo	390
Kāraṃ	120, 196
	233, 361
Kārayi	260, 361
Kārīto	32
Kāruṇṇe	226
Kāruṇiko	266
Kālena	339
Kālo	88
Kāsika gāmake	263
Kim bhava	95
Kim me katā	
rājagahe manussā	383
Kim me tuvaṃ māra	
karissase'ko	158
Kim vo vakkhāma	
uttari	354
Kikī	21
Kittijanaṇaṃ	226
Kittivaṇṇagato	211
Ki'muttaraṃ te	
vakkhāmī	95, 335
Kilesā	26
Kilesā jhāpitā	
mayhaṃ	30

Padānukamo piṭṭhaṅko

Kilesā jhāpayim	
aham	382
Kisā	127, 171
Kīlantā jalakīlitam	156
Kuṇapam	198, 228
Kuṇapā pubba-	
lohitā	227
Kuṇapam	
pūtigandhanam	227
Kutitthiye	259
Kuthitā	60
Kundadasanā	126
Kunnadim	171
Kumbhadāsiyā	402
Kumbhiyā	234
Kulam	197
Kulāsayam	360
Kusalam vijjate	
mayham	77
Kusalam sara	
me muni	152
Kusalattikā	53
Kusīto	235
Kuhim vadana-	
sobham te	227
Kūṭāgāram	63
Kūṭāgārarūpetam	62
Kuṭāgārasusālāyam	84
Kevala' meka'meva	
pappuyyatam	95
Kesesu bhijja-	
mānesu	382
Kokilāgītasahitam	125
Koṭidvaya sahasāni	346
Koṭṭhakam	59
Koṇā gamane	21

Padānukamo piṭṭhaṅko

Ko pana vādo	22
Komalako	197
Komārabrahmacariyam	122
Ko vatthā	124
Ko vādo manussesu	
bhave	19
[Kha]	
Khagatā viya tārāyo	105
Khajjante	266
Khattiyanandanā	213
Khattiyākula-	
sambhavā	357
Khattiyānam pure	343
Khattiye	72
Khandhā	159
Khama amham	353
Khamantarā sammū-	
khāmune	335
Khamantu me	87
Khamante	95
Khamādhīpa	94
Khalitam	151
Khalitañce mamam	
tayi	335
Khippam santāpayim	
jalam	235
Khippa'manu-	
bujjhati	186
Khippañca	186
Khippābhiññānam	184
Khipi	99
Khīradhārā	157
Khepitam	395
Khemam tamhi	
pure ahu	123

Padānukamo	piṭṭhaṅko	Padānukamo	piṭṭhaṅko
Khemakasakkassa	389	Gabbitā	389
Kheme	128	Gamanam	72, 361
		Gamayam	368
	[Ga]	Gambhīre	208
Gaganā	108	Gayha	187
Gaggarena sarenāha	109	Garucittam	54
Gaṅgā	87	Gavesato Buddha-	
Gaccham	67	dhamme	339
Gaccha passa	124	Gavesassu	171
Gachantī jina-		Gahaṭṭhāham	225
santikam	394	Gahaṇe	263
Gacchāmi	94	Gāmayi mama	123
Gacchumovādam	234	Gāmadhammo	199
Gaccheyyam	86	Gāyake	123
Gaṇikā	393	Giriduggamhi	186
Gaṇikākule	393	Giribbajam	383
Gaṇikattam	410	Giribbajapu-	
Gaṇikattañca		ruttamam	124
khepitam	395	Guṇabhūsane	95
Gaṇikatte	394	Guṇavaddhi-	
Gatāudakahāriyam	402	tamānase	207
Gatā ca sadhanam		Guṇasañcayam	124, 382
kulam	197	Guṇe	196
Gatāya	214	Guham	63
Gatāsamam	110	Gūhāmi	337
Gato	197	Geham	206
Gati	114	Gotamam loka-	
Gatiyo	369	nāyakam	338
Gattehi	402	Gotamidhātūni	112
Gantā	359	Gotamī jinaposikā	266
Gandham	72	Gotamī parinibbutā	112
Gandhageham	125	Gonakavikatikāhi	70
Gandham vilepanam			
mālam dīpañca			[Gha]
ratanāmayam	352	Ghanakañcana-	
Gantvā	417	bimbena	265

Padānukamo piṭṭhaṅko

Ghananinnāda-	
sussaro	207
Ghanavethanam	264
Ghara'mekena	
vattena	262
Ghorarūpaṃ	41, 368

[Ca]

Cakkaṅkite	94
Cakkaṅkusadha-	
jākiṇṇe	91
Cakkalakkaṇe	334
Cakkavattinam	25
Cakkavālasamam	151
Cakkāni	92
Cakkhu	417
Cakkhumā	58, 102
Catujjātena	
gandhena	264
Catunnavutito	
kappe	30
Caturassam	158
Caturo ca	
asaṅkhīye	339
Catusacca'-	
mapāpuṇi	157
Catusaccavisāradā	121
Catusaccūpa-	
saṅhitam	196
Catusāgaratoyāni	102
Catunnam	359
Cattam	152
Cattāya	234
Cattālīsatakoṭṭisatā	345
Candalekhā	95
Caradhammam	226

Padānukamo piṭṭhaṅko

Carāmi	53
Carimo	73
Care	348
Calati	353
Calācalaṃ	107
Catuddīpa	359
Cārayāmi	368
Cārinam	347
Cārudassano	261,
	121, 379
Cārubhūsanā	126
Cikkhallabhūmim	366
Cittam bhāvehi	
ekaggam susamā	
hitam	128
Cittam muñjam	151
Cittam vimuci me	188
Cintayim saphalam	
me	226
Cintito ya'-	
marindama	132
Cintesi	48
Cirappabhuti	89
Cirānugataṃ	
dayitam	340
Cullāsīti sahaṣṣāni	358
Culle	234
Ce	402
Cetanā paṇidhīhi ca	25
Cetayī vadham	185
Cetiyam	214
Cetiye	264
Ce me parācotthi	150
Celāpikā	72
Coditā kamma-	
sampadā	356

Padānukamo	piṭṭhaṅko	Padānukamo	piṭṭhaṅko
Coram	184	Jātikkhayaṃ	267
Corapapātaṃ	185	Jātikhīṇā jarābyādhi-	
Coro va	186	maraṇaṅca	353
	[Cha]	Jātiyā	102
Chandaṃ virājaya	129	Jātiyā vāpi ekato	356
Cha sūriyodayakāle		Jātiyā satta vassāhaṃ	57
ca	101	Jātisamsāraṃ	150
Chalabhiñṇā sacchi		Jānantī vatamaṃ	402
katā	28	Jārapatiṃ	170
Chādayitvāna	151	Jālaṃ	129
Chāditam	111	Jālāmālākulaṃ	100
Chinnam	187	Jiṇṇena	125
Chetvā	188	Jinaggassa	122
Chetvāna	129	Jinaggānaṃ	152
	[Ja]	Jinaposikā	266
Janakayamhi	262	Jina'maddakkhaṃ	125
Janataṃ	223	Jinavacchalo	98
Jananettamanoharā	233	Jinavākyāni	379
janasaṃmajjhe	339	Jinasantikaṃ	394
Janiyo	21	Jinassa	84
Jarābhibhūtā	127	Jinasāsanakārikā	379
Jarāvasānaṃ yobba-		Jinasāsane	411
ñṇam	225	Jinālayaṃ	125
Jarāsamadhisessati	226	Jino	49, 89
Jaritaṃ	390	Jīvāmi	59
Jalajuttamanāmakā	154	Jīvitam	235
Jalato jātavedassa	114	Jīvitāpādikā	104
Jalantaṃ	215	Jīvituttamaṃ	152
Jalanti	55	Jīve	235
Jalāmahaṃ	215	Jutindharā	151, 368
Jahitvā	25, 38, 71	Jeṭṭhassa	263
Jāgariye pi	392	Jeṭṭho bhātā tilo-	
Jātavedassa	114	kaggo	225
Jātā	105, 197, 358	Jetvā māraṃ savā-	
		hanaṃ	267
		Jotati	56

Padānukamo piṭṭhaṅko

Jotayim 380

Jotidīpa 354

[Jha]

Jhānajjhena 226

Jhānaparāyaṇā 229

Jhāpayim 382

Jhāpitā 26

[Ña]

Ñāṇaṃ 417

Ñāṇaṃ me
vimalaṃ 152

Ñātisaṃghena 49, 60

Ñātimitte 260

[Ṭha]

Ṭhapetvā 197

Ṭhapesi eta
daggaṃhi 199Ṭhapetvā taṃ
yasodharaṃ 225

Ṭhānaṃ 197

Ṭhānalābhāya 197

Ṭhitā calaṭṭhitithirā 98

Ṭhitā mukhaṃ taṃ
samudikkhamānā 95

Ṭhitāva'haṃ santi 130

Ṭhite 394

Ṭhito' yaṃ navayo
bbane 125

[Ḍa]

Ḍayhare 171

Ḍayhimsu 112

Padānukamo piṭṭhaṅko

[Ta]

Taṃ upecca narā-
sabhaṃ 103Taṃ ṭhāna'mabhi-
kaṅkhinī 170Taṃ ṭhānaṃ 104, 120,
207, 259Taṃ vīraṃ saraṇaṃ
gantvā 417

Taṅca laddhaṃ 90

Taṇhāsamaṇaṃ 90

Tato 25, 66, 126,
127, 129, 155,
206, 263, 265, 389

Tato tato 366, 389

Tato dhamma'ma-
desesiṃ 383Tato puṇṇāti nā-
maṃ me 403Tato mānābhi-
samayā 129

Tato vuṭṭhāya 108

Tato sā tā 107

Tattakaṃ 262

Tattha 53, 59, 71,
86, 99,
234, 341

Tattha tattha gatāya 214

Tattha tattheva 25

Tattha tattheva
rājūnaṃ 120Tattha nagare
aruṇavatiyā 48

Tattheva nisinna 206

Tatra ṭhibhāvahaṃ
santi 229

Padānukamo	piṭṭhaṅko	Padānukamo	piṭṭhaṅko
Tathā	86	Tamhi pavāsite	170
Tathā sabbepi		Tayā	90
saṅkhāre īdisaṃ	188	Tayā me saraṇaṃ	
Tatheva buddho		puttā	99
byākāsi	134	Tayā sammā upā-	
Tatheva bhaddākā-		yena vinītā	131
pilāni	267	Tayo	340
Tathevassaṃ	336	Taraṇāya	172
Tadannaṃ	263	Taruṇaṃ vila-	
Tadā	41, 65, 375	pantakaṃ	171
Tadā ahu sattassaro		Taruṇiṃ	390
jaṭilo nāma		Taruṇo	197
raṭṭhiko	361	Tasmā	374
Tadā nando nirā-		Tasmim guṇe	173, 229
nando	109		208, 376
Tadā mamatthe	389	Tassa	20, 71, 105, 107,
Tadāyeva	124		196, 263, 361
Tadā sa rājā	133	Tassa āgamaṇaṃ	
Tadāha samahīpati	132	maggāṃ	339
Tadāhu	258	Tassa kammaṣa	
Tadūpasampa-		sukatassa	341
datthāya	394	Tassa desayato	
Tadekikā	234	maggāṃ	375
Tadetarā	105	Tassa dhītā	
Tapanto	379	catutthāsiṃ	184
Tapassinī	410	Tassa rañño ahuṃ	
Tappanti	124	bhāriyā	368
Tamaccayantaṃ	131	Tassātidayitā	262
Tamanutiṭṭhatha	89	Tassā me appa-	
Tamuyyānaṃ	124	mattāya	390
Tamo khandho	159	Tassāsiṃ jeṭṭhikā	
Tambanakhe	96	dhītā	122
Tambabimbava-		Tassāhaṃ bhagi-	
roṭṭhaṃ	227	nī āsiṃ	409
Tamhā pāpā	410	Tassāhaṃ suppiyā	123
Tamhi guṇe	159	Tahim	105, 260

Padānukamo piṭṭhaṅko

Tahim pure	85
Tā eva manusāsivā	89
Tāṇāya	172
Tādino	35
Tāpehi udakam	234
Tāyo	390
Tārako	223
Tārayantassa pāṇino	36
Tārāva sūriyodaye	110
Tāritā	90
Tāresi	223
Tāresi janatam	223
Tāvatiṃsaṅca bhava- nam, yā mam dassenti iddhiyā	360
Tāvade	48, 54, 224
Tāsam	24, 107
Tā sabbā	60
Timsayojana- vitthataṃ	71
Timsakotīsatāni	345
Titṭha	132
Titṭhato	112
Tittipubbam	95
Tittham	260
Titthiye	223
Tidasam gatim	38
Tidasam nandanam	157
Tidivam	379
Tibbagāravā	372
Tiriṭivacchassa	155
Tirokuttam	214
Tironagam	101
Tiroselam	214
Tile jāte	266
Tilokaggo	225

Padānukamo piṭṭhaṅko

Tilokasaraṇo	224
Tissitthiyo	390
Tisso	373
Tisso vijjā	27
Tiṇi	68
Tuṅganāsikā	227
Tuṭṭhamānasā	339
Tumha pasādam paṭiladdhā	359
Tuyhatthāya	152, 336
Tulitā	337
Tusitam	360
Tūriyehi	153
Tūlikā vikatiyāhi	71
Te	49, 95, 132 335, 340
Tejodhātu'ma- dhiṭṭhāya	234
Tena	59
Tena kammavase- sena	393
Tena kammaṇa yogena	121
Tena kālena so āsi	339
Tena saddhim aggacchaham	170
Tena saddhim samā hontu bodhatthāya tavam ise	340
Teneva sukkamūlena	356
Tepi patthesum	155
Te mamādāya	187
Telamattakam	214
Tevijjo	267
Tesam	157
Tesam pakittane	351
Te sabbe	263

Padānukamo piṭṭhaṅko

Toyam	188
Toyamajjhamhi	402
Tolayavāsittā	86
Toraṇavatthusmim	133
Tyatthu	128
Tyamha khīṇāsavā dantā	267

[Tha]

Thalajāni	353
Thalūdajāni pupphā- ni	353
Thīnam adāsi pabbajjam	89
Thīnam sataṣaḥassā- nam navutīnam chaduttari	335
Thūpam	260
Thūpakārassidam phalam	30
Thūpakārāpikā ahum	30
Thūpassa	261

[Da]

Dakkhasi	228
Dakkhisī	390
Daṭṭhum	56
Daṇḍadutiyā	127
Daṇḍabhayaabhītā	402
Dadato	337
Datvāna	68
Dantā	267
Dantehi	382
Danto	382
Dabbatthāya	170
Dayitā	104, 123, 184, 197

Padānukamo piṭṭhaṅko

Dayitam	340
Dasakoṭisaḥassāni	153
Dasakkhattum satakkhattum	19
Dasaputtapurakkhato	233
Dasaputtāni	233
Dasa ṭhānehi	59
Dasahi ṭhānehi	388
Dassanāya samussu- kkam	124
Dassayiddhiyā	154
Dassiyā	360
Daḷham	235
Dānam sīlamayaṃ sabbam bhāvanā ca subhāvitā	352
Dānavaram	46
Dāne	263
Dāyādā	340
Dāyādo	266
Dārake	59
Dāruṇam nirayaṃ	410
Dāsikule	403
Dijam	402
Dijavaro	262
Dijassa	265
Dijo	265
Diṭṭhigahanapa- kkhantā	131
Diṭṭhigahanapa- kkhando	374
Diṭṭhe dhamme yathātaṭhe	107
Diṭṭho	390
Diṭṭho nibbānato muni	132

Padānukamo piṭṭhaṅko

Dibbacakkhum	214
Dibbacakkhu- visuddham me	58
Divasam dve tayo ceva	361
Divākaro	260
Disāpūjanatapparo	375
Diso	185
Disvā ādīnavam loke	267
Disvā opatapa- dumam	156
Disvāna	95
Dīgharattam	359
Dīgharattañca no sabbam pariccitam	352
Dīnamānasā	171
Dīnavadanā	197
Dīpaccivā	333
Dīpaccīva	108
Dīpāni	55
Dīpānujjalayī	260
Dīpālokena	56
Dīpodayañca bhedañca	132
Dukkhasaṅghāṭe	99
Dukkhassantam karissatha	115
Dukkhaḥetu vivajjito	88
Dukkhādikesu	417
Dukkhitam	342
Duggaccañca dalidda- tam	62
Duggatim	30
Duggate	197
Duggandhā vadanena	264

Padānukamo piṭṭhaṅko

Duccaritam	348
Duṭṭha gandhitta- māgatā	228
Duṭṭhavisam yathā	410
Dutiyo kucchiyā mama	170
Duve kule	72
Duve bhava	72
Dūtopasampadam	394
Devagandhikā	48
Devatte	72
Devatte atha mānuse	261
Deva dundubhī	86
Deva devam	65
Devadevassa	234
Devadevānam	344
Devapure	366
Devabhavanam	55, 366
Devamanujā	112
Devamanussakam yonim	341
Devamanussa sakka- tam	215-6
Devesu mahiddhikā ahumha	22
Desanatthāya	130
Desitam	394
Desentim	383
Dessenti	197
Desesi	336
Deham	71, 267
Doḷālolāva	228
Domanassam	72
Dosagghāni	97
Dosavādī	123

Padānukamo piṭṭhaṅko

Dvattimsa lakkhaṇū-	
petam	94
Dvārāsanne	49
Dvārena hamsa-	
vatiyā	361
Dvīpadaggassa	214
Dvīpaduttamam	65
Dvekoṭīnaranārīnam	
dharmābhisamayo	375
Dvegatiyo	369
[Dha]	
Dhanena ca sudu-	
ggato	262
Dhanañjānī ca khe-	
mā ca ahampi ca	20
Dhanañjānī sume-	
dhā ca	121-2
Dhammam	348
Dhammam care	
sucaritam	348
Dhammam desesi	
suññatam	336
Dhammam buddhassa	
sutvāna	372
Dhammakatham	
katvā	379
Dhammata' mancin-	
tayum	98
Dhammacakkhum	130,
	187, 199
Dhammacārī	347
Dhammatthapaṭi-	
pucchikā	401
Dhammattha-	
samhitam	403
Dhammadinnā	123

Padānukamo piṭṭhaṅko

Dhammadinnāya	382
Dhammanimmitā	104
Dhammaratāya	
nibbānam	26
Dhammassa	
cārinam	347
Dhamme	107
Dhātiyo	72
Dhātuthūpassa	388
Dhārayam	101
Dhītā	337
Dhītā khema-	
kasakkassa	389
Dhīratthu rūpam	
asucim	127
Dhīrā	129, 208
Dhutaṅgāni vedi-	
tabbāni	259
Dhutadhammo vedi-	
tabbo	258
Dhutavādānam	258
Dhutavādo	258
Dhuto	258
Dhuttakānam	158
Dhutte	394
Dhūpam	361
[Na]	
Na upesim mahō-	
dayam	123
Nagare aruṇavatiyā	
aruṇo nāma	
khattiyo	368
Nagare bandhu-	
matiyā	40
Na catthite dutiyā	
vaṇṇadhātu	158

Padānukamo piṭṭhaṅko

Na cāhaṃ tattha	
ussukā	226
Na cireneve	
kālena	199, 208
Naṭo	108
Natṭhe	197
Na taṅgā	127
Na tattha vīmaṇā	337
Na tittipubbaṃ tava	
dassanena cakkhuṃ	95
Natthi dāni puna-	
bhavo	39
Na tappanti su-	
mhitā	124
Nadato parisāyaṃ te	95
Na naṃ duccharitaṃ	348
Nandanam	157
Nandanā	213
Nandane	357
Nandā nāma	389
Nanditaṃ āsi taṃ	
kulaṃ	224
Nandenāpi	225
Nabhattalaṃ	111
Nabhasā vijjutā pati	118
Nabhe	101
Namassantaṃ	375
Na muccissaṃ	410
Namo te	130
Nayanānandaṃ	376
Nayanānaṃ	
rasāyaṇaṃ	225
Naraṃ jārapatiṃ	
disvā	170
Naraggassa	104
Naranandanānandaṃ	124

Padānukamo piṭṭhaṅko

Naranāyake	333
Naranāriyo	366
Narapatiṃ	132
Narasaraṇo	380
Narasārathi	120
Narādiccaṃ	258
Narāsabhaṃ	65
Narāsabho	126
Narissaro	122
Na laṅkataṃ	366
Navakoṭṭisaṭṭhāni	344
Navakoṭṭisahassaṇi	347
Navanivesanaṃhi	21
Na vandriyā	99
Navutikoṭṭisaṭṭhāni	346
Na sociyā pasesaṃsā	113
Na hi kammaṃ	
vinassati	404
Naḷamālikā	77
Naḷamālikātherī	39
Nāgakaṇṇā mahid-	
dhikā	153
Nāgiva bandhanaṃ	
chetvā	26-7, 188
Nātiphītaṃhi	155
Nāditā	86
Nāddassaṃmi adū-	
raṭṭhaṃ	131
Nānākalimalākiṇṇe	97
Nānākulūpa paṇṇā-	
yo	352
Nānāpūjaṇīyaṃ	
bhaṇḍaṃ	354
Nānābhamara-	
kūjitaṃ	125
Nānāratana pajjote	169

Padānukamo piṭṭhaṅko

Nānāvīkubbanam	
katvā	151
Nānāvidhākārā	336
Nābhinandittha so	263
Nāyakena	209
Nāyam lūkho narā-	
sabho	126
Nārī sahassa pā-	
mokkhā	368
Nikatṭhe sama-	
cetayim	186
Nicayitvā	264
Niccam dāḥaparakkame	100
Nitthiṇṇā jātisam-	
sāram	150
Nidassitam	152, 336
Nidhāyantamhi	
cetiye	264
Nipakā	206, 401
Nipacca	86
Nipātena	227
Nipuṇacittakathikā	121
Nipuṇo	208
Nibodhati	186
Nibbattati	41
Nibbānam yātā	112
Nibbāpetu	88
Nibbānāya vadan-	
tīnam	87
Nibbāyissasi	45
Nibbidā bahulā	
bhavā	128
Nibbindaham kāye	390
Nibbinditvāna	
samsāre	348
Nibbindanattham	226

Padānukamo piṭṭhaṅko

Nibbinṇā muni-	
vāṇinā	132
Nibutāyapi	113
Nibbutim	86, 98
Nibbute	388
Nibuto	259
Nimīlati	56
Nimuggamhi	227
Nimugge kāma-	
paṅkamhi	213
Nimmitam	59
Nimmite deve	360
Nimminitena	265
Niyyantim	112
Niyyanti anu-	
pubbaso	111
Niyyādetvā	20
Nirattam	171
Nirayam nūna	
gacchāmi	368
Nirākulam	223
Nirānando	109
Nirāsavā	333
Nirindhano	98
Niriyamhi	393
Nirīhake	97
Nivasim	266
Nivāsaya	227
Nivesesum	394
Nisajja	48
Nisīda	71
Nisīdi	71
Nissiritum	95
Nissasantī	127
Nihato	159
Nīlamatṭha nivāsanā	126

Padānukamo piṭṭhaṅko

Nūna	41
Nekakappesu	120
Nekajāṭisate bahū	151
Nekā nānāvidhā- kāṛā	336
Nedisam	112
Nettarasāyanam	124
Nettalābhaṅca mānusaṃ	226
Nettena	126
Netvā taṃ gehaṃ	206
No 106, 106, 107, 352, 354, 359, 360, 366	
No paṭiyādi bhikkhavo	112
Nopesiṃ	131

[Pa]

Pakubbati	402
Paggayha	45
Paggarantaṃ	128
Paccantaṃvisaye	339
Paccayaṃ	160
Paccayākāraḥkusalā	121
Paccayākāraḥkovidā	132
Paccayāni bahūni	104
Paccayehi	197
Paccekaḥbuddha- muni	197
Pacchimako	73
Pacchime	357
Pacchime bhava samppatte	56
Pacchimo arahā	225
Pacchimo vattate vayo	334

Padānukamo piṭṭhaṅko

Pajāpatī	353
Pajāyāmi	72
Pajjali	55
Pajjhaṃ gatopi	111
Pañcadīpā	55
Pañcadīpikā- bhikkhuni	58
Pañca nettopi	110
Pañcamī tassa dhītāsiṃ	197
Pañca vassāni nivasim	266
Pañca hatthā	340
Pañcāsīti koṭṭisatā sattatimsāca koṭṭiyo	347
Paññā	107, 417
Paññattaṃ	71
Paññāpayī jino	188
Paññāya	390
Paññāsa koṭṭisatāni	345
Pañhe	208
Paṭākā	261
Paṭikaccāyu- saṅkhāraṃ	85
Paṭibhānavatī	379
Paṭiyādesi	339
Paṭilabhe	63
Paṭisambhidā catasso	27
Paṭhamam taṃ samodhānam	26
Paṭhamam phala- majjhagam	172
Paṇamyā	132
Paṇidhānam mamaṃ tayā	90

Padānukamo piṭṭhaṅko

Paṇidhiphalam	207
Paṇidhī	233
Paṇipaccā	120
Paṇīdahim	120
Paṇḍitā	111, 208
Paṇḍitā hoti	186
Paṇḍū	171
Pati	94, 234
Patikūlam	233
Patitṭhapi	223
Patim ṭhapetvā	197
Patitā nissasantī	
muhum muhum	127
Patitā lūtā	227
Patiputtehi	234
Pattam kalala-	
puṇṇam	263
Pattam sovaṇṇam	262
Patta gatāni	112
Pattā	68
Pattāmhā	357
Patto sambodhi'	
muttamam	212
Patthitam	41, 72,
	352, 356
Patthesuttama-	
mānasā	154
Padam	68, 333, 359
Padakkhiṇam kacca	
nipacca pāde	95
Padassayi	102
Padālito	159
Padīpadhamma-	
dānam	214
Padumānana-	
locanā	126

Padānukamo piṭṭhaṅko

Padumuttaro	103
Padumodare	155
Paduse	263
Padhānatamā	107
Panāditā	108
Panādo vimhayo	
ahu	375
Panthamhi	67
Pappuyya	95
Pappotha	354
Pabbajim	39
Pabbajittha same	
bhattā	234
Pabbajitvā rahā ahu	404
Pabbajissasi	45
Pabbhāramhi anup-	
pattā	334
Pabbhāramhi	
varekamhi	333
Pabhavo	26
Pabhassare	155
Pabhātakāle	95
Pabhinnam vada-	
nañcāpi	227
Pabhū	224
Pamuccati	402
Payattena	110, 226
Payodharā	228
Parakammakārī	206
Parakulam	207
Parakkamam	340
Paramattha nive-	
dakam	224
Paramadāruṇā	227
Paramannena	41, 368
Paramassādam	224

Padānukamo piṭṭhaṅko

Paramassāda	
vaṭṭasantisukhā-	
vahaṃ	196
Paramāsane	153
Parādhīnā	393
Parāyatte	97
Parikiṇṇāni	49
Parikittayaṃ	207
Parikkhīṇaṃ	395
Parikkhīṇaṃ ati-	
taṇca	349
Parikkhīṇā	356
Paricarīṃ	170, 207, 374
Paricārikā	339
Pariciṇṇo mayā	
satthā	88
Paricoditā	225
Pariccitaṃ	352, 352
Pariccattā me hoti	153
Pariññātaṃ mayā	
dukkhaṃ	88
Pariññāya	45
Parittaṃ	335
Parittaṃ toyāṃ	188
Paridevanā	109
Parideviṃsu	87
Parinibbānā	85
Parinibbissaṃ	100
Parinibbutā	113
Paripakko vayo	335
Paripucchā visāradā	380
Paribhaṇḍaṇca	360
Paribhogaṇca	
mānusaṃ	352
Pariyāpuṭasaddha-	
mmā	380

Padānukamo piṭṭhaṅko

Parivāre	55
Parivutā pāṇakoṭīhi	411
Parivesike	207
Parisāmajjhe	213
Parisodhayiṃ	372
Pallaṅkasetṭhena	72
pallaṅkā me su-	
saṇṭhitā	71
Pavattayiṃ	344
Pavattayum	86
Pavattiṃ	107
Pavaraṃ	224
Pavāsīte	170
Pavedetvā	54
Pavedhamānā	127
Pavedhitasabbaṅgī	227
Pasaṃsitaṃ	373
Pasannā	30, 373
Pasannacittā	70
Pasādetvā	41
Pasādo	373
Pasīdassu	87
Pasutā	197
Pasuppayā	227
Pasūtā	155, 417
Pasūtisamaye	170
Passa	128
Passato udayabbayaṃ	199
Passe	100
Pahaṃsetvāna	
mānasaṃ	368
Pahaṭṭhāni	97
Pahantvā	107
Pahāya	129
Pahāya vo	335
Pahitatte	100

Padānukamo piṭṭhaṅko

Pahūtaratano	258
Pahūtadhana dha-	
ññamhi	215
Pāṇe	266
Pāṇino	213
Pādapakkhālanena	188
Pādapūjanatapparā	97
Pāde	86
Pāde kamalakomale	91
Pādo	50
Pāpaṃ	395
Pāragū	169
Pāramim	150
Pāramī	341
Pārichattakaṃ	360
Pāvadiṃ	263
Pāsādaṃ	63
Pāsādavare	48
Piṇḍaṃ	262
Piṇḍacāraṃ carantassa	43
Pitā	89
Pitā me taṃ saha-	
ssena	184
Pipphalāyano	265
Pivanti maññe	
sappaññā	384
Piḷandhavikatiṃ	106
Pītaṃ	155
Pīliakā upapajjatha	227
Pucchitā nipuṇā	
pañhe	133
Puñjitaṃ lokasāraṃ	
vā	225
Puññaṃ	396
Puññaakamma pathā-	
nugā	265

Padānukamo piṭṭhaṅko

Puññaakammasa-	
maṅgītā	56
Puññaakammasa-	
mohitā	25
Puññaakammaṣa	33
Puññaakkhette	
anuttare	59
Puññaasaṅkhāra-	
dālitā	359
Puññaṇaṃ kittija-	
naṃ	226
Puññaṇupacitāni	
no	360
Puṇṇalocanā	109
Puṇṇāyateneva	186
Puṇṇike	402
Putta sañjīvanaṃ	198
Puttikā	89
Putte	171, 225
Puno	106
Puno tasseva so adā	263
Pupphakañcukā	111
Pupphavutṭhi	108
Pubbakammaba-	
lena no	366
Pubbakammena	340
Pubbañcāpi sari-	
rakaṃ	227
Pubbasnehena	262
Pubbānaṃ lokanā-	
thānaṃ saṅgamaṃ	
te nidassitaṃ	336
Pubbāvāsana-	
sampannā	394
Pubbenivāsaṃ yo	
vedi	267

Padānukamo piṭṭhaṅko

Puraṃ	335
Purappaveśe	215
Purāṇajaṭilehi	382
Purimānaṃ jīnaggā- naṃ	152
Purisā jaṇṇo	211
purisā nittarā amha	368
Pure tuyhaṃ mahāmune	359
Puḷavākulaṃ	187
Pūgā hutvā va	105
Pūjanatthāya mahesino	260
Pūjārahā	77
Pūjitā	33
Pūjito sabbalokassa	211
Pūtiṃ	128
Pūtikaṃ vāti	228
Pūtigandhanaṃ	227
Pūpaṃ	206
Pūrayi	261
Pūrayissati pāramī	341
Pūritaṃ	90, 171
Pūrentī ūnakasataṃ jātā dāsī kule yato	403
Pekkhato ni mahā- vīra	359
Pesalā	401
Posemi	59

[Pha]

Phalaṃ	72, 369
Phalametaṃ	214
Phalikāmayā	71
Phusayanti ca vedanā	227

Padānukamo piṭṭhaṅko

Phusitaṃ	151
Phusissanti	359
Phusso	409
Phusso nāma	409
Phullapadmena	336
Phullavipinaṃ	125
Phullāravindasaṃ kāse	94
Phullitaṃ	154, 260

[Ba]

Bandhanaṃ	188
Bandhanārakkhane mayhaṃ	90
Bandhavā	172
Balaṃ	360
Balimajjhāsayo	185
Balena	20
Bahuvidhaṃ	348
Bahussutā	121
Bālaṃ ādāya atari	171
Bālānaṃ abhinan- ditaṃ	128
Bālisā	127
Bāle na tvaṃ bhāyasi	158
Bārāṇasi puruttha me	155
Bālisā	228
Bālāhā	185
Bibhacchaṃ	228
Bimbisāro	123
Bījamānaṃ varitthiyā	125
Bujjhissanti	359

Padānukamo	piṭṭhaṅko	Padānukamo	piṭṭhaṅko
Buddhadassana-		Bodhim	53
bhīrutā	389	Bodhi	54
Buddhadassana		Bodhimūle	54
lālasā	372	Bodhiyaṃ	341
Buddhadhamme	339	Byamhaṃ	55, 59
Buddhapacceka bud-		Byasanaṅgatānaṃ	95
dhānaṃ	347	Byākarittha	374
Buddhaposikā	112	Byākāsi	224
Buddhasāsaṇaṃ	383	Byāharim ca	
Buddhasāsana-		yathākalaṃ	173
kovidā	379	Brahmacariya'ma-	
Buddhasāsana		sevitam kassape	
pāletā	99	jinasāsane	411
Buddhasuññe	362	Brahmacārī balena	393
Buddhaseṭṭhassa	27, 45	Brahmañña kulasam-	
Buddhaseṭṭhassa		bhavā	358
dāsa'haṃ	65	Brahmadevañca	
Buddhaseṭṭhena		sambuddhaṃ	338
desitaṃ	394	Brahmabantu	121
Buddhassa pari-		Brahmalokaṃ	
nibbānā	85	agamhase	265
Buddhā	156	Brahmavaṇṇaṇca	360
Buddhānujā	225	Brāhmaṇasaṃ-	
Buddhānuññāya		bhavā	339
subbatā	87	Brāhmaṇo	267
Buddhānubhāvaṃ	382		
Buddhe pasannā			
dhamme ca saṃghe			
ca tibbagāravā	372		
Buddho	341		
Buddhopaṭṭhāna-			
tapparā	98		
Buddhopaṭṭhāna-			
niratā	24, 122		
Bojjhaṅgabhāva-			
nāratā	50		

	[Bha]
Bhagavati koṇā-	
gamane	17
Bhagavā	21
Bhaṇḍasāmuggaṃ	340
Bhattā	234
Bhattuno	262
Bhaddakappo	363
Bhadde	207
Bhaddo	197

Padānukamo piṭṭhaṅko

Bhamanti	171
Bhamitvāna giribba-	
jam	383
Bhayamokkham	337
Bhayānakam	228
Bhāriyatthāya dāsi	
maṃ	337
Bhāriyā	40
Bhavaṇṇave ni-	
muggā	90
Bhavanibbindā	390
Bhavanettisamū	
hatā	88
Bhavassu	207
Bhavāmase	366
Bhavā santi vimocitā	356
Bhavā sabbe samū-	
hatā	26
Bhavā sabbe pari-	
kkhīṇā	356
Bhavesum	42
Bhavo	73
Bhākaram	125
Bhākaram sanibhā-	
karam	102
Bhāgam	67
Bhāgannam	263
Bhāti	124
Bhāvanāya mahā-	
paññā	403
Bhāvitindriyam	368
Bhikkhāya	214
Bhikkhudāyīti	
vissutā	184
Bhikkhūnam eta-	
dagamhi ṭhapesi	120

Padānukamo piṭṭhaṅko

Bhikkhunī nilayā	87
Bhikkhunu-	
passaye	85, 234
Bhikkhusamghena	49
Bhikkhusahassena	381
Bhindantā	127
Bhiyyo cittam	
pasādesim	340
Bhisakkuttamam	198
Bhīto	402
Bhujissam maṃ	
akamsu te	403
Bhusam	263, 402
Bhūmim udukkha-	
lam katvā	151
Bhūmi	70
Bhūmicālo	86
Bhūsanalobhena	185
Bhūsanānam	
alaṅkāram	225
Bhūsitam	124
Bhetvā	341
Bhedam	132
Bhogavatī	341
Bhoge	72
Bhojanatthāya	337
Bhojayim Sasāvakam	120
Bhojenti	72
	[Ma]
Makuḷapadumākārā	228
Maṃ pitā adā	
Kassapadhīrassa	265
Makkaṭakova jālam	129
Maggam	153
Maggakovido	390

Padānukamo	piṭṭhaṅko	Padānukamo	piṭṭhaṅko
Maggakkhāyī	212	Madhurāni	95
Maggaññū	212	Manam	276
Maggedhutte ṭhite	394	Manasā	41
Maggavidū	212	Manaso piyā	121
Maggassa kusalo	213	Manāpā	340
Maccuhāyī	267	Manussatte	25
Majjhanhike	70	Manussānam	366
Majjhanhikamhi	70	Manonettarasāyanā	126
Majjhe aṭṭhaṭṭha		Manoharam	225, 340
kumbhīnam	260	Manosilāyekam añja-	
Maññāma he mayam	123	nena ca ekikam	261
Maṭṭham	155	Mandamati	186
Maṇimayamhi	154	Mamam tumhe	359
Maṇimayā	71	Mama	357
Maṇḍa kappo	363	Mamatopi	226
Maṇḍapam	63	Mama bhāsako	104
Maṇḍapadāyikā		Mamāsi	374
bhikkhunī	33	Mayā'nena nettena	126
Maṇḍape	73	Mayūragaṇa-	
Maṇḍapo	32	naccitam	125
Matam	390	Mayham	113 235
Matam kuṇapa'-		Mayham akāmāya	233
mādāya	197	Maraṇam upa-	
Matā	198	ruddhati	335
Mate	171	Maraṇantagam	131
Mattaññunī	392	Maraṇantagū	380
Matthake	49	Maraṇantikam	225
Madditvā kutitthiye	259	Marupuram	380
Madhum datvā		Mahatā	106
sayambhuno	155	Mahato	112
Majam pitāva		Mahaddhano	170
acchare	383	Mahāisi	340
Madhuram	196	Mahākāruṇiko	183
Madhuram vacam	233	Mahākule	155
Madhuranigghoso	131	Mahācelena	368
Madhurassaro	198	Mahātutte	265

Padānukamo piṭṭhaṅko

Mahātejaṃ	153
Mahādayaṃ	123
Mahādānaṃ	344
Mahādukkhasa-	
mappitā	410
Mahānidānaṃ desesi	
suttantaṃ vinayāya-	
me	130
Mahānidāna-	
suttantaṃ	123
Mahāparisatiṃ	104
Mahābhitāpaṃ	41, 368
Mahābhoge	87, 124
Mahāmunim	48
Mahāmuni	71
Mahāmune	111, 359
Mahāmegho	170
Mahāsayaṃ	153, 340
Mahārahaṃ	153, 262, 360
Mahāratanaśāṅcaye	374
Mahāvanaṃ	84
Mahāvīra	58, 359
Mahāsanasubhū-	
sitāṃ	62
Mahāsamaya-kāra-kā	105
Mahāasukhasa-	
mappitā	169
Mahāsokasa-	
mappitā	171
Mahāhitaṃ	131
Mahiddhikā	22, 153
Mahiyā	101, 111
Mahissare	360
Mahītaṃ	124
Mahīpati	132, 262
Mahesinaṃ	131

Padānukamo piṭṭhaṅko

Mahesinā	85
Mahesino	152, 184, 260
Mahesissa	21, 122
Mātarā	225
Mātā	89
Mātu	109
Mātukucchigataṃ	
santaṃ	56
Mātucchaṃ	
bhikkhuniṃ	104
Mātucchā	85
Mātuyā	112
Mānasaṃ	62, 368
Mānānussaya'-	
mujjaha	129
Manābhisamayā	129
Mānujā	361
Mānuje	155
Mānusaṃ dehaṃ	25,
	56, 187,
	226, 352
Mānusika'matik-	
kantaṃ	356
Mānuse	72, 261
Mānena nīcakulajā	404
Māpayī sā nabhat-	
tale	102
Māpetvā	336
Mārapāsānuvattinā	107
Mārīto	171
Mālutā	70
Mālehi surabhīhi	111
Mā vipatti'maddasaṃ	100
Migarājā	49
Mukhato jātā	154

Padānukamo piṭṭhaṅko

Mucalindam mahā-	
selam nadantare	102
Muccissam	410
Muñjam	151
Muttacāgā	388
Muttā duggandha-	
dosamhā	264
Muditā	120
Mudito	235
Muddhani	49
Muni	132, 267
Munino	379
Munimataṃ	380
Munimuni	197
Munivaram	196
Mune	110, 335
Muhum muhum	127
Me	42, 48, 50, 52, 55, 58, 60, 65, 68, 71, 81, 130, 337, 383
Mekhalam puna	
dāsa'ham	30
Mekhalādāyikā-	
bhikkhunī	30
Mekhalikā	30
Mettacittāhi	106
Medhāvinī	121
Mocayitvā vadhā	
tato	184
Modakadāyikā-	
bhikkhunī	68

[Ya]

Yam kiñci patthitaṃ	
sabbam pariccat-	
taṃ	352

Padānukamo piṭṭhaṅko

Yam te'bhipatti taṃ	184
Yam tvaṃ kāmaratiṃ	
brūsi aratī dāni sā	
mama	159
Yam dānam	73
Yam dhammam	
abhinīhari	337
Yam na diṭṭham	99
Yam buddhamabhi-	
pajayim	77
Yam mayham	
patthitaṃ	89
Yam mayham paṭi-	
mantesi dānam	
dassāmi yācake	337
Yam yaṃ yonupa-	
pajjāmi	56
Yakkho	383
Yattha	110
Yattha bālisā	228
Yattha me pati	234
Yattha yattha	25
Yattha yatthūpa-	
pajjāmi	20, 23
Yathā idaṃ tathā	
etaṃ	128
Yathā tathaṃ	133
Yathā te byākatā	
mayā	134
Yathā na nāyate	
gati	114
Yathābalaṃ	353, 382
Yathāyam	108
Yathāyukaṃ	380
Yathārandham	71
Yathicchitaṃ	41

Padānukamo piṭṭhaṅko

Yadā	48, 71
Yadi	54
Yadicchāmi	214
Yama vasam gato	197
Yasaggapatto	211
Yasasā	215, 389
Yasasīlavatī	341
Yaso	89
Yasodharam	225
Yasodharā	353
Yasodharāpa- mukhāni	353
Yassatthāya	88
Yassatthī	111
Yāgasampadā	46
Yā ce mam	
parivārimsu	108
Yā tayā vaṇṇitā	170
Yāti	98
Yā dadāti sakattā- nam	349
Yāma magam	25, 120
Yāmam	360
Yāma	353
Yā vadḍhayi	
payattena	110
Yāvatā	49, 55, 56, 150
Yāva brāhmaṇi- vesanam	101
Yuganta jaladā	
kāram	102
Yugante	101
Yuttam	125
Yuttayogā	121, 393
Yuttā jāgariyepi	392
Yenattho	227

Padānukamo piṭṭhaṅko

Ye rāgarattānupa- tanti sotam sayam katam	129
Yesukkam na upā- santi desentim	
buddhasāsanam	383
Yogīvaravirājitaṃ	125
Yo'dha	186
Yonim	341
Yoniso	390
Yobbaññaṃ	225
Yobbanam	123
Yobbanatṭhā	335
Yobbanapattā	156, 389
Yobbanūpetā	170
Yobbane	184, 207

[Ra]

Raṃsijāla samujjalam	103
Raṃsi phusitāveḷo	409
Raṅgamajjhe	108
Raṇṇā kosalasāminā	133
Ratṭhiko	361
Ratā	131
Rato	374v
Ratanam	153
Ratanaddhahabhū- sitam	153
Ratanā duṭṭhapaṇṇā- sam	223
Ratanāni	261
Ratanāmayam	260
Ratanāmayā	260
Ratanāheva sattati	260
Rattamsakūpasam- byānā	126

Padānukamo piṭṭhaṅko

Lokagganāyako	45
Lokagganāyakā	346
Lokajetṭhassa	35
Lokadhammā- nuvattanaṃ	109
Lokanāthānaṃ	336
Lokanāthena	85
Lokanāyako	36, 65
Lokanāyatā	347
Lokapajjotaṃ	102
Lokasaraṇaṃ	131, 208
Lokassa	199
Locanā	126
Lomaṃ na iñje na pi sampavedhe	158
Lolaṃ	98
Lohitaṅgamayā	71

[Va]

Vacaṃ	233
Vacanaṃ	70
Vacīduccaritaṃ	372
Vaco	112
Vajaṃ	375
Vajanti	129
Vajāma'haṃ	376
Vajissaṃ asaṅ- khaṃ	87
Vajjanto tūriyehi so	153
Vajjitassa	265
Vajjetvā	152
Vaṭṭasantisukhā- vahaṃ	196
Vaṇṇayi	196
Vaṇṇayitvā	123
Vaṇṇa sobhaṃ	155

Padānukamo piṭṭhaṅko

Vaṇṇitā	170
Vaṇṇito	381
Vata	27
Vattate	73
Vatthe	337
Vadaṃ	87
Vadataṃ	21
Vadataṃ varo	121
Vadanaṃ	127
Vadanañca	227
Vadanasobhaṃ	227
Vadhaṃ	185
Vadhatthaṃ	185
Vadhā	184
Vanaṃ datṭhumu- pāgamiṃ	124-5
Vanadassanakāmāya	132
Vanasamiddhaṃ	124
Vayo	334
Varaṃvaraṃ	153
Varakappo	363
Varavādino	261
Varākiyā	234
Varitthiyā	125
Varuttamo	213
Vare	366
Varo	21
Valāhakami- vaddhagū	384
Valivittasabbaṅgī	127
Vasantamiva kantena rūpena ca samanvito	125
Vasantiyā	73
Vasavattī mahissare	360
Vasī homi	151
Vahī	171

Padānukamo piṭṭhaṅko

Vācā dosabhayaṭṭitā	402
Vātapāne	215
Vāti	228
Vāditabba pahārino	95
Vādipavaram	106
Vārayantī anācaram	152
Vārayitvā	337
Vālukā ākirimṣu te	361
Vāsavam viya	103
Vāsītā tava puññehi	106
Vāhasā	120, 214
Vigatānanā	127
Vigatāsavam	393
Vicaranto	350
Vicittam	223
Vicitta kathikā	379
Vicinantiyā yoniso	390
Vicintayim	125
Vicintikā	186
Vicintesiṃ	187
Vijātadukkhena	171
Vijjā loko	417
Viññātasaddhammā	188
Viññāpako	223
Vitakkitaṃ	333
Vitatā	111
Viditvāna	125
Videho	258
Vinayam sabbam san-	
tike sabbadassino	172
Vinayadhārīnam	169
Vinayāya	130
Vinaye ratā	131
Vinayopāya	198
Vinābhūtā	156
Vināyakam	361

Padānukamo piṭṭhaṅko

Vināsantam	109
Vinipātam na gaccha-	
'ham	68
Vinivattayim	56
Vinītā	131
Vinīlam	227
Vipathe	374
Vipassissa	34
Vipassī	261, 379
Vippakule	155
Vippamutto	382
Vibhogā	131
Vimanam me na	
passāmi	337
Vimanā	337
Vimalam	152
Vimāneti na mam	
koci	121
Vimucci	188
Vimutta cittaṃ	410
Vimuttāhi	85
Vimo citā	356
Vimhayo	375
Vimhitā tā	235
Viyākāsi	340, 350
Viyogantam	107
Virajja'ham	390
Virattā se	390
Viravo	108
Virājaya	129
Virocati	55
Virocare	261
Vilapantakam	171
Vilayam	108
Vilasanto	49
Vilimpanti	72

Padānukamo piṭṭhaṅko

Vilepanaṃ	352
Vivajjayiṃ	372
Vivaṇṇā	127
Vivādo sumahā ahū	389
Vividhā	71
Visaṅkitā	131
Visattā	184
Visayajaṃ	125
Visaye	105
Visākhā	123
Visādena	107
Visāradam	169
Vissakammakatānī	111
Visuddhanayanā	215
Visuddhamānasā	60
Visuddhāsiṃ	209
Visuddhibhāvaṃ	349
Visuddhīsu	133
Visodhayiṃ	130
Vissutā	184, 389
Vissuto	211
Vihatā	159
Vihāya	107
Vihāya gehaṃ	226
Vihāya no	87
Vihāyemaṃ kale-	
varam	91
Vihāradānaṃ	19
Vītivatta kathaṃ	
katho	212
Vīraṃ	417
Vīriyaṃ me dhuta-	
dhorayaṃ	51
Vīriya mārabhato	235
Vīro	45, 196
Vīsakoṭṭisatā	344

Padānukamo piṭṭhaṅko

Vīsavassasatikā	102
Vuttaṃ hetam bhaga-	
vatā rañño antepu-	
raṃ tadā	342
Vedajātā	38, 154
Vedayanti	227
Vedayase	402
Vedimajjhāva su-	
ssonī	126
Vediyo	261
Vedhamānehi	
gattehi	402
Vemātā	213
Vevaṇṇaṃ	228
Vesikā vā	410
Vessabhū	379
Vessasuddakule	359
Vo	335, 354
Vosito	267
[Sa]	
Samkhittakaṇṇā	127
Samghassa orime tīre	
vihāraṇca akārayi	361
Samghārāmaṃhi	
nava nivesanaṃhi	21
Samghe pasādo	
yassatthi	372
Samgho	89
Samvaddhito	90
Samviggamānasā	49
Samviggā	187
Samviggāyimsu	108
Samviggo	403
Samvijjīṃ bhusaṃ	263
Samvutā	206, 388

Padānukamo piṭṭhaṅko

Samvuto	172
Samvutindriyā	401
Samvejetvāna me	
cittam	39
Samсарāmi	50
Samсарapata-	
nittinṇā	366
Samсарe	348
Saudayabbayam	188
Sakam	66
Sakattānam	349
Sakassamā	333
Sakkatapūjitā	156, 352
Sakkatā buddhapo	
sikā	112
Sakkaram	264
Sakyaputtani-	
vesane	352
Sakyaputtassa	77
Sakyabhikkhavo	187
Sakyasambhavā	353
Sakyānam	389
Sakhiyo tisso jani-	
yo vihāra dānam	
adāsimha	21
Saggā pāyaṇcapassati	267
Sagharam sakkarām	
adam	264
Sanḥkappam	73
Sanḥkampati	354
Sanḥkarakūtā	199
Sanḥketam	112
Sanḥkhārāpica	359
Sanḥgamam	336
Sanḥgamam te	
nidassitam	152

Padānukamo piṭṭhaṅko

Sanḥgamesi	262
Sanḥgītīhi	111
Saccatthāni	418
Saccadassāvino	359
Saccūpasamhitam	418
Sacchikatā	27
Sajane mate	171
Sajjito	262
Sanḥcattam	337
Sanḥcitakusalā	20
Sanḥjani	212
Sanḥjhāghanāva	
bālattam	94
Satṭhikoṭisatā	345
Satṭhiyojanubbe-	
dham	55
Sanḥdāsenā ca kese	
me	187
Satam sahssānipi	
dhuttakānam saha-	
gaṇa edisakā	
bhayeyyum	158
Sataramsim vā	260
Satasahassito kappe	73
Satānam satakkha-	
ttum	19
Sa tārā	111
Sati kāyagatātyatthu	128
Satipaṭṭhānakusalā	51
Satipaṭṭhāna gocarā	114
Sattatikoṭisatāni	346
Sattamī rattisam-	
pattā	369
Sattayojanikam thū-	
paṃ ubbiddham	260

Padānukamo piṭṭhaṅko

Sattaratanassa mahesī	
itthiratanam aham	
bhaviṃ	19
Sattavassāhi	99
Sattasāro	361
Sattāhikaṃ	259
Sattisūlūpamā kāmā	159
Sattukaṃ sukatañjali	185
Sattukā yathā	186
Sattuppala mālikā	
bhikkhunī	52
Sattusambādhā	186
Satthuno	30
Sadā	72, 402
Sadā udakamotari	402
Sadevakañca dassen-	
to vicaranto	
sadevakam	350
Saddhañca. Pa.	
Sāsanam	374
Saddhammaṭṭhitiyā	89
Saddhammasukhadā	90
Saddhā	87
Saddhādhimuttānam	373
Saddhādhimutti-	
kānam	376
Saddhāpaññāvatī	215
Sadhanam	197
Sanāgāsura brahmakā	112
Santacittam	67
Santattā	60, 70
Santarabāhiro	390
Santasaṅkhata-	
dosam	354
Santiṃ gatāva	
āsum te	333

Padānukamo piṭṭhaṅko

Santī	229
Sandiṭṭhā	198
Saparijano	258
Sapāṇa'miva	197
Sappaññā	384
Sappena	171
Saphalam	340
Saphala nayanam	125
Saphalam nūna tam	
kammam	62
Sabbam	68
Sabbam harassu	185
Sabbakammam pari-	
kkhīṇam puññam	
pāpam tatheva ca	395
Sabbakāmasamid-	
dhinī	265
Sabbaṅgasampadā	341
Sabbaṅgasampannā	215
Sabbaṅgasusamā-	
gatā	264
Sabbaññum	154
Sabbattha	33, 50
Sabbattha tulitā	337
Sabbattha vihatā	
nandī	159
Sabbadassāvī	130
Sabbadassino	172, 339
Sabbadukkhabha-	
yappaham	258
Sabbadosakarā	94
Sabbadhamma-	
vipassako	121, 261
Sabbadhammānam	169
Sabbapārami-	
sambhūtam	376

Padānukamo piṭṭhaṅko

Sabbabandhanamuttā	42
Sabbabhūtānu-	
kampino	260
Sabbavitthāraṃ	172
Sabbavositavosānā	58
Sabbasaṃvarin	214
Sabbasaṃyoja-	
nakkhayo	216
Sabbasaṃsā-	
raṃuttiṇṇā	395
Sabbasakkatā	352
Sabbasaṅkhatam	98
Sabbasampadā	349, 359
Sabbasubha-	
kiṇṇam	376
Sabbasaṇṇamaye	111
Sabbābharāṇa-	
bhūsitā	215
Sabbāyo	112
Sabbāva tuyham	
bhariyā	352
Sabbāsavā pari-	
kkhīṇā	39
Sabbe	50
Sa bhavanam	380
Sa bhātuko	263
Samam	110
Samagge	100
Samacittamukham	263
Samacittā	340
Samacetayin	186
Samacetasā	262
Samacchakam	360
Samajjhittṭho	99
Samaṇam	67
Samatiggayha	214

Padānukamo piṭṭhaṅko

Samadhisessati	226
Samantato	160
Samanvito	125
Samabhāgaṃ	361
Samayaṃ	187
Samā	340
Samāgamaṃ	339, 351
Samādahin	234
Samādhikusalā	58
Samādhigocarā	51, 359
Samānasukha-	
dukkhatam	350
Samānetvā	260
Samāpattivasīkatā	359
Samudikkhamānā	95
Samuddharati	
pāṇino	213
Samupāsanti	335
Samussayaṃ	128
Samussukkam	124
Samūlam pari-	
vattetvā	101
Samūhatā	26
Samodhānam	26
Sampattā	349
Sampattin	26
Sampattikam	68
Sampittiyo'nu-	
bhotvāna	261
Sampattī ca	
bahubbidhā	348
Sampahamsetvā	62
Sampunṇa	361
Sampunṇamana-	
saṅkappo	212
Sambuddho	65

Padānukamo piṭṭhaṅko

Sambodhim abhi-	
patthayi	361
Sambhave	151
Sambhāvesī	170
Sammappadhāna'	
manuyuttā	51
Sammā	131
Sammānitā	352
Sammāsambuddha-	
ssa kulāsayam	360
Sammukhā	366
Sayambhum	38
Sayambhuno	155
Sayambhuno pañca-	
satā	105
Sayi sulocanā	227
Sara	152
Saraṇam	120
Saraṇam gantvā	417
Saradādiccavaṇṇāni	111
Saradeva divākaro	260
Sarase	336
Sarīram kurupā-	
kaṭam	94
Sarīram pacchimam	110
Sarīrakam	227
Salālāvanānāsuci	127
Savāhanam	267
Sasaṃghaparivesike	207
Sasaṃviggo	403
Sa saṅghovā	261
Sasantikanti	389
Sasī	111
Sasīkantam	225
Sasīnibham	228
Saha	87

Padānukamo piṭṭhaṅko

Saha āvajjite mayham	55
Saha tassā nipātena	227
Saha me jātamattamhi	123
Saha sugandhale-	
panam	368
Sahassakkhena	381
Sahassaparivārena	348
Sahassāni tato tato	366
Sahassāni samantato	160
Sahassehi	361
Sahādāsim	263
Sahāva seṭṭhinā tena	261
Sahitā	213
Sahito	49, 89
Salalapupphikā-	
bhikkhunī	66
Sā	127
Sākalāya	123
Sākiye	341
Sāgara	87
Sāgaragambhīrā	98
Sagarañca	
samacchakam	360
Sāgareyeva ūmiyo	348
Sā calitācalitā	
bhūmi	87
Sādhu patthitam	356
Sādhu sammata	153
Sādhu sammato	262
Sāmi	262
Sāmiko	208
Sāmi sappena	
mārito	171
Sārakappo	363
Sāramaṇḍakappo	363
Sārathīnam	213

Padānukamo piṭṭhaṅko

Sālarājāva phullitaṃ	260
Sāvakaṃ	258
Sāvaka yugassa	85
Sāvakānañca	356
Sāvake	100
Sāsana kārike	151
Sāsane khanti	26
Sikhī viya sikhījino	379
Siṅgīnikkhasavaṇṇo	382
Sijjhataṃ paṇidhi	120
Sijjhataṃ paṇidhi tava	233
Siṅcanto amatenamaṃ	132
Siddhattakam	198
Siddhatthassa	
bhagavato	29
Sire	54
Sirāvitthatadehinī	127
Sirimā	211
Sirīmatī	213
Sirīsaṅghāṭasannitaṃ	225
Sivaṃ	333
Sīghaṃmāgacchu	111
Sītaṃ vedayase	
bhusaṃ	402
Sītaṭṭaṃ toya- majjhamhi	402
Sītibhūtaṃ	56
Sītibhūtāṃha	
nibbutā	268
Sīte sadā udaka' motariṃ	402
Sīdantīva mama- ṅgāni	227
Sīlasaṃvutā	206
Sukataṃ	55

Padānukamo piṭṭhaṅko

Sukataṃ kammaṣaṃ padaṃ	366
Sukatañjalī	185
Sukatassa	341
Sukatena	25
Sukaruṇaṃ	86
Sukomale	106
Sukhaṃ pattānaṃ	114
Sukhaṃ seti	348
Sukhadukkhe ubhotvā'haṃ	341
Sukhito	89
Sukhumāla hattapādā	359
Sukhe dukhe	343
Sukhedhitā	24, 122
Sukhena	388
Sugataṃ upasaṅka- mma pucchatha	133
Sugata duggate	56
Sugatābhānu- rañjitaṃ	124
Sugandhinā	264
Sucaritaṃ	348
Suciṇṇānaṃ	347
Sujāto aggasāvako	206
Suññakanti viditvāna	125
Suññataṃ	223, 336, 360
Suññāgāre	73
Suṇisaṃ	206
Sutaṃ	90
Suta	98
Sutamaṇi	156
Sutavīrehi	156

Padānukamo piṭṭhaṅko

Sutasāgaram	109
Suteneva subhāvinī	403
Suttāsi	111
Sutvā gāthā subhā- sitā	229
Sutvāna	372
Sutvāni'mā gāthā	199
Sudanto	71
Sudassanā	340
Sudāruṇam	41, 368
Sudīṭṭham nan- danam	124
Suduggato	262
Sududdasam padam gantvā	359
Sudūratṭhāpi	111
Suddhamānaso	71
Suddhodanassāham dhītā	224
Suddhodana sutassa	368
Sunibandham	154
Sunimmalā	209
Sunimmitam	71
Supatibbatā	263
Supatthitam	374
Supīṇitā	262
Supupphitaggaṃ	158
Suppaṭipattiyā	235
Suppatitṭhitā	373
Suppabhālaṅkatam tanum	94
Suppiyā	123
Subham	184
Subhage	227
Subhāvītā	352

Padānukamo piṭṭhaṅko

Subhāsītā	229
Sumanam itarāyapi	154
Sumanā	67
Sumahā	389
Sumittā	339
Sumedhañca sumittañca	350
Surattam	261
Surabhīhi	111
Suramme	224
Suruciram	226
Surūpā	213
Surūpāni	233
Sulakkhaṇā	105
Sulocanā	227
Suvaṇṇarāsi- saṅkāsam	92
Suvāno	187
Suvimhitā	124
Susamāhitam	128
Susamāhitā	24
Susamāhito	266
Susamiddha- kulappajā	23, 121
Susānā	199
Susukkhito	106
Sussaro	207
Sussoṇī	126
Sūnāvanītakibbisā	228
Sūriyodaye	110
Sekkhamuni	197
Setṭhim tatonu- jānetvā	403
Setṭhikule	169
Setṭhikulajāti	393
Setṭhiputtehi	157

Padānukamo piṭṭhaṅko

Setakkhi	127
Setavatthānaṃ	186
Setasirā	127
Seti	348
Setum gaṅgāya	
kārayi	361
Sesake	388
Sesabhāgāni	
ḍayhiṃsu	112
Sesā me dessenti	
adhanā iti	197
Sehi pāṇibhi	157
So	197, 262
Sokaṭṭā	87, 171, 197
Sokaṭṭo	98
Sokapīḷitā	86
Socaniyā na sā	113
Sociyā	113
Soṇṇacchattam	388
Soṇṇamayā	71
Soṇṇāsane	263
Sotamanoharam	124
Sotāpattiphalam	
pattā	375
Sottiyam dijama-	
ddasam	402
Soto	171
Sodhenti tuṭṭha-	
mānasā	339
Sobhanti	260
Somanassam	54
Somanassa katam	
phalam	369
So me	187
So me bhūsana-	
lobhena	185

Padānukamo piṭṭhaṅko

Sovaṇṇam	262
Sovaṇṇam iṭṭhakam	264
Sovaṇṇamayā	55
Svāgataṃ me	27
	[Ha]
Haṃsavatīyā	53, 361
Haṭṭhā	49, 214
Hatadabbā	89
Hatthaparikkammam	366
Hatthapātiyam	151
Hatthā	340
Hatthivaṇṇam	336
Hammiyam	63
Harassu	185
Haritālena pūrayi	
ekam	261
Hā	98
Hāsakhiḍḍā samap-	
pitā	71
Hāsabhāvasa-	
manvitā	126
Hāsayanto	259
Hāsi	171
Hitā	184
Hitāya janataṃ	
bahum	379
Hitesī	223
Hitvā	372
Hitvā visayajam	
ratim	125
Hīna vīriyo	235
Hetu	26
Hemadoṇasasavanā	126
Hessati	170, 104

THERĪAPADĀNADĪPANĪYAṃ

GĀTHĀSŪCI

Paṭhamapādā Piṭṭhaṅkā

[A]	
Agāraṃ vijahitvā	332
Agārasmiṃ	211
Aggamahesī	11
Aṅkusañceva	91
Acinteyya	1
Accantaṃ mata-	
puttāmihi	194
Acchariya'	17
Ajaramhi	16
Ajjeva	13
Ajjhupagacche	13
Ajjhositā	12
Añjanasamavaṇṇa	327
Aññampi paribbayaṃ	271
Atthauppala-	
hatthāni	311
Atthārasasahassāni	349
Atthīnaṃ nagaraṃ	222
Atha asita-	13
Atha nibbindā'haṃ	222
Atha ne	12
Atho jātikkhayaṃ	257
Adhikāraṃ bahuṃ	
amhe	313
Adhikāraṃ bahuṃ	
mayhaṃ	296, 304
Adhikāre	4
Anamatagge	15
Anantaraṃ	363
Aniccā	14
Animittaṅka	233
Anujānātha	11

Paṭhamapādā Piṭṭhaṅkā

Aparimitaṅka	16
Aparimeyye	312, 320
Asapattamihi	16
Appakā vāḷukā	321
Abbahī vata	70
Abhaye	47
Amatamihi	15
Amma jīvāti	69
Amhaṃ sabba-	
pati	313, 320
Amhe aññe ca	357
Ayaṃ sakkāya	280
Ayaṅka kho mahā-	
rāja	295
Arahaṃ sugato	294
Aladdhā	61
Avāṇṇa duggandha	280
Asisūnūpamā	14
Asubhāya	387
Assā dhammaṃ	61
Assu thaññaṃ	15
Ahaṃ tena sama-	
yena	316, 358
Ahaṅka kho	119
Ahampi pubba-	
buddhesu	321

[Ā]

Āturaṃ asuciṃ	221, 388
Ādīpitā	16
Āyatayutta-	326
Āraddhavīriyo	83
Āropesum	420

Paṭhamapādā Pitṭhaṅkā

[I]

Ito dutīye kappe	362
Itthī pumā	357
Idaṃ vatvā mahārājā	278
Idaṃ suvaṇṇa-	
keyūraṃ	178
Ida'majara'	16
Idampi te	217
Iddhividhaṃ	28
Iminā pūtikāyena	119
Iminā puñña-	
kammena	281
Ime dhamme	86
Ime nu maccā	393
Isi gahetvāna	311

[U]

Ugghātitaññū	290
Uṭṭhāya	17
Uṭṭhehi puttaka	11
Uṇhīsaṃ maṇi	91
Uttarāsaṅgena	317
Uttiṭṭhe	81 328
Udahārī haṃ	397
Uddhaṃ pādatalā	44
Upanāha	280
Upanyāse	2
Ubho puttā	164
Ubho mātā ca	147
Usabhakkhandha-	346
Usabhamhi	347

[E]

Eko buddho	364
Etamatthavasāṃ	166, 172
Etānuttara-	92

Paṭhamapādā Pitṭhaṅkā

Ete ahesuṃ	320
Ete satta	360
Etesaṃ deva	
devānaṃ	329
Ediso	409
Evam bahudukkhā	14
Evam bhaṇati	11 17
Evam vihamānāya	44
Eva'metaṃ avek-	
khantī	387
Esa buddho	
mahārāja	294, 300

[O]

Orambhikā	398

[Ka]

Kaṅkaṇaṃva	408
Kaṅcanassa	408
Kaṅṇāsatasahassa-	
pamukhā	323
Kaṭacchabhikkhuṃ	43
Kaṇhakhandhaka-	407
Katamā pañcavidhā	364
Kalyāṇamittatā	195
Kassa brāhmaṇa -	397
Kāci hatthapari-	
kammaṃ	358
Kānanamhi	408
Kāmaṃ kāmesu	16
Kāmadhātu'	322 355
Kāmā kaṭakā	10
Kāmesvādīnavam	147

Paṭhamapādā Pitṭhaṅkā

Kāsīsu setṭhikulajā	391
Kāḷakā bhamara-	407
Kiṃ te vataṃ	81
Kiṃ nu tvaṃ	194
Kiṃ bhagavate	11
Kiṃ mama	14
Kiṃ me katā	378
Kiñcāpi khomhi	
kāsikā	37
Kiñcāpi khomhi	
dukkhitā	29
Ki'mahaṃ sīlaṃ	168
Ki'miva ta'haṃ	12
Ki'miva pūjitāya	12
Kilesā jhāpitā	39
Kummagga-	398
Koṭisatasahassānaṃ	316
Koṭisatasahassāni	329
Ko nu te	398

[Kha, Ga, Gha]

Khattiyasambhava-	327
Khandhadhātu-	12
Khandhuttame	347
Gacchanto nila-	
pathe	327
Gandhāraṇḍīya	289
Ghātā	13

[Ca, Cha, Ja]

Cakkaṃ satta-	91
Cakkavakkadijo	92
Cakkavarāṅkita	326
Cakkhu diṭṭhesu	294
Cattāro	11
Catukkhattum	61

Paṭhamapādā Pitṭhaṅkā

Catūsu mahā-	
samuddesu	166
Caraṇena ca	362
Catuddasiṃ	40
Cātuddīpo	14
Ciṇṇā aṅgā ca	183
Cittakāra sukatāva	407
Cittīkataṃ	19
Cintitaṃ sattā-	
Saṅkhyeyyaṃ	292, 320
Ciraṃ tiṭṭhatu	420
Cirānugataṃ	311
Cuṇṇiyevade	110
Chandajātā	205
Chuddhūn	12
Jarāvasānaṃ	217
Jeṭṭho sammābhi-	294
Jotayitvāna	315

[Ta, Tha, Da, Dha, Na]

Taṃ taṃ bhaṇati	14
Taṃ puttapaṣu	193
Taṇca appaṭivā-	
niyaṃ	378
Taṇhaṅkaro	319
Tato cittaṃ	168
Tato cutā	19 22
Tato sūciṃ	168
Tatheva bhaddā	257
Tadāhaṃ	9
Tamhi nande	344
Tamhi maṇḍe	344
Tassa dhammesu	370
Tassa puṭṭho	393
Tassa raṇṇo	362
Tassā me	222, 233

Paṭhamapādā Piṭṭhaṅkā

Tāhi yā	420
Tiṇakatṭhasākhā	15
Tissitthiyo	386
Tisso phusso	320
Tīṇi sataśaḥassāni	347
Tuyheva	399
Tūlapuṇṇa-	409
Tena kālena taṃ	311
Teneva	1
Thīnaṃ sataśaḥassā-	
naṃ	323
Danto dantehi	377
Dasa putte	232
Daharā tvaṃ	118
Dātussa me	281
Diṭṭhinissanda	280
Diṭṭhohi me	83
Divase	12
Divāvihārā	77 183
Disvā ādīnavāṃ	257
Disvāna	391
Dīgho bālānaṃ	15
Dīpaṅkaro mahā-	
vīro	313
Dīpaṅkaro lokavidū	312
Dukkhaṅca vijā-	
neyya	195
Dukkho caraṇa-	280
Duccarita parivāro	280
Devesu	13
Devesu pi	11
Desesi sabbapā-	
ṇinaṃ	295
Dvāraṃ apāpu-	
ritvāna	15
Dhammaṃ care	328

Paṭhamapādā Piṭṭhaṅkā

Dharaṇimhi	345
Dhīratthu kāmā	147
Nakkhattā caturo	91
Na gāmadhammo	192
Naṅgalehi kaṣaṃ	168
Na cireneva	217
Na te samo	301
Natthi nissaraṇaṃ	74
Natvā	1
Na tassa	130
Na te dukkhā	399
Nando sunando	293
Namakkārānubhā-	
vena	321
Navā saṅkhyeyyā-	
vasāne	306
Na santi puttā	166
Na hi sabbesu	178
Nāgabhogā-	409
Nānā disā	371
Nikkhipitvāna	29
Nibbānābhiraṭā	10
Nibbinditvā	355
Nibbindītvāna	332, 355
Nibbuyhati	12
Nissatṭhaṃ	14
Nissāya	420
Nihacca jāṇhuma	183
Nekakoṭisaḥassāni	329
[Pa]	
Paccekaṃ dussaṃ	316
Pacchatthe	2
Pacchime ca bhava	396
Pacchime bhava	405
Pañcakkhandhā	233

Paṭhamapādā Piṭṭhaṅkā

Pañcavīsati	64
Pañcahatthā	311
Pattacīvara'	323
Pattā te	13
Pattalī makula-	408
Pathavimhi	344
Padumamhi	346
Parakkamaṃ	311
Pariyāyantara-	2
Passatha imaṃ	288,
	312, 351
Passatha bho	318
Passitvā	312
Pāṭakī	91
Pādesu yassa	91
Pāpuṇantu	420
Pīnavatṭa-	408
Puñjitaṃ	217
Puññaṃ vata	183, 378
Puṇṇagghaṭo	91
Puṇṇacandana	326
Puṇṇe pūresi	400
Putto buddhassa	257
Putto siṅgālo	371
Pubbeva dānaṃ	46
Puriso aṅkusa'	77
Pūrentī	396
Pesetvā	362
Porāṇaṭṭhakathā	1

[Ba]

Bahūnaṃ vata	83
Bahūhi dukkha	
dhammehi	64
Bahūhi dukkhehi	47
Bālā te	1

Paṭhamapādā Piṭṭhaṅkā

Buddhappamukhasaṃ	
ghassa	316, 317, 318
Buddhavīra namo	83
Buddhānaṃ	11
Buudhoti tumhe	300
Buddhohaṃ	278
Byādhibyaggha	280
Brahmadevañca	296,
	304, 313, 329
Brahmabandhu pure	399

[Bha]

Bhagavāti	17
Bhagī bhajī	17
Bhajitabbā	195
Bhāgavā	18
Bhassarā surucirā	407
Bhāgineyyo	277
Bhāgyavā	18
Bhāvanāya	396
Bhikkhamānā ahaṃ	211
Bhikkhavoti padaṃ	110
Bhikkhunī upa-	
sarpajja	211
Bhiyyo cittaṃ	311

[Ma]

Maggephale ca	53
Maṅgalo ca	319
Madhuvā maññati	149
Madhussattaṃ	286
Mantāvatiyā	10
Mā appakassa	16
Mākāsi	399
Mātā dukkhitā	11
Mātā putto	83
Mā nibhadde	346

Paṭhamapādā Piṭṭhaṅkā

Mā bālham	178
Mutte muccassu	34
Medhiyābhivaṃsa	1
Mokkhamhi	16

[Ya]

Yaṃ pattam	420
Yathā idam	221
Yathā ca tva'mapi	295, 302
Yathā rakkhimṃsu	420
Yathā loke	303
Yatheva lokamhi	292
Yasmā	1
Yasmā tasmā	268
Yassa pure ca	205
Yassa brāhmaṇa	398
Yā tā	420
Yāva kāsijanapado	392
Ye ime satta	67
Ye rāgarattā	117
Ye sīlavantam	393
Yugandharo	360
Yuvatīnañca	322
Yo kho brāhmaṇa	22
Yo ca gāthāsataṃ	182
Yo ca vassasataṃ	168, 193, 194, 232
Yo nam	12
Yo vīsatisaṅkhyeyya	292
Yo sahaṣsam	183

[Ra]

Rajje āṇā	11, 14
Rāgahatthi	280
Rukkhaphalūpama	14

Paṭhamapādā Piṭṭhaṅkā

[La]

Lūnakesī	183

[Va]

Vaṭṭapaligha	408
Vaṭṭa suvaṭṭa	327
Vatthukāmo aham	268
Vāripokkhara-	150
Vāsitova	407
Vāsukī	91
Vissajjitā	17
Vīthim sammajja-	
nam	358

[Sa]

Samghāṭim	37
Samghārāma'	9
Sakkataṃ	1
Sakyakumāre	326
Sankhāre parato	211
Sace imā	398
Saccāni	11
Sajotibhūtā	393
Sanhakamburiva	408
Sanhatuṅgasadisī	408
Sanhanūpura-	409
Sanhamuddika-	408
Sataṃ hatthī	295
Satasahassito	319
Sattaratanāni	14
Satti ca sirivaccho	91
Sattisūlupamā	14, 75, 119
Sadevakañca	313
Saggaṃ nūna	398
Sabbattha vihatā	75, 119, 194

Paṭhamapādā Piṭṭhaṅkā

Sabbadukkhaṃ pari-	
ññātaṃ	83
Sabbaphulle	346
Sabbabhadde	345
Sabbabhaddo	298
Sabbamāle	347
Sabbamālo	298
Sabbaratane	346
Sabbalokahito	294
Sabbe kāme	67
Samacittā	312, 320, 351
Samaṇī	9, 24, 116, 160, 174, 184, 189, 200
Sambuddhe	321
Samhi saccañca	4
Sara kaṭasim	15
Sara kāṇakacchapam	15
Sara caturodadhī	15
Sara rūpam	15
Saroruham	145
Savacchakā	91
Sahassa'mapi	182, 188
Sākarukkha-	
paṭicchannam	341
Sākiyamhi kule	217
Sāgaramhi	345
Sā ca iddhi	315

Paṭhamapādā Piṭṭhaṅkā

Sā ca tahiṃ	13
Sā ca manasikaroti	14
Sā cevaṃ	13
Sājja abbuḷham	70
Sājja ekena	40
Sādhu tāta	271
Sā bhikkhunī	61
Sāro maṇḍo	364
Sāsanam panidam	268
Sāha puttam	211
Siniddhanīla	326
Siniddha su-	
gambhīra	327
Sītam uṇham	22
Sīlādiguṇa	420
Sukham supāhi	32
Suññatassānimittassa	67
Suññā asuññā	364
Suttā suttehi	384
Sudassanā	312
Suditṭham vata	301
Sunandamhi	344
Sumedhā	2
Sumedho ca	320
Selo bhāso	306
Socanti	10
Sopi mam buddho	316,
	318, 319, 358

